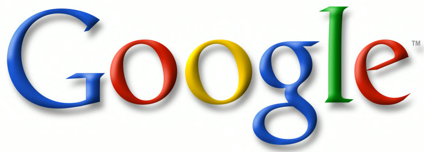
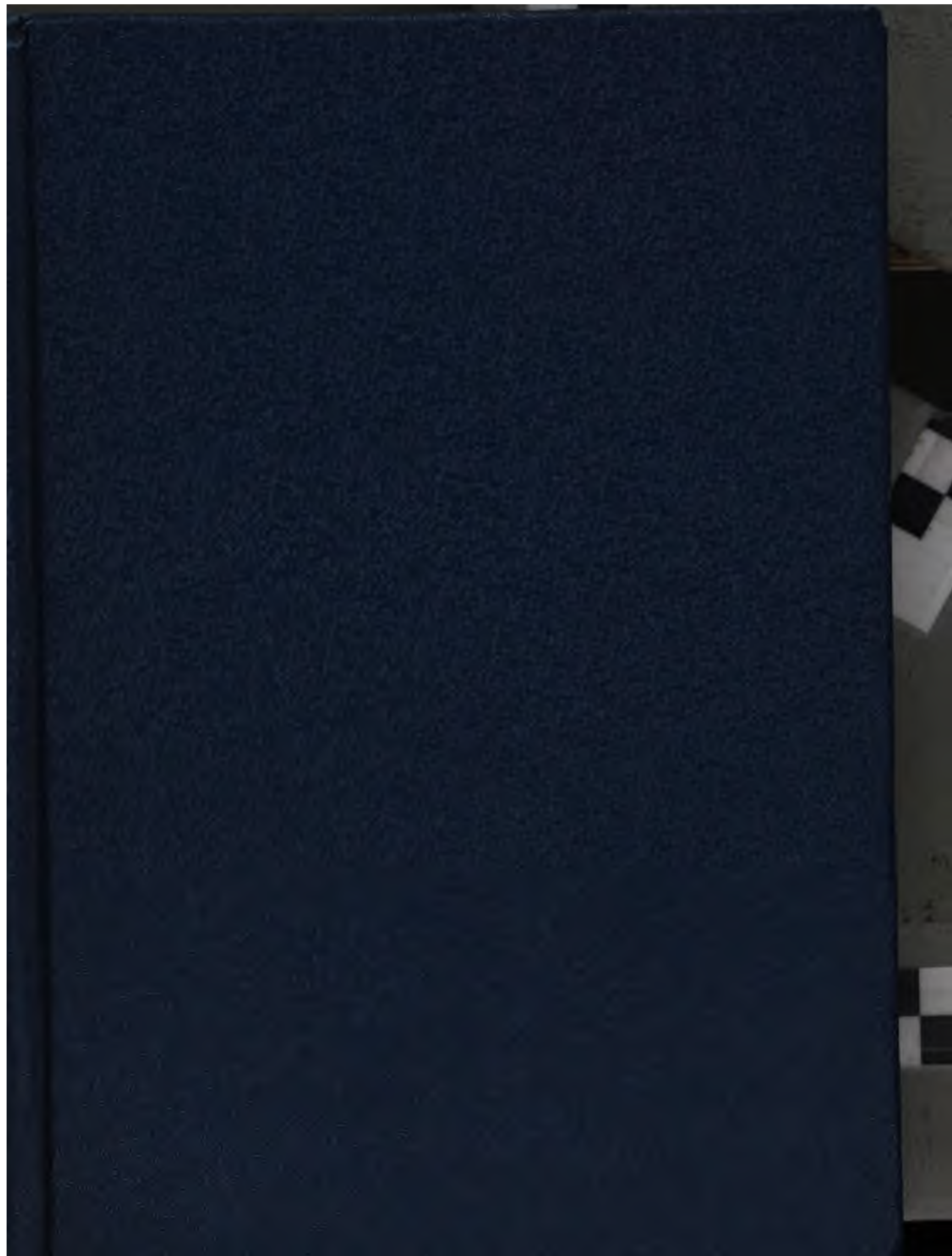

Archiwum Jana Zamoyskiego

Archiwum Jana Zamoyskiego

POLSKA AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI

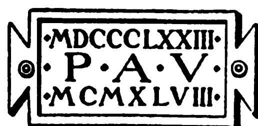
ARCHIWUM JANA ZAMOYSKIEGO

KANCLERZA I HETMANA WIELKIEGO KORONNEGO

TOM IV

1585—1588

WYDAŁ
KAZIMIERZ LEPSZY

NAKŁADEM POLSKIEJ AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI
WYDANO Z ZASIŁKU PREZYDIUM RADY MINISTRÓW I WYDZIAŁU NAUKI MINISTERSTWA OŚWIATY

KRAKÓW 1948

ODBITO W 500 EGZEMPLARZACH
W DRUKARNI W. L. ANCZYC I SPÓŁKA
W KRAKOWIE. SKŁADAŁ JAN
ŁYSZCZARZ. ODBIJAŁ P. DZIEKANIK

M-31840

PRZEDMOWA

Wydawnictwo *Archiwum Jana Zamoyskiego* ma już swoją historię. Z inicjatywą pełnego wydania korespondencji wielkiego męża stanu, wodza i humanisty, wystąpił w r. 1900 na III Zjeździe Historyków Polskich w Krakowie — Wacław Sobieski, a spotkawszy się z życzliwym stanowiskiem Tadeusza Korzona bibliotekarza Biblioteki Ordynacji Zamoyskiej, oraz jej właściciela, rozwinął szczegółowo program wydawnictwa wobec Komisji Historycznej Akademii Umiejętności w Krakowie, która w osobie Wincentego Zakrzewskiego, dyrektora jej wydawnictw, objęła naukową pieczę nad tym przedsięwzięciem. Dnia 31 I 1901 r. plan wydawniczy został przez Komisję zatwierdzony, a już przed tym, bo od r. 1900, W. Sobieski rozpoczął prace przygotowawcze.

Przede wszystkim rozpoczęto sporządzać katalog kartkowy listów od i do Zamoyskiego na podstawie zbiorów korespondencji kanclerza w Bibliotece Ordynacji Zamoyskiej. Znalazło się tam jednak zaledwie 50% listów Zamoyskiego, przeważnie do niego skierowanych, przechowanych niegdyś w jego kancelarii. Przynajmniej drugie tyle rozrzucone jest po wszystkich, dosłownie, zbiorach archiwalnych, bibliotecznych i muzealnych Europy. Prowadził bowiem Zamoyski korespondencję ogromną, miał wielką przyboczną kancelarię, a wyrazem jego wszechstronnych zainteresowań politycznych, kulturalnych i gospodarczych, była pisemna wymiana myśli z najznakomitszymi osobistościami ówczesnej Europy. Wyjeżdżający za granicę Polacy, (jak np. Stanisław Reszka) mieli nieraz przezeń nałożony obowiązek składania periodycznych relacyj o wypadkach w krajach, przez które wędrowali, a do wielu ważniejszych ośrodków polityki i kultury wysyłał Zamoyski swoich

specjalnych ajentów, którzy pomnażali jego informacje o współczesnym świecie. Był zresztą kanclerz postacią bardzo znaną i niezwykle wysoko cenioną przez współczesnych. Stąd chętnie wchodzili z nim w kontakt obcy politycy i uczeni, literaci i kupcy.

W ciągu pierwszych lat przygotowywania wydawnictwa przetrząśnięto tedy z grubsza zbiory krajowe warszawskie, krakowskie, lwowskie i poznańskie i sięgnięto do archiwów zagranicznych, zwłaszcza w Wiedniu, Sztokholmie i Moskwie [1]). Już pierwsze obliczenia, opierające się na bardzo niekompletnym katalogu listów, przewidywały zamknięcie *Archiwum* w dziesięciu tomach. Inicjator nie chciał czekać — i słusznie — na uzyskanie kompletu materiału i szybko przystąpił do dalszego etapu wydawnictwa, tj. do kopiowania materiałów z Biblioteki Ordynacji Zamoyskich i innych zbiorów krajowych i zagranicznych. W wielu wypadkach posługiwano się bardzo postępową na owe czasy metodą fotokopii. W pierwszym rzędzie przygotowano materiał do pierwszego tomu, ale niebawem rozszerzono sporządzanie kopii na dalsze tomy i w ten sposób utworzono w Bibliotece Ordynacji Zamoyskiej zbiór tzw. «Zamoscianów», który rozbudowywany systematycznie aż po rok 1914 tworzy i tworzyć będzie dla każdego wydawcy poważną podstawę dla wszelkiej dalszej pracy edytorskiej.

Niebawem przystąpił Sobieski do druku I tomu, który ukazał się w r. 1904, a obejmował lata 1553—1579. Nie ustając w żmudnej pracy, którą ten tylko może należycie ocenić, kto się sam wgłębi w tysiące kartek katalogu listów i przysposobionych na przyszłość kopij, przygotował Sobieski częściami, a nawet rozpoczął druk pierwszych arkuszy II tomu, po czym przeniósłszy się na katedrę do Krakowa, oddał dalszy trud wydawniczy Józefowi Siemieńskiemu. Ten kontynuując zaczętą pracę, rozszerzył tylko nieznacznie podstawę źródłową, ale natomiast podciągnął *Archiwum* wzwyż pod względem metody wydawniczej. W r. 1909 ukazał się tedy pod redakcją Siemieńskiego tom II *Archiwum,* obejmujący lata 1580—82, a w r. 1913 tom III, obejmujący lata 1582—84. Zdawało się, że Siemieński zdoła plan zakreślony u progu wydawnictwa rychło zrealizować, gdy pierwsza wojna światowa, a po tym lata kryzysowe przerwały rozpoczętą przez niego pracę — na długo.

[1]) Ob. Przedmowa do tomu I s. VI.

Dopiero w r. 1934 dzięki niestrudzonej inicjatywie dyrektora Biblioteki Ordynacji Zamoyskiej prof. dra Ludwika Kolankowskiego i gotowości finansowania wydawnictwa przez jej właściciela, reaktywowano *Archiwum* powierzając jego kontynuację w dn. 3 XII 1934 wydawcy niniejszego tomu. Uzyskawszy potrzebne fundusze, prof. Kolankowski zakupił wyborny papier na całość wydawnictwa, z góry zapłacił za druk i naciskał wydawcę do szybkiej kontynuacji *Archiwum*. Wydawca rozpoczął tedy prace przygotowawcze, rozszerzając w pierwszej linii ogromnie podstawę źródłową, a następnie zasięgnąwszy opinii Stanisława Kota, Stanisława Kutrzeby i Edwarda Kuntzego, przeprowadził zmiany w metodzie wydawniczej Siemieńskiego, którą to zmianę zaaprobował dyr. Ludwik Kolankowski 15. V. 1937 r. Tegoż roku w jesieni rozpoczęto druk niniejszego tomu, który w sierpniu 1939 r. dociągnięto do arkusza 16-go. Druga wojna światowa znowu na pełne pięć lat przerwała ukończenie *Archiwum*. Na szczęście, dzięki obywatelskiemu stanowisku polskiego zarządu i pracowników Drukarni W. L. Anczyc i Sp. ocalono mimo wielu zakusów niemieckich przedwojenny zapas papieru, cały dotychczasowy nakład, który przeleżał się skryty pod stosami makulatury, a nawet rozpoczęty skład arkusza 17-go. Wydawca zaś mimo trudnych warunków okupacji wykończył sam rękopis, tak że tylko wątpliwe miejsca należało rozstrzygnąć w chwili nastania pokoju. Tak tedy, gdy wiosną roku 1945 prof. Ludwik Kolankowski, jako opiekun wydawnictwa przekazał *Archiwum* Komisji Historycznej PAU, zapadła zaraz uchwała ukończenia rozpoczętego przed wojną druku. Niestety początkowe trudności powojenne dopiero we wrześniu 1947 r. pozwoliły przystąpić do ostatecznego wykończenia niniejszego tomu.

Do tego tomu, podobnie jak do poprzednich, połowę materiału dostarczyła Biblioteka Ordynacji Zamoyskiej, zwłaszcza zaś zbiór korespondencji kanclerza, podzielony na trzy serie. Mniejszą już wartość posiadały rękopisy tejże Biblioteki; kilka cennych pozycyj stanowią jej dyplomy. Przede wszystkim wypadło zorientować się, porządkując bieżący materiał, w samych przygotowywanych do dalszych tomów pudłach «Zamoscianów». Kierując się katalogiem listów i przygotowanym materiałem w postaci kopij ręcznych, maszynowych i fotokopij, przekonano się, jak w niedostatecznej jeszcze mierze spełnia on postulat kompletności, jak wiele jest w nim jaskrawych luk.

Katalog kartkowy wypełniał bowiem zaledwie 75% materiału, a braki rozpoczynają się nawet odnośnie samych zbiorów Biblioteki Ordynacji Zamoyskiej. Od roku 1914 bowiem przybyło trochę listów Zamoyskiego z części nieskatalogowanej zbioru, ale co ważniejsze dla celów wydawnictwa, właśnie tę część nieskatalogowaną należało koniecznie przebadać. To kosztowało dużo czasu i pracy, gdyż materiał nieskatalogowany to z jednej strony korespondencja niedatowana, bruliony, koncepty, urywki listów, strzępy nieraz zbutwiałe i bardzo trudno czytelne, albo z drugiej ogromna masa aktów gospodarczych z wielkich latyfundiów, włości i starostw Jana Zamoyskiego. Przy przeglądaniu tego materiału powstało zagadnienie, co z nim zrobić. Poprzedni wydawcy mało jeszcze mieli z nim do czynienia. W tomie I-szym obok listów dano dział osobny: *Akta, mowy i dodatki,* który obejmował także sprawy prawno-gospodarcze dóbr Zamoyskiego, ale tego materiału było bardzo niewiele, bo w latach objętych tym tomem Zamoyski dopiero porastał w pióra i z średnio zamożnego szlachetki, obsypany łaską królów i sutymi starostwami, wspinał się po szczeblach wielkopańskiej fortuny. Również i Siemieński w t. II i III nie miał jeszcze przerostu spraw majątkowych i bez większego wysiłku zmieścił je w utworzonym przez siebie dziale *Akta publiczne i prywatne. Varia* — przeważnie zamieszczając je w przypiskach,

W tomie IV należało jednak powziąć decyzję zasadniczą, mając przede wszystkim ten wzgląd na oku, by dział gospodarczy nie rozsadził całości wydawnictwa. Po głębokim namyśle i zasięgnięciu opinii fachowców, postanowiono ten dział, zarówno obecnie jak w następnych tomach ograniczyć do minimum, drukując tylko akty prawne o zasadniczym znaczeniu (np. nadania starostw, fundacje miast, ustawy miejskie, przepisy dotyczące stosunków ludności chłopskiej w dobrach kanclerza), oraz najbardziej charakterystyczne akty gospodarcze o całkiem podstawowym znaczeniu — natomiast pominąć wszystkie raporty gospodarcze, zestawienia zbiorów z poszczególnych folwarków i t. p. Postanowiono jak najwięcej regestować, chociaż bowiem w pełni rozumiano niezwykłą wagę tych materiałów, to jednak kierowano się w decyzji przede wszystkim tym względem, że wydanie ich wymaga całkiem innej metody i techniki, i że wobec tego możliwe jest tylko albo powyższe wyjście, albo też poświęcenie osobnej serii *Archiwum* sprawom gospodarczym. Ponieważ zaś w r. 1935 ukazało się doskonałe opracowanie Aleksandra Tarnawskiego

pt. *Działalność Jana Zamoyskiego na polu gospodarczym (1572 — 1605)* (Lwów 1935), która opiera się na znajomości także znakomitej części nieskatalogowanych archiwaliów gospodarczych Biblioteki Ordynacji Zamoyskiej, przeto czyni to wydanie aktów gospodarczych sprawą mniej pilną.

Obok konieczności uzupełnienia materiału w Bibliotece Ordynacji Zamoyskiej, ukazały się ogromne luki w innych zbiorach krajowych. Wiele zespołów archiwalnych albo w ogólności nie było przejrzanych (Kórnik, Biblioteka Narodowa, Archiwum w Toruniu), lub też zbadane były połowicznie, względnie badania celowo zostały przerwane. Z tego względu należało odbyć szereg podróży archiwalnych i przeprowadzić bardzo rozległą korespondencję, zwłaszcza z archiwami zagranicznymi. W tych ostatnich szczególnie obfitym był połów w Archiwum Państwowym w Rydze (Rīgas Pīlsetas Arkīvs), gdzie zwłaszcza dział obejmujący zewnętrzną działalność Rady Miejskiej (Ārējajs rates arkīvs) oraz dział książąt kurlandzkich (Kurc. Herc. Arkīv) przyniosły pierwszorzędne materiały do tego tomu i do następnych. Z działu pierwszego m. i. pochodzi niezwykle ciekawy zbiór listów i relacyj Daniela Hilchena z jego podróży do Polski i Zamościa w grudniu 1588 r. Bardzo udaną była też podróż do Insbrucka, gdzie w tamtejszym Archiwum Krajowym (Landesregierungsarchiv) w dziale Ferdinandea znajduje się ogromna moc poloników, w tym także korespondencji Zamoyskiego z dworem cesarskim, a zwłaszcza arc. Ferdynandem i arc. Maksymilianem, kandydatami do tronu polskiego. Pewne uzupełnienia do tomów poprzednich i następnych dały poszukiwania w archiwach i bibliotekach monachijskich. Natomiast bez pozytywnego rezultatu zakończyło się wertowanie zbiorów zurychskich i genewskich. Na prośbę wydawcy prof. Stanisław Kot, który w roku 1937 udawał się do Anglii celem poszukiwań archiwalnych, zbadał pod kątem widzenia *Archiwum* zbiory British Museum, State Papers Office, «Bodleiany» w Oxfordzie i zawartość Bibl. Uniwersyteckiej w Cambridge. Badania te przyniosły obfity materiał, z którego okruchy weszły także do niniejszego tomu. Za tę bezinteresowną i nadzwyczaj cenną dla wydawnictwa pomoc składam prof. Kotowi na tym miejscu szczere podziękowanie. Ze zbiorów krajowych dotąd nie ruszonych przeprowadziłem osobiście owocną kwerendę w Bibliotekach: Narodowej (dział rękopisów), Kórnickiej, Baworowskich i Dzieduszyckich we Lwowie. Niepowetowaną stratą jest wandalskie zniszcze-

nie rękopisów w Bibliotece Narodowej przez Niemców w r. 1944. Niestety wśród nich zginęło także wiele bezcennych «zamoscianów», których poprzednio nie skopiowano ani nie sfotografowano. Po raz pierwszy też zbadano i zinwentaryzowano «zamosciana» w całkiem niedostępnym zbiorze Henryka Potockiego w Chrząstowie. Do bieżącego tomu jednakże materiałów tam nie znaleziono.

Zbadanie nagromadzonych materiałów nasunęło — jak już wspomniałem, — konieczność uzupełnienia poszukiwań nawet w najpoważniejszych zbiorach polskich. Trzeba było tedy z dodatnim skutkiem przewertować odnośne lata Metryki koronnej w Archiwum Głównym, a zwłaszcza w Bibliotekach Czartoryskich i Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, przejrzeć starannie rękopisy nie objęte drukowanymi katalogami, gdyż jak się okazało nie były one systematycznie ujęte w katalogu listów, a jak wiadomo stanowią one 2/3 wzmiankowanych zbiorów. Praca ta dała bardzo obfite materiały. Nieoczekiwane rezultaty dały również dodatkowe poszukiwania w Bibliotece Jagiellońskiej, gdzie np. przekonano się, że w katalogu «zamoscianów» nie uwzględniono nadzwyczaj bogatego w kopie listów pierwszorzędnej wartości Stanisława Reszki do kanclerza, oryginalnego kopiariusza St. Reszki, rkp. 159. Podobnie w Bibliotece Polskiej Akademii Umiejętności uwzględniono rkp. 638 zawierający niezwykle ważną «Odpowiedź Zamoyskiego Zborowskim» z r. 1587 (ob. nr II 10). Skontrolowano dalej ze zbiorów Komisji Historycznej PAU t. zw. Teki florenckie, tj. odpisy z archiwów florenckich, dalej działy listów i Acta internuntiorum za lata 1585—1588 Archiwum Gdańskiego, a wreszcie uzupełniono i znacznie rozszerzono wiadomości o «zamoscianach» w Archiwum Nieświeskim (obecnie Oddział wilanowski Archiwum Głównego) oraz w Bibliotece Dzikowskiej.

Gdzie nie udało się dotrzeć osobiście, tam skierowano kwerendę pisemną i w ten sposób w korespondencji z kilkudziesięciu archiwami i bibliotekami zagranicznymi znacznie rozszerzono podstawy wydawnicze. Kwerenda taka dała wyniki pozytywne w Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Pradze, Archiwum Arcybiskupstwa Ołomunieckiego w Kromieryżu, Archiwum Schwarzenbergów w Třeboni, Archiwum Państwowym w Królewcu, Archiwum Kapitulnym we Fromborku, Archiwum Miejskim we Wrocławiu, Archiwum Państwowym w Budapeszcie, Archiwum Państwowym w Kopenhadze, Archiwum Miejskim

w Tartu (Dorpacie), Archiwum oo. jezuitów w Rzymie (fotokopie w konwencie krakowskim oo. jezuitów). Wiele zapytań przyniosło odpowiedzi negatywne, co nie daje jednak niezbitej pewności, czy przy osobistej bytności w danym archiwum nie udałoby się znaleźć listów Jana Zamoyskiego. Dotyczy to zwłaszcza archiwaliów berlińskich, w których sprawie oficjalna odpowiedź zaprzeczała istnieniu jakichkolwiek listów kanclerza, co zważywszy jego bliskie stosunki z elektorami brandenburskimi, wydaje się więcej niż dziwne.

Ogółem poszukiwania wydawcy dały do niniejszego tomu 88 nowych pozycji, nie licząc wielu kopij, które uwzględniono oraz obfitego materiału do tomów dalszych i suplementów.

Wobec obfitości materiału za rok 1589 zdecydowano się tomem niniejszym objąć lata 1585—1588. Zawiera on razem 294 listy, 35 aktów politycznych, 51 aktów prawnych gospodarczych, oraz 8 uzupełnień listów, czyli razem 388 pozycyj. Cyfry te nasuwają poważne refleksje. Mianowicie, jeśli Wacław Sobieski zebrał do wydawnictwa do r. 1904 ogółem 7000 aktów i listów, a cyfra ta została do r. 1914 podniesiona do ok. 8000 pozycyj, to obecnie przy pełniejszym uwzględnieniu nieskatalogowanych archiwaliów Biblioteki Ordynacji Zamoyskiej i po wliczeniu ok. 500 dalszych pozycyj powojennej kwarendy w archiwach zagranicznych, otrzymamy cyfrę globalną pozycyj mających być uwzględnionymi w Archiwum aż 9000. Dodajmy, że materiały przygotowawcze z Biblioteki Ordynacji Zamoyskiej, korespondencja kanclerza z tegoż zbioru oraz znakomita większość «zamoscianów» w archiwach krajowych i zagranicznych ocalały z pożogi wojennej (wyjątek stanowią tu zbiory rękopiśmienne Biblioteki Narodowej w Warszawie). Skoro zaś w dotychczasowych czterech tomach zmieściło się zaledwie 1625 pozycyj, zarówno listów jak i innych działów (jednakże bez tzw. załączników z t. II i III), to gdyby wydawnictwo posuwało się dalej według dotychczasowego planu, całość *Archiwum* zmieściłaby się w 22—23 tomach, czyli pozostałoby jeszcze ok. 18 tomów do wydania. Wprawdzie wydawnictwa korespondencji Richelieugo, Mazarina czy Oxenstierny są także wielotomowe, a postać Zamoyskiego ma ogromne znaczenie nie tylko w dziejach polskich, ale i powszechnych, to jednak trzeba się liczyć z naszymi możliwościami w dziedzinie środków i sił wydawniczych i pomyśleć o zmianie poprzedniego planu wydawniczego na bardziej zwięzły, a co za tym idzie bardziej realny.

Nie tu miejsce na szczegółowe rozważania w tym względzie. Wydaje się wszakże nieodzowne: a) pominięcie wprowadzonego przez Siemieńskiego działu *Załączników* (co uczyniono już w bieżącym tomie) i poprzestanie na odsyłaniu w przypisach do odpowiednich rękopisów, względnie co najwyżej, podawanie w przypisach ich regestu, b) jeszcze obfitsze niż w bieżącym tomie posługiwanie się regestami i ekscerptami, c) jeszcze bardziej rygorystyczne stosowanie się do zasady nieprzedrukowywania już raz wydanych w sposób naukowy i w dostępnych wydawnictwach, «zamoscianów», d) rygorystyczne przyjęcie już poprzednio omówionych wytycznych co do działu gospodarczego, e) zwiększenie oszczędności miejsca przez konsekwentne usunięcie adresów z opisów listów, a tytułów, formuł wstępnych, grzecznościowych z samych listów i t. d. Choć zastosowanie tej drogi oszczędnościowej może wydawać się bardzo bolesne, to jednak nasuwają się obawy, że w inny sposób korespondencja głośnego Polaka XVI wieku nigdy do końca wydana nie będzie.

Kierując się także oszczędnością miejsca wprowadzono nieco odmienny układ w niniejszym tomie. Zrezygnowano z działu *Załączników* natomiast celem uzyskania większej przejrzystości dział drugi, który nosił dotychczas rozmaite tytuły rozdzielono na dwa samodzielne, tj. *Akta polityczne* i *Akta prawne i gospodarcze.* Pierwsze obejmują instrukcje, relacje, mowy, pisma polityczne i t d., zawartość drugiego tłumaczy sama nazwa. Wreszcie utworzono osobny dział pt. *Uzupełnienia listów,* wychodząc z założenia, że takie uzupełnienia zawsze będą potrzebne, a jest rzeczą niewłaściwą umieszczać je, jak to zrobił Siemieński, wśród *erratów,* gdyż nikt ich tam szukać nie będzie.

W zewnętrznej oprawie listów i aktów trzymano się wzorów poprzednich tomów, pragnąc utrzymać jednolity charakter wydawnictwa. Dotyczy to zarówno strony graficznej jak i merytorycznej. Porządek utrzymano ściśle chronologiczny.

Pod względem metody trzymano się na ogół zasad przyjętych przez Siemieńskiego, a objaśnionych przez niego w przedmowie do tomu III s. V — XIX *Archiwum.* Opierają się one w swoim założeniu na zasadach przyjętych przez Komisję Historyczną PAU, ale w szczegółach od niej odbiegają. Ze swej strony postaraliśmy się zasady Siemieńskiego jeszcze w paru punktach

uprościć. Modernizowano pisownię tekstów polskich jeszcze bardziej konsekwentnie, zachowując jedynie charakterystyczne właściwości fonetyczne danego pisarza, lub też oryginalną pisownię szczególnie rzadkich archaicznych wyrażeń; nie wprowadzano nosówek ani *o* pochylonego, jeśli w oryginale było *e* lub *o*. Tak więc pozostawiono: miedzy, sie, krolewic, rożny jescze, sczery, i t. d. Nazw osób i miejscowości nie modernizowano, jak również całego autograficznego zakończenia listów wraz z podpisem, a to by dać próbkę ortografii nadawcy listu. W odróżnieniu od poprzednich tomów modernizowano także adresy w oprawie. W tekstach łacińskich przeprowadzano uporządkowanie ich pisowni w myśl zasad ortografii klasycznej. W tekstach staroniemieckich przyjęto zasadę dosłownego przedruku, a więc z zachowaniem wszystkich właściwości pisowni i interpunkcji oryginału. System ten nie jest szczęśliwy i w przyszłych tomach wypadnie teksty niemieckie także modernizować. Interpunkcję w językach polskim i łacińskim wprowadzono wedle obowiązujących w tych językach zasad, z tym, że celem ułatwienia czytelnikom pracy, szafowano więcej przecinkami, aby tylko uczynić tekst bardziej zrozumiałym. W razie potrzeby rozbijano zbyt długie zdania na szereg członów oddzielonych od siebie średnikami, dwukropkami i przecinkami.

Używanie wielkich liter, w staropolszczyźnie tak częste, w tytulaturze ograniczono. Z reguły zachowano je, jeśli dotyczyły one adresata. Następnie, gdzie w tekstach polskich tytuł zastępował nazwisko, tam zachowywano duże litery. Zostawiono więc: Pan Gnieźnieński, Starosta Krakowski, ale kasowano duże litery, gdy pojawiały się przy tytułach nazwiska, a więc: Jan Zborowski, kasztelan gnieźnieński, starosta krakowski Mikołaj Zebrzydowski W tekstach łacińskich stosowano wielkie litery, wedle reguł pisowni klasycznej. Pewne wahania w stosowaniu wielkich liter zachodziły w przedwojennych arkuszach wydawnictwa, zmiana bowiem poprzednich zasad dokonała się już po rozpoczęciu druku niniejszego tomu.

Skróty zarówno w oprawie jak, w tekście i przypisach stosowano tak jak w poprzednich tomach, tylko tytulaturę łacińską jeszcze bardziej niż dawniej skracano wedle ogólnie przyjętych zasad. Tak więc np. zamiast serenissimus dawano ser-mus, zamiast Dominatio Vestra — D. Vestra itd. Podobnie ss — subscripsi, pps — propria manu subscripsi, ep — episcopus itd.

System znaków w stosunku do tomu III uproszczono. Wszystko co pochodzi od wydawcy w tekście, oprawie czy przypiskach, wszystko to jest drukowane kursywą. Kursywą drukuje się więc wszelkie emendacje, poprawki, wstawki wydawcy w tekście, wszelkie regesty i objaśnienia w oprawie i przypisach. Wobec tego znikły różnorakie nawiasy. Podobnie zniknęło subtelnie rozróżniane przez Siemieńskiego *s,* czy *sic,* od *!* . Wszystkie te znaki sygnalizują, że tak jak wydano, choć błędnie lub charakterystycznie, brzmi tekst rękopisu, z którego zaczerpnięto dany list czy akt. Kropki oznaczają, że brakuje liter, wyrazu, lub wyrazów w rękopisie, oraz poprzedzają i kończą ekscerpt. Jeśli zachodzi wypadek pierwszy, z reguły wyjaśnia to przypisek. Ustępy przekreślone w rękopisie objaśniono w przypisach.

Wprowadzono za Siemieńskim dwojakie przypisy: liczbowe przynoszą objaśnienie merytoryczne, literowe dają objaśnienie tekstowe a więc odmianki różnych kopij, sygnalizują opuszczenia w tekście, uszkodzenie tekstu, nieczytelność itd. Objaśnienia rzeczowe ujęto krócej niż w tomach poprzednich. Ograniczono je tylko do działalności danej osoby przed datą odnośnego listu. Nie cytowano też na poparcie prawdziwości przypisu dzieł, jeśli chodziło o okoliczności notorycznie znane.

Już wspomniano o roli kursywy. Poza tym przyjęto takie same rodzaje pisma jak u poprzednich wydawców. Antykwą drukowano wszystko, co oddaje tekst autografu, kopij archiwalnych czy nawet pierwodruku, które były podstawą wydania. Spacja oznacza, że mamy do czynienia z wtrętami lub też całymi partiami autograficznymi. Stąd wszelkie dopiski własnoręczne J. Zamoyskiego oraz zakończenia listów wraz z podpisami spacjowano. Natomiast jeśli dłuższy list był autografem, rezygnowano ze spacjowania, zaznaczając natomiast w oprawie, że mamy do czynienia z własnoręcznym oryginałem listu.

Na końcu tomu dano spis osób i miejscowości do wszystkich działów tomu oraz sprostowania. Natomiast na początku tomu po niniejszej przedmowie znajdzie czytelnik chronologiczne zestawienie wszystkich występujących w tym tomie listów i aktów, następnie wykazy archiwów, z których zaczerpnięto materiał do niniejszego tomu, oraz wydawnictw, na które się powoływano (także w sposób uproszczony) w przypisach. Pominięto natomiast zupełnie nieprzydatny spis alfabetyczny listów i aktów według autorów

i odbiorców lub stron. Wszystkie odnośne dane znajdzie czytelnik w *Spisie osób i miejscowości* lub *Wykazie chronologicznym listów i aktów*.

Cały materiał, nawet i ten, który nosił już znaki skolacjonowania przez poprzednich wydawców, został ponownie skolacjonowany z oryginałami lub najwierniejszymi kopiami rękopiśmiennymi. W ok. 50% oparto się na fotokopiach (zwłaszcza z archiwaliów wiedeńskich, gdańskich, królewieckich, ryskich, angielskich, kopenhaskich i watykańskich). W nielicznych wypadkach musiano zadowolić się kopiami. W. Sobieskiego (np. II nr 8 i 9) lub Haliny Siemieńskiej, oraz kilku innymi, których wierności nie dało się sprawdzić, skutkiem niemożności dotarcia obecnie do oryginałów.

Wobec warunków powojennych, zniszczenia i nieuporządkowania archiwaliów polskich i zagranicznych, wypadło w kilkunastu wypadkach odłożyć to co wątpliwe lub nieosiągalne do suplementów. Dotyczy to zwłaszcza archiwów w Insbrucku i Królewcu.

Pominięto celowo liczne wzmianki w diariuszach sejmowych 1585 i 1587 r., dotyczące wystąpień kanclerza, jego mowy, propozycje i t. d. Dla zaoszczędzenia miejsca materiał ten nawet w formie ekscerptów czy regestów nie będzie uwzględniany. Podobnie pominięto (tak jak w poprzednich tomach) dedykacje, panegiryki i drobne okolicznościowe wiersze o Zamoyskim, drukowane współcześnie (np. Krzysztofa Warszewickiego z r. 1585 lub Stanisława Niegoszewskiego z r. 1588 i t. d.).

Nie uwzględniono też cytowanych we współczesnej literaturze epitafiów rzekomo pióra Zamoyskiego, napisanych na zgon króla Stefana. Autentyczności ich trudno jest dowieść. Jedno z nich ogłosił Aleksander Batowski w rozprawie *Rajnold Hajdensztejn i Franciszek Bohomolec* Lwów 1854 s. 64.

W Bibliotece Krasińskich w Warszawie znajdował się rzekomy list Zamoyskiego do rektora Akademii hetmańskiej. Spór o jego autentyczność rozstrzygnął w sensie negatywnym Stanisław Łempicki w artykule: *Rzekomy list Jana Zamoyskiego z r. 1585 do rektora akademii hetmańskiej* (Minerwa Polska Rok I — II s. 413 — 16) i z tej przyczyny został tu również pominięty.

Częściowo szyfrowaną korespondencję Stanisława Reszki z rękopisu Biblioteki Jagiellońskiej nr 159 rozwiązano na podstawie analizy innych

listów, częściowo rozszyfrowanych, a znajdujących się w tym samym kopiariuszu. Jest to szyfra literowo-cyfrowa. Poszczególnej literze greckiej odpowiada znak nazwiska, a pewne osobistości współczesne i nazwy geograficzne są oznaczone umownymi liczbami.

W pracy edytorskiej czerpał wydawca wiele zachęty, życzliwej pomocy i doświadczonych uwag od wielu historyków i instytucji. W pierwszym rzędzie tedy winienem wdzięczność inicjatorowi i czułemu opiekunowi tego przedsięwzięcia, rektorowi Ludwikowi Kolankowskiemu. W okresie przedwojennym wiele cennych wskazówek zawdzięczam obok już wspomnianego powyżej prof. Kota, — prof. Stanisławowi Kutrzebie. Po wojnie szczególną opiekę roztoczył nad wydawnictwem Zarząd Polskiej Akademii Umiejętności, jej Wydział II, oraz prezydium Komisji Historycznej PAU, a zwłaszcza jej dyrektor wydawnictw Edward Kuntze. Im wszystkim składam najgłębsze podziękowanie. Dziękuję również wszystkim dyrekcjom archiwów, bibliotek i muzeów, od których doznałem najżyczliwszej pomocy i których personel ofiarował całą swą wiedzę i doświadczenie współdziałając w moich poszukiwaniach i kwerendach. Nie będąc w stanie wszystkim imiennie podziękować czuję się wszakże w obowiązku w kilku bodaj wypadkach od tej zasady odstąpić. A więc wypada tu wspomnieć zasługi zamordowanego w Dachau o. Stanisława Bednarskiego, który udostępnił mi ogromne zasoby fotokopiczne z Archiwum Jezuickiego w Rzymie, i ś. p. Wincentego Ogrodzińskiego, który przeprowadzał przed wojną rewizję tekstów łacińskich. Kontakt z archiwami czechosłowackimi ułatwił kolega prof. dr Josef Macůrek, żmudną korektę tekstów staroniemieckich przeprowadził prof. dr Adam Kleczkowski i dr Władysław Pociecha, zaś kontrolę wielu tekstów łacińskich doc. dr Marian Plezia. Z niecodzienną koleżeńską gotowością ułatwiali mi prace w Archiwum Głównym w Warszawie dyr. dr Adam Stebelski i doc. dr Jadwiga Karwasińska. Wszystkim Im składam moje najgorętsze podziękowanie.

Kazimierz Lepszy

Spis archiwów

Budapeszt	Archiwum Państwowe
Cambridge	Biblioteka Uniwersytecka
Dzików	Biblioteka Tarnowskich
Florencja	Archiwum Medyceuszów (Archivio Mediceo Vecchio)
Frombork	Archiwum Kapitulne
Gdańsk	Archiwum Państwowe w Gdańsku
Innsbruck	Archiwum Krajowe (Landesregierungsarchiv)
Kijów	Centralne Archiwum
Koloszwar	Muzeum Narodowe
Kopenhaga	Archiwum Państwowe
Kórnik	Biblioteka fundacji Zamoyskich
Kraków	Archiwum Państwowe
—	Biblioteka Czartoryskich
—	Biblioteka Jagiellońska
—	Biblioteka Polskiej Akademii Umiejętności
—	Zbiory Komisji Historycznej Polskiej Akademii Umiejętności
Kromieryż	Archiwum Arcybiskupstwa Ołomunieckiego
Królewiec	Pruskie Archiwum Państwowe
Londyn	Archiwum Państwowe (State Papers Office)
—	British Museum
Lwów	Archiwum m. Lwowa
—	Archiwum Państwowe (Archiwum Ziemskie)
—	Biblioteka Baworowskich
—	Biblioteka Dzieduszyckich
—	Biblioteka Uniwersytecka
—	Biblioteka Zakładu Narod. im. Ossolińskich (obecnie we Wrocławiu)
—	Zbiory Aleksandra Czołowskiego
Mediolan	Biblioteka Ambrosiana
Oxford	Biblioteka Bodleiana
Praga	Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych
Poznań	Biblioteka Raczyńskich
Ryga	Archiwum Państwowe (Rīgas Pīlsetas Arkīvs)

Rzym	Archiwum Watykańskie
—	Archiwum Zakonu oo Jezuitów
—	Biblioteka Watykańska
Tartu (Dorpat)	Archiwum Miejskie
Warszawa	Archiwum Główne
—	Archiwum Nieświeskie
—	Biblioteka Ordynacji Krasińskich
—	Biblioteka Ordynacji Zamoyskich (dziś oddział Biblioteki Narodowej w Warszawie)
—	Biblioteka Narodowa
Wiedeń	Archiwum Domu, Dworu i Państwa
Wrocław	Archiwum Miejskie

Spis dzieł powołanych

Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów dawnej Rzeczypospolitej, t. XX, Lauda sejmikowe. Tom I. Lauda wiszeńskie 1572—1648 r. opracował Antoni Prohaska, Lwów 1909.

Akta sejmikowe województwa krakowskiego, t. I wydał Stanisław Kutrzeba, Kraków 1932.

Annales monasterii Olivensis ordinis Cisterciensium curavit Paulus Czaplewski, Towarzystwo Naukowe w Toruniu. Fontes t. XX, 1916.

Archiwum Jana Zamoyskiego, kanclerza i hetmana wielkiego koronnego, t. I—III, Warszawa 1904—13, t. I wydał Wacław Sobieski, t. II—III wydał Józef Siemieński.

Archiv Jugo-Zapadnoj Rossii izd. wremen. kommissieju dla rozbora drewn. aktow pry kijewsk., podols. i wołyn. generał-gubernatorje, Kiew 1859—88 (zwłaszcza Cz. VII, t. 1).

Archiwum domu Radziwiłłów. Scriptores rerum Polonicarum, t. VIII, Kraków 1885.

Archiwum domu Sapiehów, t. I, listy z lat 1575—1606, wydał Antoni Prohaska, Lwów 1892.

Baliński Michał i Lipiński Tymoteusz, Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym opisana, t. I—II, Warszawa 1845.

Barycz Henryk, Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu, Kraków 1935.

Barwiński Eugeniusz, Zygmunt III i dyssydenci. Reformacja w Polsce t. I, Kraków 1921.

Batowski Aleksander, Rajnold Hajdensztejn i Franciszek Bohomolec, Lwów 1854.

Biaudet Henri, Les nonciatures apostoliques permanentes jusqu'en 1648, Helsinki 1910.

Bidlo Jaroslav, Jednota bratrská v prvnim vyhnanstvi, t. I—IV, Praha 1900—1932.

Bielowski August, Szymon Szymonowicz. Pamiętnik Akademii Umiejętności w Krakowie, Kraków 1875.

Bodniak Stanisław, Pierwsi «strażnicy morza». Księga pamiątkowa ku czci... Wacława Sobieskiego, Kraków 1932.

Bohdan Janusz, Przeszłość Ormian w Zamościu. Posłaniec św. Grzegorza. Rok II, 1928.

Boniecki Adam, Herbarz Polski, t. I—XVI, Warszawa 1899—1913.

Brückner Aleksander, Słownik etymologiczny języka polskiego, Kraków 1927.

Chodynicki Kazimierz, Kościół prawosławny a Rzeczpospolita Polska, Zarys historyczny 1370—1632, Warszawa 1934.

Ciampi Sebastiano, Rerum Polonicarum ab excessu Stephani regis ad Maximiliani Austriaci captivitatem libri..., Florentiae 1827.

Danziger Inventar 1531—91, herausgegeben vom Simson Paul, München, Leipzig 1913. Inventare Hansischer Archive d. 16 Jhd., t. III.

Diarjusze sejmowe r. 1585. Wydał Aleksander Czuczyński. Scriptores rer. pol. t. XVIII, Kraków 1901.

Diarjusze sejmowe r. 1587. Sejmy konwokacyjny i elekcyjny. Wydał August Sokołowski. Scriptores rer. Pol. t. XI, Kraków 1902.

Diarjusz zjazdu protestantów w Radomiu 1591 r. Wydał Wincenty Zakrzewski. Archiwum Komisji Historycznej Akad. Um. t. IX, Kraków 1902.
Diarjusze i akta sejmowe r. 1591—1592. Wydał Eugeniusz Barwiński. Scriptores rer. Pol. t. XXI, Kraków 1911.
Diarjusze sejmowe r. 1597. Wydał Eugeniusz Barwiński. Scriptores rer. Pol. t. XX, Kraków 1907.
Dictionary of National Biography t. XXIV, London.
Documente privitoare la istoria Românilor, ed. Hurmuzaki. Vol. I—XIX, Supl. A I—VI, B I—III, Bucureşti 1887—1922.
Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Tării-Românesti, ed. Andreas Veres, t. III, Bucureşti 1931.
Dobrowolska Wanda, Młodość Jerzego i Krzysztofa Zbaraskich, Przemyśl 1927.
Dogiel Maciej, Codex diplomaticus Regni Poloniae et M. D. Lithuaniae tom IV, Vilnae 1764.
Etienne Batory, roi de Pologne, prince de Transylvanie, Cracovie 1935.
Gacki Józef ks., Benedyktyński klasztor św. Krzyża na Łysej Górze, Warszawa 1873.
Górski Konstanty, Historia piechoty polskiej, Kraków 1893.
Grabowski Ambroży, Starożytności historyczne polskie, t. I—II, Kraków 1840.
Heidenstein Reinhold, Rerum Polonicarum ab excessu Sigismundi Augusti libri XII, Francofurti a. M. 1672.
— De bello Moscouitico, quod Stephanus I rex Poloniae gessit, commentariorum libri VI, Basileae 1582, 1588, Cracoviae 1584, 1589, 1600.
— Vita Joannis Zamoiscii. Collectanea vitam resque gestas Joannis Zamoyscii illustrantia, ed. A. T. Działyński, Poznań 1861.
Hirn Josef, Erzherzog Ferdinand II von Tirol, t. II, Innsbruck 1888.
Horodyski Bogdan, Najstarsza lustracja Zamościa. Teka Zamojska. Rok I (V).
Konopczyński Władysław, Dzieje Polski nowożytnej, tom I, Kraków 1936.
Korespondencja Hieronima Rozrażewskiego. T. I—II, wydał ks. Paweł Czaplewski. Tow. Naukowe w Toruniu. Fontes t. 30—31, Toruń 1937—1947.
Korzon Tadeusz, Dzieje wojen i wojskowości w Polsce, t. I—III, Lwów 1923.
Kukiel Marian, Zarys historii wojskowości w Polsce, Kraków 1929.
Kurdybacha Łukasz, Stanisław Fogelweder, humanista i dyplomata polski XVI w. Prace. Hist. Akad. Koła Historyków Uniwersytetu Jana Kazimierza, Lwów 1929.
Kutrzeba Stanisław, Dawny zarząd Wawelu. Rocznik Krakowski t. VIII, Kraków 1906.
Landtagsverhandlungen, Die böhmischen... und Landtagsbeschlüsse vom Jahre 1526 an bis auf die Neuzeit, t. VII, Prag 1891.
Lengnich Gottfried, Geschichte der preussischen Lande königlich polnischen Antheils, t. I—IX, Danzig 1722—55.
Lepszy Kazimierz, Oblężenie Krakowa przez arc. Maksymiliana. Biblioteka Krakowska nr 66, Kraków 1929.
— Prusy Książęce a Polska w latach 1576—8. Księga pamiątkowa ku czci... W. Sobieskiego, Kraków 1932.
— Stefan Batory a Gdańsk. Rocznik Gdański t. VI, Gdańsk 1932.
— Rzeczpospolita polska w dobie sejmu inkwizycyjnego, Kraków 1939.
— Walka stronnictw w pierwszych latach panowania Zygmunta III, Kraków 1929.
Listy Annibala z Kapui, wydał Aleksander Przeździecki, Warszawa 1852.
Listy Jana Zamoyskiego do Radziwiłłów od roku 1574—1602, podał W. Nehring. Kwartalnik Historyczny 1890, t. IV, s. 494—512.
Łempicki Stanisław, Śladem komentarzy Cezara, Zamość 1920.
Łętowski Ludwik ks., Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich, t. I—VI, Kraków 1851—3.
Łoziński Władysław, Prawem i lewem, t. I—II, Lwów 1904.
Macůrek Josef, Dozvuký polského bezkrálevi z roku 1587, Praha 1929.
Mayer Eduard, Des Olmützer Bischofes Stanislaus Pawłowski Gesandschaftsreisen nach Polen, Kremsier 1861.
Monumenta Hungariae Historica. (Scriptores), t. XXX, Budapest 1880.

Morawski Szczęsny, Ważniejsze przywileje i dokumenty Jana i Tomasza Zamoyskich podane w streszczeniu. Wydawnictwo na cele dobroczynne samborskie, XII rocznik, Sambor 1888—9.

Muczkowski Józef, Krwawy burmistrz. Kartka z dziejów mieszczaństwa krakowskiego w XVI wieku. Biblioteka Krakowska nr 86, Kraków 1935.

Nanke Czesław, Z dziejów polityki kurii rzymskiej (1587—1589). Archiwum Tow. Naukowego we Lwowie, Dział II, t. II, zesz. 2, Lwów 1921.

Natanson Leski Jan, Epoka Stefana Batorego w dziejach granicy wschodniej Rzeczypospolitej. Rozprawy Historyczne Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, tom IX, zesz. 2, Warszawa 1930.

Niemcewicz Julian Ursyn, Dzieje panowania Zygmunta III. Wydanie Kazimierza Turowskiego, t. I—III, Kraków 1860.

Niesiecki Kasper S. J., Herbarz Polski. Powiększony dodatkami... przez Jana Bobrowicza, Lipsk 1841.

Nowodworski Witold, Stosunki Rzeczypospolitej ze Szwecją i Danią za Batorego. Przegląd Historyczny t. XII, Warszawa 1911.

Nuntiaturberichte aus Deutschland, II Abt. II Hälfte. Antonio Puteo in Prag, herausgegeben vom Joseph Schweizer, Paderborn 1912.

Ordinum regni Poloniae de electione ser. principis Sigismundi III regis ad diversos principes christianos legationes, epistolae, responsa, Cracoviae 1587.

Paprocki Bartosz, Herby rycerstwa polskiego. Wydanie Kaz. Józefa Turowskiego, Kraków 1858.

Pauli Żegota, Pamiętniki do życia i sprawy Samuela i Krzysztofa Zborowskich, Lwów 1846.

Pierling P, S. J., La Russie et le Saint-Siège. Etudes diplomatiques, t. II, Paris 1897.

Piotrowski Jan ks., Dziennik wyprawy Stefana Batorego pod Psków, wydał Aleksasder Czuczyński, Kraków 1894.

Polkowski Ign. ks., Acta Stephani regis 1576—1586. Sprawy wojenne króla Stefana Batorego. Diariusze, relacje, listy i akta z lat 1576—1586, ed. Ignacy Polkowski. Acta historica res gestas Poloniae illustrantia vol. XI, Kraków 1887.

Polski Słownik Biograficzny, t. I—VI, Kraków 1935—48.

Ptaśnik Jan, Z dziejów kultury włoskiego Krakowa. Rocznik Krakowski t. IX, Kraków 1906.

Ramm-Helmsing Herta, David Hilchen. Sonderabdruck aus Heft 31 der Deutschen Wissenschaftl. Zeitschrift f. Polen, Posen 1936.

Rescii Stanislai, Diarium ed. J. Czubek. Archiwum do dziejów oświaty i literatury w Polsce t. XV, cz. 1, Kraków 1915.

Rossija i Italija. Sbornik istoriczeskiech materialow i izsledowanij, kasajuszczychsja snoszenij Rossij s Italiej, ed. E. Szmurło. Izdanie Imperatorskoj Akademii Nauk, tom II, Petersburg 1913.

Rzeczycki Andrzej, Accusationis in Christophorum Sborovium actiones tres, Cracoviae 1585.

Sas Józef ks., Stosunki polsko-tureckie w pierwszych latach Zygmunta III. Przegląd Powszechny t. IV, 1897.

Schütz Caspar, Historia rerum Prussicarum, Islebii 1599.

Schweizer Joseph, Die Sukzessionswirren in Polen (1586—1589). Nuntiaturberichte aus Deutschland, 2 Abt., 2 Hälfte, Paderborn 1912.

Scriptores rerum Silesiacarum, t. XI ed. Schimmelpfennig, Schönborn, Breslau 1906.

Seraphim Ernst, Livländische Geschichte, t. II, Reval 1904.

Sigismundi Augusti Poloniarum regis, epistolae, legationes et responsa, ed. Mencken, Lipsiae 1703.

Simson Paul, Geschichte der Stadt Danzig, t. I—II, Danzig 1913—18.

Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego, t. I—XIV, Warszawa 1880—95.

Sobieski Wacław, Pamiętny sejm, Warszawa 1913.

— Szkice historyczne, Warszawa 1904.

Sochaniewicz Kazimierz, Miscellanea archiwalne do dziejów Zamościa. Najstarszy przywilej dla Ormian zamojskich z roku 1585. Teka Zamojska, nr 2, 1920.

Sokołowski August, Diabeł Stadnicki, Ateneum t. IV, 1883.
Solikowski Jan Dymitr, Commentarius brevis rerum Polonicarum a morte Sigismundi Augusti Poloniae regis, Dantisci 1647.
Statuty kapituły katedralnej włocławskiej, wyd. ks. Jan Fijałek, Kraków 1916.
Storożenko A., Swod dannych o Janie Oryszowskom zaporożskom getmanie wremen Stefana Batoria. Kijewskaja Starina 1897.
Strzelecki Adam, Sejm z r. 1605, Kraków 1921.
— Udział szlachty ziemi chełmskiej w rokoszu Zebrzydowskiego. Księga pamiątkowa ku czci... W. Sobieskiego, Cieszyn 1932.
Szelągowski Adam, Z dziejów współzawodnictwa Anglii i Niemiec, Rosji i Polski, Lwów 1910.
Tarnawski Aleksander, Działalność Jana Zamoyskiego na polu gospodarczym, Lwów 1935.
Theiner A., Annales ecclesiastici, t. III, Romae 1853.
— Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae, t. III, Romae 1863.
Tichý Josef, Zápas Jana Zamojského ze Zborowskými w letech 1582—85, Praha 1937.
Toeppen Max, Die preussischen Landtage während d. Regentschaft des Margrafen Georg Friedrich v. Ansbach. Programm Gymn. Hohenstein 1865, 1866, 1867.
Törtenelmi Tár, Budapest 1892.
Tyszkowski Kazimierz, Polska polityka kościelna w Inflantach (1581—1621). Polska a Inflanty. Praca zbiorowa, Gdynia 1939.
— Poselstwo Lwa Sapiehy w Moskwie 1600 r., Lwów 1927.
— Z dziejów wyprawy Zygmunta III do Szwecji w r. 1598, Lwów 1927.
Volumina Legum, tom II, Petersburg 1859.
Wielka Encyklopedia Powszechna Ilustrowana, Warszawa 1890 i nast.
Wierzbowski Teodor, Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego, Warszawa 1900.
Wojciechowski Zygmunt, Zygmunt Stary, Warszawa 1946.
Wolf Józef, Senatorowie i dygnitarze W. Ks. Litewskiego 1386—1795, Kraków 1885.
Zakrzewski Wincenty, Po ucieczce Henryka, Kraków 1878.
Żychliński Teodor, Biskupi, senatorowie i dygnitarze polscy. Złota księga szlachty polskiej t. XV—XVIII, Poznań 1893—6.
Źródła dziejowe:
t. II. Dzieje zjednoczenia ormian polskich z kościołem rzymskim w XVII w., wydał Adolf Pawiński, Warszawa 1876.
t. IV. Początki panowania w Polsce Stefana Batorego 1575—77, wydał Adolf Pawiński, Warszawa 1877.
t. IX. Księgi podskarbińskie z czasów Stefana Batorego 1576—76, wydał Adolf Pawiński, Warszawa 1881.
t. XI. Akta metryki koronnej co ważniejsze z czasów Stefana Batorego 1576—1586, zebrał i wydał Adolf Pawiński, Warszawa 1882.

Wykaz chronologiczny listów i aktów.

Numery bez cyfr rzymskich oznaczają listy; II przy numerze oznacza dział Atów politycznych; III przy numerze oznacza dział Aktów prawnych i gospodarczych; d przy numerze oznacza Uzupełnienia listów

Rok	Data	Nadawca i odbiorca listu	Nr.	Str.
1585	IV 14	Zamoyski do J. Radziwiłła	1094	25
	15	Solikowski Jan Dym. do Zamoyskiego	1095	26
	16	Król Stefan oddaje w dożywocie Zamoyskiemu dom na Wawelu	III 8	403
	18	Zamoyski do Lwowa	1096	27
	30	Zamoyski nadaje prawa Ormianom w Zamościu	III 7	404
	V 4	Zamoyski do Piotra Tylickiego	1097	27
	5	Zamoyski do Jerzego Radziwiłła	1098	28
	21	Zamoyski do Jana Piwki	1099	29
	24	Przywilej dla Murata Jakubowicza	II 8	406
	27	Kettler Gothard do Zamoyskiego	d 2	452
	VI 14	Gdańsk do Zamoyskiego	1100	30
	15	Zamoyski do króla Stefana	1101	32
	26	Ostrorogowa Zofja z Tęczyna do Zamoyskiego	1102	32
	28	Zamoyski do Jerzego Radziwiłła	1103	34
	29	Zamoyski do Gdańska	1104	34
	VII 11	Zamoyski do Lwowa	1105	35
	29	Zamoyski do Krzysztofa Radziwiłła	1106	36
	VIII 2	Zamoyski do Piotra Tylickiego	1107	36
	2	Zamoyski do Lwowa	1108	36
	7	Zamoyski do Wojc. Baranowskiego	1109	37
	12	Zamoyski do Jerzego Radziwiłła	1110	37
	12	Król Stefan nadaje Zamoyskiemu starostwo grodeckie	III 9	407
	15	Zamoyski do Piotra Tylickiego	1111	38
	20	Zamoyski do Jana Piwki	1112	39
	23	Gdańsk do Zamoyskiego	1113	39
	24	Zamoyski do Jana Piwki	1114	40
	IX 10	Zamoyski do Torossowicza	1115	41
	11	Zamoyski do Lwowa	1116	41
	13	Król Stefan mianuje komisarzy w sporze Zamoyskiego z St. Żókiewskim	III 10	409
	20	Zamoyski do Jana Piwki	1117	41
	23	Mandat króla Stefana do Zamoyskiego	III 11	409
	24	Król Stefan zezwala na ustąpienie starostwa krakowskiego Mik. Zebrzydowskiemu	III 12	409
	24	Mandat króla Stefana do urzędu grodu krakowskiego	III 13	411
	III—IX —	Zamoyski do króla Stefana	d 3	453
	IX —	Zamoyski do Jana Dym. Solikowskiego	d 4	454
	X 11	Instrukcja dla Henryka Lembke posła gdańskiego do Zamoyskiego	II 1	295
	12	Zamoyski do Andrzeja Batorego	1118	42
	21	Zamoyski do Jerzego Fryderyka administratora Prus Ks.	1119	43
	21	Marek Ścibor odstępuje Zamoyskiemu część dóbr Sitaniec	III 14	411
	28	Stanisławski Baltazar do Zamoyskiego	1120	44
	28	Zamoyski funduje Szarogród	III 15	411
	29—31	Relacja Henryka Lembke posła gdańskiego z narad z Zamoyskim	II 2	302
	XI 9	Zamoyski do Gdańska	1121	44
	13	Zamoyski do Jana Piwki	1122	44

Rok	Data	Nadawca i odbiorca listu	Nr.	Str.
	29	Giese Michał do Zamoyskiego	1263	165
	—	Zamoyski stwierdza niewinność St. Ciołka	II 21	356
	III 1	Jerin Andrzej do Zamoyskiego	1264	172
	1	Zamoyski do S. Karnkowskiego	1265	174
	4	Zamoyski do Fryderyka Zierotina	1267	176
	4	Zamoyski do Mikołaja Zebrzydowskiego .	1268	177
1588	III 5	Zamoyski do Gdańska	1269	178
	5	Zamoyski do Gdańska	1270	178
	5	Jerin Andrzej do Zamoyskiego	1271	178
	5	Zamoyskiego uniwersał o Tatarach	II 22	357
	9	Zygmunt III do Zamoyskiego	1272	178
	9	Zamoyskiego uniwersał	II 23	358
	10	Zygmunt III do Zamoyskiego	1273	179
	10	Zygmunt III do Zamoyskiego	1274	179
	11	Giese Michał do Zamoyskiego	1275	180
	13	Sobieski Marek do Zamoyskiego	1276	182
	14	Jerin Andrzej do Zamoyskiego	1277	183
	15	Zamoyski do Andrzeja Jerina	1278	184
	22	Zamoyskiego uniwersał	II 24	359
	26	Zygmunt III do Zamoyskiego	1279	186
	26	Giese Michał do Zamoyskiego	1280	186
	29	Protestacja Zamoyskiego przeciw Janowi Gębartowi	III 39	434
	30	Zamoyski bierze w opiekę Henryka Grosza	III 40	435
	ok. III	Zamoyski do Stanisława Karnkowskiego..	1267	175
	IV 6	Zamoyski do Jerina Andrzeja	1281	190
	7	Reszka Stanisław do Zamoyskiego	1292	191
	11	Reszka Stanisław do Zamoyskiego	d 8	460
	13	Zamoyski do Gdańska	1283	192
	13	Zamoyski do Szymona Szymonowicza ..	1284	193
	13	Sobieski Marek do Zamoyskiego	1285	194
	20	Jerin do Zamoyskiego	1286	196
	23	Reszka Stanisław do Zamoyskiego	1287	196
	24	Zamoyski do Krzyszt. Radziwiłła	1288	198
	24	Zamoyski do Katarzyny Radziwiłłowej ..	1289	200
	—	Propozycja pokoju z cesarzem opracowana przez Zamoyskiego	II 25	359
	V 5	Zamoyski do Gdańska	1290	200
	7	Sykstus V do Zamoyskiego	1291	200
	11	Zamoyski do Stanisława Sokołowskiego ..	1292	201
	14	Reszka Stanisław do Zamoyskiego	1293	202
	21	Reszka Stanisław do Zamoyskiego	1294	203
	28	Reszka Stanisław do Zamoyskiego	1205	205
	29	Bucella Mikołaj do Zamoyskiego	1296	207
	VI 1	Cercel Piotr do Zamoyskiego	1297	207
	2	Zamoyski do Krzyszt. Radziwiłła	1298	210
	5	Zamoyski do Andrzeja Jerina	1299	210
	7	Opaliński Andrzej do Zamoyskiego	1300	211
	13	Wyrok w sprawie Zamoyskiego przeciw Mikołajowi Wilkanowskiemu	III 41	435
	15	Jerin Andrzej do Zamoyskiego	1301	212
	17	Zamoyski do Gdańska	1302	213
	17	Zygmunt III nadaje Zamoyskiemu Dorpat	III 42	436
	18	Zamoyski do Gdańska	1303	214
	27	Reszka Stanisław do Zamoyskiego	1304	215

Rok	Data	Nadawca i odbiorca listu	Nr.	Str.
1588	29	Zamoyski do Lwowa	1305	216
	—	Słowa Zamoyskiego do E. Kurtza i A. Hanniwaldta	II 26	362
	VII 8	Reszka Stanisław do Zamoyskiego	1306	217
	15	Jerin Andrzej do Zamoyskiego	1307	218
	21	Maksymilian do Zamoyskiego	1308	219
	26	Zygmunt III nadaje województwo krak. Zamoyskiemu	III 43	438
	27	Zamoyski do Aleksandra Koniecpolskiego	1309	220
	27	Zygmunt III nadaje Zamoyskiemu Potarzyn	III 44	438
	28	Zamoyski do Andrzeja Hanniwaldta	1310	220
	pocz. VIII	Instrukcja Andrzeja Opalińskiego dla J. Brzezińskiego posła do Zamoyskiego	II 27	363
	5	Sobieski Marek do Zamoyskiego	1311	221
	8	Zygmunt III do Zamoyskiego	1312	222
	ok. 11	Reszka Stanisław do Zamoyskiego	1313	222
	ok. 15	Relacje Jak. Brzezińskiego z rozmów z Zamoyskim	II 28	365
	21	Zamoyski do Krzysztofa Radziwiłła	1314	224
	24	Górka Stanisław do Zamoyskiego	1315	224
	pocz. IX	Tolosano (?) do Zamoyskiego	1316	225
	4	Zamoyski do Maksymiliana	1317	226
	5	Zamoyski do Aleksandra Brutti	1318	227
	8	Zamoyski do Sykstusa V	1319	227
	12	Zamoyski do Mik. Zebrzydowskiego	1320	227
	14	Zamoyski do Pawła Orzechowskiego	1321	229
	17	Zamoyski do Zofii Działyńskiej	1322	230
	25	Chełmicki Adrian do Zamoyskiego	1323	230
	27	Zamoyski do Hipolita Aldobrandini	1324	232
	28	Zamoyski do Gdańska	1325	236
	28	Zamoyski do Stanisława Sokołowskiego	1326	236
	koniec IX	Maksymilian arc. do Zamoyskiego	1327	236
	pocz. X	Zamoyski do arc. Maksymiliana	1328	242
	5	Zamoyski do Hipolita Aldobrandini	1329	249
	6	Zamoyski do Hipolita Aldobrandini	1330	250
	6	Zamoyskiego uniwersał	II 29	372
	6	Zamoyskiego przywilej dla rzeźników zamojskich	III 45	439
	7	Zamoyski do Elżbiety ang.	1331	251
	8	Aldobrandini do Zamoyskiego	1332	251
	12	Wojciech Wnuk Słowieński wprowadza Jerzego Schenkinga w dzierżawę Ancen-Moizy	III 46	442
	16	Zamoyski do Williama Harbornę	1333	258
	16	Zamoyski do Hipolita Aldobrandini	1334	258
	18	Loknicki Stanisław do Zamoyskiego	1335	259
	23	Zamoyski do Hipolita Aldobrandini	1336	259
	26	Instrukcja dla Dawida Hilchena do Zamoyskiego	II 30	372
	29	Zamoyskiego uniwersał w sprawie Konstantego Korniakta	III 47	443
	XI 2	Zygmunt III nadaje rozszerzony obszar starostwa dorpackiego Zamoyskiemu	III 48	444
	12	Zamoyski do Hipolita Aldobrandini	1337	260
	12	Zamoyski do arc. Maksymiliana	1338	261

Rok	Data	Nadawca i odbiorca listu	Nr.	Str.
1588	14	Arc. Maksymilian do Zamoyskiego	1339	263
	14	Dulski Jan do Mik. Chełmskiego i Bartosza Bireckiego	III 49	445
	23	Zamoyski do Zygmunta III	1340	263
	27	Zamoyski do Hipolita Aldobrandini	1341	264
	29	Zamoyski do Krzyszt. Radziwiłła	1342	267
	XII 7	Zamoyski do Jana Giczi	1343	268
	8	Punkta listu Dawida Hilchena do Rygi ..	II 31	376
	9	Zamoyski do Hipolita Aldobrandini	1344	268
	9	Paszport dla Dawida Hilchena	II 32	377
	10	Zamoyski do Zygmunta III	1345	269
	10	Zamoyski do Piotra Tylickiego	1346	270
	10	Zamoyski do Rygi	1347	271
	10	Zamoyski do Rygi	1348	273
	10	Zamoyski do Jerzego Fryderyka administratora Prus Ks.	1349	275
	11	Zamoyski do Rygi	1350	275
	12	Zamoyski do Gdańska	1351	276
	18	Zamoyski do mieszczan dorpackich	1352	276
	20	Poufny raport Dawida Hilchena do Rygi	II 33	378
	22	Zamoyski do Syktusa V	1353	277
	22	Zamoyski do Hipolita Aldobrandini	1354	278
	29	Zamoyski do Balogi	1355	280
	—	Jan III do Zamoyskiego	1356	281
	—	Obrembski Maciej do Zamoyskiego	1357	282
	—	Zamoyski do ?	1358	283
	—	Zamoyski do ?	1359	285
	—	? do Zamoyskiego	1360	286
	—	Zamoyski do ?	1361	286
	—	Zamoyski do Piotra Tylickiego	1362	287
	—	Zamoyski do Stanisława Żółkiewskiego (?	1363	288
	—	Zamoyski do wojewodzica (?)	1364	289
	—	Sobieski Marek do Zamoyskiego	1365	290
	—	Uwagi zwolenników habsburskich przeciw Zamoyskiemu	II 35	391
	—	Wyrok w sporze Zamoyskiego z Żydem Dawidem	III 50	445
	—	Zamoyski wydaje nieruchomości króla Stefana członkom rodu Batorych	III 51	447
1588/9	—	Jakub i Szymon księża ormiańscy do Zamoyskiego	1366	290
1589	I 3	Relacja Dawida Hilchena z poselstwa do Polski	II 34	379

LISTY OD I DO ZAMOYSKIEGO

1072. Oryszowski Jan, hotman kozacki, do Zamoyskiego

Bazawluk, 3 I 1585.

Donosi o walkach na Krymie, który w tej chwili jest w rękach Islam-Gireja. Rozstrzygnięcie jeszcze nie zapadło.

Archiwum Watykańskie, Polonia 21 k. 669. Autograf uszkodzony z boku, z urwanym na 7 wierszy marginesem. Druk: Theiner A., Annales ecclesiastici, Romae 1853 t. III s. 629.

Illustris et Magnifice Domine D-ne gratiosissime, humilia servitia nostra in gratiam Ill-is et Mag-cae Dominationis Vestrae commendamus.

Ill-is et Mag-ce D-ne. Operae pretium nos facturos existimavimus, si quae hoc [tem]pore in dominio principis Krimscensis agantur, nostris his litteris Ill-i et Mag-cae [D-ni Vestrae] significaremus. Princeps enim Aslamkirÿ [1]), noviter hic summae rerum a Turca p[raefectus], is qui pulsus dicione sua atque ab imperatoris [2]) haeredibus, qui cum exercitu e[x Nathai] [3]) advenerant, in Caffensi [4]) civitate obsessus aliquando fuit, rursus eos proelio, o[pe] Turcici imperatoris [5]) adiutus, ita profligavit, ut coacti sint statim terra Krimsc[ensi ex]cedere, idque duobus praecipuis Nathaiscensibus murz, penes quos potestas admi[nistrandi] exercitus erat in bello amissis, quorum alter Jesiena-murze alter Kazi-murze vocabatur, desideratisque aliis quam plurimis Tartaris. Dicunt Polonnicenses captivi necdum inter eos rem compositam et finitam esse rursumque ipsos in Nathai et terra Czercensi [6]) novum parare exercitum, quin et unum iam fratrem ad Kosul bassam ab ipsis transmissum, qui cum ipso de auxiliaribus copiis mittendis diligenter agat; ipsi vero interim sese ex hac parte Turcas et Tartaros bellis incursuros illatamque hanc sibi iniuriam strenue vindicaturos promittunt. Hinc ergo colligimus exortam hanc inter ipsos litem haud ita facile finem habituram esse. Multi Krimscensium strenui et nobiles viri, qui partes istorum tenuerant, profecti sunt cum illis in Nathai, omnes vero alios, qui sibi fuga non consuluerunt, novus iste princeps amissione tam vitae quam bonorum mulctat. Frater novi principis Alapkiry-galga cum exiguo, quem tunc habebat exer-

citu fugientes persequi instituit; sed quia milites caeteris propter has turbationes hinc inde dilapsis pauci cum illo manserunt, coepto, uti ferunt, cogetur desistere. Haec, quae nunc scribimus, Ill-is et Mag-ca D. Vestra pro indubitatis atque certissimis habeat, ac si quid praeterea novi acciderit, illud etiam Ill-i et Mag-cae D. Vestrae quam diligentissime significabimus. Et cum his iterum servitia nostra in gratiam Ill-i et Mag-cae D. Vestrae commendamus. Datum ex Niz in Bazawluk die 3 Januarii 1585.

Ill-is et Mag-cae D. Vestrae servitores Joannes Oriszowski ex Oriszow [7]) et omnes Zaporoscenses cosaci.

[1]) *Islam-Girej wstąpił na stolec chański w r. 1584.*
[2]) *Zdaje się mowa o poprzedniku Islam-Gireja, Mohammed-Gireju.*
[3]) *T. zn. Nogai, t. j. Tatarzy nogajscy.*
[4]) *Kaffa miasto portowe nad Morzem Czarnym na Krymie.*
[5]) *Amurat III.*
[6]) *Ziemia czerkiesów.*
[7]) *O Janie Oryszowskim ob.:* Storożenko A., Swod dannych o Janie Oryszewskom zaporożskom getmanie wremen Stefana Batoria, Kijewskaja Starina 1897 I i *recenzja* E. Barwińskiego *w* Kwart. hist. 1897 s. 608—9.

1073. Zamoyski do miasta Gdańska — Biskupice, 4 I 1585.

Popiera starania obywatela zamojskiego Jana Bartla (Barthel), który zabiega o posadę rachmistrza dla Teodoryka Peping.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,52 nr 791. Oryg. z własnoręcznym podpisem, pieczątką i adresem. Na odwrocie zapiski: R. 17 III 85 per Joannem Barthel civem Zamosiensem (*s*). — Resp. per eundem die 18 eiusdem 1585.

1074. Król Stefan do Zamoyskiego — Siemiatycze, 7 I 1585.

W sprawie rozdania wakancyj.

Bibl. Ord. Zam. pl. 16 nr 25. Oryg. z własnoręcznym podpisem króla. Na odwrocie adres: Ill-i et Mag-co Joanni de Zamosczie cancellario et exercituum Regni nostri generali, Cracoviensi, Mariemburgensi Kniszinensique nostro capitaneo, sincere nobis dilecto. *Obok pieczątka sygnetowa Batorego.*

Uw. *Mamy dwa listy z tej samej daty. Ponieważ król podążał z Grodna na sejm do Warszawy, więc naprzód musiał być w Siemiatyczach, a później dopiero w Drohiczynie.*

Stephanus *etc.* Ill-is et Mag-ce sincere nobis dilecte.

Quae de pocillatore nostro Zebridovio [1]), castellano Sandomiriensi [2]) et

Pękoslavio [3]) Sinc. Vestra scribit, ea ita se habere, et eos omnes hac, quam illis addit, commendatione dignos esse agnoscimus. Ceterum praeter hos venit nobis in mentem [a]) Boneri capitanei nostri Rabstinensis [4]), cui repetitis multoties promissis tenemur, nam et recens castellano Vilnensi [5]), cum a nobis Grodna discederet, de eo appromisimus nimirum rationem nos ipsius, si quid vacare contigeret, habituros, permultum autem ad dignitatem nostram interest, ut verba, quibus nos obstrinximus, re ipsa praestemus. Quod ad Goram [6]) attinet, eam si cuipiam ex istis, quos Sinc. Vestra proponit, conferemus ea ratione, ut Lezaiscum [7]) Urovieczio [8]) pro ea cedat, videmus eum, cui obtigerit nihilo magis contentum fore, quam si nihil acciperet, sed tamen totam rem hanc ad nostrum cum Sinc. Vestra congressum differimus. De abbatia S. Crucis [9]) non difficulter d. episcopo Cracoviensi [10]) concederemus, modo idoneum aliquem in ea constituat, tametsi Zavacii canonici Cracoviensis [11]) rationem nos habere oporteret, si eam posthabere et negligere nollet, qui tamen superiori tempore propter tenuiores forsitan redditus eam spreverat. Cupimus Sinc. Vestram bene valere. Datum in Sziemiaticze [12]) VII Januarii A. D. MDLXXXV, regni nostri nono.

Stephanus Rex sp.

[1]) *Andrzej Zebrzydowski, podczaszy koronny.*

[2]) *Stanisław Tarnowski.*

[3]) *Stanisław Pękosławski, rotmistrz jezdny, starosta marienburski, gen. komisarz królewski w Inflantach, poseł sandomierski i marszałek sejmu 1585. Zmarł w lipcu 1588 jako starosta sandomierski i marienburski w Inflantach* (Arch. J. Zam. III nr 768 uw. 3).

[4]) *Seweryn Boner z Balic.*

[5]) *Eustachy Wołłowicz, zarazem kanclerz lit.*

[6]) *Zdaje się Góra Kalwaria.*

[7]) *Leżajsk, miasto leżące na lewym brzegu Sanu w dawnym woj. sandomierskim; chodzi tutaj o starostwo wakujące po śmierci Baltazara Lutomierskiego, starosty leżajskiego i sieradzkiego* (Arch. J. Zam. III dod. nr 33).

[8]) *Mikołaj Urowiecki v. Uhrowiecki, krewniak kanclerza (stryj Zamoyskiego, Florian, miał za żonę Katarzynę Urowiecką), pracował początkowo w majątkach Zamoyskiego, m. i. w Knyszynie. W czasie wojen moskiewskich Batorego dowodził piechotą szlachecką. Odznaczył się pod Pskowem. 29 XII 1582 został wprowadzony przez J. Zamoyskiego na urząd podstarosty krakowskiego* (Arch. J. Zam.; Heidenstein R., Rerum polonicarum... libri s. 167; Górski Konstanty, Historia piechoty polskiej s. 34; Strzelecki Adam, Udział szlachty ziemi chełmskiej w rokoszu Zebrzydowskiego. Księga pamiątkowa ku czci prof. W. Sobieskiego, Cieszyn 1932).

[9]) *Opactwo benedyktyńskie, świętokrzyskie, nie daleko Opatowa na Łysej Górze* (Słow. geogr. V s. 852; Gacki Józef ks., Benedyktyński klasztor św. Krzyża na Łysej Górze, Warszawa 1873 s. 88). *Od r. 1584—1593 był opatem Maciej Lesiecki z zakonu cystersów.*

[10]) *Piotr Myszkowski.*

---

[a]) *Po* mentem *brak podmiotu np.:* supplicium.

[11]) *Bartłomiej Zawadzki, kanonik krakowski, płocki i pułtuski, sekretarz Zygmunta Augusta, Henryka i Stefana, wychowawca Andrzeja Batorego. Zmarł 1596 r.* (Łętowski, Katalog IV s. 302).

[12]) *Miasteczko na prawym brzegu rzeki Kamionki, w pobliżu ujścia jej do Bugu* (Słow. geogr. X s. 542).

1075. Król Stefan do Zamoyskiego — Drohiczyn, 7 I 1585.

Rzeczycki zgodził się oskarżyć Krzysztofa Zborowskiego, pragnie tylko, by urząd instygatora otrzymał od króla jawnie. Ostateczną decyzję odłożył król do widzenia się z Zamoyskim.

Bibl. Ord. Zam. pl. 16 nr 24. Oryg. z własnoręcznym podpisem króla. Na odwrocie adres: Ill-i et Mag-co Joanni de Zamosczie cancellario et exercituum Regni nostri generali, Cracoviensi, Marienburgensi, Knisinensisque nostro capitaneo, sincere nobis dilecto. *Obok pieczątka sygnetowa Batorego.*

Stephanus *etc.* Ill-is et Mag-ce sincere nobis dilecte.

Fuit hic apud nos Rzieziczius et satis prompto animo obsequium nobis detulit ad munus instigatoris [1]) obeundi. Hinc ad Sinc. Vestram magnis itineribus contendit, ut de ista actione [2]) instituenda cum Sinc. Vestra conferat. De qua nihil dum nos cum illo egimus, visum enim nobis est commodius id Stanislavovii [3]) in praesentia Sinc. Vestrae nos facturos. Instabat quidem secretarius noster maior [4]), ut iam hic iuramento sese nobis Rzecziczius obstringeret, sed cum ille id differri peteret, quod ad existimationem suam permultum interesse existimet, ut id munus palam et publice ipsi imponatur, ne cuipiam videatur illud cupiditate istius causae agendae depoposcisse atque ita clam in se suscepisse, non difficulter ipsi de eo assensi sumus. Cum autem promptam voluntatem nobis serviendi ostenderit, et virum bonum, idoneum atque constantem esse videamus, nihil impediet, quo minus etiam non iurato, quae ad causam hanc pertinent, illi Sinc. Vestra communicet; Stanislavovii autem iuramentum ab illo exigi poterit. Bene Sinc. Vestra valeat. Datum Drohiczini [5]) die VII Januarii A. D. MDLXXXV, regni vero nostri nono.

Stephanus Rex sp.

[1]) *Andrzej Rzeczycki* (Script. rer. pol. XVIII, Diariusze sejmowe r. 1585, wyd. Aleksander Czuczyński).

[2]) *Przeciwko Krzysztofowi Zborowskiemu o obrazę majestatu. Zdecydowano ją prowadzić na radzie senatu 1584 r. w Lublinie* (Heidenstein R., Rerum polonicarum... libri s. 226).

[3]) *Stanisławów mazowiecki* (Słow. geogr. XI s. 188—9).

[4]) *Wojciech Baranowski. Dopiero na sejmie 1585 r. 17. I, posunął się on na pieczęć mniejszą. Sekretarzem wielkim został po nim 21. I. 1585 Piotr Tylicki* (Pol. słow. biograf. I s. 286; Script. rer. pol. XVIII s. 38).

[5]) *Miasto i starostwo grodowe w woj. podlaskim, nad Bugiem leżące.*

1076. Zamoyski do Wojciecha Wnuka Warszawa, 24 I 1585.

Zleca pożyczyć pieniądze swemu poddanemu w Zamościu.

Bibl. Ord. Zam. pl. 1 nr 6. Oryg. z podpisem własnoręcznym, śladem pieczątki i adresem: Panu Wojciechowi Wnukowi słudze memu być ma w Zamościu nad Wieprzem.

Panie Wnuku [1]).

Jakub Smogorz cieśla, ktory w Zamościu Nowym na przedmieściu lubelskim przyjął poddaństwo, beł sam u pana swego opata Sulejowskiego [2]), ktorego beł poddanym, aby mogł być wolno od niego przepuszczony. Czego mu już ks. opat pozwolił, i tego, aby swe przedał. Lecz iż tak prędko przedać nie mogł, ile gdyby dobrze przedać chciał, żądał mię o to, abym mu do czasu rozkazał pożyczyć złotych dziesiąci, a tak już mu tam pożyczcie złotych dziesiąci, bądź na wypłacenie, bądź też na odrobienie, ponieważ snać jest cieślą dobrym i młynarzem. Mam za to, iż pisarz prowentowy Piwko [3]) ma albo mieć ma temi czasy pieniądze miodowe, z ktorych, niemali inszych, tedy z nich niech da tego dziesiątka złotych. Z tym was Panu Bogu poruczam. Dat. z Warszawy die 24 Ianuarii 1585.

J. Zamoiski sps.

[1]) *Wnuk Słowieński Wojciech, wójt zamojski* (Arch. J. Zam. III nr 893).
[2]) *Giorgio Fabio Dalmata, kapelan króla* (Script. rer. pol. XVIII s. 289).
[3]) *Jan Piwko, pisarz prowentowy zamojski* (Tarnawski Aleks., Działalność J. Zamoyskiego na polu gospodarczym, Lwów 1935, *indeks*).

1077. Zamoyski do Jerzego Radziwiłła, bpa wil. Warszawa, 26 I 1585.

Wstawia się za Sebastianem z Kłodawy o prezentę na kanonię wileńską po spodziewanej śmierci kanonika Stanisława Góreckiego.

Bibl. Raczyńskich w Poznaniu rkp. nr 80 s. 295. Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczątką i adresem: Ill-mo et Rev-mo D-no D-no Georgio Radzivieł in Ołika et Nieswiesz duci, S. R. E. cardinali, perpetuo administratori episcopatus Vilnen. et S. R. M-tis in Livonia locumtenenti etc. D-no et affini observandissimo. *Druk:* Nehring *w* Kwart. hist. 1890 IV s. 499. *(Wydano w kilku miejscach błędnie i dlatego tu powtórnie, poprawnie publikujemy).*

Ill-me et R-me D-ne amice observandissime *etc.* Zaleciwszy *etc.*

In episcopatu Ill-mae D. Vestrae Vilnensi canonicatum possidet r-dus Stanislaus Goreczki, quemadmodum ad me defertur, concionatori a prima eius fundatione attributum, Goreczio autem propter doctrinam atque virtutem

eius, etiam cum concionator non fuisset, a d. Sigismundo rege cum ea conditione, ne ob id priorem conditionem suam exueret et a concionatoribus alienaretur, collatum. Cum autem hic ita nunc decumbere dicatur, ut de ipsius vita a medicis omnibus fere desperetur, si quid illi humani contigerit, canonicatum eum concionatori debitum, emerito concionatori quam diligentissime ab Ill-ma D. Vestra petere non dubito. Magister Sebestionus est Clodaviensis ecclesiae cathedralis Vilnensis concionator, cuius cum pietas, doctrina ac singulare in eo munere ecclesiae navatum hactenus studium a multis amicis meis vehementer mihi praedicetur, Ill-mae D. Vestrae, ut talem virum debeo, summo studio commendo, cumque R. M-tas totum canonicatus eius arbitrium Ill-mae D. Vestrae permisisse se ostendat, si quid Goreczcio acciderit, cum ut illi conferre, ita autem conferre Ill-ma D. Vestra velit, ut quem laborum suorum subsidium habere debebat, nunc tanquam praemium habeat cumque vacatione muneris sui obtineat, etiam atque etiam peto. Qua re ut nihil benignitati suae convenientius Ill-ma D. Vestra fecerit, ita nihil mihi etiam gratius accidere poterit. Quod reliquum est, Ill-mae D. Vestrae studia officiaque mea commendo eique omnia fausta ac felicia precor.

Varsovia. Die XXVI mensis Januarii anno MDLXXX quinto.

Ill-mae et R-mae D. Vestrae affinis et servitor Ioannes Zamoiski cancellarius et generalis capitaneus ss.

1078. Radziwiłł Jerzy, biskup wileński, do Zamoyskiego — Kieś, 30 I 1585.

Poleca Krzysztofa Rychtera, który straciwszy majętność na posługach dla Rzpltej, udaje się na sejm, aby prosić o łaskę króla, ...«jakoby on do majętności swojej, którą niewinnie utracił, przyść mógł»...

Bibl. Ord. Zam. pl. 55 nr 2. Oryg. z podpisem własnoręcznym, uszkodzoną pieczątką i adresem na odwrocie: J. W-nemu a mnie M-ciwemu panu i szwagrowi J. Mci panu Janowi Zamoiskiemu, kanclerzowi i hetmanowi koronnemu.

1079. Jerzy Fryderyk, administrator Prus książ., do Zamoyskiego — Królewiec, *5 II* / 26 I 1585.

Wstawia się za Janem Auerswaldem w jego sprawie sądowej ze Stanisławem Kostką.

Pruskie Arch. Państw. w Królewcu, Herzogl. Briefwechsel, Konzepte B 2; Koncept z licznymi poprawkami i przekreśleniami, oraz dopiskiem u dołu: An den Herren Gross-

kanzler der Kron Polen. Mutatis mutandis an den Herrn Dulski Schatzmeister und an den Herrn Berzewitz, Ungrischer Kanzler. N. B. Wo an den Grosskanzler: Illustris D. Vestra, stett an die anderen zu setzen: Magnifica D. Vestra Item oben: Magnifice Domine etc., und an den Berzeuicium: Magnifice fidelis nobis dilecte etc.

Georgius Fridericus *etc.* Salutem et benevolentiam nostram. Ill. D-ne, amice singulariter nobis dilecte.

Significavit nobis nobilis et fidelis nobis dilectus Joannes ab Aurswald [1]), gravem sibi iniuriarum actionem esse cum generoso Stanislao Kostka succamerario Culmensi, quam in comitiis hisce instantibus prosequi cogitaret. Quia vero variis se tergiversationibus et technis a reo ludificari videat, qui ipso inscio atque absente, aliquam contumaciae sententiam contra eum Cracoviae se obtinuisse praetendat, cum actor non nisi in publicis comitiis has iniuriarum criminales actiones tractari persuasus esset, ipsique ob negotia tam publica quam privata tanto intervallo aulam sequi impossibile fuisset, supplex nos rogavit, ut hanc causam suam Ill-ri D. Vestrae commendaremus. Quam eius petitionem aequitati consentaneam iudicantes ab Ill-re D. Vestra amanter petimus, ut huic subdito nostro contra adversarium suum, atque molitiones, auctoritate atque intercessione sua subveniat, nec illi vel adversarii sui potentiam, vel suam etiam iuris ignorantiam, aut alia impedimenta legalia in defensione honoris atque innocentiae suae fraudi esse patiatur. Fecerit Ill-ma D. Vestra rem aequitate et officio suo dignam, nobis gratam, et mutua benevolentia compensandam. Ill-mam D. Vestram prosperrime valere optamus. Regiomontana(*s*) XXVI die Januarii MDLXXXV.

[1]) *Por. w tej samej sprawie list Jerzego Fryderyka z 10 XI 31 X 1582* (Arch. J. Zam. III nr 797).

1080. Zameyski do kard. Andrzeja Batorego [1]) Warszawa, 12 II 1585.

Odsyła mu listy Baltazara Batorego; w czasie sejmu nie może więcej pisać.

Arch. Ministerstwa Spraw Wewn. w Pradze. Oryg. z własnoręcznym podpisem i adresem.

Ill-me ac Rev-me D-ne, d-ne affinis observandissime.

De quibus rebus per d-num Scargam Ill-ma D. Vestra ad me retulit, per eundem nunc illi respondeo, necessitudinis quidem nostrae esse video, ut per litteras etiam pluribus cum Ill-ma D. Vestra agerem; humanitatis tamen eiusdem erit tempori et comitiorum horum occupationibus ignoscere [2]). Mitto simul Ill-mae D. Vestrae litteras a fratre eius Ill-mo D-no Balthazare

ad eam scriptas, hocque ipso fere tempore mihi redditas. Quod reliquum est, Ill-mae D. Vestrae, omnia fausta ac felicia a Domino Optimo Maximo precor. Varsovia die XII° mensis Februarii anno Domini MDLXXXIIII.

Ill-mae D. Vestrae affinis et servitor Joannes Zamoiski cancellarius et generalis capitaneus p. p. s.

[1]) *Andrzej Batory, syn Andrzeja, brata króla Stefana, obdarzony 4 VII 1584 purpurą kardynalską, bawił albo na Warmii, gdzie od r. 1584 był koadiutorem, albo w Miechowie, gdzie był proboszczem bożogrobców* (Pol. słow. biograf. I s. 351—3).

[2]) *Sejm od 15 I. do 28. II (?) 1585 w Warszawie.*

1081. Zamoyski do Jerzego Fryderyka, administratora Prus ks.

Warszawa, 6 III 1585.

Ofiarowuje dwa konie.

Pruskie Arch. Państw. w Królewcu. Herzogl. Briefwecksel B 2. Oryg. z własnoręcznym podpisem, pieczątką i adresem.

Illustrissime Princeps D-ne observandissime.

Cum redirent ad Ill-mam Celsitudinem Vestram legati eius intermittere nolui, quin hasce illis litteras ad Ill-mam Cels. Vestram darem, quibus mea studia atque officia, quamvis semper antehac etiam illi addictissima, nunc tamen etiam commendarem, de iisque ita sibi Ill-mam Cels. Vestram persuadere velim, nihil iis promptius paratiusque se habere. Cum vero etiam de equis quibusdam Ill-ma Cels. Vestra ad me scripserit, mitto nunc illi duos per d-num Bulavium [1]) tales, qui si minus dignum munus sit Cels. Vestrae, tamen quales hoc tempore nancisci potuerim accomodatissimos, iisque, ut quam diutissime felicissimeque Cels. Vestra utatur, ex animo ei precor. Deus Cels. Vestram quam diutissime florentissimam conservet. Varsovia(*s*) die VI° mensis Martii anno LXXXV.

Ill-mae Cels. Vestrae observandissimus Ioannes Zamoiski cancellarius et generalis capitaneus sst.

[1]) *Bülow, Bülaw a, Levinus, kanclerz pruski, był w poselstwie na sejmie 1585. Por.* Arch. J. Zam. II—III.

1082. Zamoyski do króla Stefana

Garwolin, 8 III 1585.

Popiera prośby Ręczajskiego i daje jego charakterystykę.

Bibl. Ord. Zam. pl. 1 nr 7. Oryg. z własnoręcznym podpisem, śladem pieczątki i ad-

resem: Sacrae Regiae M-ti etc. etc. etc. D-no, d-no clementissimo. *Na odwrocie zapiska kancelarii król.:* d. 8 Martii... *(dwa słowa zamazane).*

Uw. *List ten zdaje się nie został wysłany.*

Sacra Reg. M-tas, D-ne, d-ne clementissime.

Castellanus Varsoviensis [1]) de multis quidem me appellavit, de quibus apud M-tem Vestram pro se intercederem, maxime unum tamen hoc tempore a M-te Vestra petit, ut aliquos saltem colonos assignare sibi M-tas Vestra velit, quibus in expurgandis aedificiis [2]) et lignationibus utatur, ne ad eas operas militaribus equis suis abuti necesse habeat. Quod si etiam praedium aliquot integrum attribuere sibi M-tas Vestra velit, quantum alias Lognicius [3]) ex eo pendat, tantum se quoque ex eo in thesaurum M-tis Vestrae illaturum recipit. Quid gratificari in hoc genere M-tas Vestra ei possit, ipsa considerabit. Ego virum bonum esse video, ac qui licet in illo regno diviso, in quo partes exsistere necesse est, a collega dissentiat, domi tamen propter affinitates et clientelas quibus valet, tum maxime propter studium suum erga M-tem Vestram non inutilis M-ti Vestrae esse posse mihi videatur. Commendo me in gratiam S. R. M-tis Vestrae eandemque, ut Deus florentem quam diutissimeque optime valentem conservet precor. Garvolino die 8 mensis Martii anno MDLXXXV°.

Sacrae R. M. Vestrae fidelis subditus ac servitor Joannes Zamoiski s. s.

1) *Wojciech Ręczajski.*
2) *W Dorpacie, gdzie był starostą.*
3) *Loknicki, sekretarz królewski do spraw litewskich.*

1083. Karnkowski Stanisław do Zamoyskiego Skierniewice, 9 III 1585.

Zdaje sprawę z rozmowy z królem w Bolemowie. Przedstawia usiłowania swoje pogodzenia kanclerza z wojewodą poznańskim, przy pomocy rozdania wakancji, wedle życzenia Górki.

Bibl. Ord. Zam. ser. II pl. 37 nr 4. Autograf z podpisem, pieczątką uszkodzoną i adresem ręką sekretarza: Ill. et Mag. D-no d-no Joanni Zamoyski regni Poloniae cancellario, supremo exercituum praefecto generali, Cracoviensi, Margeburgensi, Knisinensi, Belsensi etc. capitaneo etc. D-no et amico observando. *Na odwrocie zapiska kancelarii:* List od X. Arcybiskupa Gnieznenskiego do J. M.

Uw. *Autograf miejscami bardzo nieczytelny, litery paleograficznie nieregularne. Charakterystyczne, że wszędzie gdzie winno być «ę», paleograficznie znajdujemy «ą». Karnkowski pisze zawsze «się» i w ogóle najskrupulatniej zaznacza nosówki.*

M-ciwy Panie Kanclerzu. Uprzejmą chęć swą do łaski W. M-ci zaleciwszy. Z umysła jeździłem do Krola J. M-ci do Bolemowa [1]) na czwartek wstępny [2]), abych Krola J. M-ci pożegnał i radami [a]) dobremi opatrzył. Był Krol J. Mć dobrej myśli, po frasunkach warsewskich; nie przepomneliśmy[*s*] W. M., pijąc za dobre zdrowie W. M-ci. Druga przyczyna jachania mego ta była: J. M. pan wojewoda poznański [3]) posłał do mnie Domaniewskiego swego do Squiernievicz [4]), prosząc mię o przyczynę do Krola J. M-ci o wakancye, na ktorego żadnego responsum directum na żegnaniu w Warsawie nie odniosł. Jam Krolowi J. M-ci przeczny [b]) i molestus być nie chciałem jednak pro modestia mea autor fui consilii, aby Krol J. Mć jeszcze się raczył zatrzymać, i na tym stanąć raczył. Com ja zarazem przez pachole swe oznajmić chciał, prosząc, aby W. Mć. eiusdem sentenciae pospołu zemną być raczył. Istius consilii mam gravissimas causas, co i W. Mć pro sua prudentia, mam za to, baczyć raczysz i rozszyrzać [c]) się możesz [d]). Breve est, jam już założył fudamenta jednania W. Mć z J. M-cią panem wojewodą poznańskim i już się odtargiwa a causa Sboroviana. Mam nadzieję w Panu Bodze, że się zbuduje co potrzebnego ista mutatione vacantiarum. Z tem się mnie miłej i łaskawej przyjaźni W. M-ci zalecam, dziękując W. M-ci za wszytki chęci, któreś W. Mć mnie skutkiem pokazować raczył, będąc też tego pewien, że ja zawżdy jestem i będę całem i uprzejmem przyjacielem W. M-ci., chocia nie zawżdy jedną drogą chodziem [e]).

Zmowiliśmy się z J. M-cią księdzem podkanclerzem [5]) i Krola J. M-ci ta była wola, abych do pieczęci W. M-ci ten list odesłał, ut Dominus Deus benedic[at] Tibi et semini Tuo, seminatorum patrono. A tak proszę, racz W. Mć rozkazać zapieczętować. Ja do Rzymu posyłam księdza Sikorskiego [6]), ktoremu rozkazuj W. Mć sobie tam służyć, boć człowiek godny i dobry. Z tym się i poufale [f]) łasce i miłej przyjaźni W. M-ci pilnie zalecam. Dat. z Squierniewicz w sobotę pirwszą quadragesima 1585.

W. M-ci z serca cały i nieodmienny przyjaciel i sługa Stanisław Karnkowski arcybiskup gnieznienski ręką własną sst.

[1]) *Bolimów v. Bolemów, miasteczko nad rz. Rawką, w dawnym woj. rawskim.*

[2]) *6 III.*

[3]) *Stanisław z Górki.*

[4]) *Skierniewice, miasteczko w dawnym woj. rawskim.*

[5]) *Wojciech Baranowski.*

[6]) *Jan Sikorski, h. Cietrzew, kanonik włocławski w r. 1586, dr ob. praw* (Statuty kapituły katedr. włocław..., wyd. ks. Jan Fijałek, Kraków 1916).

---

[a]) *W rkp. raczej* rolamy. — [b]) *W rkp.* przeczni *tj. przeciwny, sprzeciwiający się.* — [c]) *Miejsce bardzo nieczytelne. Najprawdopodobniejsza lekcja:* rossirzacz. — [d]) *Lekcja wątpliwa.* — [e]) *W rkp.* chodzijem. — [f]) *W rkp.* pofflale.

1084. Zbaraski Stefan, woj. trocki do Zamoyskiego

Międzyrzecz, 20 III 1585.

Skarży się na niszczenie dóbr leżami, grożąc oporem.

Bibl. Ord. Zam. t. XII pl. 145 nr 6. Oryg. z podpisem częściowo własnoręcznym, pieczątką i adresem: J. W. P. p. Janowi Zamoiskiemu z Zamościa, kanclerzowi i hetmanowi głównemu Korony Polskiej, krakowskiemu, malborskiemu, międzyrzeckiemu, knyszyńskiemu etc. staroście, memu miłościwemu panu i przyjacielowi powinnemu.

J. W-ny m-ciwy Panie, panie i przyjacielu mnie m-ciwie powinny. Służby me przyjacielskie łasce W. M. m. m. panu zalecam.

Jakom WM. swego m-ciwego pana przez pana wojewodę bracławskiego [1]) i przez JM. pana lubelskiego [2]) prosił, żeby żołnierze na imionach moich wołyńskich leże nie mieli, i rocie pana Włodkowej [3]), Koniecpolskiego [4]), która była na imieniu wołoczyskim [5]), żeby WM. ściągnąć rozkazać raczył, którzy niemałe szkody poddanym moim poczynili, gdzie WM. raczył im powiedzieć, że jako pana Włodkowej i pana Koniecpolskiego rocie, tak nikomu inemu leży dawać nie raczył. A potym i na skończeniu sejmu teraźniejszego za prośbą panow posłow z tamtych krajow raczył J. Kr. M. powiedzieć, że na imionach naszych ślacheckich leżeć żołnierze ni mają, ale na dobrach J. Kr. M. Teraz zasię, m-ciwy panie, za listem pana kasztelana Kamienieckiego na imienie moje ozohowieckie [6]) najachał rotmistrz J. Kr. M. pan Starinski [7]) z rotą swą i wielkie szkody poddanym się mym dzieją, do ktorych imion moich na Wołyn ja sam nic nie mieszkając jadę. Puszczam to na mądre baczenie WM. m. m. pana, jakiegobym wczasu tam miał, patrząc na taką szkodę poddanych mych i jakąbym z tego żałość miał; przyszłoby mi do tego, żebym swej majętności mocno bronić kazał, do czego się jeszcze teraz nie skwapiając, do WM. m. m. pana ten moj żal donoszę, a pilnie WM. m. m. pana proszę, żeby WM. raczył list swoj rozkazać pisać do pana kamienieckiego i do tego pana Starinskiego, żeby z imion moich z rotą swą ściągnął i to, co u poddanych moich pobrał, żeby zapłacił, a inszy panowie rotmistrze z rotami swemi aby na imionach moich leży nie mieli, i pan kamieniecki, żeby leże od tego czasu na imionach moich panom rotmistrzom nie dawał, boby mi się przyszło i z panem kamienieckim o to zawieść, własności mojej broniąc. A przytym, winszując WM. m. m. panu od Pana Boga dobrego zdrowia i na wszem fortunnego panowania na wiele lat niezamierzonych łasce WM. m. m. pana pilnie zalecam się. Dan z Miedzyrzeca [8]) dnia 20 marca roku 1585.

WM. m. m-ciwego powolny i życzliwy przyjaciel i powinny i sługa Stefan Koributowicz książe Zbaraskie, wojewoda trocki etc. ręką swą.

¹) *Janusz Zbaraski, wojewoda bracławski, starosta krzemieniecki i piński* (Dobrowolska Wanda, Młodość Jerzego i Krzysztofa Zbaraskich, Przemyśl 1927, *passim*).

²) *Andrzej Firlej z Dąbrowicy, kasztelan lubelski, starosta sandomierski* (Źródła dziej. IV s. 58; Script. rer. pol. VIII s. 186 i XVIII). *Zmarł zdaje się w r. 1585* (Boniecki V s. 289; *por. list w niniejszym tomie z 21 IV 1586.*

³) *Stanisław Włodek z Hermanowa, starosta halicki i kołomyjski, w 1583 dowódca wyprawy przeciwko kozakom* (Arch. J. Zam. III nr 885), *w 1585 po śmierci Mikołaja Sieniawskiego* (Arch. J. Zam. III nr 990) *objął kasztelanię kamieniecką* (Script. rer. pol. XVIII s. 3); *w r. 1587 tytułował się jeszcze kasztelanem kamienieckim* (Akta grodz. i ziem. XX s. 56, 59). *W r. 1588 został kasztelanem lwowskim, 1593 wojewodą bełskim. Był mężem Elżbiety Zamoyskiej, siostry przyrodniej kanclerza* (Arch. J. Zam. III *indeks*; Niesiecki IX s. 374).

⁴) *Aleksander, rotmistrz, później starosta wieluński, tarnowiecki i brzeźnicki, z kolei kasztelan i wojewoda sieradzki. Kilkakrotnie posłował na sejmy, za Zygmunta III* (Arch. J. Zam. *indeksy*; Lepszy K., Walka stronnictw, Kraków 1929).

⁵) *Dobra z miasteczkiem Wołoczyszcze, dziś Wołoczyska, nad Zbruczem* (Słow. geogr. XIII s. 882).

⁶) *Dobra z miastem Ozochowce, lub Nowy Zbaraż nad Zbruczem* (Słow. geogr. VII s. 795).

⁷) *Stefan Staręski* (Arch. J. Zam. *indeksy*). *Zmarł w r. 1586* (Niesiecki X s. 116).

⁸) *Międzyrzecz, zapewne w woj. podlaskim.*

1085. Zamoyski do Jana Piwki ¹) — Bełz, 28 III 1585.

Posyła przez swego sługę Napiórkowskiego do Zamościa konie tureckie do stadniny. Zleca opiekę nad nimi i nad masztalerzami.

Bibl. Ord. Zam. ser. II pl. 1 nr 8. Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczątką i adresem: Szlachetnemu Janowi Piwkowi słudze memu.

¹) *Jan Piwko, pisarz prowentowy zamojski (ob. nr 1076 przyp. 3).*

1086. Kryski Stanisław ¹) do Zamoyskiego — Płock, 31 III 1585.

Wstawia się o pisarstwo płockie dla Pawła Garwaskiego.

Bibl. Ord. Zam. ser. II pl. 40 nr 38. Oryg. z podpisem częściowo własnoręcznym, pieczątką i adresem: Jaśnie Wielmożnemu JM. Panu a panu Janowi Zamoyskiemu hetmanowi i kanclerzowi najwyższemu [Koron]y Polskiej etc. etc. [Panu] a przyjacielowi m. m-ciwemu.

Przypomina powtórnie prośbę wspólnie wniesioną z wojewodą płockim ²), *o nadanie pisarstwa płockiego Pawłowi Garwaskiemu* ³). *Sądzi, że i ta powtórna prośba jego i wojewody płockiego skutek odniesie.* ...Aby sie jedno nieprzyjaciel

nie cieszył i aby też to ludzie znali, że przyczyna nasza u W. M-ci m. m. pana jest ważna. Bendziesz W. Mć m. m. pan z pana Garwaskiego miał godnego sługe, ktorego za swego sam w owem kącie mieć bendziesz raczył. Ja też W. M-ci m. m. panu za to służyć bende powinien... *Szerzej o tem pisze wojewoda płocki.*

[1]) *Generał mazowiecki, starosta płocki i dobrzyński.*

[2]) *Grzegorz Zieliński lub Zieleński, starosta zakroczymski i mławski.*

[3]) *Syn Pawła, kasztelana sierpskiego, sam później pisarz ziemski i poborca płocki, komisarz wojskowy 1611, kasztelan sierpski i starosta wyszogrodzki 1613, od 1616 kasztelan płocki.*

1087. Szorc Jan [1]) do Zamoyskiego Elbląg, 31 III 1585.

Cła morskie i zakupy dla kanclerza.

Bibl. Ord. Zam. ser. II pl. 61. Autograf bez podpisu, uszkodzony, ze śladami pieczątki i adresem: Ill. et Mag. D-no d-no Joanni Zamoisky de Zamoisce regni Poloniae cancellario et exercituum generali, Cracoviensi, Marienburgensi, Belzensi etc. capitaneo D-no suo gratissimo etc. *Na odwrocie dopisek kancelarii Zamoyskiego:* Obl. 12 Aprilio *(s.)* 85. Od pana Szorcza.

J W-ny a mnie M-ciwy Panie.

Com do tych czasow w Gdańsku i w Elbiągu czynił, napisałem o tym do JM-ci księdza sekretarza wielkiego [2]), prosząc, aby Królowi JM-ci oznajmił, i potym tę *(s.)* list moj do niego napisany WM-ci odesłał. Pytałem sie z pilnością, wiele by tam tych pieniędzy być mogło, na co mi odpowiedziano od niektórych, co tam są od Krola JM-ci na tym cle, iż jest tego citra vel ultra 16.000 florenow polskich. Miał bym wolą, skoro sie odprawię w Gdańsku, iżbym z tymi pieniędzmi prosto do Krakowa jachał, będzieli sie to WMci zdało, abym z połowicą tą [a]), którą WM. masz mieć był pirwy u W M-ci, proszę racz mi WM. m. m. pan oznajmić i przeciwko mnie posłać z listem tem, bo spodziewam sie stąd wyjechać, jeśli mnie listy Krola J M-ci nie zatrzymają przed Wielką Nocą. W sprawach WM-ci mnie w Gdańsku zleconych, nie mogłem nic sprawić, bo jescze okręty nie byli przyszli. Ale o tym wszytkiem dam da Pan Bog ustnie WM-ci m. m. panu sprawę [b]). Rad bym wiedział, wiele korzenia WMć m. m. pan sobie kupić każesz. Jeśliby się WM-ci zdało, tedy proszę, aby mi WMć [m] [c]) m. pan o tym oznajmić rozkazał; ja jednak ku[pię] [c]) go *(?)* za złotych polskich trzysta, bedzieli go więcej [d]) potrzeba, racz W. Mć m. m. pan dać znać, a tę*(s)* list

[a]) *W tekście* thią. — [b]) *W tekście* sprawen. — [c]) *Wyrwane.* — [d]) *W tekście* więci.

u Gdańska do von der Lyndy[3]) odesłać, bo chociabym ja odjachać, tedy jednak kupią WM-ci m. m. panu. O insze rzeczy staram sie z pilnością. Zatym sie m-ciwej łasce WM-ci [m. m.][a]) pana, z który abym nigdy opusczon nie był, uniżenie...[b]) poruczam. Dan z Elbiąga 31 Martii 1585.

WM-ci m. m. pana

Kiedy sie w Gdańsku odprawię i którą drogą do Krakowa pojadę, noclegi spisawszy dam WM-ci do Bełza odesłać, a te pieniądze, ktore będę przy sobie miał, jadąc do Krakowa, jeśli mi WM. nie rozkażesz być pirwy u siebie, oddawszy połowicę Krolowi J. M-ci, ostatek WM-ci przyniosę.

[1]) *Sługa Zamoyskiego, starosta kiszewski. Dwukrotnie był wysyłany r. 1584 do Gdańska przez kanclerza* (Arch. J. Zam. III). *Na elekcji r. 1587 opowiedział się za Zygmuntem* (Script. rer. pol. XI s. 112).

[2]) *Ks. Piotr Tylicki.*

[3]) *Jan von der Linde, rajca gdański.*

1088. Jazłowiecki Mikołaj do Zamoyskiego — Grodek, 1 IV 1585.

Kopysterzyn obwarował. Prosi o zezwolenie na wyprawy pod Oczaków i Białogród.

Bibl. Ord. Zam. ser. I pl. 68 nr 1. Autograf bez karty adresowej.

Jaśnie Wielmożny, a mój m-ciwy Panie. Służby me powolne do łaski WM. m. m. pana pilnie zalecam etc. etc.

Iżem umyślił za pomocą Bożą na Kopysterynie[1]), chcąc aby to miejsce pusto nie leżało, zamek założyć, za ktorem i te wsi blisze ukrainne barskie i insze w więtszym pokoju i bezpieczeństwie bydź mogą, i jużem tam to miejsce obwarował, obroną i ludźmi tak opatrzył, żeby i niemałemu wojsku z ordy, za wspomożeniem Pańskim, dobrze oprzeć się mogło. Samem też w tem czasie tam jechać umyślił, mając około siebie poczet ludzi niemały. A tak nie chciałbym tam próżno tej drogi czynić, gdzieby łaska i rada WM. m. m. pana przystąpiła. I umyślnie do WM. m. m. pana teraz posyłam, m-ciwej rady używając, jeślibym to mogł uczynić bez naruszenia wolej J. Kr. M., abym z temi ludźmi mógł iść pod Oczakow[2]) albo Białogrod[3]), gdyż tego bez dokładu a pozwolenia WM. m. m. pana uczynić nie chcę. Proszę tedy WM. m. m. pana, abyś mi WM. raczył oznajmić i rady swej użyczyć, jeśliżeby mi się to uczynić godziło. Bo i gdziebym miał pozwolenie od WM. swego m. pana, starałbym się i o więcej ludzi, tak iżbym ich mógł mieć

[a]) *Dwa wyrazy wydarte.* — [b]) *Jeden wyraz wydarty.*

przez dwa tysiąca człowieka. Zaczymby posługa jaka Rzeczypospolitej uczynić się mogła. Nie wątpię o m-ciwej łasce WM., że mi WM. m. m. pan takiej rady użyczyć będziesz raczył, ktora mnie będzie zdrowa i na łasce J. Kr. M-ci bezpieczna. Za co ja WM. swemu m-ciwemu panu wszelaką powolnością służyć jestem gotow. Zalecam powtóre służby me powolne do łaski WM. m. m. pana. Dat. z Grodka [4]) d. I Aprilis anno D-ni 1585.

WM. m. m. pana powolny sługa M. Jazłowiecki z Buczacza ss. [5]).

[1]) *Miasteczko w wojew. bracławskim, nad samą granicą województwa podolskiego.*
[2]) *Oczaków, miasto nad Morzem Czarnym, na zachód od ujścia rzeki Bohu.*
[3]) *Białogród, dziś Akerman, miasto nad ujściem rzeki Dniestru, nad Morzem Czarnym.*
[4]) *Zapewne dzisiejsze miasteczko pod Zaleszczykami.*
[5]) *Mikołaj Jazłowiecki, starosta śniatyński i czerwonogrodzki, później wojewoda podolski.*

1089. Zamoyski do Piotra Tylickiego — Bełz, 4 IV 1585.

Redagowanie dekretu na Zborowskich. Piechota do Inflant. Komisja wołoska. Naprawa klejnotu żony Gryzeldy. Sprawy osobiste majątkowe.

Bibl. Ord. Zam. ser. I pl. 1 nr 4. Brulion z podpisem własnoręcznym, bez pieczątki i adresu, z notatkami własnoręcznymi kanclerza o treści listu na marginesie.

M-ciwy Ks. Sekretarzu. Zaleciwszy przyjacielskie służby swe w łaskę WM.

Nie wiem co sie działo z Olyeszkiem [1]); on sie chorobą wymawia, więc niewiem, ale to wiem, że mi siła omieszkał.

Dekret [2]) ten [a]), iż beła ta wola Krola JM. znowu przejźrzałem i niektore rzeczy poprawiciem kazał panu Reinoldowi [3]), gdyż in posterioribus cogitationibus cokolwiek ludzie zwykli się podstrzegać. Odsyłam go zaś WM., abyś go WM. ukazał Królowi JM. Na dwu miejscach niemogliśmy sie pamięcią swą znieść z p. Reinoldem: jedna około kartki Frykaczowej [4]), ktorą czytano w radzie przeciwko świadectwu Goszlawskiego [5]), jaka beła [b]); druga, jeśli to przyznawał pan gnieźnieński [6]), że brat [7]) jego mógł wziąć pieniądze od Moskiewskiego, ale przeciwko komu inemu, nie ojczyznie, gdyż Moskiewski miał inszych nieprzyjacioł, jako Szweda etc. [c]). Co twierdzi p. Reynold, że tak mowieł. Znieśćby sie pamięcią z temi co terminowali i owszem małobym nie rozumiał, żeby tak tutius beło, aby pisarz warszawski [8]) napisał do pana gnieźnieńskiego, że dla tego Krol JM. tego dekretu nie kazał wydawać autentice [d]), iżby jeśli co mają do kontrowersyi

Marginalne zapiski Zamoyskiego: [a]) Dekret. — [b]) O Frikaczu. — [c]) O mowie P. Gnesnieńskiego (!). — [d]) O requirowaniu controversyi od P. Gnesnieńskiego (!).

z swej strony, coby rozumiano, że jem opuszczono, aby przydali, a tak żeby to uczynieli, że ich z tym do kielku niedziel (ktore zamierzyć potrzeba) poczekają [a]). Jeśli co przydadzą przeciwko poprawie ich, łaćwie replikować z strony Krola J. M. Wszakże i z drugą stronę na to sie trzeba rozmyślić, aby wszystkich defensyi inaczej nie włożyli, aniż na sejmie beli, a zatym, żeby te wszystkie sprawy in dubium niewiedli. Przeto niech J. Kr. M. na to in utramque partem raczy sie rozmyślić. Item i w to trzeba wejźrzyć, iż już podobno siła przepisów wedle podania WM. tego dekretu rozniesiono, by zaś te poprawy non derogarent fidem tej sprawy. To rozumiem, że autentice podobno jeszcze go nikomu nie wydawał. Do drukowania go pospieszać sie nierozumiem, aby beła potrzeba [b]); wszak to będzie zawżdy wolno uczynić, jako sie potym potrzeba pokaże. O czym wszystkiem racz sie WM. pilnie rozmowić z Krolem JM.

Odprawie dwuset pieszych do Inflant omieszkało sie nierychłem przyjachaniem Olieszkowym, tak jakom przedtym już tam ku WM. dwakroć pisał [c]). Około kommisyj wołoskich przyniosł mi sam beł Chlopiczki [9]) listow kielka bez napisow, z ktorych jako od niego sprawę mam, miał być jeden do pana wojewody wołyńskiego [10]), drugi do pana przemysłskiego [11]), trzeci do pana halickiego [12]), czwarty do pana sanockiego [13]). Pan halicki odpisał już, że pojedzie ad IXam Julii [d]); toż o panu sanockiem i panu przemysłkiem(*s*) rozumiem. Pan wojewoda wołyński jest opodal teraz w Makowiczy [14]). Tak sie sam porozumiewa pan halicki z panem sanockiem i panem przemysłkiem(*s*), aby ta kommissya beła ad IX-m Julii, gdy sie wojewodztwo ruskie na trybunale odprawi. Miałeś beł WM. coś wołoskich spraw z kopią fundacyej kościoła zamojskiego zostawić, jeźli dobrze pamiętam, przy Cieklynszkiem [15]), czego sie sam dopytać nie mogę [e]).

Proszę WM. poślij mi WM. fasyą Samuela Zborowskiego [f]), wyjąwszy z akt krakowskich autentice, czego sie WM. upominaj u Becha [16]).

Jeśli jeszcze nie wyprawiła sie legacya do cesarza [17]), tedy proszę miejsce in processu przeciwko Krzysztofowi Zborowskiemu, ktorym tam napisany od pana Reynolda posłał około obmowy mojej [g]), niech będzie poprawiono tym sposobem, jako sie WM. poseła na karcie. W dekrecie tyż, jeśli tak poprawiony odeśle sie do akt do Warszawy, trzeba włożyć imie onego prokuratora [18]), ktory już po mowie p. Niemojowszkiego [19]), bez pana gnieźnieńskiego objekcye czynieł około fasyej Oszczikowej [20]) i Samuelowej, — zda mi sie, że to beł pisarz radomski, niewiem jako go zowią [h]).

Marginalne zapiski Zamoyskiego: [a]) Protestacya Marszałkowa. — [b]) O drukowaniu. — [c]) Piesi. — [d]) Komisya wołoska. — [e]) Kopja funduszu i spraw wołoskich. — [f]) Fasja. — [g]) W procesie poprawić. — [h]) Prokuratora w dekrecie mianować.

Naruszył sie klejnot żony mojej balaz [21]), valoris circiter quinque millium talerorum [a]); poradź sie WM. p. Montheliupiego [22]) gdzieby mu lekarstwa szukać, jeśli w Noremberku czy Wenecji; wedle rady jego posłałbym go tam do rąk jego.

Jej M. pani chełmska [23]), matka moja trochę zaniemogła [b]), acz jeszcze niemasz periculum, wszakże jednak zdało mi sie przestrzedz WM. żem Jej M. puścieł beł folwark od Bełza, na imię Potharzyn [24]), o czym powiedz WM. J. Kr. M. i ks. podkanclerzemu [25]), by zaś kto o to jako o wakancją Krola JM. nie prosieł. Także proś WM. ks. podkanclerzego, aby do moich starostw nikomu nic nie wydawał na wojtowstwa [c]) et similia, ażbym za kiem prosieł, lubo to małe rzeczy, ale i wesz, choć mała, kiedy ją w zanadra puścisz, molesta est; ktemu mam tyż sługi, ktorzy więcej Krolowi JM., niż mnie służą. Beł zawżdy w tej mierze respekt na wszystkie urzędniki koronne, a tym więcej na pieczętarze.

Raczcie WM. pilnie popatrzyć z Bechem tego dekretu między Achaczem Iordanem [26]) a między Mączką [27]) w metryce kancelarjej mniejszej a do ks. Lieszczynszkiego [28]) piszcie WM., żeby patrzał w wielkiej. A zatymby założyć kommisją [d]); konsens, ktory jest przy mnie, poszlę na rok, gdy mi WM. o niem dacie znać. Z tym sie łasce WM. powtore zalecam. W Bełzie die IVa Aprilis anno MDLXXXVo.

WM. życzliwy przyjaciel J. Zamoiski ss.

[1]) *Pacholę kanclerza.*

[2]) *Dekret przeciw Krzysztofowi Zborowskiemu. Jest to publikowany w* Script. rer. pol. t. XVIII s. 425—463 *dekret p. t.* Decretum inter instigatorem S. Mtis. R. et gen-um Christoferum Zborowski.

[3]) *Reinhold Heidenstein, sekretarz król. i historyk.*

[4]) *Piotr Frykacz, banita, stronnik Zborowskich* (Script. rer. pol. XVIII).

[5]) *Stanisław Gosławski świadczył na sejmie 1585, że Samuel Zborowski namawiał go do spisku na życie Batorego i Zamoyskiego (j. w.).*

[6]) *Jan Zborowski.*

[7]) *Krzysztof Zborowski.*

[8]) *Wawrzyniec Laskowski, pisarz ziemski warszawski.*

[9]) *Jan, dworzanin królewski, lub Stanisław, komornik królewski.*

[10]) *Janusz Ostrogski, mianowany na sejmie 1585* (Script. rer. pol. XVIII s. 7).

[11]) *Paweł Korytko* (Arch. J. Zam. III).

[12]) *Jan z Sienna Sienieński.*

[13]) *Jan Fredro, jeszcze tego roku posunął się na kasztelanię przemyską* (A. G. Z. XX).

[14]) *Makowica na Wołyniu.*

[15]) *Piotr Ciekliński, familiant Zamoyskiego, może już wówczas sekretarz królewski, późniejszy autor* Potrójnego z Plauta.

Marginalne zapiski Zamoyskiego: [a]) Klejnot. — [b]) P. Chełmska. — [c]) Wójtostwa. — [d]) Dekretu patrzyć i pisać do Leszczyńskiego.

[16]) *Maciej Bech, sekretarz królewski, prepozyt sandomierski i kazimierski.*

[17]) *Rudolf II.*

[18]) *Boniecki, pisarz grodzki radomski* (Script. rer. pol. XVIII s. 226—8).

[19]) *Jakób Niemojowski, obrońca Krzysztofa Zborowskiego na sejmie 1585* (Script. rer. pol. XVIII).

[20]) *Hrehory Ościk, zeznał na sejmie 1585, że Krzysztof Zborowski przysiągł służyć Moskwie* (Script. rer. pol. XVIII; Heidenstein R., Rerum polonicarum... libri, s. 230).

[21]) *Balaz, gatunek rubina, o kolorze czerwonej róży.*

[22]) *Sebastian Montelupi, poczmistrz i mieszczanin krak.*

[23]) *Anna z Orzechowskich Zamoyska, żona ojca kanclerza, Stanisława, macocha Jana.*

[24]) *Potarzyn, wieś w starostwie bełskim.*

[25]) *Wojciech Baranowski.*

[26]) *Achacy Jordan z Zakliczyna, poseł z woj. krak. na sejm 1585* (Kutrzeba, Akta sejmikowe woj. krak.).

[27]) *Może Stanisław, rajca biecki (j. w.).*

[28]) *Ks. Leszczyński, sekretarz król.* (Script. rer. pol. XVIII s. 41; Arch. J. Zam. III nr 1059 uw. 4).

1090. Struś Jerzy do Zamoyskiego 6 IV 1585.

Jakiegoś zagończyka odpędził. Skarży się na Wojneczkę, który mu poddanych kradnie. Prosi o instrukcje tyczące się jego służby wojskowej i służby jego podwładnych. Prosi o żołd i strawne.

Bibl. Ord. Zam. ser. II pl. 60 nr 30. Oryg. z podpisem własnoręcznym, częścią pieczątki i adresem: J. W-nemu P. panu [Ja]nowi Zamoyskiemu Zamością *(s.)* kanclerzowi, hetmanowi wielkiemu koronnemu etc., głownemu kra[kowsk]iemu, malborskiemu, knyszyńskiemu etc. etc. staroście, Panu, pa[nu] a panu mnie m-ciwemu.

J. W-ny Panie, panie a panie moj m-ciwy. Służby me naniższe pilnie zalecam [w] m-ciwą łaskę WM-ci m. m. pana. Dobrego zdrowia szcześliwego i długiego panowania od Pana Boga na czasy niezamierzone WM-ci m. m. panu wiernie mieć życze etc., etc., etc. M-ciwy Panie.

WM-ci swemu m. panu oznajmuję, iż niejakiś kniaź począł sie beł zbierać na pole i niemało ludzi do niego sie beło poczeło zbierać; o czym tak rozumiem, iżeś WM m. m. pan i od pana Koriczkiego [1]), posłańca z ordy wziął sprawę i od JM-ci pana kamienieckiego [2]). Ja jednak, aczem sam tam być nie mogł tak prędko, pisałem i do roty swej i do podstarościech swych, aby go jakośkolwiek hamowali. On dowiedziawszy sie tego, iż sie nań zbierają, nazad na Wołyń [a]) sie wrocieł. M-ciwy Panie, prosze tyż o to, jakom z WM-cią swym panem mowieł o tego Woineczke, ktory mi kradnie ludzie w Bracławiu, bo beł Bracławiec i siedzi na Jahorliku [3]), ktory beł zburzony

[a]) *W rkp.* Wolin.

przez kozaki, bowiem jest na gruncie J. Kr. M-ci, z ktorym niewiem co dalej czynić mam, za taką kradzieżą ludzi od niego; acz żeś mi WM-ć m. m. pan pozwolić onego tam wziąć raczeł, ale za przyściem pana Koriczkiego z ordy, tedym sie zatrzymał do nauki WM-ci choć i teraz przyczynę dał. M-ciwy Panie, prosze WM-ci swego m. pana o wiadomość tej służby, jakim sposobem służyć mam, gdyż za m-ciwem rozkazaniem WM-ci, zatrzymałem te towarzysze swe, ktorzy list przypowiedni radziby widzieli z m-ciwej łaskie *(s.)* WM-ci swego m. pana. Przytym też uniżenie WM-ci swego m. pana prosze o przyczynienie roty [a]) i porownanie żołdem. Także i kuchenne pieniądze, abych je za m-ciwą przyczyną WM-ci otrzymać mogł, bowiem m-ciwy Panie, będąc na tej Ukrainie zewsząd niebezpieczeństwa dosyć mam, nietylko od Tatarzyna, Turczyna i Wołoszyna, ale i od swowolnych ludzi, ktorzy zwykli pokoj pospolity turbować. Jakoż i tymi czasy nic nie dbając na srogość prawa i na listy J. Kr. M-ci, przedsie dopuszczają poddanym swym do ziemie wołoskiej chodzić i onych bronią w imionach swych imać, i tak ich mocno bronią, że i teraz tych sług moich, ktorechem na to obrociel z rozkazania z Jego Kr. M-ci, teraz poranieli i onych odbieli. A tak proszę o m-ciwą nauke, co z tym cznić mam. Z tym uniżone służby swe pilnie zalecam w łaskę WM-ci swego m-ciwego pana. Dat. z Podborodicza [4]) 6 Aprilis anno D-ni 1585.

W. M-ci m. m-ciwego pana naniższe sługa Gerzy Struś z Komorowa bra[clawski] wyny[cki] etc. starosta ręką swą własną.

[1]) *Korecki.*

[2]) *Stanisław Włodek, starosta halicki i kołomyjski, otrzymał kasztelanię kamieniecką na sejmie 1585 r.* (Script. rer. pol. XVIII), *później był kasztelanem lwowskim i wojewodą bełskim. Ożeniony był z Elżbietą Zamoyską, siostrą przyrodnią kanclerza. Był znakomitym znawcą spraw ukrainnych* (Arch. J. Zam. I—III).

[3]) *Jahorlik, zamek i miejscowość na najdalszym południowym cyplu woj. bracławskiego, opodal ujścia rzeki tej samej nazwy do Dniestru. Tutaj Turcy zbudowali drewniany zamek, który Kozacy zburzyli w l. 1582/3* (Heidenstein R., Rer. polonicarum libri, s. 213; Arch. J. Zam. III).

[4]) *Borodyca, Bohorodyca, wieś nad rz. Huczną pod Hrubieszowem.*

1091. Zamoyski do Piotra Tylickiego Bełz, 8 IV 1585.

Piechota do Inflant. Poselstwo do cesarza. Listy do miast pruskich. Sprawa Zborowskich. O następcę kanclerza na starostwie krakowskim. Wakancje i nadania. Komentarze Heidensteina. Władyctwo łuckie. Archimandria żydyczyńska.

---

[a]) *W rkp.* rotiei.

Bibl. Ord. Zam. ser. I pl. 7 nr 5. Oryg. z podpisem własnoręcznym i notami marginalnymi pisanymi ręką kanclerza. Ponadto pieczątka i adres: R-do D-no Petro Thyliczki Regni secretario maiori etc. D-no et amico suo observan. *Obok adresu, na odwrocie notatka kancelaryjna:* 8 Aprilis, o rożnych rzeczach, *i druga:* 8 Apr. 585. *Druk: ustęp w* Gazecie Warszawskiej 1853 nr 276.

M-ciwy Ks. Sekretarzu. Zaleciwszy przyjacielskie służby swe w łaskę WM-ci.

Już miał wsiadać z pierwszemi listy Stefan [1]), gdy Chrząstowski [2]) przyjachał nazad. Na to coś mi WM. pisał, krotce odpisuję. Olieszko [3]) chorobą mi sie wymawia, że omieszkał. Byś beł WM. na moj koszt zaraz posłał, i wrocieł bym beł to, i barzo dziękował; bo minąwszy to, iż za tą zwłoką i mieszaniną tem pieszym nowy miesiąc nad potrzebę płacić musiałem, co mniejsza, hoc me male habet, że sie niedogodzieło potrzebie Krola JM. Gdy sie rozjeżdżali przyjaciele z swemi, z tych ktorychem miał liczbę, nad potrzebę sto nalazło sie coś chorych, a drudzy, a zwłaszcza cudzoziemcy, o ściętą szyję niechcieli tam iść z tak daleko, tak, że tych pieszych jedno 70 zostało [a]). Ktorzy, gdyby byli poszli, nie mogło by to być, aby w tak daleką drogę idąc co ich nie ubyło, albo prze chorobę, albo prze ucieczenie niektorych, bez czego nigdy nie bywa. A tak by ich beło ledwo 50 albo 60 tam doszło. Ktory numerus tam przywiedziony więtszyby kontemptum nieprzyjacielowi, aniż pożytek jaki uczynieł. Przeto trzebaby tych pieszych, musi ex fundamento ich delectum uczynić, po sukno posłać, rusznice, szable, siekierki sprawić. Ale tym sposobem nie będą na miejscu aż in Iulio.

Kogo posłać do cesarza [4]) piszę Krolowi JM. [b]), że radniej świeckiego, aniż duchownego, iż negotium criminale [5]), na co w tamtych ziemiach więcej, niż tu, patrzą. Przyzwaćby albo p. Tomickiego [6]), albo p. Konopackiego [7]), ktory dość lat ma, choć mało brody.

Listy do miast wielkich i małych pruskich [c]), jakie mają być, posyłają się WM.; odpraw WM.; łatwiej do Prus o posła u dworu, aniż zowąd.

Świadectwo [d]) Choienszkiego [8]) jest w tym egzemplarzu procesu, ktory sam zostawieł p. Reinold [9]), co się WM. na tej karcie posyła. Napisane jest narrative, nie tak jako drugie, gdyż go na piśmie nie podał, jako drudzy.

O dekrecie na Krzysztofa [10]) już beło w pierwszym liście.

Za artykuły konstytucjej, inkorporacją Inflancką, dziękuję WM.

Co się tycze puszczenia starostwa krakowskiego [e]), widzę z listu pana kuchmistrzowego [11]), galy [12]) wojewodzie krakowskiemu [13]). Chociam Polak, nie jestem tak głupi, żebym tego nie baczył. Ale quod factum est infectum

---

Na marginesie ręką Zamoyskiego: [a]) Piesi. — [b]) Posłaniec do cesarza. — [c]) Listy do Prus. — [d]) Świadectwo Chojenskiego. — [e]) Puszczenie starostwa.

fieri nequit. Ktemu minąwszy wszystko, honestius mi jest, je powinnemu swojemu, aniż komu inemu puścić [14]).

Kasztelanią lwowską z podkomorstwem nie zapominaj WM. przypomnieć Krolowi JM. [a]).

Wojstwo sendomierskie [b]) dajcie WM. p. pisarzowi sendomierskiemu, folgując ślachcie. Pan Oszolynszki [15]) pisał, iż dziękuje za chęć, ale że go wziąć nie może, nie mając tam posesjej. A podstolstwo, proś WM. Krola JM., aby dać raczeł szwagrowi pana lwowskiego [16]), panu Chyczkiemu [17]).

Sprawę pana halickiego [18]) proszę miej WM. na pilnej pieczy [c]).

Dla cudzoziemcow, zda mi się radniej, niż dekret, onę akuzacją pod tytułem instygatorowem [19]) wydać, poprawiwszy jej; co powiedz WM. Krolowi JM. [d]).

Zaraz od tego przystąpie do poprawy kommentarzow moskiewskich i jednem impetem dyktować będę i te dwie lecie po wojnie [e]). Ktore będą mogły, będzieli sie zdało, poleżyć, ale za świeża lepiej je naterminować. Co sprawiwszy Reinolda poślę tam do Krakowa i zaraz druku będzie mogł dojźrzeć. Interim o jurgielt [f]) staraj mu się WM. [20]).

O list na cło p. sanockiego [21]) proszę, skoro będzie gotow odeszli go WM. [g]).

Panu Palczowszkiemu [22]) życzę zdrowia, ale si quid illi humanitus acciderit, dworu tamtego trzeba staroście nowemu [h]).

Około wykupienia Oziminy [23]) invidiosum by beło od swych począć [i]). Także tyż pan wojewoda lubelski [24]) otrzymał beł konsens na Krzepice [25]) z tej miary, iż tam summa na 500.000 złotych na ktorej być dożywocie ważne nie mogło; przedsie propter rumorem populi musiał tego zaniechać. Ma także p. Piotr Herburth dożywocie tam henrykowskie, ale, by go przenieść gdzieindziej i summa by się mogła przenieść, nie płacąc mu jej tamże. Co ja łasce i baczeniu m-ciwemu J. Kr. M. poruczam.

Pana Andrzeja Gomolynszkiego [26]) przypadku, jako i cnego człowieka i godnego i sobie chętliwego barzo mi żal [j]).

Boję się, aby mi to władyctwo łuckie [27]), albo u p. wojewody kijowskiego [28]), albo u p. wojewody bełzkiego [29]) niechęci nie zjednało [k]). A obiemam powinien i oba wiernie służą Krolowi JM. Przeto proszę, możeli być, racz WM. prosić Krola JM., aby miał to łuczkie władyctwo przyjaciel [30]) p. wojewody kijowskiego, a archimendryctwo Zyczyńskie [31]) przyjaciel [32]) p. wojewody bełzkiego.

Na marginesie ręką Zamoyskiego: [a]) Kast. lwowska. — [b]) Wojstwo. — [c]) Sprawa p. halickiego. — [d]) Akuzacja. — [e]) Komentarze. — [f]) Jurgielt. — [g]) List p. sanockiego. — [h]) Palczowski. — [i]) Ozimina. — [j]) Gomolinski. — [k]) Władyctwo łuckie.

Archimendryctwo [a]) to otrzymał beł Grek, poddany cesarza tureckiego pod nieboszczykiem władyką; mimo jego prawo pirwsze wybieł go z posesjej. O co prawo beło; wyszedł dekret przeciwko Grekowi. Teraz starać sie będzie o to Grek, ale dwoje w tym incommoda: jedno iż tego Greka ma pod obroną swą p. starosta łucki [33]), a p. wojewoda kijowski obrażon jest do tego Greka. Skąd więtsze będą między niemi simultates. Druga więtsza i jest w konfederacjej, że takowe beneficia nie mają być dawane, jedno Rusi szlachcicom. To stąd okazją wezmą wołać, że już nie telko Węgrom, ale i Tureckiem poddanym beneficia koronne dawają [34]). A potem nic; dla tego nie wiem kogo huk taki uczynić, i tych sług Krola JM., ktorzy są zasłużeni, sprawy zatrudnić. Ja bym rozumiał, że in hoc passu cichoby posiedzieć do sejmu drugiego nie dając malevolis occasionem calumniandi. Potym te rzeczy ucichną sedatis animis populi. Snadniej będzie tych osob kielku, Krolowi JM. zasłużonych, rzeczy uspokoić i na sejmie cum ordinibus umowić. Na co proszę, abyś WM. pieczą miał, i o to prosić Krola JM.

O wszystkich rzeczach konferuj WM. z ks. podkanclerzem [35]). Z tym się łasce WM. zalecam. Z Bełza 8-a Aprilis anno 85-o.

WM. uprzejmy przyjaciel J. Zamoiski ss.

[1]) *Zapewne identyczny z późniejszym koniuszym zamojskim z lat 1599 i 1604* (Tarnawski Aleks., Działalność J. Zamoyskiego na polu gospodarczym, s. 181, 287).

[2]) *Andrzej, sługa kanclerza, od 1596 generalny zarządca jego dóbr szarogrodzkich* (*j. w.* s. 124).

[3]) *Pacholę kanclerza.*

[4]) *Rudolf II.*

[5]) *Zadaniem posła, miało być żądanie ekstradykcji Krzysztofa Zborowskiego, zbiegłego do krajów cesarskich i przebywającego w Czechach i na Morawach. Ostatecznie poselstwo odprawił sekr. król. Jan Skrzetuski* (Heidenstein R., Rerum polonicarum... libri, s. 238).

[6]) *Zapewne Mikołaj.*

[7]) *Maciej Konopacki, sekretarz król., późniejszy wojewoda chełmiński a na koniec biskup chełmiński* (Arch. J. Zam. III nr 1020).

[8]) *Chojeński lub Choiński Piotr, podczaszy arc. Maksymiliana, obciążył swymi zeznaniami Krzysztofa Zborowskiego* (Script. rer. pol. XVIII; Heidenstein R., *j. w.* s. 230).

[9]) *Heidenstein.*

[10]) *Zborowskiego.*

[11]) *Dominik Alamani* (Pol. słow. biograf. I s. 40—42).

[12]) *Galić t. j. sprzyjać komuś, forytować* (Linde, Słow. jęz. pol., II s. 19; Brückner Al., Słow. etymol. jęz. pol., s. 143).

[13]) *Andrzej Tęczyński.*

[14]) *Mowa tu o zrzeczeniu się przez kanclerza starostwa krakowskiego. Dostał je tego roku zaufany i powinowaty Zamoyskiego, Mikołaj Zebrzydowski* (Tarnawski, *j. w.* s. 41—2).

Na marginesie ręką Zamoyskiego: [a]) Archimedryctwo.

[15]) *Zapewne tu mowa o Zbigniewie, zaciekłym zwolenniku Zborowskich, którego chciał, widać tym wójtostwem skaptować Zamoyski.*

[16]) *Jan Sienieński z Sienna.*

[17]) *Jan Chycki, szwagier Jana Sienieńskiego* (Niesiecki VIII s. 358—9).

[18]) *Mikołaj Herburt z Fulsztyna.*

[19]) *Jędrzej Rzeczycki.*

[20]) *Chodzi tu o dzieła* Heidensteina: Rerum Polonicarum... libri XII *i* De bello moschovitico... commentarii. *Por. komentarz do powyższego ustępu listu kanclerza u* St. Łempickiego, Śladem komentarzy Cezara, Zamość 1920 s. 19—20.

[21]) *Jan Fredro.*

[22]) *Zygmunt Palczowski, podstarości krakowski i burgrabia zamku krak.* (Kutrzeba, Akta sejmikowe woj. krak.; Arch. J. Zam. III dod. 9).

[23]) *Wieś należąca do ekonomii samborskiej.*

[24]) *Jan Tarło.*

[25]) *Krzepice miasto nad Liczwartą w ówcz. woj. krak., pow. lelowskim.*

[26]) *Andrzej Gomoliński, sekretarz król., potem podkomorzy sieradzki, oddany stronnik Zamoyskiego* (Paprocki s. 939; Niesiecki IV s. 355).

[27]) *Władyctwo łuckie, zostało opróżnione wskutek banicji i śmierci biskupa Jana Borżobohatego Krasieńskiego, która zaszła w r. 1585, po 15 II t. r. Następcą Krasieńskiego był Cyryl Terlecki* (Chodynicki, Kościół prawosławny, s. 149).

[28]) *Wasyl Konstanty Ostrogski, był protektorem prawosławia.*

[29]) *Stanisław Żółkiewski, wojewoda bełski, potem ruski, ojciec hetmana. Był też protektorem kleru prawosławnego.*

[30]) *Zdaje się Cyryl Terlecki.*

[31]) *Właściwie żydyczyńskie. W Żydyczynie, nad Styrem, w ziemi łuckiej był najzamożniejszy klasztor obrz. wsch. na Wołyniu, pod wezw. św. Mikołaja. Kwestia obsadzenia wakującej archimandrii wywoływała, od r. 1569/70, szereg lat, wielkie spory. Jan Borżobohaty Krasieński otrzymał na nią przywilej Henryka Walezego. Stefan Batory, za sprawą Konst. Ostrogskiego, nadał monaster, Grekowi, Teofanowi (29 V 1580). Wbrew Krasieńskiemu Ostrogski dokonał wówczas siłą intronizacji Teofana. Wywiązał się proces, lecz Batory powtórnie potwierdził archimandrię Teofanowi. Niezrażony Krasieński zbrojnie napadł na monaster i Teofana wypędził. Wtedy starosta łucki Aleksander Pruński, na rozkaz króla po bezskutecznych zabiegach w r. 1583 odebraniu Żydyczyna Krasieńskiemu, w r. 1584 formalnie klasztor oblęgł i zdobył. Krasieński został skazany na banicję. Nim ona weszła w życie w r. 1585, w każdym razie po 15 II t. r. a przed 8 IV, jak wynika z niniejszego listu, zmarł. Mimo to spór o klasztor nie ustał* (Chodynicki, *j. w.* s. 147—150).

[32]) *Gedeon Bałaban (j. w.).*

[33]) *Aleksander kniaź Pruński, stolnik litewski, później kasztelan trocki.*

[34]) *Aluzja do sprawy Dalmaty, opata sulejowskiego* (Script. rer. pol. XVIII s. 289).

[35]) *Wojciech Baranowski.*

1092. Radziwiłł Mikołaj Krzysztof „Sierotka" do Zamoyskiego

Sandomierz, 8 IV 1585.

Sprawy majątkowe, związane z posagiem zmarłej drugiej żony kanclerza, Krystyny Radziwiłłówny.

Bibl. Ord. Zam. ser. I pl. 109 nr 8. Autograf ze śladem pieczątki na odwrocie i adresem ręką sekretarza pisanym: Illmo D-no obser-mo d-no Joanni Zamoyski cancellario et exercituum supremo duci regni Poloniae etc.

Illme D-ne mihi observandissime etc.

Pewienem tego, że WM. znając mie już dawno nie przypiszesz awarjej, ktorej we mnie niemasz z łaski Bożej, że WM. molestuję o tę nędzną ziemską majętność (jednoż, że tak to sam praktikowie naleźli, ciż, którzy też WM. pirwej w tymże służyli), że to wlanie prawa od WM. na mnie małej wagi będzie, gdyż jest plenum rimarum. Dla tego o tym WM. chciałem dać znać, bo iż mi do prawa przydzie, gdyż manifeste ongi dano sie w tym słyszeć, że zemną w prawo chcą wstąpić, ja też prawem sie chcę bronić, wygramli, dziękować WM. będę, jakom powinien, sin minus, tedy niech to każdy obaczy, że feci quod potui, bo niekażdemu już chciałbych sam swoją szkodą, która mie zewsząd dolega, gratifikować; więc bronić bych sie chciał, aby wżdym *(s.)* co przy mnie zostało etc. etc.

Druga, że małom tego nie pewien, iż JM. ks. kardynał [1]) nie uczyni tego, aby miał memu zapisowi (którymem sie WM. obligował stawić JM. in spatio duorum annorum) dosyć uczynić, bo pirwsza JM. już mało na tym (jako to i wspominał), druga, że są też i ci, ktorzy tak JM. radzą, na mię mając jakąś złą wolą, więc tym sie chcą nademną mścić. Przeto acz czułem ja to w Warszawie, że z tego labiryntu nie wykugluję sie i mowiłem o tym z JM. panem wojewodą podolskim [2]), ale a coż było rzec, gdy tak musiało być. Więc też już ja wolę sie wczas o trzy tysiące starać według obligacyi mojej WM. etc. Jednak pewienem tego o łasce WM., że do końca mej szkody nie będziesz raczył mi życzyć, bo tego czasu trudno mnie i o mniejszą sumę. Proszę racz WM. napisać do JM. księdza kardynała, aby mi w tym trudności niechciał zadawać i ukazać mu to, żeć to ku jego lepszemu, — ażebych od WM. m. m. pana na św. Jan blisko przyszły, mogł wiedzieć, co JM. odpisze, bo jeśli nie będzie chciał muszę też prawem z JM. postąpić, aby mi wżdym *(s.)* część tej sumy trzech tysięcy nie gineła. Więc nie wątpię w łasce WM., że jeśli nie co inego, niech wżdym to otrzymam, abych z krwią moją w prawo nie wchodził, ktorego sie i z obcym strzegę, a ja już aż do św. Jana zaniecham, bo potym musiałbych i w Polszcze i w Litwie pozwy na JM. położyć etc. Zalecam sie w łaskę WM. m. m. pana, prosząc, abyś mię po staremu raczył być miłościwem panem etc. Z Sędomirza 8 Aprilis 1585.

WM. m. m. pana powolny służebnik Mikołaj Chrzystof Radzivyl ss.

Proszę nie racz WM. za złe mieć, że in eadem materia dwa listy do WM. piszę; jaki mi podali ci sam praktikowie, takim podpisał, tamże i re-

gestr jest, co to za defekty są w tym prawie, boć ja onych nie rozumiem; to jedno nieomało czuję, że bądź sie jednam, bądź sie prawuję, zawsze z moją szkodą, takżeć też ani mogę wskurać etc.

[1]) *Jerzy Radziwiłł, biskup wileński.*
[2]) *Mikołaj Mielecki* (Script. rer. pol. XVIII). *Zmarł w r. 1585 (zob. list z 21 V 1586).*

1093. Zamoyski do miasta Gdańska Bełz, 13 IV 1585.

Popiera prośbę jednego obywatela zamojskiego, któremu należy się z pieniędzy zdeponowanych w Gdańsku pewna kwota.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,52 nr 791. Oryg. z własnoręcznym podpisem, pieczątką i zwyczajnym adresem. Na odwrocie receptum: R. ultima Aprilis a. 85.

1094. Zamoyski do Jerzego Radziwiłła Bełz, 14 IV 1585.

Wstawia się za Jerzym Farensbachem w sprawie jego pretensji o dobra przyległe do zamku Karkhus w Inflantach.

Bibl. Raczyńskich w Poznaniu rkp. nr 80 s. 297. Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczątką i adresem: Ill-mo et R-mo D-no d-no Georgio Radziwiłł in Olika et Niesswiez duci S. R. E. cardinali etc. S. R. M-tis in Livonia locumtenenti etc. D-no affini observandissimo. *Druk:* Nehring *w* Kwart. hist. 1890 IV s. 499. *(Wobec błędów w tym wydaniu publikuje się tu ponownie).*

Ill-me et R-me D-ne d-ne affinis observandissime.

Cum et virtus et fortuna magnifici d-ni Farensbecii [1]), in quam, ob solam in Regiam M-tem et Rempublicam fidem, incidit, iam ante D. Vestrae Ill-mae nota sit, commendatione mea apud Ill mam D. Vestram minime eum egere facile intelligere poteram. Cum tamen a me nunc discederet facile vel amor erga illum meus, vel publicae dignitatis studium, quae in huiusmodi viris ornandis vel maxime eluceret, a me impetravit, ne sine mea etiam commendatione ad Ill. D. Vestram pervenire eum vellem. Contulit illi R. M-tas Karkusium [2]) cum omnibus iis bonis quae antiquitus ad eam arcem pertinuerint. Maiorem partem horum ab aliis possideri queritur, partim non optime meritis, partim quorum nullum officium unquam in Rempublicam extiterit, partim etiam qui nunquam legitime possessionem eorum apprehenderint, ac nuper admodum clam fere, in eam venerint.

Quod vero totam causam continet, est quod omnia postquam in fidem d. Sigismundi Augusti Livonia concessit, sive per alios, sive per d. Sigismundum Augustum ipsum, ab arce abalienata sint, Regia M-tas autem talem, qualis ante d. Sigismundi Augusti imperium in Livonia arx haec fuerit et ab initio et denuo nunc eam illi contulerit. Accedit huc, quod tam dubiis etiam temporibus omnino arx haec munienda illi sit ac praesidio aliquo firmanda, quibus praesertim Sueci etiam sermones nonnulli de eadem hac arce perlati ad illum sint. Id a se, si alii reditus possideant, sibi soli onera omnia sustinenda sint nulla ratione praestari posse confirmat. Totius huius rei cognitionem Ill-mae D. Vestrae Regiam M-tem permisisse accepi, quo quantam facultatem nacta sit, hominem optime meritum amplectendi non dubito Ill-mam D-nem Vestram optime perspicere, quidque aequitas ac publicae utilitatis ratio postulet simul intelligere. Ad quae tamen, ut a mea etiam commendatione hac quam maximum cumulum Ill. D. Vestra accedere patiatur omnibusque rebus, cum ita ornet, ut meam commendationem hanc maximo usui sibi apud Ill. D. Vestram fuisse intelligere is possit, tanto studio ab Ill. D. Vestra peto, maiori, ut nihil, ab ea petere possim. Quod reliquum est studia officiaque mea Ill. R-mae D. Vestrae quam diligentissime commendo eique omnia fausta ac felicia precor. Belza die XIIII mens. Aprilis anno D-ni MDLXXXV.

Ill. D. Vestrae affinis et ser[vitor] Ioan. Zamoiski sspt.

[1]) *Farensbach Jerzy, inflantczyk, pułkownik, służył rozmaitym panom, walczył przeciw Polsce pod Gdańskiem, zaciągnął się na wojnę moskiewską, został w 1583 prezydentem, w 1598 wojewodą wendeńskim.*

[2]) *Karkhus, Karkhaus, zamek na południe od Felina, w Inflantach.*

1095. Solikowski Jan Dymitr do Zamoyskiego Lwów, 15 IV 1585.

Wysyła do kanclerza Włocha Forniniusa. Pyta o reces sejmowy i czy król ma zamiar przybyć na Ruś.

Bibl. Ord. Zam. ser. I t. XVIII pl. 59 nr 13. Autograf ze śladem pieczątki i adresem ręką sekretarza: J. W-nemu P. p. Janowi Zamoiskiemu z Zamosczia kanclerzowi kor. [kra]kowskiemu, malbor[skiemu], [kny]szyńskiemu, jaworowskiemu etc. staroście m. m. Panu i dobrodziejowi.

Ill-me et Mag-ce D-ne, d-ne et patrone.

Italum meum Angelicum Forninium, virum nobilem, a P. Camillo mihi commendatum, ad Ill-mam D. Vestram mitto. Qui et mea obsequia Ill-mae D. Vestrae commendabit et de rebus quibusdam cum Ill-ma D. Vestra aget

nomine meo. Quem, ut benigne audiat ac expediat maiorem in modum ab illa peto. Accedet hoc ad priora Ill-mae D. Vestrae singularia in me collata merita et beneficia non vulgare auctoramentum. Nunc duo hac epistola ab Ill-ma D. Vestra rogo: unum, an aliquo recessu comitia haec nostra finita et conclusa fuerint et cuiusmodi ille est; deinde, an aliqua sit spes adventus Regis nostri in has partes hoc ipso anno. Res cuius nostrae id requirunt, ut ne id a nobis ignoretur. Caetera meus Angelicus fusius. Ego interea me meaque studia et servitutem Ill-mae D. Vestrae diligenter commendo et ipsam diutissime salvam et incolumem esse opto atque semper Deum Optimum Maximum oro. Leopoli d. Judica 1585 [1]).

Ill-mae Magnificentiae Vestrae addictissimus cliens, servitor et sacerdos Joh[annes] Demetrius Solikowski Archiepiscopus Leopoliensis ssp.

[1]) *Dies Judica, t. j. poniedziałek po niedzieli Palmowej, 15 IV 1585. Niedziela „Judica" byłaby oczywista 7 IV.*

1096. Zamoyski do miasta Lwowa Bełz, 18 IV 1585.

Dziękuje za ofiarowanie krucyfiksu do kościoła w Zamościu.

Archiwum Aktów Dawnych miasta Lwowa: Dział „Listy". Oryg. z własnoręcznym podpisem, pieczątką i adresem: Spectabilibus ac famatis Dominis, proconsuli et consulibus civitatis Leopoliensis. D-nis et amicis honoran[dis].

Spectabiles ac famati D-ni et amici honorandi. Zaleciwszy przyjacielskie chęci swe WM-ciom.

WM-ciam Panom i przyjaciolom mym dziękuję za tę pracą, ktorą WM. podjęli około tego krucifixu i resurekcjej, a nie telko podjęli, ale tyż do kościoła mego zamojskiego darowali. Jako WM. dziękuję, tak tyż gotów jestem WM-ciam tę uczynność wszelakiem sposobem zadziaływać. Posyłając je na te chwalebne święta do Zamościa rozkazałem tyż tam za WM-ci wszystkich Pana Boga prosić.

Z tym WM. Panu Bogu poruczam.

Z Bełza die 18[a] Aprilis a. 1585.

WM. życzliwy przyjaciel J. Zamoiski spt.

1097. Zamoyski do Piotra Tylickiego Bełz, 4 V 1585.

Poleca udającego się do króla, kasztelana brzeskiego [1]), którego zalety charakteru i umysłu wysoko ceni.

Bibl. Ord. Zam. ser. I pl. 1 nr 9. Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczątką i adresem: R-do D-no Petro Thiliczki, Regni maiori secretario, praeposito Gnesnensi, Cracoviensi, Praemisliensi etc. canonico, amico honorando. *Na str. 4 przypisek inną ręką:* 4 may za p. Brzeskiego.

[1]) *Krzysztof Jurjewicz Zenowicz, mianowany kasztelanem brzeskim 20 IV 1585 po Bohdanie Sapieże, postąpił 20 XII 1588 na województwo brzeskie.*

1098. Zamoyski do Jerzego Radziwiłła — Bełz, 4 V 1585.

W sprawie rozrachunku sum posagowych po Krystynie Zamoyskiej.

Bibl. Raczyńskich w Poznaniu rkp. nr 80 s. 299. Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczątką i adresem: Ill-mo et R-mo D-no d-no Georgio Radziwił in Olika et Niesvies duci S. R. Eccl. cardinali, perpetuo administratori episcopatus Vilnensis et S. R. M-tis in Livonia locumtenenti etc. etc. D-no et affini obser-mo. *Druk:* Nehring *w* Kwart. hist. 1890 IV s. 500. *(Wobec błędów w tym wydaniu publikuje się tu ponownie).*

Ill-me D-ne d-ne et affinis observandissime. Zaleciwszy służby swe powinne w m-ciwą łaskę etc.

Jakom WM. m. m. [P.] [a]) kielka razow oznajmiał, będąc życzliwem sługą WM-ci i domu WM., rozumiem, że mi na tym należy, abym zniosł to, cobykolwiek [b]) między domem WM-ci a potomkami memi, zatrudnienie jakie na potym przynieść mogło. Przeto, iżem nieboszcze (*s.*) małżonce swej a siestrze [1]) WM. mych m-ciwych Panow uczynieł beł oprawę a WM. raczyliście mi tyż beli uczynić zapis na dług pewny, z strony ktorego zapisu od WM. i od JM. pana marszałka dwornego [2]) nie stało sie beło dosyć [3]). Iż potym Pan Bog małżonkę mą i corkę [4]) z tego świata zdjąć raczeł, długom sie starał około zniesienia przyjacielskiego w tej sprawie z WM-ciami i iż polskiem zapisom wychodzieły fatalia, musiałem beł pozwy założyć, lubo nie telko z WM-ciami, ale z żadnym człowiekiem nie rad sie prawuję. Litewskie fatalia, iż dalsze są, tedy mogło być w tej mierze dłużej bez prawa. Na tym przeszłym sejmie zniosłem się przez JM. pana wojewodę podolskiego [5]) z obiema Ich M-ciami pany marszałkami [6]). Co się dotycze Jego M. pana Olbrychta, ktorego causa jest similis WM., że z strony jego nie beło nic oddano, tedy takeśmy z sobą postąpieli, żem ja Jego M. z długu w kancelarjej litewskiej, a mnie JM. w kancelarjej polskiej z oprawy pro rata parte sua kwitował, co tyż żeś WM. miał uczynić; JM. pan marszałek wielki miał starać sie. Lecz teraz baczę, że to JM-ci z ciężkością przydzie, część prze niesposobne zdrowie swoje, część oglądając sie, aby sie WM-ci w czym nie uprzykrzył; przeto

[a]) *W oryginale brak p t. j. panu.* — [b]) *W oryg.:* cobymkolwiek.

sam w tym na ten czas ku WM. piszę, nie wątpiąc w tym, że WM. to uczynisz, tak, jakoś mi się WM. raczeł deklarować przez JM. księdza podkanclerzego dzisiejszego [7]). Wiedząc k temu, że mało to jest potrzebna i mnie i WM., abyś mię WM. miał o część posagu sobie należącą prawem rekwirować, a ja WM. o dług zapisany, racz WM. wiedzieć że tyż już i zapisowi WM. litewskiemu fatalia będą nadchodzić, dla czego tym prędzej trzeba w tej mierze przyjacielskiego uspokojenia. Z tym się w m-ciwą łaskę WM. zalecam. Z Bełza d. 4 Maja anno 85°.

WM. swego m. pana swager i sługa J. Zamoiski pp.

[1]) *Krystyna Radziwiłłówna, druga żona Zamoyskiego.*
[2]) *Albrycht Radziwiłł.*
[3]) *Sprawa tu poruszona obszerniej oświetloną została przez* St. Tarnawskiego, Działalność gospodarcza J. Zam., s. 34 *i indeks.*
[4]) *Halszka* (Arch. J. Zam. II nr 869).
[5]) *Mikołaj Mielecki.*
[6]) *Albrycht Radziwiłł, marszałek nadworny i Mikołaj Krzysztof „Sierotka", marszałek w. lit.*
[7]) *Nie może być tu mowa o Lwie Sapieże, podkanclerzym lit., bo ten nie był księdzem, ale o podkanclerzym kor. Wojciechu Baranowskim, biskupie przemyskim.*

1099. Zamoyski do Jana Piwki Bełz, 21 V 1585.

Polecenia gospodarcze, roboty, płace, budowa pałacu w Zamościu.

Bibl. Ord. Zam. ser. II pl. 1 nr 10. Oryg. z podpisem własnoręcznym, śladem pieczątki i adresem: Szlachetnemu Janowi Piwkowi słudze memu. *Na str. 3 tegoż oryginału, przekreślony początek listu odręcznego kanclerza do Napiórkowskiego, zapewne Tomasza, sługi Zamoyskiego:* Napierkowski. Posyłam ci do rąk twych na grabarze, na owies dla koni i na insze rzem[ieślniki]. *Na tym urwano.*

Piwko [1]).

Posyłam ci do rąk twych na grabarze, na owies dla koni i na insze rzemieślniki złotych polskich trzysta. Coście mi podali na wyjeznym memoriale tedy wam na nie odpisuję.

Naprzod o żyto pisałem do Gutkowskiego, żeby go tam do Zamościa odesłał, korcy sto, wełne te, ktorą teraz strzygą, zatrzymaj sie z nią, a nie przedawać jej aż do mej nauki. Groch dla rzemieśnikow tedy żytem płacić, jako przedtym bywało, ponieważ go po folwarczech niemasz. Ramy [2]) do pałacow Jej M. niech robią, takie mają być, jako i w owym wielkim pałacu, także i błony [3]) mają być z herby. A przeto niech szklarz obrachuje wiele tego szkła na te błony także i herbow potrzeba, żeby sie w czas ze Gdańska

kazało przywieść. Tatarki wiele potrzeba na nasienie i wiele jej ma, a wiele jej niedostaje, niech obrachują a dadzą mi znać. Teże[4]) pieniądze niech wezmą z Matcza[5]) kwartał jeden, a niech im zapłacą. Odmiały u groblej niech nic nie mieszkając grabarze robią, bo to najpilniejsza a pieniędzy im dać z tych co tam posyłam, także i te ziemie niech wożą, tak, jako z niemi pan Uhrowieczki[6]) postanowieł. A co piszecie, żebym wołow sto do kar[7]) kupieł, tedy nie wiem co po nich, ponieważ około tych odmiałow i groblej grabarze będą robić. Piszecie mi też, że sie woźnicom suche dni dwoje winny, tedy trzeba wypisać wiele jest woźnic, i poczemu ktoremu płacą, i jako dawno ktory z nich służy, i wiele im przydzie. Z tym sie Panu Bogu poruczam. Dat. z Bełza die 21 Mai 1585.

Wszytkiego coś winien pośli mi regestr, aby sie mogło statecznie odprawić.

J. Zamoiski pps.

1) *Jan Piwko, pisarz prowentowy w kluczu nowozamojskim.*
2) *Okna.*
3) *Szyby.*
4) *T. j. też. W oryginale paleograficznie:* Tiezei, *lub* Tieżci.
5) *Matcze wieś w woj. bełskim, pow. horodelskim.*
6) *Uhrowiecki Wacław, podkomorzy chełmski.*
7) *Wozów.*

1100. Miasto Gdańsk do Zamoyskiego — Gdańsk, 14 VI 1585.

W sprawie Nogatu i kompanii angielskiej w Elblągu. Sprawy sądowe na dworze. Ofiarowują prywatnie kanclerzowi dwa działa.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,27 nr 41 f. 34—35. Kopia współczesna z nagłówkiem: D-no Ioanni Zamoiski cancellario. Ext. 14 Iunii anno 85. *Obok notatka:* Wegen des Nogats und der Englichen.

Illustris etc. etc. Quo animo semper expetivimus Ill-mae Mag. Vestrae patrocinium in causis ad hanc civitatem pertinentibus et illud re ipsa non semel experti sumus, eodem nunc etiam studio per quam reverenter adeundam eam existimavemus, propter negocia quaedam, quae prae caeteris nos quam maxime solicitos habent. Unum est, quod commissionem ad Nogatum fluvium cum Elbingensibus concernit in quo tantum est momenti situm, ut nisi recte prospiciatur, et alveus in priorem formam restituatur fieri non possit, quin tota regni Polonici respublica magnum aliquando et irrecuperabile detrimentum sit perceptura. Alterum non minus perniciosum est huic

civitati, quam totius Prussiae libertati praeiudicat, quod licet Sacra Regia Maiestas D-nus Noster clementissimus... nobiscum in novissimis tractationibus convenerit, ne liceret Anglis Elbingae privatum quoddam monopolium, nec liberam cum exteris negotiationem exercere [1]), idque etiam Ser-mae Reginae Anglorum internuntio responsum sit [2]) (cuius responsi exemplum humilime petimus nobis communicari) nihilominus tamen Elbingae contrarium fieri, et negotiationem Anglorum cum extraneis aeque nunc atque antea libere exerceri, et sic responsum Regiae Maiestatis in alium sensum detorqueri, nostros autem cives penitus excludi, compertum habemus, in maximum tam huius quam caeterarum civitatum Prussiae detrimentum et ipsius responsi Regii vilipendium. Id quod eo nobis est molestius, quoniam civitatis ordines cotidie conqueruntur, quod hac praecipue ratione ne istud fieret, ad auctionem portorii descenderint ideoque vehementer aegre ferunt, se sua spe destitutos. Quin immo ipsi Regiae Maiestati non parum in auctione decedit, quia licet Elbingae portorium pannis Anglicis exolveretur, tamen caeterae merces quae ex Lithuania deferuntur quaeque Anglis usui sunt, Regiomonti et Brunspergae in naves inferuntur et Regiae Maiestati nihil solvunt [3]).

Tertio loco non possunt non maximam nobis iniicere curam actiones Gebelii et Lanionum, quae quidem tales sunt, ut ab ea pendere videatur omnis magistratus auctoritas. Etenim si magistratus, qui regias utique vices sustinet, secundum propositas actiones iudicandi et coërcendi contumaces potestatem non habere, immo pro cuiusvis libitu traduci deberet, non videmus quid aequi vel iusti, quid denique sancti possit intercedere, quo minus magistratus cum omnibus legibus per homines tamerarios proculcetur et status tranquillae Reipublicae funditus evertatur.

Quod ne fiat, et civitas, salva Magistratus auctoritate, in suo statu conservetur, et quae in illius detrimentum ac praeiudicium, per aversionem fluminis publici et Anglorum liberam negotiationem, nec non per Gebelii et Lanionum molitiones facta sunt et nunc fiunt, in integrum restituantur, per quam reverenter et diligentissimis verbis rogamus, ut Ill-ma Mag. Vestra suas partes benigne interponat et apud Regiam Maiestatem efficere dignetur, ut omnibus hisce negotiis modus is clementissime adhibeatur, quo civitas in iure suo conservetur, neque praeiudicium vel detrimentum aliquod patiatur. Faciet rem perpetuae suae erga nos benevolentiae consentaneam et nobis omnibus quibus possumus ac debemus obsequiorum generibus diligentissime promerendam. Postremo quia Ill-mae Mag. Vestrae duas bombardas maiores, memoriae causa, dono dare decrevimus, quas comparandi hactenus facultas non fuit, per quam diligenter rogamus, ut ipsa hanc moram quae intercedit, boni ac benigne consulere dignetur. Nos quam primum facere poterimus, etiam hac in parte fidem nostram exolvemus. Eandem diutissime salvam ac

superstitem esse, optima valetudine perfruentem, et felicissima fortuna affluentem, maximis votis exoptamus.

[1]) *Mowa tu o decyzji Batorego z 6, 7 i 16 III, kiedy to król odmówił Elblążanom potwierdzenia układu z kompanią wschodnią angielską* (Lepszy K., Stefan Batory a Gdańsk, s. 52).

[2]) *John Herbert poseł królowej Elżbiety, bawił od połowy r. 1583 w Polsce i miał za zadanie przeprowadzić zatwierdzenie traktatu między Elblągiem a kompanią wschodnią angielską, przez Batorego* (Lepszy K., *j. w.*, s. 43 nn.).

[3]) *Skutkiem niniejszego listu oraz interwencji posłów gdańskich Jerzego Bergmana i Jana Thorbeke, król wysłał 7 VIII 1585 mandat do Elblążan, którego autorem był Zamoyski, w którym napominał Elbląg, aby miasto trzymało się postanowień królewskich. Ob. szczegółowo o tym:* (Lepszy K., *j. w.*, s. 53 przyp. 135).

1101. Zamoyski do króla Stefana — Bełz, 15 VI 1585.

Posyła Uhrowieckiego celem złożenia przysięgi. Zakomunikuje on królowi stan budowy zamków na granicy mołdawskiej.

Bibl. Ord. Zam. ser. II pl. 1 nr 11. Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczątką i adresem: S. Reg. M-ti etc. etc. etc. D-no d-no clementissimo.

S. Reg. M-tas D-ne, d-ne clementissime.

Mitto Cracoviam d-num Uhroviecium [1]) iudicii et iuramenti eius causa, ut cum personalis is actus sit, ipse ei intersit. Simul vero ei mandavi, ut iudiciis perfectis ad M-tem etiam Vestram diverteret, observantiamque ac obsequia mea M-ti Vestrae commendaret. Narrabi[*t*] p[*r*]aet[*erea*] M-ti Vestrae de statu castellorum eorum, quae in finibus Valachiae conduntur, ipsiusque Valachiae. Commendo me in gratiam S. Reg. M-tis Vestrae, eandemque, ut Deus florentem quam diutissimeque optime valentem conservet, precor. Belza die XV° mensis Iunii anno D-ni MDLXXXV.

S. Reg. M-tis Vestrae fidelis subditus ac servitor Ioan. Zamoiski ss.

[1]) *Mikołaj, podstarości krakowski (ob. nr 1074).*

1102. Ostrorogowa Zofia z Tęczyna do Zamoyskiego — Kryłów, 26 VI 1585.

Dziękuje za list i uniżenie poleca się wraz z synami łasce jego.

Bibl. Ord. Zam. ser. II pl. 48 nr 39. Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczątką doskonale zachowaną i adresem: J. W-nemu p. p. Janowi Zamoyskiemu z Zamościa kancle-

rzowi i hetmanowi koronnemu, krakowskiemu, malborskiemu, knyszyńskiemu etc. staroście m. wielce m. p. *Na odwrocie dopisek kancelarii Zamoyskiego:* Oblatae d. 28 Martii.

J. W-ny Panie panie mnie wielce m-ciwy. Uniżone służby moje zalecam etc.

Z chełmskiej ziemie jadąc, w drodze oddan mi jest dziś list od WMci m. m. Pana, w ktorym że mie WM. raczysz wiadomą czynić o sceśliwym przyjeździe swym w ten tu kraj, ofiarując mi przytym łaskę swą pańską, WM-ci swemu m-ciwemu Panu wielce dziękuję... *(Niespodziewane, pilne sprawy w ziemi chełmskiej nie pozwalają mi być jednak obecną i WM. odwiedzić).*

Jan [1]) syn moj, sługa naniższy WM-ci swego m. Pana, z radością [o]czekiwał [a]) przyjazdu WM-ci swego m. Pana i by były po[trze]by [a]) gwałtowne niezakroczyły w dzierżawie stoleńskiej [2]), dla k[torej] [a]) musiał odjachać, pewnie nieomieszkałby był i nawiedzić i [for]tunnego [a]) przyjazdu W. M-ci poradować sie, i służb swy[ch]... [b]) do łaski WM-ci swemu m. Panu ofiarować. Że [sie WM. m. m.] [c]) Panie niktorym ludziom dobrem, przyjaciołom moim, mieszkanie jego przy mnie niepodobało, odprawiłam go na swoj chleb; Panie Boże daj tak fortunnie, aby on przy staraniu swoim mogł być godnym sługą WM-ci swego m. Pana. A WM. jako m. m. Pan racz o słudze swym radzić. A przytym powtore zalecam uniżone służby etc. Dan w Kriłowie [3]) 26 dnia marca roku 1585. WM-ci m. m. Pana najniższa służebnica

Zofia z Teczyna Ostrorogowa ręką swą [4]).

[1]) *Jan Ostroróg, syn kasztelana międzyrzeckiego Stanisława, uczeń Sturma w Strassburgu, początkowo luteranin, od r. 1585 katolik, był gorliwym zamojszczykiem. Podczaszy koronny, później kasztelan poznański, wreszcie wojewoda poznański, trzymał starostwa malborskie i garwolińskie. Był czynnym uczestnikiem wszystkich ważniejszych wypadków swej epoki. Zawołany rolnik napisał m. i. słynne* Myślistwo z Ogary *(1618). Zmarł w r. 1622* (Lepszy K., Walka stronnictw, s. 13, 33, 121, 130; Sobieski W., Pamiętny sejm, s. 88; Strzelecki A., Sejm z r. 1605, s. 33, 100 i nn.; W. enc. ill.; Niesiecki VII s. 199). *Miał brata Mikołaja.*

[2]) *Stolin nad Horyniem, nie daleko Pińska.*

[3]) *Miasteczko nad Bugiem, nie daleko Hrubieszowa.*

[4]) *Córka Jana Tęczyńskiego, wojewody sandomierskiego, wdowa po Stanisławie Ostrorogu. W Bibl. Ord. Zam. pl. 98 nr 2 mieści się oryginalny list tejże Zofii Ostrorogowej do Gryzeldy Zamoyskiej z Kryłowa 27 III 1585. Usprawiedliwia się w nim, że wskutek trudności, jakie ma niespodziewanie w ziemi chełmskiej, nie może stawić się u kanclerzyny, aby z nią razem cieszyć się z przyjazdu kanclerza. Zapewnia najusilniej o swym oddaniu dla kanclerza i zastrzega się, że nie przybycie jej nie ma żadnych ubocznych powodów. Prosi o wiadomości i by...* JM. panu kanclerzowi m. m. Panu, mnie i syny moje jako sługi życz-

---

[a]) *Wydarte.* — [b]) *Wydarte i miejsce na jeden wyraz.* — [c]) *Wydarte miejsce na dwa krótkie wyrazy.*

liwe JM-ć raczyła m-ciwie zalecać. *(Nie ulega wątpliwości, że wobec wzrostu niechętnych nastrojów przeciw kanclerzowi, wskutek sprawy Zborowskich, Ostrorogowa, chciała w tym liście specjalnie zaznaczyć, że nie chce odsuwać się, tak jak inni, od Zamoyskiego).*

1103. Zamoyski do Jerzego Radziwiłła Bełz, 28 VI 1585.

Dziękuje za oddanie „familiari meo", Pawłowi Górnickiemu, kanonii wileńskiej i poleca go powtórnie łasce kardynała.

Bibl. Raczyńskich w Poznaniu rkp. nr 80 s. 301. Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczątką i adresem: Ill-mo et R-mo D-no D-no Georgio Radivilo S. R. E. cardinali et S. R. M-tis in Livonia locumtenenti etc. D-no affini observandissimo. *Druk:* Nehring *w* Kwart. hist. 1890 IV s. 501. (*W wydaniu tym należy poprawić następujące błędy: 1) 1. wiersz, ma mieć porządek:* Maximas D-oni Vestrae Ill-mae; *2) 3. wiersz ma być* eo *nie* ei; *3) ostatni wiersz zamiast pierwszego* etc., *ma być* est *a potem:* Ill-mae D-ni Vestrae studia officiaque mea quam diligentissime commendo eique omnia fausta ac felicia precor).

[1]) *Paweł Górnicki, brat Łukasza.*

1104. Zamoyski do miasta Gdańska Bełz, 29 VI 1585.

List królewski do królowej angielskiej nie może być udzielony Gdańszczanom. Dziękuje za działa.

Arch. Państw. w Gdańsku 300 IX vol. 39 k. 363. Oryg. z własnoręcznym podpisem, pieczątką i zwycz. adresem. Na odwrocie receptum: 16 VII.

Spectabiles domini amici honorandi.

Negotia D-num Vestrarum de quibus ad me scripserunt, quod solum nunc ab aula absens facere possum diligentissime literis meis Regiae M-ti commendavi. De exemplo literarum ad reginam Angliae [1]), cum antea cum Regia M-te communicassem, contra dignitatem eam cuius inter principes ratio haberi debeat futurum Regia M-tas putavit, si cum clausae eae fuissent inter alios volitarent. Sententia tamen earum iam ante D-nibus Vestris nota est. De tormentis gratias D-nibus Vestris ago, ipsae quod moram excusent, causae nihil est, cum minime molesta ea mihi sit. D-nes Vestras quam optime valere cupio. Belza die XXVIIII mensis Junii, anno Domini MDLXXXV.

Spectabilium D. Vestrarum amicus studiosississimus
Ioan. Zamoiski cancellarius et generalis capitaneus sss.

[1]) *List Batorego do Elżbiety angielskiej dotyczył się bez wątpienia sprawy potwierdzenia kompanii angielskiej w Elblągu. Por.* Lepszy K., Stefan Batory a Gdańsk, Rocznik Gdański, VI 1932.

1105. Zamoyski do miasta Lwowa Bełz, 11 VII 1585.

Poleca sługę Oleszka.

Archiwum Aktów Dawnych miasta Lwowa: Dział „Listy". Oryg. z podpisem własnoręcznym, śladem pieczątki i adresem: Spectabilibus ac famatis proconsuli et consulibus civitatis Leopolien[sis] D-nis et amicis honorandis.

Po formułach grzecznościowych: Iż tam mam być we Lwowie dla uprzątnienia spraw żołnierzskich *(s.)... posyła sługę swego Oleszka i prosi o udzielenie mu pomocy.*

1106. Zamoyski do Krzysztofa Radziwiłła Zamość, 29 VII 1585.

Wyrazy oddania imieniem własnym i żony zasyła.

Archiwum Nieświeskie w Warszawie 18434. Autograf z adresem ręką sekretarza na odwrocie: Oświeconemu Panu panu Krzysztofowi Radziwiłowi książęciu na Bierzach i Dubinkach, wojewodzie wilienskiemu etc. mnie m-ciwemu Panu i przyjacielowi. *Na odwrocie też receptum:* Od Jego M-ci pana Zamoyskiego kanclerza i hetmana koronego *(!)*.

Oświecony m-ciwy Panie. Zaleciwszy przyjacielskie służby swe w m-ciwą łaskę WM. etc.

Winienem WM. swemu m-ciwemu Panu kielka listow. By w ospiczach [1]) leżę, żem WM. na nie nie odpisał, spodziewając się kogo, coby tam prosto i pewnie WM. list moj odniosł. Teraz acz też przez ręce, ale jednak iż mi się jaki taki trafieł okurent, czołem WM. biję. W rzeczach należących nietelko mnie, ale pewnie i WM., nie telko żal mi nigdy będzie do WM. umyślnie posłać, ale i co więcej uczynię, niż się listy popisuję. Bądź WM. łaskaw a każ WM. sobie służyć Dalej na ten czas nie pisąc *(s.)* łasce się WM. zalecam. Z Zamoscia d. 29° Julii anno 1585-o. Gryzelda [2]) moja w Bełzie. We czwartek rozjechaliśmy się. Wiem pewnie że Jej M-ci paniej wojewodzinej rada służy i nie zawiodę się, że od niej służby Jej M-ci zalecę. Sam tyż proszę, aby na nas oboje Jej M. raczeła być łaskawa.

W. m. mego m. pana swager i sługa J. Zamoiski mp.

[1]) *Ospicze t. j. odra. Kanclerz chciał tu wyrazić myśl, że jest prawie chory z powodu że dotąd nie odpisał.*

[2]) *Gryzelda, z domu Batorówna, druga żona kanclerza.*

1107. Zamoyski do Piotra Tylickiego Bełz, 2 VIII 1585.

Sprawa śmierci kasztelana przemyskiego i obsadzenia po nim jego kasztelanii. Sprawy mołdawskie.

Bibl. Ord. Zam. pl. 1 nr 6. Oryg. z podpisem własnoręcznym i pieczątką, oraz adresem: R-do D-no Petro Tiliczki secretario maiori Regni etc. D-no amico honorando. *Zapiska kancelarii kanclerza:* 2 Augusti odpisało się.

M-ciwy Księże Sekretarzu. Zaleciwszy służby swe WM. etc.

Co mi pisze pan sanocki [1]) zrozumiesz WM. z listu jego. Boże się pożal tego człowieka, że umarł [2]); nie był ci Chrysyppem [3]), ale był dobrem i szczerem człowiekiem, quae est sapientia summa. Umarł w Kamieńcu w drodze na tę komisją; o tę wieszczynę (*s.*) proś WM. KJM., aby jego potomstwo przy niej zachował. Magnum incitamentum addet szczerem ludziom do służb swych.

Tę kasztelanią uproś też WM. na pana sanockiego, a sanocką by poczcić pana sędziego Orzechowskiego [4]).

Zasławski [5]), ten co strwożył tego wojewodę wołoskiego [6]), co mi pisał, posyłam WM., także com ja mu odpisał już kilka niedziel temu rozpuszczając żołnierze; trudnom mu miał inaczej odpisać. Posyłam teraz do niego aby hospodara nie trwożył. Z tym sie powtore WM. zalecam. W Bełzie 2 Augusti anno 1585.

WM. uprzejmy przyjaciel J. Zamoiski pps.

[1]) *Jan Fredro.*
[2]) *Zdaje się mowa tu o śmierci kasztelana przemyskiego Pawła Korytki.*
[3]) *Chrysyp, filozof grecki z III w. przed Chr. — stoik.*
[4]) *Walenty Orzechowski, sędzia przemyski, brat Stanisława, pisarza.*
[5]) *Michał Zasławski ob.* (Arch. J. Zam. III nr 864).
[6]) *Piotr V Kulawy.*

1108. Zamoyski do miasta Lwowa Bełz, 2 VIII 1585.

O kramnicę dla Torossowiczów.

Archiwum Aktów Dawnych miasta Lwowa: Dział „Listy". Oryg. z własnoręcznym podpisem, pieczątką i adresem: Spectabilibus ac famatis proconsuli et consulibus civitatis Leopoliensis etc. D-nis et amicis charissimis.

Ormianie Turossowiczowie [1]) *kupili u rajcy lwowskiego Josta kramnicę i z tego powodu spotykają ich ze strony rady miejskiej jakieś trudności. Na*

prośbę Turossowiczów i innych ludzi, prosi Zamoyski, by rada lwowska usunęła te trudności. Przemawia za tym zachowanie Turossowiczów, słuszność ich sprawy. W tymże miejscu i oni i inni ormianie mieli już dawniej wiele kramnic. Przedmiot sporu w tym wypadku, t. j. mieszkanie, które jest w tej kramnicy, można przecież polubownie przyznać jednej z stron.

[1]) *Chodzi tu o Torossowiczów, ormian lwowskich, z których biskup Mikołaj Torossowicz dokonał w r. 1630 połączenia ormian z Rzymem. Informacja p. dr Łucji Charewiczowej, na podstawie aktów Arch. Aktów Dawnych miasta Lwowa.*

1109. Zamoyski do Wojciecha Baranowskiego Bełz, 7 VIII 1585.

Popiera prośby pogorzelców krzemienieckich.

Bibl. Ord. Krasińskich, Warszawa, rkp. nr 4018 k. 74. Oryg. z własnoręcznym podpisem i adresem ręką sekretarza na odwrocie: R-dissimo in Christo Patri Domino d-no Alberto Baranowski Dei gratia episcopo Praemisliensi, Regni vicecancellario etc. D-no et amico observandissimo. *Inną ręką:* P. kanclerz za Krzemienczany prosi, jako za temi, ktorzy pogorzeli, aby im JM. był pomocen w słusznych rzeczach. Suplikacją ich posyła w liście. *Jeszcze inną ręką z XVI w.:* Krzemienczanie proszą: 1. wolności od kontrybucji wszelakich, wedle konstytucji... *(jeden wyraz wyblakłym atramentem nie czytelny).* 2. o zniesienie dekretu.

M-ciwy Księże Podkanczlerzy.

Zaleciwszy przyjacielskie służby swe w łaskę WM.

Posyłam WM. prośby do mnie, pogorzałych mieszczan Krzemienieckich. Ja, że jem na ten czas odległem będąc, w tych sprawach pomagać nie mogę, do WM. jako urzędnika obecnego odsyłam je, pilnie prosząc, aby jem WM. w rzeczach słusznych radzien i pomocen być raczeł. Z tem się powtore w łaskę WM-ci zalecam. Z Bełza d. VIIa Augusti anno MDLXXXV-o.

WM. uprzejmy kolega i sługa J. Zamoiski mp.

1110. Zamoyski do Jerzego Radziwiłła Bełz, 12 VIII 1585.

Ks. Piotrowski jedzie na komisię szwedzką do Inflant. Porucza mu pewne sprawy do załatwienia z Radziwiłłem.

Bibl. Raczyńskich w Poznaniu rkp. nr 80 s. 303. Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczątką i adresem: Ill-mo et R-mo in Christo Patri D-no d-no Georgio Radziwil duci in Olika et Nieswiesz S. R. E. cardinali ac episcopo Vilnensi etc. D-no affini observan-

dissimo. *Druk:* Nehring *w* Kwart. hist. 1890 IV s. 501. *(Wobec błędów tego wydania, tutaj publikuje się powtórnie).*

Ill-me et R-me D-ne d-ne et affinis observandissime. Zaleciwszy uprzejme powinne służby swe w łaske WM-ci m. m. Pana, dobrego zdrowia i fortun wszelakich od Pana Boga na czasy długie WM-ci swemu m-ciwemu Panu wiernie życzę etc.

Posyłać raczy J. Krol. M-ć do Infląnt (*s.*) księdza Piotrowskiego [1]) sekretarza, wespołek z WM-ciami drugimi na komisją szwedzką, przez ktorego nie chciałem zaniechać, abym zdrowia WM. swego m-ciwego Pana nawiedzić i służb swych zalecić nie miał, jakoż Pana Boga proszę, aby WM. m. m-ciwego Pana na wszystkich pociechach długo fortunić i błogosławić raczył. Poruczelech (*s.*) też ustnie księdzu Piotrowskiemu, imieniem moim, mowić w rzeczach moich niektorych własnych z WM. swym m-ciwym Panem, ktoremu proszę, abyś WM-ć wiarę dać we wszystkim raczył. Zalecam zatym powtore uprzejmie powinne służby swe łasce WM. mego m-ciwego Pana. Dat. w Belzie die 12 Aug. 1585°.

WM. swego m. pana swager i sługa J. Zamoiski pps.

[1]) *Ks. Jan Piotrowski, sekretarz królewski, kanonik gnieźnieński, krakowski i poznański etc. autor listów do Andrzeja Opalińskiego, marsz. w. kor., nieocenionego źródła do tych czasów* (Arch. J. Zam. II, III).

[2]) *We wrześniu 1585 w Parnawie miała się zebrać komisja polsko-szwedzka, celem rozwikłania sporu o posiadłości obu państw w Inflantach. Zjazd ten nie doszedł do skutku, wskutek nie zjawienia się Szwedów. Piotrowski miał uczestniczyć w tej komisji* (Nowodworski, Stosunki Rzeczypospolitej ze Szwecją i Danią, Warszawa 1911, Przegl. hist. XII s. 321—3).

1111. Zamoyski do Piotra Tylickiego — Bełz, 15 VIII 1585.

W sprawie obsadzenia starostwa krakowskiego i sprawy wojewodziny podolskiej.

Bibl. Ord. Zam. ser. I pl. 1 nr 12. Oryginalne zakończenie listu, z którego dwie pierwsze karty zaginęły. Podpis własnoręczny, ślad pieczątki i adres: R-do D-no Petro Tyliczki, Regni maiori secretario etc. D-no et amico honorando. *Obok dopisano:* 15 Augusti rożne rzeczy odpisało sie.

...elekcjej tribunalistow [1]).

A położonoż tam pozew, albo protestowano sie na mię, albo na pana Uhrowieczkiego [2])? Juścibym beł o tem nie myślił, by sie beło co dawno około starostwa krakowskiego postanowieło [3]).

Posyłam WM. list pana Koniecpolskiego [4]) w sprawach Jej M. paniej wojewodzinej podolskiej [5]). Odpisałem mu, że one przez WM. doniose do

uszu Krola JM. Wszakże rozumiem, że już podobno po arapie [6]). Z tem sie powtore w łaskę WM. zalecam. Z Bełza d. 15° Augusti, anno 1585.

WM. uprzejmy przyjaciel J. Zamoiski pps.

[1]) *Elekcja deputatów na trybunał, zapewne województwa krakowskiego; Kutrzebie* (Akta sejmikowe woj. krak.) *nieznana.*
[2]) *Mikołaj, ob. wyż nr 1111.*
[3]) *Chodzi tu o obsadzenie starostwa krakowskiego, po zrzeczeniu się go przez Zamoyskiego.*
[4]) *Aleksander Koniecpolski, starosta wieluński.*
[5]) *Elżbieta Mielecka, z domu Radziwiłłówna, córka Mikołaja Czarnego.*
[6]) *T. j. po czasie.*

1112. Zamoyski do Jana Piwki Bełz, 20 VIII 1585.

Rozporządzenia gospodarcze.

Bibl. Ord. Zam. ser. II pl. 1 nr 13. Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczątką i adresem: Urodzonemu Stanisławowi Piwkowi, słudze mojemu *(najwidoczniejsza pomyłka w imieniu).*

Posyła 150 złotych z przeznaczeniem 100 na robotę niejakiego Panka około „sadzawek", których sześć chce mieć gotowe do zimy. Poleca wypłacić 35 złotych, należnych Marcinowi Staremu, a 15 złotych strawnego „pieczarzowi". Żyto i groch kazał posłać z Rzeczycy, tylko wzywa Piwkę do sprecyzowania zapotrzebowania. Żąda wyliczenia się ze 100 złotych poprzednio przesłanych. W sprawie „pieczarza" pisze do ks. arcybiskupa; kopię owego listu posyła, by ten ją przejrzał, a jeśli mu się ona podoba, przysłał mu z powrotem.

1113. Miasto Gdańsk do Zamoyskiego Gdańsk, 23 VIII 1585.

Ofiarowują kanclerzowi dwa działa i sukno. Proszą o poparcie w sprawach kompanii angielskiej.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,27 nr 41 f. 57. Kopia współczesna z adresem: D-no Ioanni Zamoiski cancellario. Ext. 23 August anno 85. *Toż tamże 27 nr 182. Por.* Simson Paul, Danziger Inventar, Danzig 1913 nr 9443.

Illustris etc. Quod iampridem facturos nos promisimus [1]), nunc tandem Ill-mae Mag. Vestrae duo tormenta bellica, pro declaranda erga eandem grata animi nostri memoria mittimus ac per quam reverenter petimus, ut ea boni ac benigne consulere et non tam muneris huius exiguitatem, quam animum gratificandi cupidissimum respicere et gratum habere velit. Mittimus etiam

quatuor pannos rubeos, prout hoc tempore optimos consequi potuimus. Non minoribus illud etiam precibus diligentissime rogamus, ut Ill-ma Mag. Vestra pro consueta sua gratia et benevolentia, civitatis actiones et negotia, quae in aula Regia[e] Maiestatis adhuc expedienda sunt et nos maxime sollicitos habent, inter quae praecipuum est Anglicanum negotium, quod in apertissimum huius civitatis praeiudicium geritur, sibi benigne commendata esse dignetur suoque patrocinio et auctoritate perficere, ut citra civitatis dispendium, vel praeiudicium, finem quam optime sortiantur. Quibuscunque vicissim in rebus quae nostrae potestatis sunt, Ill-mae Mag. Vestrae gratificari vel inservire poterimus, benigne sibi persuadeat, nos neque officio nostro neque voluntati et expectationi eius unquam defuturos. Eandem Deo optimo maximo diutissime salvam etc.

[1]) *Por. list Gdańska do Zamoyskiego z 14 VI 1585, nr 1100.*

1114. Zamoyski do Jana Piwki — Bełz, 24 VIII 1585.

Rozporządzenia gospodarcze.

Bibl. Ord. Zam. ser. II pl. 1 nr 14. Oryg. z podpisem własnoręcznym bez karty adresowej.

Pochwala, że dał Mitce pieniądze, z tych 100 złotych, które przysłał Piwce, Topornicki[1]*). Obiecuje dać ile trzeba, żyta, grochu, tatarki. Poleca robić Mitce rów od młyna zamojskiego, przez staw janowski. Podobna robota w Sitańcu*[2]*) może poczekać. Na owies dla koni roboczych posłał pieniądze. Poleca je dobrze karmić. Zapowiada wysłanie za parę dni kilkuset złotych, na wszystkie potrzeby. Lubyczanie*[3]*) mieli przysłać drzewa do „pokładu" domu kuchennego, żąda zatym wiadomości, czy, i ile przywieźli. Jabłoński*[4]*) i Łapczyński*[5]*) mieli przysłać gonty. Gonty obrócić na szopę cegielnianą, zbudowaną tuż koło pałacu. Poleca nadesłać sprawozdanie, co zwieziono dotąd z pola i ile jeszcze zostaje do roboty. List do ks. arcybiskupa poleca natychmiast odesłać*[6]*). Pyta, ile jeszcze łokci, trzeba staw pogłębić, aby młyn mógł ruszyć.*

[1]) *Maciej Topornicki, podstarości zamechski* (Tarnawski Aleks., Działalność J. Zamoyskiego na polu gospodarczym; Arch. J. Zam. I—III).

[2]) *Sitaniec, wieś w pow. krasnystawskim, kupiona przez kanclerza w l. 1583—85. (j. w.).*

[3]) *Lubycza królewska, wieś należąca do starostwa bełskiego (j. w.).*

[4]) *Andrzej Jabłoński, podczaszy ziemi podolskiej, podstarości bełski, krewniak kanclerza, ożeniony z Anną Zamoyską z Piasków (j. w. i* Arch. J. Zam. II—III).

[5]) *Walenty Łapczyński (j. w.).*

[6]) *Por. list do Piwki z 20 VIII 1585, nr 1112.*

1115. Zamoyski do Teressewicza [1]) Bełz, 10 IX 1585.

Posyła 250 złotych, które zleca natychmiast przesłać p. Sernemu [2]) *do Szaregogrodu.*

Bibl. Ord. Zam. t. VI ser. II nr 51 b. Oryg. zepsuty przy podpisywaniu przez kanclerza, który położył pod nim podpis imieniem żony Gryzeldy: WKr. M-ci swej m-ciwej paniej naniższa sługa Griselda Batorowna Zamoiska. *Widocznie układano równocześnie list dla żony kanclerza do królowej Anny i przez pomyłkę Zamoyski tu żonę swą podpisał. Wobec zepsucia tego listu, użyto papieru jako brulionu i na odwrocie Zamoyski napisał koncept odręczny listu do ks. Sadkowskiego.*

[1]) *Ob. nr 1108 przyp. 1.*
[2]) *Jan Serny.*

1116. Zamoyski do miasta Lwowa Bełz, 11 IX 1585.

Pośredniczy w sporze z kasztelanem kamienieckim Włodkiem.

Archiwum Aktów Dawnych miasta Lwowa: Dział „Listy“. Autograf ze śladem pieczątki i adresem pisanym ręką sekretarza: Spectabilibus ac famatis proconsuli et consulibus civitatis Leopoliensis *(s.)* D-nis et amicis honorandis.

Spectabiles D-ni amici charissimi.

Pamiętam, żem mowił z WM-ciami z strony tego prawa, ktoreście WM. zaczeli z swagrem mem panem kamienieczkem [1]) *(s.)* i odniosłem te otuche od WM., żeście WM. mieli sie z niem przyjacielskie obiść, i tak z niem zostać, jakoście WM. z nieboszczykiem Je[g]o M. panem Sieniawskem *(s.)*, pirwszem starostą haliczkem [2]) *(s.)* postanowienie mieli. W czem iż zwłoka mu sie wielka z więtszą jego szkodą, aniż WM-ci pożytkiem dzieje, prosze abyście już WM. na tem przestać a onego w tem dali turbować nie raczyli. Łaskawy przyjaźni WM. sie zalecam. Dan z Bełza 11 Septembris 1585.

WM. życzliwy przyjaciel J. Zamoiski spt.

[1]) *Stanisław Włodek.*
[2]) *Mikołaj Sieniawski, woj. ruski, hetman w. kor., starosta halicki i kołomyjski. Zmarł 1569.*

1117. Zamoyski do Jana Piwki Księżpol [1]), 20 IX 1585.

Zlecenia gospodarcze.

Bibl. Ord. Zam. ser. II pl. 1 nr 15. Oryg. z podpisem własnoręcznym i odręczną poprawką, pieczątką i adresem: Urodzonemu Janowi Piwkowi słudze mojemu.

Posyła 140 złotych, z których 100 poleca oddać Bernardowi[2]*) na roboty a 40 zatrzymać dla furmanów. Poleca dać znać o tym, że ma pieniądze Janowi Bartliowi. Też* $6^1/_2$ *złotych poleca oddać Bernardowi za wino.*

[1]) *Księżpol, wieś, należąca do starostwa krzeszowskiego, będącego w posiadaniu kanclerza. Od 1588 r. przeszła wraz z całym starostwem na jego własność.*
[2]) *Bernard Morandi, architekt* (Arch. J. Zam. I—III).

1118. Zamoyski do Andrzeja Batorego [1]) — Bełz, 12 X 1585.

Poleca Samuela Łaskiego udającego się z Batorym do Rzymu. Prosi o załatwienie w Rzymie potwierdzenia zamiany dóbr z biskupem kamienieckim.

Arch. Ministerstwa Spraw Wewn. w Pradze. Oryg. z własnoręcznym podpisem i adresem: Ill-mo et Rev-mo D-no, d-no Andreae Battori S. R. E. cardinali D-no affini observandissimo.

Illustrissime et Reverendissime Domine, domine affinis observandissime Ostendit mihi Samuel Lascus [2]), traditum se litteris R. M-tis in familiam Ill-mae D-nis Vestrae, ut Romam nunc iam euntem ipse quoque presequeretur. Ex nomine et familia notum eum Ill-mae D. Vestrae iam ante etiam esse non dubito, mihi ex moribus etiam notus est, cum ultra annum fere mecum fuerit. Itaque cum, ut ad R. M-tis autoritatem meam etiam commendationem adicerem me rogaret, virtutis atque honestorum morum testimonium hoc litteris hisce meis non invitus ei tribuere volui, eumque, ut iuvenem bonum et virtuti deditum Ill-mae D. Vestrae diligenter commendo. Praeterea vero mutua nostra necessitudine fretus, mei etiam negotii nonnihil imponere Ill-mae D. Vestrae non dubito. Id tale est. Habuit episcopus Camenecensis [3]) ultra Barum [4]), iam et notos Regni fines, in finibus Turcicis bona aliqua, eo ipso quod in finibus sita essent fere controversa, nullius autem fructus. Ego, cum episcopus nullos ex iis reditus perciperet, villam quandam Varsaviae imminentem pro iis ipsi dedi, non privati alicuius mei commodi causa, sed publicae utilitatis, ac ut fines versus barbaros eo latius proferrentur, aut iam prolati, non possidendo, non amitterentur [5]). Rem non sine Summi Pontificis Gregorii XIII, qui nuper decessit [6]), ac qui tum nuntius eius erat cardinalis Bolognetti [7]), patrisque Antonii Possevini scitu a me susceptam; idem Summus Pontifex si supervixisset, confirmaturus fuerat. Quemadmodum ostendi, non modo nullam ex loco vasto ac continuis excursionibus hostium exposito utilitatem capio, verum quotannis etiam non exiguum sumptum, cum in castellum quod in eo aedificare caepi, tum in munitiones, tormenta, arma, reliquumque apparatum bellicum, commeatum, praesidium equitum ac peditum,

quod in castello mihi habendum est, facere cogor. Cum tamen rem, publicae utilitatis causa a me susceptam eandem ob causam perfici velim, ut a praesente Summo Pontifice confirmari eam Ill-ma D. Vestra curet, etiam atque etiam rogo. Quod reliquum est Ill-mae D. Vestrae studia officiaque mea quam diligentissime commendo eique omnia fausta ac felicia precor. Belza die XII mensis Octobris anno D. MDLXXXV.

Ill-mae D. Vestrae affinis et servitor Ioannes Zamoiski, cancellarius et generalis cap. pps.

[1]) *Andrzej Batory, bratanek króla Stefana, od r. 1584 kardynał i koadiutor biskupa warmińskiego udał się w r. 1586 do Rzymu z misją polityczną, aby wyjednać subsydia na wojnę turecką* (Pol. słow. biograf. I).

[2]) *Samuel Łaski, syn reformatora Jana, wychowywał się w ciężkich warunkach pod opieką Stan. Szafrańca. Stykał się z Samuelem Zborowskim i stąd zeznawał w procesie sejmowym w r. 1585. Osiadł następnie w Szynwałdzie w Prusiech. Był katolikiem. Bardzo uzdolniony, został powołany przez Zygmunta do służby dyplomatycznej na odcinku najbliższym królowi t. j. szwedzkim. Jeździł kilkakrotnie do Szwecji i Lubeki, a najgłośniejsza była jego działalność w Szwecji w r. 1598* (Tyszkowski K., Z dziejów wyprawy Zygmunta III do Szwecji w r. 1598, s. 13—15).

[3]) *Marcin Białobrzeski, biskup kamieniecki.*

[4]) *Bar, miasto i zamek w woj. podolskim.*

[5]) *Mowa tu o zamianie z r. 1578 z biskupem Białobrzeskim włości karczmarzowskiej na Podolu, za parafie w Łosicach, na Podlasiu, i w Zambrowie, na Mazowszu, oraz prebendę na zamku rawskim — zamianie uzupełnionej jeszcze 19 II 1583 przez oddaną przez Zamoyskiego część wsi Pragi pod Warszawą. O potwierdzenie tej ostatniej tranzakcji miał, zdaje się, zabiegać w Rzymie Andrzej Batory. Nabyta włość karczmarzowska stała się zaś podstawą Szarogrodczyzny, olbrzymiego kresowego latyfundium Zamoyskiego* (Tarnawski Aleks., Działalność J. Zamoyskiego na polu gospodarczym, s. 27).

[6]) *Zmarł 10 IV 1585.*

[7]) *Albert Bolognetto, nuncjusz ap. w Polsce w l. 1581—5.*

1119. Zamoyski do Jerzego Fryderyka, administratora Prus ks.

Bełz, 21 X 1585.

Oświadcza się ze swym oddaniem.

Pruskie Arch. Państw. w Królewcu. Herzogl. Briefwechsel B 2. Oryg. z własnoręcznym podpisem, pieczątką i adresem. Na odwrocie zapiska: Praesent. praestitum Kunigsperk den 13 III 86.

Illustrissime Princeps Domine observandissime.

Cum futurum cogitarem, ut secretarium Heidensteinium [1]) ad Celsitudinem Vestram Regia Majestas mitteret, hasce simul literas ad Cels. Vestram dare ei volui, quibus longo quasi temporis intervallo, quo ab aula abfui, ob-

servantiam erga Cels. Vestram meam renovarem, studiaque atque officia mea illi deferrem. De quo quidem animo erga Cels. Vestram meo pluribus etiam Heidensteinio confirmaturo, ut fidem Celsitudo Vestra adhibeat, rogo. Celsitudinique Vestrae etiam atque etiam me commendans, omnia fausta ac felicia eidem precor. Belza die XXI mensis Octobris anno Domini MDLXXXV.

Ill-mae Cels. Vestrae observandissimus Ioan. Zamoiski cancellarius et generalis cap. sst.

[1]) *Reinhold Heidenstein.*

1120. Stanisławski Baltazar [1]) do Zamoyskiego Zalesie, 28 X 1585 *(?).*

Nie mógł przybyć na spotkanie z kanclerzem w Przemyślu. Piotr Cieklinski, sługa Zamoyskiego Szczucki, lub Górnicki zdadzą dokładnie sprawę z powodów nie przybycia.

Bibl. Ord. Zam. t. XIX pl. 61 nr 54. Autograf z adresem: J. W-nemu pp. Janowi Zamoiskiemu z Zamoiskiego, [kanc]lerzowi i [hetma]nowi koronne[mu] etc. Panu i przyjacielowi mojemu należy.

[1]) *Balcer Stanisławski, pisarz polny, później kasztelan sanocki* (Źródła dziej. II; Akta grodz. i ziem.).

1121. Zamoyski do miasta Gdańska Bełz, 9 XI 1585.

Poleca Jana Bartla (Bartelius) obywatela zamojskiego, który ma swoje sprawy i spory w Gdańsku.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,52 nr 791. Oryg. z własnoręcznym podpisem, pieczątką i zwykłym adresem. Na odwrocie receptum: R. 17 XII 1585.

1122. Zamoyski do Jana Piwki Bełz, 13 XI 1585.

Zarządzenia gospodarcze.

Bibl. Ord. Zam. ser. II pl. 1 nr 16. Oryg. z podpisem i dopiskiem własnoręcznym, śladem pieczątki i adresem: Urodzonemu Janowi Piwkowi słudze memu.

Poleca oddać młyn zamojski i zdanowski [1]) p. Bartlowi [2]), wraz ze wszystkim co w nich jest, w arendę. Po kamienie do młyna należy wysłać, jak naj-

prędzej furmanów, na koszt kanclerza. Żąda relacji, jak dowieziono fundamenty do pieców i wańczos [3]).

[1]) *Zdanów, dziedziczna wieś Zamoyskiego, w ziemi chełmskiej, w dawnym pow. krasnystawskim.*
[2]) *Hanus Bartel, mieszczanin zamojski.*
[3]) *Drzewo obrobione, klepki.*

1123. Zamoyski do Piotra Tylickiego — Bełz, 18 XI 1585.

Niebezpieczeństwo tatarskie.

Bibl. Ord. Zam. pl. 1 nr 7. Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczątką i adresem: Reverendo D-no Petry Tyliczki Regni maiori secretario etc. D-no et amico honorando. *Inną ręką dopisano na odwrocie:* 18 Novembris.

M-ciwy Księże Sekretarzu. Zaleciwszy przyacielskie służby swe w łaskę WM.

Posłał sam do mnie pan Gulski [1]), dając mi znać o nowinach, ktore są jedne z temi, ktore tyż beły przedtem z Niżu. Posyła także z listem swem do KJM., rozumiem, że toż oznajmując JKM. Proszę pilnie, racz mi WM. dać znać, co WM. wyrozumieją z tego poselstwa gońca tatarskiego, potrzeba mi tego nie mieszkając wiedzieć. Także, będzieli się miało do czego niebezpiecznego, wypisz mi WM., jako KJM. rozumieć raczy, co z tem będzie czynić, każeli mi tyż się samemu domyślać i te rzeczy łatać, jako mogąc. Jeśli się co z poselstwa tego nachyli do niebezpieczeństwa, rozpisać by listy do Ich M-ci panow rad, dając jem znać o tem. Łasce się WM. zalecam. Z Bełza die 18 Novembris 1585-o.

WM. uprzejmy przyjaciel J. Zamoiski pps.

[1]) *Stanisław Golski, strażnik pol. kor.* (Script. rer. pol. XVIII s. 305; Arch. J. Zam. III nr 774 *i sprost. do s. 84 uw. 5 na s. 564*).

1124. Zamoyski do Piotra Tylickiego — Bełz, 21 XII 1585.

W sprawie listu.

Bibl. Ord. Zam. ser. I pl. 1 nr 8. Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczątką i adresem, jak w liście z 18 XI 1585. Na odwrocie receptum: 25 Decembris.

Nie odpowiada na list przez komornika, gdyż sądzi, że jego list prędzej Tylickiego dojdzie. Bardzo jest zajęty wyprawą tatarską.

1125. Zamoyski do Jana Piwki Bełz, 21 XII 1585.

Zlecenia gospodarskie.

Bibl. Ord. Zam. ser. II pl. 1 nr 17. Oryg. z podpisem i dopiskiem własnoręcznym, śladem pieczątki i adresem: Urodzonemu Janowi Piwkowi mojemu należy.

Rozkazał Konarskiemu [1]) *dać szklarzowi trzy złote, na które żąda kwitu. Więcej nie może dać,* ...bo mi teraz pieniędzy potrzeba na Tatary. *Zebrać należy zewsząd pieniądze, np. ze źródła, które wskazał p. Wnuk* [2]). *Śrzedziński* [3]) *winien kanclerzowi 40 złotych, które ma Piwko od niego odebrać.*

[1]) *Dawid Konarski, sługa kanclerza.*
[2]) *Wnuk Wojciech Słowieński, podskarbi kanclerza i wójt zamojski* (Tarnawski Aleks., Działalność J. Zamoyskiego na polu gospodarczym, s. 123; Arch. J. Zam. III).
[3]) *Śrzedziński Andrzej lub Stanisław, sługa kanclerza (j. w.).*

1126. Batory Andrzej do Zamoyskiego *Warszawa, pocz. 1586* [1]).

Prosi o pomoc Zamoyskiego w zamierzonym wyjeździe i w wydostaniu gotówki. Poseł siedmiogrodzki.

Bibl. kr. Tarnowskich w Dzikowie p. 3 nr 10 k. 172 v. Kopiariusz z pocz. XVII w. Tekst nie datowany poprzedza nagłówek: Andreas cardinalis Battoreus Ioanni Zamoiscio cancellario Regni.

Ill. et Mag. D-ne amice charissime et officiosissime. Si forte in meis et meae familiae negotiis D-ni Vestrae aures pulso et illam a gravioribus Reipublicae deliberationibus revoco, pro illo quem semper prae se tulit vero erga optimum regem Stephanum amore et studio et erga me benevolentia, credo me importuni sollicitatoris os vicium non incursurum. Carere quoque iudicabit lege necessitatem, quae nulla maior est quam cum de alicuius proprio luditur corio. Cupere me quamprimum ex his foetoribus Varsoviensibus prorripere, nam in ea sum spe certa, quod si recentem auram respiravero, sine ulla ope medicorum recuperabo pristinam sanitatem. Res universa dependet a D. Vestrae Illustri voluntate. Rogo, agat cum serenissimo rege, ut nobis cautio detur sufficiens de argento in usum militum a me alacriter in summa Reipublicae necessitate dato, tum de cornu monocerotis, et pecunia, quae continebatur in diversi generis nummis aureis. Id enim video ad summam negotii nostri desiderari. Legatus Transylvanicus nolens volens parat

discessum, iam enim illius detumuit crumena. Pertinet ad clementiae regiae famam quae in illis partibus praedicatur, ut benignum et sine procrastinatione responsum habeat. Cogitet etiam D. Vestra Illustris de comite adiungendo, ut tutius eat Wirzbinium, cupit linguae et morum Ungaricorum peritum. Longior fortassis sum, sed ea quae sunt magni momenti brevibus explicari non possunt. Commendo me amori et benevolentiae Dominationi Vestrae eamque optime valere cupio.

[1]) *Jak wynika z treści listu był on pisany za życia króla Stefana. Ponieważ w nagłówku jest wspomniane kardynalstwo Batorego, przeto zamierzona podróż z Warszawy, może dotyczyć jedynie wyjazdu marcowego 1586 do Rzymu* (Pol. słow. biograf. I s. 352).

1127. Zamoyski do Piotra Tylickiego Lwów, 19 I 1586.

Prosi o poparcie dla Oborskiego u króla.

Bibl. Ord. Zam. ser. I pl. 1 nr 9. Oryg. z podpisem własnoręcznym, śladem pieczątki i adresem: R-do D-no Petro Tyliczki Regni maiori secretario etc. D-no et amico honorando. *Obok adresu zapiska kancelarii Tylickiego:* 19 Januar. 586.

M-ciwy Księże Sekretarzu. Zaleciwszy przyjacielskie służby swe WM.

Proszę WM., abyś WM. panu Oborskiemu [1]), w czemby WM. używał, u Kr. JM. raczeł być pomocen. Mam wiele przyczyn dla ktorych pana Oborskiego powinienem miłować i wedle możności jemu sie zachować. Acz jest podupadłym, za zawiedzieniem nieboszczyka pana Niemsty [2]), za ktorego sie beł zapisał, wszakże będąc rodzaisty w tem tam kraju zawżdy rad w potrzebach RP. i J. Kr. M. służy. Snadź mu i Kr. JM. przez WM. raczeł uczynić otuchę z strony ukazania łaski, proszę tedy pilnie, abyś WM. onemu w czem możesz beł pomocen. Z tem sie w łaskę WM. zalecam. Ze Lwowa d. 19 Januari 1586-o.

WM. uprzejmy przyjaciel J. Zamoiski pps.

[1]) *Oborski Wojciech był rotmistrzem pod Pskowem, a potem dowodził oddziałami, które interweniowały na rozkaz J. Radziwiłła w sprawie piltyńskiej* (Arch. J. Zam. II i III). *Był i drugi Oborski, Prokop, który przywiózł ze Szwecji pierwszą pewną wiadomość w jesieni 1587, że Zygmunt III przyjął ofiarowaną mu koronę* (Lepszy K., Walka stronnictw, s. 46 przyp. 3). *Tutaj mowa zapewne o Wojciechu.*

[2]) *Zdaje się Niemsta Jerzy, żarliwy luteranin, uczestnik wojen moskiewskich Batorego, później starosta warszawski* (W. enc. ill.).

1128. Zamoyski do Stanisława Korzeniowskiego [1]) Lwów, 23 I 1586.

Rozporządzenia gospodarcze.

Bibl. Ord. Zam. ser. II pl. 1 nr 18. Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczątką i adresem: Urodzonemu Stanisławowi Korzeniowskiemu słudze mojemu.

Poleca zostawić żyta 72 korcy tytułem czterech stacji [2]), należnych mu pomiędzy 8 III a 2 VIII od Korzeniowskiego, następnie 60 korcy na utrzymanie czeladzi zamojskiej aż do żniw, dalej 257 korcy dla zajętych w dobrach zamojskich grabarzy. Dla grabarzy, ma też przysłać Topornicki [3]) z Zamchu [4]) 125 1/2 korcy. Dla olendrów, co rowy kopią na błotach, dla rzemieślników i na użytek własny hetmana każe zatrzymać dalsze 50 korcy. Resztę żyta poleca odwieźć do Krzeszowa [4]) na spław. Sól, która przyjdzie od żydów, ma zachować na potrzeby hetmana i dóbr zamojskich.

[1]) *Stanisław Korzeniowski, koniuszy w Zamościu* (Tarnawski Aleks., Działalność J. Zamoyskiego na polu gospodarczym, s. 160, 181).

[2]) *Korzeniowski miał widać obowiązek stacji, t. j. goszczenia ściśle określoną ilość razy Zamoyskiego, oczywista za zwrotem kosztów.*

[3]) *Ob. j. w. nr 1114.*

[4]) *Starostwo zamechskie i krzeszowskie w widłach Sanu i Tanwi, od r. 1588 własnośc Zamoyskiego.*

1129. Zamoyski do miasta Lwowa Bełz, 8 II 1586.

Zaleca Michała Greka i towarzyszy.

Archiwum Aktów Dawnych miasta Lwowa: Dział „Listy". Oryg. z własnoręcznym podpisem, śladem pieczątki obok adresu i adresem: Spectabilibus ac famatis proconsuli et consulibus civitatis Leopoliensis etc. Dominis et amicis honorandis.

Spectabiles ac famati D-ni amici honorandi.

Zaleciwszy przyjacielskie chęci swe WM.

Chce tam prawo swe jakieś WM. pokazać Michał Grek, mieszczanin lwowski, i z niektoremi towarzyszami swemi, ktoremu proszę abyście sie WM. przypatrzyli, a jeśliby więc wolnościam WM. nic nie derogowało, te dobre ludzie, co WM. każdemu zwykli czynić przy tem ich prawie zachowali. Co ja WM. zadziaływać jestem gotow. Z tem sie powtore łaskawej przyjaźni WM. zalecam. Z Bełza die 8ª Februarii a. 1586-o.

W M. życzliwy przyjaciel J. Zamoiski sspt.

1130. Zamoyski do Jana Piwki Bełz, 20 II 1586.

Rozporządzenia gospodarcze.

Bibl. Ord. Zam. ser. II pl. 1 nr 19. Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczątką i adresem: Urodzonemu Janowi Piwkowi słudze mojemu.

Posyła Wojciecha dla pilnowania rzeczy, które przywiózł z Krakowa; każe zgodzić jego wynagrodzenie i poleca by sypiał w „sklepie". Każe, by tam wstawiono błony do okien.

1131. Zamoyski do Piotra Tylickiego Bełz, 6 III 1586.

Urodziła mu się córka. Bieżące informacje w sprawie korespondencji. Poleca Sernego.

Bibl. Ord. Zam. ser. I pl. 1 nr 10. Oryg. z własnoręcznym podpisem, bez karty adresowej. Na odwrocie późniejsza nota: Possunt prodesse.

M-ciwy Księże Sekretarzu. Zaleciwszy przyjacielskie służby swe w łaskę WM.

Oznajmuję WM-ci, że mi Pan Bog corkę dał [1]). Posyłam WM. to, co mi JM. pan starosta oświęcimski [2]) pisał, i co do niego ks. Gomolynski [3]). Pisałem beł directe o ten list pana z Perstyna [4]) do pana sochaczowskiego [5]). Otoż co o tem ks. Gomolynski pisze, obaczy JKr. M. Przeczytaj to WM., Kr. JM-ci, a co rozkazać raczy, oznajmi mi. Przeczytaj tyż WM., Kr. JM-ci i tę cedułkę pana starosty przemysłkiego [6]). Na goście tamte Tarnowskich Gor [7]) dobrzeby mieć pieczą, miałby serca z to pan starosta. Ale bez posiełku trudno temu sprosta. Konferuj to WM. wszystko z JM. ks. podkanclerzem [8]). Posyłam WM-ci kopią listu pana Sernego [9]), posłałem oryginał JM-ci ks. podkanclerzemu. Proszę przyczyń sie WM. za nieborakiem. Bo onego sokolnickiego [10]) wojtostwa nie doszedł, i JM. ks. podkanclerzemu racz go WM. przypominać. To lubo w sendomierskiej ziemi, ale pobliż Rusi, za Wisłą. Łasce się WM-ci zalecam. Z Bełza d. 6° Martii 1586-o.

WM. uprzejmy przyjaciel J. Zamoiski pps.

[1]) *Będzie to Zofia, zmarła dzieckiem* (Drzewo genealogiczne Zamoyskich, *ułożone przez* Jana Duńczewskiego, *prof. Akad. Zam. w r. 1764,* Bibl. Ord. Zam. *oryg.*).

[2]) *Piotr Myszkowski* (Kutrzeba, Akta sejmikowe woj. krak.).

[3]) *Stanisław Gomoliński, scholastyk płocki i kanonik krakowski, później biskup kamieniecki, chełmski, wreszcie łucki.*

[4]) *Wratysław z Perstynu, radca cesarski, kanclerz królestwa czeskiego* (Arch. J. Zam. II nr 407, III nr 795).

[5]) *Stanisław Gostomski, kasztelan sochaczewski, starosta rawski, później woj. rawski.*
[6]) *Jan Tomasz Drohojowski, jeden z najbliższych zaufanych kanclerza.*
[7]) *Tarnowskie Góry, miasto na ówczesnym Śląsku cesarskim.*
[8]) *Wojciech Baranowski.*
[9]) *Łukasz Serny, rotmistrz znamienity.*
[10]) *Sokolniki wieś w widłach Sanu i Wisły, w połowie królewska.*

1132. Zamoyski do miasta Lwowa — Bełz, 12 III 1586.

Wstawia się za Ichelem z Krety, starającym się o obywatelstwo lwowskie.

Archiwum Aktów Dawnych miasta Lwowa: Dział „Listy". Oryg. z własnoręcznym podpisem, na odwrocie pieczątką i adresem: Spectabilibus ac famatis D-nis proconsuli cum consulibus civitatis regiae Leopoliensis etc. D-nis amicis honoran[dis].

Spectabiles ac famati D-ni amici honorandi.

Pan Andrzej Ichel z Kandiej [1]), ktory tu ma majętność, jako słyszę, niemałą w Polsce, prosieł mię o przyczyne do W. M-ci, żebyście go WM-cie za indigenae swego przyjąć raczeli. A on gotow onera wszelakie nieść, jako i insi sąsiedzi WM. niosą. Co iż pomno *(s.)* słuszna rzecz, pewienem tego, że to WM-cie na przyczynę moję uczynić będziecie raczyli. A ja też to WM-ciom zadziaływać i zasługować winien być chce. Ztym sie łasce WM. pilnie zalecam. Dan w Bełzie die 12 Martii a. 1586.

WM. życzli[wy] przyjaciel J. Zamoiski sp.

[1]) *Wyspa Kreta.*

1133. Zamoyski do miasta Gdańska — Bełz, 16 III 1586.

O swym pośrednictwie u króla w sprawach gdańskich.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,52 nr 791. Oryg. z własnoręcznym podpisem, pieczątką i adresem zwycz. Na odwrocie receptum: R. 14 V 86.

Spectabiles Domini amici charissimi et honorandi.

Vehementer doleo, quod non ita mature Spect. Dominationibus Vestris respondeam de rebus, de quibus a me Regiae M-ti supplicari voluerunt. Satis longo intervallo nunc absum a Regia *M-te* [a]). Inde vero Tartaricus tumultus me distinuit, tum vero etiam mora vicecapitanei Mariemburgensis [1]), per quem me responsum daturum iam ante domino Lemkio [2]) significaveram, impedivit.

[a]) *Brak w oryginale.*

Iam igitur Spect. Dominationes Vestrae id quid responsi a Regia M-te tulerim, a domino Lemkio cognoscent. Amplius quod ad Regiam M-tem referri a me voluerint, libenter referam, tum per literas, tum etiam quando ipse Regiam M tem convenire potero. Bene valeant Dominationes Vestrae. Bełsae 16 Martii 1586º.

Spect. D. Vestrarum studiosissimus amicus Ioan. Zamoiski R. P. cancellarius et generalis capitaneus sst.

[1]) *Prawdopodobnie Stanisław Żarczyński* (Arch. J. Zam. III s. 948—9).

[2]) *Działał wówczas: Lembke Henryk dr praw, syndyk gdański i Lembke Konrad rajca gdański. Tu mowa na pewno o Konradzie, gdyż opuszczono przy nazwisku tytuł doktora. Por.* Lepszy K., Stefan Batory a Gdańsk *passim.*

1134. Zamoyski do miasta Lwowa Bełz, 22 III 1586.

Zaleca plebana bełskiego na probostwo św. Ducha.

Archiwum Aktów Dawnych miasta Lwowa: Dział „Listy". Oryg. z własnoręcznym podpisem a na odwrocie pieczątką i adresem: Spectabilibus et famatis D-nis proconsuli et consulibus ci[vi]tatis Leopolien[sis] amicis honorandis.

Spectabiles et famati D-ni amici honorandi.

Zaleciwszy chęci swe przyjacielskie WM-ciom, dobrego zdrowia i wszelakich pociech od Pana Boga WM-ciom życzę.

Dano mi tę sprawę, żeby ksiądz dziekan lwowski, ktory też trzyma probostwo u Ś. Ducha [1]), podawania WM-ciow we Lwowie, miał być barzo chor. Na ktorego, jeśliby co Pan Bog przepuścił, proszę za ks. plebanem moim bełskim, żebyście mu WM-cie to tam probostwo konferować raczyli. Cnoty i godności jego zda mi sie niepotrzebna WM-ciom zalecać, gdyż wiem, że go wiele z pośrzodka WM. dobrze są świadomi. Z tym sie przyjaźni WM-ci zalecam.

Z Bełza 22 Martii 1586.

WM. uprzejmy przyjaciel J. Zamoiski spt.

[1]) *Kościół tej nazwy dziś nie istnieje* (Enc. kośc. XII s. 480).

1135. Zamoyski do Piotra Tylickiego Bełz, 24 III 1586.

Wiadomość o zabójstwie wojewodzica Zborowskiego. Sprawa wakującego po nim starostwa kamionackiego i innych królewszczyzn. Kanclerz przedstawia swoich kandydatów.

W Bibl. Ord. Zam. oryg. niegdyś w t. I pl. 1 nr 11 zaginął. Kopia z pocz. XIX w. w rkp. Bibl. Baworowskich we Lwowie nr 1069—V A 11 k. 7v—8. Przy tym adres: Reverendo D-no Petro Tylicki praeposito Gnesnensi, canonico Cracoviensi, secretario Regni D-no observandissimo. *Tamże cz. 1 tom I pl. 1 A nr 11. Część zawierająca regesty, mieści się regest tego listu.*

Miłościwy Księże Sekretarzu. Zaleciwszy przyjacielskie służby swe w łaskę WM-ci. Tego wieczora przyniesiono mi nowinę, że Chełmski [1]) zabił Zborowskiego, wojewodzica krakowskiego [2]). Deus misereatur illorum, ut convertantur et vivant. Król JM. obiecał był opatrzenie immediate po panu Pękosławskim [3]), panu rawskiemu [4]) a potym panu sandomirskiemu [5]). Proszę przypomniejże WM. J. Kr. M-ci, że każdemu z tych dwu rad będę w sąsiedztwie bardzo bliskim od Bełza, o samą miedzę, jako mówią, w starostwie kamionackim [6]). Aczbem rad widział blizko siebie brata Uhrowieckiego [7]), za puszczeniem Góry ktoremu małemu Polakowi, ale pro ista vice, iż agetur de senatoribus, już musi passować, drugą porą z żołnierzem albo dworzaninem frymarczyć może, będzieli łaska Króla J. Mci. Zaś drugiemu z tych Stobnica [8]), ale przy tym i pan wojewoda sieradzki [9]) posłał prosząc o przyczynę, i ten potrzebny, a choć potrzebny, tedy nie dał się uwieść tak rok, lubo niektorzy inni claudicarunt, otoż i nam potrzeba konsyderancji. Panu sandomirskiemu, za szczerością jego i zacnością, mogłoby się i co większego zejść, więc nie wiem, jeśli Jego Królewska *M-ć* może będzie chciał mu w tym nadzieje uczynić, a to już o tych wakancyach. O Tłumacz [10]) proszę o pilną przyczynę za panem podkomorzym halickim [11]), zwątpieli by sam siła inszych powinnych, z którémi aczej [12]) da Bog mogę wszystko sam dodzierżeć w owych krajach Królowi Jego Mości. Proszę tedy pilnie, abyś go WM. u Króla J. M-ci panu podkomorzemu uprosił — i ja sam za to debebo Królowi J. M-ci, a przyczyną tak wielkiego obligu to, że się królowi J. M-ci sam z temi powinnemi służyć potężnie będzie mogło. Też tam Stadnicki [13]) posłał, jako WM. z tej ceduły zrozumiesz. Florian Szary [14]) miał sąsiada w Moykowicach [15]), jabym miał drugiego. Dosyć ma szczęścia w Rusi, że wymielował Łańcut, więc też na sejmiku przeszłym ruskim służył. Niech to nasienie sam u nas sie nie krzewi, proszę; res gestas niektóre zrozumie WM. z tego pisma. Toby chyba remunerari. Łasce się WM-ci pilnie zalecam. Z Bełza 24 mar. 1586. P. S. Proszę racz WM. znieść się z księdzem podkanclerzym [16]) i o tem pilnie sollicytować. WM. uprzejmy przyjaciel. J. Zamoyski.

[1]) *Może najpewniej mowa o chorążym krak., Marcjanie Chełmskim, wiadomość jednak o zabiciu jest nieprawdziwą, jak się okazuje z następnego przypisku. Mylne wiadomości o Chełmskich w* W. enc. il. *Ob.* Paprocki, Herby s. 368 *i* Akta sejmikowe woj. krak. I, wyd. St. Kutrzeba, Kraków 1932 *passim.*

[2]) *Wojewoda krak. Piotr, zmarły w r. 1581 miał dwóch synów Mikołaja i Jana. Mikołaj zmarł jeszcze za życia ojca, Jan był starostą stobnickim, tłumackim i kamionackim. Był obecny na sejmiku woj. krakowskiego w Proszowicach 7—10 XI 1584 i żył zdaje się jeszcze 15 VIII 1618. Wiadomość o jego zabiciu polegała tedy na pomyłce* (Paprocki, Herby s. 148, 167; Akta sejmikowe woj. krak. I *j. w.* s. 107, 389).

[3]) *Stanisław, rotmistrz, starosta marienburski i sandomierski, poseł na sejm 1585; odznaczył się w kampanii gdańskiej i moskiewskiej Batorego (*Paprocki, Herby s. 224).

[4]) *Mikołaj Firlej z Dąbrowicy, kasztelan rawski, woj. lubelski († 1588), znany współcześnie jako „alter Cicero", syn Piotra woj. ruskiego. Otrzymał w istocie starostwo kamionackie. O nim artykuł* Jana K. Kochanowskiego *w* W. enc. il.

[5]) *Stanisław Tarnowski, kasztelan sandomierski.*

[6]) *Starostwo kamionackie, niegrodowe, w woj. ruskim, w ziemi lwowskiej.*

[7]) *Mikołaj Urowiecki v. Uhrowiecki, krewniak kanclerza, bowiem stryj Zamoyskiego, Florian miał Katarzynę Urowiecką za żonę. O nim ob. nr 1074.*

[8]) *Stobnica, Stopnica, starostwo niegrodowe w woj. sandomierskim, pow. wiślickim.*

[9]) *Olbracht Łaski.*

[10]) *Tłumackie starostwo niegrodowe, w woj. ruskim, w ziemi halickiej.*

[11]) *Mikołaj Herburt, podkomorzy halicki, od 1588 woj. ruski. Za nim wstawiał się Zamoyski w r. 1585 o województwo podolskie, a w r. 1586 o Tłumacz (ob. nr 1138).*

[12]) *T. zn.: może.*

[13]) *Stanisław Stadnicki, „Diabeł".*

[14]) *Florian Szary, jeden z przodków kanclerza, związany z opowieścią o złym sąsiedzie, opisaną przez* R. Heidensteina, Vita Joannis Zamoiscii, Collectanea vitam resque gestas Ioannis Zamoyscii... illustrantia, Posnaniae 1861 s. 1.

[15]) *Majkowice wieś w woj. sieradzkim, w pow. piotrkowskim, nad Pilicą, gniazdo rodowe Jelitów, rodu herbowego kanclerza* (Paprocki, Herby, s. 256).

[16]) *Wojciech Baranowski.*

1136. Jerzy Fryderyk, administrator Prus ks., do Zamoyskiego

Królewiec, *1 IV*/22 III 1586.

Donosi o zwołaniu sejmu pruskiego.

Pruskie Arch. Państw. w Królewcu. Herzogl. Briefarchiv B 2 Konzepte. Obok tekstu łacińskiego, tłumaczenie niemieckie.

Illustris et magnifice D-ne amice nobis singulariter dilecte. Quod rariores hactenus ad Magnificentiam Vestram literas dederimus, et locorum distantia, et negotiorum multitudo effecerunt. Hanc autem oblatam occasionem negligendam non duximus, verum ea habita Mag. Vestram certiorem reddere noluimus nos iterum provincialibus huius ducatus Prussicae, ne quid iuste in nobis desiderari posset, conventum indixisse. Cuius initium 21 martii hic Regiomonti sartum est. Qualem sit sortiturus eventum expectabimus ac deinceps quicquid actum conclusumque fuerit Mag. Vestrae significabimus.

Quam valere felicissime optamus officiaque nostra eidem deferimus. Datae Regiomonti die 22 Martii anno 86 [1]).

Tłumaczenie niemieckie: Georg Fridrich etc. Besonder lieber herr und freundt, das wir biso hero euch mit Schreiben offters nicht besuchen können, ist aus ursachenn, weill die Ort von einander weit abgelegen, auch Wir stettigs mit allerleÿ geschefftenn heuffig molestiret verbliebenn.

Wir haben aber beÿ dieser vorgefallenen gelegenheit, mit diesem Schreiben euch zuersuchen, nicht underlassen, sonderlichen aber, euch dieses hiemit berichten wollen, das wir abermal allen Unsern Underthanen unnd Einsassen dieses Unsers Hertzogthumbs Preussen (damit wir Ihr, was der billigheit gemes, an Unns nichts manglen lassen) eine allgemeine Zusammenkunfft angekundiget, auch derselben alhier zue Konigsberg, den 21 Martii des alten Calenders einen anfang gemacht. Was nhun sein endschafft oder ausgang sein würdt, wöllen wir erwartten, Unnd alles was gehandelt unnd geschlossen, euch ferner ausfhurlichen berichtenn, Unnd thuen euch hierrauff, deme wir mit gunsten unnd allem guten sonders wol gewogen, Göttlicher bewharung beuehlen. Datum etc.

[1]) *O tym sejmie patrz:* Töppen Max, Die preussischen Landtage während der Regentschaft des Markgrafen Georg Friedrich von Ansbach. Progr. Gymn. Hohenstein 1865, 1866, 1867.

1137. Zamoyski do miasta Lwowa — Bełz, 14 IV 1586.

Zachęca do polubownego załatwienia sporu z kasztelanem kamienieckim.

Archiwum Aktów Dawnych miasta Lwowa: Dział „Listy". Oryg. z własnoręcznym podpisem, na odwrocie pieczątką i adresem: Spectabilibus ac famatis proconsuli et consulibus civitatis Leopolien. etc. amicis charissimis et honorandis.

Spectabiles ac famati Domini amici charissimi.

Zaleciwszy przyjacielskie chęci swe WM-ciom. Dał mi sprawę JM. pan podsędek lwowski [1]), iż znadź niektorzy panowie miesczanie lwowscy kollegowie WM. przeciwko Jego M. panu kamienieckiemu [2]), także żydom mytnikom kołomyjskiem, sługom Jego M-ci, postępek prawny kończyć chcą, mimo postanowienia to, ktore sie miedzy jego M-cią panem kamienieckiem a WM-ciami, z strony tamtego myta płacenia uczyniło. Proszę tedy, aby WM. tego prawa zaniechali a raczej tę sprawę tak skończyli, jako się miedzy WM-ciami postanowieło, a interim Jego Mć pan kamieniecki sprawy swe opatrzy, wszak też czas niedaleki. Z tem sie powtore przyjaźni WM. zalicam. Z Bełza die 14ª Aprilis a. 1586.

Wszak sie ja we wszem z WM. przyjacielskie obchodzieł, i te sprawy dali, w czem trzeba, mogą być przyjacielskie do końca zniesione.

WM. życzli[wy] przyjaciel J. Zamoiski p. p.

[1]) *W 1587 r. podsędkiem twowskim był Wiktoryn Kowalski* (A. G. Z. XX s. 55).
[2]) *Mikołaj Sianiawski, kasztelan kamieniecki.*

1138. Zamoyski do Piotra Tylickiego

Bełz, 15 IV 1586.

Popiera u króla starania Herburta i kasztelana rawskiego Firleja.

Bibl. Ord. Zam. ser. I pl. 1 nr 12. Oryg. z podpisem i dopiskiem własnoręcznym, śladem pieczątki i adresem: R-ndo D-no Petro Thyliczki Regni maiori secretario etc. D-no et amico honorando. *Na odwrocie zapiska kancelarii:* Z Bełza d. 15 Aprilis.

M-ciwy Księże Sekretarzu. Zaleciwszy przyjacielskie służby w łaske WM. etc.

WM. dziękuję za to staranie, ktoreś WM. czynieł za JM. panem Herbortem [1]). Prosze powtore pilnie, abyś WM. i dalej staranie czynić raczeł; sam WM. możesz baczyć, co na tem rzeczom J. Kr. M. należy, i mnie też, abym wżdy choć w tem jednem kraju ludzkie studia Kr. JM. i sobie zatrzymał. Jać nie mam wolej często przykrzyć sie J. Kr. M-ci, aby mi jedno Pan Bog dał tych kilku zbyć, z ktoremim sie zaciągnął dla przeszłych służb J. Kr. M-ci i potrzeb, że jem honeste denegare nie moge, lubo Bog to wie, jako mi z przykrością i zapalaniem drugiej strony przychodzi, gdy mi przyjdzie temi prosięty bawić sie. Z strony pana rawskiego [2]) i tegobym ja radzieł Kr. JM-ci nie porzucać; wiem, że do wielu go może użyć, i tak rozumiem, że i libere i szczyrze będzie chciał w sprawach J. Kr. M-ci postępować. Pan Herborth wolałby Kamionke [3]), ale nie możeli być, tedy i Tłumacz [4]) wezmie. Pisze tyż w tej mierze list swoj do Kr. JM-ci, ktory prosze, racz WM. oddać J. Kr. M-ci, a starać sie o odpis nań. Prosze dostań WM. tam z akt, wiele sum na tem Tłumaczu, a racz mi WM. posłać wypis. Z tem sie w łaske WM-ci zalecam. Z Bełza die 15 Aprilis anno 1586-o.

WM. uprzejmy przyjaciel J. Zamoiski pps.

Prosze, racz WM. ten list przesłać p. Rejnoldowi [5]) do Prus. Co mi pisze p. Andrzej [6]) toż zrozumie WM. z listu jego. Prosze miej to WM. in secretis, a pomoż mu WM., co możesz, imieniem mojem u Kr. JM-ci. Listy te prosze, od-

daj też mu WM., także te drugie komu należą. W sprawie tej p. Herbortowej komunikuj WM. z ks. biskupem[7]) i co...[a]).

[1]) *Mikołaj, podkomorzy halicki, później woj. ruski. Ob. nr 1135.*

[2]) *Mikołaj Firlej, 1569 kasztelan wiślicki, 1577 kasztelan rawski, 1588 woj. lubelski, starosta kamionacki. Zmarł w r. 1588* (Boniecki; Arch. J. Zam. III).

[3]) *Kamionka Strumiłowa, starostwo niegrodowe, w dawnym woj. ruskim.*

[4]) *Tłumackie starostwo niegrodowe, w woj. ruskim, w ziemi halickiej.*

[5]) *Heidenstein.*

[6]) *Opaliński (?).*

[7]) *Wojciech Baranowski, biskup przemyski, podkanclerzy.*

1139. Tylicki Piotr do Zamoyskiego

Grodno [1]), 21 IV 1586.

Starania Zamoyskiego o nadanie kasztelanii sieradzkiej i paru wsi Aleksandrowi Koniecpolskiemu, napotykają na niechęć króla. Król odmówił nadania jurgieltu na Sieradzu, Piotrowi Myszkowskiemu, protegowanemu Zamoyskiego. Przyczyny, dlaczego mało pisze.

Bibl. Ord. Zam. ser. II t. XX pl. 63 nr 1. Autograf, na odwrocie pieczątka sygnetowa i częściowo wypłowiały adres: J[Wie]lmożnemu JM-ci Panu kancl[erzowi] i hetmanowi... *List wyblakły od wilgoci, wskutek tego nieczytelny i bardzo zniszczony.*

JWny M-ciwy Panie.

Za pisaniom *(!)* WM-ci m. m. Pana około kasztelaniej syradskiej i wsi ktore panu Konieczpolskiemu [2]) ociec małżonki jego spuscza, mowiłem o oboje rzecz z J. Kr. M-cią i pisaniem WM-ci do siebie przeczytał. Pozwolił o kasztelanją syradską, jednak jakoś jakoby nie barzo ochotnie rzekł: fiat cum ita videtur, sed neque vidi unquam hominem istum, neque scio ater ne vel albus sit, neque etiam videbo fortasse, domi manebit. O wsi pozwolił zaraz, ale na samego tylko p. Konieczpolskiego, opierał sie o dożywocie na panią małżonke jego, po tym gdy też JM. ks. podkanclerzy o tem z niem mowił, bo mnie sie było pierwej trafiło przeczytać mu list WM-ci, acz aegre, jednak pozwolił i tego.

Raczyłeś mi był WM. m. m. Pan przedtem przez cedułe ręką swoją napisaną zlecić mowić z J. Kr. M-cią o jurgielt, ktory miał nieboszczyk pan

a) *Brzeg listu obcięty.*

lubelski [4]) na Syradzu, na pana starosty oświecimskiego [5]); mowiłem, ale praecise negavit; po[wie]dział [a]), ze mi trzeba na samego siebie mieć u[wagę] (?) [a]), bo taki koło mnie niedostatek, że od roku dworowim niepłacił, nie mając czem. Za czem [wielga] [a]) nędza około tych co są przy mnie i trocha [ich] [a]) i barzo nędznych; natraciłem [b]) był troche ... [c]) jurgieltu, ktory miał p. ... [d]) to głową potrząsnął powiedając, że starost nie będe dawał, jeno za pieniądze.

Około źwierza młodego mowiłem był dawno przedtem za rozkazaniem WM-ci z J. Kr. Mcią; kazał mi to był sobie przypomnić w tych czasiech po Wielgiej Nocy, o czemem był dał WM. memu m-ciwemu Panu znać. Niewiem co z tem dalej rozkażesz WM. m. m-ciwy Pan czynić. Ja i nie często i mało do WM. m. m-ciwego pana pisywam, co prosze, aby mi niełaski żadnej nie niosło, bo Bog wie niemam co, jako się wszystkie rzeczy opierają o JM-ci księdza podkanclerzego, tak wiem, że on nie zaniechiwa o nich dawać znać WM-ci i w tych czasiech, co o Cristophi [6]) sam przyniesiono i o inszych rzeczach wiem że wypisał WM-ci, prożnobym ja miał tem zabawiać co już od kogo innego raczysz WM. wiedzieć skuteczniej. Zalecam za tym uniżone służby swe w łaskę m-ciwą WM. Pana i dobrodzieja swego m-ciwego ... [e]) 21 Aprilis 1586.

WM-ci swego m. Pana i dobrodzieja sługa wieczny Piotr Tylicki mp. ss.

[1]) *W autografie miejsce datowania zupełnie wyblakło; ponieważ jednak Tylicki przebywa, jak to z treści listu wynika przy królu, a Batory bawi wówczas w Grodnie* (*por.* Capitaneatus Sandomiriensis Stanislao Pękosławski confertur, Grodnae a. 1586 Aprilis 1, Źródła dziej. XI nr CLIX), *przeto list został napisany prawdopodobnie z Grodna.*

[2]) *Aleksander Koniecpolski.*

[3]) *Stanisław Sroczycki. Córka jego Anna wniosła Koniecpolskiemu dobra pod Kamieńcem* (Boniecki).

[4]) *Andrzej Firlej, kasztelan lubelski.*

[5]) *Piotr Myszkowski.*

[6]) *Krzysztof Zborowski.*

1140. Obacz numer listów 1363

[a]) *Wypłowiałe.* — [b]) *Może zamiast: natrąciłem (?).* — [c]) *Jeden wyraz nieczytelny.* — [d]) *Trzy wyrazy nieczytelne.* — [e]) *Miejsce datowania nieczytelne.*

1141. Zamoyski do Jana Tęczyńskiego, kaszt. wojnickiego

Zamość, 5 V 1586.

Ugoda Ciołka z J. Tęczyńskim o Rytwiany.

Bibl. Ord. Zam.: Materiały nieskatalogowane. Brulion.

Co mi pisze p. Ciołek z strony pokosztowania przyjacielskiej ugody miedzy WM-ciami w tych rożnicach około Rytwian, tedy list jego posyłam WM-ci, z ktorego będziesz WM. raczył wyrozumieć o tym, także przy liście posyłam kopią listu mego, com w tej mierze do niego pierwej pisał. A tak prosze WM. mego m. Pana racz WM. oznajmić mi wolą swą przez pana Oborskiego [1]) przyjaciela mego, ktory tam jest na Trybunale, cobyś WM. w tej mierze chciał czynić, żebym stosując się do zdania WM-ci wiedzieć mogł, jakobym dalej, jeśli trzeba w tej sprawie chodzić miał, może też to tam zaraz pan Oborski tamtej stronie powiedzieć, będzieli się WM. zdało, a zwłaszcza to, coby moram non pateretur. Zalecam zatym uprzejme służby moje łasce WM. mego m. Pana. Z Zamościa d. 5 Maii 1586.

[1]) *Oborski Wojciech ob. nr 1127.*

1142 Zamoyski do Piotra Tylickiego.

Zamość, 12 V 1586.

O pisarstwo drohickie dla Wodyńskiego.

Bibl. Ord. Zam. ser. I pl. 1 nr 13. Oryg. z podpisem własnoręcznym, śladem pieczątki i adresem: Reverendo Domino Petro Tyliczki Regni maiori secretario Domino et [a]mico honorando. *Na odwrocie zapiska kanc.:* 12 May 586.

M-ciwy Księże Sekretarzu. Zaleciwszy przyjacielskie służby swe w łaske WM-ci.

JM. pan wojewoda mazowiecki pisać do mnie raczył, prosząc mie

o przyczyne do Kr. JM-ci z strony pisarstwa drohyckiego na pana Wodyńskiego, pasierba swego [1]). Żem już pisał przed tym do WM-ci, przyczyniajając sie za kiem inem, przeto nie godzi mi się już co inego pisać. Jednak iż JM. pan wojewoda jest uprzejmy sługa Kr. JM-ci i na służbach jego w tych tam ziemiach sieła należy, J. Kr. M. prosze, jeśliby tamtem nie był od braci obran, abyś sie WM. do J. Kr. M-ci za panem Wodyńskim przyczynić raczeł. Z tem się powtore w łaske WM-ci zalecam. Z Zamościa die 12 Maii anno 1586-o.

WM. uprzejmy przyjaciel J. Zamoiski pps.

[1]) *Stanisław Kryski, wojewoda mazowiecki, po raz drugi żonaty z Katarzyną Kosińską z Lisic, wdową po Wodyńskim. Może chodzi o Jana Wodyńskiego, podczaszego drohickiego, posła na sejm 1589 i delegata do poprzysiężenia tranzakcji będzińskiej* (Niesiecki IX s. 379).

1143. Jerzy Fryderyk, administrator Prus ks., do Zamoyskiego

Królewiec, *15*/5 V 1586

Dziękuje za przywiezione przez Heidensteina zapewnienia życzliwości, i sam oświadcza swoją życzliwość. Poleca sprawy pruskie, na czas swego wyjazdu do Niemiec, Zamoyskiemu.

Pruskie Arch. Państw. w Królewcu. Herzogl. Briefarchiv B 2 Konzepte. Koncept z kilkoma poprawkami. Data ustalona przez zarząd archiwum.

Illustris et Magnifice D-ne amice charissime.

Etsi non patitur mutuae inter nos benevolentiae necessitudo, amicitiam nostram ullo temporis vel locorum intervallo imminui, tamen periucundum nobis est eam crebra inter nos litterarum missione stabiliri. Eoque nobis gratiores fuerunt eae litterae Ill. Mag. Vestrae quas generosus Reinholdus Heydenstenius nobis reddidit, gratiora etiam ea quae de constantia amoris erga nos et studii Ill. Mag. Vestrae idem Heydenstenius coram exposuit, cui de declarata ipsi nostra quoque amicitiae et benevolentiae constantia, tum etiam de praesenti ducatus huius statu rebusque nostris referenti plenam fidem adhibebit et a nobis omnia humanitatis gratique animi studia expectabit. Quia vero et reipublicae et aliorum quoque ducatuum nostrorum, tum etiam valetudinis nostrae ratione sic efflagitante, in terras Sacri Romani Imperii nos nunc conferimus, Ill. Mag. Vestrae fidei, auctoritati atque patrocinio, quandocunque iis opus fuerit, res nostras, et nostri in Prussia ducatus, amice et fideliter commendamus. Nostram vicissim benevolentiam gratique animi significationem, ut Ill. Mag. Vestra re ipsa experiatur, plane operam

daturi sumus. Sed de his plura Heydenstenius. Interim Ill. Mag. Vestram cum Ill. coniuge sua, et si qua ex ea est, ut speramus soboles, prosperrime valere et diutissime florente vivere optamus. Regiomonte.

1144. Zamoyski do Piotra Tylickiego Zamość, 23 V 1586.

Poleca p. Krzywczycką.

Bibl. Ord. Zam. ser. I pl. 1 nr 14. Oryg. z dopiskiem i podpisem własnoręcznym, pieczątką i adresem (jak w liście z 12 V). Na odwrocie zapiska kanc.: Z Zamościa d. 23 May.

M-ciwy Księże Sekretarzu. Zaleciwszy przyjacielskie chęci swe WM-ci.

Pani Krzywczyczka z domu Uhrowieczkich [1]) ma sprawe swą z Elbieżany *(!)*, ktorą jej jakiemiś kapcjami i dylacjami swemi zwlaczają. Proszę tedy WM-ci pilnie, abyś jej WM. pomocen być raczeł, jakoby przez dekret Kr. JM-ci słuszną sprawiedliwość odnieść mogła. Z tem sie powtore w łaske WM-ci zalecam. Z Zamościa die 23ª Maii anno 1586-o.

W M. u p r z e j m y p r z y j a c i e l J. Z a m o i s k i pps.

S p r a w a t a p r z y p a d a t u t e r a z p r z e d K r. J M.

[1]) *Krzywczycka Pudencjanna z domu Uhrowiecka, łowczanka chełmska, żona Wawrzyńca* (Boniecki XIII s. 34).

1145. Jerzy Fryderyk, administrator Prus ks., do Zamoyskiego Kościerzyna, *24*/14 V 1586.

Usprawiedliwia się dlaczego nie przysłał dotąd obiecanych dawniej dział i przysyła jedno z nich.

Pruskie Arch. Państw. w Królewcu. Herzogl. Briefarchiv B 2 Konzepte. Koncept z kilkoma poprawkami. U góry nagłówek: Geor. Fr.

Illustris D-ne amice singulariter nobis dilecte.

Quae per legatos nostros in solennibus nuptiis Ill. D-nis Vestrae Cracoviae [1]) de duobus tormentis ad adornandum armamentarium Zamoiscianum promisimus, ita in memoria habuimus, ut de iis conflandis atque mittendis nunquam hucusque cogitationem deposuerimus. Nescimus autem quo fato et infortunio nostro factum sit, ut dum nova ea tormenta Ill. D ni Vestrae transmittere studemus et in dextre conficiendis laboramus, restaurata domo fusoria, fortuna, operas et labores fusorum, non sine iactura ipsorum et nostra

saepius illuserit. Quintum enim vel sextum iam tormentum, Ill. D-ni Vestrae destinatum, cum probae et examini subiciretur, ruptum et displosum fuit; acciderunt etiam alia impedimenta, mors nimirum aliquot iam artificum ad eam rem conductorum. Quid vero unicum tantum tormentum feliciter successit, etsi coniunctim utrunque mittere maluissemus, id tamen non ingratum quoque Ill. D-ni Vestrae dominus secretarius Heydenstenius [2]) significaret et id ipsum Gedano asportandi occasionem esse diceret, mittere id ipsum voluimus. Quod ut Ill. D. Vestra grato aequoque animo suscipiat et in eo nostri memoriam conservet, contra hostes vero eodem feliciter utatur precamur, confidimus autem hoc ipsum non tantum probatum iri Ill. D-ni Vestrae sed moram etiam bonitate sua facile compensaturum. De altero conflando, praeparando atque mittendo, nostris ad gubernationem in Prussiae ducatu relictis consiliariis mandata dedimus, et nisi id ipsum fortuna nobis invideat, brevi quoque mittetur. Nos vicissim Ill. D. Vestra amore et benevolentia sua prosequetur, quam prosperrime valere felicemque vivere optamus. Dat. Koszersini in Prussia Regali [3]) XIIII Maii MDLXXXVI.

[1]) *Mowa o ślubie Zamoyskiego z Gryzeldą Batorówną (VI 1583).*
[2]) *Reinhold Heidenstein.*
[3]) *Kościerzyna, miasto w woj. pomorskim.*

1146. Maria Eleonora, księżna pruska, do Zamoyskiego

Królewiec, *24*/14 V 1586

Dziękuje za życzliwe przyjęcie posła księcia Jülich-Cleve.

Arch. Główne Akt Dawnych w Warszawie, Metryka koronna 130 k. 35.

Maria Leonora [1]) Dei gratia nata ex familia Juliacensi, Clevensi ac Montensi etc. marchionissa Brandeburgensis in Borussia etc. ducissa etc.

Salutem benevolentiam et officia nostra. Ill. Mag-ce Domine et amice.

Mag. Vestrae erga nos nostrosque singularis affectio, licet ante hac nobis perspecta satis atque nota fuerit, testante hoc re ipsa, in dies tamen nobis aliquid amplius atque magis de ea pollicemur, ex eo quod non ita pridem, ut et ante saepius, ex illustrissimi principis charissimi d-ni parentis nostri, ducis Juliae etc. ad SRM-tem Poloniae d-num nostrum clementissimum internuntii Theodori ab Eychel litteris intelleximus, Mag. Vestram nobis in hoc nostro luctuoso statu apprime favere nostramque ac supradicti legati causam apud SRM-tem quam diligentissime promovere. Pro qua Mag. Vestrae singulari erga nos nostrosque affectione atque benevolentia permagnas

agimus gratias, obnixe rogantes, ut qua familiaritate, benevolentia atque favore Mag. Vestra nos hactenus complecti coepit, eadem nos amplius prosequi nunquam desinat, nostraque ac ipsius legati negotia apud Ser-mum Regem Poloniae d-num nostrum clementissimum, uti de eo non dubitamus, meliori semper nota commendare sibique commendatissima habere velit. Faciet Mag. Vestra eo ipso d-no parenti nostro, nobis, ipsique legato rem longe gratissimam, id quod nos omni gratia ac benevolentia erga Mag. Vestram et ipse legatus quolibet officiorum genere diligentissime promereri conabitur. Deus optimus maximus eandem Mag. Vestram in felici rerum statu ac successu quam diutissime tueri et conservare clementer dignetur. Datae Regiomonti 14 Maii anno praesenti 86. Maria Leonora in Prussia ducissa manu propria [2]).

[1]) *Maria Eleonora, córka Wilhelma księcia Jülich i Cleve, siostra Jana Wilhelma, a żona Albrechta Fryderyka, księcia pruskiego.*

[2]) *List ten niewątpliwie był adresowany do Zamoyskiego, jako do kanclerza; do podkanclerzego Baranowskiego, jako duchownego musianoby stosować inną tytulaturę.*

1147. Zamoyski do Piotra Tylickiego Zamość, 1 VI 1586.

Prosi o wyznaczenie komisji, dla rozstrzygnięcia zatargów mieszkańców Gródka.

Bibl. Ord. Zam. ser. I pl. 1 nr 15. Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczątką i adresem jak w liście z 12 V. Na odwrocie zapiska kanc.: d 1 Junii.

M-ciwy Księże Sekretarzu. Zaleciwszy przyjacielskie służby swe w łaskę WM-ci.

Gomonią mi się Grodczanie [1]) a tak do uprzątnienia tych trudności miedzy niemi trzeba jem komisyj, ktore już napisane posyłam do rąk WM-ci. Proszę racz WM. JM. ks. podkanclerzego prosić imieniem mojem, aby je kazał popieczętować, a potem popieczętowane racz mi WM. co narychlej odesłać. Z tem się w łaskę WM. zalecam. Z Zamościa die 1[a] Junii anno 1586-o.

W M. uprzejmy przyjaciel J. Zamoiski pps.

[1]) *Gródek, ufortyfikowane miasto nad Smotryczem, w woj. podolskim; właścicielem jego był Zamoyski.*

1148. Zamoyski do Jerzego Fryderyka, administratora Prus ks.
Zamość, 1 VI 1586.

Wstawia się za poddanym pruskim Szymonem Turowskim.

Pruskie Arch. Państw. w Królewcu. Herzogl. Briefwechsel B 2. Oryg. z własnoręcznym podpisem, pieczątką i adresem: Illmo Principi Domino Georgio Friderico marchioni Brande-

burgensi ac in Prussia, Stetinensi, Pomeraniae, Cassubarum, Slavorumque duci, principi Rugiae et burgrabio Norimbergensi Domino et amico observandissimo.

Illustrissime Princeps Domine domine observandissime.

Nobilis hic Simon Turowski subditus Cels. Vestrae cum ad me Zamoscium venisset, cum quibusdam senatoribus amicis meis, per eos me rogavit, ut pro eo apud Cels. Vestram intercederem. Ait se paratum esse ostendere, se immerito apud Cels. Vestram in suspitionem adductum, quod latrones, qui in silvis Cels. Vestrae Johansbergensibus [1]) in feras furtim grassabantur, de ea manu, qua Cels. Vestrae iussu intenta erat, ut eos comprehenderet, praemonuisse; supplicare Cels. Vestrae, ut illi publica fide caveat, venturum se ad diem a Cels. Vestra dictam ad causam dicendam. Tum igitur humanitatis causa, tum propter amicos meos, qui ut id facerem a me contenderunt, ut his ipsius precibus Cels. Vestra locum det, atque illum ad declarandam suam innocentiam admittat, Cels. Vestram oro. Commendo me iterum atque iterum Cels. Vestrae, utque diu bene valeat Deum precor. Zamoscio die prima Iunii anno Domini M° D. LXXX sexto.

Ill-mae Cels. Vestrae observandissimus Ioan. Zamoiski cancellarius et generalis capitaneus sps.

[1]) *Johansberg, Johannisburg, Jańsborg, miasto dwie mile od granicy polskiej w Prusach Książęcych nad jeziorem Śniardwy, skąd rz. Pisek płynie do Narwi.*

1149. Zamoyski do Piotra Tylickiego Zamość, 6 VI 1586.

O wakansach łęczyckich i chęcińskich.

Bibl. Ord. Zam. ser. I pl. 1 nr 16. Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczątką i adresem jak w liście z 12 V. Na odwrocie zapiska kancelarii: 6 Iunii 1586.

M-ciwy Księże Sekretarzu. Zaleciwszy przyjacielskie służby swe w łaskę WM-ci etc.

Umarł temi czasy pisarz ziemski łęczycki [1]), prosi o pisarstwo pan sędzia sieradzki Karsniczki [2]) na brata swego pana Sebastjana, chorążego łęczyckiego [3]), a o chorąstwo panu Janowi, drugiemu bratu, łowczemu łęczyckiemu [4]). Wie WM., że pan sędzia będąc bonarum partium w onem kraju już i do inwidjej przychodzi; małe to są rzeczy i jego pokrzepić tem i autoritem *(!)* jego u tamtych ludzi. Co proszę racz WM. pilnie odnieść Kr. JM-ci. JM. pan podlaski [5]) prosieł mię, abym go przypomniał Kr. JM-ci, jeśliby Chęciny [6]) wakowały, co WM. racz uczynić, jeśli o tem co słychać, bo jakom

M-ciwy Księże Sekretarzu.

Acz nie rozumiem, żeby tego potrzeba była, abym WM-ci pana Żołkiewskiego wojewodzica bełskiego [1]) miał zalecać, gdyż i chęć WM-ci ku mnie i jego też obyczaje dosyć go WM-ci zaleciły, wszakże institutum consuetudinis observando, prosze, abyś WM. nań był łaskaw, jakoś WM. zawżdy przez ten czas był, studium, consilium operam illi gratiamque suam w tym declarando, w czym by potrzebował, albo WM. potrzebować go, pro sua prudentia, rozumiał. Zleciłem mu też niektore sprawy ustnie WM-ci opowiedzieć, w ktorych prosze, abyś WM. wiare dał i one miał na pieczy. Łaske te WM-ci powinien będę odsługować. Dat. z Zamościa d. 12 Junii anno D-ni 1586.

WM. uprzejmy przyjaciel J. Zamoiski pps.

[1]) *Stanisław Żółkiewski, sekretarz królewski, późniejszy kanclerz i hetman.*

1153. Zamoyski do Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła Zamość, 14 VI 1586.

W sprawie listów.

Bibl. Raczyńskich w Poznaniu rkp. nr 80 s. 305. Oryginał z podpisem własnoręcznym, pieczątką i adresem: Oświeconemu Panu panu Krzistofowi Mikołajowi Radziewielowi książęciu na Olycze i Nieswizu marszałkowi wielkiemu W. Ks. Litewskiego mnie m-ciwemu Panu i szwagrowi. *Druk:* Nehring *w* Kwart. hist. IV nr 46 *(z opuszczeniami i niestarannie).*

Oświecony m-ciwy Panie. Zaleciwszy służby swe powinne w m-ciwą łaskę WM. m. m. Pana, dobrego zdrowia i wszelakich pociech od Pana Boga WM-ci życzę.

Widzę, że nieszczęście rozliczne przypada w tej sprawie. Posłałem już był z temi listy, i zaś mi je nazad przyniesiono, ktore zaś W. M-ci m. m. Panu posyłam. Służka albo po WM-ci bojarzyn, ktory je nosił, powieda, że mu koń zdech i wrocił się do domu pieszo od Brześcia; musiał podobno go przepić. Z tym się łasce WM. m. m. Pana zalecam. Dat. w Zamosczіu 14 Junii anno 1586.

WM. swego m-ciwego Pana szwager i sługa J. Zamoiski pps.

1154. Zamoyski do miasta Gdańska Zamość, 6 VII 1586.

Poleca swego bliskiego krewnego Wacława Urowieckiego [1]), podkomorzego chełmskiego, który ma w Gdańsku na sprzedaż 300 korcy (modos) mąki. Prosi o po-

moc w sprzedaży mąki, tym więcej, że chodzi tu o interes skarbu król. i o zjednanie sobie człowieka życzliwego.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,52 nr 791. Oryg. z własnoręcznym podpisem, pieczątką i zwykłym adresem. Na odwrocie receptum: R. 30 VII 86.

[1]) *Ob.* Arch. J. Zam. III.

1155. Sykstus V do Zamoyskiego Rzym, 7 VII 1586.

Udziela pozwolenia na ołtarz przenośny i dyspenzę od postów.

Bibl. Ord. Zam.: Dział pergaminów. Oryg. pergaminowy 45·7 × 21·3 mm, z adresem: Dilecto filio nobili viro Joanni Zamoischio regni Poloniae cancellario. *Obok adresu zapiski: 1)* 1586 Altare portatile N-o 1. B. 1., *2)* 586. 7 Julii Janowi Zamoyskiemu na ołtarz podróżny indult. *3)* Plik 294. 2 W—1 Brevia Sedis Aplae FA A. 1. *Obok data pismem współczesnym:* 1568 *[!].*

Sixtus Papa V [1]). Dilecte fili, nobilis vir, salutem et apostolicam benedictionem.

Praestans in Deum pietas et eximium sanctae religionis studium quibus te praeditum esse novimus, facile nos adducunt, ut non solum ea, quae tuo pio desiderio et spirituali consolationi consentanea sunt, sed etiam quae tuendae vel recuperandae valetudini tuae opportuna et necessaria fore creduntur, tibi de benignitate apostolica concedamus. Igitur consimilibis gratiis et favoribus quibus praedecessor noster fere Gregorius XIII [2]) te, ut accepimus, prosecutus fuit, petitioni tuae annuentes, tibi ut liceat habere altare portatile cum debitis reverentia et honore super quo in locis ad id congruentibus et condignis, etiam non sacris, ubi commoditas catholicarum ecclesiarum non aderit, quod in itineribus a te in dies, ut asseris, peragendis accidere saepe saepius solet, missam per sacerdotem idoneum secularem vel cuiusvis ordinis regularem per te eligendum, ab ordinario sive eius superiore approbatum, in tui familiaeque tuae aliorumque tecum existentium praesentia celebrari facere libere et licite valeas, apostolica auctoritate tenore praesentium licentiam et facultatem concedimus. Tibique insuper, ut carnibus, ovis, caseo et butyro in quibuscunque quadragesimalibus et aliis anni temporibus et diebus quibus illa ab ecclesia prohibentur, de utriusque medici consilio uti ac vesci, secrete tamen, ne ex hoc alii scandalum praebeatur, libere et licite et absque conscientiae scrupulo ac alicuius censurae ecclesiasticae incursu valeas, eisdem auctoritate et tenore indulgemus. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis ac prohibitionibus desuper quomodolibet factis nec non

cancellariae apostolicae regulis caeterisque contrariis quibuscunque. Dat. Romae apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris. Die VII Julii MDLXXXVI Pontificatus Nostri anno secundo. Tho. Thom. Gualterutius.

[1]) *Feliks Peretti, wybrany 24 IV 1585, koronowany 1 V, zmarł 27 VIII 1590.*
[2]) *Hugon Buoncompagno, zmarł 10 IV 1585.*

1156. Jordan Jakub do Zamoyskiego — Lwów, 21 VII 1586.

Prosi o zdjęcie banicji.

Bibl. Ord. Zam. ser. II pl. 136. Autograf z adresem: J. W-nemu P. panu kanclerzowi i hetmanowi koronnemu etc. etc. Panu memu m-ciwemu.

J. W-ny Panie, panie mnie m-ciwy.

Iż z dufności mojej podjęte brzemiona przyjacielskie prawie mie dobiegły, że nad postanowienie, gdym odjechał dla prawa na Śląsko, ktore mi przypadało około majętnostki, ktorą tam pod cesarzem mam, dał mie banizować Trzebienski. O czym, jako mie skoro wiadomość doszła, wyprawiłem tam zaraz [z] Śląska do Grodna dla sublaty i kazałem mu z nimi do Rusi prosto [1]). Dziś tedy przyjechawszy nie zastałem go w domu, nie wiem przecz sie zabawił. A w tę środe roki grodzkie lwowskie przypadają, na ktorych mam spraw niemało z tychże brzemion, więc i tym rad bym też odmierzył rowno, dla ktorych to cierpię.

Prosze tedy uniżonymi prośbami, abyś W. m. m-ciwy Pan raczył mi rozkazać sublację do tej Trzebienskiego sprawy wydać, ktorą łaske WM. m-ciwemu Panu uniżenie zawżdy zasługować będę, jej sie pilno zalecając. Dan ze Lwowa 21 Julii anno D. 1586.

WM. m-ciwego Pana na wszem uniżony sługa Jakub Jordan ss. [2]).

[1]) *Najwidoczniej opuszczone nazwisko wysłańca.*
[2]) *Rotmistrz pieszy, zamieszkały na Rusi Czerwonej, w majątku żony Jadwigi Herburtowny* (Uruski VI s. 97).

1157. Krol Stefan do Zamoyskiego — [*lipiec 1586*] [1]).

Zapytuje czy zwołać sejm.

Bibl. hr. Tarnowskich w Dzikowie P. 3 nr 10 k. 159'—160. Kopia z pocz. XVII w. z nagłówkiem: Ioanni Zamoiski cancellario Regni Stephanus Poloniae rex.

Magnifice.

Quoties superiorum aliquot comitiorum Regni generalium faciem nobis in mentem revocamus ob oculosque ponimus, videmus manifeste non modo sine ullo Reipublicae incommodo et fructu, verum etiam cum iactura praestantissimarum rerum summoque nostro fastidio et molestia praeterita illa commitia exitum habuisse suum. Inde sit, ut a celebratione comitiorum libentius prorsus abstineremus, quam ut laborem et molestiam in cassum nobis suscipiendam putaremus. Cum autem instituta et leges Regni praescribant statutis temporibus comitia celebrari debere, cumque praeterea permulta sint Reipublicae negotia quae comitia requirant, et legibus et necessitatibus Reipublicae ita exigentibus proposuimus publica Regni ordinibus indicere comitia. Ad quem autem diem et locum illa per nos indici deberent, tum quoque inter tot et tantas Reipublicae necessitates et negotia, quae ut omnibus caeteris senatoribus ita et Sinc. Vestrae bene nota et cognita perspectaque sunt, quae potissimum hoc tempore ex iis in manus assumi quaeque in futuris particularibus conventibus [a]) ad tractandum per nos proponi debeant, hac nostra epistola de eo Sinc. Vestrae sententiam exquirimus. Porro utrum etiam mentio facienda sit occasionis Moscoviticae, an potius hoc rei agendae caput praestaret silentio potius praeterire, quando quidem id antea iam in superioribus proximis comitiis propositum, vix non plane contemptum sit, cumque etiam nobis in tanta hominum ingratitudine et labores et sumptus usquequaque dulces et iucundi esse non possunt. E contra vero ratio suadeat et nunc omittendum non esse, vel ad testandum posteritati quae recto et incorrupto iudicio solent plerumque discutere praeterita, nos in tali et tanta commoditate Reipublicae, nostro officio defuisse minime. In re tam ancipiti et dubia, utrum hoc nobis amplectendum sit, consilium quoque suum Sinc. Vestra nobis communicet et praescribat. Quod Sinc. Vestra faciet pro officio suo senatorio nobisque et Reipublicae debita fide. Bene valeat.

[1]) *Datę listu króla Stefana i odpowiedzi Zamoyskiego wskazuje: 1) wzmianka Batorego o sejmie poprzednim, który rozszedł się ze szkodą Rzpltej i boleścią króla; mógł to być sejm z r. 1582 lub 1585, 2) wzmianka Batorego o konieczności zwołania sejmu wobec zbliżania się ustawowego t. j. dwuletniego terminu, od chwili zakończenia ubiegłego sejmu; może tu zatem chodzic tylko o sejm 1585, zwołany w istocie w dwa lata po sejmie 1582, lub o sejm, który król chciał zwołać z pocz. 1587, również w dwa lata po sejmie 1585, 3) wzmianka Batorego dotycząca* occasionis Moschoviticae, *o której już król wspominał bez skutku na sejmie poprzednim. «Occasio Moschovitica», to oczywiście sprawa unii z Moskwą, która stała się aktualną dopiero po śmierci Iwana, t. j. po 18 III 1584. szczególnie w związku z poselstwem Jana Sapiehy z r. 1584 i Piotra Haraburdy z r. 1586* (Tyszkowski K., Poselstwo Lwa Sapiehy w Moskwie 1600 r., Lwów 1927 s. 9—11); *sejm 1582 r., jak wskazuje in-*

[a]) *W rkp.* particularibus et conventibus.

strukcja królewska na sejmiki przedsejmowe (Zródła dziej. XI s. 224—233) *tą sprawą się nie zajmował, natomiast przedstawił Batory widoki unii z Moskwą na sejmie 1585* (Script. rer. pol. XVIII s. 10—11, 351—2), *lecz istotnie bez skutku, co w zestawieniu z listem niniejszym króla wskazuje, że był on napisany już po sejmie 1585, a więc przed planowanym sejmem 1586/7; 4) że sprawa unii z Moskwą była w lecie 1586 żywo dyskutowana, wskazuje list Mik. Krzysztofa Radziwiłła «Sierotki» do hetmana Krzysztofa z 1 VI 1586* (Script. rer. pol. VIII s. 26—7), *5) ponieważ «literae deliberatoriae» były wysyłane przynajmniej na pół roku przed zwołaniem sejmu, przeto zarówno list Batorego, jak i Zamoyskiego, który potwierdza w całości powyższe wywody, należy datować najprawdopodobniej na lipiec 1586.*

1158. Zamoyski do króla Stefana [*lipiec 1586*][1].

Radzi sejm zwołać.

Bibl. hr. Tarnowskich w Dzikowie P. 3 nr 10 k. 160—161. Kopia z pocz. XVII w. z nagłówkiem: Stephano regi Joannes Zamoiski cancellarius.

Sacra Serenissima M-tas D-ne, d-ne clementissime.

Accepi litteras Sacrae Regiae M-tis Vestrae, quibus primo quidem sententiam meam de indicendis comitiis, deinde in proponendis iisdem, et an occasionis Moscoviticae mentio aliqua in iis facienda, an vero silentio totum negotium involvendum sit, requirere debetur; quibus de rebus ego pro boni et fidelis subditi consiliariique officio quid sentiam, Sac. Reg. M-ti perscribendum duxi. Et primo quidem non possum vehementer non laudare prudens Sac. M-tis Vestrae consilium, quod ea omnia quae e commodo Reipublicae fieri possunt sapientissime ante tempus provideat et de illis serio cunsultet. Nam quamvis multorum hominum mentis inquietioris eo usque temeritas et insania pervenit, ut nil magis expetere videantur, quam Rempublicam turbare eaque omnia suscipere, quae cum illius detrimento et non parva Sac. Reg. M-tis Vestrae laudis tractatione sunt, tamen qui saniores sunt non usque adeo illorum importunitati acquiescent; sicut nec Reg. M-tem Vestram eiusmodi hominum consilia quidem movere debent, quin pro suo potius in Rempublicam amore id quod commodo illius servit Sac. M-tas Vestra libenti animo suscipiet. Sperandum est enim Deum aliquando daturum saniorem mentem talibus hominibus, qui ea negotia quae salutaria Reipublicae censentur ardentius agrediantur et pertractent. De indicendis quidem quamprimum comitiis et mea est sententia, nisi quod vehementer metuo, ne ea pestifera aeris contagio quae in Maiori Polonia vires quodam modo resumit, primo quidem locum comitiorum, si ante hiemis initium indicerentur, deinde etiam universum Regnum inficiat. Quapropter ad hiemem usque ea reservanda putarem. Quod ad ea quae in comitiis proponenda essent attinet, nequaquam omittendam negligen-

damque occasionem rerum Moscoviticarum putarem, quae ut sese rarius offert, ita firmius amplectenda; neglecta siquidem in regna incommodum fortassis abiret. Haec etiam si a nostris pro eorum contemptu negligeretur, Sac. Reg. M-tis Vestrae tamen animus erga hanc Rempublicam paratissimus non posse esse, non tantum aetati huic, sed etiam quae multo post futura est. Inde enim paternum prorsus Sac. Reg. M-tis Vestrae animum agnosceret, qui in Regno hoc exorando nullis laboris, nullis parcat difficultatibus. Res Livonicae, si in iisdem proponentur, non abs te iri factum putarem, quae cum magno labore et sumptu Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae recuperatae sint, ne per negligentiam in manus cuiuspiam alterius devenirent providendum, rege praesertim Sveciae in omnes occasiones Regno huic nocendi intento. Illa denique non pauca quae in proximis comitiis a Sac. Reg. M-te Vestra proposita sapienter sunt, ne nunc quidem silentio praetereunda sunt, cum ad bonum ordinem et statum Reipublicae spectent, sicut neque caetera, quae Sac. Reg. M-tas Vestra pro sua sapienti industria perspecta habet, negligenda moverent. Quod superest Sac. Reg. M-tis Vestrae servitutem meam offero.

[1]) *Ob. przyp. 1 do nru poprzedniego.*

1159. Zamoyski do miasta Gdańska Zamość, 11 VIII 1586.

Popiera Jana Garonne.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,52 nr 791. Oryg. z własnoręcznym podpisem, pieczątką i adresem zwyczajnym. Na odwrocie receptum: R. 22 VIII 86.

Spectabiles famati Domini amici charissimi.

Nobilem dominum Garun [1]) existimo D-nes Vestras propter eius virtutem notum esse, mihi quidem eius opera sub hisce Moscoviticis bellis, maxime oppugnatione Plescoviae, probata est. Cum autem itinere huc et illuc faciendo, Gedanum soleat crebro divertere, tametsi scio D-nes Vestras ad eum complectandum sua sponte propensas, tamen faciendum mihi putavi, quo hisce meis literis D-nes Vestras declararem, humanitatem quam illi D-nes Vestras ostendent, mihi gratissimam quoque futuram. Opto D-nes Vestras bene valere. Datum Zamoscii 11-a Augusti 1586.

Spect. D. Vestrarum amicus Ioan. Zamoiski cancell. et generalis cap. pps.

[1]) *Jean Garonne, marsylijczyk, strzelec w służbie gdańskiej, był w czasie oblężenia Gdańska przez Batorego, kapitanem chorągwi złożonej z Francuzów i Niderlandczyków. Potem z Jerzym Farensbachem wstąpił do służby królewskiej, odznaczył się pod Pskowem. Również z Farensbachem brał udział w obronie Krakowa przed Maksymilianem i dostał się wówczas do*

niewoli arcyksięcia (Schütz Caspar, Historia rer. prus., Islebii 1599 k. 536 b; Arch. J. Zam. nr 454, nr 723; Lepszy K., Oblężenie Krakowa, Kraków 1929 s. 90).

1160. Zamoyski do miasta Gdańska — Zamość, 19 VIII 1586.

W sprawie nadużyć Andrzeja Słubickiego na szkodę wojewody Stanisława Górki.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,52 nr 791. Oryg. z własnoręcznym podpisem. Na odwrocie receptum: R. 11 X anno 86.

Spectabiles famati Domini amici charissimi.

Generosus dominus Stanislaus Talibowski [1]), qui in vicinia hac mea bonis Scebresinensibus [2]) magnifici domini palatini Posnaniensis [3]) praeest, habuit famulum Andream Slubicium. Is oblitus officii sui, cum aes alienum Gedani contraxisset neque id sua pecunia solvere posset, rationem solvendi alienam a fide boni viri inivit atque frumentum quo cum erat Gedanum missus creditoribus suis addixit, neque deinceps ad suum dominum est reversus. Novi D-num Vestrarum aequitatem, sed tamen hanc causam quam maxime cupio illis esse comendatam. Creditores eius sunt Daniel et Samuel Heyn, qui huiusmodi frumenta acceperunt. Id ab eis repetere dominus Talibowski statuit. Quid iuris sit D-num Vestrarum iudicio relinquo, sed cum universae nobilitatis intersit, ne huiusmodi fraudes admittantur, peto a D-nibus Vestris, ut hanc causam diligentissime cognoscant et ad deterrendos alios exemplum edant. Omnes fere in frumentis vendendis opera famulorum utimur, nemo facilius quam illi fraudem nobis afferre potest; hoc ne accidat omnes sunt ad tale dolum aditus obsepiendi. In quo cupio D-nes Vestrae studium ac voluntatem nobilitati maxime probari. Quod superest opto D-nes Vestrae bene valere. Zamoscio die XVIIII Augusti 1586.

Spect. D. Vestrarum amicus studiosissimus Ioan. Zamoiski cancell. et generalis cap. sst.

[1]) *Talibowski a lepiej Tulibowski Stanisław, h. Nałęcz* (Paprocki, Herby s. 213).
[2]) *Szczebrzeszyn, miasteczko nad rz. Wieprzem w ziemi chełmskiej, podówczas własność Stanisława Górki.*
[3]) *Stanisław Górka († 1593).*

1161. Zamoyski do Uniwersytetu krakowskiego — Zamość, 20 VIII 1586.

W sprawie napadu Jana Myszkowskiego.

Bibl. Jagiellońska rkp. 224 k. nlb. Kopia współczesna z adresem: Clarissimis ac eruditissimis d-no rectori, doctoribus et magistris universitatis Cracoviensis d-nis amicis charissimis et honorandis. *Na marginesie notatka:* De invasione Miscoviana.

Eruditissimi Domini amici charissimi et honorandi.

Quae ad me scripsistis Vobis accidisse, ea pro constanti perpetuoque meo studio in liberalium artium scientias magno mihi dolori fuerunt, et eo quidem magis quod ea res inde profecta esse videatur, quibus tale vinculum intercedat cum ipso collegio, ut me naturae quidem aut sanguinis sit ullum vinculum arctius, si quidem Ecclesiae seminaria collegia sunt. Mihi tamen consultum fore videtur (quoniam res tota est cum fratris filiis r-di d-ni episcopi Cracoviensis [1]), quae magis fortuite, quam de industria aut aliqua ex cnmposito machinatione suscepta extiterit), si amice potius, quam apud aliquod subsellium controversiis serendis negotium hoc componatis. Cuius imponendi pro dignitate utriusque partis, ita, ut securitas tranquillitasque collegii sarta tectaque sit non deerunt rationes, cum ea in urbe prudentium bonorumque virorum a quibus hoc negotium tractari poterit copia suppetat, tum ipse r-dus d. episcopus et litteratissimus et litteratorum hominum amantissimus sit. Quod ad me attinet, is sum et eum me haberi volo, qui studia qui litteras et studiosos eruditosque homines plurimi faciam, et cum ipsos, tum domicilium doctrinae, cupiam esse sanctissima. Itaque id vobis suadeo ad quod suadendum tali tempore et in huiusmodi causa me meus erga vos amor impellit. Valete. Zamoscio die XX mensis Augusti a. D. M°D°LXXX sexto.

Dominationum Vestrarum amicus studiosissimus Joannes Zamoyski cancellarius et generalis exercituum capitaneus etc.

[1]) *Jan Myszkowski, kasztelan żarnowiecki, bratanek biskupa krakowskiego Piotra, oburzony zabiciem przez scholarów krakowskich swego muzykanta a potem woźnicy, zorganizował napad w czerwcu r. 1586 na kollegia akademickie oraz bursy Ubogich i Jerozolimską* (Barycz H., Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu, Kraków 1935 s. 516).

1162. Radcy księstwa pruskiego do Zamoyskiego *21*/11 VIII 1586.

Proszą o pomoc w ich sporze z księciem-administratorem.

Arch. Główne Akt Dawnych w Warszawie, Metryka koronna 130 k. 35 v – 36.

Mag-cae D. Vestrae studiosissimi ill-mi principis ac d-ni d-ni Georgii Friderici in Prussia nec non in Silesia, Carnoviae etc. ducis etc., Regiomonti ad gubernationem relicti consiliarii.

Salutem et omnis boni incrementum Mag. Vestrae cum promptissimorum obsequiorum nostrorum commendatione pro huius anni felicibus auspiciis ex animo precamur. Mag. ac Generose D-ne gratiose. Non dubitamus quin Mag. Vestra pridem audierit, quid negotii cum ill-mo ac cle-

mentissimo principe nostro d-no marchione etc. Prussiae etc. duce, ratione privilegiorum certorum huic civitati intercedat (uti Mag. Vestra ex articulis hisce litteris appositis plenius videbit) et quemadmodum illustritas sua, dum nos eadem privilegia civitati sarta, tecta conservare, pro fide ac officio nostro studuimus, bonae civitati et quidem pendente procuratione ad SRM. et Ordines Regni a nobis interposita ademerit, pro quibus recuperandis nihil non tum apud SRM. d-num nostrum, longe clementissimos et inclitos Regni senatores, praesertim in proximis Regni comitiis humilime solicitando, tum apud ill-mum principem nostrum supplicando, deprecando tentavimus, usi ad eam rem vel inprimis reverendissimi d-ni moderni episcopi Przemisliensis Regnique vicecancellarii opera et patrocinio, sed cum hactenus aequis ac tolerabilibus conditionibus nihil quicquam obtinere potuimus, denuo SRM. auxilium nobis implorandum et salutare aliquod remedium hisce rebus nostris afflictissimis humilime requirendum duximus. Cum itaque in Mag. Vestram nos eam fiduciam posuerimus, quod Mag. Vestra in negotio hoc nostro apud SRM. et consiliarios eiusdem multum nobis prodesse possit, non dubitamus eam ipsam quoque nostris litteris officiose sollicitare, etiam atque etiam precantes ut Mag. Vestra causae huius civitatis favere eamque apud SRM. promevere dignetur, quo tandem aliquando bona nostra quibus nunc integro fere biennio, non sine gravi civitatis damno ac detrimento caruimus recuperare possimus. Quam petitionem utpote aequitati summae consentaneam et ad dignitatem superioritatemque regiam imprimis pertinentem haud dubie apud Mag. Vestram locum nacturam confidimus. Operam daturi sedulo ut Mag. Vestra se beneficium in clientes minime ingratos et immemores contulisse re ipsa sentiat. Quam eandem divinae protectioni salvam et incolumem conservandam nosque in gratiam eiusdem sedulo commendamus. Datum Regiomonti etc. XI Augusti anno MDLXXXVI [1]).

[1]) *List bez wątpienia pisany do Zamoyskiego, jako kanclerza.*

1163. Miasto Ryga do Zamoyskiego Ryga, *21*/11 VIII 1586.

Pełnomocnictwo dla posłów.

Arch. Główne Akt Dawnych w Warszawie, Metryka koronna 130 k. 36—36 v.

Magnificentiae Vestrae deditissimi consul et senatus civitatis antiquae *Rigae in Livonia* [a]). Magnifice Domine d-ne gratiosissime. Servitia et officia nostra cum veneratione.

[a]) *W rkp.* Regiomontis in Prussia. *Na oczywistą mylkę kopisty wskazują nazwiska wymienionych w liście posłów, samych Ryżan.*

Internuntii nostri speciales ac famati Ottho a Meppen, proconsul, Eberhardus Husman, praetor, et David Helchen, secretarius noster, nec non Johannos *(s.)* Freitag, maioris, et Hennericus Fhor Weide *(s.)*, minoris collegii tribunus, ad SRM. d-num nostrum clementissimum principaliter destinati hoc in mandatis habent, ut Mag. Vestram submisse salutent et ea quae publica huius civitatis negotia concernunt reverenter exponant. Quod ubi fatere ut debent velle videbuntur, Mag. Vestram humilime rogamus, ut quicquid ex iis Mag. Vestra audiet eo quo nostra verba nostramque fidem apud se habere consuevit habeat loco. Fecerit rem a consuetudine sua magnifica non alienam nobisque omnibus officii et servitii generibus demerendam Mag. Vestra. In cuius gratiam nos commendamus. Datum Rigae etc. XI Augusti anno MDLXXXVI [1]).

[1]) *List ten niewątpliwie adresowany był do Zamoyskiego, jako kanclerza i gorącego przyjaciela miasta Rygi. Do podkanclerzego Baranowskiego, jako biskupa przemyskiego, musianoby użyć tytulatury przynależnej osobie duchownej. Datacja listu nie jest pewna, gdyż kopista mógł się pomylić wpisując do metryki równocześnie dwa inne listy z Królewca, z dnia 21/11 VIII 1586.*

1164. Zamoyski do miasta Gdańska Zamość, 4 IX 1586.

Jan Bartel (Bartelus) obywatel gdański, osadnik (colonus) zamojski miał kontrakt o popioły z Łukaszem Gnojeńskim, które ten ostatni nabył od wojewody kijowskiego Konstantego Ostrogskiego. Kanclerz prosi Gdańsk na arbitra w tej sprawie i o sprawiedliwe rozstrzygnięcie.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,52 nr 791. Oryg. z własnoręcznym podpisem, pieczątką zwyczajnym adresem. Na odwrocie receptum: R. 27 X Ao 86.

1165. Zamoyski do miasta Gdańska Zamość, 20 IX 1586.

Żąda przekazania mu, należnego od Gdańska kanclerzom, rocznego podarku, w formie sukna.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,52 nr 791. Oryg. z własnoręcznym podpisem, pieczątką i zwyczajnym adresem. Na odwrocie receptum: R. 27 X anno 86.

Spectabiles famati Domini amici charissimi.

Eorum qui meum frumentum Gedanum devexerunt negligentia factum est, quominus D. Vestras eo de panno appellarent, quod mihi uti caeteris cancellariis Regni quotannis mitti consuevit a D. Vestris. Facient commode

mihique gratum D. Vestrae, si illud Hans Bartellio dent et pro sua in me benevolentia pannum etiam insequentis anni iam appetentis adiungant, ut proximo ineunte vere nihil sit futurum, quod de eo D. Vestrae sint mihi appellandae. Cupio D. Vestras feliciter valere. Zamoscii die 20-a Septembris 1586-o.

Spect. D. Vestrarum studiosissimus amicus Ioan. Zamoiski cancell. et generalis cap. sp.

1166. Zamoyski do Krzysztofa Radziwiłła Zamość, 20 IX 1586.

Pragnął osobiście się z nim zetknąć. Grzeczności.

Archiwum Nieświeskie w Warszawie nr 18434 list 35. Oryg. z własnoręcznym podpisem i na odwrocie adresem: Oświeconemu Panu panu Krzysztofowi Radziewilowi książęciu na Dubingach i Bierzach, wojewodzie wileńskiemu etc. mnie m-ciwemu Panu i przyjacielowi.

Oświecony m-ciwy Panie Wojewodo. Zaleciwszy służby swe w m-ciwą łaskę WM. dobrego zdrowia i wszelakiego fortunnego powodzenia od Pana Boga WM-ci uprzejmie życzę etc. Życzełbym beł sobie tego, abyś mię beł WM. w tych krajach będąc nie raczeł mijać. Ale iż potrzeby WM. nie dopuściely tego, mam WM. swego m-ciwego Pana za wymowionego, za to dziękując, żeś mię WM. jednak raczeł listem swem obesłać, co pochodzi z baczenia i chęci WM. ku mnie, ktorą ja WM. swemu m-ciwemu Panu zasługować jestem winien. Z tem się m-ciwej łasce WM. swego m-ciwego Pana zalecam. Z Zamoscia 20ª Septembris 1586°.

Jej M-ci paniej wojewodzinej [1]) służby me pilnie zalecam, JM. panu troczkiemu [2]) dziękuję za pozdrowienie przy pisaniu WM-ci, JM-ci służby swe zalecając. Także WM-ci dziękuję, że mię WM. przed swemi powinnemi nie raczysz przepominać. De publicis, gdy się, dali Bog, ujzrzemy na sejmie.

WM. swego m. Pana przyjaciel powinny i sługa J. Zamoiski.

[1]) *Katarzyna z Tęczyńskich, trzecia żona Krzysztofa Radziwiłła.*
[2]) *Mikołaj Krzysztof Radziwiłł «Sierotka», kasztelan trocki.*

1167. Zamoyski do Tylickiego Zamość, 21 IX 1586.

O królewszczyznę dla pieszych rotmistrzów, a w szczególności Mroczka.

Bibl. Ord. Zam. ser. I pl. 1 nr 18. Oryg. z podpisem własnoręcznym, bez karty adresowej.

M-ciwy Księże Sekretarzu. Zaleciwszy przyjacielskie służby swe w łaske WM. etc.

Umarł temi czasy pan Koritko [1]) pisarz ziemski lwowski, dziś trzeci dzień, ktory dzierżał wieś krolewską Wodniki, dwie mili ode Lwowa. Prosze racz WM. i sam mowić z Kr. JM. i JM. ks. podkanclerzego prosić, aby sie o to do J. Kr. M. przyczynić raczeł, żeby ktory z pieszych rotmistrzow mogł ją mieć z łaski Kr. JM. Ktorzy jako to dobrze zasłużeli, tak też ustawicznie urgent, aby beli co narychlej opatrzeni. Mogłby sie ją Mroczek [2]) kontentować, czem pewnie i drugiem pociechy by sie dodało. Dobrze to J. Kr. M. obrocić raczy. Gdyż i teraz bedzieli potrzeba do Moskwy, godniejszych pieszych rotmistrzow nad tych nie bedzie mogł mieć Kr. JM. Także prosze racz WM. JM. ks. podkanclerzego prosić, aby mi raczeł zostawić miesce proszenia za ktorem z przyjacioł moich na pisarstwo ziemskie lwowskie. Z tem sie w łaske WM. zalecam. Z Zamościa die 21 Septembris anno 1586-o. Miedzy niemi, jeśli bedzie łaska Kr. JM., lepiej wprzod Mroczka odprawić, iż nie mogł tego dojść, co mu beł J. Kr. M. naznaczyć raczeł.

WM. uprzejmy przyjaciel J. Zamoiski pps.

[1]) *Bartłomiej Korytko* (A. G. Z. XX; Arch. J. Zam. III nr 1048 uw. 5).

[2]) *Stanisław Mroczek, rotmistrz pieszy w pułku Ukrowieckiego, stronnik Zamoyskiego* Górski Konstanty, Historia piechoty polskiej s. 34; Arch. J. Zam. II i III).

1168. Zamoyski do miasta Lwowa Przemyśl, 29 IX 1586.

O stosunek Lwowa do Zamościa. Wstawia się za stolarzami przemyskimi.

Archiwum Aktów Dawnych miasta Lwowa: Dział «Listy». Oryg. z własnoręcznym podpisem, pieczątką i adresem: Spectabilibus ac famatis proconsuli et consulibus civitatis Leopoliensis Dominis amicis charissimis et honor[andis].

Spectabiles Domini amici charissimi et honorandi. Zaleciwszy przyjacielskie chęci swe w łaskę WM. etc.

Spodziewałem sie ocierając sie tu o Lwow z WM-ciami sie widzieć, i z strony spraw moich zamojskich z WM-ciami rozmowić. Ale iż sie to nie zdarzyło, jednak proszę abyście sie WM. interim tak przeciwko Zamościu memu zachować raczeli, jako przeciwko kolonii swojej. Stolarze przemislcy [a]) prosieli mie do WM. o przyczyne, że stolarze tameczni nie chcą uczniow rzemiesła tego, ktorzy tam więc do Lwowa dla roboty się udają, za towarzysze przyjmować. Rozumiem że podobno WM. mają artykuły jakie,

[a]) *W tekście pisane:* Przemislczy.

ktorych prosze, aby WM. jem też użyczyć raczeli. Z tem sie łaskawej przyjaźni WM. zalecam, z Przemyśla 29 Septembris 1586.

W. m. życzli[wy] przyjaciel J. Zamoiski p. p.

1169. Zamoyski do Tylickiego — Zamość, 7 X 1586.

Popiera wstawiennictwo księcia Sabaudii do króla, jako księcia siedmiogrodzkiego.

Bibl. Ord. Zam. ser. I pl. 1 nr 19. Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczątką i adresem: R-do D-no Petro Tyliczki, praeposito Gnesnensi etc. Regni secretario maiori, D-no amico char-mo. *Na odwrocie zapiska kancelarii:* Z Zamościa d. 7 8bris.

M-ciwy Księże Sekretarzu. Służby swe zaleciwszy do łaski WM-ci.

Książecia Sawojskiego [1]) sekretarz, ktory jest na cesarskim dworze, przesłał do mnie list pana swego, ktory pisze do J. Kr. M., przyczyniając sie za swym poddanym, ktory jest w więzieniu w siedmigrodzkiej ziemi; tenże sekretarz pisze do mnie o tej sprawie. Ktore listy posyłam JM. księdzu podkanclerzemu. Prosze racz sie WM. do tego przyczynić i u JM. księdza podkanclerzego pilnować, jakoby ten cudzoziemiec prędką i dostateczną miał odprawe, gdyż to et humanitatis est et spectat ad existimationem meam apud exteros [a]). Z tym WM. P. Bogu poruczam. Dan z Zamościa 7 Octobris anno D-ni 1586.

WM. uprzejmy przyjaciel J. Zamoiski pps.

[1]) *Karol Emanuel, ks. sabaudski, przezwany wielkim, panował od 1580 do 1630 r.*

1170. Zamoyski do miasta Lwowa — Zamość, 10 X 1586.

O stosunki Zamościa ze Lwowem.

Archiwum Aktów Dawnych miasta Lwowa: Dział «Listy». Oryg. z własnoręcznym podpisem, pieczątką i adresem: Spectabilibus Dominis proconsulibus *(!)* et consulibus civitatis Leopoliensis, amicis honorandis.

Spectabiles Domini amici honorandi.

Quae Dominationum Vestrarum de emporio suo sententia sit, ex domino Sczerbicio [1]) cognovi, ad eamquae quae visa fuerunt scripto respondi, quemadmodum ex ipso Sczerbicio latius intelligent. Ab ipsis iterum etiam atque etiam peto, ut cum et hactenus amicissimus semper civitatis fuerim

[a]) *Tu jeden wyraz przekreślony i nieczytelny.*

et post hac etiam paratissimum illi studium meum esse velim, nihil autem iniqui a me petatur, in republici iuris humanitate potius quam iure certare mecum velint. Quod reliquum est Dominationes V[est]ras quam optime valere cupio. Zamoscio die Xa mens. Octobris anno Domini MoDoLXXXVIo.

Dominationum Vestrarum studiosissimus. Joannes Zamoiski.

[1]) *Paweł Szczerbic (1552—1609), syndyk i notariusz m. Lwowa, był uczonym prawnikiem. Pochodził z rodziny krakowskiej, odbył studia w Krakowie i za granicą. W r. 1576 został syndykiem Lwowa i odtąd reprezentował miasto na sejmach, sejmikach i u dworu. Od 1582 był sekretarzem król. i asesorem sądów królewskich. Był wydawcą i tłumaczem «Speculum saxonum» i «Ius municipale» wyd. we Lwowie w r. 1581, oraz «Promptuarium statutorum omnium et constitutionum Regni Poloniae» 1604. W r. 1583 opuścił Lwów, przeniósł się do Krakowa, gdzie pracował w kancelarii królewskiej. Jako proboszcz sandomierski i kanonik warszawski zmarł w Krakowie w r. 1609, pochowany u dominikanów. (Informacja p. dr L. Charewiczowej).*

1171. Zamoyski do Piotra Tylickiego Zamość, 21 X 1586.

Poleca swoje sprawy u podkanclerzego Baranowskiego.

Bibl. Ord. Zam. ser. I pl. 1 nr 4. Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczątką i adresem: R-do d-no Petro Tiliczki Regni maiori secretario etc. d-no et amico observandissimo. *Na odwrocie zapiska kancelarii:* Z Zamościa d. 21 Octobris.

Załącza przy niniejszym liście pismo do podkanclerzego Baranowskiego i prosi, by Tylicki wstawił się u Baranowskiego za Piotrem Popławskim, sługą kasztelana rawskiego [1]), aby król dał mu wolny list na branie suszy do opału, do wsi jego Popław z puszczy starostwa łukowskiego [2]) i nadto cztery kopy drzewa z tej puszczy na budulec.

[1]) *Mikołaj Firlej.*

[2]) *Miasto i starostwo grodowe w północnej części dawnego woj. lubelskiego, na południe od Siedlec.*

1172. Zamoyski do Wojciecha Baranowskiego Zamość, 21 X 1586.

Wstawia się o województwo podolskie za Herburtem. Egzekucja pruska. Misja Cieklińskiego do Basina. O pozwolenie na ważenie soli w Zamościu i drobne sprawy.

Bibl. Ord. Zam. Kopia współczesna włożona w nr 1169 z nagłówkiem: Kopia listu do JM. Księdza podkanclerzego.

Prosze WM. swego m-ciwego Pana i przyjaciela, aby WM. raczeł pomnieć o wojewodztwo podolskie na JM. pana podkomorzego halickiego [1]). Pamiętam, gdym o tem z Kr. JM. w Prisowie *(s.)* mowieł, nie raczeł być od tego J. Kr. M., ale iż JM. pan podkomorzy nie chce pierwy wziąć wojewodztwa, ażby mu była dana dzierżawa tłumacka [2]), tedy prosze racz WM. mieć na to pieczą, aby to wojewodztwo beło w całości do sejmu zachowane, żeby zaraz i wojewodztwo i dzierżawą tłumacką z łaski J. Kr. M. pan podkomorzy odniosł. Iż sie Kr. JM-ci nie zda kłaść w instrukcją pruską około moderacjej egzekucjej, tedy już tak bedzie dobrze i mnie sie toż zda, aby raczej o tem przez posła ustnie z niktoremi z panow rad pruskich sie konferowało. Wszakże bedzie potrzeba do kielku pp. rad tamecznych kredense dać, żeby tem bezpieczniej poseł mogl z niemi o tem privatim mowić. Pan Piotr Czerny [3]), ktorego małżonkę Zamoiska urodzieła, beł tu u mnie, przekładając mi trudności swe z strony sumy, ktorą beł dał panom Czyżowskiem [4]) na Lieśniowice [5]). Zjednałeś był WM. te Lieśniowice paniej Koniecpolskiej me non invito, teraz pani Koniecpolska zadaje trudnośó panu Czernemu. Prosze tedy racz WM. na to pieczą mieć, żeby sie in praeiudicium pana Czernego z kancelaryi WM-ci nic nie wydawało. Prosze WM., nie racz WM. kazać wwodzić w akta kancelaryjskie dekretu około młynow kazimierskich [6]). Takem z pany Dembienskimi postanowieł, iż sie mają na sejm znieść z przywilejmi swemi. Ja też wolę to prawem, a niż tem niestaniem, pozyskać. Jako była wola Kr. JM. słałem Czieklińskiego [7]) na scrutinium gwałtow poczynionych we wsi Basin [8]), ale iż pana starosty nie zastał, nie chciał pan podstarości, aby to beło scrutinium, a toż by podobno potrzeba znowu dać mandat o toż do pana starosty, a w niebytności do podstarościego. Mnieć na tem nic nie należy, jednak iżeś mi WM. pisał, że to beła wola Kr. JM., abym beł posłał Czieklinskiego, dlatego to pisze, żeby J. Kr. M. wiedzieć raczeł, iż tam beł Cziekliński i co za przyczyna tego jest, że niedoszło scrutinium. Niewiadomych do końca rzeczy nie godzi mi sie odnosić, ale i teraz snadź tamże znowu potem gwałt służka jakiś pana starościn uczynieł, od czego wiem, że i pan starosta nie bedzie, aby ten łotrzyk karan był, jeśli tak winien jest, jako sława jest. Skarże sie WM-ci, iż soli, ktorą mi przedtem tu z żup ruskich dawano, teraz mi nie dają; miewali to ini [a]) kanclerze, ktorzy tu w Rusi dobra jakie mieli, że jem na potrzebe folwarkow sol z tych to żup dawano, co i nieboszczyk pan Oczieski [9]), ktory dzierżał Sambor i Tarnogorę [10]) i jam przedtem miewał. Prosze, gdyż mi to odjęto, racz WM., Kr. JMc-i prosić, aby mi beło wolno kupować rum z żup krakowskich, a potem z niego tu w Zamościu sol warzyć, żebym tem

---

[a]) *Przekreślone w tekście.*

miasteczku memu charitatem przydać mogł. Także prosze racz mi WM. przysłać mandat do sądu ziemskiego bełzkiego, żeby mi do akt grabowieckich otworzyli, w ktorych, iż tam jest nie mało spraw domu mego, chciałbym je, kazać wszytkie wypisać. Bo tak ten tam grod jest obwarowany, że tę wieżę w ktorej księgi leżą, wiatr obalieł, zaczem mało te nasze akta, jakoby folia Sibillae wiatr nie rozniosł. Pod roki każdemu do ksiąg potrzeba, choćbym chciał kogo pod ten czas posłać, nie miałby, jako powoli, tych spraw szukać. Z tem sie etc.

1) *Herburt Mikołaj, podkomorzy halicki (por.* Arch. J. Zam. nr 1138) *w* A. G. Z. XX nr 48 *figuruje pod r. 1588 jako wojewoda podolski, został mianowany 7 X 1588 wojewodą ruskim.* Niesiecki (s. 355) *mylnie podaje, że wojewodą podolskim został Piotr Herburt w r. 1586 i w tymże roku umarł. W tablicy w t. I* Niesieckiego *Piotr Herburt został wojewodą podolskim po Mieleckim, który umarł w r. 1585, podczas gdy Piotr zmarł w r. 1588. Odróżnić należy Mikołaja Herburta od jego imienika kasztelana halickiego, starosty lwowskiego, a w r. 1589 kasztelana przemyskiego* (A. G. Z. XX; Boniecki VII s. 260—1).

2) *Por. nr 1138.*

3) *Powinowaty kanclerza; matką jego była Zamoyska de domo. Bliższe określenie powinowactwa na razie nieznane* (Arch. J. Zam. II nr 435).

4) *Znani są Czyżowscy, Zygmunt, Stanisław, Mikołaj i Hieronim, oraz siostra ich Anna, zamężna za kasztelanem rozpierskim Mikołajem Koniecpolskim* (Uruski III s. 51).

5) *Leśniowice, wieś w dawnym pow. chełmskim.*

6) *Kazimierz nad Wisłą w woj. lubelskim.*

7) *Cieklinski Piotr, dworzanin Zamoyskiego, sekretarz król., autor* Potrójnego z Plauta (Pol. słow. biograf. IV).

8) *Wieś pod Słonimiem.*

9) *Jan Ocieski z Ocieszyna, zmarł jako kanclerz kor. w 1563 r.*

10) *Tarnogóra, wieś nad Wieprzem w pow. krasnostawskim.*

11) *Grabowiec miasto w woj. bełzkim.*

1173. Zamoyski do miasta Lwowa — Zamość, 28 X 1586.

Wstawia się za Januszem, Węgrem.

Archiwum Aktów Dawnych miasta Lwowa: Dział «Listy». Oryg. z własnoręcznym podpisem, pieczątką i adresem: Spectabilibus Dominis consulibus civitatis Leopolien[sis] amicis honorandis.

Zwrócił się do kanclerza z prośbą o pomoc Janusz, Węgier, obywatel lwowski, który ma pewną sprawę o dom przed sądem miejskim, i żali się, że mu się dzieje bezprawie. Prosi, by mu pozwolili przed sądem bronić się, lub od wyroku apelować do króla.

Prosze WM. swego m-ciwego Pana i prz...
mnieć o wojewodztwo podolskie na JM. pan...
Pamiętam, gdym o tem z Kr. JM. w Pris...
od tego J. Kr. M., ale iż JM. pan podkom...
jewodztwa, ażby mu była dana dzierżawa tł...
mieć na to pieczą, aby to wojewodztwo beł...
żeby zaraz i wojewodztwo i dzierżawą tł...
komorzy odniosł. Iż sie Kr. JM-ci nie z...
moderacjej egzekucjej, tedy już tak b...
raczej o tem przez posła ustnie z nikt...
ferowało. Wszakże bedzie potrzeba d...
dać, żeby tem bezpieczniej poseł m...
Piotr Czerny [3]), ktorego małżonkę Z...
kładając mi trudności swe z strony s...
na Lieśniowice [5]). Zjednałeś był
me non invito, teraz pani Ko...
Prosze tedy racz WM. na t...
Czernego z kancelaryi WM-ci ...
kazać wwodzić w akta kancel...
Takem z pany Dembienski...
z przywilejmi swemi. Ja
zyskać. Jako była wola
gwałtow poczynionych w
chciał pan podstarości.
znowu dać mandat ...
ściego. Mnieć na tem
beła wola Kr. JM..
J. Kr. M. wiedzie...
jest, że niedoszł...
sie odnosić, ale
starościn uczyni...
łotrzyk karan b...
iż soli, ktorą n...
wali to ini...
trzebe folwar...
ktory dzierż...
mi to odj...
z żup kr...

———

a) ...

... 12 XI 1586.

... własnoręcznym pod-
... consulibus civitatis

... profecti, nunc in ditio-
... transferre cogitant. Eorum
... Zamoscium, loci cogno-
... non exteri amplius, sed
... minus libere iter id suum
... tate, etiam sua sponte mi-
... quo magis tamen in hoc
... illis faveant, ego quoque
... quam optime valere cupio.
... LXXXVI.
... amicus Joannes Zamoi-

Rzym, 15 XI 1586.

... *Annibala Kapui.*

... *t. 30 k. 258—258 v. Regesta brewiów. Kopia*

... Poloniae cancellario... Sixtus P. P. V.
... em et apostolicam benedictionem. Commi-
... apostolicae nuncii ordinarii apud Poloniae re-
... archiepiscopo Neapolitano [1]), viro ob insignem
... am, fidem nobis inprimis commendato. Ei
... literas dedimus. Quae vero ad Dei gloriam
... inem pertinebunt, quibus in rebus nunciorum
... versatur, in his tuam auctoritatem atque ope-
... mus; perspecta enim iam dudum est omnibus
... quo nomine omnem tibi felicitatem a Domine

omnem fidem tribues. Datum Romae apud
die decimaquinta Novembris, millesimo
pontificatus nostri anno secundo [2]).

... Z dziejów polityki kurii rzym., s. 11.
...o *Batorego* (Theiner A., Vetera monumenta Poloniae,

...miasta Lwowa Bełz, 16 XI 1586.

...a Janusza w zatargu, który ma on z swym sąsiadem. Najlepiej będzie zbadać ich rachunki.

...Aktów Dawnych miasta Lwowa: Dział „Listy". Oryg. z własnoręcznym pod...ą i adresem: Spectabilibus ac famatis proconsuli et consulibus civitatis Leo...nicis charissimis et honorandis.

177. Zamoyski do Walentego Łapczyńskiego Bełz, 20 XI 1586.

Rozporządzenia gospodarskie.

Bibl. Ord. Zam. ser. II pl. 2 nr 5. Oryg. z dopiskiem i podpisem własnoręcznym, śladem pieczątki i adresem: Urodzonemu p. Walentemu Lapczynskiemu słudze memu.

Rozkazuje dać ptasznikowi z Zamościa, który ma robić sadzawki na kaczki w Zamościu, dwa korce pszenicy ze wsi „Wierzrachów" [1]).

[1]) *Wierzchrachanie, wieś należąca do starostwa bełskiego* (Tarnawski Aleks., Działalność J. Zamoyskiego na polu gospodarczym, Lwów 1935 *passim*).

1178. Zamoyski do Jana Piwki Bełz, 21 XI 1586.

Zleca od poddanych ściągać pieniądze, które potrzebuje na sejm się zbliżający Dyspozycje dla Morandiego budującego pałac w Zamościu. Dyspozycje w sprawie zakładania ogrodu w Zamościu, chowu wielbłądów itd.

Bibl. Ord. Zam. ser. II pl. 1 nr 20. Oryg. z dużym własnoręcznym postscriptum oraz podpisem, śladem pieczątki i adresem: Urodzonemu Janowi Piwkowi słudze mojemu.

Piwko.
Trzeba, żebyś te tam długi od mieszczan wyciągał i od poddanych po

wsiach, wszakże nie przykrz sie barzo poddanem, ile gdzie baczysz ubostwo. Dlatego pisze o tem do ciebie, że mi potrzeba będzie pieniędzy na sejm, ktory też już nadściga. A tak miej o tem staranie, żebyś wżdy mi co z tych długow zebrał. Ten list odeśli do JM. pana chorążego, a jeśli odpis jaki od JM. będzie, prześli mi. Z tem cie Panu Bogu poruczam. Z Bełza die 21 Novembris anno 1586.

J. Zamoiski sst.

Także daj mi znać, co żyd zebrał z brzegu spuszczonego. O schód kamienny napomni Bernarda[1]); posłać tam teraz wańczosu[2]), z ktorego niech robi posadkę taflową, tyle, ile je trzeba będzie do sali. Wszak też już jej gotowy jest niemało, a do sieni...[a]) [g]machow ostatka gornych...[b]) ma Jej M. prosze niech robi; balasy do ogrodu[c]) trzebaby robić do ogrodkow zamkowych, żeby byli zimie gotowe. Zmowić by rzemieśnika, a jakie mają być, niech ukaże Bernardo, i gdy jeden, albo dwa urobią, posłać mi na oglądanie. Dać też znać jakiego drzewa i wiele trzeba. Albo by mogł tam jechać rzemieśnik robić gdzie łatwiej o drzewo. Trzeba też ich i do podworza stajennego. Daj mi znać jeśli Korzeniowski[3]) przykrył dom czeladni trzciną. Wielbłądy dobrze chować, nie robić jemi jedno w pogodę i to odpoczywając jem, to jest w tydzien raz, albo dwa, zdrowemi. Rozkaż to Wincentemu. Zamek niech zawżdy zawarty będzie. Niech tam sypiają Wincenty i Mierniczki. Rozkaż jem...[d]) niech za mur chodzą. Rozumiem iż tam siła grabarzow przez zime mieszka. Mogąli, gdy odmieć z pogodą dopuści, rownać podworze zamkowe, o czem sie rozmow z Bernardem. Posadki płaski, ceglany trzeba aby Bernard dał narobić do gmachow gornych kuchennych, wedle kontraktu, i do domu czeladnego. Jeśli z Luchowa[4]) te stopnie do schoda wielkiego być nie mogą, niech je za czasu da urobić w Drohouisu[5]). Mow Wnukowi[6]) odemnie, aby sie sam pospieszeł. Ogrodnik niech sie tam ma dobrze, a nie ma li co robić, niech sam do mnie przyjedzie. J. Zamoiski ss.

[1]) *Bernard Morandi, architekt w Zamościu* (Arch. J. Zam. I—III, *por. też nr 1117 oraz* Bibl. Ord. Zam. pl. 16 nr 18).

[2]) *Drzewo klepkowe.*

---

[a]) *W oryg. wydarte miejsce na dwa słowa.* — [b]) *Wydarte pół wyrazu.* — [c]) *Wyraz* ogrod *w nawiasie przekreślonym.* — [d]) *Jeden wyraz nieczytelny.*

[3]) *Korzeniowski, oficjalista w Zamościu.*
[4]) *Wieś królewska, w starostwie leżajskim.*
[5]) *Drohowyż, wieś w woj. ruskim, w starostwie niegrodowym, tej nazwy.*
[6]) *Wojciech Wnuk Słowieński, wójt zamojski.*

1179. Goślicki Wawrzyniec, biskup kamieniecki, do Zamoyskiego *XI 1586.*

Donosi o swym mianowaniu biskupem kamienieckim i o zamiarze przybycia na sejm.

Bibl. kr. Tarnowskich w Dzikowie P. 3 nr 10 k. 147 v—148. Kopiariusz z pocz. XVII w. Tekst niedatowany poprzedza nagłówek: Laurentius Goślicki episcopus camenecensis Ioanni Zamoiski cancellario Regni.

Acz rozumiem iż o tym pierwy Wasz Mość moj m-ciwy Pan wiedzieć raczysz, niśli ten tu list moj do rąk WM-ci przydzie, iż krol JM. za wolą i przejrzeniem miłego Boga raczył mie posadzić na stolicy rady swy, i mianować na biskupstwo kamienieckie [1]). Wszakoż mnie samemu o tym przystało Wasz Mości memu m-ciwemu Panu oznajmić, nietylko przeto że rozumiem, iż tak będzie, że się też WM. ucieszysz z jaki taki pociechy sługi swego, ale iż też miło będzie WM. nad takimi władze swy używać, nakazując im, albo mowić, albo milczeć, ktorzy Rzeczypospolity służywszy uprzymie też WM. służeli, jakim ja był jeden, i zawsze być chcę. Mało tym przymnożenie chleba, chociaż trochę podfutrowane pajęczyną zakonną [2]). A coż czynić, kiedy tak moje fata niosą, iż mię na niszy [a]) do klasztoru odesłano. Przysporzy mi tego, dalibog, łaska WM. mego m-ciwego Pana, o czym inszego czasu; tylko proszę, abyś mię WM. wczas do regestru wpisać raczył, aby pan Ząmbkowski [3]) nie mowił, iż to polny biskup, dobrze mu stać pod namiotem w pokoju. Dosyć czasu namiotano się mną, albo chcę mowić, namieszkałem się w namieciech. Tu bowiem u nas tuszą rychłemu sejmowi, jakoż podobno te przypadła moskiewskie [4]) wycisnąć to muszą na krolu JM-ci i radach jego. O czym będzie lepi umiał pan Piotrowski [5]), dilekt WM-ci, a bodaj ja tak *mógł* [b]) kiedyś powiedzieć. Jednak ja mu nie zajrzę łaski WM-ci, tak godnemu, cnotliwemu i uprzymemu człowiekowi. Caetera ille privata dicet.

[1]) *Wawrzyniec Goślicki, dziekan kielecki, kanonik krakowski i sandomierski został biskupem kamienieckim, mianowany przez Batorego w ostatnich tygodniach jego życia, zdaje się w listopadzie 1586* (W. enc. ill.).

---

[a]) *Tak w rkp. Byc może, że jest tu błąd kopisty, ktory* na mszy *przeczytał:* na niszy, *lub należy rozumieć: „najniżej". —* [b]) *Paleograficznie:* babyloc; *widoczny błąd kopisty.*

[3]) *Równocześnie otrzymał opactwo mogilskie, a to przez wzgląd na ubogie uposażenie biskupstwa kamienieckiego.*

[3]) *Ząmbkowski, zaufany Zamoyskiego, który pilnował rozdziału kwater dla senatorów, w czasie obrad senatu* (Arch. J. Zam. III nr 1013).

[4]) *Mowa o planach moskiewskich* (Konopczyński Wł., Dzieje Polski nowożytnej, Kraków 1936, I s. 170).

[5]) *Piotrowski Jan, ksiądz, sekretarz królewski (ob. nr 1110).*

1180. Zamoyski do miasta Gdańska

Bełz, 3 XII 1586.

Poleca obywatela gdańskiego Jerzego Gimpla, który był posłany przez Gdańszczan do obozu wojskowego.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,52 nr 791. Oryg. z własnoręcznym podpisem, pieczątką i adresem zwyczajnym. Na odwrocie: R. 19 VII 93. *Może to data załatwienia sprawy.*

Spectabiles Domini amici honorandi.

Qui hasce D-nibus Vestris reddet civis D-num Vestrarum Georgius Gimpel ab aliquot necessariis meis, ut vir bonus et imprimis officiosus, diligenter commendatus mihi fuit. Ostendit is mihi, cum superiore tumultu, captivorum quorundam redimendorum causa, ad exercitum a D-nibus Vestris publice missus fuisset, cum rebus omnibus suis quas non exigui precii secum habuisset exutum, tum ultra triginta etiam septimanas in vinculis et compedibus habitum fuisse, ac licet ab initio incommodorum eorum sarciendorum spes publico nomine sibi facta fuerit: nihil tamen obtinere se adhuc potuisse. Cum a D-nibus Vestris et publici negotii causa missus, damna haec acceperit, quid non modo aequitas sed vel summum ius ipsum, maxime tamen aequitas atque humanitas requirant, sua sponte pro prudentia sua D. Vestrae intelligunt. Etsi enim ab iis potius, a quibus damnum iniuria datum dicitur, iure id repeti et debuisse et potuisse videatur, cum tamen persecutionis eius dies praescripta iam fortasse sit, ad nullum alium quam ad D. Vestras confugere se debere existimat, ut in quorum et legatione damna ea acceperit et quibus persecutionem eorum incubuisse putet, quod denique spem etiam eorum compensandorum factam sibi ab iisdem dicit. Cum igitur et meorum diligentis commendationis et humanitatis ipsius causa, ego quoque diligenter D-nibus Vestris commendo petoque ut quod alias iuris atque aequitatis ipsius ratione deberi, illi pro prudentia sua iudicaverint, in eo meae etiam huius commendationis causa, eo faciliores se illi praestent. D. Vestras quam optime valere cupio. Belza die III-a mensis Decembris anno Domini MDLXXXVI.

Spect. D. Vestrarum amicus Ioan. Zamoiski pps.

1181. Zamoyski do miasta Lwowa Bełz, 9 XII 1586.

Potrzebuje kamieni do wrót zamku zamojskiego; prosi o pozwolenie wydobycia ich murarzowi posłanemu do Lwowa, z góry będącej na gruncie miejskim.

Archiwum Aktów Dawnych miasta Lwowa: Dział „Listy". Oryg. z własnoręcznym podpisem, pieczątką i adresem: Spectabilibus ac famatis D-nis praeconsuli *(!)* [cu]m caeteris consulib[us civ]itatis regiae Leopo[liensis] D-nis amicis charissimis.

1182. Zamoyski do Jana Piwki Bełz, 12 XII 1586.

O balaski ogrodowe w Zamościu.

Bibl. Ord. Zam. ser. II pl. 1 nr 21. Oryg. z dopiskiem i podpisem własnoręcznym, pieczątką i adresem: Ślachetnemu Janowi Piwkowi, pisarzowi memu w Zamościu ma być.

Zleca, aby Piwko wraz z architektem Bernardem Morandim obliczył ile i wiele potrzeba balasek do ogrodu w Zamościu. Tokarz ma zrobić na próbę jedną, pofarbować i „pokościć" i posłać kanclerzowi do Bełza do aprobaty. Należy też stargować cenę pojedynczej balaski. Zapytuje ile ma owsa sypnego i jakie zapasy zboża.

1183. Zamoyski do miasta Gdańska Bełz, 13 XII 1586.

Wstawia się za obywatelem miasta Zamościa Janem Bartlem (Bartelus), który skarży przed sądem gdańskim, sekretarza gdańskiego, Macieja Retkiera.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,52 nr 791. Oryg. z własnoręcznym podpisem, pieczątką i zwyczajnym adresem.

1184. Zamoyski do Krzysztofa Radziwiłła, woj. wil. Bełz, 17 XII 1586.

Wiadomości o zgonie króla. Wzywa do współpracy dla dobra Rzeczpospolitej i pragnie utrzymywać stałe porozumienie w czasie bezkrólewia. Wstawia się za dworzanami Batorego.

Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie, koresp. nieskatalogowana. Oryg. z własnoręcznym podpisem, śladem pieczątki i adresem: Jaśnie Wielmożnemu Panu, panu Krzysztofowi Radziewiłowi, książęciu na Bierzach i Dubingach, wojewodzie wileńskiemu etc. mnie mi[ło]ściwemu Panu... [przy]jacielowi. *Kopia w Archiwum Nieświeskim 18434. Druk:* Scriptores rerum polonicarum, t. VIII nr XI s. 92.

Jaśnie Wielmożny miłościwy Panie wojewodo wileński. Zaleciwszy przyjacielskie służby swe w łaskę WM. etc.

Wtorkowego dnia [1]) doszła mię nowina o śmierci Kr. JM. pana naszego [2]) ktorej osobliwie dla R[zeczy] P[ospolitej] mamy wszyscy żałować. Jakoż niedawny tuszę czas okaże, jakiego miała z niego krola i co jej na dobrem zdrowiu jego należało. W takowym przypadku R. P. nie godzi sie nam odbiegać, ale czynić co ludziom cnotliwem, dobrem i miłośnikom ojczyzny przystoi, a tego coby beło z jej najlepszem i najpożyteczniejszem, jeden drugiemu pomagać. Herstować, albo na swojem rozumieniu sie sądzić nie chcę, z każdem dobrem zarownom do tego gotow, miłością przeciwko ojczyźnie nikomu niedam przed sie. Czyniąc z dobrem sumnieniem, z dobrą intencją, wiem że Bog będzie podporą. Przy sprawiedliwości wszytkiego dostanie. Są ludzie dobrzy, cnotliwi, ojczyznę i wolność jej miłujący, i ine sposoby są, że da Pan Bog całą zadzierżem i trwałą tę R. P. naszę. Proszę, cobyś WM. raczeł wiedzieć albo rozumieć najlepszego i najzdrowszego R. P. w takowem przypadku, żebyś WM. zrozumiewać sie zemną raczeł. Ja też o tem cobym rozumiał rad sie z WM. chcę znosić, zna[szaj]ąc [a]) spolnie rady o tem czego będzie R. P. potrzebowała, wszytko smarowniej pojdzie. Z tem sie w m-ciwą łaskę WM. powtore zalecam z Belsa 17 Decembris 1586.

Zawżdyś WM. beł chętny J. Kr. M-ci, znałeś też WM. łaski Kr. JM-ci, prosze racz WM. być miłościwem panem tam sługom J. Kr. M-ci, gdyżeś WM. pobliż. Wszak i henrykowi po odjeździe jego, lubo nie odpowiednem, łaskawie byli traktowani. Jeśli komu sie zdali duriores niktorych mores, wszytkich narodow żołnierze nie są pokorni, ale krwią to gdy trzeba płacą, i ci z nami gardłowali, i w drogę ludzko odprawieni iść mogą do domu.

Do pana Pękosławskiego [3]) pisałem, aby w sprawach zamkow na ktorych Polacy są z WM. sie znaszał i rady i pomocy WM. używał, i gdyż tam WM. pobliż raczysz być. Ja też tu będę od pogan jako mogę R. P. oganiał. Nie frasuj sie WM., da Bog będzie dobrze, restituemus Rempublicam O czem tem więtszą nadzieję mam, że tak prętko studia wiele ludzi dobrych i godnych potkały mię, a za tem, przy dobrem sumnieniu i wolności stojąc, cetera da Bog non desunt, nec deerunt.

WM. mego m. Pana swager i sługa J. Zamoiski ss.

[1]) *16 grudnia.*

[2]) *Stefana Batorego; zmarł 12 XII 1586 w Grodnie.*

[3]) *Stanisław Pękosławski, rotmistrz jezdny, był na wyprawie gdańskiej i pod Pskowem, starosta marienburski w Inflantach, marszałkował na sejmie 1585. Zmarł w lipcu 1588. Był też starostą sandomierskim* (Arch. J. Zam. III).

[a]) *Miejsce wyrwane.*

1185. Zamoyski do miasta Gdańska, też do radców pruskich w Królewcu
Bełz, 17 XII 1586.

Zawiadamia o śmierci króla i wysyła do Gdańska Heidensteina.

Do Gdańska: Arch. Państw. w Gdańsku 300,52 nr 791. Oryg. z własnoręcznym podpisem, pieczątką i zwykłym adresem.
Do radców pruskich w Królewcu: Pruskie Arch. Państw. w Królewcu. Herzogl. Briefarchiv B 2. Oryg. z własnoręcznym podpisem. Na odwrocie receptum: praestitae Königsp. 5 1 87.

Spectabiles Domini amici honorandi [a]).

De obitu Regiae M-tis principis olim nostri clementissimi non minus inexspectato [1]), quam tristi, quin cum hac literae D-nibus Vestris spectabilibus [b]) reddentur, iam cognoverint, dubitare mihi non debere videor. Casus hic est, quemadmodum sua sponte pro prudentia sua rectius D. Vestrae intelligunt, ut res quidem per se dolenda, non tam dolorem tamen, quam consilium atque curam reipublicae quae in non leve discrimen eo adducta videtur, postulet. Cum autem et respublica ipsa, et privati pro suo loco hac ratione quam rectissime salutem publicam tueantur, si qui eiusdem reipublicae membra sint, rationes consiliaque sua tali tempore quam maxime communicata habeant, mitto hisce de rebus ad spectabiles D. Vestras [c]) generosum Reinoldum Heidenstenium [d]), secretarium [2]), qui de praesente rerum statu pluribus cum D-nibus Vestris agat [e]). Ei igitur, ut omnibus de rebus, de quibus meo nomine cum illis communicabit [f]), summam fidem non secus quam si ipse coram cum illis [g]) agerem adhibeant [h]), per eundemque de iisdem rebus diserte sententiam suam mihi declarent, rogo. Erit id, quemadmodum ego mihi persuadeo, nec a communis reipublicae salute atque libertate, nec a civitatis ac D-num Vestrarum rationibus alienum, quas quam optime valere cupio. Belza die XVII-a mensis Decembris anno LXXXVI-o.

Spect. D. Vestrarum amicus obseq. paratus Ioan. Zamoiski cancellarius et generalis cap. ssp.

[1]) *Stefan Batory zmarł w Grodnie 12 XII 1586.*
[2]) *Reinhold Heidenstein, sekretarz król. i znany historyk.*

[a]) *Do Królewca* Mag-ci et generosi Domini d-ni amici observandissimi. — [b]) *Do Królewca brak* spectabilibus. — [c]) *Do Królewca* rebus ad D-nes etiam Vestras mag-cas et g[enerosas] generosum... — [d]) *Do Królewca* Heidensteinium. — [e]) *Do Królewca* Vestris faciet *[wyraz b. nieczytelny, lekcja niepewna]* easque cum Ill-mo principe communicet. Ei igitur... — [f]) *Do Królewca* nomine illis proponet, summam... — [g]) *Do Królewca zamiast* illis: iis. — [h]) *Po* adhibebeant *w liście do Królewca* de iisdemque et ipsae suam sententiam.

1186. Zamoyski do miasta Rygi Bełz, 20 XII 1586.

Rozruchy w mieście Rydze bardzo go dotknęły, tym więcej, że dużo czasu na dworze im poświęcił. Namawia do spokoju w czasie bezkrólewia i wysłania posłów na sejm elekcyjny, aby tam przedstawili swe żale.

Arch. Państw. w Rydze. Ārējajs archīvs (Aeusseres Archiv) V 5. Tumultsachen Band 5 t. XVII. Tłumaczenie niemieckie, współczesne, otrzymanego przez Rygę oryginału.

Wan ich mich schon grosser muhe unnd geferligkeit in deme ich die Lande Lieflandt mit mereklicher Verseumnuss meinner eigen sachenn recuperiren unde wieder ahn dise seidt brengenn helfen rhuemete *(?)*, so deucht mir, das es nicht mit unfuege geschege. Daher hat es mir sehr zue hertzen gangen, wie ich von den innerlichen emporung unnd zweihung der Edlen Stadt, die ein heupt der gantzen provincien ist, gehorett unnd vernommenn habe, dan wie woll ich nun dise zwe Jhar hero mich dess koniglichenn hofes nicht alleinne das etzelicher massen vilfeltiger muhe unnd stettigenn molestirens uberhoben, sondern auch dessentwegenn, darmit alle dingk ahn denen Ortten in guttenn wesenn und friedsamen stande muchten erhalten bleiben, mitenteussertt habe.

So wolte ich woll wegenn meinnes so woll gedachter provincien alss auch der stadt zuegethanen unnd wolgewogenner gemuts, das ich kegennwertigk were gewesenn.

Wie aber nun dem allen so sehe unnd mereke ich bey itzigenn des gandtzen Reichss Zuestande, der Stadt nicht nutzlicher unnd besser gerahten sein, dann dass man durchauss keine Neuwerrung in der Stadt vor zunehmen gestaten, sonderen in frid unnde einigkeit zue lebenn sich befleisse, auch das die Stadt auf denn kunftigenn Election tagk ihre gesantenn schicke unnd ihre sachen den alle gemeinne Reichsstandenn ahntragen und vorbringen lassen. Alda dan meines Verhoffens ihnen nicht alleinne wass pilligk unnd rechtmessigk wirtt mitgeteilett, besundern auch was etwan den dingenn muhte zuuiell geschehenn sein, ahne zweifell wirt erloschenn unndt aussgewisschett werdenn. Inmassen dan zue der Zeidt ich kegenwertigk der gandtzenn provinciенn liflandt, unnd sonderlichen der gutten Stadt, souiell mir muegelleich, in deme zuwilfaren unnd meinnen fleis zue bezeigen, mich hirmit wyll ehrbott' haben. Datum zu Beltza den 20 decemb. anno 86.

Joan. Zamoisky Generalcantzeler und oberster.

1187. Zamoyski do miasta Lwowa Bełz, 20 XII 1586.

Zawiadamia o śmierci króla i snuje myśli o bezkrólewiu i konieczności porozumiewania się z miastem.

Archiwum Aktów Dawnych miasta Lwowa: Dział „Listy". Oryg. z własnoręcznym podpisem, pieczątką i adresem: Spectabilibus ac famatis proconsu[li] et consulibus civitatis Leopoliensis, D-nis amicis charissimis et honorandis. *Dopisek inną ręką:* Sub interregno D. Canc.

Spectabiles Domini amici charissimi et honorandi. Zaleciwszy przyjacielskie chęci swe WM-ciom etc.

W przeszły wtorek [1]) doszła mię nowina o śmierci Krola Jego M-ci pana naszego [2]), ktorej osobliwie dla R. P. mamy wszyscy żałować. Jakoż niedawny tusze czas okaże, jakiego z niego miała krola, i co jej na dobrem zdrowiu jego należało. W takowem przypadku R. P. nie godzi się nam odbiegać, ale czynić, co ludziom cnotliwem, dobrem i miłośnikom Ojczyzny przystoi, a tego coby beło z jej najlepszem i najpożyteczniejszem jeden drugiemu pomagać. Herstować albo na swojem rozumieniu sie sądzić nie chcę, z każdem dobrem zarownom do tego gotow, charitate przeciwko ojczyznie nikomu nie dam przed się. Czyniąc z dobrem sumnieniem, z dobrą intencją, wiem że Bog będzie podporą. Przy sprawiedliwości wszytkiego dostanie. Są ludzie dobrzy, cnotliwi, ojczyznę i wolność jej miłujący, i ine sposoby są, że da Pan Bog całą zadzierżem i trwałą tę R. P. naszę. Znałem WM. chęć zawżdy ku dobremu, znałem ku sobie samem *(s.)*, też jako tak wielkiemu R. P. [a]) członkowi, miastu temu, rad zawżdy[*m*] wszego dobrego życzył. Wiem, że Pan Bog wielu WM. baczeniem opuścić nie raczeł. Prosze cobyście WM. raczeli wiedzieć, albo rozumieć najlepszego i najzdrowszego R. P. w takowem przypadku, żebyście WM. zrozumiewać sie zemną raczeli. Ja też, o tem cobym rozumiał, rad sie z WM-ciami chcę znosić. Communicatis consiliis, o tem, czego będzie R. P. potrzebowała smarowniej wszytko pojdzie. Z tem się łaskawej przyjaźni WM. zalecam. Z Bełza 20 Decembris 1586.

WM. uprzejmy przyjaciel J. Zamoiski m. p.

[1]) *T. j. 16 XII 1586.*
[2]) *12 XII 1586.*

1188. Batory Zygmunt do Zamoyskiego — Prasmar, *24* XII 1586.

Kondolencje wskutek śmierci króla Stefana.

Budapest, Acta publica Transylvaniae k. 148. Kopia z nagłówkiem: Exemplum literarum ill-mi principis ad Ioannem Zamoyski, regni Poloniae cancellarium, Prasmarino per Boronkaium datarum. *Druk:* Veress Andrei, Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării—Românești, Bucuresti 1931 t. III s. 82—3.

---

[a]) *Dopisał sam Zamoyski.*

Illustrissime Domine et affinis nobis observandissime. Redditae sunt nobis literae D. Vestrae Ill-mae, ex quibus de obitu Regiae M-tis, domini et patrui nostri desideratissimi, nuncium accipimus, sicuti inopinatum, ita longe omnium tristissimum. Quo certo ita subito perculsi sumus, ut nihil iam nobis in vita gravius acerbiusque accidere posse, iure existimemus. Amisimus enim nomine quidem patruum, sed re parentem, non principem tantum, rebus gestis et gloria clarissimum, sed patrem etiam patriae columen et firmamentum familiae, ac nominis, rerumque omnium nostrarum, in eo spes omnes et adiumenta vitae, dignitatisque nostra ornamenta sita erant. Eius vita perpetuam nobis lucem et serenitatem faciebat, securos et hilares nos reddebat, optima semper spe fovebat et nunc a morte illius tenebrae continui merores, timores, curae, sollicitudines adversae omnes rerum facies, puncto temporis nos occuparunt. Unde merito in luctu iam et squallore sumus, neque unquam certe dum vivemus huius calamitatis memoriam eiicere ex animo nostro poterimus, usque adeo homo, omnium, qui unquam in terris vixerunt, nobis charissimus, ardens et incredibile sui desiderium apud nos reliquit. Verum cum non simus ignari ea lege «nasci omnes, ut moriendum eis sit», modum iam dolori nostro imponimus humilesque nos reddimus sub potenti manu Dei, optime scilicet persuasi, et regem ipsum ad eam usque quae illi concessa fuit vitae metam decurrisse, et nos ideo in iuvenili hac aetate eius ope destitutos esse, ut non hominis viribus, sed summa Dei providentia res omnium regi gubernarique discamus. Quare Deo iam nos nostraque omnia committimus, cui certo scimus, curae nos esse. Ceterum amori etiam et benevolentiae D. Vestrae Ill-mae in omnibus rebus nostris plurimum tribuimus, sicuti eorum quoque fidei et pietati, quibus hic salus et vita, ac rerum omnium nostrarum procuratio concredita est.

Quod ad eas res attinet, quae nobis tempore hoc, ne iis desimus, tentandae agendaeque sunt, de iis dabimus operam, ut brevi, per internuntios nostros ad D. Vestram Ill-mam referamus, communicatisque cum ea consiliis, omnia et uso nostro, et rei publicae aggrediemur. D. Vestram Ill-mam bene valere ex animo optamus.

Datum in oppido nostro Saxonicali Prasmar [1]), *24* Decembris anno Domini 1586 [2]).

[1]) *Prasmar, dziś Prejmer, miasto w Siedmiogrodzie.*

[2]) *List ten zawiózł Władysław Boronkay, ktoremu dano specjalną instrukcję w jego misji do Polski. Instrukcję tę publikujemy wśród załączników.*

1189. Kovacsóczy Wolfgang do Zamoyskiego Prasmar, 24 XII 1586.

Kondolencje wskutek śmierci Stefana Batorego. Proponuje kandydaturę siedmiogrodzką na tron polski.

Muzeum w Kolozswarze, oddział Mike Sándor. Oryg. z własnoręcznym podpisem i adresem: Ill-mo D-no d-no Ioanni Zamoisky regni Poloniae cancellario, generali exercituum ac C[racovi]ensi, Marienburgensi, Knissinensi, Belzensi, Zamechensi, Kresoviensi, Garwolensique capitaneo etc. d-no observandissimo. *Druk:* Törtenelmi Tár, Budapest 1892 s. 694—5.

Uw. *List ten zdaje się nie został wysłany.*

Ill-me D-ne d-ne mihi observandissime.

Ex literis D. Vestrae Ill-mae, primum, deinde mox a tabellario quoque intellexi cum maxima animi mei molestia et dolore incredibili, Ser-mum Regem nostrum vitam cum morte commutasse. Quo casu nihil toti huic provinciae, nihil nobis omnibus gravius accidere potuit, hoc praesertim tempore, quo et principem nondum aetate matura, et res provinciae satis debiles ac infirmas esse videmus. Sed ea est rerum humanarum conditio, ut semper iis aliquid deesse, nisi divina ope nitantur, animadvertamus. Quare cum haec omnia a Deo esse sciamus, utpote cuius voluntate et decreto nihil perpetuum sit sub sole, aequo animo fortunam hanc ferre atque ita nos parare debemus, ne qua in re vel principi, vel patriae, ac nobis tandem ipsis, desimus.

Quid autem D. Vestrae Ill-mae ex familiae Regiae Maiestatis dignitate faciendum hoc tempore sit, id nemo ipsamet melius scire potest, quippe qui et Regiae M-tis animum, intimosque sensus optime noverit, et nunc, qui sit ibi animorum status, quae studia hominum, nobis omnibus, qui inde omnium rerum ignari longe absumus, rectius teneat. Scimus equidem D. Vestra Ill. ea esse pietate et sapientia praeditam, ut nihil ducat antiquius eius familiae, cuius iam ipsa quoque partem sibi vindicat, et a qua amplissima virtutum suarum praemia est consecuta, commodo et dignitate. Quod regis quoque ipsius manes et omnium hominum voces ac voluntates, iure quodam ab ea postulare videntur.

Si quid autem a nobis hinc, vel consilii, vel opis, ad hanc rem afferri potest, modo intelligamus, quanam ratione nitamur, nihil praetermittemus eorum, quibus regalia huius familiae ornamenta in alios etiam propagari possint.

Quanquam in ea spe sumus, nunquam rempublicam illam, cuius in reges suos pietas, in ore omnium est, esse commissuram, ut tanta et tam clarissima defuncti regis erga se merita, quae nulla unquam temporis diuturnitas est deletura, ea ingratitudine prosequatur, ut reiecta a spe regni eius stirpe, in qua duos eximiae indolis iuvenes, alterum exploratae quoque virtutis, plane ad regnandum natos videmus, alienum aliquem et novum hominem regnare eius loco apud se patiatur.

Certe maiores vestri et Ludovicum ex legato Casimiri regem statim ultro declararunt, et eius postea filiam, ne ingrati in suos reges viderentur, una cum regno Jagelloni, cupidissimis animis detulerunt. Quod et alias sae-

pius, tam in regno Poloniae, tum apud nos et alias nationes, cum summa earum laude factitatum esse accepimus. Sed haec omnia D. Vestrae Ill-mae exploratiora sunt. Nobis autem nunc duce imprimis et auctore opus est, quam solam ipsam esse et agnoscimus, et si quid e re esse duxerit, sequemur.

Quod porro mearum privatim partium erit, sane de praeclarissima ista familia benemereri, eiusque commoda et decora (quamvis non sum nescius virium mearum imbecillitatis) pro virili promovere, vel saltem praeclara quaeque ei cupere nunquam desinam. In reliquo D. Vestram Ill-mam bene valere ex animo cupio. Datae Prasmarino 24 Decembris anno 1586.

D. Vestrae Ill-mae servitor deditissimus Volffgangus Kowachoczy, m. p.[1]).

[1]) *Kanclerz siedmiogrodzki.*

1190. Gálffy Jan do Zamoyskiego Prasmar, 25 XII 1586.

Wrażenie śmierci króla Batorego. Panowie siedmiogrodzcy pragną poznać zdanie Zamoyskiego, co do widoków kandydatury ks. Zygmunta w Polsce. Narzekania na zniszczenie Siedmiogrodu, wskutek wojen króla Stefana z Moskwą.

Bibl. Ord. Zam. vol. IV pl. 20 nr 3. Oryg. z własnoręcznym podpisem i adresem: Illustri et Magnifico Domino Joanni Zamoyski de Zamoschia capitaneo generali et summo cancellario regni Poloniae, domino et patrono observo. *Druk:* Veress Andrei, Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării—Românești, Bucuresti 1931 t. III nr 42 *(wydanie niezbyt poprawne).*

Illustris et Magnifice Domine.

Ex litteris Ill. D-nis Vestrae intellexi optimum et maximum regem vitam cum morte commutasse [1]). Cuius interitus quantum mihi doloris attulerit verbis exprimere non possum. Cuius quidem doloris causas, enumerare supervacaneum esse puto, viro praesertim tanta prudentia et sapientia praedito. Hoc unum et dicere et sentire satis est, mortem huius regis non tantum imperio Polonico, sed universo adeo nomini Christiano insigne detrimentum attulisse. Ill. D-nem Vestram facile per me ipse intelligo magnas et iustas, cum publici, tam privati doloris causas habere. Quo in dolore ita tamen si moderatur, ut in recenti etiam vulnere maiorem habeat rationem consilii de familia Bathorea, quam luctus et lacrimarum. Sed hoc consilium nobis, res Polonicas ignorantibus, difficile et arduum videtur, nisi ingenio et prudentia Ill. D-nis Vestrae omnes illiusmodi viae et rationes ostendantur. Nam etiam Ill. D-nem Vestram de ill. principe nostro [2]), ut qui huius aetatis adhuc sit, vel parum, vel nihil sperare video, sed etiamsi tam certa spes esset ipsa, quam

certae solent esse expensae huiusmodi spem sustentantes, tamen nostrum *(!)* hominum maximae partis iudicio, tentanda haec res vix esset. Qui hoc modo loqui consveverunt, Stephani regis imperium Polonicum damno potius nobis fuisse, quam emolumento. Primo enim, ita regem ex Transsylvania discessisse, ut non tantum vacuum aerarium, sed tam magnum aeris alieni debitum principi reliquerit, ut is vix multorum annorum publicis proventibus Regni liberare sese ab eo potuerit. Ingruentibus deinde bellis, nullum fuisse finem exportationis militum, equorum, pecuniae. Multos praestantes viros pro commodo Poloniae pugnantes, tot annorum proeliis occubuisse, quos vero fortuna conservaverit, iis quotannis magnam copiam bonorum Transsylvanicorum pro navata in bello Moschico opera distributam esse, cum maximo arcium et praesidiorum patriaeque detrimento, a quibus illa bona in perpetuum abalienata sunt. Harum omnium rerum nullum aliud praemium Transylvaniam accepisse, quam odium et minas Tartarum *(!)*. Haec et similia his, ut dixi, a nostris connumerantur. Nos tamen, qui utilitatem et gloriam Sigismundi principis nostri omnibus rebus anteponimus eiusque gratia nullis fortunis nostris parcendum existimamus, si quid Ill. D. Vestra pro illius existimatione suscipiendum putat, modo certe aliqua consilii sui fundamenta ostendat, dabimus operam, quantum possumus, ne adolescenti principi multis certe et praeclaris natura dotibus praedito, defuisse videamur. Tandem Ill. D. Vestram felicissime valere optamus. Datae in oppido Prasmar die Nativitatis Salvatoris nostri anno 1586.

Ill[ustris] M[agnifici] D[ominationis] Vestrae servitor obsequentissimus Joannes Gálffy ss.[3]).

[1]) *Stefan Batory umarł 12 XII 1586 w Grodnie.*

[2]) *Zygmunt Batory, ks. siedmiogrodzki, syn Krzysztofa, bratanek króla Stefana, urodzony 1572, umarł 28 III 1613* (Etienne Batory, Cracoviae 1935).

[3]) *Jan Gálffy, wielmoża siedmiogrodzki. Mylnie zwany Pálffy w* Arch. J. Zam. II nr 645.

1191. Szlachta okręgu Sesswegen w Inflantach do Zamoyskiego [*1586?*] [1]).

Skarży się na nadużycia podstarościego Karkowskiego i przedstawia swe ciężkie położenie w Inflantach.

Bibl. Ord. Zam. ser. I t. II pl. 9 nr 11. Oryg. bez adresu.

Illustrissime ac Magnifice Domine cancellarie, d-ne gratiosissime.

Quando Moschus hostis, longa annorum serie, bellicis expeditionibus provinciam Livoniae ardentissime oppugnavit expugnavitque, maiori ex parte

moniti, fide regno Poloniae data dicataque, arcem Sesueiensem [2]), triginta circiter annos et ultra, fuso pro eius salute maiorum nostrorum sanguine, ipsis nos expugnata ea captis abductisque, proprio stipendio defendebamus studiosissime. Inde aliquando praesidium expectandum commodissimum, unde iam omnis generis iniuriae cum summa violentia coniunctae in cervices nostros uberrime promanant. Matthias enim Karkowsky vicecapitaneus Sesueiensis per aliquot annos nobis bona nostra haereditaria post recuperatam Liuoniam a Regia Maiestate per dominos revisores restituta, pro parte quibusdam, pro toto quibusdam adimit, vi, nullo iure aut legitimo processu, benemeritos de Republica decrepidosque ad stipem miserrime adigit, praegnantibus et gravidis mulieribus ad necem et abortum usque horribilis et terriculosus est. Cuius insolentia, nec legitima iuris per aliquot iam annos adhibita compescunt remedia, nec interposita a Regia Maiestate vadia, nec commissariorum decreta, nec denique virtutis amor aut poenae metus. Humillime ab Ill. et Mag. D. Vestra petimus, dignetur in favorem sacro sanctae justitiae, in protectionem bonorum, in poenam delinquentium, nostras partes et apud Sacram Regiam Maiestatem et apud dominos assessores iudicii Regii, pro promovenda causa nostra in se recipere, ne vel in nobis miserrime laedatur Respublica, vel ulteriori iusolentia adversarii vires nostra hactenus admodum exhaustae, in totum concidant, quae si conservatae fuerint, accrevisse aliquid Reipublicae eiusque thesauro, sin pereant, eundem minui et debilitari, certum est. Pro Regni, regis, et Ill. ac Mag. D-nis Vestrae salute ipsa nostra corpora offerimus.

Ill. ac Mag. D-nis Vestrae humillima. Tota nobilitas districtus Sesueiensis in Liuonia.

[1]) *Terminus a quo, napisania listu jest objęcie Sesswegen przez Polaków po pokoju w Jamie Zapolskim t. j. r. 1582, terminus ad quem, koniec 1586, ponieważ, jak z treści listu wynika, Batory jeszcze żyje. Ponieważ od r. 1582 upłynęło już* aliquot iam annos *przeto przyjmuję datę 1586 r.*

[2]) *Sesswegen, Czestwin, zamek w Inflantach, zajęty z początkiem wojny przez Iwana, był w rękach moskiewskich, aż do zawarcia pokoju 1582 r.* (Natanson Leski Jan, Epoka Stefana Batorego w dziejach granicy wschodniej Rzeczypospolitej, Warszawa 1930 s. 21, 23—4, 124).

1192. Grabowski Oswald do Zamoyskiego [*1586?*] [1]).

Prosi o urząd zastępcy dowódcy zamku ryskiego.

Bibl. Ord. Zam. ser. I t. V pl. 36 nr 19. Oryg. z własnoręcznym podpisem i adresem: Ill-ri et Mag-co D-no d-no Ioanni Zamoisky Zamoiscu *(s.)* regni Poloniae supremo cancellario etc. suo clementi.

Ill. et Mag. D-ne, d-ne mihi gratiosissime perpetuoque observandissime.

Quandoquidem Sacra ac Ser-ma Regia M-tas dignata sit cum ill. d-no Curlandiae duce [2]), de arce Rigensi hoc rerum statu ita transigere, ut sub suae Celsitudinis cura et inspectione arx illa cum praefecto eiusdem maneat, Reg. M-tas vero sumptus ad sustentandam eam necessarios tamdiu praestet, donec eius providendae melior ratio inveniri et integre in ipsius Reg. M-tis curam possessionemque recipi possit, existimo pro fide mea, quam S. Reg. M-ti humillime detuli, omissis tam ducis Curlandiae quam Holsatiae servitiis plane necessum esse, ut sub iuramento S. Reg. M-ti praestando, aliquis isthic loci diu versatus, praefecto arcis Rigensis adiungatur, cui res eius provinciae, maxime istius arcis notae sunt, quique cognitionem aliquam linguarum habeat, ut praefecto adsit et quoties opus fuerit, S. Reg. M-ti et Ill. Mag. Vestrae de statu et rebus scitu necessariis quam fidelissime perscribat, quique interdum advenientibus regiis commissariis adesse, vel alias ad mandatum regium negotia occurentia illic expedire, tum quoque libertates veteres arcis tueri et curare possit. In quo sane, ubi mea humillima opera S. Reg. M-tas uti voluerit, me, qui integros septemdecim annos isthic loci apud ducem Curlandiae in negotiis Reipublicae versatus sum, absque arrogantia fidelem servitorem offero, cui id munus praesertim cum ipse Ill. dux Curlandiae hoc mihi suscipiendum diligenter suadeat, S. Reg. M-tas satis tuto concredere et demandare queat. Modo sustentationem in ea mihi largiri et loco salarii accidentia ex litteris liberi passus dari solita asscribere dignaretur. Ita enim cum utilitate S. Reg. M-tis in ea degerem, animadvertens, ne quid fraudis et doli a negotiantibus et peregre euntibus seu advenientibus in Republica committatur, sed ne absque ulla dignitate officium hoc quoque sit, operae pretium foret addi titulum vel vicepraefecti regii vel secretarii, maxime propter negotia demandanda. Quod S. R. M-tas brevi re ipsa cognoscet sibi magno usui futurum, ne inde S. R. M-tem paenitere possit gratiae suae, quam in prioribus humillimis postulatis meis consequuturum me esse ex Ill. Magnificentiae Vestrae promotione confido. Ill. Mag. Vestrae ad omnia officia obsequentissimus et perpetuus servitor.

Oswald a Grabow [3]).

Cedula. Jakom to książęciu JM-ci kurlandskiemu, szukając u JM-ci porady dobrej, oznajmił, wielce rad temu był i pożądał ode mnie, abych się o tę kondycją pilnie starał. Skąd i WM. memu m-ciwemu Panu (może mi WM. bez wątpliwości wierzyć) wszelaki pożytek przydzie w czemkolwiek mi będzie WM., a przeto u inszych promotionem aliquam nie szukam, contentus haec omnia ex summa auctoritate Ill. Magnificentiae mihi contingere posse.

[1]) *Jak wynika z przypisu 3, Grabowski nie mógł pisać tego listu po r. 1587, gdyż jako stronnik Gisego nie mógł liczyć na poparcie Zamoyskiego. List ten więc zapewno*

powstał w poł. 1586, kiedy to ks. Gotard Kettler paktował z Rygą (por. Archiwum Sapiehów s. 16—17).

[2]) *Gotard Kettler.*

[3]) *Był posłem, w czasie bezkrólewia, od Marcina Gisego do arc. Maksymiliana. Z Gisem był zresztą związany i przedtem. Stąd zaraz z Gisem, po zwycięstwie Zygmunta III, został w r. 1588 uwięziony w Wilnie. Wydostawszy się z więzienia tego, Grabowski uciekł z Polski, ale został obłożony infamią (*Seraphim Ernst, Livländische Geschichte, Reval 1904 s. 155, 160—1, 173).

1193. Opaliński Andrzej do Zamoyskiego 1586.

Protekcje Weseliniego. Działalnośc rodziny Zborowskich.

Bibl. Ord. Zam. Regesty z r. 1586. Publikuje się bez ostatniego wiersza regestu, zawierającego dwa oderwane wyrazy.

Z odpisu p. marszałka kor. do tegoż bez daty, w ktorym sie wywiaduje, jeśli adwersarze jego pod patrocinium p. Weseliniego [1]) udali sie za radą jego, jako udają, z ktorym amicissime żyje. Na tymże z relacjej Zeronskiego pisarza grodzkiego kaliskiego, że Chrzysztof [2]) p. gnieźnieńskiego [3]) upomina listami, aby sie porozumiawszy z wojewodą poznańskim [4]), sendomirskim [5]), jął sie spraw Rzeczpospolitej i exorbitancje krolewskie naprawiał. Ale p. gnieźnieński chce doma, jako ziemianin siedzieć, jeśliby drudzy senatorowie chcieli, niechciałby być on postremus...

[1]) *Wesselényi Franciszek de Hadad, zaufany dworzanin Stefana Batorego.*
[2]) *Krzysztof Zborowski.*
[3]) *Jan Zborowski, kasztelan gnieźnieński.*
[4]) *Stanisław Górka.*
[5]) *Stanisław Szafraniec z Pieskowej Skały.*

1194. Zamoyski do miasta Lwowa Bełz, 2 I 1587.

Zapowiada przyjazd na zjazd do Lwowa i przysyła Grabowieckiego.

Archiwum Aktów Dawnych miasta Lwowa: Dział „Listy". Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczątką i adresem: Spectabilibus ac famatis D-nis proconsuli et consulibus civitatis Leopoliensis D-nis amicis charissimis, honorandis.

Spectabiles D-ni, amici charissimi.

Zaleciwszy chęci swoje przyjacielskie WM-ciom etc.

Iż tam na ten zjazd [1]) jadę, tak że będzie tam Ich M. panow braciej z owego wojewodztwa i ziemie chełmskiej niemało, posyłam tam sługę swego

Grabowieczkiego do WM. dla gospod, prosząc abyście mi WM. w tej mierze zwykłą swą chęć okazać raczeli, co ja zasługować WM. powinien będę. Z Bełza die 2 Januarii anno 1587.

WM. uprzejmy przyjaciel J. Zamoiski pps.

[1]) *Zjazd szlachty ruskiej we Lwowie odbył się w dniu 7 I 1587. O nim i o roli na nim Zamoyskiego ob.:* Heidenstein R., Rerum polonicarum... libri, s. 243; A. G. Z. XX nr 33—35; Sulicovii J. D., Commentarius...; Lepszy K., Walka stronnictw, s. 11 przyp. 2.

1195. Jerzy Fryderyk, administrator Prus ks. do Zamoyskiego

Onoltzbach, *4 I*/25 XII *1587*.

Kondolencje wskutek śmierci Batorego.

Pruskie Arch. Państw. w Królewcu. Herzogl. Briefwechsel, Konzept.

Dei Gratia Georgius Fridericus *etc.*

Illustris et Magnifice Domine amice singulariter nobis dilecte.

Literae generosorum nobilium consiliariorum nostrorum fidelium, nobis dilectorum in nostro ducatu Borussiae de obitu serenissimi et potentissimi principis ac domini domini Stephani regis Poloniae etc. domini et affinis nostri, accerbitatis multum nobis attulerunt.

Nam dum consideramus defunctae S. R. M. iustitiam, prudentiam et magnanimitatem et reliquas eius virtutes, quae in amplificando, et gubernando Regno Poloniae vere cognitae sunt, neminem sanae mentis putamus, qui ob tanti herois et vere patris patriae e vita discessum, non commoveatur, et plurimum doloris accipiat, cuius etiam tanta et tam magna erga nos sunt merita, ut post necessitudinis iura neminem fore putemus, qui ex hoc insperato casu plus acerbitatis ferre, magisque nobis contristari deberet.

Verum cum sciamus certo, suam Regiam Maiestatem non casu vita abiisse, sed singulari Dei omnipotentis consilio, ex aerumnoso vitae huius ergastulo nobis ereptum (quem Pater misericordiarum in extremo die ad aeternam gloriam resuscitare velit). Et intelligamus Mag-cae Dominationi Vestrae hanc immaturam mortem S. R. M., iuxta nos valde fore accerbam, periculosum erit divinae eius voluntati reniti. Et sperabimus eidem Deo nostro, nos superstites curae esse et quod regno Poloniae et nobis, iustitiae amantem, sapientem et ita utilem regem, ad propagandum nomen sanctum suum subrogaturus sit.

Sed cum interim nobis prospiciendum censeamus, nec contemnendi sint obtrectatores, praecipue ducatus nostri Borussiae rebelles, Mag-cam Domina-

tionem Vestram rogamus, ut si quae contra nos tentata, per suos convinctos resciscat, ea nos, vel nobis absentibus, nostros non caelet, quo illis in tempore obviare possimus, amiceque ab ea petimus, ut quantum potest, nostra negotia, uti hactenus coepit, promovere pergat, nostrisque internuntiis quotiescunque ab ipsis interpellata et requisita fuerit, consilio, opera, et auctoritate sua adsit.

Quo officio devinciet Mag-ca Dominatio Vestra nos vicissim ad singularem animi promptitudinem, et feliciter, ut vivat, optamus, cui nostra negotia commendamus; datae ex aula nostra Onoldina 25 Decembris anno salutis restauratae 1586.

Georgius Fridericus, dux Prussiae et Silesiae.

1196. Sykstus V do Zamoyskiego — Rzym, 10 I 1587.

Przysyła Annibala z Kapui do Polski, na elekcję.

Bibl. Ord. Zam. Dyplomy 520. Oryg. pergaminowy 45 × 23 cm, z adresem: Dilecto filio nobili viro Ioanni Zamoscio regni Poloniae cancellario. *Nota pierwsza:* D. 10 Ianuarii. Breve. *Nota druga:* Svasorium de electione regis 1587. *Nota trzecia:* Brevia F. 1 n-o 2.

Xystus Papa V. Dilecte fili, nobilis vir, salutem et apostolicam benedictionem.

Qnanta iactura facta sit obitu Stephani Poloniae regis, quantum in eius pietate et virtute spei ac praesidii situm esset, non modo Regni istius sed universae etiam catholicae Ecclesiae rebus, quanto nunc in discrimine versemini, quantam rebus omnibus mutationem novus rex afferre possit, quantopere tibi catholicisque omnibus, apud quos regis creandi potestas est, vigilandum sit, quid a te atque ab illis boni omnes expectent, quid res ipsa flagitet, quid vestra virtus polliceatur, nemo te melius novit. Stude igitur et certa, quantum potes, animo et consilio conniti, quantum auctoritate, atque opera apud alios efficere, ut rei magnitudini par diligentia adhibeatur, utque depositis simultatibus rex optimus et pietatis in primis studiosissimus (qua detracta caetera umbra quaedam virtutis sunt, non virtutes) creetur. In primis vero divinum praesidium implora, tu, ut enim sine hoc irrita sunt hominum consilia, sic nunquam deest Deus optimis conatibus, suae in primis gloriae causa, susceptis. Haec scribere voluimus magis, ut nostro officio et muneri incredibilique desiderio satisfaceremus, quam quod pietatem caritatemque tuam nostra cohortatione indigere existimaremus. Cetera ex venerabili fratre archiepiscopo Neapolitano nuntio nostro cognosces[1]). Dat. Romae apud Sanc-

tum Petrum sub annulo Piscatoris die X Januarii MDLXXXVII. Pontificatus Nostri anno secundo [2]).

Ant. Buccapadulius [3]).

[1]) *Annibal z Kapui, doktor praw uniwersytetu w Pawii, dostał się za młodu na dwór papieski, a za Grzegorza XIII znalazł się w najbliższym otoczeniu papieża. W r. 1576 odbył misję gratulacyjną do cesarza Rudolfa II do Pragi, potem został nuncjuszem w Wenecji a 17 VI 1578 otrzymał arcybiskupstwo neapolitańskie. 6 IX 1586 desygnował go Sykstus V na nuncjaturę polską, jako następcę Hieronima Bovio biskupa Camerino. W połowie lutego 1587 przybył Annibal do Krakowa. Wyjechał z Polski w maju 1591* (Nanke, Z dziejów polityki kurii rzymskiej, s. 9—10; Biaudet H., Les nonciatures apostoliques permanentes jusqu'en 1648, Helsinki 1910).

[2]) *Na skutek śmierci Batorego, wygotowano 10 I 1587, w Rzymie, pierwszą instrukcję dla Annibala tyczącą się elekcji. Równocześnie przesłano mu 33 brewiów dla biskupów i świeckich senatorów. Jednym z tych brewiów jest niniejsze, dla Zamoyskiego (*Nanke, *j. w.*, s. 9—10).

[3]) *Buccapadulius Antonio, sekretarz kurii rzymskiej* (Arch. J. Zam. III nr 789).

1197. Fryderyk II, król duński do Zamoyskiego — Skanderborg, *20*/10 I 1587.

O poparcie dla wysłańca na dwór królewski, Joachima Reicha.

Arch. Państw. w Kopenhadze, Latina 1586—1599 s. 29. Nagłówek: Ad cancellarium magnum regni Poloniae et mutatis mutandis ad archiepiscopum et mareschallum *(s.)* Regni. Scandenburg 10 Januarii. Fridericus.

Cum ad ser-mum principem d-num Stephanum regem Poloniae, amicum et vicinum nostrum charissimum, et amplissimos Regni ordines, praesentem consiliarium et mandatarium nostrum, fidelem nobis dilectum Joachimium Reichium ob negotia quaedam ablegaremus, paucissimis Sinc. Vestram benigne compellandam duximus et ab ea clementer ac gratiose contendimus, ut qua apud serenitatem regiam, ordinesque incliti Regni, Sinc. Vestra valet auctoritate, postulata nostra pro singulari, recti aequique studio suo promovere, proque candore suo, sibi commendata habere velit. Hoc a Sinc. Vestra nobis longe erit gratissimum, cui nos vicissim, quacunque oblata occasione, favorem, promptissimamque voluntatem nostram regiam benigne deferimus, eandemque diu feliciter valere cupimus. Datae.

1198. Ramel Henryk do Zamoyskiego — Skanderborg, *20*/10 I 1587.

Prosi o poparcie swojej sprawy, którą przedstawi wysłaniec króla duńskiego. Ofiarowuje mu miecz.

Bibl. Ord. Zam. ser. I t. II pl. 8 nr 1. Oryg. z własnoręcznym podpisem i adresem na odwrocie: Ill. Mag. D-no d-no Johanni Samoscio regni Poloniae supremo cancellario,

exercituum generali, Cracoviensi, Belzensi, Knischinensi, Marienburgensi etc. capitaneo, d-no fautori et patrono suo summa observantia colendo.

Illustris, magnifice etc. generose Domine, cancellarie magne, fautor, etc. patrone singulari observantia mihi perpetuo colende.

Etsi Ill. Mag. Vestram in isto inclyti Poloniae regni publicarum gravissimarumque rerum fastigio constitutam, hoc praesertim comitiorum tempore occupatissimam esse scio, ut ab intempestivis interpellationibus, mihi praesertim de Ill. Mag. Vestrae nihil unquam promerito abstinendum esse facile intelligam, attamen cum summis viris nihil a natura divinius datum sit, quam ut possint, nihil humanius, quam ut velint multis prodesse ac gratificari, adeoque iam ser. ac potentissimus Danorum rex [1]), d-nus meus clementissimus, causam meam vel ipsa morae diuturnitate satis afflictam, apud ser-mum itidem ac potentissimum principem etc. d-num d-num Stephanum Poloniae regem d-num quoque meum clementissimum et amplissimos Regni ordines agendam, consiliarium suum ac mandatarium, latorem praesentium, ablegaverit. Hoc saltem ab Ill. Mag. Vestra paucissimis officiose mihi petendum arbitratus sum, ut auctoritate sua, qua plurimum potest et aequitatis pietatisque studio, nunquam satis laudato, iustitiam causae meae, quo nunc demum ea debitum exoptatumque finem sortiatur, benigne iuvare dignetur. Pertinebit hoc ad salutarem iuris et iustitiae administrationem, ad utriusque regis mutuam benevolentiam fovendam et conservandam, ad subditorum utriusque Regni securitatem utilitatemque promovendam et ad Ill. Mag. Vestrae dignitatem magis magisque illustrandam et amplificandam, quam depraedicare nunquam desinam.

Reliquum antedictus consiliarius et mandatarius vir clarissimus d-nus Ioachimus Reichius, quem Ill. Mag. Vestra sibi benigne commendatum habere velit, porro meo nomine expositurus est. Cui dignitatis, auctoritatis omnisque beatitudinis felicissimum perpetuumque incrementum a Deo Optimo Maximo toto animo precor eamque diu incolumen recte vivere et valere opto. Missus ad me ex Anglia ab amico est gladius quotidiano domestico usui, ipsius iudicio non incommodus, quem officii causa Ill. Mag. Vestrae dono meo nomine exhibendum, eidem mandatario regio d-no Joachimo Reichio tradidi: quo autem animo munusculum istud et interpretandum et aestimandum et a me accipiendum esse cupiam, ipsa Ill. Mag. Vestrae consueta humanitas innatusque candor et sinceritas omnibus obvia, eidem abunde dictabunt. Iterum valeat Ill. Mag. Vestra. Raptim e regia Scanderburgo [2]) die 10 mensis Ianuarii anno 1587.

Ill. Mag. Vestrae studiosissimus Henricus Ramelius [3]) manu propria.

[1]) *Fryderyk II.*

[2]) *Skanderborg, miasto i zamek w środkowej Jutlandii.*

[3]) *Ramel Henryk, ze znacznej rodziny pomorskiej, rotmistrz* (Arch. J. Zam. II i III; Script. rer. pol. XI). *Na czele piechoty niemieckiej walczył na prawym skrzydle sił Zamoyskiego, pod Byczyną* (Heidenstein R., Rerum polonicarum... libri, s. 280).

1199. Maksymilian, arc. austriacki do Zamoyskiego Wiedeń, 25 I *1587*.

Wysyła na elekcję Krzysztofa Teuffenbacha i prosi o poparcie swej kandydatury.

1) Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 495/II. s. 23—5. Kopia z XIX w. 2) Tamże nr 546 s. 295. Kopia z XIX w. Obie kopie identyczne z następującym nagłówkiem: List Maxymiliana, arcyksiążęcia austryackiego, w czasie bezkrólewia, do Jana Zamoyskiego, hetmana w. kor. r. 1586 pisany.

Illustris D-ne, sincere nobis dilecte! Salutem et benevolentiae nostrae affectum!

Cum una, cum m-tis caesareae d-ni nostri clementissimi, catholici regis Philippi, ser-morum archiducum: Ferdinandi, Ernesti et Mathiae oratoribus, nostrum quoque deputatum, magnificum fidelem sincere nobis dilectum Christophorum liberum baronem a Teuffenbach, sacrae caesareae regiae m-tis, archiduci Carolo, patruo meo, a consiliis belli nostrumque consiliarium coniungeremus, specialiter ei mandavimus ut Dilectionem Vestram inviset et summam mandatorum nostrorum cum eo communicet. Noluimus itaque omittere, quin has literas D-ni Vestrae inscriptas ei quoque daremus, equidem eidem felicitatem ex animo primum precati, ab ea vehementer peteremus, ut in comitiis nostri paternam curam gerere dignetur ac certissime sibi persuadeat, si nos suae auctoritatis adminiculo ad Regni gubernacula promoverit, nosque id Deo optimo maximo favente fuerimus consecuti, se in omnibus felicis nostri successus participem futurum, et de nobis rebusque nostris omnibus pro suo arbitrio semper dispositurum, quam bonitas divina ad multos annos prospera utentem valetudine, ac rebus secundis, una cum tota prosapia sua florentem conservet. Dabam Viennae die 25 mensis Januarii anno Domini *1587*[a]).

Maximilianus archidux Austriae, etc.

[1]) *Por.* Schweizer, Die Sukzessionswirren in Polen (1586—1589), s. 26 *i instrukcję dla całego poselstwa cesarskiego wysłanego na elekcję (z dnia 13 V 1587) drukowaną przez* E. Mayera, Des Olmützer Bischofes Stanislaus Pawłowski Gesandschaftsreisen nach Polen, *Dodatek nr 4 s. 246—3.*

Zadziwia tylko data niniejszego listu, nawet jeśli przyjmiemy, że był pisany w r. 1587.

[a]) *W obu rękopisach 1586, oczywiście błędnie.*

Tak wcześnie, w styczniu 1587, jeszcze na pewno nie zapadła w Pradze decyzja wysłania do Polski poselstwa. Dlatego do daty miesięcznej i dziennej zapisanej w kopiach z XIX w. — należy odnosić się z rezerwą.

1200. Zamoyski do panów rad na konwokacji — Zamość, *styczeń* 1587.

Nie może przybyć na konwokację, gdyż jako hetman musi bronić zagrożonych granic. Podnosi żale, że ludzie prywatni mieszają się do jego władzy wojskowej, prosi o wzięcie go w obronę, i radę, jak przygotować odpór Tatarom. Wojska ma mało i niepłatne. Dotąd pomagali na granicach wschodnich woj. kijowski Konstanty Ostrogski i bracławski Janusz Zbaraski. Prosi o ratunek[1].

Oryg. ani kopia nieznane. Regest w diariuszu sejmu konwokacji warszawskiej, pod dniem 6 II (Script. rer. pol. XI s. 13).

[1]) *List ten oddany przez ks. Piotra Tylickiego był czytany 6 II. Drugi list datowany 1 II z Zamościa był czytany 12 II* (Script. rer. pol. XI s. 222). *Następnie 13 II prosił arcybiskup lwowski J. D. Solikowski, aby list pierwszy powtórnie odczytać* (*tamże*, s. 223) *a następnego dnia o to samo prosił Jan Tęczyński, kasztelan wojnicki* (*tamże*, s. 230).

1201. Zamoyski do panów rad — Zamość, 1 II 1587.

Cel konwokacji. Usprawiedliwia nieobecność. Odpowiada na oskarżenia na sejmikach i prosi o obronę.

Archiwum Nieświeskie w Warszawie 18434, list 37b. Kopia współczesna z napisem u dołu: Kopia z listu pana kanclerzowego na konwokacyą teraźniejszą warszewską do wszech Ich M-ci panow rad pisanego.

M-ciwi Panowie rada, moi m-ciwi Panowie bracia.

Zaleciwszy powolne służby swe do łaski WM. mych m. Panow i braci dobrego zdrowia i fortun wszelakich od Pana Boga na czasy długie WM. mym m. Panom i braci życzę etc.

Wiem pewnie, żeście WM. moi m. Panowie i bracia na ten zjazd konwokacyej warszawskiej raczyli się zjachać tym umysłem, abyście WM. pod tak osierociały czas, ktory Pan Bog na nas wszystkich dopuscić raczył, zabiegając niebezpieczeństwom ojczyzny naszej wstępek w prawie pospolitym opisany do poratowania jej uczynić raczyli. Czego i ja, w tymże kole z WM. zarowno siedząc, rad bych też był pomogł WM. i przybył tam w posrzodek WM., by mię tu nie zatrzymali byli przyczyny pewne a ważne, ktorem przed tym WM. Panom a braci swej oznajmił. A iż mnie interim dolega i to i owo

niepomału, na WM. to swe m. Pany i bracią wkładam. Mijam pisma i mowy uszczypliwe[a]) przeciwko s. pamięci krola jm., na ten czas prędko zeszłemu panu, tak R. P. dobrze zasłużonemu, gdyż to WM. wszech, jako członkow jego pozostałych spolna krzywda jest. Mnie to osobliwie dotyka, iż na przeszłych niektorych zjeździech, ktore świeżo byli w niektorych wojewodztwach, przy namowach, ktore działy się o urzędzie i osobie mojej, obelżywe wspominania niektorzy czynili. Gdy choć nieproszeni odemnie niektorzy zacni ludzie sprawę o mnie dawali, fakcyami do tego zgotowanemi i kontumeljami indigne oppressi sunt. Co jako rzecz jest żałosna, jako R. P. szkodliwa, przypuszczam to każdego z WM. mych m. Panow i braciej dobremu rozsądkowi. Gdzie jest na świecie tak sroga tyrannis, aby na accusationem czyję, i przerzec słowa ku pokazaniu niewinności nie dano? O posługach swych przeciwko R. P. nie mowię, si quid gloriabor in infirmitate gloriabor, in qua Deus operator, drugim ktorzy raczą chlubić się i wynosić, dopuszczam tak w zatrudnionym czasie każdemu, co tej R. P. matki swej dobrym synem jest, przyzwoitsza jest starać się o społeczny pokoj, niżeli dawać przyczynę do rozruchow. Oto ja cierpliwie siedzę, mogąc temu odpor tymże kształtem dać, radniej na WM. Pany bracią swą to wkładam, opowiadając się WM. z tą, taką RP. oppresyą, ktorej jesli WM. niezabieżą, takiegoż rządu i takichże postępkow na elekcyej WM. doznacie. Ja w tymże prawie zarowno z drugiemi siedząc, ktorego też i strzedz i słuchać powinienem, kożdemu *(s.)* według onego sprawić się chcę, jesli mi w czym winę da. Mamy subsellia, mamy trybunał, będziem mieć krola, może mie każdy pociągnąć, mamy statuta i prawa, tymem podległ fakcjam, ni czyim, ani sidłam o ktorych snać myślą[b]), aby je teraz uknowali na mię, podlegać niewinienem[c]), czego jestem pewen *(s.)*, że WM. z miesc swych zabiegać będą, gdyż i co WM. mają tam na tym zjeździe czynić jest statutem Zygmuntowym okrzeszono i łatwiej to WM. baczą, że nic nie jest R. P-tem *(s.)* szkodliwszego, jako gdy jakie osoby pospolitego wszem prawa wyłączają, a kwoli im osobno, zwłaszcza na rzeczy przeszłe, czynią. Pod jednym u nas prawem szlachcic ubogi z panem siedzi, jednako go wszyscy słuchać i zażywać mamy, ja go też jako słuchać, tak zażywać swobodnie, rowno z drugiemi chcę, a jako nie jest w umyśle moim, abych go miał komu uwłaczać, tak też ku krzywdzie swej być rozumiem, gdy kto uwłacza mojego; takową tedy krzywdę moję wnoszę przed WM. swoje m. Pany i bracią, i proszę, abyście WM. na miłościwym a łaskawym baczeniu mieć one, a mnie z powinności swej do prawa pospolitego i s[*więtej*] sprawiedliwości dopomagać raczyli. Mam nadzieję o wszech WM., że pro aequitate sua, jako i ci co w swobodach i w poczciwym swym

a) *W rkp.* usszczypliwie. — b) *W rkp.* mysslią. — c) *Napisano* niepowinienem, *potem* po *przekreślono.*

kochacie się, będą WM. do tego przychylać się raczyli. Zalecam powtore powolne służby do łaski WM. mych m. Panow i braci. Dat w Zamościu d. 1 Febr. anno 87. WM. swych m. Panow i braci sługa J. Zamoiski [1]).

[1]) *Były dwa listy pisane przez Zamoyskiego na konwokację warszawską. Pierwszy z końca stycznia oddany był 6 II* (Script. rer. pol. XI s. 13), *drugi zaś był czytany na konwokacyjnym sejmie 13 II* (*tamże*, s. 222: Potem X. sekretarz wielki *(t. j. Piotr Tylicki)* list oddał od jego m-ci pana kanclerza, ktory był czytan). *Jest to oczywista list tu publikowany.*

1202. Zamoyski do Krzysztofa Radziwiłła, woj. wil. Zamość, 4 II 1587.

Na elekcji nie będzie forsował żadnego kandydata, ale spuści się na zdanie innych. Prosi o komunikowanie się z nim. Były wieści o Tatarach, niezbyt licznych; granice zabezpieczył. Konstanty Ostrogski i Janusz Zbaraski też na spotkanie Tatarów pomknęli.

Arch. Nieświeskie w Warszawie 18434/I oryg. Druk: Script. rer. pol. VIII, Archiwum domu Radziwiłłów, s. 93.

1203. Zamoyski do Mikołaja Radziwiłła Zamość, 4 II 1587

Stara się go zjednać w czasie bezkrólewia.

Bibl. Raczyńskich w Poznaniu rkp. nr 80 s. 307. Oryg. bez karty adresowej z podpisem własnoręcznym. Druk: Nehring *w* Kwart. hist. 1890 IV s. 502.

Oświecony m-ciwy Panie! Zaleciwszy uprzejme powinne służby do łaski WM. m. m. Pana, dobrego zdrowia i wszech fortun od Pana Boga na czasy długie WM. swemu m. Panu wiernie życzę etc.

Będąc dawnym sługą WM. m. m. Pana i powinien będąc WM-ci służyć, nie chciałem zaniechać, abym w tym osierociałym czasie, ktory P. Bog na nas przepuścić raczył, ozwać się WM-ci nie miał. Miałem był wolą dawno to uczynić, ale za tym nagłym a żałosnym przypadkiem śmierci Kr. JM., potrzeby niektore około siebie nagle oprzętaciem [a]) musiał, k temu i zjazdy tu nasze, na ktorychem bywać musiał [1]), także i przekazeczki niektore a falsis fratribus do tego czasu zabawieły mnie. Teraz jednak uspokoiwszy się trochę, ozywam się WM-ci z dawną chęcią swą do służb WM-ci. A proszę, abyś WM., nie będzieli się to alienum WM-ci zdało, raczeł kommunikować

[a]) *W rkp.* oprzęntaczem.

ze mną o poratowaniu tej naszy osierociały R. P-tej. Nie wątpię, że WM. za wdzięczne przyjąwszy tę chęć moję, oną gardzić nie będziesz raczył.

Mało podobno jest potrzebno przypominać mi WM-ci około onego kwitu[a]), ktorych miał mieć za JM-ci pana Stanisława brata WM-ci[2]), gdyż rozumiem, że niczym innym nie dzieje się, iż go nie mam tak długo, jedno tym żałosnym a zatrudnionym czasem. Pewienem jednak, iż go WM. przepomnieć nie będziesz raczył. Zalecam zatym powtore uprzejme powinne służby łasce WM. m. m. Pana.

Dat. z Zamościa 4 Febr. 1587.

W M. s w e g o m. p. s w a g e r i s ł u g a J. Z a m o i s k i p p s.

[1]) *Wieść o śmierci króla dotarła Zamoyskiego w Bełzie 17 XII 1586. Dnia 2 I był jeszcze tamże (ob. wyżej list do miasta Lwowa z 2 I 1587), potem udał się na zjazd szlachty ruskiej do Lwowa (7 I). O nim tu na pewno wspomina.*

[2]) *Najmłodszy syn Mikołaja Czarnego, ks. na Ołyce, marszałek w. lit. 1592, starosta żmudzki 1595, zmarł 19 III 1599* (Wolff, Senatorowie, s. 93 i 170). *Sprawy finansowe z Radziwiłłami wynikały na pewno ze spraw posagu Krystyny Radziwiłłówny, pierwszej żony Zamoyskiego* (*por.* Tarnawski Aleks., Działalność J. Zamoyskiego na polu gospodarczym, s. 34).

1204. Zamoyski do Annibala z Kapui *II 1587*[1])

Wita nowego nuncjusza i deklaruje się jako wierny syn kościoła.

Bibl. Ord. Zam. ser. III t. III nr 14. Koncept bez podpisu i daty.

Ill. et R-me D-ne, amice carissime et honorande.

Una cum litteris Ill. et R-mae D-nis Vestrae accepi litteras pontificis maximi, quibus significat Ill. et R-mam D-nem Vestram in hoc Regnum nuntium a s[*ancta*] et apostolica sede esse missum. Quae quidem res bene vertat Ill. et R-mae D-ni Vestrae. Ego et sanctitatis suae et sedis apostolicae sum et fui semper devotus et cum illi tum religioni catholicae ex animo servio, eius incrementa expeto, sum in procintu iustis, aptis, idoneisque rationibus, pro mea parte illi opitulari. Peto ab Ill. et R-ma D-ne Vestra ut me sanctitati suae commendet. Que Ill. et R-ma D-tio Vestra mihi misit, ea, ut argumentum in me humanitatis grata habeo. Ill. et R-mam D. Vestram opto bene valere.

[1]) *Jak treść tego listu wskazuje, został on napisany po doręczeniu przez Annibala listu papieża Sykstusa V do Zamoyskiego z dnia 10 I 1587. Annibal przybył do Polski w połowie lutego, początkowo bawił w Krakowie i stąd zapewne przesłał list papieski Zamoyskiemu. Stąd i odpowiedź Zamoyskiego nosi datę lutową* (Nanke, Z dziejów polityki kurii rzymskiej, s. 15).

[a]) *W rkp.* quitu.

1205. **Zamoyski do Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła, kaszt. trockiego**
Zamość, 13 III 1587.

Posyła nowiny z sejmu konwokacyjnego. Narzeka na jego uchwały, a szczególnie na arcbp. Karnkowskiego, który skłonił kanclerza, aby nie przybył na sejm, zapewniając go, że nie będzie tam wojewody poznańskiego Górki.

Bibl. Raczyńskich w Poznaniu rkp. nr 80 s. 267. Oryg. z własnoręcznym podpisem, pieczątką i adresem: Jaśnie Wielmożnemu Panu panu Mikołajowi Krzysztofowi Radziewielowi, książęciu na Olycze i Nieswiezu, kasztelanowi troczkiemu etc. mnie m-ciwemu Panu i szwagrowi. *Druk:* Archiwum domu Radziwiłłów, Script. rer. pol. VIII, Kraków 1885, s. 93—94, *wedle kopii w Archiwum Nieświeskim, gdzie znajduje się dopisek, którego brak w oryginale. W wydaniu tym opuszczone inwokacje:* Jaśnie Wielmożny m-ciwy panie troczki, *oraz formułę grzecznościową wstępną. Transkrybowano tekst nie szanując odrębności fonetycznych. W dwóch miejscach tekst przestawiony. W formule końcowej w oryg. nie ma wyrazu* powtore. *Por.* Nehring W., Listy Zamoyskiego do Radziwiłłów *w* Kwart. hist. 1890 IV s. 520.

1206. **Zamoyski do Jana Kiszki, starosty żmudzkiego** Zamość, 13 III 1587.

Wieści o walce przedelekcyjnej.

Archiwum Nieświeskie w Warszawie 18434. Kopia współczesna, na odwrocie adres: Kopia z listu pana kanclerzowego do pana starosty zmodzkiego pisanego.

Jaśnie Wielmożny m-ciwy Panie starosto żmudzki.

Zaleciwszy uprzejmie służby swe w m-ciwą łaskę WM. swego m-ciwego Pana, dobrego zdrowia i wszelakiego fortunnego powodzenia od Pana Boga WM. życzę etc.

Posyłam WM-ci nowiny, ktore mi z Warszewy przyniesiono; z takowych gwałtownych postępkow czego się mają WM. w R. P. spodziewać, łatwie WM. baczyć może. A luboby mię (czego mam nadzieję, że Pan Bog mi nieda) przemogli, jakoby R. P. ci dobrzy panowie i wszytkim dobrym ludziam cięży byli, łatwie to WM. obaczyć może. Proszę WM. pilnie o zdrową radę w tych sprawach i z strony osoby mojej, gdyżem łaski WM. pewnem i tym więcej z strony R. P., ktorą widzę, że na niebezpieczny raz przywodzą. To WM. racz wiedzieć, że ks. arcybiskup gnieźnieński [1]) w tym mię upewnił, że tam nie miał być pan wojewoda poznański [2]), i radził mi, abym niebył też, żeby tym spokojniejszy ten sam kraj od Tatar był. Otoż jaki tam pokoj, co czynią i jako wszytkę R. P. wywracają na nice, stąd WM. ra-

czysz baczyć. Z tym się w m-ciwą łaskę WM. mego m-ciwego Pana powtore zalecam. Z Zamoscia d. 13 Martii a° 1587.

WM. swego m. Pana przyjaciel i sługa J. Zamoyski.

[1]) *Stanisław Karnkowski.*
[2]) *Stanisław Górka.*

1207. Zamoyski do miasta Gdańska Zamość, 16 III 1587.

Wstawia się za Janem Garonne, któremu miasto wstrzymało pensję na portowym, przez króla Batorego, nadaną.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,52 nr 791. Oryg. z własnoręcznym podpisem; na odwrocie receptum: R. 3 IV 87.

Spectabiles domini, amici honorandi.

Praefectus militum Garonna [1]), miles bonus et bene de Republica meritus, stipendii sui, quod a Regia M-te laudatissimae memoriae constitutum illi fuerat, semestrem fere pensionem reliquatam mihi ostendit; de eo igitur, cum senatores qui Varsaviae convenerant appellasset, ab illis magnificum d-num thesaurarium Regni, ab hoc vero portorium Gedanense sibi delegatum. Qua ergo in re vel magnifici domini thesaurarii postulationis, vel suae humanitatis causa non defuturas illi Dominationes Vestras mihi persuadeo, in ea, ut meae etiam huius commendationis causa eo faciliores se illi praestent, et quibuscunque rebus possint libenter illi commodent, diligenter eius causa rogo. Dominationesque Vestras quam optime valere cupio. Zamoscio die XVI mensis Martii anno Domini MDLXXXVII°.

Spect. D. Vestrarum amicus studiosissimus Ioan. Zamoiski cancell. et generalis cap. sss.

[1]) *Garonne Jean ob. nr 1159.*

1208. Zamoyski do Koniecpolskiego Zamość, 24 III 1587.

Gwałty na konwokacji. Zabiega o poparcie ziemi wieluńskiej i województwa sieradzkiego. Prognozy elekcyjne. Na elekcję należy przybyć i przyprowadzić 100 koni. Pieniądze na ten cel prześle. Prosi o relacje co do położenia politycznego.

Bibl. Ord. Zam. t. I pl. 1 nr 21. Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczątką i adresem: JM. Panu Aleksandrowi Koniecpolskiemu, staroście wieluńskiemu, mnie m-ciwemu Panu i przyjacielowi. *Receptum:* 1587. Od Zamoyskiego hetmana i kanclerza w. koronnego. *Przy tym liście sześć cedułek, z których jednakże tylko jedna mogła przy nim być załączona.*

M-ciwy panie starosto. Zaleciwszy uprzejmie zawsze służby swe w łaskę WM., dobrego zdrowia i wszelakich od Pana Boga fortun na czasy długie WM. życzę etc.

Tak widzę z pisania WM., że WM. dobrą masz wiadomość o wszytkiem co się działo na konwokaciej przeszłej [1]), rozumiem temu, że i co beło ku końcowi wiedzieć WM. raczysz, wszakże i ja pisanie o tem pana wojewodzicowe [2]) do siebie, gdy stamtąd już odjeżdżał, posyłam WM.: przez moc, przez gwałt, w potrwożeniu ludzi hukami, despekty i groźbami wszytko sie działo. Rozumiem, że WM-cie w ziemi wieluńskiej, mając o tem sprawę od pp. posłow swych, nie będziecie chcieli przyjąć tych tam rzeczy, zwłaszcza ktore onemu zjazdowi nie należały, a dobrze aby i w sieradzkiej ziemi toż uczyniono, gdyż posłow tam swych nie mieli pp. Sieradzanie. Rozumiem też i sam, że to zrażanie i borzenie *(s.)* żołnierza, ktorego tamta ziemia mieć chciała, horsum spectabat, jako WM. piszesz, wszakże tak ja mniemam, że teraz przed elekcyą nic nie będą chcieli z tej miary, aby wprowadzać kogo mieli, czynić przeciw mnie. Mogą o czem pomyślić, ale już też tego przy opiece Pańskiej nie zaniechamy, jako najlepiej będzie mogło być, opatrować. Ondzie zasię z elekcyej sposobiwszy co głosow, może być, że ostatka prędkością i mocą będą chcieli dopiąć, czemu pewienem, że też ludzie dobrzy zabiegać nie zaniechają i zaraz ondzie pieczą mieć na to będą chcieli. Nadziewam sie, że WM. też będziesz chciał być na elekcyej, jakoż proszę żebyś WM. beł; może WM. zostawić swe, ktore masz WM., dla opatrzenia tam tego miesca. Ażeby więc ludzie dobrzy w tych groźbach teraźniejszych mogli tem bezpieczniej, do WM. sie skupiwszy, przybyć też na elekcyą dla oddanią powinności swej ojczyźnie, racz WM. przyjąć ze sto koni dobrych jakich pachołkow ku czasowi elekcyej, z ktoremi byś tam WM. przyjechał i pospołu w jednem miescu żebyśmy stali. Posłałbym zaraz na nie pieniądze WM. po dwudziestu złotych, jedno nie jest bezpieczno przesyłać ich teraz, ale obiecuję i upewniam, że dam i zapłacę WM.; o czem proszę abyś mi WM. jako naprędzej być może odpisał. Jać przewodzić nie chcę, uznają to dobrzy ludzie, że przy wolnych głosach ślacheckich zostanę. Do JM. pana starosty krakowskiego [3]) poszlij WM. swoj odpis, żeby ręku jego własnych doszedł, a JM. zasię mnie go prześle. Także i o inszych wszelakich rzeczach proszę nie zaniechiwaj WM. i dawać mi znać i kommunikować ze mną, i o tem

też jako sprawy konwokacyjne będą tam przyjęte. Zalecam sie zatem łasce WM-ci. Z Zamościa die 24 Martii anno D-ni 1587-o.

WM. uprzejmy przyjaciel i sługa J. Zamoiski pps.

Ceduła:

Dwoja wieść przyszła sam, żeby jego m. ksiądz kardynał Battory miał do Miechowa samotrzeć telko przybiedz. Cobyście tam WM-cie za wiadomość o niem mieli, proszę racz mi WM. oznajmić.

[1]) *Sejm konwokacyjny w Warszawie od 2 II do 9 III 1587, skończył się zwycięstwem Zborowskich i porażką nieobecnego Zamoyskiego* (Script. rer. pol. XI: Diariusz sejmu konwokacji warszawskiej).

[2]) *Stanisław Żółkiewski późniejszy hetman i kanclerz, syn również Stanisława, wojewody ruskiego, „acerrimus cancellarianus", bronił na konwokacji Zamoyskiego i tak był za to przez Zborowskich atakowany, że ledwie z życiem uszedł cało z Warszawy (j. w.).*

[3]) *Mikołaj Zebrzydowski, rotmistrz, późniejszy woj. krakowski i rokoszanin. W kwietniu 1585, po zrzeczeniu się Zamoyskiego, objął starostwo krakowskie, 23 IV 1589 po Mikołaju Firleju, który posunął się na woj. krakowskie, został woj. lubelskim.*

1209. Filip II hiszpański do Zamoyskiego — 27 III 1587.

Wyraża żal wskutek śmierci Batorego i nadzieję, że Zamoyski poprze w czasie elekcji kandydaturę habsburską. Zapowiada przybycie posła hiszpańskiego.

Bibl. hr. Tarnowskich w Dzikowie P. 3 nr 10 k. 189v. Kopiariusz z pocz. XVII w. Tekst poprzedza nagłówek: Philippus Hispaniarum rex Ioanni Zamoiski vicecancellario *(!)* Regni etc. exercituum generali duci.

Illustris sincere nobis dilecte. Quantum obitus Stephani regis fratris et consanguinei nostri carissimi, superioribus diebus acceptum, graviter ac moleste tulimus, non solum ob affinitatem quae nobis cum illo intercedebat, propter ipsius praestantis ingenii dotes. Quamvis vero non dubitamus, quin in demortui locum successorem eo dignum et tanto moderando Regno parem regem suffecturi sitis, et causa haec praecipue ad vos pertinere videatur, eam tamen nos communem universae Reipublicae Christianae existimamus. Ideo magnopere hortamur, ut fratrem serenissimi imperatoris nepotem nostrum carissimum, quem ipse ad hoc nominaverit, tua ope suffragiisque ita iuves, ut rei exitus tuum in nos studium voluntatemque testetur. Nec nos tibi frustra literas dedisse satis ostendat, quod in maximum Regni [a]) istius commodum beneficiumque cessurum pro certo habemus. Nos vero ita devin-

[a]) *W rkp.* regem.

xeris, ut omnia officia erga te resque tuas, pro tua dignitate conservanda et augenda, a nobis expectare possis, quae omnia longius intelliges a nuntio [1]) quem eo mittimus, ut nostro nomine ea tractet, quae ipse tibi fusius exponet; fac, ut ei fidem adhibeas, quam nobis ipsis si te coram alloqueremur. Datum in regia nostra divi Laurentii aede 27 mensis Martii anno Domini 1587.

[1]) *Wilhelm di San Clemente, poseł hiszpański w Pradze, był przysłany z misją w czasie elekcji do Zamoyskiego* (Schweizer J., Die Sukzessionswirren *passim*).

1210. Annibal z Kapui do Zamoyskiego Warszawa, 27 III 1587.

Wita, w pełnym pochlebstw liście, kanclerza.

1. Archiwum Watykańskie, Polonia 28 k. 15. Oryg. z własnoręcznym podpisem. List ten nie został widocznie doręczony Zamoyskiemu. 2. Teki rzym. Pol. Akad. Um. nr 45 excerpt.

Ill-me D-ne observandissime.

Amoris et benevolentiae quaecunque poterant desiderari argumenta, ea omnia uberrime contulit D. Vestra Ill-ma in eas litteras, quas proxime ad me dedit. Sane video iure meritissimo eam coli et observari ab omnibus, cum ita amet, ut non amari ab iis quos diligit, nefas sit. Quae vos facit, ut cum a prima usque adolescentia [1]) summo illam in honore habere coeperim studio incensus virtutum suarum, nunc singulari humanitatis suae facta accesione, praecipuo me illi quodam iure addixerim. Est enim virtutis cum humanitate coniunctae ius tanta, ut quos in sui admirationem semel traxerit, eosdem postea quasi peculiare aliquid sibi vindicet atque usurpet in perpetuum. Quod unicum in praesentia velim esse testimonium summae meae erga D. Vestram Ill-mam observantiae, ut cum una erimus, ne tamquam sibi devinctum, et complectatur amantius et foveat studiosius. D-nem Vestram Ill-mam bene valere cupio et ut illi omnia ex sententia cedant, precor. Varsoviae XXVII Martii MDLXXXVII.

D-ne Vestrae Ill-mae deditissimus et ad omnia officia paratissimus Annibal de Capua archiepiscopus Neapolitanus.

[1]) *Jak z tego widać Annibal musiał się zetknąć z Zamoyskim w Padwie w r. 1563, kiedy ten w l. 1563/4 był rektorem prawników. Jak wiemy, słuchał wówczas Annibal nauk filozoficznych* (Nanke, Z dziejów polityki kurii rzymskiej, s. 11).

1211. Sokołowski Stanisław do Zamoyskiego 8 IV 1587.

Pozdrawia kanclerza.

Biblioteka Jagiellońska rkp. 41 k. 56 (kopiariusz z XVI w. listów Sokołowskiego). Kopia z nagłówkiem: Stanislaus Socolouius cancellario Zamoscio manu sua.

Illustris et Magnifice Domine.

Victricem virtutem tuam saluto, adventum gratulor; utque Reipub[licae] tibi nobisque omnibus saluti sit, Deum precor; plura per valetudinem interim praestare non possum.

Aprilis 8 1587 [1]).

[1]) *Nadawca tego listu Stanisław Sokołowski, kanonik krakowski, pisarz teologiczny był spowiednikiem i kaznodzieją królewskim.*

1212. Zamoyski do miasta Gdańska Zamość, 12 IV 1587.

Uwierzytelnia Wacława Urowieckiego wysłanego do Prus w sprawach politycznych.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,53 nr 128. Oryg. z własnoręcznym podpisem.

Spectabiles Domini, amici honorandi.

De studio D-num Vestrarum cum in communem rempublicam tum in me etiam privatim prolixe secretarius Heidensteinius mihi confirmavit, quo fretus cum propinquus meus magnificus d-nus Venceslaus Vroveicius *(s.)*, succamerarius Chelmensis [1]) in Prussiam iret, negotium illi dedi, ut hoc nomine et D-nibus Vestris gratias ageret et iisdem de rebus pluribus etiam cum D-nibus Vestris communicaret. Et igitur, ut et omnibus in rebus non secus ac mihi ipsi praesenti fidem D-nes Vestrae habeant et de iisdem ita sententiam suam declarent rogo, ut, de quo quidem minime dubito, voluntatem illam eorum, quam Heidensteinius ad me detulit, non minorem nunc etiam erga rempublicam atque me eas retinere, re ipsa, etiam intelligam. Spectabiles D-nes Vestras quam optime valere cupio. Zamoscio die XII mensis Aprilis anno Domini MDLXXXVII°.

Spect. D. Vestrarum amicus obseq. paratus Ioan. Zamoiski cancell. et generalis cap. sst.

[1]) *O Urowieckim ob. wyżej nr 1098.*

1213. Firlej Mikołaj do Zamoyskiego Ostrowek, 16 IV 1587.

Porozumiewa się z senatorami i oświadcza gotowość przybycia.

Bibl. Ord. Zam. ser. II pl. 22. Oryg. z podpisem częściowo własnoręcznym, pieczątką i adresem: Ill. et Mag. D-no d-no Joanni Zamoiszky de Zamosczie regni Poloniae cancellario et exercituum supremo praefecto, Belzensi, Mariemburgensi, Miedzireczensi, Kniszinensi, Grodecensi etc. capitaneo D-no et amico suo charissimo et honorando.

M-ciwy Panie kanclerzu koronny. Zalecam służby swe przyjacielskie w łaskę WM.

Czekając na JM. pana wojewodę krakowskiego [1]) do tej doby zabawiciem sie musiał, ale żem widział, że niesporo było JM. panu wojewodzie, a za tem mię zaszły pilne sprawy, z domu żem musiał prosto nie mieszkając się pośpieszyć, co proszę, aby to niełaski WM. nie niosło, bom też posłał do pana sochaczowskiego [2]), do pana podlaskiego [3]) i do pana czerskiego [4]), prosząc, aby się tu gdzie bliżej przymknęli, abym się z niemi widzieć mogł, a wszakoż ja właśnie jako na przedmieściu mieszkam, drugiego dnia być mogę, kiedy będzie rozkazanie WM. Z tym się łasce WM. m. m. Pana zalecam. Dat. w Ostrowku die 16 Aprilis a. 1587.

WM. m. m. Pana życzliwy przyjaciel i sługa Mikołaj Firley w *(s.)* Dambr[owi]czy kasztelan rawski manu propria sspt.

[1]) *Andrzej Tęczyński, przed tym wojewoda bełski, mianowany woj. krakowskim na sejmie 1581. Zmarł w r. 1588.*

[2]) *Stanisław Gostomski, kasztelan sochaczewski, 30 V 1588 postąpił na województwo rawskie.*

[3]) *Marcin Leśniowolski, kasztelan podlaski.*

[4]) *Stanisław Radzimiński, przed tym kasztelan zakroczymski* (Arch. J. Zam. III) *ok. r. 1585 postąpił na kasztelanię czerską* (Script. rer. pol. XVIII), *a w marcu 1588 został woj. podlaskim. Zmarł w r. 1592* (Wolff, Senatorowie s. 43).

1214. Zamoyski do miasta Gdańska Zamość, 18 IV 1587.

Kupiec z Zamościa, Jan Bartelus, obrobił w lasach kanclerza pewną ilość drągów drzewa (asserum et lignamentorum) *oraz desek, które rozrzucone przez powódź, później przez flisaków wydobyte, zostały do Gdańska spławione. Wszystko drzewo ma znak Zamoyskiego i może być łatwo rozeznane. Kanclerz prosi o pomoc dla Bartelusa w rewindykowaniu drzewa.*

Arch. Państw. w Gdańsku 300,52 nr 791. Oryg. z własnoręcznym podpisem. Receptum: R. 25 VII 87.

1215. Zamoyski do miasta Lwowa Zamość, 29 IV 1587.

Wstawia się za pewnym żydem, którego towary Lwowianie obłożyli aresztem.

Archiwum Aktów Dawnych miasta Lwowa: Dział „Listy". Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczątką i adresem jak w liście z 2 I 1587.

Spectabiles D-ni, amici honorandi.

Quaestus mihi iudeus meus Zamosciensis Mozes fuit, fratris sui cuiusdam debiti causa vina nonnulla, non tam sua, quam fidei suae ab aliis commissa, a D. Vestris sequestro occupata. Institutum id cum ab aequitate alienius nonnihil mihi videtur, ut fraterni debiti causa alteri fratri in rebus, praesertim ab aliis illi concreditis molestia exhibetur, tum etiam a communi iure nobilitatis, quo ne cuiusquam subditi in civitatibus arestentur cautum est, maxime autem a studio in me illarum, quod prolixe semper mihi detulerunt. Itaque tum aequitatis, tum amicitiae nostrae causa etiam atque etiam rogo efficere D-nes Vestrae velint, ne hoc aresto vexetur. D-nes Vestras quam optime valere cupio. Zamoscio die XXVIIII mensis Aprilis anno D-ni MDLXXXVII.

Spect. D. Vestrarum amicus Joan. Zamoiski cancell. et generalis cap. pps.

1216. Zamoyski do Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła, kaszt. trockiego
Zamość, 2 V 1587.

Nie będzie forsował kandydatury A. Batorego. Pójdzie za większością, a o koronę się nie ubiega. Turcja a elekcja. Sprawy litewskie. Ataki przeciw Zamoyskiemu na sejmie 1585 i konwokacji 1587. Starania Batorego o indygenat dla Andrzeja i Baltazara Batorych. Wzywa Radziwiłła by przybył na elekcję i prosi o obronę na zjeździe wołkowyskim Zjazdy w Koronie.

Bibl. Raczyńskich w Poznaniu rkp. nr 80 s. 253. Oryg. z podpisem własnoręcznym i pieczątką na karcie adresowej; z mylną datą 1582. Druk: Nehring, Listy J. Zamoyskiego do Radziwiłłów *w* Kwart. hist. IV nr 49.

Oświecone m-ciwe Książe. Zaleciwszy uprzejme służby swe w m-ciwą łaskę WM. Dobrego zdrowia i wszelakiego fortunnego powodzenia od Pana Boga WM-ci życzę etc.

Odpisuję WM. m. m. Panu na list WM-ci de data 17 aprilis z Miru. Co się dotycze tych rumores tam rozsianych o mnie, z strony promocyej księdza kardynała Bathorego [1]), to vanum jest, jako insze wszytkie rzeczy. By chęć

ludzka do tego beła, nie zajrzałbym mu tego, ale contra studia hominum niti szaleństwo to jest, a zwłaszcza do takowych extrema rzeczy przywodzić. W słusznych rzeczach i rownych nie wątpię, że WM-cie stateczność swą pokazując, onemu i bratu jego panu Balcerowi [2]) non deeritis. A krola inszego WM-cie sobie szukajcie. I hajw toż *(s.)* rozmaitych poselstw i praktyk dostatek, o czemb[y] długo pisać. Atoli ja sine praeiudicato animo tam pojadę i będzie li to wola WM. szczerze o każdej rzeczy z WM. znaszać się będę, krola sobie nie inszego proponując, jedno tego, z ktorego by się najwiętsze pożytki R. P. spolnej pokazały i do ktorego Pan Bog serca ludzkie skłonieł. Rządy jako mi miłe, toż WM. już baczył, jakom za krola JM. nieboszczyka przed niemi do domu uciekał i nie częstoś mię WM. u dworu widał. A gdyby beł sejm doszedł, podobno byś beł WM. i dalsze moje rozprzątnienie się z dworem obaczeł; bo nie telko za nowego krola ale i za pierwszego, i nakoniec by ociec moj [3]) zmartwychstał, a krolem go uczyniono, tedybym ja u dworu obecnie nie mieszkał. Sytna to potrawa, jam kwestow żadnych u dworu, co WM. wiesz, nie patrzał, a wdzięczność i stateczność ludzką, jaka jest, to WM. dobrze wiesz. Kwoli Turczynowi, aby miano krola obierać w Polscze, ja tego nie wiem i przyznawam, że to niepotrzebnie beło napisano. Kto pisał wierę nie wiem, bom ja jedno łacińskie pisma odprawował pod pierwsze interregnum. Kto nasadzał między WM. cudzoziemcow, od swych urzędnikow raczcie sie WM. dowiedywać; ja wiem, żem się w żadne sprawy litewskie nie wdawał, okrom WM. kielku przyjacioł dosyciem miał na swych. Na sejmie przeszłem wiem, żeś WM. był i słyszałeś, co za groźby, za odpowiedzi, oppresyę *(s.)* po sejmikach przed niem beły [4]). Jeśli się kto strzegł, a we wszytkiem inszem skromnie sobie postępował, nikomu gwałtu nie czynieł, nie wiem co to za wina? Na tych ludzi diskrecyą puszczać się jako kto ma i ta teraz konwokacya dosyć pokazała. Około ks. kardynała i pana Balcera Batorich posyłał, jako sprawę mam, krol Jm. ks. referendarza [5]) do pana wojewody poznańskiego [6]), ks. sekretarza wielkiego [7]) do niktorych panow małopolskich. Gdy też do mnie wskazał, radziłem, aby o biskupstwo jakie jednemu z nich nominatim prosieł, a drugiemu o dzierżawę, jaką także nominatim, a żeby generalitate nominis indigenatus od Reski [8]) snadź poddany [9]), ludzi nie straszył. I tak ci, ktorzy R. P. prospiciebant i Panu wdzięczność pokazać chcieli, radzili. Uczyniwszy co słusznego obwarować, aby więcej Pan in commodum o nich nie miał potestatem czynić. O tem chwalcy sprawy pp. Zborowskich, lubo go WM. nie raczysz mianować, wiem dobrze. Że mnie lepiej będzie bez urzędu hetmańskiego mogę to ukazać po niedługiem czasie, domowiwszy się wprzod tego, aby cał sam w sobie został. Rzeczpospolitej każdej, co na urzędziech należy, łatwie WM., jako baczny rozumieć raczysz. A zda mi się, że i o swych całości nie mogą

sobie WM. wiele obiecować, jeśli WM. dopuszczą naszem, kwoli czyjem, fakcyam szwankować. Misto [10]) tych paskwillusow, co je to egzorbitancyami nazwano, ujzrzysz WM. dali Bog gdy się zjezdziem, i Rzeczplita także, będzieli tego potrzeba, ujźrzy rzeczy jawne, ktorych się może dotknąć. Wolno będzie mnie spytać o te egzorbitancye na elekcyej, i ja też, odpowiedziawszy na obiecta, będę mogł także drugich spytać; obaczym, kto się z nas barziej za swe sprawy sromać będzie musiał. WM. jako zacny człowiek nie racz WM. deesse patriae a racz WM. być na elekcyej. Będzieć, dali Bog, dobrze. Widzę ja przedsię siela ludzi, ktorzy nie idą za affektami, a żadnego inszego obiectum sobie smakować nie będą, jedno to, po ktorem by się najwietsze pożytki R. P-ltej naszej spolnej [*okazały*]. O statecznej też łasce WM. przeciwko mnie nie wątpię, że WM. sprawiedliwości mej non deeris a imprimis tego WM. będziesz raczeł postrzedz na zjeździe wołkowiskiem, aby tak skoro tych akta konwokacyej nie approbowano. Wszak co w nich jest potrzebnego, może się to wyjąć, a na elekcyej approbować. U nas sam na jednych źjeździech je odrzucono, na drugich do elekcyej odłożono, na niktorych moderowano, na czwartych rozerwanie beło. Z strony jednania chodzą między nami Ich M. pan wojewoda sendomierski [11]) i pan bieczki [12]). Posyłam WM. przepisy niktorych listow swych do ks. arcybiskupa [13]). Z tem się powtore w m-ciwą łaskę WM. zalecam. Z Zamościa die 2 Maii a. D. 1587 [14]).

WM. swego m. Pana swager i sługa J. Zamoiski pps.

[1]) *Batory Andrzej, bratanek króla (zob. korespondencję w tej sprawie:* Arch. J. Zam. III *i* Pol. słow. biograf. I).

[2]) *Batory Baltazar, brat Andrzeja.*

[3]) *Zamoyski Stanisław* (Arch. J. Zam. I).

[4]) *Mowa o sejmie 1585.*

[5]) *Ks. Tarnowski Jan (herbu Rola), referendarz, prepozyt włocławski* (Arch. J. Zam. III; Script. rer. pol. XI i XVIII).

[6]) *Stanisław Górka.*

[7]) *Piotr Tylicki, ksiądz.*

[8]) *Stanisław Reszka, opat jędrzejowski, sekretarz Hozjusza i autor biografii tego kardynała, dyplomata i pisarz kontrreformacyjny (por.* Reszka, Diariusz, wyd. St. Czubek, Arch. do dziejów literatury i oświaty w Polsce, XV).

[9]) ...od Reski snadź poddany... *t. j. królowi przez Reszkę podsunięty.*

[10]) *Miejsce, źródło.*

[11]) *Stanisław Szafraniec.*

[12]) *Firlej Mikołaj z Dąmbrowicy, referendarz, kasztelan biecki, starosta kazimierski i od r. 1585 nowokorczyński, w r. 1589 został woj. krakowskim. Zmarł w 1600 r.* (Boniecki V s. 291; Arch. J. Zam. III; Script. rer. pol. XI).

[13]) *Stanisław Karnkowski, arcybiskup gnieźnieński.*

[14]) *W rkp. mylna data* 1582.

1217. Zamoyski do Andrzeja Batorego, kardynała Zamość, 2 V 1587.

Arch. Kapitulne w Fromborku, foliant Ab. 3 f. 37. Oryg. z własnoręcznym podpisem i adresem na odwrocie: Ill-mo et rev-mo D-no d-no Andreae Batoreo S. R. ecclesiae cardinali etc. d-no affini observandissimo. *Obok ślad pieczątki.*

Ill-me et rever-me D-ne d-ne affinis observandissime.

Dominus Suskraieuius, cum XIII^{a} Aprilis dimissus ab Ill-ma D. Vestra fuisset XXX^{a} primum eiusdem mensis ad me venit, quod primo invaletudine, deinde morte uxoris tardatus fuisset. Per eundem autem eisdem de rebus, de quibus merum egit, Ill-mae D. Vestrae respondeo. Tempora quidem qualia sint, videt; ac ferre magnitudinis animi Ill-mae D. Vestrae est, prudentiae vero, illum etiam de cuius immutato animo queritur, non tam reiicere. Brevi tempus ipsum qualis sit, aperiet. Ill-mae D. Vestrae omnia fausta ac felicia a Deo optimo maximo precor. Zamoscio die II^{a} mensis Maii anno Domini MDLXXXVII^{o}.

Ill-mae D. Vestrae affinis et servitor Ioan. Zamoiski cancell. et...

1218. Zamoyski do miasta Gdańska Zamość, 7 V 1587.

Poleca gorąco Jana Bartla, mieszczanina zamojskiego.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,52 nr 791. Oryg. z własnoręcznym podpisem. Receptum: R. 11 VI 87.

1219. Zamoyski do miasta Gdańska Zamość, 11 V 1587.

Urowiecki wysłany do Prus, z ważnych względów dotąd tam nie dojechał. Gdyby nikt do Gdańska przed elekcją od Zamoyskiego nie przybył, prosi o przysłanie na sejm elekcyjny posłów wyposażonych w pełną władzę.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,53 nr 128. Oryg. z własnoręcznym podpisem.

Spectabiles domini, amici honorandi.

Cum secretarius Heidensteinius in reditu suo ea de D-nibus Vestris mihi renuntiasset, ex quibus et in rempublicam studium illarum et privatim etiam in me mutuam illarum benevolentiam facile perspicerem, ante aliquot septimanas magnifico d-no Venceslao Vroviecio, succamerario Chelmensi, propinquo meo in Prussiam proficiscenti, omnibus de rebus cum ipse copiosis-

sima mandata dederam [1]), tum ill-ris et magnificus etiam d-nus palatinus Cracoviensis [2]) literas ad D-nes Vestras per eundem miserat. Eum nunc necessariis quibusdam causis in itinere substitisse audio. Quod cum praeter omnem opinionem meam mihi accidat, quid aliud hoc tempore ad D-nes Vestras scribam non habeo, praeterquam si ille ad eas pervenerit, ex illo omnibus de rebus sententiam meam D-nes Vestras cogituras; si ille aliqua ex causa ex itinere revocabitur egoque temporis brevitate forte excludar, quo minus ante ipsa comitia electionis mittere aliquem possim, per quem fidenter omnibus de rebus cum illis communicem, ut pro eo studio, quod per Heidensteinium mihi detulerunt, legatis tamen suis, quod ad comitia electionis mittent, plenam facultatem omnibus de rebus, quae ad ea tempora et statum, maxime autem ad tranquillitatem communis reipublicae eiusque provinciarum tuendam pertinebunt, mecum agendi dent, peto. D-nesque Vestras quam optime valere cupio. Zamoscio die XI mensis Maii anno D-ni MDLXXXVII.

Spect. D. Vestrarum amicus studiosissimus Ioan. Zamoiski cancell. et generalis cap. sst.

[1]) *W tej sprawie ob. list Zamoyskiego z 12 IV 1587, nr 1213.*
[2]) *Andrzej Tęczyński.*

1220. Rudolf II do Zamoyskiego — Praga, 14 V 1587.

Zapowiada kandydaturę arcyksiążąt, a przede wszystkim Ernesta, na najbliższej elekcji, i prosi o ich poparcie.

Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica. Brulion z przekreśleniami i wstawkami.

Rudolphus etc. Ill. et Mag. et sincere nobis dilecte.

Cum sublato nuper ex vivis ser-mo principe d-no Stephano rege Poloniae magno duce Lithuniae etc. propediem de novo rege in demortui locum eligendo sufficiendoque tractatio ineunda, adeoque iam huiusmodi electioni certus dies constitutus sit. Ad mutuam autem benevolentiam et coniunctionem, quae amplissimo isti Regno cum inclita nostra Austriaca domo eiusdemque regnis et dominiis, praesertim vero Bohemia, a multis saeculis intercedit, non modo fovendam conservandamque sed et cum utriusque quin etiam totius Reipublicae Christianae commodo et salute stabiliendam augendamque plurimum haud dubie momenti allaturum sit, si in futura electione nostrae istius inclitae domus, praesertim vero unius ex ser-mis fratribus nostris prae ceteris competitoribus habetur ratio. Nos non tam ulla alia ra-

tione, quam publici boni, cuius nobis praecipua cura est, studio ducti, ad rem hanc animum adiiciendum, ac ea, quae se offert occasione ipsorum fratrum nostrorum causam [1]) regni istius Poloniae magnique ducatus Lithuaniae proceribus ceterisque ordinibus et statibus commendandam duximus.

Cum igitur compertum habeamus, quae sit vestra, ob insignium virtutum merita apud plerosque Regni illius proceres et status auctoritas et gratia, ac quantum prudenti vestro consilio deferri atque tribui soleat, ac proinde in favore, opera et studio vestro, plurimum ad rem bene gerendam momenti positum fore non dubitemus, praetermittere noluimus, quin nostram vobis mentem et desiderium uberius aliquanto declararemus. Etenim cum ser-mus Ernestus [2]), archidux Austriae etc. inter praedictos fratres nostros charissimos, natu maximus, ac is sit, cuius ad regnum Poloniae promovendi divum olim imperatorem Maximilianum [3]) d-num genitorem nostrum colendissimum augustae memoriae praecipuam antehac in utraque electione regia curam suscepisse meminimus, nos in hanc venimus sententiam, ut eandem amplissimi Regni ordinibus et statibus, attamen simul cum dominatione sua, caeteros etiam fratres nostros, ea ratione proponere velimus, ut ipsum quidem ser-mum archiducem Ernestum nos praecipue ad regiam istam dignitatem promotum cupere, atqui eo casu quo ordinum et statuum studia et voluntates ad alterutrum ex ceteris duobus fratribus nostris magis propendeant atque inclinent, se in eo quoque eligendo rem nobis summopere gratam facturos esse intelligant.

Cuius nostri consilii rationem, uti vobis pro singulari ea fiducia quam de virtute Vestra, ac tum pro in patriam et rempublicam zelo et amore, tum in nos ac inclitam nostram domum propensi animi affectione concepimus, aperire voluimus. Ita nobis omnino pollicemur, Vos huic nostro desiderio, Vestro suffragio, opera et auctoritate, quae summa est, iuvando et ad optatum effectum deducendo, haud esse defuturos. Nos vero, una cum fratre nostro quem Regno potiri continget, officiorum hac in parte praestitorum, cum alias quoque loco et tempore, tum etiam in his, quae ad Vestram Vestrorumque dignitatem ornamentum et commoda pertinebunt, tam benignam rationem habituri sumus, ut de principibus non ingratis Vos benemeritos esse re ipsa cognoscere possitis adeoque nullam Vobis paenitendi causam relinquamus. Quod super est Vos recte feliciterque valere optamus. Datum Pragae die 14ta Maii 1587 [4]).

[1]) *Mowa tu o braciach cesarskich Erneście, Macieju i Maksymilianie, ktorzy wraz z Ferdynandem tyrolskim zabiegali o koronę na elekcji 1587 r.*

[2]) *Arc. Ernest najstarszy z braci cesarskich starał się o koronę na dwóch pierwszych elekcjach pojagiellońskich.*

[3]) *Maksymilian II, zmarł 12 X 1576, jako współzawodnik Batorego, był elektem senatorów na tron polski w r. 1575.*

[4]) *Tegoż samego dnia zwrócił się cesarz Rudolf II do kasztelana podlaskiego Marcina Leśniowolskiego* (Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica) *z prośbą, aby powyższy list cesarza do Zamoyskiego, temuż oddał, i zjednał go, jako swego przyjaciela politycznego* („intima familiaritas". „propinquitas"), *dla domu austriackiego. Jak wynika z listu cesarskiego do Leśniowolskiego, o jego chętnym usposobieniu wobec kandydatury austriackiej doniósł do Pragi nuncjusz Annibal z Kapui i on to podsunął myśl, aby Leśniowolskiego użyć do mediacji z Zamoyskim.*

Niebawem 24 V, rozpoczął cesarz swe starania u woj. sandomierskiego Stan. Szafrańca i u Mikołaja Firleja, kasztelana bieckiego, by ich utwierdzić w przychylności dla Habsburgów i użyć jako pośredników, wobec kanclerza Zamoyskiego (Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica). *Pisał cesarz:*

...equidem pro candore nostro ac propensissima in patriam vestram voluntate iampridem de eo cogitavimus, si qua idonea ratione ac opportunis mediis dissidia illa, quae ab aliquo tempore inter Regni istius supremum cancellarium et Sboroviorum familiam extiterunt componi atque sopiri possent. Neque sane ab eo fuimus alieni, ut nostra interposita auctoritate mediatoris, provinciam in nos susciperemus. Ac tanto quidem maiorem ex eo nuntio coepimus voluptatem, quo ad nos perlatum est nonnullorum eiusdem Poloniae regni procerum, pacis et quietis publicae studiosorum, opera et authoritate, rem eo iam deductam esse, ut partes huiusmodi compositioni locum daturas non modo spes aliqua affulgeat, sed et Vos una cum spectabili et mag-co sincere nobis dilecto Nicolao Firley, castellano Biecensi, hanc ad rem nominatos esse arbitros, quin etiam certa tam ipsis partibus, quam vobis loca, ad huiusmodi tractationem opportuna, designata esse. Et quamvis nihil dubitemus, utrumque arbitrum, quae eorum est singularis prudentia, industria ac in rebus gerendis dexteritas, tum etiam apud dissentientes auctoritas suo officio sedulo ac operi maiori cura functuros, neque quicquam in se desiderari passuros esse, quod ad odia illa atque dissidia tollenda sicque ad ea quae alioqui ex iisdem cum gravissimo Reipublicae detrimento imminere videntur mala et scandala a patria sua avertenda oportunum sit. Nihilominus tamen, pro nostro illo sincero in eandem patriam vestram studio ac pio communem tranquillitatem quam maxime stabiliendi fovendique zelo facere haud potuimus, quin nostrum quoque hac in parte desiderium vobis declararemus benevole vos requirentes, ut nostro etiam nomine partes cohortari ac opportunis quibusque et maxime efficacibus argumentis et rationibus eo inducere velitis, quo concordiae locum dent, neque tam ullarum offensionum, quam patriae et reipublicae, eam, quam par est, ac bonos cives decet, rationem habeant...

1221. Annibal z Kapui do Zamoyskiego — Warszawa, 17 V 1587.

Przesyła brewe papieskie i oświadcza się z największym oddaniem wobec kanclerza.

Archiwum Watykańskie, Nunz. Polonica XXVIII s. 358, brulion z licznymi poprawkami, wstawkami i przekreśleniami. Na boku notatka: Ill-mo Zamojski magno cancell.

Tanto teneor desiderio praesens praesentem alloquendi D. Vestram Ill., quanto absens in absentem ferror studio et observantia. Sed fit locorum lon-

ginquitate, ut temporis quidem opportunitatem magis idoneam exspectare cogar, mandata vero Sanctissimi D. N. differre non queam. Equidem cum Sanctitas Sua de pietate ac religione D. Vestrae Ill. aeque sentiat honorifice ac loquatur, non puto aequo animo laturam, si testimonium Suae erga eam voluntatis in congressionem nostram reicerem [a]), quamvis et id gratius futurum Sanctitati Suae sciam, si ipsemet coram huic officio satisfacere possem. Quamobrem ne ulla hac in re mora fieret, nactus virum nobilissimum mei amantissimum [b]) et D. Vestrae Ill. addictissimum... [c]) qui ad eam proficiscitur, dedi illi perferendum ad D. Vestram Ill. Sanctissimi D. N. breve [1]), ut Summi Pontificis erga se charitatem eximiam paternamque benevolentiam recognoscat [d]) et complectatur. Ego vero, quae mihi Sanctitas Sua, ut secum una agerem, mandavit, exponam ubi sese obtulerit occasio. Interea [e]) idem nobilissimus dominus referet D. Vestrae Ill., me eximiae virtutis, et summae prudentiae suae usque adeo addictum esse, ut in ea amanda colendaque has primas dabimus nemini. D. Vestrae Ill. studia et officia mea ex animo fero [f]) et Deum optimum maximum rogo, ut eius summa mente, summa pariter cum fortuna adaequet. Varsaviae XVII May MDLXXXVII.

[1]) *Breve z 10 I 1587, w sprawie elekcji w Polsce, wydał* Theiner A., Vetera monumenta Poloniae, III s. 4.

1222. Zamoyski do Krzysztofa Radziwiłła, woj. wil. Zamość, 25 V 1587.

Dementuje pogłoski, jakoby pomagał do tronu Batorym, choć są mu bardzo sympatyczni. Stefan Batory, też o tym nie myślał, by rodzinę swą osadzić na tronie. Jeśli nie będzie zgody na swego, trzeba obrać tego cudzoziemca, który najwięcej pożytków przyniesie. Niemca chce tylko garstka. Prosi o przyjaźń w tych ciężkich czasach, i o staranie, by na zjeździe wołkowyskim nie aprobowano uchwał konwokacji. Posyła wiadomości ze zjazdów polskich.

Archiwum Nieświeskie w Warszawie, teka 467, 2206, 18434 l. Oryg. z własnoręcznym podpisem i zwykłym adresem. Druk: Script. rer. pol. VIII, Archiwum domu Radziwiłłów, s. 94—5.

---

[a]) *Zamiast* in congressionem nostram reicerem, *przekreślone przed tym napisane* diutius protraherem. — [b]) *Zamiast* nobilissimum mei amantissimum, *przekreślone* hominem *i jeden wyraz nieczytelny.* — [c]) *Potem przekreślone* admodum Rev. D., *potem okienko na nazwisko i przekreślone* canonicum Cracovien. — [d]) *Przekreślone* recognosceret. — [e]) *Przekreślone* interim, *następnie jeden wyraz przekreślony nieczytelny, potem przekreślone* id ne D, *a następnie również przekreślone* conferet cum D. Vestra Ill. nonnulla meis verbis, ei rogo, ut adhibeat fidem eam quam mihi praesenti haberet, existimetque me usque adeo virtuti suae addictum esse. — [f]) *Przekreślone* et fausta illi omnia precor.

1223. Zamoyski do Mikołaja Zebrzydowskiego, starosty krak. *V* 1587.

Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica. Kopia współczesna zatytułowana. Kopia listu kanclerzowego, pisany *(s.)* do starosty krakowskiego po sejmiku skoro krakowskim. *Tekst przez kopistę skażony i wskutek tego miejscami bardzo mało czytelny; tamże tłumaczenie łacińskie i niemieckie.*

Pachole me oddało[a]) mi list od WM. Z pisania WM. wyrozumiałem czyjem duchem to uczynił pan hetman nowo zmyślony; czas i miesce pokaże kto nad mię będzie. Iż do zamku prawie per vim [*uźrzeli*][b]), a coż to wiedzieć coby byli dalej broili z umysłu swego atque iure. Proszę w onych naszych dawnych sczęściach confoederati niemnimam, ktorem ja obiecuję ufanie, upewnią do statecznego dotrzymania. Quae in secretis nunc taceant, skrypty i stąd i o zowąd już mamy; inimici nostri vivant, nos taceamus usque ad messem. O stateczności WM. ja rozumiem usque ad finem: omnia mea tua sunt. Si Deus nobiscum, quis contra nos? Skrypt moj za 6 dni WM. będziesz miał. Esto mihi inimicus, ego parcam, aby nas za domniemaniem ludzie d..agili[c]) od siebie. A kiedy ad idem, wiedzmy o sobie; wiem że im pecuniae deficiunt, niech to tak odłogiem poleży, dostatek jest i będzie cum tempus feliciter successerit. Co sam około nas będzie scriptura mea ad notitiam veniet. W jakiej mię kondicyej Pan Bog chciał mieć in patria mea, laus Deo (non timebo millia si Deus mecum), ipsi videbunt. Pan Zhostowsky[d]) litteras ma a Transsylvania. Sapienti satis. Vale[1]).

[1]) *List ten pisany był niewątpliwie przed elekcją, a ponieważ jest wyrazem gorącej walki Zamoyskiego z opozycją, chyba już po konwokacji, gdzie ta walka w pełni wybuchnęła. W takim razie list ten mógł powstać tylko w maju 1587, po sejmiku szlachty krakowskiej, jaki się odbył 8—9 V w Proszowicach. Na powstanie listu w tym czasie wskazuje także jego nagłówek.*

1224. Arc. Maksymilian (?) **do Zamoyskiego** *II—VI 1587.*

Prosi o poparcie jego sprawy na elekcji.

Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica 1586. Koncept z licznymi poprawkami, bez końca.

Ill. et magnifice vir[1]).

Cum proxime decesisset Stephanus Rex felicis memoriae magno cum

[a]) *W rkp.* dodało. — [b]) *Chyba tak trzeba czytać zniekształcone miejsce rękopisu, gdzie paleograficznie całkiem niedwuznacznie czytamy* uhrzeli. — [c]) *Wyraz zniekształcony przez kopistę, litery dwie między* d *a* a *są pokreślone.* — [d]) *Nazwisko bez wątpienia przekręcone.*

Regni vestri et totius Reipublicae Christiane iactura, memoria tenentes superioribus interregni temporibus gloriosae memoriae Maximilianum parentem nostrum apud omnes Regni ordines vos ad Regnum illud nobilissimum promovisse, ita nos oblata hac iterum occasione nobis non deesse aequum iudicavimus. In qua re etiamsi non dubitabamus quin multa essent in celeritate posita, ita tamen nobis statuimus ad Regni petitionem descendendum, ut de summorum Regum sententia, caesaris fratris, Philippi Regis [2]), summique Pontificis [3]) id agi videremur, eo consilio, ut si eorum auctoritate nostra petitio niteretur, maiore cum spe rem aggrederemur minime dubii, quin si voto potiremur per tantorum Regum coniunctionem plurimum virium et roboris Reipublicae accederet. Haec nobis causa longioris morae. Nunc enim unus nobis deligendus sit cuius auctoritate, opera, consilio nostra petitio sit moderanda, Sinc. Vestram unum esse duximus, quem si nostram causam suscipere induceret animum, quod ut faciat summopere petimus, de comitiorum exitu non esset nobis laborandum. Tanta enim est nostra opinio de excellenti Sin. Vestrae virtute et sapientia, ut cum Dei benignitate nostram hanc causam multa fortunae subsidia commendent, non obscura imprimis multorum studia, quorum dignitas in isto Regno vestro nobilissimo excellit, nostras spes tamen in unius Sinc. Vestrae suffragatione fundatas habeamus. Ita enim sunt nobis multorum studia perspecta, ut si quoque Sinc. Vestra, prout confidimus, inducat animum nostram petitionem sua auctoritate et suffragatione fovere, facile nobis persuademus hoc praeclare institutum nostrum ad optatum finem nos perducturos. Cuius nostrum iudicium de Sinc. Vestrae excellenti virtute, ne nos fallat, firmos quasi obsides habemus parem in Sinc. Vestra fidem atque in patriam pietatem, cui quam ex nostra coniunctione consulatur id commemorare nostra modestia non patitur. Plurimum vero rebus nostris accedere posse existimamus, si Sinc. Vestra cum illustri viro marschalco Regni supremo [4]), Tui homine amicissimo, cuius in simili causa propensum animum et voluntatem parens noster atque adeo tota familia nostra antea experta est, de hoc toto negotio consilia communicet, quod Sinc. Vestra omnino facturum non dubitamus. Hoc autem Sinc. Vestram magnopere persuasum esse volumus, ubi per Sinc. Vestrae suffragationem quo contendimus (id quod totum divinae providentiae permittimus) nobis liceat pervenire, Sinc. Tuam non solum in ea dignitate in qua Tua virtute Tuisque eximiis in Rempublicam meritis constitutus est *(s.)* eam omni ex parte nos conservare velle. Et si quid forte est, quod in nobis desideretur, et Sinc. Vestram a nostra suffragatione vel publico vel etiam privato nomine avertat, quandoquidem de Sinc. Vestrae integritate nobis omnia pollicemur, de eo ut nos doceat atque de omni ratione consilii nos litteris suis primo quoque tempore admoneat, magnopere petimus. Facile enim omnibus et Sinc. Vestrae

et omnibus aliis [a]) demonstraturi sumus non maiorem nos honoris et dignitatis nostrae quam Reipublicae rationem in hoc toto instituto nostro semper habuisse et in posterum habituros.

[1]) *Nadawcą tego listu był chyba arc. Maksymilian. Ernest byłby wspomniał o swej kandydaturze na poprzednich elekcjach. Ponadto wspomniano w liście Opalińskiego, z którym ożywioną korespondencję prowadził właśnie Maksymilian* (Lepszy K., Walka stronnictw, s. 92).
Co do datacji listu, terminem a quo *jest data śmierci Batorego. Ponieważ wspomniana jest w liście długa zwłoka, trzeba przyjąć, że został on napisany niewcześniej niż w lutym 1587. Terminem* ad quem *jest sejm elekcyjny (VII—VIII 1587).*
[2]) *Filip II hiszpański.*
[3]) *Sykstus V.*
[4]) *Andrzej Opaliński, marszałek w. kor.*

1225. Zygmunt, książę szwedzki do Zamoyskiego

Linköping, *4 VII*/24 VI 1587.

Dziękuje za życzliwość. Gotów jest przybyć do Gdańska.

Bibl. Ord. Zam. t. III pl. 17. Oryg. z własnoręcznym podpisem i częściowo zachowaną pieczęcią i adresem: Illustri ac Mag-co D-no Ioanni Zamoiski regni Poloniae cancellario etc. etc. grate nobis dilecto.

Zigmund z łaski Bożej obrany krol swecki etc. etc. etc. książe westrogockie. Illustris, grate nobis dilecte. Przy łasce naszej życzemy WM. łaski Bożej i zdrowia dobrego. Wielce nam [*miły*] jm. pan podlaski [1]), kiedy tu u nas beł, o życzliwości a przychylności WM. ku nam i sprawum *(s.)* naszym powiedział, co nam wszystko beło bardzo wdzięczno, i to cośmy jemu na ten czas ustnie, teraz też i pisaniem naszem ku WM. przez sługe naszego Skowieskiego poćwierdzić [b]) chcieli. Dziękujemy tedy, że nam WM. w tej sprawie, tak zacnej, życzliwość i przychylność swoje pokazować raczysz, nic nie wątpiąc, że nam WM. do końca w tej sprawie posłużysz. A my jeśli to wola miłego Boga będzie a nas na tej stolicy tak zacnej przodkow naszych posadzi, poznasz WM. nie słowy ale samą rzeczą życzliwość i łaske nasze krolewską przeciw sobie.

My sie ku Gdańskowi przybliżamy, [*abyśmy*] [c]), jeśliby tego potrzeba było i WM-cie by nas na to zacne krolestwo obrali, tym rychlej przybyć mogli. Zatym życzemy, aby sie ta elekcya w zgodzie i w pokoju odprawiła. Datum Lincopii [2]) 24 Junii anno 1587.

W M. życliwy Zigmund.

[a]) *Lekcja* omnibus aliis, *niepewna. W rkp. na tym miejscu silny skrót.* — [b]) *W rkp.* poczwierdzić. — [c]) *Najwidoczniej brak tego słowa w rkp.*

[1]) *Marcin Leśniowolski wysłany do Szwecji z misją od Anny Jagiellonki przed elekcją, później po elekcji wyprawiał się po raz wtóry do Szwecji tym razem z ramienia sejmu elekcyjnego* (Lepszy K., Walka stronnictw, s. 55 n.).

[2]) *Linköping, miasto w Szwecji środkowej, na południe od Sztokholmu.*

1226. Zamoyski do miasta Gdańska Pod Warszawą, 3 VIII 1587.

Mieszczanin gdański, Paweł Guttfeldt, ma sprawę sądową w Gdańsku i obawia się wobec tego tam przybyć. Służył on w czasie oblężenia Pskowa pod Jerzym Farensbachem i opatrywał rany żołnierzom. Na prośby Farensbacha kanclerz wstawia się za Guttfeldtem, aby ten mógł do Gdańska bezpiecznie powrócić i poddać się sądowi.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,52 nr 791. Oryg. z własnoręcznym podpisem. Receptum: 13 VIII 1587.

1227. Zamoyski do Fryderyka, ks. kurlandskiego Pod Warszawą, 5 VIII 1587.

Kondolencje wskutek śmierci Gotarda Kettlera.

Arch. Państw. w Rydze, Kurz. herc. arch. 29/162 f. XCVI. Oryg. z pieczęcią, własnoręcznym podpisem i adresem: Ill-mo principi D-no Friderico in Livonia Curlandiae et Semigaliae duci ac d-no amico observandissimo.

Magnum cepi dolorem ex morte ill-mi parentis Ill. Vestrae [1]). Nam et Rempub. prudentissimo atque optimo principe et me convinctissimo amico orbatum videbam. Sed dolorem eum, cum aliae res, tum non minus literae Ill. Vestrae minuerunt, ex quibus utrumque facile perspicere potui et virtutem paternam iisdem vestigiis Ill. Vestram persequi et benevolentiam quam ill-mus parens eius in me habuisset, ipsius etiam ill-mi parentis sui auctoritate adductam, non minorem ipsam quoque erga me retenturam. Itaque, cum quemadmodum rectissime Ill. Vestra censet, liberos non minus amicitiarum paternarum quam facultatum haereditatem cernere aequum sit, mutuaque ea inter nos amicitia ultimis etiam ill-mi parentis Ill-tis Vestrae literis tanquam testamento aliquo tradita atque legata illi sit, cum ipse de Ill. Vestrae in me animo nunquam dubitabo, tam ut mea vicissim in Ill. Vestram studia atque officia omnibus in rebus constent, omnem operam dabo. Quod reliquum est Ill. Vestrae omnia fausta ac felicia a Deo opt. max. precor. Ad Varsaviam die 5 Augusti anno D-ni 1587.

[1]) *Gotard Kettler zmarł 17 V 1587.*

1228. Zamoyski do Anny, ks. kurlandzkiej Pod Warszawą, 5 VIII 1587.

Kondolencje wskutek śmierci Gotarda Kettlera.

Arch. Państw. w Rydze, Kurz. herc. arch. 132/785 f. 51. Oryg. z pieczęcią papierową, własnoręcznym podpisem i adresem: Ill-mae principi D-nae Annae, natae principi Megalopolensi in Livonia, Curlandiae, Semigaliae ducissae ac dominae observandissimae.

Ill-ma Princeps.

Cum legatus ill-mi filii Ill. Vestrae iam rediret, intermittere nolui, quin ad Ill. etiam Vestram literarum aliquid darem. Cum autem duo genera literarum ad eam hoc tempore maxime mihi occurrerent, unum quo in hac orbitate ipsius eam consolarer, alterum quo et erga optimae memoriae ill-mum maritum eius et in Ill. Vestram ipsam voluntatem meam testificarer, consolatione quidem minime egere eam mihi persuadebam, quam omni prudentia et pietate esse scirem, ut omnibus in rebus divinae voluntati parendum statuam. Reliquum igitur est, ut officia atque studia mea hoc etiam potissimum tempore eius illi deferam; de quibus si nullam omnino in partem dubitarit, non fallam certe unquam quantum in me erit vel Ill. Vestrae, vel ill-mi mariti eius, quam de me habuit opinionem. Quod reliquum est Ill. Vestrae omnia fausta ac felicia a Deo optimo maximo precor. Ad Varsaviam die V men. Augusti anno Domini 1587°.

1229. Zamoyski do ? *VIII 1587.*

O obronę Rabsztyna.

Bibl. Ord. Zam. ser. III t. III nr 2. Cedułka bez adresata.

Z strony Rapsztina [1]) proszę racz WM. m. m. Pan do jm. p. podskarbiego napisać, aby na te piechote tam naznaczoną kazał płacić. Więc i strzelby trzebaby tam co dać, gdyż i jednej hakownicy nimasz, a bez tego trudna obrona.

[1]) *Rabsztyn, zamek pod Olkuszem; dowodził nim rotmistrz król. Hawryło Hołubek, który dzielnie obronił się przed wojskami arc. Maksymiliana. Zginął Hołubek pod Byczyną* (Arch. J. Zam. II—III; Lepszy K., Oblężenie Krakowa, s. 53—55).

1230. Maksymilian, arcyksiążę do Zamoyskiego Ołomuniec, 2 IX 1587

Wzywa Zamoyskiego, aby stanął po jego stronie.

1) Bibl. hr. Tarnowskich w Dzikowie P. 3 nr 10 k. 207—207v. Kopiariusz z pocz. XVII w. Tekst poprzedza nagłówek: Maximilianus archidux Austriae Ioanni Zamoiski can-

cellario Regni etc. militiae duci supremo. *2) Tamże k. 310—310v kopia z datą 21 IX 1587. 3) Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie rkp. 92 s. 453 n. z datą 22 IX 1587, oraz tamże s. 457 n. bez daty.*

Cum non ignoret Sinceritas Vestra nos Poloniae et Lithuaniae procerum suffragiis, legatione, divinaque inprimis voluntate in Regnum electos esse, non possumus non equidem huic Divinae providentiae vacationique et bonorum omnium voluntati votis et desideriis ut parem respondere, et quoniam advertimus in hoc libero Regno diversas esse nonnullas opiniones Tuamque Sinceritatem, ut nobis significatum est, alio forsan trahi et ferri, quod vix tamen hucusque ferre possumus, persuadere voluimus proinde pro nostra erga Sinc. Tuam propensione, his eorum literis, quas antea ad Sinceritatem Tuam perscripsimus commonefacere, ut per eundem latorem generosum dominum Barzi [1]) Tuae Sinc. cognatum, Ipsam certiorem redderemus. Nos iam iter Deo duce prosequuti, ut Regnum ab eodem nobis donatum et electorum consensu oblatum eiusque insignia et gubernacula suscipiamus. Unde etiam et etiam benevole Sinc. Vestram admonitam esse cupimus privati sui et publici officii, Tuae etiam conditionis et in patriam amoris, ne alteri sua studia conferre et ad alterius partem inclinare animum velit. Cogitetque quid nostrae dignitati et inclytae domui Austriacae totique Imperio et Christianitati ipsi cum summo Regni detrimento periculose obesse possit. Id etiam sibi serio cogitandum existimet, nos non passuros tantam nobis nostraeque familiae ignonimiam sine nostra culpa vel ulla unquam vestri laesione, ut taceamus iam nostro charissimo parenti domino Maximiliano factam iniuriam immerito, ut iniuratiorem impune ferre. Proinde si amor patriae Tuae Sinc. cordi est, si Reipublicae Christianae salutis et pacis tranquillitatis studium, si ortodoxae religionis propagandae zelus ipsum tenet, si denique inimicorum Crucis Christi depressionem et ruinam, Christianam vero exaltationem exoptat, de Tuae Sinc. integritate nobis pollicemur indubie fore, ut se benevole voluntati nostrae coniungat et prompte confirmat honoremque nostrum studiose tutandum et defendendum suscipiat. Factura rem suo inprimis officio et virtute dignissimam, nobis vero apprime gratam et acceptam, cuius facti alioquin decentissimi cum nunquam ipsam poenitere poterit, tum et nos sedulo dabimus operam honestis quibusque modis, ut non solum Sinc. Vestrae dignitati, officio, honori quam optime consulatur, sed etiam simultates et dissensiones, quae inter Tuam Sinc. et Zborouiam familiam interced[unt] [a]), quiete et pacifice cum Sinc. Tuae commodo et satisfactione, tum sopiantur, tum penitus tollantur. Nihil enim nobis gratius accidere potest, quam cum pace et tranquillitate, prout nobis nostraeque inclytae domui benignitas et clemen-

---

[a]) *W rkp.* intercedit.

tia innata et propria Regni habenas moderari. Quod cum Sync. Tua non ignorat concordia Regna amplificari et confirmari nobis omnino persuademus, tum Sync. Tuam pacis et mutuae inter cives caritatis ratione nostro suasu et monitu prudenter secuturam in gratiam et benevolentiam nostram etiam et etiam deferimus, literas suas erga nos propensae et observantis voluntatis, testor per eundem praesentem literarum nostrarum latorem, ex quo plura cognoscetis, quanto citius expectaturi. Datum Olomuciae 2 Septembris anno Domini 1587.

[1]) *Barzi Jan, wojewodzic krakowski; o jego misji do Zamoyskiego ob.* Lepszy K., Walka stronnictw, s. 34, 42.

1231. Zamoyski do Zygmunta III Kraków, 10 IX 1587.

Przedstawia mu sytuację w Polsce i wzywa do najrychlejszego przybycia.

Druk: Ordinum regni Poloniae... de electione ser. principis Sigismundi III regis ad diversos principes Christianos legationes, epistolae, responsa, Cracoviae, Ex officina Lazari 1587, B_4 v—C_4. *Przedruk:* Sigismundi Augusti Poloniarum regis, epistolae, legationes et responsa, Lipsiae 1703, s. 568—574. *Kopie rękopiśmienne: Bibl. Sztabu Głównego w Petersburgu rkp. 37530 k. 166 (kopia z końca XVI w.); Bibl. Baworowskich we Lwowie:* Opus genealogicum. *Genealogie Zamoyskich opracowane przez Jaklik[owicza] Pars V (rkp. pisany w r. 1627); Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie, Teka Naruszewicza 92 nr 45; tamże rkp. 376 s. 267—271.*

Ser-me Rex D-ne clementissime.

Quanto omnium fere ordinum atque provinciarum consensu delatum M-ti Vestrae Regnum sit, cum ex legatis, qui publice ad M-tem Vestram missi sunt, tum ex meis atque aliorum litteris iam ante M-tem Vestram cognovisse non dubito, quo in statu nunc res sint hisce litteris significandum M-ti Vestrae existimavi. Quemadmodum igitur prioribus litteris meis M-ti Vestrae ostendi, post electionem peractam nihil prius potiusque habui, quam ut Varsavia Cracoviam recta cum iis copiis, quas tum mecum habebam contenderem, non modo quo Cracoviam ipsam, ut quae et domicilium ac sedes Regni esset, et in qua, cum reges ipsi more institutoque maiorum insignia Regni accipere soleant, tum insignia ipsa ea deposita essent, in potestate haberem, verum etiam, ut si qua ab adversa parte in finibus vis fieret, quam maxime propinquo e loco opem Reipublicae ferre possem. In itinere cum ex sermonibus hominum, qui omnium ordinum me convenerunt, tum litteris atque fama ipsa summam omnium in M-tem Vestram voluntatem atque studium perspexi, ita, ut non minorem absentium in probanda M-tis Vestrae

creatione consensum, quam eorum qui ipsi creationi praesentes praefuissent, in imperio M-ti Vestrae deferendo promptitudo fuerit perspiciam. Idem non minus Cracoviae deinde animadvertere potui, ita enim omnes animatos reperi, ut nihil in ea civitate M-tis Vestrae nomine augustius ipsaque M-te Vestra expectatius sit. Praeter enim palatinum [1]), Reipublicae ac M-tis Vestrae studiosissimum, tum praefectum [2]) in cuius custodia atque cura, arx atque praesidium est, et cum quo, cum arctissima necessitudine coniunctus mihi sit, hoc tamen quasi sanctius quoddam necessitudinis vinculum mihi intercedit, quod pari in M-tem Vestram fide atque observantia sit, cum cleri etiam cuius summa in ea civitate auctoritas est, tum academiae et magistratus atque populi universi ea in M-tem Vestram observantia est, ut nulla maior esse possit. Iam vero, non solum sua sponte in M-tem Vestram propensa ea civitas est, verum a nobis etiam M-ti Vestrae addictissimis tenetur. Eodem autem modo in finibus etiam cura adhibetur, ut neque repentini periculi facile aliquid existere, et si quid existat, non difficulter propulsari id possit. Quae, cum omnia tanta sint, quanta M-tas Vestra ea esse facile aestimare potest, non debeo equidem vereri, ut propter nominationem forte ser-mi archiducis Maximiliani ab aliis quibusdam paucis privato consilio postea interpositam, ab adeundo Regno vel absterreri se M-tas Vestra, vel in eo instituto suo dubitationis aliquid obiici sibi patiatur. Primum enim, quantum inter utriusque electionis ius intersit facile pro prudentia sua M-tem Vestram perspicere non dubito, quod cum omne in consensu senatus atque nobilitatis positum sit non video quid quisquam iuris vindicare sibi possit, cui contra consensum potius omnium a paucis quibusdam nomen regium impositum sit. Ita enim ser-tas sua electa est, ut cum a non multo pluribus quam quinque aut ad summum septem senatoribus nominata esset, vix sexaginta homines, eorundem partim consanguinei, partim familiares, consensum in nominationem eam praestarent, ceteri omnes, etiam ex iis qui aliorum consiliorum illorum socii ac participes fuerant, publice ei contradicerent. Itaque in tam amplo regno, quod numero ac multitudine nobilitatis nullo alio Christianitatis regno inferius est, vix sexaginta hominum solorum rex ser-tas sua facta videri possit. Cum e contra M-tas Vestra, primum maxima parte senatus assentiente, flagitante autem reliqua nobilitate omni, provinciis praeterea ac civitatibus adiunctis, ab archiepiscopo principe senatus, more institutoque maiorum renuntiata sit. Quodsi forte a nonnullis inducta, a iure nihilominus ser-tas sua discedere aut ex ea nominatione iuris aliquid usurpare vellet, cum omnia tamen M-tas Vestra habeat, ser-tem suam omnibus rebus destitui video. Primum studiis hominum, quae non modo in M-tem Vestram propensa, verum a ser-te sua aversa etiam atque alienata sunt, firmitudine deinde partium, ut quae a multitudine ipsa deserantur, ad extremum etiam auctoritate,

cum omnes fere senatores, omnes magistatus ad M-tis Vestrae auctoritatem se adiunxerint; ab illa parte unus episcopus solus, nonmodo inter episcopos loco infimus, sed idem non pleni etiam iuris, praeter eum autem, ut nihil de aliis gravius dicam, quod negari tamen non potest, primum paucissimi, deinde exules etiam atque proscripti sint. Accedit huc, ut omnia praeterea praesidia, omnes civitates, portus, provinciae totae in M-tis Vestrae potestate sint, in M-tis enim Vestrae potestate eas esse statuo, cum in eorum potestate sunt, qui M-ti Vestrae fidem suam addixerunt; illi e contra nullam urbem, nedum provinciam ullam totam, aut praesidium suae potestatis habeant, ita ut M-ti Vestrae omnia pateant; ser-tas sua nec ubi pedem in Regno ponere possit habeat satisque provisum sit, ne, ut maxime vi id occupare conaretur, sine maximo tamen molimento atque periculo, multo tempore conari id posset. Habet igitur M-tas Vestra primum animos atque voluntates hominum, quae non modo studio M-tis Vestrae, sed etiam odio aliorum incensae sunt. Quid enim indignius videri hominibus possit, quam eum qui in alio aliquo haereditario regno proximus successor futurus fuisset superiorumque regum optime de regno universo meritorum memoriam proxima cognatione referat, cum in libero hoc Regno, in quo non successione sed suffragiis reges fiunt, omnium fere consensu electus esset, ab extraneo, paucorum quorundam conspiratione, contra omnium consensum regno privari? Habet deinde senatum ac magistratus, praesidia omnia, civitates, ac provincias totas, ad extremum coronam atque insignia ipsa Regni, quae cum per se firmissima sint, multo tamen eadem firmiora erunt, si quamprimum M-tas Vestra venerit, maxime autem, cum ad diem quintam mensis octobris novus conventus nobilitatis Visliciam indictus sit, si ante eum conventum M-tas Vestra in Regno fuerit [3]); siquid forte difficultatis in nonnullorum animis adhuc resideat, minime dubitandum est, quin quamprimum in Regno M-tem Vestram esse auditum fuerit, sola fama adventus sui omne id explicatura ac sublatura penitus sit. In id igitur unum omni studio incumbendum M-ti Vestrae est, ut cum ad summam adeundi Regni facilitatem nihil omnino illi desit, ne ipsa sibi defuisse videatur eamque opinionem ad posteros de se transmittat: tam nobile Regnum, quod praesertim maiorum ipsius fuerit, summo omnium ordinum consensu sibi delatum, M-tem Vestram vel metu reliquisse, vel inertia perdidisse. Quae opinio, cum semper M-ti Vestrae vitanda esset, tum nunc multo magis, quod post divum Stephanum regem electa est, qui cum neque regio genere natus esset, neque eas opes haberet, quas M-tas Vestra habet, ita autem in regem electus esset, ut primum omnem fere senatum, deinde provincias, ac civitates aliquas, ad extremum autem potentissimum adversarium honori suo adversum haberet, iure tamen liberorum suffragiorum nobilitatis fretus ea animi magnitudine fuit, ut neque minis ab ade-

9*

undo regno se absterreri, neque ullis difficultatibus impediri, neque quamvis ingentibus promissis tardari se passus fuerit. Quod ut apud omnes summae laudi illi fuit ac perpetuo erit, ita nisi in multo maioribus opibus, maxime autem omnium consensu ac summa apprehendendi Regni facultate, eandem constantiam M-tas Vestra praestiterit, ne parum id ad posteritatem etiam honorificum illi sit, etiam atque etiam videndum illi est. Verum pluribus hortari eam non debeo, ne vel de constantia eius, vel de animi magnitudine dubitare videar. Itaque unum hoc solum adiiciam, quod delatum M-ti Vestrae Regnum sit multi fortunae tribuere poterunt, quod id retinuerit nemo nisi virtuti: retinendi autem eius, non solum una, verum facillima etiam ratio est, si quamprimum M-tas Vestra venerit omniaque in celeritate posita habuerit; hac et suorum animos, quorum maxima multitudo est confirmabit et dubios facilime adiunget et adversariorum cogitationes atque consilia, iam ante infirmissima, maxime debilitabit. Hac una enim fere sola spe, cum se adhuc sustentant, tum aliorum animos tentant, quod M-tis Vestrae adventum in dubium apud aliquos vocent; quae dubitatio cum sublata fuerit, nihil omnino in quo vel spei aliquid amplius ponant, vel quod moliantur, illis relinquetur. Quod reliquum est, ut M-tem Vestram quamprimum salvam atque florentem videam ex animo a Deo precor. Cracovia die 10 septembris anno D-ni MDLXXXVII.

[1]) *Andrzej Tęczyński, woj. krakowski.*
[2]) *Mikołaj Zebrzydowski, starosta krakowski.*
[3]) *Mowa o zjeździe w Wiślicy (miasto w woj. sandomierskim, na lewym brzegu rz. Nidy), który na wzór jędrzejowskiego zjazdu, odbytego po elekcji Batorego, zwołali wyborcy Zygmunta III, aby na nim potwierdzić wybór swego kandydata* (Lepszy K., Walka stronnictw, s. 40 nn.).

1232. Zamoyski do miasta Gdańska — Kraków, 10 IX 1587.

Przedstawia sytuację poelekcyjną w Rzeczpospolitej; wzywa Gdańsk do stałości względem Zygmunta III; załącza listy do króla i kasztelana podlaskiego.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,53 nr 128. Oryg. z własnoręcznym podpisem.

Spectabiles Domini amici honorandi.

Quomodo ad Warsauiam res administratae sint quisque electionis exitus fuerit, iam ante ex legatis suis cognovisse D-nes Vestras non dubito. Nunc in hoc statu sunt, ut non modo omnes ad electi Regis [1]) partes vulgo se adiungantur, verum in maximo etiam partim odio, partim contemptu apud homines sint ii, qui paucissimi contra omnium fere consensum alium regem

nominare ausi fuerunt [2]). Interim ego quoque Cracouiam veni eamque, sua sponte in regem nostrum propensam, firmo etiam praesidio teneo. Adversarum partium omnes diversa in loca dissipati fere sunt, consilii — ne magis, an spei, an etiam rerum omnium potius inopia incertum, quamvis omnibus hisce destitutos esse satis constet. Itaque ad rapinas iam se convertunt, quibus tamen cum magnopere iuvari non possint, interim, ut scelera, ita odia hominum in dies magis cumulant. D-nes Vestras ut firmo animo sint, ne de constantia earum dubitare videar, hortari non debeo. Cum autem per puerum hunc, qui hasce D. Vestris reddet, Ser-mo Regi nostro literas obviam mittendas existimarim [3]), si forte nondum M-tas Sua transmiserit, ut literas eas, quas tam ad Regiam M-tem, quam magnificum d-num Podlassiensem habet [4]), quamprimum et sine ulla mora ad M-tem Suam perferendas curent, etiam atque etiam rogo. Facient et M-ti Suae et mihi D-nes Vestrae rem gratissimam, quas quam optime valere cupio. Cracovia die 10 Septembris anno Domini 1587.

Spect. D. Vestrarum amicus studiosissimus Ioan. Zamoiski cancell. et generalis cap. sss.

[1]) *T. zn. Zygmunta III.*

[2]) *T. zn. Maksymiliana, arcyksięcia, wybranego przez opozycję antykanclerską, której trzon stanowili Zborowscy.*

[3]) *Jest to niewątpliwie list do króla Zygmunta z tej samej daty, ob. nr 1231. Por.* Lepszy K., Walka stronnictw, s. 33.

[4]) *Marcin Leśniowolski, kasztelan podlaski wyjechał po elekcji Zygmunta do Szwecji, aby go stamtąd przywieźć do Polski. O trudnościach na jakie jego misja napotkała ob.* Lepszy K., *j. w.*, s. 27—62.

1233. Zamoyski do miasta Gdańska Kraków, 19 IX 1587.

Donosi, że Zygmunt III oznajmia o swym przybyciu do Gdańska. Stanowisko Śląska wobec wypadków elekcyjnych. Wojska Maksymiliana pod Krakowem wskutek rabunków są znienawidzone.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,52 nr 791. Oryg. z własnoręcznym podpisem; na odwrocie receptum: R. 27 IX 87.

Spectabiles domini amici honorandi.

Etsi cum hasce literas scribebam in itinere iam aliquem esse existimabam, qui de adventu Ser-mi Regis Gedanum huc aliquid nunciaret, praetermittere tamen nolui, quin ministrum D. Vestrarum quam primum ad eas

remitterem. Quis autem status rerum nostrarum sit non dubito eas iam ante perspexisse ex iis literis, quas ante aliquot dies ad eas misi. Interim, quid in Silesia etiam atque aliis vicinis regionibus fieret diligenter inquisivi, de nullo autem alio apparatu cognoscere adhuc potui, quam quod quodam in loco ducenti soli equites stipendia accepisse dicuntur, reliquis autem in locis edicta aliqua de lustratione proposita sint. Qui hic sunt adversarii nostri, quemadmodum superioribus iam literis ostendi, ad rapinas se convertunt, quibus non tantum tamen sibi ad vivendum adiumenti adiungunt, quantum et sibi et candidato suo odii apud omnium ordinum homines conciliant. Verum omnia haec adventus regis facile tollet, quem cum haec scriberem ad D. Vestras iam appulisse omnino mihi persuadebam; quas quam optime valere cupio. Cracovia die XIX[a] mensis VII-bris anno Domini MDLXXXVII°.

De civibus et mercibus suis, quas Gnesnae retentas scribunt, non dubitabunt quamprimum Respublica constituta fuerit facile ius suum se recuperaturas.

Spect. D. Vestrarum amicus studiosissimus Ioan. Zamoiski cancell. et generalis cap. sst.

1234. Zamoyski do Aleksandra Koniecpolskiego — Kraków, 23 IX 1587.

O sejmikach. O przygotowaniach zbrojnych. Wzywa go do siebie. Pogłoska o Niemcach.

Bibl. Ord. Zam. pl. 1 nr 22. Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczątką i adresem: JM. Panu Alexandrowi Konieczpolskiemu staroście wieluńskiemu mnie m-ciwemu Panu i przyjacielowi.

M-ciwy Panie Starosto. Zaleciwszy uprzejme powolne służby swe łasce WM-ci Panu a przyjacielowi swemu etc.

Wyrozumiałem z pisania WM-ci jako sejmik wieluński odprawił się, i dziękuję za to, żeś mi WM. o tem oznajmił. Aczem beł dał WM-ci znać przedtem, przez JM. pana podczaszego [1]) prosząc, abyś WM. jachał był na sejmik sadkowski [2]), ktory Bog to wie jeśli się odprawił dobrze, jednak iż trudno już ugonić co minęło, musi wszytko Panu Bogu poruczyć. Jakom WM-ci dał znać wczora przez strzelca swego, tak i teraz proszę i napominam, abyś WM. z pocztem swem przybył tu co rychlej do mnie, zostawiwszy chocia te pięćdziesiąt pieszych na Wieluniu dla opatrzenia tego tam miesca, a do nich z dziesiątek jezdy lekkich przyjąwszy, na ktore rozkażę WM-ci płacić. Rozumiem, że tam więcej ludzi nie potrzeba, i nie tuszę, aby o to

tam miesce mocą jaką albo z działy kusić sie miano, wyjąwszy ukradkiem. I w Wiślicy, by było z dziesiątek chłopow w bramach stało, nie wziętoby jej było. Gdzieby też taki miał być gwałt jako WM. piszesz, łacniej będzie, kiedy tu wszyscy będziemy w kupie, posłać tam na odciecz *(s.)*. Iż chcą Krakow mijać a na Kalisz do Gniezna na koronacją jechać, tedy niechaj nie będą tego mnimania, aby tu byli spętani ludzie a nie mieli jem też zajeżdżać kędy pojadą, aleć tu do Krakowa mierzą. Dano mi też znać, że Coloredo, dworzanin cesarski [3]), w Brzegu [4]) jest, ma lidzbę *(s.)* jakąś pieszych z sobą. Proszę, racz WM. rozkazać dowiedzieć się jeśli tak jest i o gotowaniu Niemcow racz WM. rozkazać pilnie dowiadować się. A sam i powtore proszę, racz się WM. co rychlej tu do wojska pośpieszyć. Zalecam powtore powolne uprzejme służby swe łasce WM-ci. Z Krakowa die 23 septembris 1587.

W M. uprzejmy przyjaciel i sługa J. Zamoiski pps.

[1]) *Jan Ostroróg, jeden z najzaufańszych ludzi Zamoyskiego, później woj. poznański.*
[2]) *Szadek miasto w woj. sieradzkim, miejsce odbywania się sejmików tego województwa.*
[3]) *Ludwik Col(l)oreto, tajny komornik cesarski.*
[4]) *Brzeg, miasto nad Odrą, na płd.-wschód od Wrocławia.*

1235. Zamoyski J., Tęczyński A., Zebrzydowski M. do Andrzeja Jerina, biskupa wrocławskiego Kraków, 25 IX 1587.

Zawiadamia, że na ewentualne kroki wojenne odpowie wojną.

Ordinum regni Poloniae... de electione ser. principis Sigismundi III regis, ad diversos principes christianos legationes, epistolae, responsa. Cracoviae, Ex officina Lazari 1587, C_4v—D_1v. *Przedruk:* Sigismundi Augusti Poloniarum regis, epistolae, legationes et responsa, Lipsiae 1703, s. 574—6. *Kopie rękopiśmienne: Bibl. Sztabu Głównego w Petersburgu rkp. 37530 k. 167 (kopia z końca XVI w.); Bibl. Baworowskich we Lwowie:* Opus genealogicum. *Genealogie Zamoyskich napisane przez Bartłomieja Jaklik[owicza] Pars V (rkp. pisany w r. 1627); Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie, Teka Naruszewicza 92 nr 47.*

R-me D-ne, amice observandissime.

Cracoviae ita sumus, nos quidem palatinus et capitaneus Cracoviensis, tanquam ordinarii magistratus loci huius, ego autem cancelarius et generalis exercituum Regni praefectus, ut cui non modo pro praefectura ea Regni copiarum finium cura incumbat, verum cui peculiariter etiam publica auctoritate ab ordinibus mandatum sit, ut finium ab hac parte curam haberem, quam cur diligentiorem hoc potissimum tempore suscipiendam ordines putarint pluribus significare necesse non arbitramur, cum iam ante R. D-ni Vestrae notum sit qua ratione ser-mo Sveciae principe Sigismundo iam

a senatu atque nobilitate electo, pauci quidam ser-mum etiam archiducem Maximilianum contra omnium consensum triduo post et intempesta iam nocte renunciarint. Etsi autem ex huiusmodi nominatione ser-tem suam pro prudentia sua nihil magnopere iuris sibi vindicaturam nobis persvadeamus maioremque, cum aequitatis, tum coniuncti principis amicitiae pactorumque quae privatim etiam cum Jagellonica familia ser-mae familiae Austriacae intercedunt, publicae denique pacis ac tranquillitatis, quam privatae potentiae suae, ut maxime eam assequi posset, rationem habituram, incitari tamen atque accendi ab aliis ser-tem suam audimus. Cuius rei fama adducti, non modo pro communi gentium iure, verum mutua etiam quae cum regno Bohemiae nobis intercedit vicinitate, hasce ad R. D-nem Vestram litteras dandas putavimus, quibus necessitatem nobis impositam ostenderemus, si quid ab ea parte violenti tentaretur simili ratione in ipsorum fines progrediendi. Hostilitatis autem loco nobis erit, si versus fines Regni huius vel ser-tem suam, vel copias eius movisse audierimus. Cetero quin studia officiaque nostra R. D-ni Vestrae commendamus. Cracovia die 25 mensis Septembris anno D-ni 1587.

1236. Zamoyski do arc. Maksymiliana Kraków, 28 IX 1587.

Po zjeździe wiślickim stosownie do uchwał tam zapadłych szerzej odpowie.

Ordinum regni Poloniae... de electione ser. principis Sigismundi III regis, ad diversos principes christianos legationes, epistolae, responsa. Cracoviae, Ex officina Lazari 1587, D_1v—D_2v. *Przedruk:* Sigismundi Augusti Poloniarum regis, epistolae, legationes et responsa, Lipsiae 1703, s. 576—7. *Kopie rękopiśmienne: 1) Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica, druga kopia: Hungarica [mylnie pod r. 1581]. 2) Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie, Teka Naruszewicza 92 nr 48 i nr 75. 3) Bibl. Baworowskich we Lwowie:* Opus genealogicum. *Genealogie Zamoyskich przez Bartłomieja Jaklik[owicza] Pars V (napisane w r. 1627). 4) Bibl. hr. Tarnowskich w Dzikowie, P. 3 nr 10 k. 207—208 (kopia z XVII w. z datą mylną 27 IX 1587). 5) Bibl. Sztabu Głównego w Petersburgu rkp. 37530 k. 236 (kopia z XVI w.).*

Ser-me Princeps, D-ne clementissime.

Litterae Ser-tis Vestrae a propinquo meo generoso d-no Barsi [a]) [1]) recte mihi redditae fuerunt [b]). Ex quibus quod Ser-tis Vestrae erga me benignum atque propensum animum perspexi [c]) gratissimum mihi fuit. Ea autem, quae Varsaviae in proximis comitiis gesta fuerunt, vellem [d]) aliter Ser-ti Vestrae renuntiata fuissent, quam renuntiata illi esse, ex iisdem litteris animadvertere

a) *4:* Barzi — b) *4:* recte mihi sunt traditae. — c) *4:* animum habeat perspexi — d *1:* velim — *4:* optarem

mihi visus sum. Ad me quidem quod attinet, nihil sane omnibus iis in rebus [a]), vel privatim a me, vel proprii commodi causa factum fuit aut adhuc sit [b]), sed quemadmodum [c]) alias [d]) semper, ita in hac quoque electione [e]) et consequentibus temporibus, si quid a me administratur, non modo auctoritate, verum iussu [f]) etiam ordinum Regni huius administratur; quae res facit, ut ne nunc quidem de Republica ad me Ser-ti Vestrae scribenti privatim mihi respondendum putem [g]). Cum vero iisdem de rebus ad diem V proximi mensis Octobris [h]) universae nobilitatis conventus sub Vislicia futurus sit, ad litteras quidem ipsius plenius, re cum senatoribus communicata, ex eiusdem conventus sententia respondebo, eiusdem vero exitum ut [i]) Ser-tas quoque Vestra exspectet [j]), neque interim aliquo longius [k]) progrediatur, cum prudentia eius dignissimum mihi [l]) fore videtur, tum id ut faciat [l]) multis de causis monere etiam atque hortari eam non dubito [m]). Dat. Cracoviae die [n]) XXVIII [o]) mensis Septembris anno D-ni MDLXXXVII.

[Serenitatis Vestrae observandissimus Joannes Samoisky, cancellarius et generalis] [p]).

[1]) *Barzi Jan, wojewodzic krakowski, syn Stanisława zmarłego 1571* (Pol. słow. biograf. I).

1237. Zamoyski do Zygmunta III *14 X* 1587 [1]).

Zborowscy połączyli się z ciągnącym pod Kraków Maksymilianem. Sytuacja w Krakowie. Wzywa króla do działania ostrożnego.

Bibl. Ord. Zam. ser. I t. L pl. 465 nr 21. Regest współczesny.

List JM. do KJM-ci w ktorym oznajmuje, [*że*] ze zjazdu wiślickiego przechodził Zborowskimi *(s.)*, ktorzy, krążąc pod Olkuszem, złączyli sie z Maximilianem, że zatrzymał naszych posłow, że też JM. zatrzymał Herbersteina, posła Maximilianowego. O harcach pod Krakowem, o przedmieściach, że je musi znosić, nagrode obiecawszy ludziom od KJM-ci.

Cedula JM-ci. Aby KJM. pisma swoje rożnemi drogami obracał, i żeby niechciał wszytkiego na jeden szanc ważyć, ażby wojsko drugie nadciągnęło

---

[a]) *4:* attinet, sane omnibus in rebus, nil privatim a me... — [b]) *1:* fit — [c]) *4:* sicut — [d]) *1:* alios — [e]) *4:* ita quoque in hac electione — [f]) *4:* verum etiam iussu ordinum — [g]) *4:* ut ne nunc quidem ad Ser-tem Vestram de hac re scribendum putem. — [h]) *4:* ad diem proximum quintum Octobris — [i]) *4:* uti — [j]) *4;* exspectat — [k]) *4:* ulterius — [l]) *W 4 brak słowa* mihi — [l]) *4:* tum ut id faciat — [m]) *4:* etiam atque etiam hortari non dubito. — [n]) *Brak w 4.* — [o]) *4:* 27 Septembris — [p]) *Podpis w klamrach, jest tylko w 1.*

abo sie podała pogoda niewątpliwa, gdyż za nieszcześciem, strzeż Boże, wojska, Krakowby klasł i wszytko.

[1]) *Na tę datę wskazują następujące okoliczności: mowa jest o harcach pod Krakowem a te rozpoczęły się 14 X; a nie ma mowy o odesłaniu Herbersteina do Maksymiliana, co się stało nazajutrz 15 X 1587* (Lepszy K., Oblężenie Krakowa, s. 47—8).

1238. Zamoyski do Anny Jagiellonki — Kraków, 14 X 1587.

Maksymilian jest w Olkuszu. Trzeba żeby Zygmunt co rychlej przybył do Krakowa. Żołnierz podolski niech eskortuje króla. Trzeba wypłacić temu wojsku żołd. Trzeba, by król coś tu napisał.

Archiwum Nieświeskie w Warszawie, teka II, 150. Kopia współczesna.

Najjaśniejsza m-ciwa Krolowa.

Unіżone służby swe w miłościwą łaske Waszej Kr. M-ci mej m-ciwej paniej zaleciwszy, Pana Boga proszę, aby w dobrym zdrowiu długo nam chować raczył W. Kr. M. Oznajmuje Waszej Kr. M-ci mej m-ciwej Paniej, że Maximilian przyjachał do Korony i już pod Krakowem jest w Olkuszu [1]), na co nie racz sie strachać Wasza Kr. M.; dodzierżemy, da Pan Bog, rzeczy. Tylko prosze Waszej Kr. M-ci, aby Wasza Kr. M. nie mieszkając raczyła dać znać Je° Kr. M-ci prosząc i napominając, aby Je° Kr. M-ć co rychlej przybywać raczył do stolice swojej. A żołnierze podolskie, racz Wasza Kr. M-ć więc, aby sie co prędzej ruszyli, a drogę zajachawszy Je° Kr. M-ci, prowadzili tu Je° Kr. M-ć, tylko pieniądze im obmyslić trzeba, czego jest wszystkiego około jeden a trzydzieści tysięcy złotych. Dobrze sam często pisywać z dworu Je° Kr. M-ci, bo barzo są ludzie teskliwi, że jedno jeden raz od Je° Kr. M-ci pisanie było a potym ani od Je° Kr. M-ci, ani z żadnego panow posłow co są przy Je° Kr. M-ci. Zalecam etc. Dat. z Krakowa 14 Octobris A° 87. Jan Zamoiski.

[1]) *Olkusz miasto w woj. krakowskim, na drodze z Krakowa do Sławkowa.*

1239. Zamoyski do Wojciecha Baranowskiego — Kraków, 17 X 1587.

Domaga się stałego nadsyłania wiadomości z dworu królewskiego. Arcyksiążę Maksymilian pod Kleparzem. Wzywa, by król najrychlej przybył do Krakowa.

Bibl. Watykańska, Chigi M 43 k. 304. Kopia stanowiąca postcriptum do listu Annibala z Kapui skierowanego do kard. Montalto z dnia 31 X 1587. Nagłówek: Copia della lettera del cancelliere.

Rev-me D-ne.

Post discessum a Visliska [1]) nullum fuit apud nos scriptum ser-mi regis, neque ab aliquo Dominationum Vestrarum qui estis prope ipsum. Populus id taedio afficitur interrogatque de adventu regis. Maximilianus [2]) est ad Clepardiam [3]); de omnibus D. Vestra sciet ex literis, quas scripsi ad ser-mum regem. Rogo faciat me certiorem de omnibus. Necesse enim est dominis fratribus, quorum numerus magnus mecum est, ut literae ostendantur cotidie; mitto D. Vestrae descripta puncta ex literis ab exercitu Maximiliani missis. Interceptus enim est magnus fasciculus literarum, quas miserant ad episcopum Olomucensem [4]). Ser. rex quam citius veniet certam victoriam habiturus est occasionemque fundandae laudis suae cum gloria [a]). Cum his mea servitia D. Vestrae Rev-mae commendo. XVII Octobris, Cracoviae [5]).

[1]) *Oczywista myłka kopisty; ma być: Wiślica. Odbył się tam w dniach 7—8 X zjazd zwolenników Zygmunta III. Na zjazd ten, w którym uczestniczył również Zamoyski, nadeszła pierwsza wiadomość o przybyciu króla ze Szwecji do Polski* (Lepszy K., Walka stronnictw, s. 47—52).

[2]) *Arc. Maksymilian, elekt partii habsburskiej.*

[3]) *Kleparz pod Krakowem, dziś dzielnica miasta.*

[4]) *Stanisław Pawłowski.*

[5]) *List powyższy pisany był w czasie oblężenia Krakowa, bronionego przez Zamoyskiego, rzed arc. Maksymilianem.*

1240. Zygmunt III do Zamoyskiego Kwidzyń, 23 X 1587.

Wzywa go, by dalej bronił jego tronu.

Bibl. Ord. Zam. t. III pl. 17 nr 2. Autograf z pieczęcią królewską, szwedzką, doskonale zachowaną i adresem: Jaśnie Wielmożnemu Panu Janowi Zamoyskiemu kanclerzowi i hetmanowi koronnemu etc. etc. uprzejmie nam miłemu.

Zigmund. Wielmożny wielce nam miły Panie kanclerzu i hetmanie nasz koronny.

W obieraniu na krolestwo wiemy jaki nam skutek chęć i staranie WM-ci przywiosło [b]). Ale i potym nimeśmy przyjachali, i teraz po przyjachaniu tym więcej doznawamy, co nam na osobie i na pracach WM-ci należy. Wszytek ciężar [c]) rozruchu wnętrznego, od mianowania począwszy, trzymasz WM. sam, a już teraz i wojne od obcych [d]), a trzymasz WM. tak potężnie i statecznie, że ani niezmiernymi (o ktorych my wiemy) obietnicami, ani

[a]) *W rkp.* congloria — [b]) *Powinno być: przyniosło* — [c]) *W autogr.* czeizar — [d]) *W autogr.* opcych

przyjachanim pod stoliczne miasto i wojskiem przeciwnicy nasi nie mogą WM-ci od nas oderwać. A my zasie nie jedno teraz WM-ci nie nagradzamy, ale więtsze jeszcze brzemie na osobe WM-ci kładziemy, używając i prosząc, abyś WM. lud ten służebny, jedny kosztem swoim, drugi sposobami, ktore nalepsze rozumieć raczysz, do przyjachania naszego i szczęśliwej, dali Pan Bog, koronacjej naszej zatrzymał. A jako zdrowia, tak (posługe Rzeczypospolitej i nasze kończąc) swych własnych dostatkow[a]), aby też naciężej (jako i to baczymy, po kościech[1]) przeszłych, że to letko nieprzyjdzie) sobie czyniąc, nie żałował. Gotowych bowiem pieniędzy od posłow obiecanych przecz posłać niemożemy, ustnie, dali Pan Bog, od nas zrozumiesz WM.[2]); takich uczynności gdybyśmy WM-ci wdzięcznością wszelaką krolewską a raczej przyjacielską oddawać niemieli, nie jednoby dobrzy ludzie ganili, ale i Pan Bog nie błogosławiłby nam, na czym my wszystko zasadzamy. A tak słow i żądania gorętszego od nas nieczekając, za skutek skutku WM. bądź pewien, a list ten miasto obowiązku teraźniejszego kosztu, miej WM. od nas. Panu Bogu sprawe nasze i WM-ci samego poruczamy, życząc WM-ci i do Rzeczypospolitej i do nas co nawiętszej przysługi. Dan w Quidziniu[3]) 23 Octobra roku Pań[*skiego*] 1587.

Zygmunt Krol obrany.

[1]) *Kościech t. j. kosztach.*

[2]) *Mowa tu o pieniądzach, jakie obiecywali Eryk Sparre i Eryk Brahe, posłowie szwedzcy, na elekcji.*

[3]) *Kwidzyń, miasto w Prusach, na południe od Malborga.*

1241. Zamoyski do Marcina Leśniowolskiego — *Kraków, 23 X* 1587.

Niech wpływa na króla, by ten szybko przybył do Krakowa. O walce Hołubka pod Rabsztynem.

Bibl. Ord. Zam. ser. I t. L pl. 465 nr 21. Regest współczesny.

Do p. podlaskiego od JM-ci kopia listu, aby krol JM-ć pośpieszał się ad possessionem Regni et exploratam victoriam.

Ceduła JM-ci do tegoż. Z Rabsztyna[1]) nasi — Hołub[2]), 150 junkierow jeznych, 200 piechoty porazili, prochy co posłali Wrocławianie Maxilianowi *(!)* i ktemu wozow 300 pobrali etc., kubkow srebrnych etc., bedzie drużyna pio-...[b]) etc., Maxilian *(!)* spod Mogiły[3]) na pirsze sie stanowisko wrocił[4]).

[a]) *W autogr.* dostatiow — [b]) *W tekście nie ma żadnej luki; widać, że pisarz zapomniał dokończyć wyrazu* pio- *w następnym wierszu.*

[1]) *Zameczek o pół mili od Olkusza.*

[2]) *Hołubek Gabriel, rotmistrz królewski, walczył pod Pskowem, dowodził Rabsztynem, a zginął pod Byczyną* (Arch. J. Zam. II *i* III; Lepszy K., Oblężenie Krakowa, s. 40, 53).

[3]) *Wieś i opactwo cystersów pod Krakowem.*

[4]) *Opisana walka pod Rabsztynem miała miejsce w połowie października* (Lepszy K., *j. w.*, s. 53). *To jest terminus a quo datacji listu. Terminus ad quem stanowi moment wspomnianego powrotu arcyksięcia spod Mogiły pod Kraków. Miało to miejsce w przeddzień szturmu na Kraków, t. j. 23 XI* (Lepszy K., *j. w.*, s. 90)*; ten dzień będzie zapewne datą listu.*

1242. Zamoyski do Krzysztofa Radziwiłła, woj. wil. Kraków, 11 XII 1587.

Ofiarowuje swą przyjaźń.

Archiwum Nieświeskie w Warszawie 18434, list 40. Autograf z pieczątką sygnetową i adresem inną ręką: Jaśnie Wielmożnemu Panu panu Christophowi Radziwiłłowi, książęciu z Zbierz *(!)* i z Dubinek, wojewodzie wileńskiemu, etc. etc. memu m-ciwemu panu i szwagrowi. *Na pasku z pieczątką sygnetową, zaklejającym list, jeszcze inną ręką współczesną:* od Je[o] M. pana kanclerza do Brześcia z ofiarowanim przyjaźni przez pana Olesznickiego.

Jaśnie Wielmożny m. Panie wojewodo wileński. Zaleciwszy uprzejme służby swe w m. łaske WM-ci etc.

WM-ci swemu m. Panu dziekuje, że WM. raczysz perstare w chęci swojej do mnie. Me też służby WM-ci uprzejme, stateczne ku sobie znać[a]) WM. zawsze będziesz raczył, a na nich pewnie sie nieomylisz. Na to coś mi WM. moj m. Pan przez pana Olesniczkiego[1]) roskazać raczył, tenże szerzej[b]) WM-ci odnieść ma. Racz WM. w imie Boże sam przyjechać. Będzie tak lepi. Jąwszy sie za ręce będziem R. P-tej, i przyjaciołom, i sobie godniejsi. Z tem sie m. łasce WM-ci zalecam. Dan z Krakowa 11 Decembris 1587. WM-ci swego m. Pana powinny szwager i sługa J. Zamoiski.

[1]) *Pewnie Mikołaj Oleśnicki* (Lepszy K., Walka stronnictw, s. 83).

1243. Nieznany profesor do Zamoyskiego 1587.

Prosi o pomoc pieniężną.

Bibl. Jagiellońska rkp. 2418. Kopiariusz z pocz. XVII w. k. 65—65v. List z nagłowkiem: Cancellario Regni Zamoscio, academicus quidam. Invehitur in osores doctorum et litteratorum.

---

[a]) *W rkp.* snacz. — [b]) *W rkp.* serzi.

Ill-me princeps Domine, d-ne clementissime.

Gaspari Sadłochii [1]) ad me litterarum exemplum mitto Cels. Vestrae. Nihil opportunius illis ad inopiam meam quoquo modo in praesentia sublevandam, quae licet in dies ingravescat magis, eam tum ego celare potius, quam prinicipibus meis querulosus patefacere studeo.

Coram rege suo de paupertate tacentes.

Plus poscente ferent [2]).

Dissentio a te quisquis es, qui tam praeclare dixisti: plura clamosi ferunt, nam ego taciturnissimus patientissimusque omnium, nihil dum habeo. Neque ego tum, optime Princeps, adeo sum animo humili, ut quae hisce litteris scribantur, et a quo, non perspiciam, aut qualia sint non videam, aut non maiora etiam praestantioraque spectem, aut tutum iter ad eadem proveniendi ignorem, sed hoc quidquid est minime mihi videri debuit repudiandum, cum sive fato quodam, nescio quo, sive nostrorum temporum iniquitate ita fiat, ut in doctrinam et litteras, nihil studii, nihil liberalitatis, nihil munificentiae conferamus. Poëtae dicuntur versus: Virtus laudatur et alget [3]). Si quadringentis seu septin[*gentis*] millia desunt, et animus tibi sunt mores et lingua fidesque [4]). Verum ego actiones meas non cupiditate aliqua a me aliena, sed officio boni constantisque viri metior. Refero ea de re et de hisce litteris ad Cels. Vestram. Opinor humanitatis erit Cels. Vestrae, qua praestantissimas immortalesque virtutes tuas cumulasti dicam an condivisti. Non modo mihi respondere, verum etiam tenuitati angustiisque meis amanter liberateque velle consultum, ut pro dignitate C. Vestrae huic bono viro mearumque rerum tam sollicito et rescribam et hanc ipsius erga me voluntatem beneficam non retineam modo, verum etiam excitem ad mea commoda augenda. M. Muretus [5]) et Sigonius [6]) cuiusmodi viri et quanta eruditionis existimatione fuerint, nihil attinet dicere, hos ex Italia magnus quidam princeps elicere voluit pollicitationibus prolixis, qua de re cum illi ad nos retulissent, quorum stipendii munus docendi in academia obibant, maluerunt aucto stipendio doctissimos viros apud se retinere, quam ullius principis liberalitate erga ipsos videri superatos. Non arrogo mihi tantum Mureto et Sigonio ut me comparem, sed illud ago ne quae res et emolumento illis et laudi fiat, eam in me veluti quiddam bene et nullius gravitatis existemet sibi quisquam vituperandam; caput illud est atque harum mearum litterarum clausula: ego id donum et honestissimum mihi fore et fructuosissimum putabo, quod tantus Princeps censueris esse mihi faciendum. Vale et pro numero hostium multitudineque invidorum tuorum, non animum solum, sed copias etiam viresque gere. Cracoviae 1587.

[1]) *Kasper Sadłocha, scholastyk warmiński, sekretarz Anny Jagiellonki.*

[2]) Horatii Epist. I 17, 43—44.

[3]) Iuvenalis I, 74: Probitas laudatur et alget. *Zmiana* probitas *na* virtus *w cytacie Juvenala dokonała się pod wpływem tego samego listu Horacego* (I 1, 54: Virtus post nummos).

[4]) Horatii Epist. I 1, 57—59: Est animus tibi, sunt mores, est lingua fidesque. Sed quadringentis sex septem milia desunt: Plebs eris.

Cytat ten w liście do Zamoyskiego został bardzo przekręcony, nie wiadomo, czy przez samego nadawcę, czy też kopistę.

[5]) *Marek Antoni Muret, znakomity humanista francuski, poeta, krytyk i mówca. Był profesorem we Francji, Wenecji, Padwie i Rzymie. Żył w latach 1526—1585.*

[6]) *Karol Sigonio, historyk, krytyk, filolog i edytor, profesor w Padwie, potem w Bolonii żył w latach 1524—1584.*

1244. Zamoyski do Aleksandra Koniecpolskiego Kraków, 5 I *1588* [1]).

Daje dyspozycje wojskowe.

Bibl. Ord. Zam. pl. 3 nr 100. Autograf ze śladem pieczątki i adresem: JM. Panu staroście wieluńskiemu mnie m-ciwemu Panu i przyjacielowi. *Ponieważ list ten znajduje się w zbiorach Bibl. Ord. Zam., tedy zdaje się nie był wysłany.*

M-ciwy Panie starosto.

Jużem mowił w tej sprawie WM-ci, nieodmawiam, dali jeszcze mowić będe; posyłam WM-ci pułku WM-ci spisek i droge, ktorą pojdę. Tu zaraz trzeba wojsko wprawić w rezę swoją. Pod nieprzyjaciela, sześć tylko mil, iść bez sprawy niedobrze. A tak WM. jutro bądź gdzie nad... [a]) gdzie WM-ci stanowniczy ukaże. Z tym sie łasce WM-ci zalecam. Dan z Krakowa 5 Jan[*uarii*] 1587.

WM. uprzejmy przyjaciel i sługa J. Zamoiski sspt.

[1]) *W autografie rok 1587, najwidoczniej wpisany przez pomyłkę, bardzo częstą w okresie zmiany roku.*

1245. Zamoyski do Krzysztofa Radziwiłła, woj. wil. Kraków, 9 I 1588.

Archiwum Nieświeskie w Warszawie 18434. Autograf z pieczątką lakową i adresem: Jaśnie Wielmożnemu Panu panu Krzysztofowi Radziwilowi, książęciu na Bierzach i Dubingach, wojewodzie wileńskiemu mnie m-ciwemu panu i szwagrowi. *Data listu: przez pośpiech r. 1587, z tekstu wynika r. 1588. Na odwrocie zapiska inną ręką:* Od JM. pana Zamoyskiego 87. 9 Jan.

Jasnie Wielmożny m. Panie.

Zaleciwszy uprzejme służby swe w miłościwą łaskę WM-ci. Iż arcyksiąże Maximilian jescze bawi sie w Krzepiczach, kazano mi za niem jechać.

[a]) *Jeden wyraz nieczytelny.*

Godziłoć mi sie co było wytchnąć. Ale już jako jutro co przedsie jade. List WM-ci swego m. Pana ukazałem Krolowi JM-ci i obmowiłem. Ze mnie WM. raczysz mieć pewnie statecznego sługe. Pragnąc WM-ci wietszych, spodziewałem sie, żem to meum desiderium miał za byciem tu WM-ci sistere. Ale, iż tak graves causae intercesserunt, żeś WM. nieraczył przybyć, prosze gdziekolwiek WM. bedziesz, racz WM. być mnie miłościwem panem. Z Krakowa 9 Jan. 1587 *(!)*.

WM. swego m. Pana powinny szwager i sługa J. Zamoiski pps.

1246. Zamoyski do miasta Gdańska Kraków, 10 I 1588.

Obywatel zamojski Jan Bartelus ma sprawę sądową o plac przyległy do jego domu w Gdańsku. Kanclerz gorąco się wstawia za Bartlem, aby wyrokiem przysądzono mu własność tego placu.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,52 nr 791. Oryg. z własnoręcznym podpisem. Na odwrocie receptum: R. 28 III 88.

1247. Zamoyski do Andrzeja Opalińskiego, marsz. kor. 13 I 1588.

Skarży się na nieprzygotowanie wojskowe wyprawy przeciw Maksymilianowi.

Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie, Teka Naruszewicza 93 s. 83, ze zapiską proweniencyjną: Ex ms. Arch. Radziwiłł. Nesv. *W Archiwum domu Radziwiłłów, oryginału brak.*

Bilet pana Kanclerza do pana marszałka koronnego.

Wielmożny mnie wielce m-ciwy Panie.

Jeszcze o tych tam rzeczach nie słyszę, ani o pisarzu pana podskarbiego [1]), ani o pieniądzach, ani o strzelbie, prawie jadę na swą sromotę a szkodę WM-ciow wszystkich. I toć słaba wyprawa, sztuki żadnej grzeczy [2]), jeźli mi się w lada zamczynie zawrą, będę na nie z nich plwał a oni lisim ogunem będą ocierać. Temi kilkiem harcerzow coby mieli zostać rozterają się sto koni. Bo jużby zatym nie jachał ani Wąsowicz [3]), ani Pisomon, jako mi to wczora powiedział, i ludzie nie trzeba mi nazbyt ujmować, więc tempus iniquissimum, nocy zimne, długie, będą się straże bardzo przykrzyć. Proszę niechże jadą, i takci i piechoty siła sie roztrwaniło *(s.)* marnie prze nie płacą, że się z rynsztunkami, z barwami rozeszli.

[1]) *Jan Dulski, podskarbi kor.*

[2]) *T. zn. żadnej armaty do rzeczy t. j. odpowiedniego kalibru.*

[3]) *Nie wiadomo, który to Wąsowicz, bo znany z imienia rotmistrz Stanisław z Jabłonicy zginął w czasie rozruchu na elekcji 13 VIII 1587 r.* (Bodniak Stanisław, Pierwsi «Strażnicy morza». Księga pamiątkowa ku czci... Wacława Sobieskiego, Kraków 1932, s. 36—7).

1248. Zygmunt III do Zamoyskiego Kraków, 17 I 1588.

Zostawia uważaniu Zamoyskiego co zrobić z Annibalem z Kapui. W każdym razie należy bezpieczeństwo jego zapewnić.

Archiwum Watykańskie, Polonia 34 k. 4. Oryg. z własnoręcznym podpisem, oraz na odwrocie pieczęcią królewską i częściowo urwanym adresem: [Wielmo]żnemu Janowi z Zamosczia [kanclerzow]i i hetmanowi wielkiemu [b]ełskiemu, knyszyńskiemu, ...mu etc. staroście uprzejmie nam miłemu.

Zygmunt trzeci z Bożej łaski krol polski etc.

Jaśnie Wielmożny uprzejmie nam miły. Chcemy to mieć, abyś Uprzejmość Wasza bezpieczeństwo księdza legata opatrzeł, lubo wdać sie z niem w traktaty, albo niewdać, zdać sie Uprz. Waszej będzie. Jednak tak Uprz. Wasza opatrz, żeby albo będzieli chciał wyjachał z Korony bezpiecznie, albo więc gdzie będzie chciał także w Koronie bezpiecznie mieszkał. Życzemy zatem Uprz. Waszej dobrego zdrowia i szcześliwego powodzenia. Dan w Krakowie dnia XVII Januarii roku Pańskiego MDLXXXVIII. Panowania naszego roku pierwszego. Sigismundus Rex.

1249. Zamoyski do Zygmunta III Kadłub, 23 I 1588.

Donosi o ruchach swych wojsk i ucieczce Maksymiliana z granic państwa w przeddzień bitwy byczyńskiej.

Oryg. nieznany. 1) Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie, Teki Naruszewicza 93 s. 115—16. Kopia wykonana, jak wynika z zapiski proweniencyjnej: Ex ms. arch. Radzivill. Nesv., *z tamtejszej kopii lub oryginału. W Archiwum Nieświeskim w Warszawie brak pierwowzoru. W nagłówku:* List pana Kanclerza koronnego do Króla IM-ci. *2) Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 186 s. 56. Kopia współczesna, bez „post scriptum", jak cały ten kopiariusz skażona przez kopistę. Nagłówek:* List pana Hetmana koronnego do Krola JM-ci. *3) Bibl. Ord. Zam. 1718 nr 40, kopia z 2. 4) Tekst łaciński, będący niewątpliwie tłumaczeniem oryginału przedrukowano tutaj, usuwając oczywiste omyłki, na podstawie wydawnictwa* Aleks. Przeździeckiego, Listy Annibala z Kapui, Warszawa 1852 s. 266—9. *Przeździecki zaczerpnął ten list ze zbioru prof. Zygm. Helcla. W papierach po Helclu w Bibl. Pol. Akademii Um. w Krakowie listu tego brak. Zamieszczone na s. 111—13 wyżej cytowanego wydawnictwa Przeździeckiego tłumaczenie polskie powyższego listu, jako pochodzące od samego Przeździeckiego pominięto. Dochowały się natomiast kopie tłomaczenia polskiego, które wskazują na to, że list powyższy był rozprzestrzeniany po kraju.*

Wielkim pośpiechem szedłem [a]) pod Wieluń z czwartku [b]) na piątek. Samuel [c]) Stadnicki przyszedł na moję [d]) straż trzy mile od Wielunia nad

[a]) *W 2:* ruszyłem — [b]) *W 2:* a w nocy z czwartku — [c]) *W 2:* Stanisław — [d]) *W 2:* mą

Parzymiechami, tam starł się z nimi Kiral Albert i zaraz je wpędził w las. Kopie niektórzy uchodząc, rusnice, ładunki, koni kilka zbyli [a]), kilkanaście ustrzelanych, pod Stadnickim [b]) koń ubit [c]). Ci wczoraj [d]) przyszedłszy do Wielunia strwożyli Maxymiliana i ludzie [e]) jego. Jam leżał w boru [f]) dwie mile [g]) od Wielunia, on osadziwszy nazad straż dla wieści, o godzinie pierwszej w noc poszedł ku Śląsku do Byczyny, która tylko jest mil trzy od Wielunia, za osadzeniem ostatniej straży o uchodzeniu jego niedoszła mię wieść, aż już dzień był. Obróciłem wojsko mijając Wieluń na slak jego. Posłałem na całą noc ludzie przed sobą za nim, mogąli go oblec w Byczynie. Sam pójdę za niemi [h]) skoro księżyc wznijdzie. Bardzo [i]) pospiesza i bez wiele rewerencji, jako kto mógł wpadało [j]) na szkapy, zbroi siła pomiotali [k]). To go zadzierżało, że tak długo czekał, iż wieść miał, żeby jeno [l]) był miał iść pan starosta wieluński. Dalej co się będzie działo oznajmię Waszej Królewskiej M-ci. Interim dziękuj W. Kr. M-ć Panu Bogu, iż z ziemi Waszej Królewskiej M-ci, aemulus W. Kr. M-ci, tak wielu cesarzów potomek i brat, tak sprośnie w nocy uciekł [l]). Dan z Karłuba dnia 23 Januarii 1588 anno.

P. S. Po napisaniu listu tego doszli ludzie przedni, rot niektórych Maksymilianowych, gromili rotę Marszewskiego husarską, nad którą był Kownacki, pobito ich część, są więźnie i Kownacki bardzo ranny, impedimenta pobrano, zastano ich na koniech. Nastąpił na nie Zamoyski, potym Hołubek, gdy ci pogromili do wsi gdzie był Stadnicki uchodzili, tam znowu z temi ludźmi sprawa, nadstępowali ku kozakom, ale skoro roty nasze hussarskie nadeszły, wskok zaś soluto ordine do Byczyny poszli. O dziesiątej godzinie z soboty na niedziele, z drogi. etc.

Serenissime et clementissime Rex. Commendo fidelia servitia mea clementissimae gratiae S. M-tis Vestrae Regiae eidemque bonam valetudinem et felix in multos annos imperium ab omnipotente Deo praecor.

Magna celeritate progressus sum versus Vieluniam [1]); ea vero nocte, quae proximam diem Jovis consequuta est [2]), Stanislaus Stadnicius [3]) supervenit in excubias sive custodiam nostram, tribus a Vielunia milliaribus, supra Parzimiechy [4]), quo in loco congressus est cum illo Albertus Kiral [5]) statimque propulit illum in proximam silvam, hastas multi ex ipsius copiis retrocedentes bombardasque et sacculos, quibus bombardarum onerationes deferuntur, atque equos aliquot amiserunt, vulnerati ex iis complures, equus Stadnicii cui insidebat interfectus. Hi die hesterna, postquam re male gesta Vieluniam pervenissent, perterruerunt Maximilianum et exercitum ipsius. Ego castra habui in silva duobus a Vielunia miliaribus. Maximilianus, custodiis versus castra mea propter prohibendas explorationes collocatis, prima hora noctis discessit Sylesiam versus ad oppidum Byczina, quod

---

a) *W 2:* zbeli — b) *W 2:* Stadnickiem — c) *W 2:* ubity — d) *W 2:* wczora — e) *W 2:* lud — f) *W 2:* borze — g) *W 2:* mili — h) *W 2:* nimi — i) *W 2:* Barzo — j) *W 2:* wpadło — k) *W 2:* sieła pomiatali — l) *W 2:* jedno — l) *W 2:* brat, sprośnie uciekał. Z Karłuba 23 Jan. 1588.

tribus miliaribus Vielunia distat. Propter collocatas a tergo per eum custodias, de discessu ipsius non prius quam dies iam esset cognoscere potui; movi exercitum praetereundo Vieluniam versus ea loca, quibus ille iter fecit; misi partem copiarum, quae totam noctem iter faciendo eum persequantur et si fieri possit in oppido Byczina circumsedeant; ipse subsequar quam primum luna praebere lucem inceperit. Valde properat sine ulla reverentia, ut quisquis potuit equis incedebant, arma multi abiciebant. Illud eum retinuit causamque morandi praebuit, quod perlatum ad eum esset Vielunensem tantum capitaneum adventare[6]). Quae deinde erunt acta, S. R. M. Vestrae significabo, interim habet M-tis Vestra Regia, quod omnipotenti Deo agat gratias, quod ex ditionibus M-tis Vestrae aemulus ipsius, tot imperatorum progenies et imperatoris frater, turpissime nocte profugerit. Militum M-tis Vestrae et mea servitia M. Vestrae commendo. Datum ex pago Karłuba[7]) die 23 Januarii 1588. S. R. M-tis Vestrae Domini sui clementissimi consiliarius et servitor Joannes Zamoyski etc.

II. Scriptis prioribus litteris, pars copiarum quae exercitum antecesserat, quasdam Maximiliani turmas assequuta est; fuderunt turmam Marsovii[8]) hungarico more instructam cui praefuit Suchorabski[9]). Alteram turmam levioris armaturae cui praeerat Koniczki[10]), pars eorum caesa, capti aliqui, Kownaczki valde vulneratus, impedimenta capta; inventi sunt cum invaderentur parati in equis. Inde cum Zamoscius cum suis in eos impetum fecisset et eum Holubek[11]) subsequutus esset, ab illisque funderentur, ad villam in qua erat Stadniczki se recipiebant, ubi denuo cum Stadnicianis instructi progredi incipiebant contra nostras leviores armaturas, verum cum turmae nostrorum ungarico more instructae supervenissent, statim ordinibus solutis ad oppidum Byczina se receperunt. Dat. decima hora noctis, diem Sabbatis subsequentis, ex itinere[12]).

1) *Wieluń, miasto i zamek w ziemi wieluńskiej.*

2) *T. j. z czwartku na piątek 21 na 22 stycznia.*

3) *Stronnik Maksymiliana, służył pod nim wojskowo, był bowiem doświadczonym rotmistrzem w czasie wojen moskiewskich Batorego. Jego to zwano „Diabłem"* (Arch. J. Zam. III; Lepszy K., Walka stronnictw, *passim*).

4) *Parzymiechy, wieś w ziemi wieluńskiej, przy drodze z Działoszyna do Krzepic.*

5) *Király Albert, Węgier, rotmistrz jezdny, w czasie wojen moskiewskich dowodził zamkiem Worończem nad rz. Sorotą, dopł. Wielikiej, w rejonie Pskowa* (Arch. J. Zam. III).

6) *Aleksander Koniecpolski, starosta wieluński, kancelarianin.*

7) *Dziś Kadłub, wieś pod Wieluniem* (Słow. geogr.).

8) *Marszowski Jan, h. Rogala, podstarości kaliski* (Macůrek, Dozvuky, *passim*).

9) *Suchorabski, zapewne Florian, h. Ostoja, w r. 1601 stolnik przemyski* (Niesiecki).

10) *Konicki v. Konieczki, zapewne Krzysztof h. Brodzic, podpisał uchwały zjazdu w Pokrzywnicy 1587 r.*

11) *Gabriel Hołubek, ob. nr 1229 obj. 1.*

12) *T. j. w nocy 23 na 24 stycznia.*

1250. Zamoyski do Zygmunta III — Byczyna, 25 I 1588.

Donosi o zwycięstwie pod Byczyną, sile wojsk, jeńcach i stratach.

1) Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie, rkp. 345 s. 288—9, kopia z przełomu XVI/XVII w. Nagłówek: Kopia listu pana Jana Zamoiskiego, hetmana i kanclerza koronnego do krola

IM. z pod Byczynia. *Jest to kopia ze wszystkich znanych najmniej skażona, i tak ze względów formalnych, jak i rzeczowych może uchodzić za najautentyczniejszą. Z tych względów na niej oparto poniżej publikowany list. 2) Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie rkp. 360 s. 308—9, kopia z poł. XVII w., również bardzo wiarygodna, prawie nie różni się od kopii 1. 3) Archiwum Arcybiskupstwa Ołomunieckiego w Kromieryżu, Leg. pol. k. 364v—5, kopia z XVI w. z datą 26 I 1587. 4) Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 186 k. 57, kopia z przełomu XVI/XVII w. Brak formuły wstępnej; rozpoczyna się od słów:* Oznajmuję Waszej Kr. M-ci... *Istnieją także następujące kopie, których wariantów w niniejszym wydawnictwie nie uwzględniono: Kopie z XVII w.: 5) Bibl. Jagiellońska w Krakowie rkp. 102 s. 272. 6) Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie rkp. 1657 s. 531 (435) kopia mocno skażona i zmodyfikowana. 7) Bibl. hr. Tarnowskich w Dzikowie rkp. P. 2 nr 46 k. 118 (z pocz. XVII w.). 8) Bibl. Narodowa w Warszawie rkp. F. XVII 46 k. 118 (z drugiej poł. XVII w.). 9) Archiwum Nieświeskie w Warszawie, księgi oprawne XII, 625 kopia z XVIII w.: 10) Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie, Teki Naruszewicza, rkp. 93 s. 117, dok. 22 (odpis bardzo zmodyfikowany). 11) i 12) Archiwum Nieświeskie w Warszawie, księgi oprawne III, 7 i XII, 623. Kopie z XIX w.: 13—16) Arch. Dzieduszyckich we Lwowie, Teka Gołębiowskiego V, cztery kopie w XIX w. sporządzone: a) ex ms. arch. Visnioviec, b) ex ms. arch. St. Augusti, c) ex ms. arch. Radzivill. Nesv., d) bez podania źródła. 17) Bibl. Ord. Zam. nr 1718. 18) Bibl. Pol. Akademii Um. w Krakowie rkp. 949 s. 6—7 kopia z XIX w. z opuszczeniami. Znane są również liczne rękopiśmienne tłumaczenia tego listu na język łaciński i niemiecki. Druk:* Ambroży Grabowski, Starożytności historyczne polskie, Kraków 1840 t. I s. 79—80.

Zaleciwszy wierne służby swe [a]) w łaskę Waszej Kr. M-ci m. m. Pana zdrowia wszelakiego [b]), fortunnego, szczęśliwego [c]) powodzenia [d]) od P. Boga wszechmogącego życzę [d]).

Oznajmuję Waszej Kr. M-ci, iż dnia wczorajszego do Byczyny przybył [e]) arcyksiążęciu Maksymilianowi Prepostwary [f]) [1]) ze czternastąset [g]) pieszych i [h]) z osiemnastąset konnych Morawcow i Slęzakow [h]). Miał wojska sześć tysięcy pewnie [i]), ktore beło większe wojska [j]) W. Kr. M-ci. A dwiema huffy [k]) harkabuzerow [2]) barzo potężne [l]). Zwiedliśmy [m]) bitwę z sobą pod Byczyną [m]), acz było co czynić z temi rajtarmi [n]), ale atoli P. Bog dał zwycięstwo [o]). A co większa [p]), iż po bitwie arcyksiąże ustąpił do miasteczka [q]), przy niem ksiądz kijowski [r]) [3]), p. wojewoda poznański [4]), marszałek nadworny [s]) [5]), Cio-

---

[a]) *W 3:* służby me wierne w — [b]) *W 3:* i wszelakiego, fortunnego — [c]) *Brak tego określenia w 3.* — [d—d]) *W 3:* powodzenia na długie czasy W. Kr. M-ci od P. Boga życzę. — [e]) *W 3:* przibeł — [f]) *W 3:* Preposzwary *w 4:* Prepostfary ze 1400 pieszych a konnych Morawcow i Slęzakow miał 800. Miał. — [g]) *W rkp. Czart. 93 widocznie przez omyłkę* trzynaścieset — [h—h]) *W 3:* i z ośmia set konnych i Slezakow 800. — [i]) *W 4:* pewne — [j]) *W 3 i 4:* ktore było rowne wojsku W. K. M-ci. — [k]) *W 4:* uffy arkabuzerow *w 3:* a ze dwiema huffy arkabuzerow bardzo potężnych. — [l]) *W 4:* potężnych. — [m—m]) *W 3:* Zwiedliśmy bitwe pod Byczyną dzisia z sobą. — [n]) *W 3:* rajtary — [o]) *W 3 i 4:* raczył dać zwycięstwo. — [p]) *W 3 i 4:* wietsza — [q]) *W 3:* ustąpieł do miasta — [r]) *W 3:* biskup kijowski — [s]) *W 3:* marsalek dworny

łek [6]), Pronski [a]) [7]), dziekan Czarnkowski [8]), Zołądz [9]), Pękosławski [b]) [10]), i jest już arcyksiąże w ręku i ci wszyscy [b]). Zdało mi się z nimi humane obejść [c]), niechcąc [d]) asperitate P. Boga obrażać, i folgując temu, aby [e]) do rąk żywo arcyksiąże przyszedł, na czem sens [f]) belli należał [e]). Brat moj p. Żołkiewski [11]) postrzelon, Holubek [g]) [12]) zabit [h]), Charlewski [i]) przez obiedwie ręce postrzelon. Towarzyszow [j]) też z niektorych rot i pacholikow srogie beło starcie z tymi zwłaszcza uffy [k]) harkabuzerskiemi [h]) [j]). Nieprzyjaciela na dwie mili bito [l]) [m]), jescze ciał niepoliczono [m]), impedimenta wszytkie [n]) naszym się dostały. Stadnicki [13]), Prepostwary uszedł [o]). Szerzej potem particularia i sposob bitwy [p]) wypiszę [q]), bo [r]) to wskok piszę; z miasta arcyksiążę wyszedł [r]). Dziękuj tedy W. Kr. M-ć P. Bogu za tak chojne dobrodziejstwa, a umiej [s]) za nie P. Bogu chwałę oddawać, wokacjej swej [t]) dosyć czyniąc, a o dobrem Rzeczpospolitej omyślając [u]), takowego garłowania [w]) rycerstwa swego i przelania krwie racz W. Kr. M-ć być wdzięczen. Moje też służby rozumiem, że od W. Kr. M-ci, lubo [x]) niegodne, ale życzliwe i uprzejme, na stronę nie będą odrzucone. W [y]) [z]) tym sie powtore w m-ciwą łaskę W. Kr. M-ci z służbami swemi zalecam. Z [aa]) pod Byczynia 25 Januarii anno Domini 1588 [aa]).

Waszej Kr. M-ci swego miłościwego Pana rada i służebnik Jan Zamoyski [z]).

[1]) *Prépostvári Walentyn przyprowadził Maksymilianowi z Węgier 500 najemnych Niemców. Nie musiał by to być cały korpus posiłkowy węgierski, bo niebawem widzimy Prépostvári'ego z większymi siłami pod Byczyną. Z Węgier szedł on przez Spisz, gdzie zajął po drodze polską twierdzę Lubowlę, wraz z 13 wsiami; fakt ten w konflikcie polsko-habsburskim był doniosłego znaczenia. Pod Byczynę przyszedł 23 I 1588 z 524 usarzami i 1195 hajdukami. Jego zachowanie się w boju pod Byczyną zadecydowało o klęsce arcyksięcia* (Schweizer, Die Sukzessionswirren, s. LIV nn., LXI; Korzon, Dzieje wojen, s. 100—101).

---

a) *W 3:* kniaż Prunski. — b—b) *W 3:* Pekosławski, ktorzy sie poddali i jest już arcyksiąże J. M. w rękach mych, takież i ci. *W 4:* arcyksiąże J. M. w ręku i ci także. Zdało — c) *W 2 i 4:* obyść — d) *W 4:* i niechcąc — e—e) *W 3:* aby do rąk przyszedł żywo Maksymilian, na czym finis bedzie należał. — f) *W 4:* finis — g) *W 4:* Hołubek — h—h) *W 3:* Holubka zabito, towarzysze też niektorzy z roty, i pacholikow coś postrzelonych. Srogieć beło st:rcie z tymi dwiema huffy arkabuzarskiemi. — i) *W 4:* Karchowski — j—j) *W 4:* Towarzysze też niektorzy z roty, pocholikow coś, srogie było starcie z temi dwiema uffa*(s.)* harkabuzerskiemi. — k) *W 2:* huffy — l) *W 3 i 4:* w pogoń bito — m—m) *W 3:* bito, ale jescze ciał niepochowano, ani poczytano — n) *W 4:* impedimenta ich wszytkie — o) *W 3:* Preposwary uciekł. — *w 4:* Prepostfary uciekł. — p) *W 4:* wojny — q) *W 3:* i sposob wszytek bitwy wypisze — r—r) *W 3:* bo to skoro, zwiodszy z miasta arcyksiąże Maksymiliana, pisze. — *W 4:* bo to skoro zwiodszy z miasteczka arcyksiąże, piszę. — s) *W 3:* i umiej — t) *W 3 i 4:* swej krolewskiej — u) *W 3:* obmyślawać — *w 4:* obmyślawając — w) *W 3 jest tylko:* garłowania i rycerstwa swego — *w 4:* także tego gardłowania — x) *W 3:* acz — y) *W 3:* Z tym sie — z—z) *W 4 brak.* — aa—aa) *W 3:* Dat. z Byczyny 26 Januarii anno 87.

[2]) *Arkabuzerzy, ciężkozbrojna konnica, podobna do usarii, tylko, że miast kopii posiadała ona długą strzelbę, z której raziła ogniem z koni* (Kukiel Marian, Zarys historii wojskowości w Polsce, Kraków 1929, s. 69—70).

[3]) *Jakub Woroniecki, biskup nominat kijowski, potem uciekł z niewoli.*

[4]) *Stanisław Górka.*

[5]) *Andrzej Zborowski, potem uciekł z niewoli.*

[6]) *Stanisław Ciołek.*

[7]) *Aleksander Pruński, chorąży litewski.*

[8]) *Stanisław Czarnkowski.*

[9]) *Żołądź Tomasz.*

[10]) *Pękosławski Prokop, jeden z przywódców stronnictwa habsburskiego w czasie trzeciej elekcji* (Macůrek, Dozvuky, *passim;* Bidlo, Jednota bratrská, IV *passim*). *Natomiast Stanisław Pękosławski, starosta sandomierski był pod Byczyną pod rozkazami Zamoyskiego* (Heidenstein R., Rerum polonicarum... libri, s. 280).

[11]) *Stanisław Żółkiewski, wojewodzic ruski, późniejszy hetman.*

[12]) *Gabriel Hołubek ob. nr 1229 obj. 1.*

[13]) *Stanisław „Diabeł" Stadnicki.*

1251. Zamoyski do senatorów — Byczyna, 25 I 1588.

Donosi o zwycięstwie pod Byczyną, sile wojsk, jeńcach i stratach.

1) Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 168 s. 369, kopia z XVI w. 2) Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie rkp. 1662 s. 149—150, kopia z XVII w. 3) Bibl. Ord. Zam. nr 1341, kopia z XIX w. 4) Tamże, nr 1291 s. 186, kopia z XIX w. 5) Tamże, ser. II t. III pl. 5 nr 10e (załączona karteczka), kopia z XIX w. Druk: Batowski Aleksander, Rejnold Heidenstein i Franciszek Bohomolec, Lwów 1854 *dodatek 4 (z rękopisu Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 168). Tłumaczenie łacińskie:* Listy Annibala z Kapui, *wyd.* Alexander Przeździecki, Warszawa 1852, s. 269—70 *(z rękopisu w zbiorze prof. Zygm. Helcla w Krakowie).*

R-mi Ill-mi mag-ci g-si D-ni amici char-mi.

Zaleciwszy uprzejme [a]) służby swe w m-ciwą łaskę WM. swych m. Panow, dobrego zdrowia i wszelakiego fortunnego powodzenia od Pana Boga WM. życzę etc. [b]).

Oznajmuję WM-ciom, iż wczorajszego dnia do Byczyny przybyło arcyksiążęciu Maximilianowi [c]) Prepostwary [1]) ze 1400 pieszych i 800 konnych Morawcow, i Slęzakow 800. Miał wojska 6000 pewnych, ktore było rowne wojsku JKM. a dwiema huffy harkabuzarzow [d]) bardzo potężne. Zwiedliśmy bitwę dziś z sobą pod Byczyną, acz było co czynić z tymi rajtarami. Ale atoli Pan Bog raczył dać zwycięstwo, a co więtsza, iż po bitwie arcyksiąże ustąpił do miasteczka, przy nim ks. kijowski, pan wojewoda poznański, marszałek

[a]) *W 2 brak.* — [b]) *W 2 od* dobrego *do* etc. *brak.* — [c]) *W 1 i 5:* archi. Maximiliano — [d]) *W 2:* arkabuzerow

nadworny [a]), Cziołek, Proński, dziekan Czarnkowski, Zolądź, Pękosławski, ktorzy się poddali; jest już książe JM. w ręku moich, także i ci. Zdało mi się z niemi humane obyść i nie chcąc asperitate Boga obrazić, i folgując temu, aby żywo do rąk przyszedł arcyksiąże, na czym finis belli należał. Brat moj pan Żołkiewski postrzelon. Hołubek zabit. Karczowski [2]) przez obie ręcę postrzelon. Towarzysze tyż niektorzy z rot i pacholikow coś. Srogie było starcie z tymi dwiema huffy harkabuzarskiemi [b]). Nieprzyjaciela na dwie mili w pogoni bito, jeszcze ciał nie policzono. Impedimenta naszym się dostały ich wszytki [c]). Stadniczki, Prepustwary [d]) uszedł. Szerzej potym particularia i sposob bitwy wypiszę. Bo to, skoro zwiedszy z miasta [e]) arcyksiąże, piszę. Zatym już łatwie do uspokojenia Korony przydzie. Raczcież WM. Panu Bogu za to dziękować, a z braterską miełością i wdzięcznością rycerstwa tego wojska krwawe służby przyjmować i moje też brata i urzędnika swego. Zalecam się łasce WM-ci. Z pod Byczyny die 25 Januarii anno D-ni 1588 [3]).

WM. swych m. panow brat i sługa Jan Zamojski [f]).

[1]) *Ob. noty do nr 1250.*

[2]) *Może to mylka. Mowa zdaje się o Andrzeju Karnkowskim, o którym wspomina Heidenstein* (Rerum polonicarum... libri, s. 280; Vita J. Zamoscii, s. 96), *że z wyborowym oddziałem konnicy walczył na lewym skrzydle w bitwie pod Byczyną.*

[3]) *List powyższy przywieźli wysłańcy Zamoyskiego, na sejm koronacyjny 28 stycznia do Krakowa* (Lepszy K., Walka stronnictw, s. 120).

1252. Zamoyski do szlachty zgromadzonej w Kaliszu Byczyna, 25 I 1588.

Zdaje sprawę z przebiegu bitwy pod Byczyną oraz z nowej sytuacji politycznej. Wzywa do wytrwania w pogotowiu.

Arch. Miejskie we Wrocławiu rkp. Q 915: Johan Bartzen..., Rerum polonicarum m. script., complectens historiam temporum ab a. 1586 ad 1602 inc. *Autograficzna ta kronika zawiera m. i. poniżej publikowaną kopię listu, którą poprzedza nagłówek:* Scripsit Zamoscius ad nobilitatem literas, qui tum temporis Calisiae congregati erant, hunc in modum.

Miłościwi Panowie i bracia. Służby swe braterskie w łaskę WM-ci zaleciwszy, zdrowia i wszelakiego fortunnego powodzenia od P. Boga WM-ciom życzę.

Zrozumiałem z listu JM-ci p. starosty konińskiego [1]) o zebraniu WM. do służby R. P. [2]); wielce za to dziękuję; Panie Boże płać WM-ciom wszyst-

[a]) *W 2:* nadworny, Zborowski — [b]) *W 2:* uffy arkabuzerskimi. — [c]) *W 2:* Impedimenta ich wszystkie naszym się dostały. — [d]) *W 2:* Prepostwary — [e]) *Brak w rkp. 1:* z miasta — [f]) *Brak podpisu od* WM. *do* Zamojski *w 2.*

kimi pociechami. Z tem nieprzyjacielem w niedzielę wsprawiłem się pod Byczyną, dał nam bitwę dlatego, że mu tam Węgrow przybyło, jako sprawę mam, pieszych 1400, jezdnych 800, Morawcow 900 jezdy i piechoty, jeśli nie więtsze, pewnie rowne wojsko miał, a dwiema huffy wielkiemi arkabuzyry [3]), mimo inne, barzo mocne. Było co z arkabuzyrmi czynić. Ale atoli P. Bog, ktorego to jest samego dobrodziejstwo, dekret za naszą grzeszną R. P. uczynić raczył i pofortunić; także i głowa w ręku jest u nas [4]). Legło ludzi tamtych pod 3000, bito ich przez dwie mile pędząc. Z naszy strony nie mogło też być przez ubitych i rannych towarzyszow niektorych i pacholikow. P. wojewodzić ruski, p. Żołkiewski [5]) barzo ranion, p. Hołubek [6]) ubit. Teraz hoc in statu rzeczy są, rozumiejąc, że stojem na dobry gorze, żeby się przeciw tym sąsiadom, nie dadzą li przyczyny, spokojnie zachować. Arcyksiąże JM. pisał do cesarza, aby się spokojnie zachować wszem kazał, ażeby komisarze posłał na granice do traktatow [7]). Z komisarzami KJM. wręcz nie wiem co uczyni; poki być może raczcie się WM-cie w kupie zadzierżeć, aby interim czuł nieprzyjaciel, że ludzi przybywa. Służby towarzystwa mego, rycerstwa mego, co ze mną było, nie wątpię, że WM. wdzięcznie przymować będą, także też i moje, lubo niegodne, ale dalibog życzliwe, z odważeniem zdrowia, potomstwa i majętności. Łasce sie WM-ci zalecam. Dan z Byczyny 25 Januarii anno 1588.

[1]) *Stanisław Przyjemski, marszałek nadworny, starosta koniński.*

[2]) *Był to zjazd województw sieradzkiego, łęczyckiego i brzesko-kujawskiego, który zgromadził 10 I sporą liczbę szlachty zbrojnej. Słuchano tu posła królewskiego, Stanisława Przyjemskiego, po którego przemowie chciano ruszyć na pomoc Zamoyskiemu* (Lepszy K., Walka stronnictw, s. 126).

[3]) *Ob. wyżej nr 1250 obj. 2.*

[4]) *Arcyksiążę Maksymilian.*

[5]) *Stanisław, późniejszy hetman.*

[6]) *Gabriel, ob. nr 1229 obj. 1.*

[7]) *List Maksymiliana do Rudolfa II datowany spod Byczyny 25 I 1588, publikował:* Schweizer, Nuntiaturberichte aus Deutschand, II Abt. II Hälfte, Paderborn 1912, nr 88.

1253. Annibal z Kapui do Zamoyskiego Sulejów, 26 I 1588.

Ofiarowuje swe pośrednictwo w walce zwolenników Zygmunta III z Maksymilianem.

Archiwum Watykańskie, Nunz. Polonia 34 k. 5—10 v. Oryg. z własnoręcznym podpisem, pieczątką na odwrocie i adresem: Ill-mo D-no d-no Ioanni Zamoiski, regni Poloniae cancellario et supremo exercituum duci ...nensi, Marienburgensi etc. capitaneo, amico observandissimo. *(Zdaje się list ten nie został doręczony, skoro znajduje się w zbiorach watykańskich. Widać, że tymczasem klęska pod Byczyną zmieniła całkiem widoki pokojowe).*

Illustrissime Domine.

Ad reliquas Sanctissimi Domini Summi Pontificis molestias, quibus pro communi omnium utilitate distinetur, una haec accedit gravissima nobilissimi Regni huius lis et controversia. Quo vero et haec ipsa mala serpunt longius, eo vehementius Sanctitatem Suam sollicitant anguntque; et ne altius radices agant, proprio sanguine cavere vellet. De hoc praeclaro S-tis S. studio deque paterna charitate, qua Rempublicam hanc in primis complectitur, et de mea itidem voluntate pacis conciliandae paratissima dedi ad D. Vestram Ill-mam Bosencinio litteras, quas per admodum rev-dum d-num Gomolinski, praepositum Posnaniensem curavi eidem perferendas scripsique hac quoque de re ad ill-mum d. archiepiscopum et alios rev-mos episcopos et ill-mos senatores [1]). Cum vero hoc Sanctitatis suae nomine molirer, ut pacis et concordiae fundamentum aliquod iaceretur, scriptum est mihi ab rev-mo d. episcopo Wladislaviensi [2]), non ab re fore si ad Maximilianum ser-mum adirem, ut de consilio pacis ineundo commodius cum eo agerem. Cumque publicae fidei litteras a D. Vestra Ill-ma subscriptas accepissem [3]), dedi me confestim in viam et ser-mum Maximilianum Crepitii [4]) conveni. Ab eo quid ego impetrarim, quoniam scio D. Vestra Ill-ma cognovisse iam, non solum ex sermone d-ni Sulcouii quem Cracouiam eius rei causa remiseram, verum etiam ex scriptura ipsa ser-mi Maximiliani ad me venientem et ex litteris meis r-mo d. episcopo Wladislaviensio inscriptis, idcirco ea repetere supervacaneum existimo. Nunc Cracovia ad me rediit idem d. Sulcouius refertque senatoribus visum esse, ut de pace conficienda ageretur cum D. Vestra Ill-ma et suis consiliariis, quibus de hoc decernendi facultas omnis data erat; proinde posse me hac de re cum ea agere. Quamobrem, ut singulare meum studium publicae tranquillitatis cognitum et testatum habeat D. Vestra Ill-ma, rogare illam hisce litteris etiam atque etiam vehementer volui, ut si quid est, in quo mea opera cum Sedis Apostolicae auctoritate coniuncta, arbitretur, Reipublicae usui atque adiumento esse posse, de eo me admonere non gravetur; enitar enim, ut intelligat, publicam mihi tranquillitatem tantae curae esse, quanti vitam aestimo et Reipublicae amantiorem me ipso reperiri neminem. Qua de re quoniam aget cum D. Vestra Ill-ma uberius d. Sulcouius, qui eidem hasce litteras reddidit, non utar pluribus expectaboque avidissime quid illi magis placuerit; facturus certe sedulo et studiose quaecunque illa existimabit publicis rebus prodesse posse. Defero mea officia D. Vestrae Ill-mae et me benevolentiae eius commendo diligentissime. Suleouii [5]) 26 Januarii 1588.

D. Vestrae Ill-mae

Deditissimus et ad omnia servitia paratus archiepiscopus Neapolitanus manu pp.

[1]) *Sytuację, w jakiej list ten wysłał Annibal do Zamoyskiego przedstawił* Nanke (Z dziejów polityki kurii rzymskiej, s. 39—44). *W Bodzentynie, w zamku biskupów krakowskich, nad rzeką Psarką, był nuncjusz w drugiej połowie listopada i w ciągu grudnia 1587. Listu jego, stamtąd pisanego do Zamoyskiego, nie znamy. W świetle niniejszego listu, okazuje się wszakże mylnym twierdzenie Nankego (o. c.* s. 39—44), *jako by Annibal, w swej akcji politycznej pomijał Zamoyskiego.*

[2]) *Hieronim Rozrażewski, biskup kujawski. Inicjatywa Rozrażewskiego w sprawie podróży Annibala do obozu arc. Maksymiliana, w świetle korespondencji tego biskupa z nuncjuszem jest nieprawdopodobna. Mamy tu do czynienia z dowolnym naginaniem faktów, do aktualnych potrzeb politycznych, przez nuncjusza* (Nanke, *o. c.* s. 39—42).

[3]) *List żelazny z 18 XII 1587. Ob. dział aktów w niniejszym tomie.*

[4]) *Krzepice, miasto w woj. krakowskim, pow. lelowskim, nad rzeką Liczwartą. Tu, po odstąpieniu od oblężenia Krakowa, stanął główną kwaterą arc. Maksymilian.*

[5]) *Sulejów, klasztor cystersów nad Pilicą, w woj. sieradzkim. Tam, po konferencjach z arc. Maksymilianem w Krzepicach, przebywał Annibal z Kapui.*

1254. Zamoyski do Andrzeja Jerina, biskupa wrocławskiego

Wąsosza, 29 I 1588.

Na prośbę arc. Maksymiliana wycofał wojsko ze Śląska, aby mogło nastąpić zawieszenie broni i kongres pokojowy. Zapytuje czy także Śląsk wstrzyma się od kroków wojennych.

1) Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica. Kopia współczesna, bez podpisu i z mylną datą 28 I. Ponad tekstem, tytuł: Literae cancellarii regni Poloniae ad episcopum Vratislaviensem. *2) Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 1601/II s. 18 a. Kopia współczesna, z nagłówkiem:* Epistola cancellarii *etc. 3) Archiwum Watykańskie, Polonia XXXIII k. 99. Kopia współczesna z nagłówkiem:* Copia di lettera del gran cancelliere di Polonia. *4) Tamże k. 100. Kopia współczesna z identycznym nagłówkiem. 5) Arch. Miejskie we Wrocławiu, rkp. B. 1672, II 107 i II 111. Dwie kopie z datą 28 I. 6) Archiwum Ołomunieckiego Arcybiskupstwa w Kromieryżu, Leg. pol. k. 364 v. Kopia z datą pomyloną 29 I 1587. 7) Tamże, Volna akta. Kopia współczesna. 8) Bibl. Ord. Zam 1479 s. 114. Kopia z XIX w. Tamże na k. 297 polskie tłumaczenie. Druk: 1)* Scriptores rerum Silesiacarum, t. XI, *wydane przez* Schimmelpfenniga i Schönborna, s. 185—6. *Na podstawie roczników śląskich rodzin Schepsów i Polów. Archiwum w którym znajdują się rękopisy roczników niepodane. Wydanie pod względem wydawniczym niezadawalające. Tam wiadomość, że list powyższy wydał też:* Lauterbach Samuel Friedrich, Fraustädtscher Zion, s. 229—31. *2)* Die böhmischen Landtagsverhandlungen und Landtagsbeschlüsse vom Jahre 1526 an bis auf die Neuzeit, Prag 1891, VII, nr 147 s. 253—4. *Na podstawie współczesnej kopii w Archiwum miasta Pragi nr 1080 k. 980. Wydanie wzorowe.*

R-me [a]) D-ne, amice char-me et honorandissime [1]). Auctore ser-mo archiduce Maximiliano reduxi exercitum, ut interim induciis factis ac deinde

[a]) *W 8 i 10 poprzedza inwokację:* In Domino salutem.

conventu commissariorum in finibus iuxta pacta indicto, de pace restituenda [a]) ac liberatione eius ser-tis tractari possit. Eas inducias an observabunt Dominationes Vestrae, certiorem me R-ma D-tio Vestra faciat. Sanguinem Christianum, Deum testamur [b]), non sitimus. Quod factum est, illud vi nobis illata, tot mensium direptionibus ac vastationibus patriae nostrae [c]) adacti facere necesse habuimus. Commendo me favori R-mae [d]) D-tionis Vestrae. Datum in Wassosse [e]) ad Wartam, die XXIX mensis [f]) Januarii [g]) anno 88.

R-mae [h]) D-tionis Vestrae amicus ad officia paratus Joannes Zamoiski cancellarius et generalis capitaneus [i]).

[1]) *Sytuację w jakiej ten list został wysłany sprecyzował* Schweizer, Die Sukzessionswirren in Polen, s. LXV.

1255. Zamoyski do A. Opalińskiego, marsz. w. kor. Brzeźnica, 31 I 1588.

Wbrew intencjom kanclerza wojsko polskie po bitwie byczyńskiej rzuciło się na rabunek. Węgrzy wyszli z pustymi rękoma; trzeba ich wynagrodzić. Wstawia się za Bornemissą i Király'm.

1) Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie, Teka Naruszewicza 93 s. 167—8. Nagłówek: Kopia listu od pana kanclerza do pana marszałka kor. *Zapiska proweniencyjna kopii:* Ex Arch. Radzivilł. Nesv. *Tam oryginału lub kopii brak. 2) Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 186 s. 63—4, kopia współczesna. 3) Bibl. Ord. Zam. 1718 nr 66. Kopiariusz z rkp. Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 186.*

Wielmożny M-ci Panie Marszałku.

Dał mi znać ks. Piotrowski [1]), o staraniu WM-ci o mnie, za co ja WM-ci dziękuję, zasługować jakom powinien bedę, a już to tam dalej łasce WM-ci poruczam [2]). Jako nie masz nic na świecie doskonałego [j]), tak mi się też in hac [k]) victoria to nie k myśli stało, że się około praedam wojsko mi pogomoniło, tak, że i miasteczko zapalili. Polacy rozumieli, iż Węgrowie mieli je [l]) ubiec, ci zaś, że Polacy. A znaczni też ludzie niektorzy, szarpaniem koni okazją dali z wieczora, a nazajutrz rano co gorszego się stało, gdym mszy

[a]) *W 2:* instituenda *w 10:* reconcilianda — [b]) *W 2:* testor *w 8:* obtestamur — [c]) *W 4:* illud, ob illatas patriae nostrae tot mensium direptiones ac vastationes, adacti *w 2:* nostrae aducti, illud facere necesse habuimus *względnie poprawione na* habemus. — [d]) *W 10 brak.* — [e]) *W 2:* In Waszosza ad Wartham *w 3 i 4:* Datum in Vuassore ad Wartam *w 10:* Varossae — [f]) *W 1:* XXVIII *Oczywiście brak jednej laski w dacie.* — [g]) *W 2 pierwotnie było* Februarii, *lecz przekreślone.* — [h]) *W 1 brak podpisu; w 2 datacja, bez formuły* R-mae D-tionis Vestrae amicus... *tylko sam podpis i tytuły. Nazwisko przekręcone na* Zamoystius; *w 4 nazwisko* Zamoszki; *w 9:* Remaneo D-tionis... — [i]) *W 3 brak* capitaneus. — [j]) *W 2 i 3:* doskonalszego — [k]) *W 3:* haec — [l]) *W 2 i 3 brak* je

słuchał. Praeda niewielka była barzo, bo lepsze rzeczy odesłał był, ktora była in mea potestate, dałem ją Polakom. Węgrowie skarżą się, że vacuis manibus idą; iż nam trzeba na przyszłe potrzeby się oglądać [a]), a że przez Siedmigrodzką ziemię możem zawżdy co celniejszych ludzi z Węgier dosiądz, dobrzeby aby kontenci odeszli. Daćby im ze dwa tysiąca złotych na barwierze, ktorem ja już im namienił [b]), i jeśli ich Krol JM. nie da, ja dać muszę. Dalej proszą o pieniądze na miesiąc, ale choćby dać poł miesiąca; przydać im kogo, coby ich wywiodł, komornika jakiego. Ten da sprawę jako się w drodze zachowają.

Bornomyssa [c]) [3]) ma jurgielt od nieboszczyka, przydawszy z paręset złotych dać mu list nań od Krola JM., tak też jaki jurgielcik naznaczyć Kiral Albertowi [4]), żeby oba powinni byli służyć Kr. JM-ci do każdej potrzeby, mimo to, żeby własną potrzebą ziemi swej i narodu swego zabawieni byli. O JM. pana Baltazara [5]) nie wątpię, iż wdzięczność po J. Kr. M-ci pozna; ktore wszytkie sprawy WM-ci zalecam. Dan z Brzeźnicy [6]) die 31 mensis Januarii anno Domini 1588.

[1]) *Ks. Jan Piotrowski, sekretarz królewski, kanonik krakowski i gnieźnieński, autor listów do Andrzeja Opalińskiego z wojen moskiewskich Batorego.* (*Por.* Piotrowski J. ks., Dziennik wyprawy Stefana Batorego pod Psków, *wydał* A. Czuczyński; Polkowski ks., Sprawy wojenne Stefana Batorego; Arch. J. Zam. II i III).

[2]) *Mowa o zachowaniu się życzliwym Opalińskiego, pod koniec sejmu, wobec kanclerza* (Lepszy K., Walka stronnictw, s. 123—5).

[3]) *Bornemissa, Bornemisza Jan, rotmistrz kawalerii w wyprawach moskiewskich* (Etienne Batory, Cracovie 1935). *Przyprowadził on siły siedmiogrodzkie do dyspozycji Zamoyskiego, przeciw arc. Maksymilianowi, i stanął z 700 ludźmi w połowie grudnia pod Krakowem* (Veress Andrei, Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării—Românești, Bucuresti 1931 t. III nr 68).

[4]) *Király Albert, Węgier, rotmistrz jezdny, w czasie wojen moskiewskich dowodził zamkiem Worończem nad rz. Sorotą, dopł. Wielikiej, w rejonie Pskowa* (Arch. J. Zam. III).

[5]) *Baltazar Batory, bratanek króla (zmarł 1594). Przybył on wraz z Bornemissą z posiłkami siedmiogrodzkimi w połowie grudnia 1587.*

[6]) *Brzeźnica, miasto i zamek w woj. sieradzkim nad rz. Pichną, na drodze z Wielunia do Radomska* (Słow. geogr.).

1256. Zamoyski do Al. Koniecpolskiego z Radomskiego [1]), 1 II 1588.

Stara się dać mu ratunek od swawolnych żołnierzy.

Bibl. Ord. Zam. ser. I t. I pl. 1 nr 23. Autograf (karta na początku wyrwana), z pieczątką i adresem inną ręką: JM. panu Aleksandrowi Konieczpolskiemu, staroście wieluńskiemu mnie m-ciwemu panu i przyjacielowi. *Nota:* Secundae.

---

[a]) *W 2:* oględać — [b]) *W 2 i 3:* naznaczeł — [c]) *W 2 i 3:* Bornomissa

Po napis[*aniu*]...[a]) cedule jedne...[a]) drugi o nieprzyjacielu. Co się tycze krzywd, uczynię[b]) queres; p. kawaler się przi[2]), pan Jan już odjechał, a nie pisano, ktoryby to skrzywdził poddane WM-ci. Co się tycze nieprzyjaciela, i mnie nietrudno odwrot uczynić, zostawiwszy na miescu pewnem arcyksiąże[3]), i piszę do p. nakelskiego[4]) *(!)* i do p. starosty oświęcimskiego[5]), aby WM-ci ratowali. WM. odeśli *(s.)* jem listy, jeśli to już pewna, i mnie daj znać. Dziś w Sitnie[6]) leżeć będę; ide ku Jędrzejowiu. Pisze także do jm. p. nakelskiego. Jeśli się będą mieli zadzierżeć ty więźniowie, lepi *(s.)* ich będzie stamtąd wieść. Pisze także do pana Przyjemskiego[7]), aby też WM-ci ratował. Alecz ci przyszli za zagończykami. Jeśli są, o kule, ołow postaram się, abym z noclegu posłał, bo już na wsiadaniu list mi WM-ci oddano, wozy byli odeszli. Z tem się łasce WM-ci zalecam. Z Radomskiego I Febr. 1588. WM. uprzejmy przyjaciel i sługa J. Zamoiski pps.

[1]) *Jak wynika z itinerarium Zamoyskiego (25 I Byczyna, 29 I Wąsosza nad Wartą, 31 I Brzeźnica) chodzi tu o Radomsko, przez które zdążał kanclerz ze swym jeńcem arc. Maksymilianem do swych dóbr zamojskich.*

[2]) *T. zn. wypiera się.*

[3]) *Maksymiliana.*

[4]) *Hieronim Gostomski, kasztelan nakielski.*

[5]) *Piotr Myszkowski.*

[6]) *Wieś pod Radomskiem.*

[7]) *Stanisław Przyjemski, rotmistrz, starosta koniński.*

1257. Opaliński Andrzej do Zamoyskiego — 3 II 1588.

Proponuje swoje pośrednictwo w sporze Zamoyskiego z Janem Zborowskim.

1) Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie, Teka Naruszewicza 93 s. 173—4; kopia: Ex ms. Arch. Radzivill. Nesv., *z nagłówkiem:* Kopia listu pana marszałka koronnego do pana kanclerza. *W Arch. Radziwiłłowskim brak pierwowzoru. 2) Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 186 s. 83. Kopiariusz współczesny oryginałowi. 3) Bibl. Ord. Zam. 1718 nr 52, kopiariusz z Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 186.*

M-ciwy Panie Kanclerzu.

Nie za prośbą pana gnieźnińskiego[1]), jeno[c]) sam z swej chęci żałując calamitatem jego, wskazałem był przez pana sędziego poznańskiego[2]) do WM-ci m. m. Pana w rzeczach jego, bo acz mi nie bardzo[d]) zadziałał tego, abych rzeczy jego obmyśliwał, jednak reputując casus humanos, a nie ciesząc się z jego niefortuny, mogłoliby być, radbych go poratował, ale nie bez wiadomości i przyzwolenia WM-ci; wczoraj[e]) przysłał do mnie list moim sługą, tym

[a]) *Wydarte dwa wiersze.* — [b]) *W autogr.* uczyne — [c]) *2 i 3:* jedno — [d]) *2:* barzo — [e]) *2 i 3:* wczora

co go byli miedzy onemi rajtary pojmali u Przedborza, ktorego miał do tego czasu przy sobie. Widzę, że turbatus o rzeczy braciej swoich i swoje. Proszę przeto WM. m. m. Pana, racz mi WM. zdanie swe wypisać, cobym w tym czynić miał, bo bez WM-ci informacyi [a]) nie chcę nic zacząć. Mnie się zda (salvo meliori iudicio WM-ci), że tym traktatem z panem gnieźnińskim, przez mię mogłbyś WM. przyść do uspokojenia rzeczy swoich z niemi [b]), bo acz mniemam, że WM. inszym nie dufasz, jednak pan gnieźniński potrafiłby podobno [c]) w to, jakoby ta sprawa, ktora jest między WM-cią a domem ich, zatłumiona była z bespieczeństwem; i acz zda się, że ich nie jest w to, przy niewinności a sprawiedliwości WM-ci, abyś WM. jakiego periculum od nich się nadziewać miał, jednak rodowitości ich świadomeś WM., i mym zdaniem ex ista occasione lepiejby się WM-ci uspokoić z nimi [d]). Co ja lepszemu rozsądkowi WM-ci m. m. Panu przypuszczam, niechcąc nic czynić jeno ex iuditio WM-ci. Dat. 3 die Februarii anno Domini 1588.

[1]) *Jan Zborowski, kasztelan gnieźnieński, stronnik Maksymiliana.*

[2]) *Jan Gajewski, sędzia poznański, marszałek sejmu kor. 1587/8* (Lepszy K., Walka stronnictw, s. 90, *passim*). *Cel misji Gajewskiego w Zamościu ob.:* Informacja panu sędziemu poznańskiemu do pana kanclerza dana od marszałka kor. 31 I 1588 (Teka Naruszewicza *w* Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie nr 93 s. 161—6). *Por.* Lepszy K., *j. w.* s. 129.

1258. Gdańsk do Zamoyskiego — *Gdańsk,* 4 II 1588.

Sprawy wypłaty portorium i zwrotu pożyczki danej królowi. Cytacje Gdańska przez kancelarię. Sprawa towarów zatrzymanych w Gnieźnie przez wojewodę Górkę.

Arch. Państw. w Gdańsku 300 Abt. 27 nr 42. U góry nagłówek: Ad utrumque cancellarium mutatis mutandis. Ext. 4 Februarii anno 1588. *(List ten w równobrzmiącej treści wysłał więc Gdańsk do podkanclerzego W. Baranowskiego).*

Etc. Cum nomine mandatoque S. Regiae M-tis D-ni nostri clementissimi ill-ris comes Ericus [1]) praepostularet a nobis portorii biennalis, uti cum divo rege antecessore convenerat, extraditionem, decem item millium florenorum, quos in eius M-tis usum erogavimus prolongationem idque eius generis esset, quod ad civitatis huius rationes maxime pertineret, faciendum ex fide et officio nostro putavimus, ut S. Regiae M-ti, quo in statu hae res sint, literis nostris humilime ad animum revocaremus.

Ac quod ad portorium ipsum attinet, illud in primis S. Regiae M-ti clementissime considerandum submisimus, quod neque tractatus iste ratione auctionis portorii cum praedefuncto rege habitus neque privilegia et iura

[a]) *2 i 3:* informacyej — [b]) *2 i 3:* nim — [c]) *2 i 3:* podomno — [d]) *2 i 3:* nim.

nostra, more divorum antecessorum, adhuc confirmata sint [2]), nondum etiam nec regio iuramento declarato, nec nostro a nobis praestito, nec dum, ut de gravaminum nostrorum emendatione prospectum nobis adhuc fuerit. Ad quae quidem expedienda, quo minus ante hac internuntios nostros ablegare potuerimus et ipsius temporis perturbatio et itinerum pericula obstiterunt, quibus nunc sublatis eam moram propediem Deo volente maiori studio compensabimus et hisce rebus ad effectum perductis nihil erit, quod in fidei et subiectionis nostrae debito desiderari merito patiemur.

Ut autem decem millium, quos humilimo gratificandi obsequio erogavimus, solutio in ulteriorem diem prorogetur, tanta est urgentium huius civitatis impensarum et aeris alieni difficultas, ut vel maxime Regiae M-tis indulgentia nobis humilime imploranda sit, et supplicandum, ut hac etiam in parte indemnitati civitatis clementissime prospicere dignetur.

Quod utrunque quin S. Regia M-tas in optimam partem clementissime sit acceptura, ac huius etiam civitatis pro rerum praesenti statu benignissime rationem habitura, eo certiorem spem humilime concepimus, quo benignius et clementius ipsa regiam suam propensionem erga quoscunque fideles subditos ante hac non semel est contestata.

Deinde praeter expectationem accidit, quod in auspicio foelicis eius regiminis ex cancellaria regia inusitatae prodeunt citationes, uti nuper et nobis publico nomine et civibus privatim insinuatae sunt, quibus terminus in aula et iudicio regio comparendi saltem viginti dierum spatio circumscribitur. Idque ideo in non leve praeiudicium ab adversariis partibus institutum videtur, quod et nimis est angustum tempus, quo quis res suas statim componere et aulam sequi possit, et longissima consuetudine illud fuit observatum, ut ad minimum sex septimanae a die insinuationis citato vacarent. Etsi quando aliud partes impetrassent, meminimus adversum eiusmodi citationes in iudicio regio exceptiones propositas atque etiam approbatas. Quod nunc eo magis admtttendum est, quo plura subsunt pericula et itinerum et pestis hinc inde grassantis, quae commeantibus ad aulam impedimentum obiicere possunt et legalem excusationem haud iniuria merentur. Ac proinde diligentissime petimus, dignetur benigne operam dare Ill. Mag. Vestra, ne praetextu earundem citationum, nos, vel cives nostri in actionibus et iure suo circumveniantur.

Tandem illud etiam ad S. Regiam M-tem humilime referendum duximus, quod ad civium nostrorum qui publicas nundinas et mercatus in regno Poloniae frequentari solent indemnitatem maxime pertinet. Cum enim ii superiori aestate Gnesnam ad mercatum profecti essent eoque merces suas traduxissent, eae quidem omnes quae intercipi potuerunt iussu illustris d-ni comitis de Gorka palatini Posnaniensis detentatae fuerunt et fortassis interim etiam alienatae. Cuius rei causam aliam reperire nullam potuimus, nisi quod

interregni proximi tempore idem palatinus a nobis postulabat sibi florenorum aliquot millia, quos adseverabat a defuncto rege sibi debitos ex parte regia portorii exsolvi. Quod cum neque tractatibus eam in rem habitis conveniret, neque integrum nobis esset pecuniam Regiam absque consuetis regiae apochae literis expendere, sed eius pecuniae dispositionem Regi tum eligendo, uti par erat integram reservaremus, paulo post idem palatinus, inclinantibus aliorum partium earum studiis, nostratium merces et debitorum syngraphas detinuit. Quod quidem factum, quoniam non minus cum publicae pacis turbatione, praesertim interregni tempore, quam civium nostrorum in re familiari damno et dispendio coniunctum sit et ad tollenda ac impedienda publice commercia partineat, humilime petivimus, ut S. Regia M-tas civibus nostris detrimentum hoc passis clementissime succurrere et iubere dignaretur, ut res detentae, cum damnis et sumptibus eo nomine impensis, per eundem d-num palatinum recte restituantur vel compensentur.

Quibus in rebus ex usu et commodo civitatis huius optime constituendis, cum in patrocinio et suffragio Ill-mae Mag. Vestrae singularem fiduciam positam habeamus eamque ipsam per se et publicis commodis iuvandis non minus quam detrimentis avertendis propensissimam esse multis iam pridem rerum argumentis perspexerimus. Eandem nunc etiam diligentissimis verbis per quam reverenter rogamus, dignetur sua auctoritate et favore hisce negotiis ita patrocinari, ut et civitatis aequa habeatur ratio et cives nostri in iudicio regio ob citationum angustias praeiudicium ne patiantur, laesi autem per d-num palatinum in restituendis rebus et damnis res arciendis, regiam, quam sperant clementiam re ipsa experiantur. Quod in hisce rebus omnibus, Ill-ris Mag. Vestra ex officio pietatis et iusticiae studio sua sponte faceret, hoc ipsum ita precibus ab ea contendimus, ut nec patrocinii eius benevolentiam, nec nostram animi grati memoriam excidere nobis unquam patiamur. Eandem Deo optimo maximo etc. etc. etc.

[1]) *Zapewne Eryk Sparre, podkanclerzy szwedzki, który bawił w styczniu 1588 na sejmie koronacyjnym w Krakowie, a potem wyjechał do Szwecji* (*Por.* Lepszy K., Walka stronnictw, *passim;* Simson, Geschichte d. Stadt Danzig).

[2]) *W istocie dopiero pod naciskiem Gdańska, wyrażonym m. i. i w tym liście potwierdził 28 II 1588 Zygmunt III przywileje miejskie* (Simson, *j. w.* t. II s. 406).

1259. Jerin Andrzej, biskup wrocławski do Zamoyskiego Wrocław, 5 II 1588.

O kongresie pokojowym nic nie wie, gdyż Śląsk nie wypowiadał wojny Polsce. Zbrojenia są środkiem samoobrony przeciw wzrastającym rabunkom ze strony wojska polskiego.

1) Archiwum Watykańskie, Polonia 33 k. 99—99 v. Kopia współczesna z nagłówkiem: Responsio principum Silesiae. *2) Tamże, k. 100—100 v. Kopia współczesna z nagłówkiem:* Responsio principum Silesiae. *3) Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 1601/II k. 18 b. Kopia z XVI w. z nagłówkiem:* Responsum episcopi Vratislav. ad eandem epistolam... *4) Tamże, nr 186 s. 87—8. Kopia z XVI w. z nagłówkiem:* Literae episcopi Vratislaviensis ad dom. cancellarium. *5) Bibl. Miejska we Wrocławiu rkp. B. 1672, kopiariusz II 108, II 111. Kopia współczesna. 6) Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie, Teka Naruszewicza 93 k. 177. Kopia z XVIII w. z nagłówkiem:* Copia literarum episcopi Vratislaviensis ad dom. cancellarium. *Obok zapiska proweniencyjna kopii:* Ex ms. arch. Radzivill Nesv. *7) Bibl. Ord. Zam. rkp. 1479 s. 115, kopia z XIX w. Tamże na s. 299 tłumaczenie polskie. 8) Tamże, rkp. 1718. Kopia z XIX w. z rkp. Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 186. Druk: 9)* Scriptores rerum Silesiacarum, Breslau 1878, t. XI s. 186, *herausgegeben von* Schimmelpfennig *und* Schönborn. *Na podstawie roczników śląskich rodzin Schepsów i Polów. Archiwum, w którym znajdują się te roczniki, niepodane. (Tam informacja o druku tego listu w dziele:* Lauterbach Samuel Friedrich, Fraustädtscher Zion, s. 229—31). *10)* Die böhmischen Landtagsverhandlungen und Landtagsbeschlüsse vom Jahre 1526 an bis auf die Neuzeit, Prag 1891, t. VII s. 267, *na podstawie kopii współczesnej w Archiwum miasta Pragi, nr 1080 k. 980 v.*

Illustris Domine amice charissime et honorande [a]).

Quinta Februarii die Ill. D. Vestrae literas accepimus [1]); quae de conventu commissariorum in finibus, de induciis aliisque Ill. D. Vestra scribit, de iis [b]) omnibus nihil nobis constat, neque enim Silesia Polonis indixit bellum aut aliquid [c]) hostile fecit, sed quieta consedit, cum contra Polonus miles Silesiae ingressus fines eosdem [d]) caedibus, rapinis, incendiis et inhumana [e]) crudelitate, non indicto ante bello vastare coepit, quam ob rem principum ac statuum Silesiae decreto omnibus arma imperata sunt [f]). Quia vero Ill. D. Vestra significat exercitum se reduxisse, licet incerti simus quae [g]) S. Caesareae M-tis sit voluntas, interim eam [h]) inibimus rationem, ut Silesia [i]) tantisper quieta [j]) sit, si modo Polonus miles ab iniuriis, caedibus et [k]) rapinis sibi in posterum temperaverit, de quibus in dies gravissimae ad nos quaerelae afferuntur. Quod breviter Ill. D. Vestrae rescribendum esse duximus [l]). Optamusque [m]) eandem Vestram D. rectissime valere [n]). Vratislaviae V Februarii anno 1588.

[1]) *Por. Zamoyski do Jerina 29 I 1588. Ob. nr 1254.*

---

[a]) *3 i 8 brak inwokacji, 1 i 2:* ac *2:* honorandissime — [b]) *1 i 2:* his *w 2:* de induciis, aliisque rebus agunt. De his... — [c]) *3 i 8:* aliquod *2:* aut aliquid hostile contra illos fecit ...At contra... — [d]) *2:* eam — [e]) *3, 6, 8, 9 i 10:* immani — [f]) *1:* imparata *2:* iamparata — [g]) *2:* quae nam S. Caes. M. — [h]) *3, 6, 8, 9 i 10:* interim tamen eam — [i]) *j. w.* in Silesia — [j]) *j. w.* tantisper omnia quieta sint — [k]) *9 brak* et — [l]) *3, 6, 8 brak zdania od* breviter *do* duximus. — [m]) *3, 6, 8:* optamus interim D. Vestram Ill. in Domino rectissime valere. — [n]) *2:* Optamusque eandem rectissime valere. *9:* eandem in Domino recte valere. *10:* eandem in Domino rectissime valere.

1260. Zamoyski do Andrzeja Opalińskiego, marsz. kor. Zamość, 18 II 1588.

Pragnie się z Opalińskim zobaczyć. O uwięzionym arc. Maksymilianie.

1) Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie, Teki Naruszewicza, nr 93 s. 193; kopia: Ex ms Arch. Radziwiłł. Nesv. *z nagłówkiem:* Kopia listu p. kanclerza do p. kanclerza koronnego *(!). W Archiwum Radziwiłłowskim pierwowzoru brak. 2) Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 186 k. 92—3; kopiariusz współczesny. 3) Bibl. Ord. Zam. 1718 nr 48; kopiariusz z rkp. Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 186.*

Pod ten czas gdym ku [a]) WM-ci wskazał około widzenia się z WM-cią, rozumiałem, że za mych wiele okazyi mogło nam do tego łatwie przyjść [b]), nie tylko strony tej oglądania WM-ci posesji tej swej i wysługi WM-ci. Bobym nie był [c]) tak indyskret, abym to był dla tego tylko z sobą się rozmowienia miał WM-ci proponować. Teraz acz sieła ponow [d]) się stało, za ktoremi podobno te moje wskazania mogłyby się zdać importunius. Jednak, a to wżdy im za tym zajazdem, oglądasz i postanowisz tym gruntowniej to swoje starostwo. Ja i w Leżajsku [1]) u WM-ci będę, i do Zamchu [2]) dla WM-ci pojadę, i w domu swym WM-ci rad będę. Jeśli mam tam jachać, albo do Zamchu, albo do Leżajska, niech wiem rychło, bo muszę zaś w Zamościu być na czwartek, bo wybijając arcyksiążęciu [3]) melancholii [e]) część z głowy, bez ktorej wielkiej on być nie może, ktemu też aby nas po świecie nie sławiono, że się barbare et dure z nim obchodzemy [f]). Prosiłem go do siebie na miesopusty, a we srzodę [g]) zaś będzie na popielec w Krasnymstawie etc. Dat. z Zamościa dnia 18 miesiąca Lutego roku Pańskiego 1588.

[1]) *Miasto i starostwo nad Sanem w woj. ruskim.*

[2]) *Zamch, starostwo w ziemi przemyskiej, po Byczynie uchwałą sejmu przeszło na własność kanclerza.*

[3]) *Arcyksiążę Maksymilian wzięty do niewoli pod Byczyną.*

1261. Karnkowski Stanisław do Zamoyskiego Łowicz, 22 II 1588.

Pyta o nastroje w kraju. Prymas usiłuje ratować nuncjusza Annibala. Jurgielt dla czausza Mustafy. Prymas jest za nim, bo spodziewa się poparcia sułtana w staraniach o purpurę karaynalską. Sprawy Maksymilianistów. Klucz położenia w ręku kanclerza. Sprawa sejmu.

1) Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie, Teka Naruszewicza 93 s. 195—8. Kopia listu księdza arcybiskupa do pana kanclerza. *Zapiska proweniencyjna kopii:* Ex ms. Arch. Radzi-

[a]) *2 i 3:* do — [b]) *3 po* przyjść: i — [c]) *2 i 3:* był nie był — [d]) *1:* siła panow *(oczywisty błąd kopisty).* — [e]) *2 i 3:* melankoliej — [f]) *2 i 3:* obchodziemy. — [g]) *2 i 3:* środę

vill. Nesv. *(Tam pierwowzoru nie odnaleziono). 2) Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 186 k. 68—71. Kopiariusz z XVI w. 3) Bibl. Ord. Zam. 1718 nr 63. Kopiariusz z XIX w. z rkp. Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie.*

Chęć moja ku WM-ci et sollicitudo o rzeczach tamtego kraju dała mi przyczynę teraźniejszego słania i pisania do WM-ci. Posyłam tedy ku WM-ci wyrostka swego, acz przy prostszym, ale umyślnie takiego, nad ktorego żaden i WM-ci więcej wychwalać i mnie barziej ucieszyć nie może, gdy się do mnie od WM-ci zwykł wracać. Proszę abyś mi WM. przezeń oznajmić raczeł, co się wzdam tam w tym kraju [a]) około WM. dzieje, jestli jeszcze kto, coby mogł i myślił perturbare partem quietam, bo sam miedzy ludźmi, zwłaszcza o staroście śniatyńskim [1]) wieści rozmaite trzęsą, a ja od nikogo pewniejszej wiadomości mieć o tym nie mogę jako od WM-ci, cuius opera respirasse tandem videmur. Ks. legat papieski [2]) przejął mnie w drodze, gdym z Krakowa jachał; miałem z nim długą rozmowę, widzę że [b]) attritus spiritu i mnie się w moc dał, a pochodzi mu to [c]), partim ex isto Reipublicae successu nostrae, częścią stąd, że mu też podobno i z Rzymu niepotuszono [d]) i czapka kardynalska już go mineła, ktorą mu było naznaczono [3]), bom ja zarazem wysłał po elekcjej do Rzymu [e]) Vincentium de [f]) Szewe, proboscza łaskiego [4]), przez ktorego wypisałem Ojcu Ś. i inszym ludziom przedniejszym faciem rerum nostrarum et quid sperandum esset, i za łaską Bożą nic nie chybieło, więc teraz rerum suarum satagit. Prosił mię o przyczynę tak do krola JM-ci, jako i do WM-ci, aby mogł przywitać i uderzyć czołem. Do krola JM-ci posłałem w tej mierze ks. Pstrokońskiego [5]), ale responsu jescze nie mam; WM-ci też [g]) zdało mi się oznajmić, abyś WM. i krolowi JM-ci radę dać, i mnie wiadomem uczynić raczeł, cobyś WM. w tej mierze nazdrowszego być rozumiał RP-tej. Jeśliby się WM-ci zdał utilis et idoneus ad negotium pacificationis, tedyby go podobno nie wadzieło liberaliter przypuścić i zachować, wszakże ja sam będę czekał resolutionem WM-ci.

Czaus [6]), ktory teraz jest u Krola JM-ci, w Krakowie, wskazał do mnie, prosząc imieniem towarzysza swego czausza Musthaffy, ktory przed elekcyą mieszkał u mnie niemały czas w Łowiczu, abych się za nim przyczynił o ponowienie jurgieltu, ktory miał od nieboszczyka krola Stefana. Ten Musthafa, okrom tego że Turczyn, moraliter barzo mi się podobał, że człowiek dobry i ojczyźnie naszej barzo przychylny, i może nam być dla rozmaitych przestrog barzo pożyteczny. Mym zdaniem niewielkaby to rzecz postąpić mu [h]) ten jurgielt, a tym chęć jego patriae nostrae obstringere. Proszę racz mu

---

[a]) *2 i 3:* co się w tamtem kraju — [b]) *2 i 2 brak* że — [c]) *2 i 3 brak* to — [d]) *2 i 3:* niedopuszczono — [e]) *2 i 3:* Rzyma — [f]) *2:* di — [g]) *2 i 3 brak* też — [h]) *2 i 3 brak* mu

WM. u krola JM-ci do tego być pomocen. Idzie mi też i o moję prywatę, bo mi od cesarza tureckiego obiecał zjednać przyczynne listy do Ojca Ś.[a]) papieża o kardynalstwo.

Około nas za łaską Bożą pokoj. Conticuere omnes intentique ora tenebant, wyglądając co dalej będzie.

Mowy, pisania i sprawy więźniow WM-ci barzo mnie sollicitum reddunt de Reipublicae statu. Prętko po wyjechaniu WM-ci z Kurzelowa, kapłani przyszli do mnie, opowiedając mi z żałością, jako wojewoda poznański[7]) dowiedziawszy się podobno, że się na Stadnickie przed WM-cią podobno[b]) skarżeli, mijając je na karecie rzekł temi słowy: księża skurwysynowie, skarżycie się przed kanclerzem na Stadnickie, bądźcież tego pewni, żeć im tu u was w rychle być; Henryk[8]) też w Pińczowie przed jedną osobą (odpuść[c]) WM., bo mię wstyd) nazwał WM. zdrajcą Rptej i niecnotą, obaczże WM., co to za corculum w tych ludziach.

Szpot, starosta piotrowski[9]) pisał list do żony, groźny, opowiedając, że jeszcze nie tu koniec. Marszewski[10]) podsędek kaliski objeżdżając domy slacheckie idem crepat. Dochodzi mię i z wiela[d]) innych stron, że ci herstowie altum premunt corde dolorem, non dissimulando, że im o WM. samego[e]) idzie. Brat moj jednak pan podkomorzy dobrzyński, ktory w tych czasiech był na kilku potrzebnych w Wielkiej Polscze zjeździech powiada, że WM. u wszytkich dobrych, dobrych i bacznych[f]) raczysz mieć nomen bonum i daninę od Rptej pochwalają, wojewody[11]) namniej nieżałują, ani się oń frasują, i owszem iudicia Dei profunda mirantur, wyliczając z przodku, aż do tego czasu, jako[g]) wiele uczciwych slachcicow na Wieluniu[12]) w więzieniu było, a drudzy w więzieniu gardło niewinnie[h]) dali. Iustus est Dominus et iudicium rectum eius, i ja iińsi wszyscy requirunt vigilantiam et prudentiam WM-ci, si finis bonus, laudabile totum. Teraz w mocy WM-ci jest reddere tranquillitatem patriae, repurgata sentina turbulentorum civium et providere, ne novissima fiant, peiora prioribus. Jeśli się im dostanie od RP. recursus, biada nam i krolowi, panu młodemu, z nimi bedzie. Przypomni WM. sobie, jako on mądry, grandaevus et cordatus princeps, nieboszczyk krol[13]) na tę burze narzekał i teraz trzeba opatrzyć, aby potym zjazdy i sejmy spokojne przed nimi bywały. Teraz ja na prętki sejm nie radzę, mora sanabit multa. Konwokacya przed sejmem bedzie potrzebna na pany, interim i na ten porywczy zjazd radbych z WM-cią zezwolił, alem wiere[i]) ociężał i utrat na ten czas mam dosyć. Dat. z Łowica 22 Febr. 1588 a.

---

a) *2 i 3 brak* Ś. — b) *2 i 3 brak* podobno — c) *3 po* puść *jest* mi — d) *2 i 2:* wielu — e) *2 i 3:* same — f) *2 i 3 brak* dobrych i — g) *2 i 3:* jak — h) *2 i 3:* niewinne — i) *3:* więc

[1]) *Mikołaj Jazłowiecki, stronnik Maksymiliana.*
[2]) *Annibal z Kapui.*
[3]) *O zachwianiu stanowiska Annibala w Kurii Rzymskiej, ob.* Nanke, Z dziejów polityki kurii rzymskiej, s. 49.
[4]) *Łask, miasteczko w woj. sieradzkim, nad rzekami Plisią i Grabią.*
[5]) *Maciej Pstrokoński, sekretarz król., późniejszy biskup kujawski i kanclerz w. kor. (1553—1609).*
[6]) *Czausz Torghud był wysłany na koronację.* Sułtan Amurat III do Zygmunta III, *w* Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie, Teka Naruszewicza 93 nr 102.
[7]) *Stanisław Górka.*
[8]) *Henryk Girk, sekretarz wojewody Górki* (Lepszy K., Rzeczpospolita w dobie sejmu inkwizycyjnego, *w druku*).
[9]) *Piotr Dunin Szpot, zwolennik Maksymiliana, uciekł do Pragi; został pozbawiony starostwa* (Macůrek J., Dozvuky polského bezkrálevi z roku 1587, Praga 1929, s. 44—5).
[10]) *Jan Marszewski, stronnik Maksymiliana.*
[11]) *T. j. St. Górki.*
[12]) *Miasto i zamek w ziemi wieluńskiej.*
[13]) *Stefan Batory.*

1262. Zamoyski do Aleksandra Koniecpolskiego — Zamość, 25 II 1588.

W sprawie korespondencji.

Bibl. Ord. Zam. t. I pl. 1 nr 24. Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczątką i adresem: JM-ci Panu Aleksandrowi Koniecpolskiemu staroście wieluńskiemu mnie m-ciwemu Panu i przyjacielowi.

M-ciwy Panie Starosto. Zaleciwszy braterskie służby swe w łaskę WM. dobrego zdrowia i wszeliakiego fortunnego powodzenia od Pana Boga WM-ci życzę etc.

WM-ci swemu m. Panu i przyjacielowi za przesłanie tych listow dziękuję. Iż się WM. do mnie na poniedziałek obiecować raczysz, barzo rad WM-ci będę. Proszę racz mi WM. o zdrowiu JM. pana wojewodzicowem dostatecznie wypisać; barzo mię przestraszyło to pisanie JM-ci i także JM. ks. sekretarza wielkiego [1]), ktorych obojga przepisy WM-ci posyłam. Z tem się w łaskę WM-ci zalecam. Z Zamościa die 25 Febr. 88. WM. uprzejmy przyjaciel i sługa J. Zamoiski pps.

[1]) *Piotr Tylicki.*

1263. Giese Michał do Zamoyskiego — Kraków, 29 II 1588.

Jerzy Fryderyk dbał o spokój w czasie bezkrólewia. Uzasadnia stanowisko księcia wobec podwójnej elekcji i wytacza żale, że książe pruski został pozbawiony

prawa głosu na elekcji. Ofiarowuje pośrednictwo pruskie w sporze o koronę z Habsburgami. Zapewnia o lojalności Jerzego Fryderyka wobec Polski i Zamoyskiego. Prosi o zabezpieczenie posiadłości księcia, Karniowa i Bytomia, przed niesfornością żołnierzy polskich. Sprawa biskupstwa kurońskiego i zamierzonego powierzenia go Baltazarowi Batoremu. Skargi na Fryderyka Aulaka.

Pruskie Arch. Państw. w Królewcu. Herzogl. Briefwechsel. Koncept z licznymi poprawkami, skreśleniami i wstawkami. Na odwrocie adres: Ad Illustrissimum Dominum cancellarium Regni. 29 Febr. novi, quae est 19 Febr. veteris. Anno 88.

Illustrissime Domine d-ne et patrone perpetua observantia colendissime [a]).

Cum me primum casus meus adversus, nunc vero Illustritatis Vestrae absentia [1]) prohibuerint, quominus de rebus Illustrissimi Principis mei [2]), tum etiam ad Rempublicam quodammodo pertinentibus coram conferre potuerim [b]), idque necessitas quaedam efflagitare videretur, faciendum hoc mihi putavi per litteras, idque eo [c]) cum brevius, quo et Ill. Vestrae studium erga Ill. Principem meum et mutua Ill. Celsitudinis Suae benevolentia et fiducia erga Ill. Vestram perspectiora mihi exsistunt.

Neque enim pluribus praedicandam esse puto eam curam et solicitudinem Ill. Celsitudinis Suae in qua hucusque propter periculosas animorum distractiones, secessiones et propter subsecutam tristem illam rerum omnium faciem in hoc Regno subinde versata est, cum publice et privatim omnibus eam iam antehac testatam fecerit et inprimis Ill. Vestrae ea esse obscura non possit.

Excusatione etiam prolixiori [d]), quod Ill. Celsitudo Sua [e]) in salutanda et compellanda Regia Maiestate [f]) seque illi totam tradenda, moram aliquam interposuerit, apud prudentiores inprimis vero apud Ill. Vestram minime opus esse confido, praesertim si quis haec tempora et rerum ipsarum statum, tum etiam conditionem et rationes Ill. Principis eiusque terrarum et ducatuum penitius consideret. Est Ill. Celsitudo Sua princeps vasallus Regni et praecipuum Regni membrum, qua si ad suffragium ferendum, quod ex iure pactorum postulabat, in electione regis admissa fuisset, nunquam se a maiori et potiori senatorum et Reipublicae parte inprimis vero ab Ill. Vestra seiunxisset, licet rogata, eum principem commendaret, quem postea ordinum consensus et nunc ipse Deus et fortuna a Regno exclusisse videtur [3]). Ita enim

---

[a]) *Na marginesie przekreślono następujące:* Praedicatio fidei. Excusatio tam publica quam privata. Securitas terrarum et mandatum ad milites Legensa. Episcopatus Curoniae. Aulacus. Mea commendatio — [b]) *Następne słowo* faciendum *przekreślono.* — [c]) *Przekreślono* maiori brevitate *i nadpisano* cum brevius — [d]) *Następnie przekreślono* apud Illustritatem Vestram; praecipue apud Illustritatem Vestram minime opus esse confido — [e]) *Następnie przekreślono* serius (uti videtur) — [f]) *Przekreślono* moram

eum commendaret, quatenus id Reipublicae expediret [a]), et ut non obscure primas [b]) serenissimo tum Sueciae principi [c]) [4]) deferret [d]).

A iure [e]) vero suffragii exclusa, quid [f]) Ill. Celsitudini Suae aliud faciendum fuit, quam ut consensum omnium senatorum et Ordinum, tam incliti Poloniae regni, quam Magni Lithuaniae Ducatus [g]) (in quorum concordia salus Reipublicae versaretur), quique diversa et dubia hucusque inter se consilia agitanda eumque [h]) finem et eventum, quem Deus moderator rerum omnium, huic negotio imponeret, expectaret. Nisi praecipitantiae culpam et gravissimas dissidentium et neutrique suffragantium (si eis antevertisset) offensiones incurrere voluisset? Tum etiam, si statim huic principi totum se dedidisset, alterius hostem se profiteri necesse fuisset [i]), eius praesertim principis, quem antea Ordinibus tantopere commendasset. Quod non tantum parum ex dignitate Ill. Celsitudinis Suae, verum [j]) cum gravissima offensione summorum imperii Christiani principum et cum periculo suorum ducatuum et terrarum imperio subiectarum coniunctum fuisset [5]).

Nemo itaque est qui Ill. Celsitudinem suam iure arguere possit, si tempori, dignitati suae, atque etiam necessitati serviens, ea libertate usa sit, qua non tantum praecipui huius Regni Magnique Lithuaniae Ducatus senatores atque Ordines, verum etiam quivis in Regno nobilis, usi fuerunt [k]). Hoc vero Ill. Vestra sibi persuadeat, licet ipsa necessitas Ill. Celsitudinis Suae officium retardarit, nihil quoque tamen interea Ill. Celsitudinem Suam de fide et studio suo erga hoc Regnum remisisse, sed in perpetua cura et solicitudine versatam fuisse, quo pacto intestinum Reipublicae malum authoritate magnorum principum ab hoc Regno bonis conditionibus declinaretur; nunc vero Ill. Celsitudinem Suam in hoc totam esse, ut cum Deus ipse prope ostendat quem regnare velit, partem adversam atque offensam ab vindicta et gravioribus belli molitionibus ad saniora [l]) et Reipublicae Christianae salutaria consilia flectat. Vult et potest Ill. Celsitudo Sua cum inclita domo Brandeburgica et aliis sibi agnatis principibus ea in re plurimum, si modo [m]) huic Reipublicae grata esse officia sua intelligant. Quapropter moram eam retardati

---

[a]) *Nastętne* videretur *przekreślono.* — [b]) Serenissimo tum Sueciae *dopisano na marginesie a w tekście po* primas *przekreślono* huic — [c]) *Następne* statim diff. *przekreślono.* — [d]) *Przekreślono* videretur. — [e]) *Przekreślono* quia *i dopisano* A iure — [f]) *Przekreślono* quid — [g]) *Następnie skreślono* qui diversa et (und) *na marginesie zaś dopisano w nawiasie* unde salus *które przekreślono; resztę dopiski marginalnej* (in quorum... versatur) *włączono do tekstu.* — [h]) *Przekreślono* verum — [i]) Necesse fuisset *nadpisano po przekreśleniu* visus fuisset — [j]) *Następne* etiam *przekreślono a po* cum *przekreślono* summa — [k]) *Następuje zdanie, które skreślono:* Habet Illustrissima Celsitudo Sua alias gravissimas causas, quas apud Illustritatem Vestram virum prudentissimum et Suae Celsitudinis amicum commemorare minus necessarium puto. — [l]) *Następne* consilia *skreślono.* — [m]) Huic Reipublicae *dopisano na marginesie.*

officii[a]) quam tantopere quidam accusant, tam S. R. M-tem quam amplissimos Regni senatores et ordines tanto aequiori animo laturos confido, quanto ea ipsa mora maiori officiorum promptitudine et pondere compensari possit[b]). Idque nunc gratum habituros, quid Ill. Celsitudo Sua, Regiam Maiestatem, in adipiscendo Regno nullo modo impediverit, alterum partem, licet ab eadem gravissimis interpellationibus sollicitata fuerit, neque consilio neque auxilio, aut re minima ulla quidem iuverit. Quemadmodum Sua Celsitudo[c]) (uti quidam impudentissimi calumniari ausi fuerunt) se hucusque minime adiuvisse, sub conscientia sua, sancte Deoque teste profitetur. Haberet sua Ill. Celsitudo apud Ill. Vestram de eiusmodi calumniis et iniuriis, quibus immerito hucusque in hoc Regno exposita fuit[d]) multa conqueri, sed conscientiae suae bonitate freta Deo et tempori ista committenda putat, quae veritatem in lucem proferent et efficient, ut eiusmodi calumniatores suae vanitatis aliquando pudent pigentque. Ad Ill. Vestram quod attinet, potest Ill. Celsitudo Sua[e]) Illustritati quoque Vestrae parum fortassis officiosa[f]) fuisse videri. Ego vero hoc sancte affirmare possum Ill. Celsitudinem Suam[g]), Illustritatis Vestrae eiusque dignitatis, incrementi et commodorum fuisse semperque futuram esse studiosissimam. Sed quia pro perpetua erga hoc Regnum fide, nihil sanctius, nihilque[h]) charius hucusque habuit salute et tranquillitate publica, quae gravissimis tum dissensionibus procerum[i]) in discrimen vocari praevidebat, non potuit non metuere[j]), ne cum quivis ad se muniendum subsidia conquireret, fomenta potius alendarum discordiarum subministrasse, quam paci publicae consuluisse aliis videretur, et ne bonum, ut ille inquit, malum fieret, non datum in tempore. Et quia haec ipsa non ita occulta (ut Sua Celsitudo volebat) diu esse potuissent, quemadmodum nunc non sunt, quid Illustritas Vestra pro eximia prudentia sua audituram aut merituram fuisse existimat, non apud adversarios Illustritatis Vestrae in Regno, quos Ill. Princeps nullos putat, sed apud maiorum gentium magnos amicos, istos Regni competitores et aemulos, si idipsum quod Ill. Vestrae praestitisset, ipsis tantopere urgentibus denegasset. Et, ut verum dicam, non sinit etiam hoc facere aerarii Ill. Celsitudinis suae ratio atque tenuitas, cuius hoc praesertim tempore periculoso et sumptuoso Ill. Celsitudinis in primis habenda fuit ratio. Dabit autem Ill. Celsitudo Sua operam, ut Ill. Vestrae in posterum cum id liberius facere poterit, omni officio atque etiam re ipsa pro viribus suis

---

a) *Od* quam... accusant *dopisano na marginesie.* — b) Ea in re vero satisfecisse videtur officio suo *przekreślono a nadpisano* Idque... Celsitudo Sua — c) (uti... ausi fuerunt) *dopisano na marginesie.* — d) *Skreślono* pluribus apud Illustritatem Vestram, *i dopisano* multa — e) *Skreślono* potest fortassis — f) *Skreślono* erga se — g) *Następne dopisano na marginesie* Illustritatis... commodorum — h) *Skreślono* optatius haberet *i nadpisano* charius hucusque habuit — i) Nonnullorum *skreślono.* — j) *Skreślono* metuit

satisfecisse videatur, dum modo Illustritas quoque Vestra illi sartam, tectam et constantem servet amicitiam suam [a]).

Alterum quod [b]) nomine Ill. Principis mei ab Illustritate Vestra petendum mihi fuit, est securitas suarum terrarum et subditorum in ducatu Carnouiensi et districtu Butouiensi [7]), quae quod hucusque Dei beneficio et authoritate Ill. Vestrae praestita sit, Deo habet et Illustritati quoque Vestrae agit Ill. Princeps magnas gratias. Et in posterum [c]), ut eadem securitas praestetur, rogat planeque confidit, sibi ob singularem suam fidem Regno hucusque praestitam, subditorum suorum defensionem potius ab inclyto Poloniae regno expectandam, quam vim et iniuriam aliquam metuendam esse. Quia tamen verendum est, ne absente Ill. Vestra milites in finibus insolentius quod agant, quemadmodum dominus Stan. Legęsa [8]) qui cum cohorte sua [d]) Bendschini [9]) nunc est, nescio quas stationes ex civitate Butouiensi et ex villis, tam Ill. Celsitudinis, quam nobilium nuper exigere ausus fuit; rogant dominum consiliarii Carnouienses, ego etiam nomine Ill. Principis oro, ut Ill. Vestra universalibus literis suis ad milites [e]), pro authoritate summi imperii sui, tam capitaneo Butouiensi, quam Carnouiensibus consiliariis ad securitatem subditorum prospicere velit. Id quod Ill. Celsitudinis Suae erit longe gratissimum.

Venit nunc etiam in mentem, ut pro fide mea de [f]) episcopatu Curoniae [10]) pauca moveam. Postquam enim in adventu meo Cracouiam in ore omnium esse intelligerem, hunc episcopatum permissu Regiae Maiestatis et ordinum illustri domino Balthasaro Bathoreo, ab Ill. Principe redimendum, esse datum, visa est ea res quodammodo etiam ad Ill. Principem pertinere. Non quod Ill. Principis intersit, eum episcopatum, quem cum onere, sumptu et dispendio suo hucusque tenet, diutius [g]) possidere, sed quod Reipublicae interesse videatur, pacta conventa, quae inter divam Regiam Maiestatem iam defunctam et ser. Daniae regem [11]), nomine huius episcopatus singulari fide, studio atque etiam sumptu [h]) Ill. Principis confecta sunt, sarta, tecta conserventur, praesertim, cum totum negotium de hoc episcopatu in ordinem redigendo, adhuc in relatione dominorum commissariorum in diiudicatione cuiusque iurium [i]),

---

[a]) *Następujące zdania przekreślono:* Sed facit mea erga Illustrissimum Principem meum fides, tum etiam Illustritatis Vestrae studium et in his provehar longius, cui prolixitati, ut Illustritas Vestra pro benignitate et humanitate sua ignoscat, omni observantia rogo: praesertim cum affinem meum dominum Reinholdum suo quoque ex literis meis in hac re officio functum non dubitem. — [b]) *Następne* ab Illustritate Vestra *skreślono.* — [c]) Haec ut fiat *skreślono, na marginesie dopisano* ut eadem securitas praestetur — [d]) Bendschini *dopisano na marginesie.* — [e]) pro authoritate summi Imperii sui prospicere velit *dopisano na marginesie, z tego* prospicere velit *skreślono.* — [f]) Negotio *skreślono.* — [g]) *Następne* pertinere *skreślono i nadpisano* possidere — [h]) Illustrissimi Principis *dopisano na marginesie.* — [i]) Bonorum... vindicatione *dopisano na marginesie.*

bonorum illegitime possessorum vindicatione et confirmatione legitimorum privilegiorum consistat. Quae causa a diva Regia Maiestate ad futura tum comitia, quae immatura Suae Maiestatis mors antevertit, reiecta fuit, ubi et cum Ill. Principe se transactura recepit, quam diu possessione istius episcopatus in ordinem redacti frui deberet, se autem ad suae vitae tempora nullam redemptionem eius episcopatus permissuram iam promiserat. Cum autem illustrissimam familiam Bathoreorum et pientissimi et de Republica optime meriti regis nepotes, cum sempiterna memoria summis honoribus et beneficiis in hoc Regno dignissimos esse nemo dubitet, ego certe ill. dominum Balthasarem meliori fortuna dignum iudico, quam ut huic episcopatui infructuoso et adhuc convulso atque perturbato magno suo sumptu atque etiam incommodo implicetur [a]). Neque enim tantum triginta millium thalerorum summa in pecunia numerata erit exsolvenda, verum etiam sumptus [b]) censum istius episcopatus longe superantes [c]) ex sententia commissariorum regiorum refundendi [d]) erunt. Cautum praeterea in pactis est, ut de bonis oppignoratis cognoscatur et quorum debita legitima fuerint [e]), ea ante recuperationem bonorum possessoribus exsolvantur, quae cum non pauca sint, ad ea exsolvenda etiam non levis pecuniae summa requiri videtur, praesertim, si quis bona ea recuperare et oeconomiam aliquam utilem instituere ibi velit. Taceo arcem Piltensem [12]) amplam quidem, ita ruinosam esse, ut non nisi magno quoque sumptu restaurari possit. Nobilitas sane, quae magnam partem eius episcopatus in bonis suis haereditariis occupat, nullius imperio nisi Regiae Maiestatis subiecta esse volet, quemadmodum et illi qui arci Ambotensi [13]), quam Ketlerus [14]) habet, et arci Dondangensi [15]), quam dominus Berzeuizius [16]) possidet, subiacent, commissariorum autoritate et decreto iurisdictioni istarum arcium exempti, et Regiae Maiestatis primum, postea Ill. Principis clientelae commissi fuerunt [f]). Quod nisi fiat, et ipsa pacta (quae nobilitas eo libentius acceptavit, quod se sub patrocinio Ill. Principis aliquandiu futuros confiderent) in omnibus prius compleantur, novas iterum querelas ad regem Daniae deferent, Camerinam movebunt, unde [g]) ne incommoda maiora oriantur [h]) metuendum est. Videt Ill. Vestra pro dexteritate ingenii sui, quibus difficultatibus illustris dominus Bathoreus implicabitur, quod etiam inde incommodi Reipublicae accedere possit. Ill. quidem Princeps magno onere atque etiam dispendio liberabitur. Dolebit tamen, se qui in eam causam magnos labores

---

[a]) *Następnie przekreślono* qui omni potius et fastidio, quam utilitati alicui aliquot ad huc annos illi futurus esset. — [b]) *W tekście przekreślono* qui reditus istos superant *i nadpisano* censum — [c]) Iam factos *przekreślono.* — [d]) *Przekreślono* sint, *nadpisano* erunt — [e]) *Przekreślono* ut *nadpisano* ea. — [f]) Videt Illustritas Vestra *skreślono.* — [g]) *Następne* difficultates *skreślono i nadpisano* ne — [h]) metuendum est *dopisano na marginesie.*

et impensas collocavit et egregiam Reipublicae operam navavit, in [a]) translatione iuris huius praeteriri [b]), si quam prorsus ab eiusmodi tractatibus non sine aliqua ignominiae nota excludi. Quare cum haec, salva fide mea non tantum erga Ill. Principem meum, verum etiam erga Rempublicam (cui debeo plurimum), silentio praeterire non potuerim, Ill. Vestram omni observantia rogo, ut tam Ill. Principis, quam pactorum conventorum et tranquillitatis publicae ratione habita, pro authoritate sua efficere dignetur, quo hoc totum negotium ad futura comitia reiiciatur et non plane inconsulto atque inscio Ill. Principe meo, qui in omnibus ad utilitatem publicam et illustrissimae etiam domus Bathoreae se comparabit [c]) definiatur. Mihi autem Ill. Vestra pro sua humanitate ignoscet, quod de iisdem liberius admonere ausus fuerim, cui profecto curae est non tantum dignitas Ill. Principis mei, quam etiam utilitas publica atque etiam istius illustris familiae, quam ego [d]) dum vivo venerabor, emolumenta atque commoda.

Restat ut de perfido isto erga dominum suum Aulaco [17]), pacis publicae perturbatore; pauca subiiciam, qui in sua calumniandi libidine eo progressus est atque induruit, ut in libello quodam famoso, quem sub [e]) titulo gravaminum [f]) publicorum [18]) (quae semper privatis sceleribus suis praetexuit, ut de quibus nulla nunc mandata habet) typis hic excudendum [g]) dedit, manes etiam pientissimi Regis exagitare eiusque sanctum nomen apud vulgus in invidiam trahere non erubuit. Possem ostendere, si ad manum haberem, plura, quae in electione ordinibus et praesertim adversae parti [h]) in odium et sugillationem cancellariae maioris atque inprimis Ill. Vestrae eiusque amicorum obtrudere non est veritus; quae (si Ill. Vestra mandabit) alias exponam et ipsa verba mittam. Is, ut audio iactare nunc audet se esse in patrocinio Ill. Vestrae, quod [i]) ut crederem [j]) eo minus mihi persuadere passus sum, quo magis certiusque sciam Ill. Vestram homines factiosos, rebelles et erga dominum suum perfidos virtute et authoritate sua oppresisse potius, quam fovisse, aut adiuvisse [k]). Itaque ea in re nunc sum brevior. Haec, quia me Ill. Vestrae coram exponere fortuna non sinit, per literas ut exponerem fides et integritas mea, tum ipsa rei necessitas coegit. Itaque ut huic prolixitati atque importunitati meae Ill. Vestra ignoscat meque gratia et benignitate sua in posterum quoque complectatur, tum etiam me ad omnia servitia pa-

---

a) Haec re potio *skreślono, na marginesie dopisano* translatione iuris huius — b) *Skreślono* seque inscio atque inconsulto... (quod ignominiae sibi ducere possit) tale quid decretatum esse. — c) *Skreślono* conficiatur *i nadpisano* definiatur — d) *Skreślono* debeo plurimum *i nadpisano* dum vivo venerabor — e) *Skreślono* nomine *i nadpisano* titulo — f) *Dopisano na marginesie* publicorum... mandata habet — g) *Skreślono* dare non erubuit *i nadpisano* dedit — h) *Skreślono* obtrudere — i) *Skreślono* ita abest — j) *Nad skreślonym* credam minine *nadpisano* crederem eo minus — k) Certe sciam *przekreślono.*

ratissimum et Ill. Vestrae observantissimum esse semperque futurum, sibi persuadeat ea, qua par est observantia, iterum atque iterum rogo [a]). De his omnibus sententiam, mandatum et voluntatem Ill. Vestrae exspectabo. Quam prosperrime valere et diutissime florentem vivere exopto. Cracovia 29 Februarii, anno 88 [19]).

1) *Zamoyski prowadził naprzód wyprawę przeciw arc. Maksymilianowi, a po zwycięstwie byczyńskim, omijając Kraków, udał się ze swym jeńcem, do Krasnegostawu.*

2) *Jerzy Fryderyk, administrator ks. pruskiego, książe na Ansbachu, Karniowie (Jägerndorf), Bayreuth'cie etc.*

3) *T. j. arc. Maksymiliana, którego popierał Jerzy Fryderyk.*

4) *Zygmunt III.*

5) *Księstwa Jerzego Fryderyka w cesarstwie ob. w. przyp. 2.*

6) *T. zn. złożenie przysięgi homagialnej.*

7) *Posiadłości Jerzego Fryderyka na Śląsku ces.: Karniów (niem. Jägerndorf) i Bytom.*

8) *Stanisław Ligęza.*

9) *Będzin, miasteczko w woj. krakowskim, nad samą granicą księstwa siewierskiego.*

10) *Biskupstwo w Prusach książęcych, obejmowało także część Kurlandii i ziemię piltyńską.*

11) *Stefan Batory i Fryderyk II.*

12) *Piltyń, miasteczko i zamek na prawym brzegu rzeki Windawy, w Kurlandii.*

13) *Amboten, zamek w pdn. Kurlandii.*

14) *Gotard Kettler, zmarły w r. 1587, pierwszy lennik kurlandzki.*

15) *Dondangen, zamek w pn. Kurlandii, ziemia piltyńska.*

16) *Berzeviczy Márton, kanclerz siedmiogrodzki, przybył z Batorym do Polski. W r. 1576 otrzymał indygenat polski. Zmarł 16 II 1596* (Pol. słow. biograf. I).

17) *Fryderyk Aulak, przywódca opozycji w Księstwie Pruskim, przeciw Jerzemu Fryderykowi* (*Por.* Arch. J. Zam. III).

18) *Mowa o druku znajdującym się w unikacie w Bibl. Miejskiej w Gdańsku:* Ad S. R. M. legatorum nobilitatis ducatus Prussiae literae insinuatoriae appelationis a se interpositae. Anno D. 1582. — Instructio legatorum nobilitatis ex germanico in latinum translata. Anno D. 1585. — Gravaminum ducatus Prusiae brevis complexio. Anno D. 1585.

19) *Autorstwo tego listu ustaliła dyrekcja Pruskiego Arch. Państw. w Królewcu, porównując dukt pisma z podpisaną relacją Giesego z 10 VII 1588.*

1264. Jerin Andrzej, biskup wrocławski do Zamoyskiego Nissa, 1 III 1588.

Cesarz gotów jest przyjąć punkty rozejmu, ale pod warunkiem, że Polska wycofa wojska z nad granic Śląska i powstrzyma je od najmniejszych nawet wy-

a) *Skreślono następujący ustęp:* Nisi me Illustrissimus Princeps meus ad se in Germaniam hinc evocet et ubi Illustritati quoque Vestrae id non ingratum fore intelligam, in reditu meo ad Illustritatem quoque Vestram ex itinere deflectere et coram de his conferre non recusabo. Exspectabo tamen in omnibus mandatum et voluntatem Illustritatis Vestrae.

kroczeń na terytorium cesarskim. Ze swej strony postara się cesarz, by książęta lub stany śląskie nie naruszały granic Rzpltej.

1) Archiwum Watykańskie, Polonia 26 k. 115. Kopia współczesna z nagłówkiem: Exemplum litterarum R-mi D-ni epi. Wratislaviensis ad Ill. D-num cancellarium. *2) Tamże, Polonia 25 k. 45, kopia współczesna z identycznym nagłówkiem marginalnym, powtórzonym prawie bez zmian na odwrocie. 3) Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie, Teka Naruszewicza 93 s. 239, kopia z XVIII w., jak wskazuje zapiska proweniencyjna:* Ex ms. arch. Radzivill. Nesv. *(w zbiorach nieświeskich listu tego brak). 4) Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 186 k. 144, kopiariusz współczesny. 5) Bibl. Ord. Zam. nr 1718, kopiariusz z XIX w. rkpisu Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 186.*

Ill-ris et Mag. D-ne [a]) amice charissime et honorande [b]) [1]). Dum nuper Vasosa [c]) ad Vartam literas ad nos de induciis aliisque quibusdam dedisset Ill. D. Vestra, ex responso nostro intellexit, id omne in S. Caesareae M-tis D-ni nostri clementissimi voluntate positum esse [d]), et quamquam eo ipso tempore decreto publico tota Silesia armabatur, nihilominus, sicut [e]) eramus polliciti, fecimus [f]) interim, ut quieta essent omnia, nec acceptae iniuriae simili aut maiori clade Polonorum recompensarentur [g]) auctoritate nostra effecimus et sine mora Caesaream M-tem humiliter rogavimus, ut quid ulterius fieri vellet nobis clementer significare dignaretur [h]). Iam sua M-tas huc perscribit, tam atroces iniurias Polonorum, qui igne, ferro, et rapinis plurima Silesiae loca evastarunt ad gravem vindictam non immerito suae M-ti praebuisse occasionem; verum quietis et tranquillitatis publicae studio, hisce conditionibus S. M-tem pacis tractationi [i]) consentire, si Ill. D. Vestra efficiat [j]), ut ubique militares copiae a Silesiae finibus abducantur, a quacunque vel levissima iniuria abstineatur [k]) et regni Poloniae status his de rebus voluntatem suam exponant, ut quid exspectandum sit certo constare possit. Quamobrem responsum cum nuntio hoc ab Ill. D. Vestra exspectamus nosque interea denuo principes et status monebimus, ne fines regni Poloniae milites ingrediantur aut damna aliqua [l]), nihil lacessiti, Poloniae [m]) inferant. Quod breviter Ill. D. Vestrae scribendum esse duximus eidemque nostra officia offerimus. Datum [n]) Nisae 1ª die Martii 1588.

Andreas Dei gratia episcopus Wratislaviensis, supremus per utramque Silesiam capitaneus ss.

---

a) D-ne *tylko w 1.* — b) *3:* amice charissime *w 4 i 5:* amice observande. — c) *3:* Wąsosza *4 i 5:* Wasosza — d) *3, 4 i 5:* arbitrio et clementissima voluntate positum esse — e) *3:* sicuti — f) *3, 4 i 5:* fuimus — g) *4 i 5:* recompensaretur *w 2:* compensarentur — h) *3:* dignetur. — i) *W 3, 4 i 5:* tractationes — j) *W 2, 3, 4 i 5:* re ipsa efficiat — k) *W 3, 4 i 5:* abstineantur — l) *W 2, 3, 4 i 5:* damnum aliquod — m) *W 3, 4 i 5:* Polonis — n) *W 4 i 5 brak* Datum

[1]) *List ten jest odpowiedzią na propozycje pokojowe Zamoyskiego wyrażone w liście do Jerina z Wąsoszy dnia 29 I 1588 (ob. nr 1254). Sytuację polityczną wyjaśnia* Schweizer J., Die Sukzessionswirren in Polen (1586—1589), s. LXV—LXVI.

1265. Zamoyski do Stanisława Karnkowskiego — Zamość, 1 III 1588.

Starosta śniatyński. Konieczność pogotowia, aby stłumić do reszty stronnictwo rakuskie i skłonić cesarza do ustępliwości. Potrzeba zjazdu całej Rzeczpospolitej. Zbrojenia w Niemczech. Słabość Polski. Czy przyjąć nuncjusza Annibala.

1) Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie, Teka Naruszewicza 93 s. 237—8. Kopia listu pana hetmana koronnego do ks. arcybiskupa. *Zapiska proweniencyjna kopii:* Ex ms. Arch. Radziwiłł. Nesv. *W archiwum Radziwiłłów listu tego brak. 2) Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 186 s. 113—14. Kopia z innego pierwowzoru niż w Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie w Tekach Naruszewicza. 3) Bibl. Ord. Zam. nr 1718. Kopiariusz z Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 186.*

Za tę chęć, o ktorej mi WM. pisać raczysz, WM-ci [a]) miłościwemu Panu dziękuję. Iż WM. chcesz wiedzieć co się sam u nas dzieje, tedy chwała Bogu wszytko spokojnie. Od starosty śniatyńskiego [1]) rozbiegło się coś było, za moim udaniem się tu w ten kraj. Ja już znowu [b]) Krolowi [c]) JM-ci i wielomem się deklarował w tym, że trzeba co narychlej [d]) wszytkie ziemie i wszytkie ludzie do kupy zwieść, bo pojdzieli w długą, ci co na wolności są, receptis animis mogą sieła zatrudnić. Teraz pokiej [e]) i w tych metus a in civibus iustus przeciwko nim dolor, lepiejby wszytko zatłumić i Niemcy rychlej ucichną, gdy tu już swych mieć nie będą, więc wżdy trzeba, żeby był taki zjazd rychło, gdzieby totum corpus Reipublicae pokazało się. Litwa zupełna, Ruś zupełna, Prussowie żeby wszyscy przysięgi oddali solenniter, miasta także, książęta lenne; co teraz osobno tak czynić się będzie i u cives bedzie invidiosum i u nich mniejszej wagi. Ale [f]) już vos ista videritis, a jeśli co na Rzpltą za tą zwłoką padnie, umiejcie to [g]) więc WM. pokazać, jeśli jej WM. bedziecie prawi. W Niemczech słyszę magnum apparatum czynią i wszyscy ad arma, a tu u nas we wszytkim wielka niedbałość, nie mają i tysiąca złotych gotowego na tę potrzebę, skądby ludzie mieli być, nie myślą także o działach, prochach, kulach, o rynsztunkach do pieszych, jakoby to zaraz mogł tejże godziny porwać, kiedyby trzeba, ale dosyć mnie napomnieć jakom to uczynił, dalej też będe rad (i trzeba mi tego) [h]), doma siedział, mając rzeczy swe domowe ściśnione i upadłe. Co sie tycze ks. legata [2]), jeśli ma

[a]) *3:* swemu — [b]) *2 i 3:* mowie — [c]) *W 1, 2 i 3 błędnie:* Króla — [d]) *2 i 3:* najrychlej — [e]) *2 i 3:* póki — [f]) *3:* A że — [g]) *3:* tu — [h]) *3:* czy trzeba mi tego

breve od papieża do Krola JM-ci, dobrze że pojedzie do dworu, jeśli nie, tak wiele tym przyzna się od papieża, że jest krolem, naszemu Panu, jako się przyznało, gdy tenże był u Maximiliana [3]) w Wieluniu [4]). Przypatrzyć się rzeczom naszym będzie mogł i wypisać komu innemu, czego będzie wiedzieć potrzebował, ale jako się WM-ci podoba, fiat. Na żarty WM-ci że nie odpisuję, nie miej WM. za złe, amenior WM. widzę niż ja, musiałeś WM. pełniejsze kąty zastać w Łowiczu, niż ja w Zamościu; gratulor WM-ci. Dat. z Zamościa d. 1 miesiąca marca 1588 [a]).

[1]) *Mikołaj Jazłowiecki, stronnik Maksymiliana.*
[2]) *Annibal z Kapui, nuncjusz papieski.*
[3]) *Arcyksiąże Maksymilian.*
[4]) *Wieluń, miasto w woj. sieradzkim. Ciągnął tam Maksymilian w drodze pod Byczynę. Tam zjawił się Annibal 9 I 1588, aby zapośredniczyć zgodę między Zygmuntem a Maksymilianem. Misję tę przyjęto w obozie Zamoyskiego jako dowód jaskrawej stronniczości nuncjusza* (Nanke, Z dziejów polityki kurii rzymskiej, s. 42).

1267. Zamoyski do Stanisława Karnkowskiego *około III 1588.*

Dopomina się nagrody.

1) Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie, Teka Naruszewicza 93 s. 235. Kopia z zapiską proweniencyjną: Ex Ms. Arch. Radziwiłł. Nesv. *W archiwum Radziwiłłów listu tego brak. 2) Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 186 s. 114. Kopia z innego pierwowzoru niż w Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie, Tekach Naruszewicza. 3) Bibl. Ord. Zam. nr 1718, Kopiariusz z rkpisu Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 186,*

Fragmentum litterarum D-ni cancellarii.

Nad to com wskazał przez JM. pana krakowskiego [b]) [1]) nie mam nic pisać. Kto tak gardłuje jako ja, nie jako cudzą pracą szafować. Jako tako będąc mężczyzna wolę naśladować Scipionem niż Fulvium i miasto veliternum Zamoście mi się nie uprzykrzy. Ludzi rycerskich jednak nie gardźcie proszę i zasług ich nie tłumcie. Na zniszczenieć domostwa mego godziłoby się baczenie mieć a nie tym com miał zbywać mię, ale radniej, radniej [c]) to com utracił wrócić [d]), albo nagrodzić.

In margine ks. Arcybiskup przypisał. A kto tego piwa nawarzył? [e]).

[1]) *Kasztelana krakowskiego wówczas nie było. Seweryn Bonar został mianowany dopiero w r. 1589. Starostą krakowskim był Mikołaj Zebrzydowski i o nim to na pewno jest tu mowa.*

---

[a]) *2 i 3:* w Zamościu 1 Martii 1588. — [b]) *2:* p. starostę krakowskiego — [c]) *W 2 tylko raz* radniej — [d]) *2:* wrocić mi — [e]) *Tego zdania brak w 2 i 3.*

1267. Zamoyski do Fryderyka Zierotina [1]) Zamość, 4 III 1588.

W sprawie poszanowania granic polsko-cesarskich.

1) Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica 22. Kopia współczesna. 2) Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 1601 k. 18—19. Kopia z końca XVI w. z nagłówkiem: Exemplum litterarum eiusdem Zamoysky ad ill-em mag. Fridericum de Serotyn capitaneum exercitus marchionis Moraviae. *3) Bibl. Ord. Zam. nr 1162:* Różycki, Penu historico-politicum 1620, s. 168. *Kopia.*

Illustris Mag-ce Domine amice charissime.

Tempus non est expostulandi de gravissimis libero per Dei gratiam Regno nostro ac Reipublicae allatis [a]) iniuriis. Qui factionem inter nos instruxerint, armarint, qui cum [b]) essent nobiscum et antiqua gentium cognatione et foederibus coniuncti, ea omnia violare in animum induxerint [c]), nec tam ius Regni adipiscendi [d]), quam praetextu iuris quaesito, bellum nobis ultro intulerint [e]), obscurum nemini, qui in rem ipsam intueatur [f]), esse potest. Primaria in orbe familia natum iuvenem non mirum est Regni spe obiecta in errorem inductum fuisse; alios qui aetate, qui usu rerum valebant, qui religione foederum obstricti erant, aequum fuit et illius impetum moderari et ipsos foedera observare. Rebus in eum statum adductis nemo est nostrorum [g]), qui nimis efferatur ac insolescat, sanguinem Christianum effusum ac commune nominis Christiani detrimentum dolemus. Ut vero nec aliorum Regna, nec vitam appetimus, ita fines nostros ac [h]) libertatem nostram tueri certum nobis est et in causa iusta Deum nobis postea etiam [i]) affuturum confidimus. Serenitas Eius ita a me habetur, ut et quo loco illa orta sit et quae rerum humanarum varietas sit, meminerim. Si quid deest, magis certe meae tenuitati, quam voluntati adscribi debet. Quod attinet ad Ill-em et Mag-cam D-nem Vestram eius virtutis fama iam superioribus annis satis mihi nota fuit. Hac in una publica causa de illa conqueri possum; virtutis eius studiosus ac observans sum. Itaque in omnibus rebus quae privatim illi a me praestari poterunt, officiis ac studio meo semper illi satisfaciam. Bene valeat Ill. ac Mag. D. Vestra Zamoiscio die 4 Martii, anno D-ni 1588-mo.

Illustris ac Mag-cae D-nis Vestrae paratissimus Ioan. Zamoisky cancellarius et generalis capitaneus [j]).

[1]) *Fryderyk z Zierotina, marszałek arc. Maksymiliana.*

---

[a]) *2:* ac Republica nostra illatis — [b]) *2:* armarintque cum essent — [c]) *2:* induxerunt — [d]) *2:* adipiscendi Regni quaesiverunt — [e]) *2:* intulerunt — [f]) *2:* intuentur — [g]) *W 1 błędnie* nostrum — [h]) *2:* et — [i]) *2:* certo — [j]) *W 2 podpisu brak.*

1268. Zamoyski do Mikołaja Zebrzydowskiego Zamość, 4 III 1588.

Sądy nad zwolennikami Maksymiliana. Przeciwnicy kanclerza straszą nim króla. Domaga się nagrody.

Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie rkp. 2460 a nr 79 s. 317—20. Oryg. z własnoręcznym dopiskiem i podpisem, śladem pieczątki sygnetowej i adresem: JM-ci panu Mikołajowi Zebrzidowskiemu z Zebżidowic generałowi krakowskiemu i bolesławskiemu staroście etc. mnie m-ciwemu panu i szwagrowi. *Druk w tłum. franc. w książeczce:* Zamoyski J., Le deffaite des Tartares et Turcs, Paris 1859.

M-ciwy Panie Szwagrze. Służby swe uprzejme w łaske WM-ci zaleciwszy etc.

Około p. starosty sandeckiego [1]) wie WMć jaką mi szkodę uczynił i szerzej WM-ci pan Wielopolski [2]) powie, bom mu to przełożył, druga rozumiem, iż ze wszytkiemi trzeba postąpić przesłuchawszy causam każdego, nie jednego strzydz, a drugiego golić; zwlecz WMć teraz. Ja tam poślę w tych dniach p. Cieklińskiego [3]) do Krakowa, ktory o tem szerzej. Iż WM-ci powiedział pan podlaski [4]), że mną krola straszą, wszak krolem on, nie żaczęciem, jużby i pan wiślicki [5]) in vocatione senatoria tego nie uczynił. Będąc żaczęciem, a pieszczono od matki w szkole chowanem, bellaria [6]) swoje dawał drugiem żakom, co go diabłem w nocy straszyli i rzkomo od niego pilnowali. Lepiej że to da krol JMć zasłużonem, co ci chcą, co go straszą, a chęć ich łatwie nie w słownych zalecaniach, ale w nieżałowaniu krwie mogł już doświadczyć i jescze może. Proszę o rezolucyą prędką, niech mam w swej prośbie, albo tam, albo sam. Co wiedzieć co na lato przypadnie, trzeba mi się rezolwować, co wziąć przedsię. Bo jeśli nie będę miał nagrody, trudno mi też nie mając o czem służyć. Z tem się w łaskę WM-ci zalecam. Z Zamościa 4a Martii 1588°.

Prędzej poprzedzać w tem wrocenie Lubowli [7]) nie jest conveniens. WM. uprzejmy szwager i sługa J. Zamoiski pps.

[1]) *Spytek Jordan, starosta sądecki, był zrazu stronnikiem Zamoyskiego i za jego pieniądze wystawił na elekcję 1587 r. oddział 200 piechoty. Na polu elekcyjnym odstąpił hetmana i przeszedł do obozu Zborowskich* (Sobieski W., Szkice historyczne, Warszawa 1904 s. 12—13).

[2]) *Może to ten sam Wielopolski, który był przedtem sługą Jerzego Radziwiłła* (Arch. J. Zam. III nr 971).

[3]) *Piotr Cikliński; jego biografia w* Pol. słow. biograf. IV.

[4]) *Marcin Leśniowolski.*

[5]) *Jan Ligęza, kasztelan wiślicki.*

[6]) *T. j. broń.*

[7]) *Lubowla była wówczas zajęta przez wojska cesarskie.*

1269. Zamoyski do miasta Gdańska Zamość, 5 III 1588.

Polecił zakupić w Gdańsku dachówki, które mu są najspieszniej potrzebne; prosi tedy o ewentualną pomoc w tej sprawie.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,52 nr 791. Oryg. z własnoręcznym podpisem. Receptum na odwrocie: 7 IV 1588.

1270. Zamoyski do miasta Gdańska Zamość, 5 III 1588.

Polecił zakupić dachówkę w Gdańsku. Prosi o pomoc w szybkim załatwieniu tego zakupu.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,52 nr 791. Oryg. z własnoręcznym podpisem. Na odwrocie receptum: R. 28 IV 88.

1271. Jerin Andrzej, bp. wrocławski do Zamoyskiego Nissa, 5 III 1588.

Zapewnia ponownie o gotowości cesarza i Ślązaków do zawarcia pokoju, ale jako warunek wstępny stawia zaprzestanie wyrządzania szkód przez Polaków na Śląsku cesarskim.

Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica 26 k. 115. Kopia współczesna; Archiwum Watykańskie, Polonia.

1272. Zygmunt III do Zamoyskiego Kraków, 9 III 1588.

W sprawie starostwa ujskiego dla Potulickiego.

Bibl. Ord. Zam. ser. II t. II pl. 4 nr 1. Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczęcią i adresem przez połowę urwanym: [Ioa]nni de Zamoscie cancellario... Regni nostri generali Bel[zensi]... Cnissinensi etc. nostro... [sin]cere nobis dilecto.

Sigismundus III etc. Jaśnie Wielmożny, uprzejmie nam miły.

Oznajmiliśmy Uprz. Waszej wolą naszę przez ks. podkanclerzego [1]) naszego, że za Uprz. Waszej zaleceniem wielmożnego Piotra z Potulic, wojewody kaliskiego, nie jesteśmy od tego, abyśmy jemu starostwa uśckiego [2]) dać nie mieli. O czem zdanie Uprz. Waszej chcieliśmy wiedzieć, ktorego żeś nam do tego czasu Uprz. Wasza nie oznajmił. Znowu tem pisaniem naszem Uprz. Waszę napominamy, abyś sie nam w tem deklarował, żebyśmy wiedzieli, co dalej z tem czynić. Życzemy zatym Uprz. Waszej wszech fortun.

Dan z Krakowa dnia IX miesiąca Marca roku pańskiego MDLXXXVIII panowania naszego pirwszego.

Sigismundus Rex.

[1]) *Wojciech Baranowski, biskup przemyski.*

[2]) *Starostwo niegrodowe, Ujście, Uście, w woj. poznańskim, było w posiadaniu woj. poznańskiego Stanisława Górki. Odebrane mu zostało, jako zwolennikowi Maksymiliana, po ustaleniu się Zygmunta III na tronie.*

1273. Zygmunt III do Zamoyskiego Kraków, 10 III 1588.

Bibl. Ord. Zam. ser. I pl. 17 nr 3. Regest. Obecnie zagubiony (jeszcze ok. r. 1906) i stąd bliżej go opisać nie można.

1588 r. dn. 10 marca z Krakowa, mandat łaciński króla Zygmunta III, zalecający, aby komisarzom wysłanym do urządzenia Inflant pomoc potrzebna dana była [1]).

[1]) *Mowa tu o komisarzach ks. Janie Piotrowskim i Łukaszu Pielgrzymowskim, którzy przybyli do Rygi z początkiem 1588 r., i napotkawszy tu na opór 12 V opuścili miasto* (Seraphim Ernst, Livländische Geschichte, Reval 1904, II, s. 163—4).

1274. Zygmunt III do Zamoyskiego Kraków, 10 III 1588.

O prawach wojskowych starosty wielkopolskiego i zabiegach w tej sprawie marsz. Opalińskiego.

Bibl. Ord. Zam. ser. II t. II pl. 4 nr 2. Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczęcią i adresem: Ill. et Mag. Joanni de Zamosczie Regni nostri supremo cancellario et exercituum generali duci, Belsensi, Mariemburgensi, Knyssynensi, Miedzyrzecensique capitaneo, sincere nobis dilecto.

Sigismundus III *etc.* Jaśnie Wielmożny, uprzejmie nam miły.

Dawał nam sprawę wielmożny Andrzej Opaliński ze Bnina, marszałek koronny, starosta główny Wielgopolski, w radzie, gdy sam jeszcze był przy nas, i teraz znowu z drogi przez pisanie swe, że kiedykolwiek dla potrzeby jakiej pospolitej żołnierze w Wielgiejpolsce bywali, miał starosta główny Wielgopolski swoje zawżdy nad niemi authoritatem, prosząc nas, aby i na ten czas, gdyż tam żołnierze Rzeczypospolitej w tamten kraj Wielgopolski są obróceni, on też przy zwyczaju tem był zachowan. Nie chcielibyśmy, aby w czem komu i namniej, coby mu słusznie należało, ubliżać się miało, a tak dajemy do Uprz. Waszej ten list nasz, wkładając to na Uprz. Waszę, żebyś

Uprz. Wasza temu, kogoś nad temi tam ludźmi do Wielgiej Polskiej obróconemi przełożył, zlecił i napisał do niego, żeby wiedział i z żołnierzmi, ktorzy tam są, o panu marszałku i de autoritate jego, jako starosty ziem wielgopolskich, a z niem się około spraw i potrzeb tamtych porozumiewał. Z tym Uprz. Waszę być dobrze zdrową od pana Boga żądamy. Z Krakowa dnia X-o miesiąca Marca roku Bożego MDLXXXVIII panowania naszego roku pierwszego.

Sigismundus Rex.

1275. Giese Michał do Zamoyskiego — Kraków, 11 III 1588.

Skarga na łupiestwo żołnierzy polskich na Śląsku cesarskim.

Pruskie Arch. Państw. w Królewcu. Koncepte B. Koncept z licznymi poprawkami. Na odwrocie adres: Ad Ill-mum Dominum Regni cancellarium XI Martii novi MDLXXXVIII.

Illustrissime Domine d-ne et patrone perpetua observantia colende.

Quas ad Illustritatem Vestram die 29 Februarii de rebus ill-mi principis mei dedi [1]), recte redditas et ab Ill. Vestra animo aequiori acceptas esse plane confido.

Nunc illud pro fide et officio meo addendum putavi, cohortem Legensianam, quae Bendschini [2]) ad fines territorii Bytomiensis [3]) iacet, primum a civitate Bytomiensi [a]) et vicinis pagis, tam ill-mi principis, quam nobilium per literas ipsius Legensae [4]) praefecti commeatum et nescio quas stationes efflagitasse, quod etsi nullo iure facere se teneri nec audere Bytomienses ostenderunt, omnia tamen quae haberent pro precio iusto et mediocri collaturos se promiserunt. Haec ubi ad me delata essent, mandatum S. R. M-tis impetravi in quo domino Legensae mandabatur, ut ab eiuscemodi exactionibus indebitis et cum iniuria vicinorum coniunctis cohortem suam contineret. Prius vero quam mandatum eo deferretur, quidam ex cohorte illa, equites circiter viginti, die 24 Februarii irruptione in pagum Bytomiensem, Dombrowka [5]) dictum, facta, scultetum ipsum crudeliter interfecerunt, alteram servam rusticam ad mortem vulnerarunt, pecora abegerunt, frumentum, pecuniam, vestes et alia rusticis erepta asportarunt, ipsum pagum duobus in locis incenderunt, ignis tamen opera rusticorum tum etiam nivium liquore restinctus fuit. Die I^a Martii reversi denuo [b]) quod superfuerat commeatus extorserunt. Postea pagum nobilis cuiusdam optimi viri domini Mirozewsky [6]),

---

[a]) *Zarowno w tym miejscu, jak w całym tym liście stale pisarz używa:* Butouiensis, Butouienses, *widać przez pomyłkę, zamiast* Bytomiensis, Bytomienses. — [b]) *Przekreślono* iterum *i dopisano na marginesie* denuo

qui etiam in districtu Bytomiensi habitat, involarunt et ibidem quoque hominibus aliquot interfectis, miseros subditos pecoribus, frumento, pecunia, supellectile fere omne exuerunt[a]). Maiora etiam damna in districtu Psczinensi[b]) [7]), in pago Bugudszicz[8]), qui ad socium dicti domini Miroszewsky pertinet, nuper dederunt. Quae cum huc perlata essent, non leviter, uti par est, ipsam S. R. M-tem et amplissimos senatores Regni affecerunt. Etsi autem cubicularius regius cum novis mandatis eo denuo missus, mandatum etiam ad magnificum dominum capitaneum Oszwecimensem[9]) de administranda subditis iniuria, affectis iustitia, datum sit, tamen metuo, nisi Illustritatis Vestrae accedat authoritas, ne in posterum etiam gravius quod ad turbandam pacem publicam bonamque vicinitatem temere committatur. Illustritatem itaque Vestram ea qua par est observantia rogo, ut pro authoritate imperii et officii sui literas patentes seu universalia mandata ad milites eorumque praefectos et ad minimum bina aut terna earum literarum exemplaria praefectis subditis ill-mi principis benigne impertiri dignetur, quibus milites ab eiusmodi exactionibus, tum etiam violentis direptionibus istis severius cohibeantur, de iustitia etiam administranda mandata dentur, ne graviores offensiones maioresque in finibus motus, durantibus praesertim induciis hisce quasi publicis, excitentur. Iniquum autem esset, ill-mum principem, qui hucusque salute publica nihil habuit carius et in eo nunc totus est, ut sedatis et complanatis animorum vindicta ardentium molibus et fluctibus, salus et tranquillitas publica huic Reipublicae restituatur atque conservetur, nunc demum[c]) cum subditis suis[d]) hostilitati atque iniuriis militum expositum esse debere. Confido autem Illustritatem Vestram pro sua eximia prudentia rebus hisce ita moderaturam, ut et amicum ill-mi principis se esse ostendat et authoritate sua petulantiam et temeritatem militum coërcuisse videatur. Percommode vero accideret, si cohors illa Legensiana, quae Tartarorum etiam (qui in iisdem fere finibus ab omni iniuria se continent) cohortibus petulantior est, in alium locum removeatur. Idque ut fieret ipsi S. R. M-ti et amplissimis senatoribus nuper visum fuit atque ad eam rem nihil praeter authoritatem Ill. Vestrae nunc desiderari videtur. Atque haec Ill. Vestram minime celanda pro fide mea fuerunt, ad quae, ut[e]) et ad priores meas, consilium, authoritatem atque responsum Ill. Vestrae cum desiderio quotidie expectabo. Quae[f]) omnia per veredarios hinc euntes ad dominum Reinholdum[10]), affinem meum, commodissime transmittentur[g]). Fecerit autem Ill. Vestra pro munere, authoritate et dignitate sua. Idque ipsum il-mus princeps omni studio atque offi-

---

a) *Przekreślono* spoliarunt *i dopisano* fere omne exuerunt. — b) *W rkp. przez pomyłkę:* Pisczensi — c) *Przekreślono* primum *i nadpisano* demum — d) *Przekreślono* hostilitatem aliquam experiri debere — e) *Przekreślono* quemadmodum *i nadpisano* ut — f) *Przekreślono* commode autem *i nadpisano* quae — g) *Przekreślono* Illustritatem Vestram prosperrime

cio [a]) meo compensare studebit. Ill. Vestram Dominum meum observandissimum prosperrime valere diuque florentem vivere exopto. Cracouia XI Martii MDLXXXVIII [11]).

[1]) *Por. nr 1263, tam także objaśnienia rzeczowe.*

[2]) *Miasto w woj. krakowskim, nad samą granicą Śląska cesarskiego.*

[3]) *Bytom, miasto na Śląsku cesarskim, na półn. zachód od Będzina, nad granicą polską, posiadłość Jerzego Fryderyka, administratora Prus książęcych.*

[4]) *Stanisław Ligęza.*

[5]) *Dąmbrówka Wielka na wschód od Bytomia nad rz. Brynicą, od 1538 własność miasta Bytomia* (Słow. geogr.).

[6]) *Miroszewski, Mieroszewski, h. Ślepowron, zapewne Krzysztof, dziedzic na Chraposzowie, Jakubowicach, Michałkowicach i Siemianowicach* (Uruski).

[7]) *Pszczyna, miasto na Śląsku cesarskim, na południowy zachód od Oświęcimia.*

[8]) *Bogucice, pod dzisiejszymi Katowicami.*

[9]) *Starosta oświęcimski, Piotr Myszkowski.*

[10]) *Reinhold Heidenstein, sekretarz król., historyk.*

[11]) *Że list powyższy pisał sekretarz pruski, Michał Giese, dowodzi porównanie duktu pisma z podpisaną relacją Giesego z 10 VII 1588. Porównanie to przeprowadziła uprzejmie dyrekcja Pruskiego Arch. Państw. w Królewcu.*

1276. Sobieski Marek do Zamoyskiego — Krasnystaw, 13 III 1588.

O potrzebach więzienia w którym przebywa Maksymilian. Kto odwiedza jeńców Polaków.

Bibl. Ord. Zam. ser. II pl. 58 nr 1. Autograf z pieczątką i adresem: Wielmożnemu a mnie m-ciwemu Panu i dobrodziejowi JM-ci Panu hetmanowi koronnemu.

Jaśnie Wielmożny a mnie m-ciwy Panie.

Z łaski Bożej sam [1]) wszystko dobrze do tego czasu, jeśli sam [1]) dłużej ci panowie siedzieć będą, trzeba, jakom przedtem pisał do WM. m. m. Pana, opatrzenia więtszego: rzemieśnikow i pieniędzy potrzeba, toby się wżdy poprawiło. Krat do tego czasu nie mam, bez ktorych haniebnie źle, także więcej piechoty, bo owem wielki gwałty czyni się. O drwa, jeśli teraz trudno pogotowiu, na rościeczy trudniej będzie, a do tego, że już też sam [1]) opalono, że oprocz domow prawie nie zostało nic i tych ledwie broniem, racz WM. m. m. Pan obmyślić. Pani marszałkowa [2]) jeszcze się przez dziś sam [1]) zadzierżała, jutro tam ma być u WM-ci, a dziś Jej Mość pani wojewodzina [3]). Miałem pieczą na podstarościego łuckiego, o ktorem dowiedziawszy się, jeszczem go za [mia]stem [b]) wrocić kazał; jechał w kilkanaście koni, jako mi sprawę dano [c]).

[a]) *Przekreślono* per Illustrissimum Principem promerenda — [b]) *Urwane w rękopisie.* — [c]) *Przekreślono w rękopisie* dawano.

Za tem się [z] służbami memi łasce WM. m. m. Pana zalecam. Dan z Krasnegostaw[u] 13 Martii a. D. 88.

WM. m. m. Pana naniższy sługa M. Sobiesski ręką ss.

[1]) Sam *tyle co: tu.*
[2]) *Chyba Zborowska Barbara z Jordanów, żona Andrzeja, marszałka nadwornego.*
[3]) *Może żona Stanisława Górki, woj. poznańskiego, z domu Sobocka.*

1277. Jerin Andrzej, biskup wrocławski do Zamoyskiego Nissa, 14 III 1588.

Skarży się na łamanie zawieszenia broni na granicach śląskich przez wojsko polskie.

Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica. Kopia współczesna.

Quamprimum nuper S. Caesarea M-tas D-nus noster clementissimus nobis significasset, Suam M-tem tranquillitatis publicae studio, certis conditionibus, a pacis tractatione non alienam esse, si abducta ubique a Silesiae finibus militari manu, in posterum a quavis iniuria abstineatur et regni Poloniae status voluntatem suam hac de re exponant, sine mora peculiarem nuntium ad Ill. D. Vestram misimus, ut quid de Polonis huic provinciae expectandum esset nobis certo constaret [1]). Et quia Ill. D. Vestra Vasosza [2]) ad nos scripsit, se exercitum reduxisse et quod hactenus factum sit adactum fecisse, ut ne in posterum huius provinciae hominibus ferro, igne, caedibus et rapinis ulla vis iniuriave a militibus Polonis inferretur, ideoque aliquoties nos, ex officii ac muneris ratione, similiter principibus ac statibus iniunximus, ut licet iam in armis essent et aliunde auxilia mitterentur, nihil violenti erga Polonos attentarent. Dum ergo nuntium nostrum cum Ill. D. Vestrae responso expectamus et omnia in tranquillo esse arbitramur, ex variis locis querelae afferuntur, non solum armatum militem in finibus dispositum, verum etiam passim damnum dare, sicuti non ita pridem pagum baronatus Plesnensis depraedati sunt, pecoribus abactis, templa duo diripuerunt, nobilem cum pluribus aliis occiderunt ac incendia aliquot aedificiorum exsuscitarunt. In Bitomiensi quoque baronatu, hisce diebus, in pago Dambrauka, eadem crudelitate sunt usi. Ex alia parte ad Oppolium, qui ibi relicti sunt milites Poloni pabulatum in S. Caesareae M-tis fundum proficiscuntur et tum hic, tum alibi rapinas omnisque generis iniurias exercent; quod an ab Ill. D. Vestra oblatae pacis tractationi conveniens sit, eiusdem prudentiae discernendum relinquimus. Itaque etiam ante reditum nuntii nostri de his subditorum S. Caesareae M-tis querelis Ill. D. Vestram commonefaciendam esse existimavimus, ut siquidem velit nostros vindictae curam abiicere, severe suis iniungat, ut ex finibus sine maleficio recedant, alias enim, si suae M-tis subditis ulterius damnum aliquod Poloni inferent, ius naturae docebit vim vi repellendam esse, neque etiam

aliam ob causam in finibus nunc militem collocavimus, nisi ut irruptiones hostiles prohiberet et rebus ita exigentibus depraedatorum licentiam armata manu coërceret. Quod si vero vestrates quieverint, fines reliquerint, a damno iniuriaque inferenda abstinuerint, sine mora idem nostris iniungemus et a finibus avocari curabimus. Si quid super est Ill. D. Vestrae nostra officia deferimus. Datum Niszae XIIII die Martii anno D-ni MDLXXXIIX [3]).

[1]) *Por.* Schweizer, *Op. cit. s. LXIX, LXX. Por. też nr 1275 niniejszego wydawnictwa.*
[2]) *Wąsosza, wieś nad górną Wartą. Stamtąd pisał Zamoyski do Jerina 29 I 1588.*
[3]) *Odpowiedź Zamoyskiego na to pismo przyszła do Wrocławia 23 IV.*

1278. Zamoyski do Andrzeja Jerina, bpa wrocławskiego Zamość, 15 III 1588.

Przesyła proponowane warunki zawieszenia broni.

1) Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica 22, kopia. 2) Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie, Teka Naruszewicza 93, s. 273—4, bez Conditiones indutiarum, *z zapiską proweniencyjną:* Ex ms. Arch. Radzivill. Nesv. *W Archiwum Radziwiłłów pierwowzoru brak. 3) Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 186 s. 145—6, kopiariusz współczesny oryginałowi. 4) Bibl. Ord. Zam. 1718 nr 34, kopiariusz z rękopisu Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 186. 5) Archivio Mediceo Vecchio, Firenze, 4293, kopia. Kopii tej wydawca nie miał w ręce.*

R-me D-ne amice charissime et honorande.

Expostulandi tempus non est, nec attinet quicquam ad ea de quibus istic accusamur nunc respondere. In conventu commissariorum de his agi poterit. Facile etiam vel conscientia ipsa illi suggerit ea, quae respondere possumus, cum non solum episcopus, sed ut audio pius ac religiosus episcopus R-ma D. Vestra sit. Meminit certe R-ma D. Vestra, quae ad illam iam ante, mense Septembre, cum Ill. et Mag. D-nis palatino et capitaneo Cracoviensibus scripserim [1]). Quod ad rem ipsam attinet, inducias quas illi subscriptas mitto et Regia M-tas d-nus meus clementissimus et status ac [a]) ordines Regni probabunt, saneque [b]) suam et ordinum Regni voluntatem esse Regia M-tas litteris ac chirographo suo sigilloque Regni testabitur. Si Sacrae Caesareae M-ti quoque probabuntur [c]), dabit de iis suas litteras, quas R. D. Vestra mittet ad me, ego vero regias ipsi quoque sine mora mittam. Exercitum a Silesiae [d]) finibus abduco, abducatur quoque vestrae partis miles a finibus nostris, nec interea [e]), ut R. D. Vestra scribit, damnum aliquod regni Poloniae hominibus ac ditionibus inferatur. Quid vero Sacrae Caesareae M-ti de formula hac induciarum videbitur quamprimum R. D. Vestra perscribat.

[a]) *2:* et — [b]) *2, 3 i 4:* hancque — [c]) *2, 3 i 4:* probabitur — [d]) *2, 3 i 4:* Sylesiae — [e]) *2, 3 i 4:* interim

Bene valere R. D. Vestram cupio eique officia mea commendo. Zamoscio die XV mensis Martii anno Domini MDLXXXVIII° R. D. Vestrae studiosus amicus Joannes Zamoiski cancellarius et generalis capitaneus [4]).

Conditiones induciarum.

1. Ut arx Lubowla, quod ser-mus archidux Maximilianus ad Bicinam [a]) spopondit, sine mora regno Poloniae restituatur.

2. Ut Sac. Caesarea M-tas ac regnorum Ungariae et Bohemiae status et homines ad infestandum Poloniae regnum eiusque nobiles ac homines nullum militem nullasque copias mittant et nulli principum ac cuiuscunque status aut nationis hominibus, ac inter caeteros Polonis rebellibus et factiosis, ex suis ditionibus id facere permittant, nec Regiae M-tis hostibus et rebellibus consilium, opem, vel [b]) transitum dent. Similiter etiam Ser-mus Sigismundus tertius Poloniae rex et status ac ordines regni Poloniae nullum militem aut copias ad infestandas ditiones Sac. Caesarae M-tis mittent aut cuiuscunque status ac conditionis et nationis hostibus eius Caesareae M-tis consilium, opem, transitum dabunt.

3. Commissarii Sac. Caesareae M-tis ac regnorum Ungariae et Bohemiae Pscinae [c]) [3]) Ser-mi Regis et regni Poloniae Osuecimi [d]) [4]) convenire debent ad [e]) tractandum de restauranda pace tollendisque controversiis, convenire vero debent hac aestate, ante principium mensis Augusti, ad diem [f]) quae Eius Caesareae M. videbitur.

4. Ut a r-mo d-no episcopo Vratislaviensi [g]) et per utramque Silesiam generali capitaneo propositum est, miles Regni statim finibus Silesiae amovetur, idem ex parte Silesiorum fieri statim debet [h]).

5. Idem r. episcopus Vratislauiensis litteras confirmationis harum induciarum, sub titulo, sigillo ac subscriptione Sac. Caesareae M-tis mittere simulque diem conventus ex voluntate Sac. Caesareae M-tis declarare intra sex hebdomadas debet [i]). Tum vero etiam Regiae M-tis confirmatio induciarum cum subscriptione eius M-tis ac [j]) sigillo Regni mittetur.

6. Si vero haec formula induciarum non placebit Sac. Caesareae M-ti r-mus d. episcopus Vratislauiensis certiorem me faciet. Interim vero donec certior fiam, nihil hostile ab utraque parte attentari sed tranquilitas observari debet [k]). Datum Zamoscii die XV mensis Martii anno Domini MDLXXXVIII°. Joannes Zamoiski cancellarius et generalis capitaneus.

[1]) *Kanclerz przypomina tu list pisany wspólnie z wojewodą krakowskim Andrzejem Tęczyńskim i starostą krakowskim Mikołajem Zebrzydowskim do biskupa A. Jerina z Krakowa 25 IX 1587.*

---

[a]) *3 i 4:* Byczynam — [b]) *3 i 4:* et — [c]) *3:* ad Byczynam *4:* Byczyna — [d]) *3 i 4:* Oswiecimi — [e]) *1:* ac — [f]) *W 3 i 4 brak* ad diem — [g]) *3 i 4:* Wratislawiensi — [h]) *3 i 4:* debent. — [i]) *3 i 4:* declarare debent. — [j]) *3 i 4:* et — [k]) *3 i 4:* debent.

[2]) *Okoliczności wysłania tego listu przedstawiają:* Schweizer, *LXXVI i* Mayer. s. 137—8.
[3]) *Pszczyna, miasteczko na Śląsku cesarskim, tuż nad granicą polską, opodal Oświęcimia.*
[4]) *Oświęcim, miasto w woj. krakowskim, księstwie zatorskim i oświęcimskim, tuż nad granicą śląską.*

1279. Zygmunt III do Zamoyskiego Kraków, 26 III 1588.

O potwierdzeniu wolności wyznania augsburskiego w Gdańsku.

Bibl. Ord. Zam. ser. II t. II pl. 4 nr 3. Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczęcią (z orłem tylko) i adresem: Joanni de Zamoscio... cancell. et exercitt... [Be]lzensique Mariemburgensi ...ensi Grodecensi etc. capitaneo, sincere nobis dilecto.

Sigismundus III *etc.* Ill. et Mag. sincere nobis dilecte.

Quemadmodum cum ante in monasterio Olivensi [1]) tum in felici coronatione nostra publicam religionis pacem omnibus regni nostri ordinibus iuramento firmavimus [2]), ita civitati nostrae Gedanensi de eo nobis supplicanti Augustanae religionis usum peculiaribus etiam litteris confirmavimus, quas ut Sinc. Vestra maiore sigillo nostro obsignandas curet, Sinc. Vestram hortamur eamque quam optime valere cupimus. Dat. Cracoviae die XXVI[a] mensis Martii a. D-ni MDLXXXVIII Regni nostri anno primo.

Sigismundus Rex.

[1]) *Oliwa, miasto nad brzegiem Bałtyku, pod Gdańskiem. O poprzysiężeniu tam artykułu „de tranquilitate inter dissidentes" ob.* Lepszy K., Walka stronnictw, s. 63.
[2]) Lepszy K., *j. w.* s. 115. *Gdańsk wymusił również, groźbą niepłacenia palowego, potwierdzenie specjalne wolności religijnej 11 I 1588, a potem powtórnie 28 II 1588 ogólnie przywilejów gdańskich* (Simson, Geschichte d. Stadt Danzig, II s. 406).

1280. Giese Michał do Zamoyskiego Kraków, 26 III 1588.

Zapowiada przybycie poselstwa pruskiego. Sprawa hołdu Jerzego Fryderyka. Sprawa Aulaka. Jego zachowanie się na elekcji 1587 r. Żołnierze Ligęzy.

Pruskie Arch. Państw. w Królewcu. Herzogl. Briefarchiv, Konzepte B 2. Brulion z licznymi poprawkami.

Illustrissime Domine d-ne et patrone multo observandissime.

Binas ad Illustritatem Vestram parvo intervallo dedi litteras: die XXIX Februarii de negotiis ill-mi principis mei unas [1]), die XI Martii de vi subditis Bytomiensibus [a]) per milites Legensianos illata alteras [2]). Ad quas cum

[a]) *W tekście najwidoczniej przez pomyłkę:* Butouiensibus

ullum neque responsum neque tabellarium receperim, et ob id, ne interciderint *(!)* metuam, earum litterarum exempla [a]) enim mittenda putavi. Hisce vero, ut iterum Illustritati Vestrae [b]) molestus sim, nova mandata ill-mi principis mei faciunt. Qui cum S. R. M-ti omni officio [c]) et fide [d]), uti vasallum decet, brevi se satisfacturum et ab ea feudi collationem petiturum per me hisce diebus [e]) promiserit *(!)* idque plenius per suos ex Prussiae ducatu designatos oratores dominum baronem Kitlicium [3]), curiae supremum magistrum, Wolffium ab Olszenicz, capitaneum [f]) Fischusianum [4]) et doctorem Brandnerum [5]), quos ego in singulos dies [g]) hic expecto, propediem [h]) facturus sit cum Illustritate Vestra quam cum Regia Maiestate, nunc esse sibi persuaserat *(!)* praeter officiorum et veteris benevolentiae suae significationem, pro singulari fiducia sua, id ea de re per me [i]) agendum atque praemittendum censuit. Cum ea ill-mae celsitudinis suae nunc sit valetudinis ratio, ut sibi vel hoc vere, vel etiam ad autumnum futurum thermis utendum sit et commodius valetudinem suam [j]) in iis partibus, quae eidem [k]) melius serviant [l]), quam in Prussia curare possit; ea etiam propter belli motus tam Gallicos, quam Hyspanicos in Imperio Romano nunc accident negotia, ob quae et ratione ditionum suarum et imperii atque muneris sui, quod summum in nobilissimo Franconiae tractu tempore belli obtinet, ex Imperio Romano [m]), quam maxime etiam vellet excedere, prohibeatur, non potest sua ill-ma celsitudo non vereri [n]), ne [o]) intervenientibus gravioribus eiuscemodi impedimentis, tempus illud, quod a S. R. M-te ad feudum accipiendum homagiumque praestandum sibi praefigatur, assequi non possit. Rogabit itaque Regiam Maiestatem ill-ma celsitudo sua, ut si tale quid, vel valetudinis, vel graviorum negotiorum ratione accideret, sibi per [p]) aliquam illustrem personam feudum accipere et homagium praestare liceat, promittit autem fide bona, se cum primum in Prussiae Ducatum [r]) feliciter reversa fuerit, S. R. M-ti se staturam et coram etiam, si quae desiderantur, completuram esse. Quod etsi [s]) apud Regiam Maiestatem [t]) ill-ma celsitudo sua primo quoque beneficii loco, eo facilius se impetraturam confidit, quod id ipsum et aequitati consentaneum et a consuetudine non

---

a) *Słowa* hisce addenda *przekreślono i nadpisano* enim mittenda — b) *Następne słowa* Domino suo gratiosissimo *przekreślono.* — c) *W tekście przekreślono słowo* pietate — d) *Przekreślono* fideli — e) *W tekście przekreślono* nunc *i nadpisano* hisce diebus — f) *Przekreślono* praefectum *i nadpisano* capitaneum — g) *Przekreślono* propediem *i nadpisano* in singulos dies — h) *Przekreślono* nunc — i) *Następne* apud Illustritatem Vestram *przekreślono.* — j) *W tekście przekreślono* in sub eo *i nadpisano* valetudinem suam — k) *W tekście przekreślono* valetudini suae *i nadpisano* quae eidem — l) *W tekście przekreślono* servientibus — m) *W tekście przekreślono* excedere pro hi — n) *W tekście przekreślono* metuere — o) *W tekście przekreślono następnie* ea impedimenta — p) *W tekście przekreślono następnie* eximiam — r) *W tekście przekreślono* quo Deo. — s) *Następne słowa przekreślono w tekście* Illustrissima Celsitudo sua eo facilius — t) *Następnie przekreślono* primi beneficii loco

alienum sit, Sacrae etiam Regiae Maiestati et Regno nulli periculo aut praeiudicio cedat [a]), ipsa vero ill-ma celsitudo sua [b]), Deo teste, nullum ea in re commodum aut compendium aliud suum quaerat [c]); rogat tamen Illustritatem quoque Vestram peramanter, ut ad eam rem impetrandam [d]) absens per literas authoritatem suam [e]) interponat [f]); quo ill-mae celsitudinis suae oratores commodum ea in re responsum auferre [g]), ipsaque commodius res suas ad id [h]) comparare possit. Atqui ill-mam celsitudinem suam in Imperio Romano nunc esse...[i]) et pro hac etiam Republica (quod fideliter facit) laborare publice interest et in posterum intererit.

Alterum quod ill-ma celsitudo sua Illustritatem Vestram per me monere atque etiam rogare voluit illud est. Quia Aulacus [j]) [6]) ill-mae celsitudinis suae perduellis [k]) eo temeritatis progressus sit, ut in famoso libello sub nomine gravaminum abs se edito et sparso, divi regis Stephani sanctissimam memoriam violare atque labe aspergere ausus fuerit, plane confidit ill-ma celsitudo sua, optimi et tam praeclare de Republica meriti regis sanctam memoriam non ita obliteratam inesse, ut [l]) impune id laesae maiestatis crimen homo nefarius commisisse permittatur. Cum pientissima Maiestas Regia non per corruptelas sed legitima iuris via et pactorum vigore et consensu publice gubernationem ducatus Prussiae ill-mo principi contulerit, pecuniam etiam pro collatione feudi [m]) tempore Reipublicae maxime necessario pactam, non nisi in Reipublicae usus [n]) converterit, verba autem quibus in compilatis istis gravaminibus [o]) suis, famam divi regis perstringit [p]), ex transcripta charta Illustritas Vestra intelliget. Sunt in eodem libello et alia in quibus defunctam Regiam Maiestatem denegatae iustitiae et neglecti officii accusat. In comitiis autem electionis [r]) haec eadem et multo etiam graviora, quorum pleraque [s]) in invidiam Illustritatis Vestrae et cancellariae ipsius redundant, tam apud factionem Sborouianam, quam apud alios senatores et internuntios terrestres in scriptis obtrudere ausus fuit [t]). Quibus appendicem affinxerat in

---

[a]) *W tekście przekreślono następne* nullumque *i nadpisano* ipsa vero — [b]) *W tekście przekreślono* (cuius rei ipsam conscientiam suam Deo... *[nieczytelne dwa wyrazy]* testem facit) ea in re sub aufugium *i nadpisano* Deo teste — [c]) *Następnie przekreślono* eo facilius haec apud Regiam Maiestatem in primam benevolentiae significationem se impetraturum confidit — [d]) *Przekreślono następnie* pro pristina quoque benevolentia sua — [e]) *Przekreślono* apud Regiam Maiestatem — [f]) *Przekreślono następnie* idque per literas, siquidem id coram facere Illustritati Vestrae nunc non liceat — [g]) *Przekreślono* Illmam et Celsitudinem Suam eo — [h]) eam rem *przekreślono.* — [i]) *Dwa wyrazy zamazane.* — [j]) *Przekreślono następnie* iste qui iam pridem existimationi, dignitati atque etiam fortunis — [k]) *Przekreślono* hostiliter et perfide insidiatur — [l]) scelustus iste *przekreślono.* — [m]) *Skreślono* honeste pactam — [n]) *Skreślono* contulerit *i dopisano* converterit — [o]) *Skreślono* et calumniis — [p]) *Skreślono* petulanti lingua sua impetit *i nadpisano* perstringit — [r]) *Skreślono* multa graviora — [s]) *Skreślono* etiam nonnulla *i nadpisano* pleraque — [t]) *Skreślono* Inter quae illud pro appendicem in hanc sententiam novas calumnias easque longe vanissimas affinxerat, ausus fuit.

hanc fere sententiam. Iam iterum aliquid novi accidisse observatione maxime dignum, illustrissimum enim marchionem[7]) ad comitia electionis[a]) misisse tanquam directorem et caput legationis landgravium Leuchtebergensem[8]) principem extraneum, nihil cum hoc Regno commune habentem, eundemque non tantum missum esse, ut legationi isti praeesset[b]), verum etiam ut in ducatu Prussiae locum et vicem suae ill-mae celsitudinis in posterum obtineret et gereret. Ad eam rem[c]) praecipuis aliquot Regni senatoribus[d]), qui[e]) imprudentia et iniuria[f]) eo se adduci passi essent, iam per practicas occupatis, eo iam negotium deductum esse[g]), ut in cancellaria maiori diploma confirmationis istius locumtenentiae iam paratum et mandata ad ordines ducatus iam conscripta sint, quibus illustri domino langravio, tanquam locumtenenti parere iuberentur. An vero haec diplomata iam tradita sint se ignorare. Quam autem haec res plena sit periculi, senatoribus et ordinibus se deliberandum relinquere. Haec an ita sint, Illustritas Vestra cui cancellariae maioris summa cura incumbit et de cuius hic etiam existimatione agitur ignorare non potest. Illustrissimo certe principi (Deo teste)[h]) talia vel facere, vel petere, domino landgravio autem suscipere nunquam in mentem venerat. Possunt haec doceri et tali testimonio comprobari, quid omni exceptione maius censeri possit. Quae cum ita sint, non dubitat ill-ma celsitudo sua Illustritatem Vestram pro eximia prudentia, fide atque etiam officio suo, et pietissimi regis defuncti[i]) dignitatem, et suam existimationem, per instigatoris officium[j]) ita vindicatum esse, ut Aulacus iste ex aula ista exactus, iustas temeritatis suae poenas dedisse videatur, eiusque exemplo alii deterreantur, quo principibus viris contra procacitatem seditiosorum salva permaneat dignitas atque authoritas[k]).

Si ea in re Illustritas Vestra authoritate et officio suo utatur, et in superioribus etiam petitis ill-mae celsitudinis benevolentiam suam declaret, id quod obnixe rogat ill-ma celsitudo sua, sibi etiam ab Illustritate Vestra summum beneficium collatum putabit, quod benignitate et officio suo ita compensabit, ut Illustritas Vestra intelligat, ill-mam celsitudinem suam de pristina erga Illustritatem Vestram benevolentia sua nihil remisisse. Quod ad milites Legensianos attinet, ii[l]) metu gravioris iudicii cum[m]) subditis Byto-

---

[a]) *Przekreślono* Regni — [b]) *Przekreślono* perfungeretur *i nadpisano* praeesset — [c]) *Przekreślono* per practicas — [d]) *Przekreślono następnie* iam occupatos esse, qui per (quorum — [e]) per *przez zapomnienie nie przekreślone.* — [f]) *Na marginesie* eo se adduci passi essent — [g]) *Przekreślone przed* esse: atque effectum — [h]) *Przekreślono* nunquam in mentem venit — [i]) *Przekreślono* memoria — [j]) *Skreślono* contra tam nefarium hominem ita — [k]) *W tekście przekreślono* ut et ipse calumniator, si non plexus at ab aula hac et Regno cum infamia exactus atque relegatus, suo exemplo alios deterreat; quo principibus viris contra procacitatem seditiosorum subditorum salva maneat dignitas atque authoritas. — [l]) *Przekreślono* mandatorum severitate compulsi *i nadpisano* metu gravioris iudicii — [m]) *Przekreślono* miseris *i nadpisano* afflictis, *które przekreślono.*

miensibus [a]) iniuria affectis transegerunt, quomodo vero miseri illi pacta atque conventa recepturi sint [b]), isti nesciunt; cum domino Miroszewsky, authoritate magnifici capitanei Oszwecimensis [9]), intra certum tempus quoque transigere iidem milites iussi sunt, nisi decretum experiri velint. Praeclare autem Illustritas Vestra fecerit, si suam quoque [c]), ad praestanda promissa et tranquillitatem conservandam, authoritatem et mandata interponat [d]).

In maiorem autem rerum harum etiam fidem ill-mi principis mei literas Illustritati Vestrae transmitto. Quae, ut [e]) per peculiarem tabellarium iterum ad Illustritatem Vestram perscriberem, fides mea reique necessitas coegerunt. Importunitati itaque meae, ut Illustritas Vestra ignoscat et benigne ad ea superiora respondeat, ill-mum etiam principem meum meque servitorem suum observandissimum, Illustritas Vestra sibi commendatos habeat, omni observantia iterum atque iterum rogo.

Illustritatem Vestram cum ill-ma coniuge et liberis suis prosperrime valere diuque felicem vivere atque florere exopto. Cracouia XXVI Martii MDLXXXVIII [10]).

[1]) *Por. nr 1263.*

[2]) *Por. nr 1275.*

[3]) *Albert baron von Kitlitz, starosta tapiawski, marszałek nadworny w Prusiech książęcych, brał udział w poselstwie do Batorego w r. 1582 i na konwokację 1587.*

[4]) *Wolff von Oelsnitz był starostą w Rybakach (Fischhausen). Fischhausen, Rybaki, miasteczko nad Zalewem Wiślanym w poł. drogi między Królewcem a Piławą* (Siebmacher, Wappenbuch; Słow. geogr.).

[5]) *Dr obojga praw Kasper Brantner, Brandner, Praithner, Brantnerus, sekretarz księcia Jerzego Fryderyka, brał udział w licznych poselstwach do Polski za Batorego.*

[6]) *Por. nr 1263 przypisek 17 i 18.*

[7]) *T. j. Jerzy Fryderyk.*

[8]) *Ludwik landgraf Leuchtenberski, hrabia na Hali. Por.* Oratio nomine Ill. prin c marchionis ab Anspach, a domino Levino de Bila ipsius ad comitia Varsav. ablegato habita. (Mayer E., Des Olmützer Bischofes Stanislaus Pawłowski Gesandschaftsreisen nach Polen, Kremsier 1861, s. 346—7).

[9]) *Starosta oświęcimski, Piotr Myszkowski.*

[10]) *Że list ten napisał Michał Giese stwierdziła na podstawie porównania charakteru pisma dyrekcja Pruskiego Arch. Państw. w Królewcu.*

1281. Zamoyski do Andrzeja Jerina, biskupa wrocławskiego — 6 IV 1588.

Wydał rozkazy, aby żołnierze polscy nie dopuszczali się szkód na Śląsku cesarskim.

Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica 25. Kopia współczesna.

---

a) *W tekście przez pomyłkę* Butouiensibus — b) *Przekreślono* recipiant *i nadpisano* recepturi sint, *następnie przekreślono* miseri — c) *Przekreślono* authoritatem et mandata — d) *Przekreślono* suam interponat authoritatem *i nadpisano* authoritatem et mandata interponat — e) Quae ut *nadpisano nad przekreślonym* Atque haec

Ut cum ser-mo principe d-no Maximiliano archiduce Austriae ad Bicinam constitueram, reduxi ex Silesia statim exercitum idque R-mae D. Vestrae Vansossa significavi [1]). Cum vero ignorarem, quae voluntas esset Sacr. Caes. M-tis, necessario mihi faciendum erat, ut ad vim, si quae inferretur, propulsandam, non longe a finibus copias disponerem. Ita tamen, ut serio edicerem, ne ullas incursiones in Silesiam sine novo Regiae M-tis mandato facerent. Tabellarii, quos R-ma D. V. ad me deinde miserat, paulo remotius me repererunt, quod domum meam, ut a laboribus non nihil respirarem, me contulissem. Inde R-mae D. Vestrae rescripsi. Puto meas litteras iam illi redditas esse. Quod vero attinet ad has de quibus R-ma D. Vestra scribit iniurias, commisi legatis meis, quos ad exercitum reliqui, ut diligenter de iis qui damma dederunt inquirant et me certiorem faciant...

Postaram się aby poszkodowani zostali zaspokojeni, i aby do chwili oświadczenia się cesarskiego w sprawie zawieszenia broni, nic podobnego się nie działo.

[1]) *Por. wyżej nr 1254.*

1282. Reszka Stanisław do Zamoyskiego Norymberga, 7 IV 1588.

Wrażenie w Niemczech wskutek wzięcia arc. Maksymiliana do niewoli. Rozgłos Zamoyskiego. Plan dalszej podróży. Wyrazy oddania Reszki dla Zamoyskiego.

Bibl. Jagiellońska rkp. 159 k. 14b—15, kopiariusz Stanisława Reszki. Kopia z nagłówkiem ręką samego Reszki: Ioanni Zamoisky regni Poloniae cancellario ita Rescius. *Obok nagłówka ręką kopisty:* 7 Aprilis Norimb. *Data pod listem znów ręką Reszki.*

Illustris et Magnifice Domine.

Ab eo quo Cracovia discessi 23 die Norimbergam perveni [1]), itinere aquarum inundationibus magis quam vellemus impedito, quod equidem nobis tantam ubique luti copiam obtulit, ut videri potuerim navigasse; cetera omnia leviora ad tollerandum extiterunt. Casum ser. archiducis [2]), ius omneque in his oris ferre, nec quicquid adhuc minus, quam infesta in patriam arma inferre velle videntur. Accusant minime meditata principis consilia, quod sese istius modi temeretatibus obtulerit. Omnes tum serenissimae familiae notam inustam dolentibus oculis aspiciunt, nec eam aquae aspersione elui posse putant, regis catholici [3]) miliones et hispanica supercivia cavenda nobis existimant. Imaginem Ill. D. Vestrae omnibus ubique tabernis affixam, urbanioribus quam vicinia elogiis exornatam. Invaletude me mea nonnihil adhuc obturbat, cui resisto, quoad possum, sed adhuc pares non sumus, sed ea si nobis fuerit ut volumus, puto futurum, ut palmam Augustae referam et agnum paschalem Pataui [4]) offeram. Quod ita valde cupio nil ut magis,

tum ut nullum diligentis et accurati ministri munus praetermittam, tum ut exspectationi de me Ill. D. Vestrae satisfaciam, qua me certe vehementer monet. Plures enim anni abierunt, cum Ill. D. Vestram ad omne officii munus, omni diligentia obeundam delegi, quam non usitato illo vulgarium hominum more, sed praecipua quadam ratione colerem et cui essem, sicut sum, addictissimus. Vicissim in me quique ea Ill. D. Vestrae officia extiterunt, quae in meorum ornamentorum genere semper ponenda putavi. Quo nomine, quam sum, magis esse obstrictus Ill. D. Vestrae non possum idque pleno modio verborum etiam atque etiam affirmo. Quocumque artificio uti solemus, cum quid cuipiam diligentissime persuademus, eo me usum hoc tempore Ill. D. Vestra existimet, ut plane sibi persuadeat, me principem in eorum numero locum appetere, quos habet Ill. D. Vestrae prudentiae, fortitudinis et moderationis suae laudatores. Genus enim hoc ambitionis meae facta consiliaque mea omnia Ill. D. V. probare. Datum Norimbergae 7 Aprilis 1588.

[1]) *Stanisław Reszka, ksiądz, głośny pisarz teologiczny i polemiczny, przyjaciel i biograf Hozjusza, ochmistrz Andrzeja Batorego, opat jędrzejowski, znał teren rzymski, gdyż bawił tam dłuższy czas z Hozjuszem i Batorym. Wysłany był obecnie do Rzymu i książąt włoskich z misją mającą na celu zyskanie uznania Zygmunta III przez papieża, dożę weneckiego i księcia ferrarskiego. Akta tego poselstwa zebrał sam w sporządzanym przez się kopiariuszu stanowiącym obecnie rękopis Bibl. Jagiellońskiej w Krakowie nr 159. Tam na k. 4—8 znajduje się instrukcja poselska z 10 marca dla niego, po czym następują inne pisma króla i senatu, którymi został zaopatrzony na drogę. Podróż swą opisał Reszka w diariuszu, opublikowanym przez Jana Czubka* (Stanislai Rescii Diarium. Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce, t. XV część 1, Kraków 1915). *Wyjechał poseł z Krakowa 14 III 1588, przez Poznań, Frankfurt nad Odrą, Lipsk, Bamberg i 6 IV stanął w Norymberdze, skąd nazajutrz napisał niniejszy list* (Rescii Diarium, s. 199). *O poselstwie Reszki ob. też* Nanke, Z dziejów polityki kurii rzymskiej, s. 52—55).

[2]) *T. j. wzięcie do niewoli arc. Maksymiliana.*

[3]) *Filip II, hiszpański.*

[4]) *Reszka chce tu wyjaśnic, że w niedzielę palmową pragnie byc w Augsburgu a na Wielkanoc w Padwie.*

1283. Zamoyski do miasta Gdańska — Ożochowce, 13 IV 1588.

Odsyła przywilej dany przez króla, po opieczętowaniu. Chętnie pomoże miastu w jego interesach. Napad Tatarów. Sprawy pokoju z cesarzem.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,52 nr 791. Oryg. z własnoręcznym podpisem. Na odwrocie receptum: R. 29 IV 88.

Spectabiles Domini amici charissimi et honorandi.

Legati D. Vestrarum, qui in Regia [*aula*][a]) fuerunt, miserunt ad me

[a]) *Najwidoczniej opuszczone.*

privilegium a Regia M-te subscriptum, quod ego obsignatum, ut postulabant, illis remitto [1]). Retulit etiam ad me Radecius de quibusdam negotiis civitatis, de quibus ego libenter suo tempore cum Dominationibus Vestris communicabo et quoad eius rei fieri a me poterit civitatem iuvabo. Ego ex una difficultate in aliam propter charitatem patriae, cui maximum ab hac parte periculum impendet, me conieci valde incommodo meo tempore. Nam valetudo mea et res familiaris quietem aliquam desiderabant. Atque in re gravissima ab aliis fere destituor. Iam inde a 18[a] Februarii ingens Tartarorum exercitus Borysthenem [2]) glacie concretum transiit ab eoque tempore cis Borysthenem est. Nunc vero inter Tehinam [3]) et Bialogrodum [4]), Turcicae ditionis arces et oppida, haeret. Die I[a] April. chan illorum Aslanchereius [5]) mortuus est, subito vero ab exercitu in locum eius Alypchereius patruelis suffectus. Iussi erant a Turca impetum in Regnum facere, cum putaret ser-mum archiducem Maximilianum hic iam fere rerum potitum esse. Semel vero suscepta hac expeditione homines rapaces et famelici, aegre, nulla tentata re, videntur reversuri. Quicquid tamen in animo habeant hisce diebus apparebit. Inducias inter Caesaream M-tem regnumque Ungariae et Boemiae, ac inter Ser-mum Regem ac Regnum hoc puto constitutum iri, ut interim per comissarios utriusque partis de restauranda pace tractetur; iam de iis Caesarea M-tas declaravit suam voluntatem, tum ser-mo archiduci Maximiliano, tum r-mo domini episcopo Vratislaviensi [6]), qui deinceps de ea me certiorem fecerunt. Bene valeant D-nes Vestrae. Ozohoviciis [7]) XIII[a] Aprilis anno MDLXXXVIII.

Spect. Do. Vestrarum amicus studiosissimus Ioan. Zamoiski cancell. et generalis cap. pss.

[1]) *Zapewne chodzi tu o potwierdzenie przywilejów miasta datowane z Krakowa 28 II 1588* (Simson, Geschichte d. Stadt Danzig, s. 406).

[2]) *Dniepr.*

[3]) *Tehinia, miasto nad morzem Czarnym, na terytorium tureckim.*

[4]) *Białogród (Akerman) miasto w limanie Dniestru, nad morzem Czarnym.*

[5]) *Islamgirai. Następcą jego był Chasigirai.*

[6]) *Andrzej Jerin.*

[7]) *Ożochowce, Wżyhowce, Ożehowce, Ożichówce, Ożygowce, albo Nowy Zbaraż, miasteczko obronne nad Zbruczem* (Słow. geogr.).

1284. Zamoyski do Szymona Szymonowicza — Ożochowce, 13 IV 1588.

Porusza sprawy literackie.

Bibl. Ord. Zam. Oryg. z własnoręcznym podpisem i adresem: Memu miłemu i łaskawemu przyjacielowi panu Simonidesowi do rąk własnych. *Druk:* Bielowski August, Szymon Szymonowicz. Pamiętnik Akademii Umiejętności w Krakowie, Kraków 1875 s. 112 *z błędną datą 1587.*

Joannes Zamoscius cancellarius et exercituum praefectus Simoni Simonidi suo s[alutem]!

Accepi epistolam graecam. Satis mihi fecisti, nec longius progredior, Mars durus non blanditur. Cum venero Zamoscium vocabo te atque Mathiam [1]) ad me. Mitto ad te Bielscii carmina [2]), quae mihi remittes. Zamoscii ostendam Tibi Sbiluthovii [3]), Schonei [4]), Acerrini [5]), ne existimes te non habere corrivales. Patrem tuum [6]) meo nomine saluta. Bene vale. Ozochoviciis die XIII mensis Aprilis, anno MDLXXXVIII.

Joan Zamoiski.

[1]) *Maciej Piskorzewski, poeta i sekretarz królewski, zaufany doradca Zamoyskiego.*

[2]) *Mowa tu o zbiorku poezji łacińskich Joachima Bielskiego, ogłoszonych w r. 1588 p. t.* Carminum liber I (Pol. słow. biograf. II s. 62).

[3]) *Piotr Zbylitowski, poeta.*

[4]) *Andrzej Schoneus (Schoen) z Głogowy, poeta, grecysta i profesor Akademii Krakowskiej, zmarł 1615* (Barycz H., Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu, Kraków 1935, s. 543—6).

[5]) *Sebastian Klonowicz.*

[6]) *Szymon z Brzezin.*

1285. Sobieski Marek do Zamoyskiego Krasnystaw, 13 IV 1588.

O pobycie Maksymiliana w niewoli i jego otoczeniu. Listów Ostrogskiego nie dopuścił.

Bibl. Ord. Zam. ser. II pl. 58 nr 2. Autograf z pieczątką i adresem: Jaśnie Wielmożnemu a mnie m-ciwemu Panu i dobrodziejowi JM. [Panu] a Panu Kanclerzowi i Hetmanowi Koronnemu... *Dodano cedułę innym pismem pisaną, która może nie należy do tego listu.*

Jaśnie Wielmożny a mnie m-ciwy Panie.

Z łaski miłego Boga wszystko sam dobrze. Arcyksiąże [1]) JM. zdrow dobrze. Wojewoda poznański [2]) szkodliwie chor: piciem się skaził, i tak sam mowią ci, ktorzy jego chorob świadomi, by jeden accidens z tych, ktory zwykł miewać, przypadł bełby in periculo. Inni panowie zdrowi. Hanibal [3]) się też wyleżał, także i drudzy Niemcy, oprocz jednego pisarza, ktory wczora umarł. Listy-m z kursorem do Krakowa zarazże po przyniesieniu ich sam wyprawił, o odprawęm *(s.)* prędką solicitować kazał; skoro się posłaniec moj zwroci, nieomieszkam WM. m. m. Panu listow przyniesionych odesłać. Także listy p. Topornickiemu [4]) są odesłane i z tem arcyksiążęcem, co należy do Węgier. Nie chciał był przez tego kursora żadnego listu pisać arcyksiąże, aż kiedym mu te, ktorzy zasię, za przyrzeczeniem jego, okup, albo się sami

stawić obiecali, zaraz pisał i ustnie powiedział, nie trzeba o tem myśleć z p. kanclerza [a]).

W pilności naszej nieustawamy. W Panu Bogu nadzieja, że niczem WM-ci nie zafrasujem. Przypominać mi WM. raczysz, że sie sam p. Uchański z mniej ludźmi Mniszkowi obronił. Rożna to tam była, o nieprzyjacielu wiedział, do tego wszystko swoi w zamku byli; już o tem nie diskurując, przypadnie-li co, uznasz WM. stateczność naszę. O przeniesienie się zowąd, na rozkazanie WM. czekam, aleć jeśli dla chorob ciż ludzie pojdą z nami *[?]*. Do Zamościa i sam nie radzę: naprzod o zaniesienie chorob idzie, potem też [b]) szkody takuczkiej, jaka sam jest, miasto by nie uszło, bo tam drew niewiele.

Prosze abyś WM. m. m. Pan za złe mieć nie raczył, jeśli więc listy nie tak często, jak WM. każesz, WM-ci [c]) dochodziły, barzoś się to tam WM. daleko od nas odemknął. Panie Boże Wszechmogący racz fortunić WM-ci, abychmy WM. naszego m. Pana w dobrem zdrowiu i z triumfem oglądali. P. wojewoda wołyński [5]) przysłał sam z listem sługę swego do arcyksiążęcia, oddaciem mu go nie pozwolił. Powiedział mi, że nimasz w niem nic, jeno nawiedzając; kazałem mu to przy sobie ustnie odprawić. Nie barzo był tego arcyksiąże wdzięczen; idąc do kościoła zarazże po onem rzekł mi: istum ducem putabam esse inter omnes primum, simul educatus et gratitudinem cognovit. Żeście tam WM-cie pospołu są z sobą, proszę WM. m. m. Pana, racz to tam WM., jeśliby się uskarżał, ogrodzić. Bo ten posłaniec sam jego z furią zowąd jechał, mowiąc nie zdrajca moj pan, nie wiem czemu tego bronią. Za pozwoleniem mem ten sługa Pruńskiego [6]) do WM-ci jedzie; barzo mię o to prosił. Zalecam się przytem służbami memi łasce WM. m. m. Pana. Dan z Krasnegostawu 13 Aprilis a. D-ni 1588.

WM. m. m. Pana naniższy sługa M. Sobieski ręką s.

Cedula. Pan Falbawsky [d]) nieborak wczora umarł; barzo krotko leżał, zowąd przyjechawszy, rozniemogł się.

Pan Kassowski nadjeżdża sam do mnie często i radby pocztem swym przy mnie obecnie mieszkał. Ja nie wiedząc jakoś mu WM. afekt, mimo wiadomości WM-ci, nie chciałem mu tego pozwolić.

[1]) *Arcyksiąże, wzięty do niewoli pod Byczyną, znajdował się pod czujnym okiem Marka Sobieskiego w Krasnymstawie.*

[2]) *Stanisław Górka.*

[3]) *Andrzej Hanniwaldt, sekretarz arc. Maksymiliana.*

[4]) *Maciej Topornicki, podstarości zamecki.*

[5]) *Janusz Ostrogski.*

[6]) *Aleksander Pruński, chorąży litewski.*

---

[a]) *Ustęp od* Nie chciał... *do* ...kanclerza *dopisany na boku.* — [b]) *Po* też *był wyraz* bez, *ale został przez Sobieskiego przekreślony.* — [c]) *Po* WM. *było* nie, *ale zostało ręką Sobieskiego przekreślone.* — [d]) *Po* Falbawssky *było* też, *przekreślone w oryginale.*

1286. Jerin Andrzej, biskup wrocławski do Zamoyskiego Nissa, 20 IV 1588.

Przesłał cesarzowi warunki rozejmu nadesłane przez kanclerza i zaraz da mu znać, gdy tylko nadejdzie decyzja cesarska.

Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica. Kopia współczesna.

Quamprimum nuper nuntius cum litteris Ill. D. Vestrae ad nos reverteretur, ut Ill. D. Vestrae desiderio satisfieret, sine mora Sacrae Caesareae M-ti d-no nostro clementissimo conditiones indutiarum misimus et hesterna quidem die litterae a Sacra Caesarea M-te ad nos allatae sunt, quibus significat Suam M-tem, quam citissime re in consilio deliberata, certum dare responsum et suam declarare voluntatem velle. Id igitur interim Ill. D. Vestrae perscribendum esse duximus, quocunque etiam tempore Suae M-tis resolutio afferetur, de ea ut certior fiat Ill. D. Vestra, nobis curae erit. Quod reliquum est Ill. D. Vestram in Domino rectissime valere precamur. Dat. Nissae XX die Aprilis anno MDLXXXVIII°.

1287. Reszka Stanisław do Zamoyskiego Wenecja, 23 IV 1588.

Wyjaśnia przyczyny, dla których postanowił nie wypełniać swej misji w Wenecji.

Bibl. Jagiellońska rkp. 159 k. 16—17, kopiariusz Stanisława Reszki. W nagłówku dopisane ręką Reszki Regni cancellario Rescius.

Illustris et Magnifice Domine.

Biduo ante scripsi [1]) Ill. D. Vestrae senatores eos, quorum animos iuxta praescriptum instructionis meae de Reipublicae huius in Ser. Regem studio et voluntate privatim pertentavi, ita mihi sese aperuisse quod Ser-mo quidem Regi Sigismundo optime et sint et esse velint affecti et huius Regni accessionem feliciter illi cupiant evenire. Sed eius rei luculentam aliquam vel publicam huius suae voluntatis significationem nullam prorsus dare potuerunt, nec etiam daturi videntur, nisi prius reliqui Italiae principes, ante omnia, Noster Pontifex Maximus sese animumque suum in Ser. Regem aperiat. Itaque periculum esse existimabant, ne ego quoque repulsam aliquam ab accessu principis paterer, aut si non paterer sed in conspectum principis et senatus admitterer, non ita fortasse gratum aut Regiae M-tis dignitati conveniens et consentaneum responsum reportarem; quae res tantum abest, ut quam optamus intimam animorum convinctionem conglutinaret, ut aversionem potius parere posse videatur, quam non optamus.

Huc accedit, quod rerum humanarum ordo requirit prius, ut Pontifex quem caput Christiani orbis existimant, quam reliqua eius membra salutetur. Tum et hoc intellexi, rem esse futuram Venetis gratissimam, si primi non fuerint, isto quem adhuc videmus rerum statu a rege Sigismundo salutati, ne apud eos quos nolint in suspicionem vocentur, aut primi, quod aiunt, glaciem hanc perfringere cogantur in Italia, quam nemo adhuc principum attigit. Periculum etiam esse putabant, ne Pontifex in aliam id partem quam vellemus acciperet, quod non prius omnium fuisset salutatus. Addebant, si privatam a duce audientiam postulavero, cum haec esset a rege novo, omnium prima me non obtenturum, nisi res omnis cum optimatibus conferatur, si publicam, Caesaris et Galli oratores, qui praesentes adsunt, omnia molituros ne mihi concedatur, quae res haberet aliquam adiunctam indignitatem. Si mea postulatio ad optimates sive pregadi ut mos est in provincialibus negotiis referretur, 15 et plures etiam dies abituros antequam responsum acciperem, illud autem, quale futurum esset, incertum.

Has ego causas adferri, cum a privatis audirem, maioris quam initio putabam consilii rem esse animadverti. Itaque illis ipsis aperui me et de Ser-mi Regis in Rempublicam hanc voluntate multa dixi, ad quam (salutato, ut par est, Pontifice Maximo) primoque quoque tempore missurus esset orator [a]), qui publicam eius quam dixi benevolentiae fidem faceret. Libellos etiam ordinum Regni [1]) obtuli, ex quibus de tota nostra actione cognoscerent ac etiam ser-mo duci referrent, quod se facturos obtulerunt.

Dum in haec omnia anxio et sollicito animo paulo diligentius inspicio veniunt ex urbe cuiusdam amici [3]) litterae, qui Pontificis nomine admonebat, ut profectionem accelerem; exspectari me cupide et Pontificem in magna rerum nostrarum adhuc ignoratione versari. De capto Maximiliano et reliquo successu non nisi tardiss[im]e cognovisse. Premebant enim omnia Caesaris ministri. His ego causis promotus, quae mihi plenae maturitatis videbantur, a petenda audientia hoc tempore abstinui. Dum Roma sese nobis aperiat, quo hodie propero facemque reliquis praeferat, cum praesertim in hac Venetorum salutatione differenda nil inesse periculi, in acceleranda Pontificis plurimum nostris rebus commodi inesse existimem. Deliberatum est cum oratore Veneto Romae saepius congredi, ex quo cum omnes quas dixi difficultates remotas cognovero, Venetias et ad reliquos Italiae principes recurrere decrevi et ea quae mandata mihi sunt, summa fide diligentiaque exsequi, nisi forte alia interim M-tis Suae mandata supervenerint, quae etiam exsequar. Commendo me Ill. D. Vestrae etiam atque etiam. Datum Venetiis 23 Aprilis 1588.

---

[a]) *W rkp. przez pomyłkę* oratorem.

[1]) *O liście z 21 IV do Zamoyskiego nic nie wspomina Reszka w swym diariuszu. Natomiast wiadomo z niego, że przybył do Wenecji 22 IV i po zasiągnięciu opinii przyjaciół i znanych sobie senatorów weneckich postanowił nie starać się o oficjalną audiencję w signorii. Napisał zaraz o tym 23 IV królowi, Zamoyskiemu, bpom Baranowskiemu i Goślickiemu, o. Bernardowi Gołyńskiemu oraz Reinholdowi Heidensteinowi. Por. niektóre z tych listów w rkp. Bibl. Jagiellońskiej 159* (Stanislai Rescii, Diarum, s. 201—2).

[2]) Ordinum regni Poloniae de electione Sigusmundi III, legationes, epistolae..., Cracoviae, Lazarus 1587. *Był to oficjalny zbiór dokumentów uzasadniający legalność obioru Zygmunta III królem.*

[3]) *Mowa o liście Tomasza Tretera, który otrzymał Reszka jeszcze w Padwie, 21 V* (Stanislai Rescii, Diarum, s. 201).

1288. Zamoyski do Krzysztofa Radziwiłła, hetm. w. lit. Ożochowce, 24 IV 1588.

Sprawa zwolenników Maksymiliana. Niebezpieczeństwo tatarskie. Zagadnienie zawarcia pokoju z cesarzem.

Archiwum Nieświeskie w Warszawie teka 467, 2206, 18434. Oryg. z własnoręcznym podpisem i adresem: Oświeconemu Panu panu Krzysztofowi Radziwiłowi, książęciu na Bierzach i Dubingach, wojewodzie wileńskiemu etc. mnie m-ciwemu panu i szwagrowi. *Inną ręką dopisane:* Od p. Zamoyskiego w sprawie Zborowskiego 1588. *Druk: 1)* Archiwum Domu Radziwiłłów, Script. rer. pol VIII s. 95, *z mylną datą* 22 IV; *z tego powodu tutaj powtórnie ten list publikujemy. 2)* Documente privitoare la istoria Romanilor, ed. E. Hurmuzaki. Suplementul II, vol. I nr CLII s. 294.

Oświecony m-ciwy Panie. Zaleciwszy uprzejme służby swe w m-ciwą łaskę WM-ci etc.

Iżem jest WM-ci swego m-ciwego Pana życzliwem sługą, w każdej sprawie u mnie pisanie WM-ci wdzięczne. A w tej pogotowiu tem mię WM. mogł uznać, żem mając czas w bitwie wygranej, na nikiem się nie znącał [1]). Pewnie i teraz już nie więcej bym chciał, opatrzenia spokojnego na potem RP. tegoć trzeba. Posłali Ich M. w tych swych sprawach Ich M-ć pana Safrancza [2]) i pana podkomorzego sendomirskiego [3]) do krola JM.; za wiadomością moją raczeli też Ich M. i moj list przyczynny wziąć do J. Krol. M-ci; ilem z krotkiego pisania, co mię dziś doszło, baczyć mogł, na to bezpieczeństwo na potem oglądają się u dworu barzo i podobno dołożą [*zdania*] [a]) też Ich m. panow rad, jeśli nie wszytkich, tedy niktorych. Ja też dalej czekam, jako mi finaliter w tem oznajmią. M-ciwy Panie! WM. się skarżą [4]) na indyskrecją tatarską, chociam się nakłociel, naczynił kosztow dosyć tego roku, wyciągnęli mię tu; wyszła wszytka orda, leżą miedzy Tehinią [5]) a Białogrodem [6]). Zdechł jem 1 Aprilis w wojsce car ich Aslancheri [7]); są teraz pod

[a]) *W rkp. miejsce zupełnie wytarte.*

posłuszeństwem Alypchereja, spodziewają się cara od porty Kazichereia; jeszcze do nas, ani nazad, nie idą, albo trawy obfitej czekają, albo nauki tureckiej, albo żeby mię wytrwali. Już jednak o wtorku [8]) spodziewam się pewnej wiadomości. Bo na koniec już też będzie i goniec co po koronacjej jechał do Porty [9]). Wojewoda Wołoski [10]) też mi pisał, że się stara między nami o pokoj; podano mu, ile rozumiem z Porty, bo ci Tatarowie tu wyszli za rozkazaniem tureckiem, iż rozumiał Turek, że arcyksiąże miał osieść Polskę [11]); jeszcze 18a Febr. Dniepr przeszli. Cesarz JM. traktuje z Krolem JM. inducias, jeszcze directe do siebie nie piszą, ale dla dignitatem stron pisał do brata arcyksiążęcia JM-ci Maksimiliana, ktory z posłow jednego [12]), z listem cesarskiem co do niego pisał, tu do mnie posyłał, także zlecieł biskupowi wrocławskiemu [13]), aby do mnie o tem pisał. Jakoż pisał trzy kroć. Ja też odnoszę to J. Krol. M-ci. Już się zwalają obie stronie na stanie [14]), aby za niem komisarze z obu stron na granicach zjazd mieli dla traktowania pokoju. Łasce się WM-ci m-ciwej zalecam. Z Ozohowiec [15]) die 24 Aprilis a. 1588.

WM. swego m. Pana powinny szwager i sługa J. Zamoiski.

[1]) *Mowa tu o stosunku zwycięskiego obozu zwolenników Zygmunta III wobec pokonanych w bitwie pod Byczyną stronników arc. Maksymiliana.*

[2]) *Stanisław Szafraniec z Pieskowej Skały, złożył w r. 1587 godność wojewody sandomierskiego. Był na elekcji 1587 r. przywódcą neutralistów. Zarys jego biografii w* Archiwum Komisji Historycznej t. IX s. 491 przyp. 1 *(pióra W. Zakrzewskiego).*

[3]) *Jan Machowski, jeden z przywódców szlachty sandomierskiej na sejmach 1590 i 1592, również neutralista.*

[4]) *T. zn. skarżę, żalę się.*

[5]) *Tehinia, Bendery, miasto na prawym brzegu Dniestru, na terytorium tureckim.*

[6]) *Białogród, Akerman, miasto u ujścia rzeki Dniestru.*

[7]) *Islamgirai; następcą jego był istotnie Chasigirai.*

[8]) *26 IV.*

[9]) *Mowa o Andrzeju Fredrze wysłanym po koronacji Zygmunta III do Konstantynopola celem odnowienia dawnej przyjaźni; przybył on tam z początkiem kwietnia (por. listy A. Fredry i Jana Grzymality Zamoyskiego w rkp. Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie 186 s. 62 i rkp. Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie 93 nr 40, 46).*

[10]) *Piotr V Kulawy, hospodar mołdawski.*

[11]) *O tych nastrojach w Konstantynopolu:* Macůrek Josef, Dozvuky polského bezkráloví z roku 1587, Praha 1929, s. 36 i 68.

[12]) *Dra Jerzego Kala. O jego rozmowie z Zamoyskim w Ożochowcach ob.* Schweizer J., Die Sukzessionswirren in Polen (1586—9), s. LXXVII.

[13]) *Andrzejowi Jerinowi.*

[14]) *T. j. na zawieszenie broni.*

[15]) *Ożochowce, albo Nowy Zbaraż, miasteczko obronne nad Zbruczem.*

1289. Zamoyski do Katarzyny z Tęczyńskich Radziwiłłowej

Ożochowce, 24 IV 1588

Odpowiada na jej wstawiennictwo za zwolennikami Maksymiliana.

Archiwum Nieświeskie w Warszawie, teka 467, 2206 k. 41 b. Oryg. z własnoręcznym podpisem i adresem: Jaśnie Wielmożnej Paniej paniej Katarzynie z Tęczyna Radziwiłłowej wojewodzinej wileńskiej etc. mnie m-ciwej Paniej i kumie. *Inną ręką dopisano:* Od p. Jana Zamoyskiego w sprawie Zborowskiego. 1588.

Jaśnie Wielmożna m-ciwa Pani. Zaleciwszy uprzejme służby swe w m-ciwą łaskę WM. swej m-ciwej Paniej etc.

Będąc uprzejmem sługą WM-ci swej m-ciwej Paniej każdegom pisania, w każdej sprawie od WM. wdzięczen i w tej pewnie, gdyż nie telko powinnego, ale każdego krzescianskiego człowieka rzecz jest upadłego ratować. Czego i ja życzę wszitkiem Ich M-ciom, między ktoremi a Rzpltą Pan Bog dekret uczynił. Tegoć trzeba, aby na potem RP. spokojna była. Posłali Ich M. w tych sprawach swych Ich M. pana Safrancza [1]) i pana podkomorzego sendomirskiego [2]) do Krola J. M. za wiadomością moją, raczeli też Ich M. i moj list przyczynny wziąć do J. Krol. M.; ilem z krotkiego pisania co mię dziś doszło baczyć mogł, na to bezpieczeństwo na potem oglądają się u dworu barzo i podobno dołożą się Ich M-ci panow rad, ktorych na ten czas przy Krolu JM. nie masz, jeśli nie wszytkich, tedy niktorych. Ja też dalej czekam jako mi koniecznie w tem oznajmią. Z tem się w łaskę WM-ci zalecam. Z Ozohowiecz 24 Aprilis 1588.

WM. swej m. Paniej przyjaciel i sługa J. Zamoiski.

[1]) *Stanisław Szafraniec.*
[2]) *Jan Machowski.*

1290. Zamoyski do miasta Gdańska

Zamość, 5 V 1588.

Wstawia się za Janem Bartelusem, mieszczaninem zamojskim, w sprawie jego o plac, który ponoć od lat posiada w Gdańsku.

Arch Państw. w Gdańsku 300,52 nr 791. Oryg. z własnoręcznym podpisem.

1291. Sykstus V do Zamoyskiego

Rzym, 7 V 1588.

Znał dobrze wielkie wpływy kanclerza na Stefana Batorego i dlatego pragnie, by Zamoyski pokierował teraz Zygmuntem i skłonił go do wstąpienia w ślady

Batorego. Chce pomagać Rzeczplitej. Wstawia się za Maksymilianem i domaga się wypuszczenia jego na wolność.

1) Archiwum Watykańskie, Polonia 28 k. 159, kopia współczesna z nagłówkiem: Magno cancellario Poloniae.

Dilecte fili, nobis vir salutem etc. Jam diu nos pietatem prudentiamque Tuam perspectam habemus, qua Deus omnipotens, cum valde Te ornavit, praeclare memoriae regem Stephanum ita adiuvare studuisti, ut Tuis etiam consiliis istud Regnum administrarit non sine egregia suarum virtutum laude. Nunc vero non solum id optamus, sed speramus fore, ut quantum auctoritate, sapientia, virtuteque potes, potes autem plurimum, tantum in eo ponas, ut char-mus in Christo filius noster Sigismundus, nuper Rex electus et coronatus, regis personam ac munus, quemadmodum iam de illo confidimus, iis optimis exemplis sustineat, quae et Ecclesiae Dei et isti Regno Stephanus rex clarae memoriae praebuit. Quod ut efficias Te vehementer in d-no monemus ac rogamus pro nostra erga ipsum regem propensa paterni animi voluntate. Non enim patiemur non ullis offensionibus perturbari Regni istius statum, quem et auctoritate nostra Apostolica et pecuniarum, quae ex divina benignitate nobis non desunt, et militum, quibus instructi sumus, copiis iuvare possumus ac volumus. De dilecto autem filio nostro Maximiliano liberando ad regem scripsimus, cui non dubitamus, quin pro spectata Tua integritate id consilii des, in quo valde eluceat regia illius clementia. Atque in ea quidem re, si nostra erit opus auctoritate eam interponemus quam diligentissime possumus. Verum ea de Te nostra spes est, ut nullae consilii officiique Tui partes defuturae sint ad rem bene conficiendam. Dat. Romae apud Sanctum Petrum etc. die 7 Maii 1588 anno quarto.

1292. Zamoyski do Stanisława Sokołowskiego Winnica, 11 V [*1588*] [1]).

Szerzej odpowie Cieкliński, dziękuje za traktat p. t. „Nuntius".

Bibl. Jagiellońska rkp. 41 k. 59 (kopiariusz listów Sokołowskiego, powstały współcześnie). Kopia z zaznaczeniem w nagłówku nadawcy listu.

Reverende D-ne amice honorande et charissime.

Zaleciwszy przyjacielskie chęci swe do łaski WM-ci. Na pisanie WM-ci odniesie respons WM-ci odemnie pan Cieкliński [2]), także i niektore rzeczy opowie. Prosze, abyś WM. raczy na nie mieć pieczą. A czasu i papieru na-

koniec niedostanie na tych pustyniach, niedostanie do pisania *(s.)*. Łasce sie WM-ci pilnie zalecam. Z Winnice[3]) dnia 11 maja. Za Nuncium[4]) WM-ci dziękuje; jużem go, jadąc, kilka kart przeczytał. WM. życzliwy przyjaciel i sługa Jan Zamoiski.

[1]) *Że list ten skierowany jest do St. Sokołowskiego, potwierdza nie tylko fakt, że znajduje się w kopiariuszu listów Sokołowskiego, lecz przede wszystkim to, że dziękuje w nim Zamoyski za nadesłanie traktatu p. t.* Nuntius. *Jest to St. Sokołowskiego:* Nuntius salutis, sive de incarnatione..., *który to traktat ukazał się w Krakowie u Łazarza w r. 1588.* (*Wyd. polskie p. t.* Poseł wielki o wcieleniu Syna Bożego *też u Łazarza w r. 1590*).

Ponieważ Nuntius *ukazał się w r. 1588, przeto najwcześniej tego roku mógł go Sokołowski przesłać kanclerzowi. O dacie rocznej decyduje też sąsiedni list w kopiariuszu Sokołowskiego.*

[2]) *Ciekliński Piotr, sekretarz Zamoyskiego* (Pol. słow. biograf. IV).

[3]) *Winnica, miasto w woj. bracławskim, przy ujściu rzeki Winniczki do Bohu.*

[4]) *Ob. j. w. przyp. 1.*

1293. Reszka Stanisław do Zamoyskiego — Rzym, 14 V 1588.

Zdaje sprawę ze swej pierwszej audiencji u papieża. Sława Zamoyskiego w Rzymie. Starania o pokój Habsburgów z Polską.

Bibl. Jagiellońska rkp. 159 k. 20'—21, kopiariusz Stanisława Reszki. Nagłówek ręką autora: Regni cancellario Zamoisky Rescius.

Romam ipso die S. Stanilai perveni. Postridie Sanctissimum Dominum Nostrum Sixtum V conveni[1]), qui me ea frontis et oculorum hilaritate excepit, ut omnem in primo illo congressu humanitatem offundere in me voluisse videretur. Eas etiam sermones mecum habuit, quos M. D. Vestra ex iis litteris cognoscet, quas Regiae Maiestati copiose perscripsi. Serenissimum Regem in huius Sanctae Sedis filium recepit, ut et sedant initia valde in illius pietate acquiescit, Regni accessionem gratulatur et Sanctam Suam Apostolicam benedictionem impertit; sed ex exemplo litterarum nostrarum omnia copiose cognoscet. De Ill. D. Vestra multus ubique hominum sermo est, non modo illud Homeri per omnes vicos cantitant:

'Αλλ' ἄρα οἱ πόλεμοί τε ἅδον καὶ ἔργον Ἄρηος
ὑσμίνας τε μάχάς τε καὶ ἀγλάα ἔργ' ἀλγεύειν[2])

Pontifex de liberatione Maximiliani archiducis cogitationem suscepisse videtur. Id ab eo ante meum adventum impetrare contenderunt aemuli sed meum adventum praestolari visus est. De tota re multus est hominum istorum sermo, variae sententiae. Ego me omnibus aperio, nil a me Pontificem petere, Regni rationes eo loco esse, ut omnibus fidem possit facere, nil esse

difficilius quam armati Poloni latus fodere patriamque nostram, quam plerique destitutam praesidiis putant, ibi muros habere, ubi muros non habet. Ad Italiae principes descendam ubi cardinales visitavero, quod facere accepi ea qua sum valetudine. Magnus dux[3]) urgere Patrem Patrum dicitur, ut auctoritatem suam interponat. Dies aperiet consilia. Commendo me Ill. D. Vestrae etiam atque etiam. Datum Romae 14 Mai 1588.

Humanitatem et animi moderationem magis in Ill. D. Vestra quam ipsam victoriam admirantur.

[1]) *Reszka przybył do Rzymu 8 V a nazajutrz uzyskał pierwszą audiencję u papieża. Relacja z tej audiencji z dnia 9 V oraz w listach do Zygmunta III, podkanclerza Baranowskiego, kardynała Batorego i innych w rkp. Bibl. Jagiellońskiej 159 k. 17v i in. Por.* Stanislai Rescii, Diarium s. 204.

[2]) Hymn do Afrodyty *w. 10—11:*

ἀλλ' ἄρα οἱ πόλεμοί τε ἅδον καὶ ἔργον Ἄρηος,
ὑσμῖναί τε μάχαι τε, καὶ ἀγλαὰ ἔργ' ἀλεγύνειν.

[3]) *Książe toskański Ferdynand.*

1294. Reszka Stanisław do Zamoyskiego — Rzym, 21 V 1588.

Sykstus V postanowił wysłać legata do Polski. Walka w Kurii o jego osobę. Nowiny z Rzymu.

Bibl. Jagiellońska rkp. 159 k. 36v—37, kopiariusz Stanisława Reszki. W nagłówku: Litterae ad Ill. D. C.

Dies agitur 14 ex quo Romam pedem intuli[1]). Nullum adhuc praetermisi, quo progresum aliquem in iis exatlandis laboribus non fecerim, quos curae fideique meae commisistis. Sermones omnes, consilia, conatus, voculas denique hominum et observo diligenter et acurate perscribo, tum Regiae Mti, tum Ill. D. Vestrae, cui meam observantiam ita valde probare cupio, nil ut magis. Nunc etiam r. d. vicecancellarium supplico[2]), ut sermonem ultimum meum notis ignotis perscriptum[3]) ad D. Vestram Ill. mittat idque facturum puto. Pontifex ita se in Ser-mum Regem adhibet ut volumus, legationem decernit ad constabiliendam paucorum temeritate interruptam tranquillitatem[4]). Id autem ut faceret, ante meum adventum Hispaniae precibus adductus videbatur, nisi quod nostra consilia ignorabat, quae ut primum ego altero post ingressum meum die[5]) ex praescripto mihi dato aperui, ipse quoque se vicissim aperuit quod in causam pedem inferre statuit, nec nisi perspecta re conquiescere. Sed omnis sermo Regiae M-ti perscriptus est. Ego vero omnia exsecutus esse videor, quae praescripto mihi dato continentur. Illud praetermissum, quod Italiae principes ex itinere visitaverim, quod consilium cum

in cursu sermonis Pontifici aperuissem, habere me videlicet ad eos mandata eaque exsecuturum, ita inquit par erat, ut primam salutationem primae huic sedi exhiberetis. Addo *Venetum oratorem* [a]) [6]) salutavi. De studio 52 [7]) dixi multa. Nil aliud respondit huic meo toto sermoni, quam quantis miliaribus 49 a 60 [8]) dissideret. Ita cautos homines video, unde capio coniecturam meam salutacionis 67 [9]) intermissionem habere adhuc sapientem excusationem; sed stat sententia illud etiam exsequi.

Interim hic mihi acris suscepta est contentio cum 12 et 46 [10]) Minas illi intorquent. Contemptum ego prae me fero. Clades acceptas in omni conatu commemoro, ut primum, aut uterque, aut eorum alter 48 [11]) perunget, 58 [12]) etiam accurrit et debilitatum 48 animum erigit. Sed haec alibi omnia.

Humanitatem et clementiam Ill. D. Vestrae nemo est qui pleno verborum modio in coelum non ferat. In reliqua etiam actione vel potius causae totius transactione sui similem futurum existimant Ill. D. Vestram idque non abnuo, si de supercilio aliquid aemuli remiserint. Summa est. In res magnas, graves, multae cautionis, multae cogitationis incurri, plane ut verear ne succumbam. Visum est plerisque 52 [13]) electionem demittendo 58 [14]) approbare. Factum sic excuso, quod tarda iumenta aptiora sunt ferendis oneribus quam pervices et generosae stirpis equi. Illud etiam pretermitti non debet, quod totius 49 [15]) interest, 54 [16]) *exsensatum* [b]) factum esse. Id si est? Esse autem litterae 16 et 67 [17]) affirmant. Cogitet Ill. D. Vestra caetera. Ut reliqua omittam, in *Barum* [c]) involandum erit. Epistolas ordinum [18]) evulgandas curabo: 48 [19]) legit omnia et 7. [20]). Commendo me Ill. D. Vestrae 51. [21]). 21 mai 1588. D. Reinoldus notas notas habet. 58. [22]).

[1]) *Przybył do Rzymu 8 maja* (Stanislai Rescii Diarium, s. 204).

[2]) *St. Reszka do Wojciecha Baranowskiego, Rzym 21 V 1588* (Bibl. Jagiellońska rkp. 159 k. 37—37').

[3]) *Por. j. w.:* Bibl. Jagiellońska rkp. 159 k. 25—27.

[4]) *Decyzję swoją o ustanowieniu legata do Polski, mającego zapośredniczyć pokój z Habsburgami, zakomunikował papież poufnie Reszce 19 V* (Stanislai Rescii, *j. w.* s. 206).

[5]) *T. j. 9 V, w dniu pierwszej audiencji Reszki* (*j. w.*, s. 204).

[6]) *Giovanne Gritti, poseł republiki weneckiej w Rzymie* (Nanke, Z dziejów polityki kurii rzymskiej, s. 58).

[7]) *Napewno Zygmunt III.*

[8]) *49 = Polska, 60 = Szwecja ob.* Reszka do biskupa kamienieckiego Goślickiego, Rzym 21 V 1588 (Bibl. Jagiellońska rkp. 159 k. 28—28').

[9]) *Napewno senat wenecki.*

[10]) *Być może, że Reszka ma tu na myśli Jana Henryka Olivareza, posła hiszpańskiego w Rzymie* (12) *i Ludwika Madruzzi, arcybiskupa trydenckiego, protektora Niemiec* (46). *O ich ówczesnych zabiegach w Rzymie ob.* Nanke, *o. c.*, s. 59.

[a]) *Szyfra:* δτλτεδμ κηχεκητμ — *właściwie błędnie: Venetum orbtorem (!).* — [b]) *Szyfra:* τγςτλςψεδμ. — [c]) *Szyfra:* χψκδμ.

[11]) *Na pewno papież Sykstus V.*

[12]) *58 t. j. — sądząc z ostatniego wiersza tego listu — sam Reszka. Tutaj i gdzieindziej, gdy używa szyfry, mówi o sobie Reszka zawsze w trzeciej osobie.*

[13]) *Zygmunt III.*

[14]) *Reszka.*

[15]) *Polska.*

[16]) *54 = Filip II. Rozwiązanie tego szyfru ob.* Reszka do Zygmunta III, Rzym 28 V 1588 (Bibl. Jagiellońska rkp. 159 k. 40'—42).

[17]) *16 = książe florencki, Ferdynand; 67 = senat wenecki.*

[18]) *Książka oficjalna polska ze zbiorem dokumentów dotyczących elekcji Zygmunta III:* Ordinum regni Poloniae... de electione... Sigismundi III... legationes, epistolae, responsa..., Cracoviae 1587.

[19]) *Sykstus V.*

[20]) *Najpewniej kardynał sekretarz stanu Aleksander Montalto.*

[21]) *Oczywista 51 = Rzym.*

[22]) *58 = to chyba sam Reszka.*

1295. Reszka Stanisław do Zamoyskiego — *Rzym, 28 V 1588*[1]).

Deklaruje swe wierne służby Zamoyskiemu. Legat Aldobrandini. Stanowisko księcia toskańskiego. Piotr Cercel w Rzymie. Opinia o Zamoyskim.

Bibl. Jagiellońska rkp. 159 k. 42—43, kopiariusz Stanisława Reszki. Kopia z nagłówkiem: Regni cancellario Zamoysky Rescius etc.

Binas ex urbe ad Ill. D. Vestram dedi 14 et 21 mai plenas non modo rerum sed et sermonum et cogitationum omnium, quas ad Ill. D. Vestram pervenisse puto. Opto quidem certe, tum quod Ill. D. Vestra ea quae scripsi omnia scire velle existimo, tum quod illi cultum et observantiam meam et diligentis et accurati ministri officium probare valde desidero, nec partem ullam quietis capere cupio, quam id unum assecutus fuero, ut me Ill. D. Vestra consilio suo, gratia, authoritate, protectione, ope omnium rerum dignum putet. Cum praesertim ego non temporis et fortunae munera, sed eas quibus caeteris in patria nostra eminet sapientiae fortitudinisque laudes ita semper admiratus sum, itaque colui, ut in omni rerum nostrarum varietate consilia et conatus Ill. D. Vestrae sequenda potius putarem, etiamsi (quod omen Deus Omnipotens avertat) ruerent, quam in eorum Regno sellaque curuli sedere, qui in omnibus suis studiis et consiliis nil nisi vel legum vel regum interitum meditantur. Sed haec Ill. D. V. prudentia sua et fortitudine obstructa missa, quae sunt huius temporis, faciamus.

Quae ultimas meas litteras consecuta sunt in ea urbe tum Regiae M-ti tum rev. dom. vicecancellario perscripsi [2]) simulque petivi, ut epistolarum

exempla descripta ad Ill. D. Vestram sine mora mittat, quod facturum puto. Legatio ad Regiam M-tem cardinali Aldobrandino magno poenitentiaro decreta est. In viam se dabit paucis interiectis diebus. Legatus ipse vir est bonus et integer et is cui 48 [3]) fidem praestare decrevit. Aiunt plerique, ita ut fieret 16 [4]) vehementer laborasse, ut vos per hominem sibi addictum de *neptis sue matrimonio* [a]) pertentet. Magnos quoque ab eo et extraordinarios *honores* [b]) 58 [5]) pollicentur isthac cum transierit, sed haec quoque litteris committentur. Egit etiam 48 [6]) cum 58 [7]) de 5 [8]). Itaque omnia illius et suscipit et probat, ut congressum quodammodo reformidare videatur, quo *nos* [c]) animosius in *arcem negotii invadamus* [d]).

Statim, ut ex urbe legatus Sanctissimi Domini Nostri pedem extulerit ego ad Italiae principes excurram, quos cum pontifex nondum a me salutatos cognovisset, valde probavit consilium, quod primam salutationem primae sedi deferendam putaverimus. Litteras gratulatorias ad magnum Hetruriae ducem cardinalem Ferdinandum [4]) quaeso, ut Ill. D. Vestra scribi regio nomine ad meque mitti iubeat.

Est in urbe Petrus quidam Demetrius profugus Moldaviae palatinus [9]), qui cupit opera et authoritate pontificis in pristinum statum reponi; alius palatinus Valachiae [10]) scripsit pontifici de sua observantia seque sub illius protectionem et authoritatem subiungit. Orator cum obedientiae regiae denuntiatione cupide exspectatur. Quae de magno sumptu caeterisque illius splendoribus coram egimus, video hic omnia ad summam moderationem ita revocata, ut non laudi sed vitio splendor omnis ducatur.

De tumultu Parisiensi, regis Henrici fuga, Guisii fortitudine ex rev. dom. vicecancellario litteris Ill. D. Vestra cognoscet [11]).

Illud quoque non praeteribo, ferri in coelum pleno modio verborum eas humanitatis et officii laudes, quibus Ill. D. Vestra serenissimum archiducem [12]) prosequitur plerique etiam scire ex me voluerunt, quas poenas dederint et patriae suae et Ill. D. Vestrae hostes infestissimi. Has, in quam quod nunc ipsi quoque sentiunt, quam boni et moderati consilii viro inimici fuerint maiores non possunt, nec aliud in hoste suo vitium deprehendunt, quam quod ad praestandam miseris misericordiam contumax est, cum hostes suos quotidie mortem optare videat et vitam rogare patiatur. Cur aiunt alii, ita valde est ab Austriaca domo alieno animo. Respondi plerisque: ab Austriaca ser-ma familia non esset fortasse alienus d. cancellarius, si tam turpes animos, per quos se in Regnum inferret, non elegisset. Summa est. Solum esse cancellarii ingenium aiunt, quod rex Stephanus magnitudini suae par haberet, sed ne hoc quoque erat nobis initio propositum, nec enim κολακείας proseque-

a) *Szyfra:* λτιεος ςδτ μψεηομκλοκ — b) *Szyfra:* πκλκητς — c) *Szyfra:* λκς — d) *Szyfra;* ψηφτμ λτςκεοο ολδψυψμδς

mur, quas quidam non procul abesse putat a scelere, sed nescio quomodo fit, ut nulla rerum maximarum occupatio tanta esse possit, quae cursum officii et observantiae nostrae testificandae interrumpat. Genus est hoc voluptatis meae sapientissimo accuratissimoque Ill. D. Vestrae iudicio mea omnia probari.

[1]) *Data wynika z diariusza Reszki pod dniem 28 V (o. c. 28) i z porównania z listami Reszki do W. Baranowskiego* (Bibl. Jagiellońska rkp. 159 k. 37'—40) *i do Zygmunta III* (*tamże*, k. 40'—42) *z daty 28 V 1588.*

[2]) *Ob. j. w.*

[3]) *Sykstus V.*

[4]) *Ferdynand Medici, kardynał, po śmierci brata Franciszka († 1588) złożył godność kardynalską i ożenił się z Leonorą, księżniczką lotaryńską.*

[5]) *Reszka,*

[6]) *Sykstus V.*

[7]) *Reszka.*

[8]) *Zamoyski.*

[9]) *Piotr Cercel VII był wojewodą wołoskim od VII 1583 do IV 1585. Następcą jego był Mihnea II (po raz drugi) od IV 1585 do II 1591.*

[10]) *Zapewne Mihnea II.*

[11]) *Ob. opis tych wypadków paryskich w liście* Reszki do W. Baranowskiego z 28 V 1588 *(j. w. przyp. 1). Gwizjusz, to Henryk de Guise, książe lotaryński, zamordowany 25 XII 1588.*

[12]) *T. j. arcyksięcia Maksymiliana, wziętego do niewoli pod Byczyną przez Zamoyskiego.*

1296. Bucella Mikołaj do Zamoyskiego — Brodnica, 29 V [*1588?*] [1]).

Od 21 dni leczy wraz z doktorem Kaliszaninem siostrę kanclerza, Zofię [2]), Opisuje sposób leczenia. Wyraża żal, że powstały znowu przeszkody, w jego nobilitacji. Prosi Zamoyskiego w tej sprawie o pomoc.

Bibl. Ord. Zam. Oryginały nie datowane. Ponieważ oryginał listu tego na razie zaginął dajemy tylko regest.

[1]) *Ponieważ nobilitacja Bucelli nastąpiła 12 IV 1589, przeto list ten musiał być napisany wcześniej, ale oczywista wówczas, kiedy już ta sprawa była aktualną, najpewniej w r. 1588. Bucella sam, zapomniał położyć obok dnia i miesiąca, datę roczną* (Pol. słow. biograf. II).

[2]) *Zofia Działyńska, żona Łukasza, zmarłego w r. 1583.*

1297. Piotr Cercel, ekswojewoda wołoski do Zamoyskiego [1]) — Rzym, 1 VI 1588.

Prosi o wstawiennictwo u Zygmunta Batorego, aby mu zwrócono skonfiskowane mienie w Siedmiogrodzie.

Archiwum Watykańskie, Borghese III, 72 k. 625—6. Kopia współczesna, na odwrocie adres: Copia de la lèttera del principe di Vallachia al gran cancelliere di Pollonia. *Obok*

receptum: Lèttera del principe di Vallachia al gran cancelliere. *Druk:* *1)* Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării-Româneşti, ed. A. Veress, Bucureşti 1931, III nr 81; *2)* Rossija i Italija. Sbornik istoriczeskiech materialow i izsledowanij, kasajuszczychsja snoszenij Rossij s Italiej, Sanktpetersburg 1913, II, wypusk 2 s. 433—6.

La buona volontà di V. S. Ill-ma verso me e verso le cose mie, e la pietà che nel occorrenze de miei miseri accidenti di Transilvania la mostrò d'havere di me, come pienamente m'ha ragguagliato il signore Franco Siuori, me le ha di maniera obligato, che se le forze mie fossero hora conformi a l'animo, le haverei già dimostrata quella gratitudine, che io mi riserbo altamente impressa ne la memoria, per darne segno, quando piacerà al Signore Iddio, che si cambi lo stato delle cose mie, e prima che adesso havrei [a]) per lo meno ringratiatala della prontezza sua verso me, se non mi havesse ritenuto l'aspettar cagione di potere à tempo pregarla, che la si degnasse di haver per raccomandati i negotii miei, et essermi di quello aiuto, che l'autorità sua può arrecarmi, come hora è nata occorrenza di farlo, poichè havendo io sempere, dopo la mia liberatione, per suprema e sola gratia divina concessami, havuta intentione di ritornare in pace e concordia con li signori Transilvani, come la christiana religione m'insegna, ho continuamente tentato, di trattare con debiti mezzi con loro, acciò mi restituissero quei beni, che ne lo stato di Transilvania mi furono levati, e là sono hora ritenuti, risolvendomi nel'avanzo di porre in oblio ogni grave ingiuria sopportata, e rinovare con felice augurio di perfetta pace la prima amicitia nostra: ma per quel che io mi sia in ciò adoperato, non ho ottenuto cosa alcuna, se bene molto tempo con infinite parole, senza conclusione, m'hanno trattenuto, il che vistosi da me, nè potendo indur la mente a rimuoversi dal primo desiderio di pace, risoluti di passare in Italia, per esplicare questo negotio a la Santità di N. Signore Sisto quinto, come di nostro capo, e referirmene, a quel che da lui mi fosse ordinato, et acciochè la reverenza dovuta a l'autorità sua inducesse l'ill-mo signor principe di Transilvania [2] ad usar con me termini di giustitia, e reintegrarmi in quel che m'è stato levato, et essendo con misericorde animo stata raccolta la causa mia dal Somme(!), Pontefice, si è esso per puro zelo christiano, e di pietà mosso a commettere all'Ill-mo cardinale Montalto, suo nipote, che per sua parte, et in suo nome scrivere [b]) sopra questo non solo in Transilvania a l'ill-mo cardinale Battori, et a detto ill-mo principe, ma ancora in Polonia a V. S. Ill-ma, sapendo Sua Santità quanto ella sia desiderosa della pace e tranquillità, non solo delle cose de la sua patria, ma ancora di quelle di Transilvania, movendolo a ciò lo stretto legame di parantela, ch'ella tiene con quel principe: nè solo è bastato a Sua

a) *W rkp.* laveri. — b) *Winno być* scrivesse.

Beatitudine fare scrivere al Cardinale, suo nipote, come ho detto, che anco per più efficacia ha voluto espressamente mandarne un breve al detto ill-mo principe, come da monsignor ill-mo nontio [3]) potrà V. S. Ill-ma esser ragguagliata; e per dar più segno di quanto habbi a cuore questo negotio ha risposto la somma di tutto questo nell'ill-mo e rev-mo suo legato apostolico, e in monsignore nuntio, dai quali duoi, ella sarà a lungo informata, quanto sia voluntorosa Sua Santità, che segua questo accordo, per pace sì de l'una, come de l'altra parte, e quel che sia intentione sua, che sopra ciò si tratti; et io per me le affermo che il maggiore de miei desiderii è di confermarmi amico con li signori Transilvani, e con il signore principe, verso il quale sa Iddio, che il mio animo è stato sempere affettionato; così come mi son sempre dato ad intendere, che Sua Signoria Ill-ma habbia havuto pietà dei casi miei, nè sia stata intentione sua principale, ch'io patissi, quanto ho sofferto ne suoi stati, e per questo spero, che non vorrà negarmi la restitutione di quei beni, i quali in Transilvania mi furono tolti, et in Transilvania si godono, senza che il signor principe ne senta utile alcuno; e per cotal cagione V. S. Ill-ma, che havendo io confidato così ne la prudenza [*e*] bontà sua, voglia protegere questa mia causa, rendendosi sicura, che sarebbe con estremo mio dolore, se io fussi forzato al fine a trattar di questi negotii col Gran Turco, con far che egli fusse avertito sì de la mia pregonia di trenta mesi in circa, à lui negata sempre, come de li trecento mila scudi, che mi sono ritenuti a torto; perchè la sà bene, come prudentissima, e consapevole degli andamenti di Turchia, che non potrebbe passare il negotio, senza grave pericolo dell'ill-mo principe, e non solo col dover pagare li scudi di 300 mila, ma il doppio ancora, e oltre che forse molta ruina poterebbe accaderne. Vieti Iddio, che acciò debba venirsi, e mi conceda, che possa havere effetto l'intento mio con lo stabilir ferma pace, e incorrotta amicitia con l'ill-mo principe, e con i suoi, non è essendo causa alcuna onde mi debba per humano. o per divino decreto esser negata richiesta così ragionevole. So che V. S, Ill-ma con l'autorità e saviezza sua potrà in cosa tanto honesta dispor molto dell'ill-mo principe, e de suoi baroni, e so anco che per humanità natia, la sarà pronta a farlo, et io per agevolar ogni difficultà, che potesse interrompere accordo, ho rimesso liberamente il tutto in Sua Beatitudine, e per conseguenza nell'ill-mo et rev-mo legato, sì che tutto quello, che da lui sarà conchiuso, giudicherò per ben fatto, e tanto ho stabilito. S'io volessi offerirmi sopra ciò a V. S. Ill-ma con dirle a lungo in quanto obligo io sia per restarne con lei, tratterei sì di cosa prolissa, come di superflua, sapendo che per suo antico uso ella è prontissima a l'opere di giustitia e di cortesia, ma se bene le impegno la mia fede, che in qualunque accidente io potrò servirla, opererò, che ella conosca negli effetti, se comodo mi si porgerà, quel

che in parole non voglio, nè potrei esprimerle; con che li bacio le mani, e prego nostro Signore Iddio, che la conservi in ogni prosperità. Di Roma, il giorno primo di Giugno 1588. D. V. S. Ill-ma.

[1]) *Piotr Cercel VII. był wojewodą wołoskim od VII 1583 do IV 1585. Następcą jego był Mihnea II. (po raz drugi) od IV 1585 do II 1591.*

[2]) *Zygmunt Batory.*

[3]) *Annibal z Kapui.*

1298. Zamoyski do Krzysztofa Radziwiłła, hetmana w. lit. Zamość, 2 VI 1588.

Listy Radziwiłła późno otrzymał, bo przebywał na Ukrainie, aż krymscy Tatarzy wrócili się nazad. O pisarstwo drohickie dla Grota [1]), na życzenie Radziwiłła, pilnie wstawiał się u króla. O Kokenhaus [2]) starał się po koronacji dla siebie, nie wiedząc, że o niego stara się też Radziwiłł. Bog to wie, jakom zniszczon i upadł, prawie wszystek ciężar nie tylko adwersarzow, ale i wszytkiego domu rakuskiego na sobie dzierżąc, i ktemu i tego i owego przyjaciela przy sobiem zawiodł. Przeto rad nie rad muszę im deesse, i samemu mi się też od głodu dobrowolnie zdechnąć nie godzi. Ale jako Bog to staranie obroci, to już na jego woli świętej. Wykupieniem tych zamkow czczono każdego za nieboszczyka krola, musiało aż przyjść na pruskie książe. Lubo to Imć panu Baltazarowi [3]) nie tylko Krol Imć, ale i Rzplta ofiarowała, niewiem jesli na tem bardzo wskora.

Archiwum Nieświeskie w Warszawie 18434/I. Oryg. z własnoręcznym podpisem i pieczątką sygnetową oraz adresem jak w nrze 1242. Druk: Script. rer. pol. VIII s. 96.

[1]) *Sambor Grot był pisarzem drohickim* (Niesiecki IV s. 293).

[2]) *Kokenhaus, Koknese, Kokenhuza, warowny zamek w Inflantach na pr. brzegu rzeki Dźwiny, odebrany, na mocy pokoju w Jamie Zapolskim, od Moskali w lutym 1582 r.* (Natanson—Leski Jan, Epoka Stefana Batorego w dziejach granicy wschodniej Rzeczypospolitej, Warszawa 1930, s. 125).

[3]) *Baltazar Batory, bratanek króla, zmarł 11 IX 1594. Otrzymał indygenat na sejmie 1588 r. za zasługi wojenne w czasie wyprawy pskowskiej; dowodził wówczas przednią strażą węgierską. Po śmierci króla Stefana wrócił do Siedmiogrodu* (Etienne Batory roi de Pologne, prince de Transylvanie, Cracovie 1935, s. 127—8).

1299. Zamoyski do Andrzeja Jerina, biskupa wrocławskiego Zamość, 5 VI 1588.

Nalega, by cesarz przyjął szybko zawieszenie broni i dopełnił innych warunków poddania się Maksymiliana pod Byczyną.

Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica 22. Kopia współczesna. Na odwrocie napis: Exemplum litterarum cancellarii R. P. ad r-mum d-num episcopum Vratislaviensem.

R-me D-ne d-ne amice obser-me.

Iam non adeo multum temporis superest ad initium mensis Augusti, nec tamen a R-ma D. Vestra missa est declaratio Caes. M-tis de die conventus commissariorum, imo ne de hoc quidem an Eius M-tas inducias approbaverit. Quod Regia M-tas et ordines Regni huius mirantur. Etenim et alendis copiis tanto maiores impensae fiunt et Respublica, cum nec pacem certam, nec bellum habeat, in incerto quodammodo statu esse videtur. Quaeso igitur, ut quam primum iis de rebus a R-ma D. Vestra certior fiam. Interim etiam nec Luboula reddita est ex formula pactionis ser-mi archiducis Maximiliani ad Bicinam, nec barones et nobiles captivi qui ad certam diem, nisi transactum esset, se sistere debebant, comparent. Eae res quantopere attingant personam ser-mi archiducis atque dignitatem totius familiae Austriacae et illarum nationum existimationem, facile R-ma D. Vestra pro sua prudentia et in dictis factisque constantia et fide existimat. Quarum utrique conditioni ut satis fiat peto hortorque. Bene valeat R-ma D. Vestra meque favore suo prosequatur. Zamoiscio die V mensis Junii anno D-ni 1588 [1]).

R-mae D. Vestrae amicus studiosissimus ad obsequia paratus. Joannes Zamoisky cancellarius et generalis capitaneus.

[1]) *Sytuację w jakiej list ten został wysłany oświetla* Schweizer J., Die Sukzessionswirren in Polen, s. LXXIX.

1300. Opaliński Andrzej do Zamoyskiego Kraków, 7 VI 1588.

Donosi o wynikach zabiegów zmierzających do pogodzenia kanclerza z Janem Zborowskim.

1) Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie. Teka Naruszewicza 93 s. 495—6. Zapiska proweniencyjna: Ex ms. Arch. Radziwiłł. Nesv. *Nagłówek: Kopia listu do p. kanclerza od p. marszałka koronnego. W archiwum Radziwiłłów pierwowzoru brak. 2) Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 186 s. 216, kopia współczesna oryginałowi. 3) Bibl. Ord. Zam. 1718 nr 40, kopia z rkp. Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 186.*

Jako w żadnej inszej rzeczy nie zwykłem nic czynić bez woli WM-ci, tak tym więcej w tych ktore też samemu WM-ci należą. Jakoż skoro p. gnieźniński [1]) do mnie list pisał, prosząc mię, abych się starał o rzeczy jego [a]), jakoby je z łaską Kr. JM. odprawić mógł w tym zatrudnieniu teraźniejszym, tedy ten list odesłałem razem do WM-ci, i potym jakom miał rezolucją od WM. w Zamościu, te-m trzy rzeczy z nim odprawował: dwie ktoreś mi WM sam powiedział, jakoby przezeń nic nie było turbowano in Republica in pos-

[a]) *2 i 3 brak* jego

terum, także jakoby od niego nie byli oppressi ci, ktorzy są secuti partes Kr. JM-ci. Trzecia, ktorą ja sam podał, abym go z WM. m. m. Panem uspokoił, jedno jakim by to wszytko sposobem obwarować, żeś jemu samemu drogę [a]) WM. kazał do tego pokazać; mowiłem z nim o tych wszytkich sprawach; o te pierwsze dwie chce, bądź przyrzeczeniem, bądź zapisem, obwarować to, jako się Kr. JM.-ci będzie zdało, o tę trzecią chce stać na rozsądku moim, że coś [b]) mu kolwiek naznaczę względem osoby WM-ci, czynić wszytko chce. Gdym tedy, ani z niego, ani sam u siebie drog do obwarowania tego naleść nie mogł, wypisałem to wszytko Kr. JM-ci, ktory odłożyć mi raczeł do pogrzebu Pana zmarłego [2]) tę wszytkę sprawę, na czym tymem ja radniej przestał, nadziewając się sam WM-ci. Otoż, iżeś WM. sam być nieraczeł, jam też nic nie chciał w tych rzeczach przez WM-ci dalej postąpić, i odłożona tak jest sprawa pana gnieźnińskiego z inszemi do dalszego czasu, jednak, mogłoliby to być z łaską WM-ci, życzełbych mu wyswobodzenia, zwłaszcza za dostatecznem obwarowaniem tych wszytkich trzech rzeczy. Proszę przeto WM., racz mi już WM. directe wolą swą oznajmić, bo ja w tej sprawie, jako w każdej inszej, nie radbym nic nad wolą WM-ci czynił. Mym zdaniem i WM-ci by nie od rzeczy uspokoić się z panem gnieźnińskim, za ktorym i insi z familiej jego łatwiej pojdą etc. Dat. z Krakowa dnia 7 Junii roku Pańskiego 1588 [3]).

[1]) *Jan Zborowski, kasztelan gnieźnieński, stronnik Maksymiliana i w czasie bezkrólewia głowa rodu Zborowskich. Pod Byczyną nie był i dlatego nie dostał się do niewoli kanclerza.*
[2]) *Pogrzeb króla Stefana odbył się w Krakowie 23 V 1588.*
[3]) *O sytuacji w jakiej ten list został wysłany ob.* Lepszy K., Walka stronnictw, s. 139 nn.

1301. Jerin Andrzej, biskup wrocławski do Zamoyskiego Nissa, 15 VI 1588.

W sprawie pertraktacji pokojowych z cesarzem.

Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica. Kopia bez zakończenia. Na odwrocie napis: Exemplum litterarum episcopi Vratislaviensis ad R. P. cancellarium. 15 Junii 88.

Ill-ris D-ne, amice charissime et honorande.

Hesterna die Cracoviensis quidam tabellarius Ill. D. Vestrae responsum ad priores mihi attulit litteras. Iam antea vero decima quarta Martii die Ill. D. Vestrae significavimus, Sac. Caes. M-tem dominum nostrum clementissimum tranquillitatis publicae studio in pacis tractationem cum Poloniae regno condescendisse atque hoc ipso inducias approbasse, quod militem in finibus hinc inde dispositum eosdem transgredi et Polonis damnum inferre non per-

a) *2 i 3:* drogęś — b) *2 i 3:* co

miserit, sicuti etiam nunc nostro veluti supremi Silesiae capitanei mandato, omnes principes et status quieti sunt, ac inducias magna cum constantia et fide observant. Quanquam autem meminimus Ill. D. Vestram, cum induciarum formulas ad nos mitteret, certum desiderasse tempus quo Sac. Caesarea M-tas voluntatem suam declareret, Ill. tamen D. Vestra pro sua prudentia videt rem et esse arduam et fortasse Suam M-tem Caesaream haec cum tota ser. domus Austriaca familia communicare. Expectamus quidem in dies Suae M-tis declarationem, nihilominus iterum de iis omnibus de quibus Ill. D. Vestra scribit Suam M-tem citissime faciemus certiorem, neque praetermittemus Ill. D. Vestrae haec significare, quamprimum Suae M-tis Caesareae responsum huc afferetur, quod brevi futurum arbitramur, exiguam igitur...

1302. Zamoyski do miasta Gdańska Zamość, 17 VI 1588.

Zmarły w czasie bezkrólewia podkomorzy chełmski zakupił od gdańszczanina Jerzego Sep sukno dla piechoty. Prosi o skłonienie kupca do zniżenia ceny, gdyż należność pragnie wyrównać. W załączniku wyrachowanie należnych sum za zakupy w Gdańsku.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,52 nr 791. Oryg. z własnoręcznym podpisem i załącznikiem polskim (kopia). Na odwrocie receptum: R. 6 VII 88.

Spectabiles domini amici charissimi.

Opus habui anno superiore panno pro peditibus, eum consobrinus meus olim d. succamerarius Chelmensis [1]) accepit a cive Gedanensi Georgio Sep eiusque socio. Ut tum omnia tumultuarie agebantur et festinanter ita, ut me d. succamerarius consulere non posset, pretium eius panni nimis magnum constituit. Mortuo d. succamerario volo ego fidem eius eliberare, sed tamen cuperem, si fieri posset, dominum Georgium ad moderationem pretii descendere. Res non mea tunc acta, sed Reipublicae, immensa damna perpessus sum, ut qui totam causam publicam sumptibus fere meis sustinuerim. Aequum igitur esset, iusto precio accepto me supra modum non gravare. Panni erant nigri simplices, Lundinensis stamina singula tum XXVI florenis vendebantur, hic vero ea XXXV aestimavit. Rogo igitur, ut ipsi hoc pretium, tanquam mei amici et Georgii magistratus, moderari velint. Nolim id diu negotium duci, sed quamprimum finiri. Operam D. Vestrarum, quam ea in re collocabunt, officiis meis compensabo. Reliqua d. Sorcius [2]) pluribus. Bene valeant D. Vestrae. Zamoscio die XVII[a] mensis Junii anno Domini 1589.

S'pect. D. Ve'strarum amicus studiosiss. Ioan Zamoiski cancell. et generalis cap. s'st.

Przywiozłem 10 belli sukna, w ktorych było postawow 75, w każdej belli po 18 postawow, postaw po fl. 35.

Odesłałem do Zawichosta belli $2^1/_2$, w ktorych było postawow 45.

Jak oddałem X. Konarskiemu [3]) belli $7^1/_2$, w ktorych było postawow 135.

Z tych $7^1/_2$ belli wydało się naprzod Jego M-ci panu podkomorzemu postawow 5.

Idem panu Wybranowskiemu [4]) na 244 hajdukow, po łokci 8 kładąc na każdego, uczyni postawow 52, a łokci 1952.

Idem panu Kiermańskiemu na osob 100, po łokci 8, wyszło postawow 22, acz ze 22-o niewziął tylko łokci 21, co wszystko uczyni łokci 800.

Idem na 100 strzelcow pana Holubkowych [5]) postawow 21, a ze 22 przydało się mi łokci ośm, co wszystko uczyni łokci 800.

Idem na 13 strzelcow, co się przy Jego M-ci obecnie bawią, dla listow wyszło łokci 104.

Inaczej tedy ich kupowano po fl. 26, drożej ich tak kupiono 9 fl.; 1620 fl. więcej byłoby się wydało nad to. A korzenie niepłacono jescze; uczyni za wszystko postawow 180 po 35 fl., a po 26 uczyni 4680 fl.

Za postawow 775 po 35 fl. przyjdzie 6125, a po 26 postaw uczyni 4550 fl., przyjdzie taniej za nie 1575.

Idem za korzenie przyjdzie 604 fl. 12 gr., kiedy się sukno będzie liczyło po 35 postaw, uczyni z korzeniami 6729 fl. 12 gr., a kiedy postaw sukna po 26, uczyni suma 5154 fl. 12.

[1]) *Wacław Uhrowiecki, podkomorzy chełmski* (Arch. J. Zam. III). *Por. też nr 1099.*

[2]) *Jan Szorc, sługa Zamoyskiego. Por. nr 1087 przyp. 1.*

[3]) *Konarski, proboszcz kaliski, członek familii kanclerza. Por. nr 1125.*

[4]) *Wawrzyniec rotmistrz pieszy, wsławił się w wojnach moskiewskich i odparciu szturmu arc. Maksymiliana na Kraków. Był dzierżawcą w dobrach Zamoyskiego. (Por.* Lepszy K., Oblężenie Krakowa, s. 95 i 110; *tenże,* Walka stronnictw, s. 121).

[5]) *Gabriel Hołubek, rotmistrz, ob. nr 1241 przyp. 2.*

1303. Zamoyski do miasta Gdańska Zamość, 18 VI 1588.

Rotmistrz [Łukasz] Serny z bračmi ma wierzytelności 7000 zł. na dobrach zmarłego radcy i mieszczanina gdańskiego Michała Koslera. Ponieważ Serny jest w służbie Rzpltej, w miejscu odległym od Gdańska, kanclerz dał polecenie staroście knyszyńskiemu Janowi Szorcowi, aby w Gdańsku w tej sprawie się porozumiał. Kanclerz prosi o załatwienie tej sprawy, tak, by Serny, jeśli dobra te zostały zabrane przez radę miejską, otrzymał ze skarbu miejskiego pieniądze za nie.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,52 nr 791. Oryg. z własnoręcznym podpisem. Na odwrocie receptum: R. 6 VII 88.

1304. Reszka Stanisław do Zamoyskiego Bononia, 27 VI 1588.

Relacja z misji dyplomatycznej w Florencji.

Bibl. Jagiellońska rkp. 159 k. 54'—55'; kopiariusz Stanisława Reszki. W nagłówku ręką Reszki dopisano: Regni cancellario d. Zamoisky.

Ill-me D-ne Patrone observandissime.

Uczyniwszy wszytkiemu dosyć, co jedno mnie w instrukcji mojej do Rzymu zlecono było, obrociłem sie do ich m. książąt włoskich, i jużem się odprawieł we Florencji, co szerzy Krolowi JM. i jm. ksiedzu podkanclerzemu wypisuję [1]).

Bełem barzo wdzięcznie przyjęt na pałac i trzy dni zatrzymany, patrząc na kosztowne spectacula i na cursus essedarum i na gonitwy, ktore częścią dla święta S. Jana, częścią na przyjazd książecia jm. mantuańskiego [2]) sprawowane beły. Czwartego dnia dał mi odpis na list Krola JM., przy ktorego oddaniu ukazował mi sekretarz książęcy cavaglero *(!)* Vinta [3]) list nieboszczyka krola Stefana cum titulo ser-mi magni ducis i zostawieł mi utriusque inscriptionis copiam. Prosieł, abym do kancelarji naszy pisał, żeby nie odmieniali tego tytułu, ponieważ też inszy krolowie tak piszą, jako ukazował list krola jm. szwedzkiego [4]). Jam na długą mowę jego więcy nie odpowiedział, jedno żem chciał do kancelarji pisać.

Racz WM. moj miełościwy Pan opatrzyć wedla *(s.)* zdania swego. Przyjaźń tego wielkiego re et nomine książęcia nie może nam być jedno summo honori. Spominał w swojeich ze mną rozmowach kielkakroć osobe WM-ci, przyrownając dawnym wielkim i mądrym hetmanom i senatorom, powiadając że z tego samego, choć nieznajomego, barzo WM. miełuje, że con il suo gran valore ne rapresenta li grand homini de quelli famosissimi secoli. De conflictu, de captura [5]) omnia minuta chciał wiedzieć, i to barzo chwaląc, że tak humaniter jest uszanowany captus. Przytym i to racz WM. wiedzieć, że mieszka we Florencji dawny moj wielki przyjaciel, ktory też w Polscze był *Canobius* [a]) 43 [6]). Temu powiedział 16 [7]), że u niego jest 58 [8]); chciał zaraz do niego przyść, ale 58 [8]) uprzedzieł. Po rozmowach inszych na to przypadł 43 [6]), pytając jeśli już naznaczono *uxor* [b]) pro 52 [9]). Rzekł 58 [8]), że nie wie aby beło naznaczono. Rzekł 43 [6]): mowiełem prawi raz abo dwa o tym cum 16 [7]), żeby mogł *neptem suam Leonoram dare uxorem* [c]) 52 [9]), a jego *sororem* [10]) *accipere pro se* [d]), na co *arrisit* [e]), inquit, 16 [7]). Począł zatym 43 [6]) explicare *commoda* [f]) et *dignitat[e]m* [g]), quae ex hac *coniunctione* [h]) nasci posset i wiele

[a]) *Szyfra:* φψλχχοδς — [b]) *Szyfra:* δγκη — [c]) *Szyfra:* λτιετμ | ςδψμ | ντκλκηψμ | υψητ | δγκητμ — [d]) *Szyfra:* ςκηκητμ | ψφφοιτητ | ιηκ | ςτ — [e]) *Szyfra:* ψεεοςοε, *właściwie więc mylnie:* attisit. — [f]) *Szyfra:* φκμμκυψ — [g]) *Szyfra:* υοςλοεψεμ, *więc mylnie* dignitatm — [h]) *Szyfra:* φκλοδλφεοκλτ

o tym mowieł. Odpowiedział na wszytko 58 [8]) krotkimi słowy. A co wiedzieć co się stanie, i obawia się, że to podowno *(!)* naprawa [11]) 16 [7]). Co summatim wypisuję, aby WM. raczeł i myśli ludzkie wiedzieć. Ja jutro do Ferarza a potym do Wenecji jadę, gdzie powiadają tuteczny panowie Polacy, żeby miał być Stadnicki [12]). Około Wenecji sie zatrzymam, aż mi WM. dadzą znać co dali czynić będę miał. Ale i tego żalu i wstydu swego nie zamilcze, że dawszy mi Montelupi mandat do Rzymu, aby mi była płacona menstrua provisio flor. 200, ktorąś WM. moj miełosciwy Pan zjednać mi raczeł, zaś ten to mandat rewokował i mnie nic nie dano. Zaczym mi do tego przyszło, do czego pierwy nigdy, żem musiał wyjachać, nie popłaciwszy com jadł i pieł. Prosze racz WM. rozkazać, aby co Krol JM. dał, Gastold nie brał, a o dalszą instrukcją przytem, co będę miał czynić. Posyłam WM. opus ks. Tomasa Tretera naszego, ktore po włoski ziemi roznosiemy non sine aliqua laude patriae [14]). Łasce sie WM. mego m. Pana zalecam. Datum Bononiae 27 Junii 1588.

[1]) *List do Baranowskiego z tejże daty ob. Bibl. Jagiellońska rkp. 159 k. 52'—4. Reszka przybył do Florencji 22 VI; 23 i 24 miał audiencję u ks. Ferdynanda Medici, a 25 t. m. opuścił miasto udając się do Bononii* (Diarum, s. 212—4).

[2]) *Wincenty książe Mantui ożeniony z Leonorą Medici, córką zmarłego księcia Franciszka, a synowicą panującego w. ks. Ferdynanda.*

[3]) *Belizariusz Vinta, sekretarz w. ks. Ferdynanda.*

[4]) *Jan III szwedzki.*

[5]) *T. j. o bitwie pod Byczyną i wzięciu do niewoli arc. Maksymiliana.*

[6]) *Jan Franciszek Mazza de Canobio był wysłannikiem Piusa V w r. 1561 do Moskwy, ale nie został przepuszczony przez Polskę; w l. 1580—86 był biskupem w Forli, zrzekł się jednakże tej godności i został nuncjuszem apost. w Florencji. Zmarł w r. 1589. W dalszym ciągu tego listu szyfra 43 oznacza Canobia.*

[7]) *Ferdynand ks. Medici.*

[8]) *Reszka.*

[9]) *Zygmunt III.*

[10]) *Anna Wazówna, siostra Zygmunta III.*

[11]) *Podowno = podobno. Naprawa = poduszczenie, namowa. Naprawać = namawiać* (Linde, Słow. jęz. pol. III s. 268).

[12]) *Stanisław Stadnicki „Diabeł", stronnik Maksymiliana* (Sokołowski August, Diabeł Stadnicki, Ateneum 1883 IV).

[13]) *Sebastian Monteluppi, kupiec krakowski, z pochodzenia Wenecjanin, utrzymywał pocztę* (Ptaśnik J., Z dziejów kultury włoskiego krakowa, Rocznik krakowski, II s. 47 nn.)

[14]) *Mowa tu o dziele ks. Tomasza Tretera* Reges Poloniae *wydanym w r. 1588 w Rzymie.*

1305. Zamoyski do miasta Lwowa Zamość, 29 VI 1588.

Ponieważ jest „w traktaciech" ze Lwowem w sprawach Zamościa, więc prosi, by nim one zostaną zawarte przepuszczono wolno z towarami a m. i.

60 statkami małmazji, mieszczanina i kupca zamojskiego, Greczyna, Manoli'ego Mazopetę.

Archiwum Aktów Dawnych miasta Lwowa: Dział „Listy". Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczątką i adresem jak w liście z 2 I 1587. Inną ręką receptum: 29 Julii red.

1306. Reszka Stanisław do Zamoyskiego Wenecja, 8 VII 1588.

Zdaje sprawę ze swej misji dyplomatycznej w Wenecji. Stanisław Stadnicki zabiega na rzecz arc. Maksymiliana na dworach książąt włoskich. Zamiary Reszki na przyszłość.

Bibl. Jagiellońska rkp. 159 k. 63—63', kopiariusz Stanisława Reszki. Kopia z nagłówkiem samego Reszki: Regni cancellario d-no Zamoisky.

Ill-me D-ne D-ne Patrone observandissime.

Jakom sie telko z polskich granic wychylieł pisywałem WM. memu m. Panu wszytko, co sie w sprawach mnie zleconych toczeło. Mam za to, że pisanie moje tak częste, acz nie po niektory części do rąk WM. mego m. Pana dochodzieło. Teraz racz WM. moj m. Pan wiedzieć, żem z Rzymu, odprawiwszy wszytko, po legacie dobrze wyjachał do Florencji prosto [1]), gdziem beł wdzięcznie przyjęt i czwartego dnia odprawion barzo uczciwie. Com tam począł de *matrimonio* [a]) 52 [2]) wypisałem; jest widzę o czym myslić, a prima fronte się nie otrzesać. Wiele tu rzeczy ludzie przeględają [3]), co by za tym przypaść mogło, ale wszystko nie może być papierowi powierzono. Pisałem szerzy przedtym.

Książęcia jm. ferarskiego [4]) nie zastałem, jeździeł po swym państwie. Beł u niego Stanisław Stadniczki [5]) i kilką godzin, niżem ja przyjachał, on z Ferarza ku Mantui wyjachał. Był i w Wenecji u książęcia, w Padwy z pany Polaki towarzyszeł, dziwne sobie nadzieje czyniąc i swemu książę[ciu] jm. [6]), ktorego obiecuje koronowanego widzieć za rok. Mnie przyjaciele przestrzegali, abym się i w Padwy niewiele i gdzieindzie mni, ale nawięcy w Wenecji zatrzymawał dla wiela przygod. Tum onegda przyjechał, a s. Gioan *(!)* et Paulo w klasztorze stanął, wczora audie[n]cją pierwszą miał barzo wdzięcznie przyjetą, o czym dosyć pisze i Krolowi JM. i jm. ks. podkanclerzemu [8]). Drugą secretam audientiam chciałbym mieć w poniedziałek przyszły [9]), gdzie proponuję to, co w mojej instrukcji zlecono. Chęć nie małą widze tych tu ludzi ku nam i panu naszemu, jednak jeszcze premunt alto corde voluptatem. Są i ci co grożą, na com onegda jednemu odpowiedział illud philosophi:

[a]) *Szyfra:* μψεησμχλοχ

Iphicrate conde gladium, certe bis victis arma ponenda sunt. Libertatem tueri magis illi semper potuerunt, qui nunquam habuerunt, quam qui perdiderunt.

Ja się tu per Augustum zatrzymam w ktorym klasztorze, na ktory czas, jesli rozkazania żadnego od Krola JM. mieć nie będę, do swy się rezydencji obrocę; bo i to mam sobie za znak wolnego uczynienia, że mi prowizją naznaczoną zakazano zasie płacić, raz rozkazawszy, za co mie w Rzymie barzo było wstyd, i Krolewi *(s.)* JM. coś przypisują, iż tak odmieniać dopuscza consilia swoje, ale o tym dosyć i pierwy było. Łasce sie WM mego m. Pana pilnie zalecam. Datum Venetiis 8 Julii 1588.

[1]) *Kardynał Hipolit Aldobrandino opuścił Rzym 2 VI udając się do Polski, zaś Reszka ruszył w podróż do Florencji 17 VI, gdzie przybył 22 t. m. i zabawił do 25* (Stanislai Resci Diarum, s. 212—14).

[2]) *Zygmunt III.*

[3]) *Przeglądać, tyle co przejrzec, przewidywać* (Linde, Słow. jęz. pol. IV s. 526).

[4]) *Alfons II.*

[5]) *Stanisław „Diabeł" Stadnicki, stronnik Maksymiliana* (Sokołowski August, Diabeł Stadnicki, Ateneum 1883 IV).

[6]) *T. j. Maksymilianowi.*

[7]) *Reszka przybył do Wenecji naprawdę już 2 lipca i stanął w klasztorze dominikańskim św. Piotra i Pawła* (Diarium, s. 215—16).

[8]) *Opis audiencji w listach do Zygmnnta III* (Bibl. Jagiellońska rkp. 159 k. 60—60') *i do Baranowskiego (tamże,* k. 61—61'). *Mowa Reszki tamże,* k. 59—60. *Por.* Diarium, s. 220—21.

[9]) *Istotnie otrzymał Reszka tę audiencję w ów poniedziałek 11 VII* (Diarium, s. 221).

1307. Jerin Andrzej, biskup wrocławski do Zamoyskiego — Nissa, 15 VII 1588.

W sprawie zawieszenia broni.

Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica. Kopia współczesna. Na odwrocie napis: Exemplum litterarum r-mi d-ni episcopi Vratislaviensis ad cancellarium in regno Poloniae.

Illustris etc. Salutem in D-no.

Recenti tenemus memoria quid Ill. D. Vestra semel atque iterum ad nos perscripserit atque certum Sacrae Caesareae M-tis domini nostri clementissimi de conditionibus induciarum desideraverit responsum. Cum autem eo tempore Ill. D. Vestrae nihil certi significari potuerim [a]) et hac die S. Caesarea M-tas voluntatem suam de iisdem induciis nobis transmiserit, pollicitationis nostrae memores, sine mora per nuntium hunc peculiarem etiam authenticas Suae M-tis litteras, maioris certitudinis causa, mittendas esse duxi-

[a]) *W rkp.* potuerit *bez wątpienia błędnie.*

mus Ill. D. Vestrae, nec dubitamus eidem curae fore, ut a statibus Poloniae regni aequissimae Suae M-tis voluntati de vicinorum regnorum ac ditionum tranquillitate et securitate sincere satisfiat. Qua de re certum expectamus responsum et si quid superest, Ill. D. Vestram in D-no recte valere ac feliciter optamus. Nissae 15 Julii anno 88.

1308. Maksymilian, arcyksiążę do Zamoyskiego Krasnostaw, 21 VII 1588.

Przesyła listy od Kurtza i Hanniwalda z dworu cesarskiego. Trudności z ekspedycją ze strony Marka Sobieskiego. Przyjazd Karola Sernteina. Prośba o przedłużenie urlopu dla Kurtza i Hanniwalda.

Bibl. Ord. Zam. ser. I t. II pl. 4 nr 10. Oryg. z własnoręcznym podpisem i adresem na odwrocie: Illustri et Mag. amico nostro honorando, d-no Jo... de Samoscio, supremo... Poloniae cancellario... exercitus duci generali.

Illustris et Mag-ce D-ne amice honorande.

Miserunt nobis ad Sac. Caes. M-tem ablegati consiliarii nostri Engelhardus Curtius et Andreas Haniwald [1]) iam iam veredarium cum M-tis Suae literis, quas Mag. Vestrae, ut eo plenius rem omnem inde cognoscere possit, communicandas esse duximus. Noluit quidem prima fronte Marcus Sobieski [2]) dictum veredarium ad nos admittere, usus excusatione quod sibi idipsum a Mag. Vestra esset prohibitum. Verum ubi nos institimus ac ei praefatas literas visendi et inspiciendi facultatem dare (uti etiam factum est) diximus, tandem permissit. Speramus itaque Mag. Vestram id non aegre laturam, nec ipsi imputaturam esse.

Carolus a Serntein [3]), ut Mag. Vestra ex aliis literis hisce pariter adiunctis intelliget, brevi cum uberiore resolutione ad nos venturus est. Caput vero negotii in conuentum domus nostrae Austriacae, qui sub initium sequentis mensis Augusti habebitur, differtur [4]). In quem finem petitur a memoratis Curtio et Haniwald, ut eis Mag. Vestra praefixum terminum huc redeundi ad duas vel tres hebdomadas prorogare et extendere velit. Quod cum commissionis eorum ratio maxime exigat, tum utrique nostrum hoc loco multum interest. Non dubitamus igitur quin Mag. Vestra illorum notis libenter sit annutura. Ne autem veredarius hic longe detineatur, rogamus Mag. Vestram, ut eo nomine consensum suum haud gravatim ad nos tanto citius perscribere et adiunctum literarum fasciculum una remittere, seque etiam ratione induciarum erga Caes. M-tem resolvere, necnon ipsi veredario, quo celerius regredi possit, de postis (Podwoda) prospicere velit. De caetero valeat Mag. Vestra bene et feliciter. Datae Crasnostauii 21 Julii Anno 1588.

Maximilianus.

[1]) *Engelhard Kurz i Andrzej Hanniwaldt, sekretarze i doradcy Maksymiliana, za pozwoleniem kanclerza zostali wysłani przez arcyksięcia do Pragi w sprawach pokoju* (Schweizer J., Die Sukzessionswirren in Polen, s. LXXX).

[2]) *Marek Sobieski, dowodził strażą nad uwięzionym arc. Maksymilianem w Krasnymstawie.*

[3]) *Serntein Karol, radca cesarski jeździł w związku z traktatami pokojowymi dwukrotnie do Polski. Pierwszy raz na wiosnę r. 1588. Teraz otrzymał w Pradze rozkaz wyjazdu 11 VII, lecz dopiero 18 opuścił Pragę* (Schweizer J., *j. w.* s. LXXX).

[4]) *Kongres arcyksiążąt radził w sprawach pokoju lub wojny z Polską od 7 VIII do 20 VIII* (Schweizer J., *j. w.* s. LXXXII—LXXXVI).

1309. Zamoyski do Aleksandra Koniecpolskiego — Zamość, 27 VII 1588.

Odpowiada na jego prośbę o poparcie, i deklaruje mu swą przyjaźń.

Bibl. Ord. Zam. ser. II t. I pl. 1 nr 23. Oryg. z podpisem własnoręcznym, ze śladem pieczątki i adresem: JM-ci Panu Aleksandrowi Konieczpolskiemu staroście wieluńskiemu mnie m-ciwemu Panu i przyjacielowi.

M-ciwy Panie starosto. Zaleciwszy służby swe w łaskę WM.

Przekładać WM. raczy służby swe w Rzpltej, te ja i każdy wie, że byli krwawe [1]), łaskę swą ku mnie, i te ja uznawam, i pewnie to wszytko do służby WM-ci w tej sprawie by mię było radniej pociągnęło, byś był WM. w ten czas, gdy drugi, a nie po tem tak długo, mnie w tem używał. Więc i na to co nie jest wedle prawa, nie telko mnie, ale i WM-ci trzeba się obejźrzeć. O tamte w krakowski ziemi dzierżawki obiecałem staranie; odniosłem respons przez pana Ostroroga [2]), że miały być dane, potem zaś przez tegoż repulsam. A nie maszże WM., abym ja, kwoli tej tam osobie, prośby za WM. odstąpić miał, nie zadziałał mi tego tak rad u Warszawy, pewnie i sam te repulsam na poły z WM-cią cierpię. In summa ja WM-ci służebnikiem jestem na sumnienie i słowo me, proszę racz też WM. być łaskawem, bez czego człowiek, i na tem i na onem świecie, co być może? W czem ja będę mogł WM-ci, to dwoje sobie telko zachowawszy, służyć rad będę, a nie radniejbym był służył rodzonemu bratu, bom WM-ci pewnie i z strony Rzpltej i z strony osoby swej powinien. Łasce sie WM-ci zalecam. Z Zamościa 27 Julii 1588.

WM. uprzejmy przyjaciel i sługa J. Zamoiski pps.

[1]) *Koniecpolski brał udział w walce z arc. Maksymilianem pod Krakowem i Byczyną.*

[2]) *Jan Ostroróg, podczaszy kor.*

1310. Zamoyski do Andrzeja Hanniwaldt'a — Zamość, 28 VII 1588.

W sprawie terminu powrotu do Polski.

Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica. Oryg. z własnoręcznym podpisem.

Generose D-ne, amice char-me.

Possunt D. V. aut subsistere Pragae, aut, si iam sunt in itinere, reverti iterum Pragam, modo D-nes Vestrae sistant se ad XXIIII Augusti, et caeteris, quae in cautione illorum continentur, satisfaciant; quod ad diem illam qua in cautione est non venerint, non erit illis fraudi, curent vero ut de omnibus rebus plenam resolutionem adferant [1]). Quod vero D-tio Vestra tantopere sollicita sit de monumentis Kosleroganis ingentes gratias ago et ut ea secum authentice adferat rogo [2]). Bene valeat D-tio Vestra. Zamoscio die 28 Julii anno 1588.

Generosae D-nis Vestrae amicus studiosissimus Ioan. Zamoiski cancell. et generalis capitaneus sst.

[1]) *Sekretarz Maksymiliana Andrzej Hanniwaldt, wzięty do polskiej niewoli został z niej wypuszczony za kaucją. Powrotu jego do Polski dotyczy niniejszy list.*

[2]) *Monumenta Koslerogana, to bez wątpienia jakiś rysunek, lub wizerunek herbu Zamoyskiego, Koźlerogi (Jelita).*

1311. Sobieski Marek do Zamoyskiego — Sandomierz, 5 VIII 1588.

Prosi o zwolnienie go z obowiązku czuwania nad uwięzionym arcyksięciem Maksymilianem.

Bibl. Ord. Zam. ser. II pl. 58 nr 3. Autograf z adresem inną ręką: Jaśnie wielmożnemu Panu panu Janowi Zamoiskiemu kanclerzowi i hetmanowi koronnemu etc. etc. memu Panu i dobrodziejowi.

Jaśnie Wielmożny a mnie miłościwy Panie.

Z pana Popławsskiego [1]) zrozumieć WM. będziesz raczył, że ani w Nowem mieście [2]), ani w Wiślicy nie chce mieć arcyksiążęcia [3]) jm. p. wojewoda [4]); sam w Sendomirzu, ile [*w*] wielkiem zamku, barzo nam nie cudnie, zaś ...ła [a]) kupa ludzi; ja dla Boga proszę m. m. Panie, raczże mię WM. z tej niewolej wyzwolić. Mam żonę, dzieci, w te trwogi ani wiem, co z niemi rzecz [b]). Zabrałem konie, sługi z domu, do tego na Wołyniu mam zameczek, w ktorembym jednak chłopkow i zbioru ich mogł obronić, to i tego przydzie odbiedz. Wszakem dosyć trwał z niemałem kosztem swem i pracą, niech wżdy już temu będzie koniec uniżenie WM. m. m. Pana proszę. Nie wiem nad kiem sam ma być moj regiment, przydzie mię potem samemu arcyksiążęciu pilnować. Widzę, że arcyksiążęciu haniebnie się sam przykrzy, wolałby gdzie indziej zetrwać, o co bardzo prosi. Z tem się z uniżonemi służ-

[a]) *Wydarte miejsce na parę liter.* — [b]) *W autogr.* rzec.

bami memi w m-ciwą łaskę WM. m. m. Panu zalecam. Dan. Sendom[ierza] 5 Aug. WM. m. m. Pana sługa M. Sobiesski ręką ss.

Piechota jutro wyńdzie, szłaby była dziś, ale jeszcze żołnierzow nimasz, aż jutro będą. Musiałby był zamek pustkami zostać.

[1]) *Zapewne Piotr, sługa woj. lubelskiego Mikołaja Firleja.*
[2]) *Nowe Miasto Korczyn, miejsce zjazdów szlachty małopolskiej.*
[3]) *Arc. Maksymilian.*
[4]) *Zapewne Jan Tęczyński, który 10 I 1588 mianowany był woj. sandomierskim.*

1312. Zygmunt III do Zamoyskiego Kraków, 8 VIII 1588.

W sprawie szkód, jakie ponieśli kupcy gdańscy w czasie elekcji od woj. Górki.

Bibl. Ord. Zam. ser. II t. II pl. 4 nr 4. Oryg. z podpisem własnoręcznym, pieczęcią papierową i adresem: Jaśnie Wielmożnemu Janowi Zamoiskiemu kanclerzowi i hetmanowi wielkiemu koronnemu, bełskiemu, kniszyńskiemu, malborskiemu etc. staroście uprzejmie nam miłemu.

Zygmunt Trzeci *etc.* Jaśnie Wielmożny uprzejmie nam miły.

Często a gęsto niektorzy kupcy gdańscy, to jest Lampert von Bommel, Matheus Kniss, Balcer Reister, Sebald Sniter, Zigmunt Krap supplikacyami swemi molestują nas, uskarżając się na wojewodę poznańskiego [1]), o to, co im po elekcyej w Gnieźnie towarow nie mało zaarestował i do szkody wielkiej ich przywiodł. W rzeczach tedy tak na ten czas będących, nie baczymy co by inego z tym uczynić, jedno abyś Uprz. Wasza gimieniem *(s.)* naszym wojewodę poznańskiego serio napomniał, aby on tym kupcom usprawiedliwił się, i za to im dosyć uczynił bez dalszych odwłok, jakobyśmy od nich więcej nabiegani i molestowani nie beli. Życzemy przytym uprz. Waszej dobrego zdrowia. Dan z Krakowa dnia VIII sierpnia roku Bożego MDLXXXVIII, panowania naszego roku pierwszego.

Sigismundus Rex.

[1]) *Stanisław Górka.*

1313. Reszka Stanisław do Zamoyskiego *Praglia, ok. 11 VIII 1588* [1]).

Konfirmacja Ottona Schenckinga na biskupstwo wendeńskie. Nowiny z Zachodu.

Bibl. Jagiellońska rkp. 159 k. 72—72', kopiariusz Stanisława Reszki. Kopia bez daty.

Ill-me D-ne Patrone observandissime.

Ad diem 17 Augusti zabawiając sie tu około Wenecji, aż do dalszy nauki i rozkazania J. Krol. M. naszego m-ciwego Pana, oddał mi list WM-ci mego m. Pana, sługa jm. ks. nominata wendeńskiego [2]), ktory do Rzymu po konfirmacją jedzie, a był de data z Zamościa 26 Maii. Wyrozumiałem z niego, iż moje pisanie WM. mego m. Pana dochodzieło, z czegom sie tym barzy kochał, żem jemu niemało rzeczy ważnych a uszu WM. mego m. Pana godnych powierzeł, ktemu, żem tu moją pilnością chciał jeszcze tym więcy WM. mego m. Pana w tym ubezpieczyć, żem jest życzliwym i uprzejmym sługą WM. mego m. Pana, et laudum istarum clamosissimus praeco, ktorymiś teraz WM. świat chrześcianski napełnieł. Nie zaniecham i na potym do pierwszy pilności, bedzieli i co więcy mogło być, przyłożyć, abym się z każdy miary WM-ci przysłużyć mogł.

Co mi WM. rozkazujesz, abym pomogł do ekspedycji rychły jm. ks. nominatowi wendenskiemu, z chęcią wszytko rad uczynię, ale żem na ten czas od Rzymu daleko, prośbą swoją dosięgać będę m-ciwych panow i przyjacioł, aby ty to sprawie pomocny być raczeli, jednak się obawiam, aby od Ojca Ś. tyż odpowiedzi nie odnieśli, ktorąm ja odniosł gdym o ekspedycją Chelmensis et Camenecensis episcopatus prosieł, że ta odprawa być nie może, aż będzie oboedientia solemnis publice oddana. Co aby sie rychło stało jużem pisał, że i sam Ociec Ś. sollicitował.

O inszych sprawach dawałem wszytko dostatecznie WM. memu M. Panu znać. Naostatek nie wiedząc dopiero teraz, jeśli moje wszytkie listy dochodziały, posłałem ks. Kolaczkiego, archidiakona poznańskiego [3]), ktory sie wszytkiemu przypatrzeł i przysłuchał, aby dostateczną sprawę o wszytkim dał, a mnie zaś dalszą wolą i rozkazanie J. Krol. m-ci oznajmieł i odniosł.

Armatę snać hiszpańską wiatr rozproszeł i uszkodzieł, tak że się musiała po bezpiecznych portach in Lusitania [4]) zatrzymać. Pokoj abo ugoda w Paryżu miedzy krolem a poddanymi snać doszła, ale sie ludzie boją, aby to trwało było [5]).

Inszego na ten czas nic nie mając łasce sie WM. mego m. Pana pokornie zalecam.

[1]) *Datę tego listu ustaliliśmy na tej podstawie, że terminem ad quem musi tu byc 17 VIII, t. j. dzień, o którym wspomina Reszka, że do tej daty ma zamiar pozostac pod Wenecją, terminem zaś a quo jest wiadomość o rozproszeniu wielkiej armady i ugodzie paryskiej, o czym notuje Reszka w swoim Diariuszu pod 7 VIII, niemal tymi samymi słowy, co w niniejszym liście. Reszka w Diariuszu nie notuje wprawdzie o żadnym liście do Zamoyskiego w dniach między 7 a 17 VIII, ale wiadomo, że 11 VIII pisał listy do Polski i wobec tego przypuszczamy, że 11 VIII jest datą niniejszego pisma. Reszka przebywał wówczas w opactwie benedyktyńskim Praglia, w górach Enganejskich, pod Padwą* (Stanislai Rescii Diarum, s. 224).

[2]) *Otto Schencking.*

[3]) *Marcin Kolacki. Wysłał go Reszka do Polski 18 VII 1588* (Stanislai Rescii, Diarum, s. 224).

[4]) *Kraj w Hiszpanii między Duero i Tajo.*

[5]) *Wiadomość, jak się okazało, nieprawdziwa.*

1314. Zamoyski do Krzysztofa Radziwiłła, hetmana w. lit. Zamość, 21 VIII 1588.

Poleca się życzliwości Radziwiłła.

Archiwum Nieświeskie w Warszawie 18434, teka 467, 2206 k. 43. Autograf z pieczątką sygnetową i adresem ręką sekretarza: Oswieconemu Panu panu Chrzystophowi Radziwiłowi książeciu na Bierżach i Du[binkach, wojewodzie] wileńskiemu etc. mnie m-ciwemu panu i przyjacielowi.

Oświecony m. Panie. Służby swe uprzejme w m. łaskę WM-ci zaleciwszy etc.

Prosiłem p. Stojeńskiego, aby służby me w łaskę WM. zalecił, zdrowie WM. nawiedził. Iterum atque iterum prosze nieracz mie WM. zaniechiwać w służbach swych, w czym bym się do nich mogł zgodzić. Panie Boże daj, abym WM. w dobrym zdrowiu oglądał. Łasce sie WM. zalecam. Z Zamościa 21 Augusti 1588.

WM. swego m. Pana powinny swager i sługa J. Zamoiski.

1315. Górka Stanisław do Zamoyskiego Krasnystaw, 24 VIII 1588.

Bibl. Ord. Zam. t. VII pl. 61 nr 2. Oryg. z podpisem częściowo własnoręcznym, ze śladem pieczątki i adresem: Jaśnie Wielmożnemu Panu panu Janowi Zamoiszkiemu, kanclerzowi i hetmanowi wielkiemu koronnemu etc. etc. mnie wielce m-ciwemu Panu a przyacielowi.

Jaśnie Wielmożny m-ciwy Panie Kanclerzu. Uprzejme przyjacielskie służby moje zalecam pilnie do łaski WM. m. miłościwemu Panu etc.

Iżeś mi WM. m. miłościwy Pan tych pieniędzy pożyczyć raczył do potrzeby mojej, WM. m. m. Panu (jako za insze wszystkie łaski, tak i za te) wielce dziekuję, i starać się o tym będę, że sie da Pan Bog WM. m. m. Panu na czas naznaczony rad ugiszczę *(s.)* w zapłacie tych pieniędzy. A łaski tej uczynność WM. m. m. Panu zasługować powinien być chcę czasu każdego etc. Posyłam WM. m. m. Panu cyrograf na te pieniądze, taki, jako była wola i rozkazanie jm. ks. Conarskiego, ktoremum go do ręku oddał etc. A z tym się powtore zalecam do łaski WM. jako m. m. Panu. Dat. Crasnostaviae d. 24 Augusti 1588.

WM. m. m. Pana uprzejmy przyjaciel i sługa Stanisław grabia z Gorki wojewoda poznański, buski, kolski etc. starosta manu propria[1]).

[1]) *Por. w tej sprawie* Lepszy K., Walka stronnictw, s. 146—7.

1316. Tolosano (?) **do Zamoyskiego** [1]) *Praga, pocz. września 1588.*

Prosi o wystawienie przez króla polskiego asekuracji w sprawie pokoju z cesarzem.

1) Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica 23 a. Kopia współczesna. 2) Tamże, druga kopia współczesna.

Quod spectat ad chirographum de vera et ultima partium voluntate circa negotium, quod Regiae M-tis manu firmatum signoque munitum Ill. D. Vestra sese ill. cardinali legato daturam esse pollicita est, quotiescunque idem pro parte S. Caes. M-tis praestetur, licet cardinalis non multum, quantum ad se attinet, affectet, ut chirographum huiusmodi a partibus eliciat, tamen publicae utilitatis desiderio inflammatus, postquam ita Ill. D. Vestrae videtur, ipsum libenter accipiet et omnem operam adhibebit, omnesque sedulo vires in eo potissimum contendet, ut hoc ipsum negotium ad optatum finem ea qua decet sinceritate, veritate ac fide perducatur. Ac si forte a parte caesarea simile chirographum cardinali non consignetur, quod eventurum non credo, pro certo habeat D. V. Ill-ma, quod illud regium integrum, intactum et obsignatum, ut dabitur, inviolabiter restituetur. Quamobrem D. V. Il-mam rogo quam possum vehementissime, ut dictum chirographum, in quo Regiae M-tis voluntas contineatur, ab ipso Ser-mo Rege obtinere minime gravetur. Ego enim apud [a]) S. Caes. M-tem instare non desinam, ut idem efficere omnino velit, iamque id ill. d. Joanni Cobenthzl [b]) aperui petiique ab eo, ut Caesarem ad hoc ipsum urgere conetur; nec non etiam eidem ostendi, nullam aliam rationem et viam praeter hanc unam reperiri posse, qua negotii difficultates valeant facilius explicari. Ad haec praedictum d. Cobenthzl commonefeci, quod nisi per summam auctoritatem bonitatemque Ill. D. Vestrae in cuius manu et potestate totius rei summa posita est negotium termineretur, nulla videtur relinqui spes, ut alio modo feliciter unquam conficiatur. Addidi praeterea me tantam sinceritatem ingenuitatemque in Ill. D. Vestra inter tractandum deprehendisse, ut confiderem hoc negotium facile et ex communi bonorum omnium sententia compositum iri.

[1]) *Że list był pisany do Zamoyskiego wynika jasno z jego treści. Nadawca bawił chwilowo na dworze cesarskim, gdzie miał dostęp do cesarza, był więc osobą wysoko postawioną.*

[a]) *2:* quod. — [b]) *2: Kobenzl.*

Prowadził sprawy pokoju Polski z cesarzem wyraźnie jako mocodawca legata Aldobrandiniego. Wynika stąd, że był to ruchliwy opat Tolosano, który na rozkaz Aldobrandiniego od 27 VIII do 13 IX bawił w Pradze. Równocześnie z nim przebywał w Pradze Jan Kobentzl, tajny radca arcyksięcia Karola, odgrywający w rokowaniach pokojowych doniosłą rolę (Nanke, Z dziejów polityki kurii rzymskiej, s. 89—91; Schweizer J., Die Sukzessionswirren in Polen, s. LXXXIX—XCI).

1317. Zamoyski do arc. Maksymiliana Zamość, 4 IX 1588.

W sprawie konferencji pokojowej, miejsca i czasu obrad.

Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica 23. Oryg. z własnoręcznym podpisem.

Ser-me Princeps, D-ne clementissime.

Cum responsum a Kurtzio [1]) et Hanniwaldo [2]) seu ipsos potius expectarem, redditae mihi litterae cum Ser-tis Vestrae tum ipsius Hanniwaldi, fuerunt. Moram interpositam, cum rationes negotii eius ita tulerint, non aegre fero, modo ita redeant, ut nunc saltem cum de tempore commissionis tum numero commissariorum et comitatu, die etiam induciarum, certi aliquid ac determinati afferant. Locum qui antehac propositus fuit, non mutatum iri spero. Non modo enim commodior locus nullus Psczina et Osvęcimo [3]) ad eam rem esse poterit, verum quicunque alius sumeretur plurimum incommodi haberet. Quantum publice intersit, ut quamprimum res eae finiantur, Ser-tas Vestra intelligit, privatim vero, ut quamprimum de iis sciam, non parum mea etiam interest, qui, ut comissionem eam obeam, aliquoties iam a Regia M-te appellor. Qui eos deducat, mitto illis obviam nobilem Andream Waliczki. Eum autem cum cursore eorum ire iussi; cum, quo in loco alias reperire eos posset, ignoraturus esset. Quod reliquum est commendo me favori Ser-tis Vestrae, utque diu bene valeat Deum rogo. Zamoscio die IIII mensis Septembris anno MDLXXXVIII°.

Ser-tis Vestrae observandissimus servitor Joan. Zamoiski cancell. et generalis cap. sst.

[1]) *Kurtz Engelhard, brat podkanclerzego cesarskiego Jakuba Kurtza, miał z ramienia arc. Maksymiliana prowadzić rokowania pokojowe z arcyksięciem* (Schweizer J., Die Sukzessionswirren in Polen, s. XCInn).

[2]) *Andrzej Hanniwaldt, sekretarz Maksymiliana, miał towarzyszyć Kurtzowi w jego misji* (Schweizer J., *op. cit. j. w.*).

[3]) *Pszczyna miasto na terenie Śląska ces. na samej granicy polskiej. Oświęcim miasto na prawym brzegu Soły, stolica księstwa oświęcimskiego, parę mil od Pszczyny.*

1318. Zamoyski do Aleksandra Brutti Zamość, 5 IX 1588.

Skupuje bydło w Mołdawii.

Bibl. Ord. Zam. t. I pl. 1 nr 24. Oryg. z podpisem własnoręcznym. List najwidoczniej nie wysłany. Na odwrocie koncept jakiegoś listu.

Moj łaskawy panie Bruty [1]. Zaleciwszy przyjacielskie chęci swe WM-ci.

Posyłam tam do państw hospodara [2] jm. dla skupowania puł czwarta sta bydła na potrzebę moję. A tak proszę WM., żebyś WM. u hospodara jm. do tego pomocen był, żeby z państw j. hospodarskiej m. wolno wypuszczone było. Jeśliby też ten posłaniec moj rady i pomocy WM-ci w czem używał z strony snadniejszego skupowania tego bydła, proszę racz mu WM. radzien i pomocen być. Za pięćdziesiąt jałowic ktorej mi WM. obiecał dziękuję WM-ci, gotow będąc przyjacielskie to WM-ci oddziaływać. Proszę, jeśliby jeszcze do Szaregogrodka [3] nie [*były*] [a]) odpędzone, żeby za jedną drogą przytem bydle one mi przypędzono. Z tem sie łaskawej przyjaźni WM. zalecam. Z Zamościa 5[a] Sept. 88.

WM. życzliwy przyjaciel J. Zamoiski, kanclerz, hetman pps.

[1]) *Aleksander Brutti, kanclerz woj. mołdawskiego.*
[2]) *Piotr V Kulawy od sierpnia 1582 do 29 VIII 1591.*
[3]) *Miasto i twierdza nad rzeką Murachwą, ośrodek podolskich dóbr Zamoyskiego.*

1319. Zamoyski do Sykstusa V Zamość, 8 IX 1588.

Dziękuje za list papieża dowodzący żywej troski o sprawach Polski i przychylności dla samego kanclerza. Prosi o dalszą przychylność i zapewnia o swym oddaniu wobec Stolicy Apostolskiej. Obiecuje pomoc dla misii kardynała Aldobrandiniego.

Archiwum Watykańskie, Polonia 31 k. 136—137. Oryg. z własnoręcznym podpisem. Regest w Tece rzym. Komisji Historycznej Pol. Akademii Umiejętności, nr 41 a. Druk: Theiner A., Vetera monumenta Poloniae, III nr LI s. 45.

1320. Zamoyski do Mikołaja Zebrzydowskiego Zamość, 12 IX 1588.

Spór o miejsce konferencji pokojowej z Habsburgami. Radzi sejm rychło zwołać.

Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie rkp. 2460 a nr 80 s. 321—4. Oryg. z własnoręcznym podpisem, pieczątką papierową i adresem: Jego M-ci Panu Mikołajowi Zebrzydowskiemu

a) *Wydarte w rękopisie.*

z Zebrzydowicz, generałowi krakowskiemu, bolechowskiemu, lanckorońskiemu etc. staroście... m-ciwemu panu i szwagrowi.

M-ciwy Panie Starosto.

Zaleciwszy powinne służby swe w łaskę WM-ci etc.

Ci tam tak się w te sprawy wdawają, na ktore nie pracowali, że starając się, aby przez nie to jednanie było u Niemcow [1]), dla zręczności tedy do tego już rzeczy dociągnęli, że Niemcy komisją chcą odprawować w Głogowie [2]) a mybyśmy mieli Czchowie [3]), ktory teraz dano ochmistrzowi syna jego. Jużby podobno lepiej i w Lossakowiczach [4]) u samego pana, więc ja to czyście widzę z poselstwa przez Brzezinskiego [5]), że pod tenże czas gdy z Niemcy, on też i Krzysztofem [6]) od siebie za bezecnego wywołanem, będzie traktować. W czem jaka dignitas będzie Kr. Jego M., jaka R. P., i coby za partes moje, ktorym przestrzegać dekretu [7]) winien, ktory też jako ine Kr. Jego M. potwierdził, być musiały, i najgłupszy to obaczy. Nie spodziewając się takich sztuk łotrowskich jam spomniał też był z przodku ten Głogow, ale Kr. Jego M. mi podał Oswięczim [8]) ze Pszczyną [9]). Com ja też podał et toties quoties in tractatione indutiarum podawało się. Otoż tem więcej a więcej przybywa indignitatis a victis, że i czasy składają i przekładają, i miesce podane odrzucają, z czego wszytkiego niebaczę szczerości w tych traktaciech, to widzę, że czyhają na czas. Otoż trzeba tego, aby Kr. Jego M. raczeł nie lekce puszczać tego około miesca, a kardynałowi [10]) to przełożyć jako temu, ktory ma sustinere personam mediatoris. Pszczina jedno dwie mili od Oświecimia, dla zjazdow od granice mila, miesce ciasne między wodami, groblami, zajść od Krakowa trudno, i owszem nam Krakow stamtąd ratować co raz eadem opera et sumptu łatwi. A o ten nabarziej Niemcom pojdzie, więc o zdrowie Kr. Jego M. Item zaraz ja za tem, ktorego, żem kielka siropow dla fluxu do zębow wypił, już moczą. Co się tycze Kr. Jego M., gdy się odemknie od granicy będzie tutus bez wojska, zdrady jeno strzedz się trzeba. Więc Maksymiliana będzie tem pilniej strzedz. A iż oni na zwłokę idą, mierzićby jem ją jako nabarziej, a pokazać też to, że o to mało dbamy, a radzę, aby sejm co rychlej był. Ale dalej o sejmie Kr. Jego M. nie molestując przez posły, ustnie sam co rozumiem Jego K. M-ci powiem, jeśli w Sęndomierzu temi czasy będzie. Dobrze aby to przełożył pan podlaski [11]) Kr. Jego M-ci i sam na to wszytko pilną pieczą miał. Łasce się WM-ci zalecam. Z Zamoscia 12 Sept. 88.

WM. uprzejmy swager i sługa J. Zamoiski sss.

[1]) *Zamoyski ma tu na myśli niewątpliwie marszałka w. kor. Andrzeja Opalińskiego, swego rywala w polityce wewnętrznej, który także chciał pochwycić inicjatywę w sprawach pokoju z cesarzem. W tym celu wysłał 22 III z Poznania oddanego sobie sufragana poznańskiego, Jakuba Brzezińskiego do biskupa wrocławskiego Andrzeja Jerina. Równocześnie pra-*

gnął Opaliński przywrócić na dworze polskim Zborowskich do łaski (Schweizer J., Die Sukzessionswirren in Polen (1586—1589). Nuntiaturberichte aus Deutschland, 2. Abteilung, 2. Hälfte, Paderborn 1912, s. LXVI; Lepszy K., Walka stronnictw, s. 142—146).

[2]) *Głogów (Głogowa Dolna), miasto i twierdza na Śląsku ces. nad Odrą, poniżej ujścia rz. Baryczy.*

[3]) *Chodzi niewątpliwie o Wschowę, którą pisarz, piszący pod dyktandem, przekręcił na Czchów.*

[4]) *Mowa niewątpliwie o Włoszakowicach, wsi pod Wschową, której nazwę pisarz przekręcił.*

[5]) *Ob. j. w. przyp. 1.*

[6]) *Krzysztof Zborowski.*

[7]) *Mowa o dekrecie banicji na Krzysztofa Zborowskiego z r. 1585.*

[8]) *Por. nr 1317 przyp. 3.*

[9]) *J. w.*

[10]) *Mediator papieski, kardynał-legat Hipolit Aldobrandini.*

[11]) *Marcin Leśniowolski, kasztelan podlaski.*

1321. Zamoyski do [Pawła Orzechowskiego], podkomorzego [chełmskiego]

Zamość, 14 IX 1588.

Bibl. Ord. Zam. ser. III t. III nr 15. Koncept własnoręcznie poprawiany. Na odwrocie znajduje się parę ćwiczeń pisarza zamojskiego w formułach zaczynających i kończących listy. Np.: Moj łaskawy Panie Topornicki! Służby swe do łaski WM. zalecam...

M-ciwy Panie Podkomorzy [1]). Zaleciwszy braterskie służby swe w łaskę WM-ci.

Była tu u mnie jm. pani Osolińska [2]), upominając się przywianku nieboskiej *(s.)* jm. paniej chełmskiej [3]) i pokazała mi zapis na Tworiczowie [4]) od nieboszczyka jm. pana ojca mego uczyniony, ktory to w sobie ma, że ten przywianek po śmierci jej m. paniej chełmskiej potomkom nieboszczyka jm. pana Osolińskiego Jana, pierwszego męża jej m. paniej chełmskiej, ma się oddać o d p o t o m k o w m. p a n i e j c h e ł m s k i [a]). Iżeś WM. po śmierci nieboszczyka jm. pana ojca mego, między mną a jej m. panią chełmską z strony oprawy jej m. chodzieł, a ja nie dobrze pomnię jeśli ten przywianek ode mnie jej m. jest oddany, proszę racz mi to WM. na pamięć przywieść, a z a p i s k t o r y b y ł m i ę d z y n a m i p o s ł a ć, a l b o w i ę c g d z i e b y b y ł d a ć z n a ć [a]). Bo sam się ja w tem osądzę, że jeślim tego przywianku nie oddał, jam go oddać powinien, jeślim oddał jużby [od siostr tego patrzać miano, ktoreby powinne były z Dobuskiej summy on] [b]) z d o b r j e j m. t e g o p a t r z e ć z i m i o n o d d a ć [c]). Proszę niech mam od WM. w tem rychłą wiadomość, bo nie chciałbym w tem długo leżeć a co rychlej się tej mierze rozprawić, z n a w s z y t e ż p r z e d t e m c h ę ć n i e b o s z-

[a]) *To co rozstrzelonym drukiem, dopisane ręką hetmana na marginesie.* — [b]) *Zdanie ujęte w klamry przekreślone ręką hetmana.* — [c]) *Od klamry zdanie wpisane ręką kanclerza.*

czyka p. Osolińskiego Mikołaja i miawszy małżonkę z tamtego domu, i[a]) z tem się powtore w łaskę WM. zalecam. Z Zamościa die 14 men. Sept. 88.

[1]) *Mowa o Pawle Orzechowskim, podkomorzym chełmskim, którego zawsze w ten sposob tytułuje w korespondencji kanclerz.*

[2]) *Chyba Dorota z Tęczyńskich Ossolińska, matka pierwszej żony Zamoyskiego, Anny Ossolińskiej.*

[3]) *Anna Orzechowska, córka Jana kasztelana chełmskiego, żona Stanisława, ojca kanclerza. Była dla kanclerza macochą.*

[4]) *Tworyczów, wieś w Zamojszczyźnie sąsiadująca z włością szczebrzeszyńską; kanclerz nabył ją w spadku po ojcu Stanisławie* (Tarnawski Aleks., Działalność J. Zamoyskiego na polu gospodarczym, Lwów 1935, *passim*).

1322. Zamoyski do Zofii Działyńskiej (?) — Zamość, 17 IX 1588.

Na ślub córki przybyć nie może.

Bibl. Ord. Zam. ser. III t. III nr 16. Koncept z poprawkami.

Jaśnie Wielmożna m-ciwa Pani. Zaleciwszy służby swe powinne w łaskę WM. m. m. Paniej dobrego zdrowia i wszelakich pociech od Pana Boga WM. życzę.

[Że mnie WM. na wesele corki swej wzywać raczysz WM. m. m. Paniej dziękuję. Na ktorym iż sam prze trudności wielkie być nie mogę,] [b]). Tak jakoś mnie WM. m. m. Pani przed tym na wesele corki swej wzywać raczyła, tedy życzyłbym był sobie tego, abym na ty pociechy WM. m. Pani patrzyć mogł, jedno iż prze trudności wielkie sam być nie mogę, także też słysząc o tej kaźni pańskiej, ktorą Pan Bog pruską ziemię tym powietrzem nawiedził, i ta także w Kamieńcu dawno, i teraz we Lwowie tenże pożar tedy się szerzy, użyłem pana starosty kiszowskiego [1]), ktory tam od niemałego czasu w Prusiech pobliż jest, aby tam na miejscu moim był i wszego dobrego WM. m. m. Paniej także i potomstwu WM. winszował. Z tym się łasce WM. m. m. Paniej zalecam. Z Zamościa 17 Sept. 1588.

[1]) *Jan Szorc, starosta kiszewski, sługa kanclerza.*

1323. Chełmicki Adrian do Zamoyskiego — Płomiany, 25 IX 1588.

W sprawach gospodarczych tyczących Zofii Działyńskiej.

Bibl. Ord. Zam. ser. II pl. 15 nr 14. Autograf z licznymi wykreśleniami i adresem: Jaśnie wielmożnemu Panu [J]M. Panu Janowi [Zam]oyskiemu z Zamościa [kancl]erzowi i wielkiemu [at]amanowi koronnemu etc. etc. etc. memu wielce m-ciwemu Panu do rąk JM.

[a]) *To co rozstrzelonym drukiem, dopisane ręką hetmana na marginesie.* — [b]) *W klamrze zdanie przekreślono i dodano ustęp następny.*

Jaśnie Wielmożny Panie, panie m. m. Unizone uprzejme służby swe w m-ciwą łaskę WM. m. m. Pana z pilnością zalecam etc.

Dnia 14 Septembris oddano mi list WM. m. m. Pana daty 13 Augusti, w ktorym mi WM. m. m. Pan rozkazać raczysz, abym jm. pani podczaszynej [1]) m. m. pani, jakom począł, [*w*] wyprawach i potrzebach jm. całą chęcią i życzliwością służył, w czym ja WM. m. m. Pana upewniam, że na stateczny chęci życzliwości i na ubogich służbach mych w każdem rozkazaniu swym jm. omylić się nie bedzie raczyła... [a]), [tak to pokazać do końca chcę] [b]), ze strony mojej jej m-ci nic inszego, jedno co mnie należy a przystoi pokazano nie będzie. Pewien będąc też tego, że i od jej m. sami, i za perswazjami WM. m. m. Pana, jej m. sie przeciwko mnie stawić raczy, jakobym ja w tych sprawach, ktore mie jej m. zaszły, uszkodzon nie był, na ten czas nadgrody służb nie wspominając. Zwłaszcza w tym wydzierżwaniu *(s.)* długu mego, ktory mi był zostać *(s.)* nieboszczyk pan podczaszy [2]). A to, iż pod interregnum przeszłem, gdy się było zaniosło barzo na gwałtowne wjazdy w majętności (co się i w Mały Polscze działo) w Wielki Polscze, co jest nie tajno sam obywatelom, tak senatorom ich m., jako i rycerstwu, jakom temu zabieżał, ludzi kilka set mając powinnych swych, że się dzierżawy jej m. ochronili w pokoju... [c]). Potym mam też tam dług chirographem nieboszczyka mnie warowany, ktorym ja też jm. panu Plemieczkiemu sędziemu chełmieńskiemu [3]) uiścił, a ktory w zapisaną sumę nie zawierał się, pokornie proszę, aby jej m. lubo mnie, lubo do ręku *(s.)* jm. pana sędziego oddać raczyła. Trzecia: dawałem jurgielt przez sześć lat podstarościemu kowalskiemu pewny, za rozkazaniem jej m. także i pisarzowi grodzkiemu, co mi się słusznie wrocić ma i o to pokornie proszę.

Czwarta: w tym ostatnim roku 88 powietrze w Kowalu [4]), tak we wsiach, odjęło mi należące prowenty z wielką szkodą moją.

To jest o co ja WM. m. m. Pana pokornie proszę, iżby mi za miłościwą perswazyą (sua) WM. m. m. Pana nadgrodzono było, a ja jakom począł domowi WM. służyć, statecznie dokonam pókim żyw... [d]). A sam siebie i unizone służby w m-ciwą łaskę WM. m. m. Pana zalecam, pokornie prosząc, abym z ni nie był opuszczon. Dan z Plomjan [5]) 25 Sept. a. D. 1588. WM. m. m. Pana unizony uprzejmy sługa Adrian Chelmyczki sp.

[1]) *Prawdopodobnie Zofia Działyńska z Zamoyskich, siostra przyrodnia kanclerza* (Arch. J. Zam. II—III).

[2]) *Łukasz Działyński, podczaszy koronny, starosta kowalski i brodnicki* (Arch. J. Zam. III nr 853).

---

[a]) *Dwa i pół wiersza przekreślone i nieczytelne.* — [b]) *W klamrach też przekreślone.* — [c]) *Pięć wierszy wykreślone i nieczytelne.* — [d]) *Pięc i pół wiersza przekreślone i nieczytelne.*

[3]) *Jan Plemięcki, poseł ziemi chełmińskiej na sejm 1590, poseł królewski na sejmik 3 XI 1590 w Malborgu, był reprezentantem kierunku prounijnego w Prusach królewskich* (Arch. Państw. w Gdańsku, Acta internuntiorum 44, k. 175—9, k. 345—7).

[4]) *Miasteczko grodowe w woj. brzesko-kujawskim.*

[5]) *Płomiany, wieś i folwark nad rz. Makowicą w pow. lipnowskim parafii dobrzyńskiej; w r. 1564 jest własnością Marcina Chełmickiego, w XVIII w. jeszcze należy do tej samej rodziny* (Słow. geogr. VIII s. 308).

1324. Zamoyski do Hipolita Aldobrandiniego — Zamość, 27 IX 1588.

Polska i sam kanclerz pragną pokoju, ale strona cesarska gra na zwłokę. Czas zebrania komisji zbliża się a dotąd miejsce narad jest nieoznaczone. Poselstwo cesarskie do Szwecji niczego nie zmieni. Zna kanclerz dobrze słabość domu austriackiego. Akcja Maksymilianistów w Pradze. Kanclerz i jego ludzie nie dopuszczą do gwałtów na Rzeczpospolitej. Ponieważ warunki byczyńskie nie zostały dotrzymane grozi wojną, zajęciem Lubowli i innych zamków cesarskich. O śmierci córeczki.

1) Archiwum Watykańskie, Borghese III 72 k. 126—128 v. Oryg. z własnoręcznym podpisem. Na odwrocie ślad pieczątki sygnetowej i adres: Illmo et Rev-mo D-no d-no Hippolito S. R. E. cardinali Aldobrandino etc. S. D. N. de latere legato etc. etc. domino observandissimo. *Obok receptum:* 1588. Zamoscium XXVII Septembris. Cancellarius regni Poloniae. Acceptae 2ª Octobris. Responsum die VIIIª eiusdem. *2) Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica. Kopia współczesna, z nielicznymi błędami w stosunku do oryginału (tamże druga kopia współczesna). 3) Archiwum Watykańskie, Polonia XXV k. 108—109. Kopia współczesna. 4) Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie rkp. 186 k. 346 nn., Kopia współczesna, pełna błędów kopisty. 5) Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie rkp. 1623 s. 141 nn. Kopia z końca XVI w. z mylną datą 21 IX 1588. 6) Tamże, rkp. 328 nr 25 s. 325. Kopia z końca XVI w. z mylną datą 22 X 1588. 7) Tamże, rkp. 2737 nr 10. Kopia współczesna. 8) Bibl. Ambrosiana w Mediolanie rkp. R. 121—6 s. 78. Kopia współczesna. 9) Bibl. w Kórniku rkp 1539, kopia współczesna. 10) Bibl. hr. Tarnowskich w Dzikowie P. 3 nr 10 k. 214'—216. Kopia z początku XVII w., z datą 28 IX 1588. 11) Bibl. Miejska we Wrocławiu, kopiariusz B. 1672 k. II 131. Kopia z końca XVII w. 12) Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie rkp. 93 (teka Naruszewicza) s. 693—99. Kopia z XVIII w., jak wskazuje zapiska:* Ex arch. Radziwiłł, *zaczerpnięta z Archiwum Nieświeskiego w Warszawie. 13) Tamże, s. 845—9, kopia z mylną datą 22 X 1588, jak wskazuje zapiska:* Ex ms. arch. Stan. Aug. regis, *jest kopią kopii znajdującej się w archiwum Stanisława Augusta. Data mylna: 22 X 1588. 14) Bibl. Ord. Zam. ser. III t. I nr 14. Kopia z XVIII względnie pocz. XIX w., przepisana z rękopisu Bibl. Puławskiej, na którym była zapiska:* Ex arch. Stan. Aug. regis, *czyli z rkp. Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie rkp. 93 s. 845—9. Data mylna: 22 X 1588. 15) Bibl. Ord. Zam. rkp. 1718 k. 346 nn., kopia z XIX w. z rkp. Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie nr 186. 16) Bibl. Pol. Akademii Um. w Krakowie, Teki rzymskie nr 43, kopia i regest. Druk:* Mayer Eduard, Des Olmützer Bischofes Stanislaus Pawłowski Gesandschaftsreisen nach Polen, Kremsier 1861. Anhang. Beilage nr 26 s. 397—400 *(na podstawie 2).*

Ill-me et R-me D-ne.

Quod in literis ad Sanctissimum Dominum Nostrum meis, non modo nihil Ill-ma Dominatio Vestra mutarit, verum tam honorifico iudicii sui testimonio eas prosequatur, totum id, quemadmodum tot alias benevolentiae eius erga me significationes, humanitati tribuo Ill-mae D. Vestrae. Cum tamen ita Ill. D. Vestra de iis statuerit, ut ita, quemadmodum a me scriptae fuerant, mittendas putarit, quod quamprimum mittendas eas ipsa susceperit, maximas illi gratias ago. Quod autem tanto ad pacem studio Ill. D. Vestra me hortatur, facit quidem illa pro sua singulari pietate et cum in communem Rempublicam Christianam, tum in hoc quoque regnum Poloniae studio, id autem a me contendit, quo nihil magis non modo ego, verum universa Respublica ipsa iam dudum flagitat. Verum an pari studio ab altera parte res agatur, cum alia multa, tum proxima haec legatio [1]) vehementer me addubitare cogunt. Significatur enim mihi ex senatu, et commendatorem Kobenzlium [2]) et r-mum patrem abbatem Tholosanum [3]) a Caesarea M-te iam reversum eas conditiones attulisse, quae studium quidem ac voluntatem aliquam tractationis prae se ferant, re ipsa autem vel diutius eam extrahant, vel plane etiam tollant. Nam ut caetera omittam, cum in exitu iam September sit, diem commissionis XV^{m} tamen Octobris proponi, interim neque indutias ullas certas afferri, locum autem diversum ab eo, qui a nobis propositus fuerat, urgeri, et cum dies tam angusta nominata sit, nihilominus ut ante eam diem, et numerus, et nomina commissariorum, et comitatus eorum edantur, postulari intelligo; quae qualia sint, ego fortassis pro ingenii mei et nationis tarditate non assequor, ut tamen quod sentiam Ill. D. Vestrae dicam, nescio quomodo neque ante unquam serio ad pacem animum altera pars adiecisse, neque quae nunc ab ea proponuntur ulla ratione inter se cohaerere inter se mihi videantur. Ut enim de loco primum dicam, cum caeterarum fere omnium rerum, quae obeundi conventus eius causa disceptanda erunt, nos Caesareae M-ti arbitrium permisissemus, aequum mihi fuisse videtur, ut ipsa saltem de loco saltem nobis assensa fuisset, cum praesertim et is non sine gravi causa propositus a nobis fuisset, et qui ab altera parte proponitur non modo id incommodi habeat, quod ab iis locis in quibus bellum maxime versatum sit et damna illata, quod in illa tractatione necessarium certe erit minus oculis subici possint, remotior sit, verum nunc propter pestem etiam in vicinis locis grassantem sine periculo obiri non possit. De aliis rebus nihil aliud nunc dico, quam quod sua sponte Ill. D. Vestram perspicere scio, neque intra tam exiguum tempus de tantis rebus definire posse, neque ut maxime de numero et genere commissariorum constitueretur, indutiis tamen certis non constitutis, quenquam sanum aliter quam ad bellum vel paraturum sese, vel ad tractationem eam profecturum. Accedit huc,

ut earundem rerum causa ad ser-mum etiam Sueciae regem legationem missam esse rumor sit, quae si missa est, cum priusquam inde certi aliquid ad eas referatur vix fortassis constituri aliquid essent, quorsum nunc, ut maxime caetera convenire possent, ad tractationem eam proficisci deberemus, non video nisi ut sumptus et temporis inanem iacturam faceremus, in qua tamen re quantum spei ponendum sibi sit ipsi viderint. Ego ea et constantia et prudentia ser-mum Sueciae regem esse scio, ut neque quid dignitas cum sua, tum suorum postulet, non optime perspiciat, neque a dignitate sua ullis vel promissis, vel terriculamentis avocari se passurus sit; deinde vero ea nos etiam libertate esse, ut quae ad Poloniam pertinent, non nisi in Polonia et cum Polonis statui possent. Quod si potentiae suae tantopere confidunt, nos ut quae domus Austriacae potentia sit, ita difficultates etiam eius non ignoramus. Et aetatem ser-mi Philippi regis et successorum eius scimus, quibus etiam aliis bellis implicatus sit videmus, praeterea vero ea prudentia senatum Hispanicum esse statuimus, ut quibus in locis bellum gerendum sit sciat, neque fractae adhuc vires nostrae magnopere sunt, et, ut praeter spem quid acciderit, eo fortassis adigeremur, ut cum superos non possemus Acheronta movere cogeremur. Sed quantum ego existimo nostrorum nonnullorum, seu ipsorum potius, quos scilicet pretio sibi pararunt voces, maiorem fortassis spem atque animum illis faciunt, indeque fieri arbitror, ut quo interim in omnes occasiones intenti sint tam diu negotium extrahant. Hic non monebo eos, ut quid hominibus vel venalibus, vel profligatis committendum sit videant, unum tantum dicam, cum viris non cum rumusculis rem illis fore. Ut enim uno verbo quid sentio ostendam, ego equidem nullum alium quam nobilem Polonum unquam me gessi. Verum tamen si meae privatae vires tantae non sunt, non dubito tamen omnes bonos tales in hac Republica me reperturum, qui et ad omnia pericula mecum obeunda parati futuri sint et vel mortem statim obituri, vel et Regno huic quod aut bellum, aut pacem habeat necesse est, certam pacem et regis legitime a se electi dignitatem suo periculo asserturi sint, neque ut ea, quae semel sacrosancte sancita sint, in dubium vocentur passuri.

Quamvis cum conditiones etiam Bitczinenses[4]) nuper ad Ill. D. Vestram miserim, non dubito facile pro prudentia sua eam perspexisse, cum ab altera parte, quae promissa sint praestita non fuerint, quatenus ego amplius obligari aut teneri iis possim, ut si longior posthac mora, quemadmodum antehac factum est, ab altera parte interponatur, non defuturae rationes sint ex tempore consilium capiendi, et cum metu Rempublicam hanc, tum causa belli subito consilio omnes liberandi. Neque enim tam imperitus rerum sum, ut non privatam, sed iuris gentium captivitatem hanc esse intelligam, ut quae a bello profecta sit, a nobis quidem propulsato, ab illis autem non modo

sine causa, verum in causa iustissima contra et ea pacta, quae privatim familiae Austriacae cum Jagellonica intercedunt, et omnium nostrorum libertatem, quae bonis viris vita ipsa carior esse debet, illato. Conditiones autem eius quot modis violatae sint non necesse est me dicere, cum et Luboulia non restituatur, et ex iis qui sistere se debebant vix unus atque alter redierit; in quarum altera re cogitare eos vellem, ut nunc maxime Luboulіam non restituant, cum Maximilianum tamen in potestate habeamus, non modo Luboulіam, sed vel alias meliores arces nobis adiungendi rationem non defuturam, in utraque autem maiorem rationem constantiae suae eos habere, qua cum maxime hactenus natio Germanica commendata fuerit, ego horum certe in hisce rebus non modo antiquorum Romanorum, verum barbarorum Moscorum, cum quibus mihi res fuit, parem eam nondum expertus sum. Haec ideo ad Ill. D. Vestram pluribus scripsi, partim, ut quemadmodum per nos quominus quamprimum pax constituatur non stat ita non a nobis eam impediri apud illam etiam testificer, partim, ut ipsa quoque, et pro persona, quam S. D. N. gravissimam sustinet, et pro munere legationis suae, in qua magna pars publicae tranquillitatis posita videtur, ut maiori studio atque sine ulla tandem mora pacem tractet, apud alteram partem incumbat. De aliis rebus quid scribam non habeo, nisi quod proxima die 23ª mensis huius filiola unica mihi obierit [5]), quo casu et si non possum negare me non mediocriter ictum esse, tamen cum et in omnibus rebus humanis vicissitudines intervenire soleant et praecipue mihi post laeta aliqua semper adversi quid accidisse observaverim, ita casum eum fero, ut defunctum me potius fortunae hac invidia gaudeam, quam Deum omnium et commodorum et incommodorum auctorem accusem, potiusque privata hac calamitate publicam si quae Reipublicae imminebat redemisse me sperem. Quod reliquum est gratiae Ill. D. Vestrae etiam atque etiam me commendo. Zamoscio die 27 mensis Septembris 1588°.

Ill-mae Do. Vestrae observandissimus servitor Ioan. Zamoiski cancell. et generalis cap. sss.

[1]) *Sytuację, w jakiej ten list został wysłany, wyjaśniają:* Nanke, Z dziejów polityki kurii rzymskiej, s. 98 *i* Schweizer J., Die Sukzessionswirren in Polen, s. XCII. *Zamoyski czekał na powrót Jakuba Kurza i Andrzeja Hanniwaldta, którzy wyjechali do Pragi, aby zasięgnąć zdania dworu praskiego co do warunków pokojowych, przedłożonych przez Zamoyskiego.*

[2]) *Jan Kobentzel, komtur zakonu krzyżackiego, otrzymał 30 VIII w Pradze instrukcje, aby starał się o nowy akt zawieszenia broni, który by zawierał podpisy stanów a przynajmniej senatu polskiego. O to samo miał żądać przy wystawianiu pełnomocnictw dla komisarzy polskich i glejtów. Co do samego pokoju, wiózł nowe wskazówki, zmierzające do realizacji uchwał sierpniowego kongresu arcyksiążąt w Pradze. 10 VIII Kobentzel wyjechał do Polski* (Schweizer J., *j. w.* s. XC—XCI). *Przybył do Krakowa, gdzie bawił Aldobrandini 20 IX* (Nanke, *j. w.* s. 91—2).

[3]) *Tolosano, pomocnik Aldobrandiniego, bawił z jego polecenia w Pradze, aby skłonić stronę cesarską do ustępliwości. 13 IX wyjechał z Pragi również do Krakowa* (Schweizer J., Die Sukzessionswirren in Polen, s. XCI).

[4]) *Ob. nr 24 I 1588.*

[5]) *Anna, jedyna córeczka z małżeństwa z Gryzeldą Batorówną. Wedle* Heidensteina R., De vita Joannis Zamoiscii, s. 101, *zmarła ona 28 IX.*

1325. Zamoyski do miasta Gdańska — Zamość, 28 IX 1588.

Poleca Jana Bartellusa, w jego sprawach w Gdańsku.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,52 nr 791. Oryg. z własnoręcznym podpisem. Na odwrocie receptum: R. 4 XI. A. 88.

1326. Zamoyski do ks. Stanisława Sokołowskiego — Zamość, 28 IX 1588.

Wstawia się na dworze za drukarzem Januszowskim. Obiecuje, albo samemu przybyć, albo przesłać swój obraz. Śmierć córki Anny.

Bibl. Jagiellońska rkp. 41 k. 62. Kopiariusz współczesny korespondencji Stanisława Sokołowskiego, będący jego własnością.

Joannes Zamoiski S[tanislao] S[ocolovio] [1]).

M-ciwy Księże. Zaleciwszy przyjacielskie checi swe WM. etc.

Za panem Januszowskiem [2]) pisze do dworu, życze tego, aby sie nam zdarzeło. W Krakowie bodajeście sie WM. dobrze mieli, a nie bali. Zamoiscium albo żywego, albo pictum bedziesz WM. miał, albo więc obu. Anna, Zamoscia nas odbiegła do nieba, niechaj bedzie imie Pańskie ze wszytkiego pochwalone. Z tem sie łasce WM. zalecam. Z Zamoscia 28 7-bris anno Domini 1588.

WM. uprzejmy przyjaciel i sługa [a]).

[1]) *Stanisław Sokołowski, teolog, kanonik krakowski i spowiednik króla Batorego.*

[2]) *Jan Januszowski, drukarz krakowski, autor i tłumacz (1550—1623).*

1327. Arcyksiąże Maksymilian do Zamoyskiego za pośrednictwem Engelharda Kurza i Andrzeja Hanniwaldta — *Koniec września 1588* [1]).

Odpowiedź na propozycje pokojowe Zamoyskiego. Rezultaty zjazdu arcyksiążąt. Warunki zawieszenia broni. Okoliczności przyszłych narad pokojowych. Delegaci cesarscy.

---

[a]) *Dopisek po dacie, inną ręką, niż cały kopiariusz.*

1) Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica 23. Kopia współczesna z nagłówkiem: Commissio d-ni Curz et A. Hanniwaldt ad cancellarium Poloniae regni. *Tekst najkompletniejszy i najwiarygodniejszy. Kopia bardzo poprawna. Wobec tego, z braku oryginału, na niej oparto wydanie tekstu. 2) Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie, rkp. 340 k. 31—33. Kopia z końca XVI w. z nagłówkiem:* Nuncium ser-mi Maximiliani ad d. regni Pol. cancellarium. *Zaczyna się od słów:* Ser-mus electus Rex... *Tekst kompletny, ale kopia wskutek błędów kopisty pełna lekcyj wadliwych i opuszczeń. W przypisach podano tylko ważniejsze odmianki tekstu. 3) Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie, Teki Naruszewicza rkp. 93 s. 741—50. Kopia z XVIII w., której pochodzenie wskazuje zapiska:* Ex ms. Arch. Radzivill. Nesv. *W Archiwum Nieświeskim pierwowzoru brak. Kopia bez ostatniego ustępu, bardzo wierna i wiarygodna, pochodzi widać z doskonałej kopii w Archiwum Nieświeskim, którą zapewne przesłał stałym swym zwyczajem Zamoyski Krzysztofowi Radziwiłłowi. Dlatego w przypisach podano wszystkie odmianki tekstu. W nagłówku napis:* Pisma z rozkazu królewskiego czytane w Piotrkowie, podczas przyjazdu Zygmunta III *etc.* Wskazanie arcyksiążęcia Maksymiliana do pana kanclerza przez konsyliarze swe Engelhardum Kurtz et Andream Hanniwald. *4) Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie rkp. 186 s. 295 nn. Kopia współczesna z XVI w. (kopiariusz A. Opalińskiego), często wadliwa, dzięki błędom kopisty. W przypisach podano wszystkie odmianki tekstu. Brak w kopii ostatniego ustępu. Nagłówek:* Wskazanie arcyksiążęcia Maksymiliana do pana kanclerza przez konsyliarze swe Engelhardum Kurtz et Andream Anniualem. *5) Bibl. ks. Czartoryskich rkp. 1623 s. 145. Kopia z XVI w., obejmuje tylko pierwszą połowę tekstu; jest kardzo wadliwa i pełna błędów kopisty, z tego względu w przypisach podano tylko ważniejsze odmianki tekstu. Nagłówek:* Poselstwo arcyksiążęcia do JM. Pana hetmana coronne[g]o. *6) Bibl. Ord. Zam. rkp. 1718. Kopia wtórna z 4, pochodząca z XIX w. Odmianek tekstu nie uwzględniono. 7) Archiwum Watykańskie, Nunz. Pol. XXXII k. 195—198 v. Kopia współczesna, na odwrocie zapiska kancelarii papieskiej:* Scrittura pro parte del arciduca Maximiliano al gran cancelliero di Polonia. *Druk:* Nuntiaturberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken 1585 (1584)—1590. Zweite Abteilung: Die Nuntiatur am Kaiserhofe. Zweite Hälfte: Antonio Puteo in Prag 1587—1589. *Opracował i wydał* dr Józef Schweizer, Paderborn 1912, nr 167, s. 310—16.

Ill-me D-ne D-ne summa observantia colende. Ser-mus electus rex d-nus noster [2]) clementissimus [a]), praemissa condecenti salutatione et benevolentiae [b]) commendatione, praecepit nobis, ut Ill-mae D-ni Vestrae denuntiaremus, Sacram Caesaream M-tem d-num et fratrem ser-tis s. carissimum [c]) atque observandissimum ostendisse ser-ti s., quam iustissimis de causis iisdemque gravissimis ad articulos ser-tis suae ab [d]) Ill-ma D-ne Vestra [d]) superiori tempore propositos indeque ad Caes. M-tem per nos relatos celerius respondere non potuerit. Ideoque ser-tem suam nos quidem ob emansionem exspectatione longiorem habere excusatos et plane confidere Ill-mam D. Vestram pariter protracti [e]) temporis moram [f]) non moleste laturam [f]).

Praeterea nobis in mandatis dedit, ut Ill-mae D-ni Vestrae significaremus [g]) memoria [h]) illam [i]) procul dubio tenere Sac. Caesaream M-tem per

[a]) *W 5:* colendissimus — [b]) *W 4:* benevola — [c]) *W 3 i 4:* ser-mum — [d—d]) *W 5:* ad Ill-mam D-nem Tuam — [e]) *W 3:* pertracti — [f—f]) *W 2:* non molestem moram laturam. — [g]) *W 2:* consignificaremus — [h]) *W 3 i 4:* memoriam — [i]) *W 5:* illum

litteras, quas ser-tas sua mense Julio cum Ill-ma D-ne Vestra communicavit, pollicitam esse soluto conventu, qui inter Sac. Caesaream M-tem ex una et regis catholici oratores ser-mosque Austriae archiduces altera parte[a]) mense superiori celebratus est, primo quoque tempore ser-tem suam de iis quae conclusa[b]) fuerint certiorem facturam[3]).

Id quando quidem re ipsa iam effectui datum est, etsi ex responso Caesareae M-tis Suae clementissimus d-nus noster intellexerit[c]) saepe memoratam Sac. Caesaream M-tem Suam fere omnia, quae ser-ti suae retulimus, per r-dum magnificum et generosum d-num Joannem Kobentzel liberum baronem in Prosseck[d]), ordinis Teutonicorum[e]) commendatorem, S. Caesareae M-tis consiliarium serenissimique principis ac d-ni d-ni Caroli Austriae archiducis ab arcanis consiliarium et camerae praesidem in eum finem delegasse et commisisse, ut is deinceps ill-mo et r-mo in Christo principi[f]) ac d-no d-no Hippolito S. R. E. tituli sancti Pancratii praesbitero, cardinali Aldobrandino S-mi D. N. Summi Pontificis in regnum Poloniae legato destinato ea deferret, qui regni Poloniae senatoribus primariis omnia et singula deliberanda proponeret[g]), quia tamen Ill-ma D. Vestra a ser-te sua petiit, ut illa quae a Caesarea M-te ser-ti suae ad supradictos articulos responsi loco data sunt, Ill-mae D. Vestrae[h]) pariter[i]) communicaret, ideo nec ea in re Ill. D. Vestrae desiderio deesse voluit.

Ut igitur a primo Ill. D. Vestrae omnium regni Poloniae ordinum nomine proposito articulo ordiamur, de indutiis nempe paciscendis: etsi graves iustissimaeque causae Caesareae M-ti suppeditatae fuerint, ob quas M-tas Sua ad capienda[j]) a pacificatione aliena consilia invitata[k]) sit, tamen in eam una cum praefatis oratoribus regiis ac ser-mis archiducibus, patruis ac fratribus charissimis, pro solito publici boni ac communis quietis et tranquillitatis iuvandae studio, universorum consensu ivit[l]) sententiam, ut pacis et concordiae viam amplecti ac indutiis[l]) ad eum usque diem, qui ab ordinibus Poloniae designatus est, primum scilicet Januarii anni octuagesimi noni proxime venturi, locum dare constituerit.

Litterae tamen indutiarum S. Caesarae M-ti a vicecancellario Regni, episcopo Praemisliensi transmissae, vel hoc solo nomine, quod ordinum nomine expeditae non sunt, acceptari nequeunt, praeterea vero diversa continent, quae partim Caesareae M-tis intentioni ac menti, quam M-tas Sua ser-mo et clementissimo d-no nostro et episcopo Vratislaviensi declaravit,

---

[a]) *W 2:* altera ex parte — [b]) *W 3, 4:* conclusae — [c]) *W 3 i 4:* intellexit — [d]) *W 3 i 4:* Proniniec; *w 5:* Proszeczk — [e]) *W 4:* Teutonici — [f]) *W 3 i 4:* patri — [g]) *W 3 i 4:* proponet — [h]) *W 5:* D. Tuae desiderio pariter — [i]) *W 2:* pariter quoque — [j]) *W 2 brak:* ad capienda — [k]) *W 2:* meditata — [l]) *W 3 i 4:* consensum init — [l]) *W 3 i 4:* inducias.

minus consentanea sunt, partim vero, ob alios respectus consideratione digna videntur. Eamque ob causam S. Caesarea M-tas supranominatum consiliarium suum d-num Joannem Kobentzel ad ill. d. cardinalem Aldobrandinum [a]) legatum apostolicum ire iussit, qui rem eo dirigere studebit, ut huiusmodi litterae ex Regni parte conficiendae ab ipsis statibus, vel si id extra generalia Regni comitia fieri minime possit, saltem a senatoribus praecipuis cum promissione futurae statuum ratihabitionis expediantur. Postulatam arcis Lubovlae restitutionem in futurum commissariorum utrinque deputandorum [b]) conventum S. Caesarea M-tas reicit.

Eos [c]) vero, qui ser-mi et clementissimi d-ni nostri partes secuti sunt, vel etiam nunc sequuntur, serenitatis suae adhaerentes, non rebelles vel factiosos nominari, neque solum in eos qui in regno Poloniae detinentur, sed et alios quoscunque qui serenitatis suae partuim sunt, sive in regno, sive extra illud, ac vel captivi, vel liberi existant, haud quicquam [d]) statuendum caveatur [e]) S. Caesarea M-tas Sua exposcit. Atque insuper, uti ab Ill-ma D-ne Vestra propositum fuit, nullus utrinque ad triginta *[milliaria]* a limitibus [f]) sive confiniis exercitus sit. Eo vero casu, quo Cracoviam praesidio munire ordines statuant, Caesareae M-ti parem militum numerum Vratislaviae imponere liberum sit. De quo numero utrique loco imponendo, iamnunc medio cardinalis certi quid statui debet, ac istud praeterea exprimi, quod induciis durantibus utriusque partis legati, oratores, nuntii et tabellarii ac [g]) aliae quaecunque personae, ubique locorum et terrarum libere, tuto et absque ulla alterius molestia sive [h]) impedimento hinc [i]) inde commeare, negotiari ac litterae huc [j]) illuc mitti, atque perferri possint. Quod vero ad eos spectat, qui sponsione militari facta e Polonia ita dimissi sunt, ut ad certam [k]) diem se ibidem sistant, Caesarea M-tas eosdem, ut promissioni suae satisfaciant, hortabitur.

De loco tractationis [l]) S. Caesarea M-tas una cum saepe memoratis [l]) oratoribus regiis ac sermis archiducibus ita constituit: etsi in litteris illis [m]) assecuratoriis ab episcopo Praemisliensi missis contineatur, quod commissarii M-tis Suae Psczina [n]) (quae Plesna [o]) alias vocatur), econtra, qui ex Polonia et Lithuania mittantur [p]), Osvecimii [r]) ante principium mensis [A]) Octobris

---

[a]) *W 3 i 4:* Aldebrandinum — [b]) *W 3 i 4:* deputatorum — [c]) *W 3 i 4:* Hos — [d]) *W 3 i 4:* quidquam — [e]) *W 3 i 4:* cavetur — [f]) *W 2:* ad triginta milliaria a militibus — [g]) *W 3:* et — [h]) *W 3 i 4:* sine — [i]) *W 3 i 4:* hic — [j]) *W 5:* litterae libere huc *w 3 i 4:* litteras — [k]) *W 3 i 4:* centum *(oczywiście błędnie; w takim razie powinno być* dies, *a nie* diem*)* — [l]) *W 3 i 4:* transactionis — [l]) *W 2:* cum praedictis — [m]) *W 3 i 4:* iis — [n]) *W 2, 4:* Psczyna*; w 3:* Pszczyna*; w 5:* Pczina — [o]) *W 4:* Pleszna*: w 5:* Plesna — [p]) *W 5:* mittentur*; w 2:* qui ex Polonia aut Magno Ducatu Lithuaniae mittentur — [r]) *W 2:* Oswieczimi*; w 3:* Oświecimi*; w 4:* Oświecimi*; w 5:* Oszweczimi

[A]) *Dotąd sięga kopia rękopisu Bibl. ks. Czartoryskich nr 1623.*

convenire debeant, tamen nihilominus ab iis [a]) locis, quae ab ipsamet Ill. D-ne Vestra proposita fuerunt, Glogovia nimirum et Frauenstato non esse recedendum censeat. Futurum autem conventum ad medium dicti mensis Octobris, sicque diem decimum sextum eiusdem instituendum. Interea enim ea, quae conventum illum necessario praecedere debent commodius praeparari, et eorum etiam, quae per d-num Kobenzel [b]) M-tis Suae Caesareae consiliarium, praesertim vero ipsum legatum Apostolicum de clementissimi d-ni nostri liberatione agi, perficique oportet, relationem ad S. Caesaream M-tem perferri adeoque omnia tractationi in confiniis habendae rectius accomodari posse. Etenim confidit S. Caeserea M-tas Sua de utroque hoc articulo, tam de loco, quam de die, nec ex ordinum Poloniae parte aliquam fore difficultatem cum vigore compactatorum [c]), sive [d]) foederum parti laesae, tam loci, quam temporis, quibus commissarii utrinque deputati convenire debent, nominandi seu designandi ius competat.

Salvi conductus litteras autem utrinque expediendas mittendasque, et praeterea plenipotentiae necessaria mandata quod attinet, de iis Caesarea M-tas Sua eodem quo supra de induciarum litteris dictum est duplici modo aget: principio, ut salvi conductus ex Polonorum parte, si non a statibus, saltem senatoribus Regni, cum promissione tamen futurae statuum ratihabitionis expediantur.

In quo quidem apud senatores ea etiam de causa minus difficultatis fore Caesarea M-tas sibi pollicetur, quod Ill. D. Vestrae plenam tam pacis et concordiae ineundae tractandaeque, quam belli administrandi etiam a senatoribus nuntiisque terrestribus et universis denique Regni ordinibus potestatem delatam concessamque accepit. Idque Ill. D. Vestram doctori Georgio Kahl [e]) non obscure, sed expressis verbis innuisse.

Curabit itaque Sac. Caesarea M-tas, ut ex sua parte comissarii illius non modo necessariis mandatis [f]), sive plenipotentiae litteris sub M-tis Suae expeditione, ac in eum eventum quo Poloniae ordines illa contenti esse nolint [g]), una cum Caesarea M-te Sua, aliis ser-mis Austriae archiducibus eorumque promissione futurae, tam ser-mi regis catholici, quam regnorum et provintiarum Poloniae adiacentium ratihabitionis expeditis instructi sint et secum ad locum tractationi designatum ferant.

Quod si Ill-ma D. Vestra ultra salvum conductum omnibus comissariis mittendum, peculiariter sibi diplomate aliquo ipsius personam spectante prospiciendum existimat, sane ea in re Caesarea M-tas Ill. D. Vestrae desiderio benigne etiam satisfaciet.

---

a) *W 3 i 4:* illis — b) *W 3 i 4:* Kobentzl — c) *W 2, 3 i 4:* compactorum — d) *W 4:* seu — e) *W 2:* Kachel; *w 3 i 4:* Kassl — f) *W 4:* mandatis suae, sive — g) *W 3 i 4:* contenti nollent

De comitatu comissariorum ill. legatus apostolicus cum ordinibus tractabit eoque rem diriget, ut aequalitas ex utraque parte observetur et comissarii non armati veniant, sed ita instructi, ut pacis tractandae [a]) rationibus maxime convenit.

Comissarii ex Caesareae M-tis parte designati sunt [b]): ill-mus princeps ac d-nus d-nus Vespasianus Gonzaga dux Sabbionetae, marchio Ostiani et comes Rotingiae, ordinis aurei velleris eques, propinquus et consanguineus Caesareae M-tis, qui quidem non solum tanquam ser-mi regis catholici orator ad hoc specialiter deputatus, verum etiam tanquam Sac. Imperii princeps, Caesareae M-tis nomine, futurae tractationi assistet; r-mus in Christo pater ac d-nus d-nus Petrus episcopus Jauriensis regni Ungariae [c]) cancellarius, ill. et mag. d-nus Guilielmus a Rozemberg, in Krumbnau, domus Rosembergiae gubernator, ordinis aurei velleris eques et Caesareae M-tis consiliarius secretus, supremus regni Boemiae [d]) burgravius [e]), r-mus in Christo princeps ac d-nus d-nus Stanislaus episcopus Olomucensis [f]), mag-ci g-nosi et nobiles Nicolaus Palffi [g]) de Erdeod, arcis Commoriensis praefectus, Richardus Strein in Schvartzenau [h]) et Thiernstain [i]), Seifridus a Promniec [j]) in Plesshorau [4]) et Tribell [k]), una cum supradicto d-no Joanne Kobenzel, baronibus, consiliariis et fidelibus Sac. Caesareae M-tis suae dilectis, quorum nomina ill. cardinalis ordinibus Regni exhibebit [l]), ab iisdem tamen postulando, ut suorum vicissim comissariorum nomina edant. De rationibus constituendae pacificationis Sac. Caesarea M-tas animi sui sententiam hoc tempore declarare non potest, sed ea una cum responso ad conditiones communicatas, ad comissionis tempus reicit. Sperare tamen ser-tem suam iubet futurum, ut primo omnium loco de ipsa libertate restituenda laboretur.

Qua de causa ill. legatus apostolicus plura cum Ill. D. Vestra et Regni ordinibus tractabit, ipsique commissarii ad diem antea praefatum Caesareae M-tis Suae sententiam uberius et prolixius explicabunt.

Domini [B]) Ianuschii de Ostrog negotium Caesareae M-ti ser-tas sua, ad Ill-mae Cel. Vestrae intercessionem, diligentissime commendavit, et quanquam Caesareae M-ti quam plura diversum suadent, tamen intuitu praedictae clementissimi D. N. intercessionis mandatum dedit, ut processus, qui in ea causa iam institutus erat, differatur [B]) [5]).

---

[a]) *W 3 i 4:* tractandi — [b]) *W 2, 3, 4 brak* sunt — [c]) *W 2 i 3:* Hungariae — [d]) *W 2, 3 i 4:* Bohemiae — [e]) *W 4:* burgrabius — [f]) *W 4:* Holomucensis — [g]) *W 3:* Palphi*; w 4:* Palfi — [h]) *W 4:* Richardus in Strein in Schartzenau*; w 2:* Strein Schwarcenau, Thiernstain, et Seiphridus a Promincz in Pless. Strau. et Tribel — [i]) *W 3 i 4:* Thierstain — [j]) *W 3 i 4:* Proniniec — [k]) *W 3 i 4:* Plesorau et Tribel — [l]) *W 3 i 4:* exhibet.

[B—B]) *Brak w 3, 4, 6.*

[1]) *Datę tego listu ustalił* Schweizer J., Nuntiaturberichte aus Deutschland, II Abt. II Hälfte, Paderborn 1912, s. 310, przyp. 4. *Terminem a quo jest zjazd arcyksiążąt w Pradze. Terminem ante quem będzie list Zamoyskiego do Aldobrandiniego z Zamościa 6 X 1588, gdzie pisze:* Cum antequam Ill-ma D. V. in Regnum venisset, a ser-mo archiduce Massimiliano generosi Engelhardus Kurtz et Andreas Hanniwaldt ad Caes. M-tem de iis rebus, quae ad futuram commissionem pertinent, missi fuissent, ante paucos dies redierunt. *Wedle listu Tolosana do Aldobrandiniego z Zamościa 6 X 1588, pismo powyższe zostało doręczone Zamoyskiemu 1 X 1588* (Schweizer J., *j. w.*, s. 310, przyp. 4).

[2]) *Arcyksiążę Maksymilian.*

[3]) *Kongres arcyksiążąt w Pradze odbył się w dniach 6 VIII—20 VIII* (Schweizer J., Die Sukzessionswirren in Polen (1586—1589) s. LXXXII—LXXXVI).

[4]) *Zapewne błąd kopisty. Winno być: Pless, Sorau. Pless = Pszczyna; Sorau = Żory.*

[5]) *Chodziło widocznie o jakiś proces w sprawie czeskich dóbr Janusza Ostrogskiego.*

1328. Zamoyski do arc. Maksymiliana za pośrednictwem Engelharda Kurza i Andrzeja Hanniwaldta *[Pocz. października 1588].*

Protestuje przeciw używaniu tytułu królewskiego przez Maksymiliana. Sprawy formalnego zawieszenia broni. Zwrot Lubowli. Maksymilianiści. Jeńcy byczyńscy. Miejsce i czas narad pokojowych. Orszaki komisarzy. Listy żelazne. Osoby komisarzy. Uwolnienie Maksymiliana przed zawarciem pokoju niemożliwe.

1) Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica 23 k. 44—8. Kopia współczesna z nagłówkiem: Ad ea quae ser-mi archiducis Maximiliani nomine generosi Engelhardus Kurtz et Andreas Hanniualdt eiusdem ser-mi principis consiliarii ad ill. et mag. Regni cancellarium retulerunt, eiusdem responsum. *Tekst najkompletniejszy i najpoprawniejszy. Wobec tego, z braku oryginału, na nim oparto wydanie, w kilku tylko wątpliwych ustępach zaznaczając odmianki tekstu. 2) Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie rkp. 340 k. 33v—37. Kopia z końca XVI w. z nagłówkiem:* Responsum d-ni regni Poloniae cancellarii ad legationem ser-mi archiducis Maximiliani. *Tekst niekompletny, bez ostatniego ustępu, natomiast przechodzi bezpośrednio w relację z działalności kard. Aldobrandiniego w Polsce, od chwili przybycia aż do 10 XII 1588. 3) Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie, rkp. 186 s. 300—307. Kopia współczesna z XVI w. (kopiariusz A. Opalińskiego) często wadliwa wskutek błędów kopisty. Brak w kopii ostatniego ustępu. Tytuł:* Respons d-ni cancellarii ad ea iisdem consiliariis. *4) Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie rkp. 1623 s. 151—5. Kopia z końca XVI w., obejmuje całość tekstu; jest wadliwa i pełna błędów kopisty. Nagłówek:* Respons J. M. pana het. koronnego arcyks. J. M-ci. Ad ea, quae... *[dalej identycznie jak w 1]. 5) Archiwum Watykańskie, Nunz. Pol. XXXII k. 383 nn., kopia współczesna. Nagłówek identyczny jak w 1. 6) Arch. Rządowe w Insbrucku, Ferdinandea 130 k. 491—4 i tamże k. 680—5, dwie kopie współczesne. 7) Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie, Teki Naruszewicza 93 s. 741. Kopia z XVII w., której pochodzenie wskazuje zapiska:* Ex ms. Arch. Radziwiłł. Nesv. *W Archiwum Nieświeskim pierwowzoru brak. 8) Bibl. Ord. Zam. rkp. 1718. Kopia wtórna z 4, pochodząca z XIX w. Odmian tekstu nie uwzględniono. Druk:* Schweizer J., Nuntiaturberichte aus Deutschland, II Abt. II Hälfte, Paderborn 1912, s. 310 przyp. 5 (s. 310—16).

Inprimis salutatio Ser-tis Suae, ut non ingrata mihi est, ita quod electi regis titulus adhuc ab ipsa aut legatis eius usurpetur, molestissimum mihi certe est. Ut enim omnia ea nunc praeteream, quae de iure electionis eius genereque maximae partis hominum, a quibus titulus is impositus ei fuerit, saepius et dicta et scripta sunt, non potest Ser-tas Sua ignorare, ut hac maxime de re ad Byczinam pugnatum fuit, ita post pugnam etiam non modo re ipsa, verum propria etiam cum deditione, tum abdicatione sua, ultro titulo eo, si quid eius adhuc retinebat, tum excidisse. Hic igitur, cum non modo contra omnia Regni huius iura ab initio Ser-ti Suae tributus a quibusdam fuerit, verum nunc etiam postquam ipsa etiam et divino et suo iudicio omnino illo cesserit, quod nunc tanto nihilominus intervallo repetitus inculcetur, nihil liberis auribus gravius aut acerbius accidere potest.

Quod ultra constitutum legati Ser-tis Suae abfuerint, cum et ipsi ante de eo ad me retulerint et a me tempus prorogatum illis fuerit, facile excusati sunt. De responso autem Caes. M-tis et quam spem ex eiusdem litteris Ser-tas Sua mihi fecerit memini, et quid item a r-do et mag-co barone Kobenzlio ad ill-mum d-num cardinalem Aldobrandinum de iisdem rebus allatum nuper sit cognovi, verum illa, ut eadem fere cum iis, quae a Ser-ti Suae legatis hoc ipso scripto proponuntur, esse animadverto, ita solidiora non nihil ac certiora me expectasse, non possum dissimulare. Primum enim cum sine indutiis tractatio ea tuto ac secure institui non possit, quoad de indutiis non conveniat, ne tractationem quidem ullam suscipi posse, nemo est quin videat. In hisce autem, quod graves iustissimasque causas Caes. M-tem habuisse dicunt, quae ad aliena a pacificatione consilia eam invitarent, hoc unum [a]) saltem ad id hoc tempore respondebo, tantum abesse, ut a nobis eius rei causa ulla praebita fuerit, ut cum contra communia foedera ab altera potius parte libertas ac salus nostra variis modis partim tentata, partim violata fuerit, nos potius de iis conquerendi atque iustam sane causam habeamus. Verum cum et alterius temporis ista sint, et ipsas quidem indutias a Caes. M-te accipi ostendatur, reiectis autem iis, quae sub Regiae M-tis nomine missae erant, alias ordinum aut senatus nomine postulari, illa nunc mitto; in hac autem re etsi non possum negare, neque novum esse, ut inter ipsos vicinorum regnorum ordines sine ipsorum principum interventu indutiae aliquando instituantur, idque in hoc ipso Regno non raro cum vicinis facticatum sit, cum tamen a rege etiam ipso, qui universi Regni caput est, ut plurimum etiam eae [b]) sanciri solent [c]), dum a Regia M-te missas altera pars reiicit, nulla alia causa id se facere satis ostendit quam ut Regiae M-tis

---

[a]) *Tak we wszystkich kopiach z wyjątkiem 1, gdzie:* uno — [b]) *Tak we wszystkich kopiach z wyjątkiem 1, gdzie:* ea — [c]) *2, 3, 7:* soleant

ius et libertatem nostram in dubium vocet. Itaque cum ipsa ultro sine iusta causa longiorem moram huic negotio affert, tum vero a nostra etiam parte nullus bonus civis assentiri in id poterit, in quo summum principis et libertatis suae contemptum videat.

Ad aliam autem causam quod attinet, ob quam Regiae M-tis litterae indutiarum reiectae dicuntur, quod nimirum a Caes. M-tis mente, quam per r-mum d-num episcopum Wratislauiensem [1]) declarasset, diversa quaedam in illis fuerint, huiusmodi ea est, ut cum de iisdem rebus multo fortassis nostra postulatio, quam in omnibus itidem literis semper prae nobis tulimus, aequior fuerit, in communibus indutiis constituendis non minor aequitatis nostrae, quam Caes. M-tis voluntatis ratio haberi debuerit et adhuc debeat.

Liubouliae restitutio cum conventu commissariorum, in quem reicitur, nihil commune habere potest, in ea enim causa haec res est, ut cum deditionis Byczinensis inter alias conditiones haec vel praecipua fuerit, neque conditiones a nobis vicissim promissae, nisi illi pareatur, ratae esse possint, neque sine propria etiam Ser-tis Suae indignatione [a]), cuius vel maxima Ser-tis Suae ratio habenda est, in dubium amplius ea vocari. Neque vero non in Ser-tis Suae potestate totam rem esse dici potest, cum Caes. M-tas litteris quibusdam suis, quas Ser-tas Sua ipsa ultro mecum communicavit, nec iussu, vel [b]) scitu suo, neque stipendiis, aut ex praesidiis suis milite coacto, arcem eam interceptam esse ultro profiteatur. Quamvis quocunque modo haec res se habeat, quid iure gentium et vi pactionis Byczinensis debeatur, quidque si minus id praestetur, ex earundem conditionum vi consecuturum sit, omnibus perspicuum est. Itaque cum praeterea nihil maiorem venerationem principibus conciliet, quam cum in omnibus rebus, tum maxime in dictis et factis constantiam [c]), nihil itidem magis existimationem et dignitatem eorum laedat, quam si ab ea in aliqua re discedatur, ne quod semel tam sancte promissum sit, diutius differi Ser-tas Vestra patiatur, iterum atque iterum eam hortor.

Quod peculiariter iis etiam qui Ser-tis Suae partes secuti sint caveatur, id quantopere cum publica libertate Regni huius pugnet, nemo est quin intelligat, cum nihil ulli Reipublicae gravius esse possit, quam si cum aliarum rerum, tum maxime quid de civibus suis statuere debeat, externus princeps leges illi praescribat. Itaque cum ii communi maioris partis consensu relicto operaque sua pretio addicta externos armatos in Regnum introduxerint, et ante iam id de iis statutum est et posthac [d]) etiam statuetur, quod maxime e Republica esse videatur.

Ut indutiis etiam durantibus ante pacificationem perfectam cum litteris

---

[a]) *2, 3:* indignitate. *W 4 tutaj cały ustęp opuszczony. W 7 ustęp ten również przekręcony bez sensu przez kopistę.* — [b]) *2:* nec — [c]) *2, 3, 4, 7:* constantia — [d]) *2:* posthaec

et mandatis, non petita prius, quemadmodum hactenus observatum est, fide publica liberi transitus ubique locorum omnibus sint, suspicione et periculo carere non potest. De fide enim quidem meorum civium, qui incorruptos hactenus se gesserunt, nullius dubito, verum tamen non ignominiosum etiam bonis esse, non modo ut corrumpi se non patiantur, verum ne tententur etiam cavere, vel Cleomenes Spartanorum rex suo exemplo satis ostendit, qui cum ab hospite Milesio pecunia tentaretur, at[a]) vero filiola, quae forte astabat, eum monuisset: abscede, ne te hospes corrumpat, consilio puellae et delectatus fuit et paruit. Quamvis praeter corruptelas etiam multae artes animorum tentandorum sunt, quae in omnibus bene constitutis rebuspublicis, etsi de civium suorum virtute non dubitent, omni tamen ratione excludi solent. Quod eos, qui ex sponsione militari sistere se debent, fidei[b]) Suae Caes. M-tis admonebit, dignam rem M-te Sua faciet; non tamen satis hoc est. Illi enim, an existimationi suae, aut etiam Ser-mi Archiducis sponsioni, tot iam mensibus ab ea die qua sistere se debebant elapsis, satisfecerint, quilibet facile statuere potest.

De loco est sane ita, me statim post proelium Byczinense, et cum ad Byczinam adhuc essem, ad commisionem hanc Frauenstatum[2]) et Glogouiam proposuisse, verum cum ad Ordines postea rem retulissem, ex quorundum[c]) sententia non multo post alter Osuiencima et Psczina[3]) propositus, ab eoque nunquam postea ex hac parte recessum fuit. Praeterquam autem quod multa[d]) quaeque ad tractationem hanc proprie spectant commoda in hoc loco sint, accedit etiam huc, ut cum vicina Frauenstato loca peste fere infecta sint, non sine periculo etiam obiri is possit. Diem nimis angustam constitutam, nos quidem, qui quam primum vel bellum vel pacem certam habere cupimus, quaeri non debebamus, nisi primum eae difficultates obiectae simul essent, quae intra tam exiguum tempus nulla ratione explicari possint. Deinde vero intra id tempus, quo commissarii ad profectionem parare se potuissent, significatum de ea re fuisset. Quod quidem ab initio iam spectatum fuit, cum ut aliquod septimanis ante, cum aliis de rebus, tum maxime de die certiores fieremus actum fuit, etsi autem de conventu ser-mae familiae Austriacae principum[4]) aliquid ante significatum nobis fuerit eumque brevi commissionem subsecuturam ostensum; cum tamen neque ea, quae ad commissionem hanc spectant, diffinita simul fuerint et novae praeterea difficultates a Caes. M-te iniectae, neque intra eam diem ullo modo diffiniri ea posse, neque commissarios a nostra parte tam statim parare se posse, quilibet facile intelligit, quod neque commissarii ante designari potuerint, quam quot a Caes. M-te definiti essent sciremus, neque ii ut maxime[d]) definiti essent se parare, pri-

[a]) *2, 3, 4, 7:* ac — [b]) *1:* fide — [c]) *2, 3, 7:* ex eorundem; *w 4:* ex eorum — [d]) *1 brak* multa — [e]) *2:* maximi

usquam de comitatu aliquid certi constitutum sit, cum nemo domo commode proficisci possit, priusquam quos, aut quot secum ducere debeat, constitutum habeat. Accedit vero huc, ut cum ratio haec Regni huius sit, ut quasi alteram communis Reipublicae partem Lithuanici Ordines constituant, neque sine iis quicquam fere publice agi possit, neque illi propter locorum intervalla tam brevi temporis spatio adhiberi. Hae igitur difficultates cum hac in re sint, necessario eo decurrendum nemo non videt, ut et difficultates hae prius explicentur, ut interim ad eandem commissionem aliud iustum atque laxius tempus praefiniatur. Id enim nisi fiat, non modo animi hisce disputationibus magis exacerbarentur [a]), verum in immensum etiam eae crescerent, cum remotis prius iis, et certius, et citius, et maiori cum fructu perfectum aliquid iri magis fortassis sperari possit [b]). Quod vero de loco et die, cur de iis non [c]) potius Caesareae M-ti assentiri debeamus, haec etiam causa affertur, quod ex communibus foederibus, tam loci quam temporis penes partem laesam arbitrium esse debeat, eam pro nobis potius, quam pro altera parte, facere quilibet facile iudicare potest, cum quot modis nos potius laesi simus, iam saepius ostensum sit.

Ad salvum conductum in re praesertim tam gravi et solemni ac mandati litteras quod attinet, eas sub alterius quam principis ipsius, qui universam Rempublicam repraesentat, nomine edi, non modo in hoc, verum in quocunque alio regno novum fere est. Ad litteras passus enim quod attinet, a magistratibus aliquando eas dari scimus; verum quantum inter illas et hasce, de quibus nunc agitur, intersit, quilibet facile videt. Itaque quod de indutiis, quas sub Ordinum nomine aliquando tractari non inusitatum est supra ostendi, in hac tamen causa propter Regiae M-tis dignitatem, sub nullius alterius, quam Regiae M-tis nomine eas edi posse; id in hac re eo magis etiam mihi dicendum est, quod neque exemplum ullum in hac re exsistat, rege legitimo regnante, ullas salvi conductus aut mandati litteras sub alio, quam eius nomine nunquam editas esse, neque sine exemplo a maiorum more atque consuetudine discedendum nobis sit.

Quod enim de me dicitur, mihi iam ante plenam tam pacis et concordiae ineundae tractandaeque, quam belli administrandi potestatem delatam fuisse, fuit sane pro iure magistratus mei, seu imperii militaris, primum in electione et non multo post in conventu Visliciensi [5]) ab Ordinibus ad Cracoviam et universum Regnum defendendum ea mihi tradita, deinde vero etiam in conventu coronationis in expeditionem Byczinensem, non modo ab Ordinibus, verum etiam omnium Ordinum nomine a R. M-te, qua auctoritate, cum alia omnia, tum maxime etiam conditiones Byczinenses a me constitu-

---

[a]) *2:* exacerbantur — [b]) *2:* posset — [c]) *2 i 7:* nos

tae, indutiae etiam atque commissio ab initio proposita a me fuerunt. Ea vero cum semel senatui atque Ordinibus iam probarim, minime vel modestiae meae, vel publicae libertatis esset, ut affecto iam ita negotio, rege in Regno exsistente ipso, Ordinibusque inconsultis aliquid praeterea mihi vendicarem [a]. Itaque litterae quidem hae sub alio quam regis [b]) nomine edi non possunt, de eo autem cum agatur, ut quae convenerint ab Ordinibus universis rata habeantur, ea ratio adhiberi debebit, ut litteras quidem conductus et mandati suo Ordinumque suorum nomine ex utraque parte principes dent, quae autem inter commissarios convenerint, cum ab ipsis principibus, tum Ordinibus regnorum more exemploque maiorum confirmentur et signentur.

Privato salvo conductu opus mihi esse non puto, cum si universis idonee cautum [c]) videro, mihi etiam satis cautum staturus [d]) sim. De comitatu commissariorum, ut ill. d. legatus Apostolicus quemadmodum et de aliis rebus tractet, non alienum est ut vero de comitatu ante statutum sit, quam commissarii proficiscantur, omnino necessarium esse video, cum priusquam quo cum comitatu movendum sibi sit sciat, nemo movere soleat.

Commissarii, qui a [e]) Caes. M-te editi sint, cum ea res proprie arbitrii Caes. M-tis fuerit, ego etiam reicere non debeo, hoc unum solum dico, cum ad eorum commissariorum et numerum et rationem nostrorum etiam commissariorum ratio comparanda nobis sit, maturius nos de die commissionis certiores fieri debuisse, aut non tam angustam diem praestitui.

De ill-mo etiam principe d-no Vespasiano Gonzaga quod dicitur, eum non modo tanquam ser-mi regis catholici oratorem, sed tanquam principem etiam Imperii commissioni huic interfuturum, etsi de comitiis quidem Imperii nihil adhuc inaudiverimus, tamen si quae etiam ab Imperii Ordinibus mandata habuerit, cum Regnum hoc iam multorum annorum amicitia cum Imperio coniunctum fuerit, non illibenter ea cognoscemus [f]).

De rationibus pacificationis etsi [g]) in ipso maxime conventu agendum dicatur, tamen cum Ser-tas Sua de condicionibus eius meam sententiam tam diligenter et toties flagitasset, quo maiori cum fructu commissio ipsa obiri potuisset aliquam certe de iis Caes. etiam M-tis significationem expectabam. Nunc vero non modo nihil de ipsis condicionibus, quae mens Caes. M-tis sit, explicari video, sed multo magis eam rationem proponi, quae omnem potius tractationem exclusura sit, dum sperare Ser-tem Suam iubet futurum, ut primum omnium loco de ipsa libertate restituenda laboretur, de quo neque priusquam conditiones, quae in deditione Byczinensi receptae sunt ex-

---

a) *3 i 4:* vendicare, *7:* vindicare — b) *3 i 7:* Regio, *4:* Regiae — c) *2, 4, 7:* cautis — d) *2:* staturum sit; *3, 4, 7:* statutus sim — e) *Brak w 1.* — f) *2:* agnoscimus — g) *2:* licet

pleantur, quicquam agi potest, neque a Regia M-te atque Ordinibus Regni [a]) idonee prospectum sit (quae [b]) ipsa etiam una inter Byczinenses conditiones est) quicquam concedi. Itaque cum condiciones eae Byczinenses omnium Ordinum auctoritate ab initio constitutae, ab iisdem [c]) deinde Ordinibus in eodem conventu coronationis receptae ac probatae fuerint, non est quod quisquam vel mutari iam quicquam de iis privata auctoritate posse existimet, vel prius Ser-tem Suam dimissum iri, quam omnibus rebus idonee partim satisfiat, partim caveatur, aut nos etiam ad tractationem accessuros, priusquam eae, quae ex iisdem conditionibus praestari ante debeant, praestentur. Atque ut de tota hac tractatione quod sentio dicam, deferuntur ad me partim voces quorundam, neque nunc quicquam eorum, quae a Ser-te Sua dum in aliena potestate est promittantur, ratum esse posse disputantium, neque si quid salutis [d]) etiam eius causa posthac promittatur, partim etiam superioris aetatis exempla nonnulla me movent, ut non modo, quo omnia quae promissa sint [e]) praestentur cavendum existimem, verum ne a quoquam etiam posthac in dubium vocari possint. Nulla alia autem eius rei cautio est, quam ut tamdiu omnium earum rerum obses Ser. Sua sit, donec certa ac rata ea quae convenerint fore exploratum esse possit. Quae ideo a me dicuntur, ut Ser. Sua diligentius omnibus hisce de rebus cogitet et ill. d. legatus pro munere suo, non modo ut pax conficiatur, verum ne eadem ser-mo archiduce dimisso ullo etiam praetextu turbari a quoquam postea possit, maxime elaborandum sibi intelligat eiusque rei cautionem ab initio nobis ostendat.

Quod [A]) ill. d-ni ducis Ianuschy de Ostrog negotium sustinendum hoc tempore Caes. M-tas censeat, dignam rem aequitate sua facit, multo etiam aequiorem factura, si posthac etiam omnino turbari eum passa non fuerit. Quam iniquum enim esset unius regni civibus ob publicam causam in altero regno privatim negotium fieri, facile ipsa pro prudentia atque aequitate sua Caes. M-tas iudicare potest [A]).

[1]) *Andrzej Jerin.*

[2]) *Frauenstadt, Fraustadt, Wschowa, miasto, stolica ziemi na Śląsku. Głogów (Głogowa Dolna), miasto i twierdza na Śląsku ces. nad Odrą, poniżej ujścia rz. Baryczy.*

[3]) *Oświęcim, miasto u ujścia rz. Soły do Wisły. Pszczyna, miasto na Śląsku ces. nad rz. Pszczynką, tuż nad granicą Rzpltej.*

[4]) *Zjazd arcyksiążąt w Pradze, który zastanawiał się nad sprawą polską, obradował od 6 VIII do 20 VIII* (Nanke, Z dziejów polityki kurii rzymskiej, s. 86 nn.).

[5]) *Zjazd zwolenników Zygmunta III zebrał się w Wiślicy 7 X 1587.*

---

[a]) *W 2 po* Ordinibus *a przed* idonee *jest wstawka* priusquam securitati Regni — [b]) *1:* cum; *3 i 7:* quum: *4:* quam — [c]) *2 i 7:* iisdemque — [d]) *2, 4 i 7:* salutis — [e]) *2, 3:* sunt — [A—A]) *Ten ustęp tylko w 1 i 4.*

1329. Zamoyski do Hipolita Aldobrandiniego Zamość, 5 X 1588.

Sprawy pokoju załatwił z Tolosanem. Cele podróży patriarchy carogrodzkiego Jeremiasza do Moskwy. Konferencja z Jeremiaszem w Zamościu i plan Zamoyskiego przeniesienia patriarchatu do Kijowa. Zamoyski a sprawa unii.

1) Archiwum Watykańskie, Fonde Borghese III ser. 72 a k. 142—145. Oryg. z własnoręcznym podpisem i adresem na odwrocie: Ill-mo et Rev-mo D-no d-no Hippolito Aldobrandino S. R. E. cardinali, tituli Sancti Pancratii presbytero et summo poenitentiario ac S-mi [D-mi N-ri] in regnum Poloniae de latere legato d-no observandissimo. *Obok zapiska kancel.:* 1588. Zamoscium. V-a Octobris. Cancellarius regni Poloniae. Acceptae XIX eiusdem. Responsum die XV-a Novembris. *2) Tamże, Nunz. Pol. XXXII s. 46—7. Kopia współczesna z napisem na odwrocie:* Copia d'una lettera del cancelliere al. card. legato Aldobrandino. 5. 8-bris 1588. *3) Bibl. Pol. Akademii Um. w Krakowie, Teki rzymskie nr 43, kopia. Druk:* Rossija i Italija. Sbornik istoriczeskich materialow i isledowanij kasajuszczechsja snoszenij Rossiji z Italiej. Sanktpetersburg 1908, t. II cz. 1 s. 166—7 *(wydanie na podstawie 2).*

Ill-me et Rev-me D-ne.

Cum venisset ad me rev-dus d. abbas Tholosanus, quae sententia mea de indutiis aliisque rebus ad conventionem commissariorum pertinentibus esset, pluribus illi exposui, seu potius cum eo tractavi, tanto enim cum studio, ac diligentia, tum etiam prudentia in eo negotio versatus fuit, ut nihil quod ad eam rem constituendam pertinere possit praetermissum ab illo fuerit. Ex eo igitur rectissime omnia Ill. D. Vestra cognoscet. Apud eundem vero et pro indulgentiis mihi transmissis et pro singulari Ill. D. Vestrae humanitate, quam aliquot litteris iam mihi defert, maximas Ill. D. Vestrae gratias egi idemque, ut ipse etiam coram meo nomine faceret, rogavi. De patriarcha Hierosolymitano [1]) ita se res habet. Hieremias patriarcha, qui ob suspicionem consiliorum cum Sanctissimo D. Nostro et rege catholico ab imperatore Turcarum primum deiectus ac Rhodum relegatus, deinde vero Constantinopolim quidem revocatus, sed ita fuerat, ut templum nihilominus ei non restitueretur. Eleemosinae colligendae causa in Moscoviam proficiscens Zamoscium ad me diverterat. Cum multa commoda et Regno huic et ecclesiae accessura putarem, si sedem suam ille in hoc potius Regnum, ut Kiioviam, quae iam olim eius religionis totius Russiae atque etiam Moscoviae sedes fuit, transferret, neque desperarem, ut cum homine Graecis literis erudito progressu temporis de concordia etiam fortasse cum S. Ecclesia Romana agi posse, quid hac de re animi haberet, cum apud me esset, tentavi, non alienus mihi visus est. De hac igitur re et consilium et iudicium Ill. D. Vestrae exquirebam, ut si ipsa quoque rem probaret, ulterius deinde in ea progrederer [2]). Nunc quod reliquum est, gratiae Ill. D. Vestrae etiam atque

etiam me commendo omniaque fausta ac felicia a Deo Optimo Maximo illi precor. Zamoscio die V mensis Octobris anno Domini MDLXXXVIII.

Ill-mae D. Vestrae observandissimus servitor Ioan. Zamoiski cancellarius et generalis capitaneus ss.

[1]) *Oczywista pomyłka; Jeremiasz II był patriarchą carogrodzkim.*

[2]) *O tej podróż patriarchy Jeremiasza i pobycie w Zamościu ob. Aldobrandini do Montalta, Kraków, 6 IX 1588,* Theiner A., Vetera monumenta Poloniae, III s. 71; *Bernard Maciejowski do Annibala z Kapui, Chotaczów, 23 VIII 1588,* Theiner A., *j. w.* III s. 41—2. *Por. też* Chodynicki, Kościół prawosławny, I s. 257 *(tam literatura i źródła przedmiotu) i* Pierling, La Russie et le Saint-Siège, Paryż 1897, II, s. 227.

1330. Zamoyski do Hipolita Aldobrandiniego — Zamość, 6 X 1588.

Komunikuje odpowiedź swą daną posłom Maksymiliana, Kurtzowi i Hanniwaldtowi.

Archiwum Watykańskie, Fonde Borghese 72 A. Oryg. z własnoręcznym podpisem, śladem pieczątki i adresem: Ill-mo et Reverendissimo Domino d-no Hippolito Aldobrandino S. R. E. cardinali tituli sancti Pancratii presbytero, summo poenitentiario ac S-mi D-ni N-ri de latere legato domino observandissimo. *Obok receptum:* 1588. Zamoscium. VI-a Octobris. Cancellarius regni Poloniae. Acceptae XIX eiusdem. Responsum die XXII eiusdem.

Ill-me et Reverendissime Domine. Cum antequam Ill-ma D. Vestra in Regnum venisset, a ser-mo archiduce Maximiliano generosi Engelhardus Kurtz et Andreas Haniualdt ad Caesaream M-tem de iis rebus, quae ad futuram commisionem pertinent, missi fuissent, ante paucos dies redierunt [1]). Quid attulerint quasque difficultates mihi iniecerint, cum ex exemplo legationis Serenitatis Eius ad me, tum meo ad illam responso, quae utraque cum Ill-mo D. Vestra communicare mihi visum est, Ill-ma D. Vestra cognoscet, simul vix quicquam cum fructu tractatum iri, priusquam ii scrupuli, qui iniecti videntur, tollantur, pro prudentia sua iudicaturam non dubito. Itaque ut quid de iis imprimis Regia M-tas dominus noster clementissimus, tum nos etiam Regni senatores sperare debeamus, quamprimum certiorem me faciat, etiam atque etiam rogo. Ill-ma D. Vestra omnia fausta ac felicia a Deo Optimo Maximo precatus, diligenter me commendo gratiae eius. Zamoscio die VI Octobris 1588.

Ill-mae D. Vestrae observandissimus servitor Ioan. Zamoiski cancellarius et generalis capitaneus sss.

[1]) *O misjach Engelharda Kurtza i Andrzeja Hanniwaldta ob. nr 1327 i 1328.*

1331. Zamoyski do królowej angielskiej Elżbiety Zamość, 7 X 1588.

Ofiarowuje swe służby i proponuje nawiązanie ściślejszych węzłów między Polską a Anglią.

1) State Papers Office Londyn 88/1. Oryg. z własnoręcznym podpisem, śladem pieczątki papierowej i adresem na odwrocie: Sacrae ac Ser-mae M-ti Regiae, Dominae, dominae Elisabetti, Dei gratia, Angliae, Franciae, Hiberniae etc. reginae, fidei defensori etc, dominae clementissimae. *Obok streszczenie listu w języku angielskim przez kancelarię angielską. 2) Bodleiana, Oxford, rękopis: Tanner 79 k. 74, kopia. 3) British Museum w Londynie, rękopis: Cotton „Titus" B VI k. 119, kopia.*

Sacra Reginalis M-tas Domina domina clementissima.

Magnificus dominus Gulielmus Herbart M-tis Vestrae nuntius [1]), revertens ad M-tem Vestram, iter hac fecit. Eum ego rogavi, ut M-ti Vestrae observantiam atque obsequia mea commendaret. Novi M-tis Vestrae prudentiam, novi singulares ac excellentes virtutes, earum enim fama etiam hic tacita non est. Itaque non dubito, illam hoc stadium meum pro sua humanitate non aspernaturam. Non inutile utrique parti existimarem, si amicitia inter ser-mum regem nostrum ac Regnum hoc et R. M-tem Vestram institueretur. Id ego maiori studio apud ser-mum regem et Ordines procurarem, si M-tis Vestrae quoque voluntatem intelligerem. De ea igitur, si placet, certiorem me facere dignabitur. Iterum atque iterum Sacrae Regiae M-ti Vestrae officia mea commendo Deumque, ut illam diu florentem conservet, precor. Zamoscio die VII-a mensis Octobris anno D-ni MDLXXXVIII-o.

Sacrae Reg. Maiestatis Vestrae observandissimus servitor Ioan. Zamoiski, regni Pol. cancell. et generalis cap. sss.

[1]) *William Harborne, poseł angielski w Konstantynopolu, wracał wówczas przez Polskę do Londynu* (Dictionary of National Biography XXIV, s. 316—17; Lepszy K., Walka stronnictw, s. 158 przyp. 4).

1332. Aldobrandino Hippolit do Zamoyskiego *[Kraków, 8 X 1588]* [1]).

Odpowiada na list z 27 IX. Ma przekonanie, że strona cesarska postępuje szczerze, w przeciwnym bowiem wypadku musiałby ze względu na powagę stolicy apostolskiej wyjechać z Polski. Poselstwo cesarskie do Szwecji nie jest rzeczą zdrożną. Filip II jest potężny i może pieniężnie wesprzeć Maksymiliana, nie należy więc go lekceważyć. Ostrzega, by Zamoyski nie wzywał pomocy tureckiej, gdyż to by oznaczało klęskę dla państw chrześcijańskich Europy środkowej.

1) Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica. Kopia współczesna. 2) Arch. Rządowe w Insbrucku, Ferdinandea 130 k. 664—7. Kopia współczesna. 3) Tamże k. 1018—21.

Kopia współczesna. 4) Archiwum Watykańskie III 72 k. 641. Minuta. Druk: Nanke, Z dziejów polityki kurii rzymskiej, dodatki nr VI s. 182—4. *Jest to koncept, z którego dokonano tłumaczenia łacińskiego. Tłumaczenie nie jest dosłowne i w wyrażeniach znacznie odbiega od konceptu.*

Ill-me D-ne.

Ex litteris, quas ab Ill-ma D. Vestra datas 27 Septembris accepi [2]), non sine maximo animi mei maerore cognovi, unicam illius filiolam ex humanis ereptam [3]). Quo sane nuntio etsi graviter commotus sum, quod eius rei iacturam fecerit Ill-ma D. Vestra, qua nihil carius in hac vita possideret, eaque de causa valde perturbatam illam fuisse existimem, non minus tamen fateor insigni animi illius fortitudine laetatus sum, quam sane tantam esse ex ipsius litteris animadverto, ut consolatione mea nihil illi opus esse certo sciam. Illud tamen commemorabo, nobis qui Christiani sumus, non ita dolendum esse de morte necessariorum nostrorum, perinde ac gentibus quae spem non habent: siquidem non amittimus, sed praemittimus eos, qui in Catholicae Ecclesiae gremio dormierunt. Id vero praesertim in puellari aetate decedentibus accidere verisimile est, quam minimis terrenae molis noxis, ut plurimum obstrictam esse credere possumus. Atque hinc contigisse puto, quod D-nus Deus, ubi post tot tantasque tentationes Iob omnium, quae amiserat, duplum restituisset, filios totidem, non plures reddiderit. Nam cum illi una cum rebus aliis periissent, totidem acceptis, duplum se accepisse fatebatur. Nunc reliqua, quae iisdem litteris continentur ordine persequar.

Tria sunt, quae circa negotium publicum Ill. D. Vestra perscribit. Primum, causas enumerat, quibus ad suspicandum inducitur, S. Caes. M-tem, ser-mosque Austriacos principes non serio ac re vera pacem reique huius exitum desiderare. Alterum, cur ab illorum minis et bello parum sibi et huic Regno timendum persuadeat. Postremum, quo me ad urgendam cum illis pacis tractationem enixius hortatur. Ad singula igitur respondebo.

Et quidem, quod ad primum attinet, profiteor ingenue atque absque ulla haesitatione affirmo, me nihil vel apud Caes. M-tis vel ser-morum principum Austriacorum animos impedimenti deprehendere, quominus pax rata firmaque quamprimum statuatur, velimque illud sibi certo persuadeat Ill. D. Vestra, me si quid tale apud illorum mentes animadverterem, ne diei quidem spatium hac in re frustra insumpturum esse. Nec est, quod ita esse, Ill. D. Vestra ex brevi temporis intervallo, quod commissariorum conventui praescriptum esse videtur, existimet. Hinc enim maiorem potius animi propensionem ad pacem coniicere licet, cum commissarios ad profectionem maturandam tantopere incitarint. Verum hoc difficultatis nihil habet, possumus enim, si libuerit, tempus illud prorogare, qua prorogatione opus non fuisset, nisi hinc ii obices obiecti essent, quorum causa ad Ill. D. Vestram r-dus d.

abbas Tolosanus[4]) accessit. De indutiis nihil est quod timeatur, eae enim S. Caes. M-ti plurimum probantur, neque aliud quicquam obstare illis constat, quam difficultatem scripturam efformandi. Id quod etiam Il-mam D. V. sensisse testatur, Caes. M-tas nec non etiam dixisse aliquid S. Caes. M-ti ea in re concedendum fore proindeque de aliquo temperamento cogitandum esse. Quod legati ad regem Sueciae[5]) missi fuerint, ego sane id me prorsus semper ignorasse profiteor, caeterum si ita sit, potest etiam id Ill. D. Vestra maiori pacis cupiditati adscribere, dum ea diversis mediis tractatur, potius, quam in deteriorem aliquam partem accipere. Quod autem de loco conqueritur Ill. D. Vestra, non solum ex communi harum provinciarum lege et consuetudine loci optionem S. Caes. M-tas ad se pertinere, sed in locum etiam a se nominatum Ill-mam D. V. consensisse affirmat. Non igitur hae causae videntur, ut ab instituta pacis tractatione desistendum ductumque ad hanc diem negotii filum praecidendum videatur, cum praesertim Sanctissimi Domini Nostri auctoritas intercedat, qui quanto studio hoc negotium complectatur nemo non videt, in cuius si esset potestate arbitrioque non dubito, quin celerem ac felicem exitum habiturum esset; et haec quidem quo ad primum spectat.

Iam vero quo ad causas cur huic Regno a ser-morum principum viribus minime timendum putet, sunt ser-mi Philippi regis[6]) senecta, filii eius aetas immatura, bella quibus tot locis distrahitur, auxilium demum, quod a Turcarum tyranno Regnum hoc sibi potest polliceri. Hae causae, aut verae sunt, aut non; si verae, illas tanquam veras a ser-mis Austriacis etiam cognosci ac praevideri putandum est atque ob hanc potissimam causam ad pacem conficiendam illos modis omnibus esse festinaturos. Sin vero hae non tanti sunt momenti, parvifaciendae eorum vires non videntur, nam etsi abest ab his regionibus omnis catholici regis ditio, pecunia tamen quocunque libet facillime proxima fit. Quod si is effetae iam aetatis est, admodum fallax est argumentum, quod ab hominum vita morteve desumitur, cum videre sit idque persaepe iuvenes senioribus moriendo praeire. Quo fit, ut non minus ab hac parte timendum sit, ne si, quod Deus avertat, ser-mi regis[7]) interitus, aut quid simile, dum bello ferverent omnia, contingeret, plurimum mali in electivo Regno extremaque rerum ruina facillime succedere possit. Quod autem ser-mus rex catholicus aliis bellis distractus parum huic operis praestare possit, haud ita facile concesserim. Cum nostra memoria factum viderimus, eundem ser-mum regem iisdem fere bellis implicitum, foedere tamen una cum aliis Christianis principibus inito adversus Turcas, eodem tempore aliud gravissimum sustinuisse, ut omittam ceterorum principum auxiliares copias, quas vel necessitudinis Austriacae familiae augustissimae, vel alias ob rationes suo tempore forent suppeditaturi. Porro bellorum exitus quam

incerti sint, nemo nescit, illorum praesertim quae aperto Marte campestribus proeliis exerceri solent. Hoc vero Regnum quam late pateat, quam inmunitis locis careat, omnes sciunt, ita ut nec certa sibi victoria promittenda sit, nec etiam si eveniat, multum illi confidendum. Id autem Ill. D. Vestrae et pro sua experientia et historiarum lectione plurimum didicit ignotum esse non arbitror, legimus enim non semel praeclaros exercituum ductores, ubi hostes saepius debellassent, postremo tamen victoria non diu potitos esse, sed et Regnis postmodum et vita similibus de causis infeliciter excidisse. Cuius sane calamitatis ne reges quidem Polonos, quantum ex huius Regni historiis colligere est, expertes fuisse convincitur. Quod spectat ad Turcae praesidia Ill. D. Vestrae dicere non praetermittam illius vires nunc Persici belli cladibus ita esse imminutas, ut non amplius illam, quam solebant formidinem incutiant. Addam praeterea ignorare me prorsus quonam consilio aut qua mente vir prudens et Regni huius utilitatis studiosus, in quo adeo floret polletque nobilitas, ut Regno et ipsi etiam regi quemadmodum videmus multis in rebus dominetur, adduci posset, ut illum accerseret, qui nobilitati sua praesente natura infensissimus quibuscunque locis imperitavit, ipsam extinxit et exterminavit. Cogitare autem de immanissimis hostibus ultro semel evocatis, suo postea arbitratu eiiciendis, quam sit inane, finitimorum regnorum calamitatis satis superque declarant. Ac mea quidem sententia miseranda illorum, qui sibi Turcas socios adsciverunt, exempla quemlibet deterrere deberent, cum ii sibi, posteris regnisque suis extremam a tam impia societate perniciem exitiumque pepererint. Qua de causa nonnulli superiorum Poloniae regum, non sine summa prudentia a finitimarum Turcis regionum dominio acquirendo abstinuerunt, quod nedum illos domi, sed ne domui quidem, propinquos habere noluerunt. Quamobrem adduci non possum, ut credam, tam inhumanam, tamque efferatam cogitationem in hominis cuiusque mentem incidere, ut Turcae tyrannidem subeundo libertatis vitae tantaeque nobilitatis facere iacturam, vel saltem manifesto horum omnium periculo se subiicere malit, quam christianum principem [8]) liberare, qui Regnum hoc iuxta ipsius, ut putat, leges obtinere studuerit, cum praesertim eo dimisso, omnes huiusmodi tollerentur difficultates, hortante potissimum Sanctissimo Domino Nostro communi omnium principum parente, quippe qui longe ante prospiciat, quantum ex hac liberatione quietis et quantum, si ea non sequatur, calamitatis possit exoriri, ut taceam interea, quam formidandum sit, ne iram Dei ac totius Christianae Reipublicae arma in se provocent illi, qui talia tentarent. Quid etiam a Turca Polonis timendum esset, quando, quod Deus avertat, vicina Regna occupasset, Ill. D. Vestra non secus ac ego intelligit.

Ad illud autem, quod ultimo loco Ill. D. Vestra hortatur, ut ardentiori studio cum ser-mis Austriacis de pace agam, fateor illud me summopere hoc

in genere optasse, ut quid a me amplius desideret quidque effici possit, dilucidius aperiret. Quod ut faciat, ita ex animo rogo ut nihil magis. Nam quantum ego hactenus laboris ac vigilantiae in hoc unum contulerim, ipsam non latet. Quin illud in me recipio, si quidnam tandem et omnino Poloni ad hanc rem conficiendam praestituri sunt, aut praestari sibi velint, plene ac firme intellexero, me clariora multo et magis singularia officia exhibiturum atque hinc forte res celerius transigi posset. Unumque subiiciam, illas demum omni tempore pacis et concordiae leges firmas stabilesque mansisse, quae mutuis beneficiis, affinitatibus, necessitudinibusque compositae ac stabilitae sint. Quare aliquid ab Ill. D. Vestra, in cuius manu totum hoc negotium esse non ignoro, quam avidissime et quam primum expecto mihi significari ipsius animi candore ac prudentia dignum.

Haec autem omnia, quae superius attigi, Ill. D. Vestram rogo, ut accipiat non tanquam dicta ab eo, qui partis iura nimium tueri velit, cum in hoc negotio nullum alium finem scopumve mihi proposuerim, nisi eundem illum, quem Ill. D. Vestram sibi propositum habere certo scio, nempe Dei benedicti gloriam et honorem et huius Regni totiusque Christianae Reipublicae quietem et tranquillitatem. Sed ea solum a me pluribus verbis scripta fuisse, quaeso existimet, quo belli difficultates et discrimina aliqua ex parte explicarem, quae tamen exploratum habeo summae illius prudentiae multo esse notiora quam mihi, cum illa praesertim totum hoc Regnum, per tot annos, summa cum laude administraverit [a]). Cracoviae etc. [9]).

Ill-mo Signore!

Ho ricevuto le lettere di V. S. Ill-ma delli 27 di Settembre per le quali mi da nuova della morte della sua unica figliola, la quale si come mi ha aportato molto dispiacere per il travaglio che mi immagino che Ella ne habbia ricevuto, cosi ho sentito consolatione nel vedere la prudentia con la quale ha tollerato et tollera questa visitatione. Intorno a chè gli ricorderò solo che non amittimus hos sed praemittimus; et per questo se ben Dio benedetto volle a Iob duplicarli tutto quello che haveva prima che lo flagellasse, dei figli però glene ne dette solo tanti quanti ne haveva prima et non più, perche, non essendo quelli per se come l'altre cose, dandone altri tanti gleli veniva veramente a duplicare. Dio benedetto padre d'ogni consolatione consoli V. S. Ill-ma con altretanta felicità. Quanto alle cose publiche et al negotio della pace, scorgo nella letttera di V. S. Ill-ma tre cose: le cause che la movono a sospettare che dalla parte della M-tà del Imperatore non si proceda con animo veramente di far la pace et di quietar questo negotio; quello che lo muove a non temere delle forze della ser-ma casa d'Austria; le esortationi che mi fa a trattar con maggior studio per la pace con questa altra parte.

Circa alla prima parte, posso dire ingenuamente come farò sempre, ch'iò non ho segno alcuno con Sua M-tà Cesarea che vogli veramente attendere al trattamento et alla conclusione della pace, et quando lo sapessi, credame V. S. Ill-ma che non perderei qui tempo in questo negotio; ne l'haver messo si breve tempo alla venuta de commissarii

---

a) *Tu w I dwa wiersze skreślono, jak również przekreślono następny wyraz* Cracoviae etc.

par che possa mostrar questo anzi maggior desiderio d'avveràrlo, poiche solecita la venuta loro che gia devono esser preparati; ma in questo non sarà difficultà il prolongarlo come non saria stato quando intorno alla tregua non si fossero fatte le difficultà che si sono fatte, per le quali è venuto mgr. Tolosano da V. S. Ill-ma. Quanto alla tregua ella vede che Sua M-tà si contenta di essa, ma la difficultà sta nella formazione della scrittura, come mostrano che V. S. Ill. anco conoscesse da principio et havesse perciò opinione a dar in questo qualche satisfatione con il trovarsi temperamento.

Quanto all' ambasciaria mandata al Re di Svetia, io veramente non ne so cosa alcuna, ma quando fosse poi che Ella non vuol attribuir questo a maggior desiderio di pace, tentandol per più vie, par che si potria attribuire a preparamenti eventuali che non succedesse la pace, non essendo cosa nuova che anco quando si tratta la pace, si pensa a quello che portesse succedere in evento che non seguisse; et quanto a luogo dice la M-tà che secondo la forma dei compattati tra queste provincie tocca a lei et anche pare secondo lui che de V. S. Ill-ma fosse accettato. Mi pare adunque che V. S. Ill-ma per queste cagiòni non debbe insospettire di maniera che vogla tralasciare il filo e la tela ordita della pace con l'autorità di N. S-re, il quale con tanto affetto ha abbracciato questo negotio a nella man del quale se stesse solamente, si potria sperare buono et felicissimo successo presto. Quanto alle cagiòni che la muovono a non temere delle forze della ser-ma casa d'Austria, che sono insomma le difficultà loro per la età del re Filippo e del successore, et delle guerre nelle quali si trova involto, et delli aiuti che possa haver questo regno dal Turco, le dirò solo che, se sono vere le difficultà da lei considerate, tanto più debbe credere che, conoscendole ancor essi, tanto più sinceramente attendino al trattamento della pace; se non sono vere, sono pure da havere in molta consideratione, perche se bene i regni del re Filippo sono discosti i denari però si avicino facilmente, e quanto all'età, sa bene V. S. Ill-ma che il fondamento che si fa sopra la vita e la morte delli homini è fallacissimo, morendo ben spesso molto più presto i giovani che i vecchi, essendo comune a ognuno, et ogni hora lo esperimentiamo, anzi il pericolo della morte anco dalle bande di qua di un Re, o di qualche altro accidente simile quello che potesse apportare in un ardore d'una guerra in questo regno elettivo non doverria esser l'ultima cosa che si considerasse. E intorno alle guerre nelle quali si trova involto il Re Cattolico, gli posso dir che oltre a questa, al tempo della lega, ne sosteneva un, altra dispendiosissima con il Turco, oltre agli aiuti che gl' altri principi per interesse di parentadi et altre cose gli possomo dare. Gli eventi delle guerre quanto siano incerti massimamente quelli che consistono nelle giornate e nelle battaglie, come sariano questi, essendo questo regno apertissimo et assai nudo di fortezze, sono tanti che chi ha cognizione delle istorie, come so che ha lei, ha non poca cagione sempre di non si assicurare della vittoria. Et di qui si vede quanti vittoriosissimi per un pezzo hanno di poi perso et gli stati et la vita per simili accidenti, la quale verità hanno, come si legge nelle historie loro, patito i Re di Polonia qualche volta, com Ella sa meglio di me. Intorno alli aiuti del Turco, non posso restar di dirle che hoggi le forze sue sono tanto sminuite per la guerra persiana che non son più in quello horrore che solevano essere. Gli dirò di più che io non so che consiglo saria questo d'huomo prudente e buono per questo regno, il quale è ripieno di nobiltà padrona assoluta del regno et anche pare a me in molte cose del Re istesso chiamare uno inimicissimo della nobiltà, che la estingue e l'a sradicato in tutti i luoghi ove ha havuto imperio, et pensare chiamati una volta di poterli cacciare a sua posta quanto sia vano, lo mostrano le calamità dei regni vicini e agiuditio mio l'esempio di chi gli ha chiamati doveria sbigottire ogn'uno, havendo questi tali aportato a se e alla succesione et stati loro la totale rovina. Et per questo non senza prudenzia alcuni dei

Re di questo regno hanno pretermesso di volersi impadronire di domini confini a'Turchi, per non li voler non solo in casa ma ne anche vicini. Talmente che io non mi posso persuadere che possi cascare in animo d' homo concetto tanto fiero et inhumano di voler in effeto piùtosto sottoporsi all'imperio del Turco, con la estintione non solo della propria libertà ma della vita istessa di tanta nobiltà, o almeno, il che non si può negare, al manifesto pericolo di tutte queste cose, che liberare un principe christiano, il quale ha desiderato di esser re secondo, per quello che egli pensa, le leggi del istesso regno, poiche con la liberatione di esso si sopiriano tutte queste difficoltà, facendone accio tanta instanza la S-tà di N. Sig-re padre comune di tutti i principi, come quello che antivede tutte le calamità che dal non farlo ne possono nascere e la quiete che ne scorge facendolo. Alle qual tutte cose si aggiunge il pericolo del provocarsi l'ira di Dio et le armi di tutta la christianità contro le quali si è pur visto che si sono sempre unite quando il Turco ha voluto far sforzo in Ungheria.

Mentre mi dice, che è la 3-a parte della sua lettera, che io con maggior studio tratti la pace in questa parte, havrei veramente desiderato che V. S. Ill-ma più particularmente mi havesse aperto il suo concetto, et ciò lo desidero et melaprego con tutto l'affetto dell animo mio, perche di già son sicuro che ella sá tutte le diligentie che ho fatte, et se io sapessi et havessi certezza insino a che termine all'ultimo vogliono arivare i Polacchi, forse potrei fare più distinti et pronti offitii, dal che forse si potria sperare più frutto; però intorno a questo aspetto da lei qualche cosa degna della prudenza e senso dell'animo suo.

Metterò anco in consideratione a V. S. Ill-ma che quelle pace sono state veramente stabili e ferme che si sono fatte con reciprochi benefitii, ne lascerò insieme di dirle che chi ha pensato di assicurare i statti con crudeltà, si è ingannato, come intervenne a Carlo d'Angiò primo, che fece tagliare la testa a Corradino preso da lui in battaglia, havendo Dio benedetto suscitato Re di parentado a lui non molto congiunto et anche di forze molto deboli che lo vendicò et levandoli la Sicilia et tenendolo in continui travagli di guerra sin che visse. Onde si può pensare che demostrationi potassero nascere da imperatori et re et principi cosi potenti.

[1]) *Data tego listu oznaczona jest dokładnie na odwrocie listu Zamoyskiego do Aldobrandiniego z 27 IX 1588* (Archiwum Watykańskie, Borghese III, 72 k. 126—128 v). *W receptum zanotowała kancelaria kardynała legata:* Responsum die VIII[a] eiusdem. *Miejscem napisania listu jest Kraków, tam bowiem przebywał wówczas Aldobrandini.*

[2]) *Ob. nr 1324.*

[3]) *Anna, jedyna córeczka z małżeństwa z Gryzeldą Batorówną* (Heidenstein, De vita J. Zamoiscii, s. 101).

[4]) *Ob. nr 1324, przyp. 3.*

[5]) *Jan III szwedzki, ojciec Zygmunta III.*

[6]) *Filip II, hiszpański.*

[7]) *Zygmunt III.*

[8]) *Arc. Maksymilian.*

[9]) *Sytuację w jakiej Aldobrandino wysłał ten list przedstawia:* Nanke, Z dziejów polityki kurii rzymskiej, s. 98—9.

1333. Zamoyski do Williama Harborne [1]) Zamość, 16 X 1588.

Chętnie go powita w Zamościu.

Oxford, Bodleiana, Tanner 79 k. 79. Oryginał.

Illustris Domine.

Literas Ill. D-nis Vestrae, quem ex comitatu suo ad me miserat, mihi reddidit. Ad eas nunc pluribus non respondebo, quod ipsam Ill. D-em Vestram expectabo, hoc unum potius rescribo, gratissimum adventum eius mihi futurum, utque salvam eam quamprimum videam precor. Zamoscio die XVI mensis Octobris anno Domini MDLXXXVIII.

Ill. D. Vestrae amicus ad obsequia paratus Ioan. Zamoiski cancellarius et generalis capitaneus sss.

[1]) *Ob. nr 1331. Adresatem był William Harborne, który w tym czasie wracał z Konstantynopola. Ob. Akta polityczne w tym tomie: Paszport dla Harborna, 6 X 1588.*

1334. Zamoyski do Hipolita Aldobrandiniego Zamość, 16 X 1588.

Dziękuje za nadesłane kondolencje wskutek śmierci córeczki. W sprawach pokoju z cesarzem wysłał do Zygmunta III, Cieklińskiego.

Archiwum Watykańskie, Borghese III, 72 a k. 176. Oryg. z własnoręcznym podpisem i na odwrociu adresem: Ill-mo et R-mo D-no d-no Hipolito Aldobrandino S. R. E. tituli sancti Pancratii presbitero... poenitentiario, ac S. D. [N.] de latere legato, d-no observandissimo. *Obok receptum:* 1588. Zamoscium. XVI° Octobris. Responsum cancellarii regni Poloniae. Acceptae XXI° eiusdem. Replicatum die XXII eiusdem.

Ill-me et R-me D-ne d-ne observandissime.

Quod me de morte filiolae [1]) Ill. D. Vestra consolatur, gratias ago. Me ita adhuc fortuna exercuit, ut et liberorum et aliorum meorum funera non semel viderem et variis atque variis calamitatibus premerer. Itaque ad huiusmodi plagas obdurui, pro omnibus Deo gratias ago. Patria, quae omnes omnium bonorum caritates continet [2]), libera ac florente, mihi omnia integra et laeta sunt. Post eas, quas ad Ill. D. Vestram dederam literas, ad quas mihi nunc respondet, plaeraque de hac pacificatione retuli ad Regiam M-tem per gno-sum d-num Petrum Cieklinium secretarium [3]). Postquam is revenerit, cognita Regiae M-tis sententia Ill. D. Vestrae rescribam, tum quae praeterea opus erit significabo. Nonnulla etiam nunc illi perillustris d-nus Emilius Puccius, eques ac commendatarius Hierosolimitanus, viva voce nunciabit [4]). Bene valeat Ill. D. Vestra. Zamoscio die XVI^{a} Octobris anno MDLXXXVIII°.

Ill-mae et R-mae D. Vestrae observandissimus servitor Ioan. Zamoiski cancell. et generalis cap. sss.

[1]) *Ob. nr 1332.*
[2]) Cicero, Off. I. 17, 57.
[3]) *Ciekliński Piotr, ob.* Pol. Słow. Biogr. IV.
[4]) *Pucci Francesco Emilio, jeden z ruchliwszych pomocników Aldobrandiniego w jego akcji pośredniczącej w Polsce* (Nuntiaturberichte aus Deutschland... 1585—1590. Zweite Abteilung. Die Nuntiatur am Kaiserhofe. Zweite Hälfte. Antonio Puteo in Prag 1587—1589... *wydał* J. Schweizer, Paderborn 1912 *passim*).

1335. Loknicki Stanisław, sekr. król. do Zamoyskiego Dorpat, 18 X 1588.

Bibl. Ord. Zam. pl. 465 nr 129. Oryg. własnoręczny bez karty adresowej, z pieczątką przy podpisie i dopiskiem własnoręcznym Wojciecha Wnuka, ekonoma klucza nowozamojskiego.

Loknicki kwituje, iż pod jego nieobecność w Dorpacie słudzy jego wybrali ...ad rationem czynszow roku 1588, także i z urodzajow folwarkowych, żyta beczek czynszowych sto siedmdziesiąt i dwie... *które należały do J. Zamoyskiego, wobec czego, wedle taksy przyjętej w skarbie król., Loknicki zapłaci równowartość lub się ugodzi.*

Dopisek Wnuka: To też trzeba wiedzieć, że ty beczki czynszowe, każda ma w sobie krakowskiej strichowej miary korca pułszosta...

1336. Zamoyski do Hipolita Aldobrandiniego Zamość, 23 X 1588.

Prosi o interwencję, aby erygowane przez niego probostwo w Zamościu zostało konfirmowane. Sprawy pertraktacji z cesarzem.

Archiwum Watykańskie, Borghese III, 72 a k. 182. Oryg. z własnoręcznym podpisem i na odwrocie adresem: Ill-mo et R-mo D-no d-no Hipolito Aldobrandino, S. R. E. tituli sancti Pancratii presbitero... poenitentiario, ac S-mi [D. N.] de latere legato, ...d-no observandissimo. *Obok receptum:* 1588. Zamoscio. XXIII Octobris. Cancellarius regni Poloniae. Acceptae XXVIII eiusdem. Responsum die XV° Novembris.

Ill-me et R-me D-ne d-ne observandissime.

Erexi, ut ex hoc scripto, quod illi mitto, Ill. D. Vestra cognoscet, Zamoscii praeposituram, nunc templi s. Crucis, mox templi maioris s. Thomae, quod aedifico, futuram. Confirmationem eius meae erectionis a loci ordinario obtinere non potui, tum propter episcopi [1]), qui tum fuerat, ab hac sua Chelmensi diocesi absentiam measque occupationes, tum deinceps propter eius-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Vestrae Brestam proficiscitur, ut huic negotio summam manum imponat, impetratis a Regia M-te literis ad Sanctitatem Eius, quibus illi cardinalem Bathoreum ad episcopatum hunc de more commendet. Quod facere adhuc M-tas eius recusavit propter obiectas a nonnullis difficultates. Non dubito tamen, has omnes auctoritate Sanctissimi D. N. et favore Ill. et R. D-nis Vestrae superari posse.

Iam instant calendae decembris, nec tamen adhuc scio, an in eam diem Caesarea M-tas consenserit utrumque magnificus d-nus Kobelencz redierit, quamquam Caesareae M-tis declarationem, de obiectionibus ex parte illius M-tis propositis, quae commissionem ipsam morantur, attulerit. Faciat me Ill. et R. D. Vestra de iis omnibus certiorem, ut me mature in viam dare possim. Satis enim longo intervallo a loco conventui commissariorum dicto absum. Praeterea vero longiori intervallo abest ill. Ianusius dux palatinus Voliniae[4]) et alii nonnulli commissarii, quibus itidem mature me, quando iter ingredi debeant, significare oportet. Commendo me gratiae Ill. et R. D-nis Vestrae, eandemque diu bene valere precor. Zamoscio die XII[a] Mensis Novembris Anno domini MDLXXXVIII.

Ill. et R. D. Vestrae observandissimus amicus et servitor Ioan. Zamoiski cancell. et generalis cap. sst.

Rumor est, Polonos quosdam etiam proscriptos et damnatos conventui interesse velle, haec res statim omnia inficeret. Itaque de ea Ill. et R. D-nem Vestram admonere volui.

[1]) *Andrzej Batory.*

[2]) *Statilio Paulini, doktor praw, sekretarz kardynała Aldobrandiniego, odbył z polecenia legata podróż do Zygmunta III, do Lublina, gdzie spotkał się z Zamoyskim. Z Lublina udał się do Zamościa, a stamtąd, za królem do Brześcia Litewskiego, skąd wyruszył w drogę powrotną 27 XI 1588* (Schweizer, Die Sukzessionswirren in Polen, XCIX—C). *W tekście nazwisko Pauliniego było wymazywane, stąd jest częściowo nieczytelne.*

[3]) *Jan Kobenzl.*

[4]) *Janusz Ostrogski.*

1338. Zamoyski do arc. Maksymiliana Zamość, 12 XI 1588.

W sprawie okupu za jeńców wziętych pod Byczyną do niewoli.

Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica. Kopia współczesna.

Ser-me Princeps, D-ne clementissime.

Quod Ser-tas Vestra promissi Byczinensis de captivis pactorumque conventorum meminerit[1]), facit pro generis sui magnitudine et animi in dictis

dem episcopi, quae consecuta est, mortem. Iam tam diu extracto hoc negotio sedeque Chelmensi adhuc vacante, vehementer rogo Ill. D. Vestram, ut pro auctoritate legationis suae id supplere, meaeque huius ordinationis confirmationem mihi mittere velit. Multum Ill. D. Vestrae nomine hoc debebo. Deus vero, ad cuius haec laudem referuntur, si ego non potero, illi meritam gratiam exsolvet. Ad meas literas de pacificatione, quae ad illam Petricovia missae sunt, expecto Ill. D. Vestrae responsum. Quod ubi accepero, deinceps quod res postulabit illi ipse quoque significabo. Bene valeat Ill. et R-ma D. Vestra. Zamoscio die 23 mensis Octobris. Anno Domini MDLXXXVIII°.

Ill-mae et R-mae D. Vestrae observandissimus servitor Ioan. Zamoiski cancell. et generalis cap. sss.

[1]) *Wojciech Starożrebski, biskup chełmski.*

1337. Zamoyski do Hipolita Aldobrandiniego Zamość, 12 XI 1588.

Starania Zamoyskiego o koadiutorię krakowską dla kardynała Batorego. Sprawy pokoju z cesarzem.

Archiwum Watykańskie, Borghese III, 72 a k. 231. Oryg. z własnoręcznym podpisem i na odwrociu adresem: Ill. et R. D-no d-no Hipolito S. R. E. tituli Sancti Pancratii presbitero, cardinali Aldobrandino, S. D. N. in regno Poloniae [le]gato, d-no observandissimo. *Obok receptum:* 1588. Zamoscio. XII^a Novembris. Cancellarius regni Poloniae. Acceptae et responsum XIX^a.

Ill-me et R-me Domine.

Ingentes gratias Sanctissimo D. N. ago, quod ill. et r-mi d-ni cardinalis Bathorei [1]) fortunarum curam habeat. Video eius Sanctitatem Stephani regis etiam mortui virtutes amare. Benevolentiam vero illius erga cardinalem instar maximi iudicii de indole ac moribus eius esse puto. Dominus tantum Pontificem tamque benignum conservet et vivificet eum et longaevum ac beatum faciat in terra ad utilitatem Ecclesiae suae. Maximam itidem Ill. et R. D-ni Vestrae habeo gratiam, quod hoc negotium ill-mi cardinalis de coadiutoria Cracoviensi tam diligenter procuret. Deus Ill. et R. D-nem Vestram in dies magis ac magis augeat et ornet. Non dubito, universam familiam Bathoream studiis ac gratis animis illi satisfacturam. Ego certe, qui multum ei familiae me debere sentio, omni genere officiorum ac servitiorum Ill. D. Vestrae satisfacere contendam. Iam Regia M-tas dedit literas ad r-mum d-num episcopum Cracoviensem, quibus eum hortatur, ut cardinalem pro coadiutore sibi adsciscat. D. Paulinus [2]) secretarius Ill. et R. D-nis

Vestrae Brestam proficiscitur, ut huic negotio summam manum imponat, impetratis a Regia M-te literis ad Sanctitatem Eius, quibus illi cardinalem Bathoreum ad episcopatum hunc de more commendet. Quod facere adhuc M-tas eius recusavit propter obiectas a nonnullis difficultates. Non dubito tamen, has omnes auctoritate Sanctissimi D. N. et favore Ill. et R. D-nis Vestrae superari posse.

Iam instant calendae decembris, nec tamen adhuc scio, an in eam diem Caesarea M-tas consenserit utrumque magnificus d-nus Kobelencz redierit, quamquam Caesareae M-tis declarationem, de obiectionibus ex parte illius M-tis propositis, quae commissionem ipsam morantur, attulerit. Faciat me Ill. et R. D. Vestra de iis omnibus certiorem, ut me mature in viam dare possim. Satis enim longo intervallo a loco conventui commissariorum dicto absum. Praeterea vero longiori intervallo abest ill. Ianusius dux palatinus Voliniae[4]) et alii nonnulli commissarii, quibus itidem mature me, quando iter ingredi debeant, significare oportet. Commendo me gratiae Ill. et R. D-nis Vestrae, eandemque diu bene valere precor. Zamoscio die XII[a] Mensis Novembris Anno domini MDLXXXVIII.

Ill. et R. D. Vestrae observandissimus amicus et servitor Ioan. Zamoiski cancell. et generalis cap. sst.

Rumor est, Polonos quosdam etiam proscriptos et damnatos conventui interesse velle, haec res statim omnia inficeret. Itaque de ea Ill. et R. D-nem Vestram admonere volui.

[1]) *Andrzej Batory.*

[2]) *Statilio Paulini, doktor praw, sekretarz kardynała Aldobrandiniego, odbył z polecenia legata podróż do Zygmunta III, do Lublina, gdzie spotkał się z Zamoyskim. Z Lublina udał się do Zamościa, a stamtąd, za królem do Brześcia Litewskiego, skąd wyruszył w drogę powrotną 27 XI 1588* (Schweizer, Die Sukzessionswirren in Polen, XCIX—C). *W tekście nazwisko Pauliniego było wymazywane, stąd jest częściowo nieczytelne.*

[3]) *Jan Kobenzl.*

[4]) *Janusz Ostrogski.*

1338. Zamoyski do arc. Maksymiliana — Zamość, 12 XI 1588.

W sprawie okupu za jeńców wziętych pod Byczyną do niewoli.

Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica. Kopia współczesna.

Ser-me Princeps, D-ne clementissime.

Quod Ser-tas Vestra promissi Byczinensis de captivis pactorumque conventorum meminerit[1]), facit pro generis sui magnitudine et animi in dictis

dem episcopi, quae consecuta est, mortem. Iam tam diu extracto hoc nego-tio sedeque Chelmensi adhuc vacante, vehementer rogo Ill. D. Vestram, ut pro auctoritate legationis suae id supplere, meaeque huius ordinationis con-firmationem mihi mittere velit. Multum Ill. D. Vestrae nomine hoc debebo Deus vero, ad cuius haec laudem referuntur, si ego non potero, illi meritam gratiam exsolvet. Ad meas literas de pacificatione, quae ad illam Petricovia missae sunt, expecto Ill. D. Vestrae responsum. Quod ubi accepero, deinceps quod res postulabit illi ipse quoque significabo. Bene valeat Ill. et R-ma D. Vestra. Zamoscio die 23 mensis Octobris. Anno Domini MDLXXXVIII°

Ill-mae et R-mae D. Vestrae observandissimus servi-tor Ioan. Zamoiski cancell. et generalis cap. sss.

[1]) *Wojciech Starożrebski, biskup chełmski.*

1337. Zamoyski do Hipolita Aldobrandiniego Zamość, 12 XI 1588

Starania Zamoyskiego o koadiutorię krakowską dla kardynała Batorego. Sprawy pokoju z cesarzem.

Archiwum Watykańskie, Borghese III, 72 a k. 231. Oryg. z własnorędcznym podpisem i na odwrociu adresem: Ill. et R. D-no d-no Hipolito S. R. E. tituli Sancti Pancratii pres-bitero, cardinali Aldobrandino, S. D. N. in regno Poloniae [le]gato, d-no observandissimo *Obok receptum:* 1588. Zamoscio. XII° Novembris. Cancellarius regni Poloniae. Accepta et responsum XIX°.

Ill-me et R-me Domine.

Ingentes gratias Sanctissimo D. N. ago, quod ill. et r-mi d-ni cardi-nalis Bathorei [1]) fortunarum curam habeat. Video eius Sanctitatem Stephan regis etiam mortui virtutes amare. Benevolentiam vero illius erga cardina-lem instar maximi iudicii de indole ac moribus eius esse puto. Dominus tantum Pontificem tamque benignum conservet et vivificet eum et longae-vum ac beatum faciat in terra ad utilitatem Ecclesiae suae. Maximam itidem Ill. et R. D-ni Vestrae habeo gratiam, quod hoc negotium ill-mi cardinalis de coadiutoria Cracoviensi tam diligenter procuret. Deus Ill. et R. D-nem Vestram in dies magis ac magis augeat et ornet. Non dubito, universam familiam Bathoream studiis ac gratis animis illi satisfacturam. Ego certe, qui multum ei familiae me debere sentio, omni genere officiorum ac servi-tiorum Ill. D. Vestrae satisfacere contendam. Iam Regia M-tas dedit literas ad r-mum d-num episcopum Cracoviensem, quibus eum hortatur, ut cardi-nalem pro coadiutore sibi adsciscat. D. Paulinus [2]) secretarius Ill. et R. D-nis

...itur, ut huic negotio summam manum imponat, im-
...ris ad Sanctitatem Eius, quibus illi cardinalem Ba-
... hunc de more commendet. Quod facere adhuc M-tas
...biectas a nonnullis difficultates. Non dubito tamen,
Sanctissimi D. N. et favore Ill. et R. D-nis Vestrae

...e decembris, nec tamen adhuc scio, an in eam diem
...erit utrumque magnificus d-nus Kobelencz redierit,
...tis declarationem, de obiectionibus ex parte illius
...mmissionem ipsam morantur, attulerit. Faciat me Ill.
...mnibus certiorem, ut me mature in viam dare pos-
...tervallo a loco conventui commissariorum dicto ab-
...giori intervallo abest ill. Ianusius dux palatinus
... commissarii, quibus itidem mature me, quando iter
...are oportet. Commendo me gratiae Ill. et R. D-nis
bene valere precor. Zamoscio die XII[a] Mensis No-
...DLXXXVIII.
...trae observandissimus amicus et servi-
cancell. et generalis cap. sst.
... quosdam etiam proscriptos et damnatos conven-
... res statim omnia inficeret. Itaque de ea Ill. et R.
...e volui.

...r praw, sekretarz kardynała Aldobrandiniego, odbył z polecenia ..., do Lublina, gdzie spotkał się z Zamoyskim. Z Lublina udał ...a królem do Brześcia Litewskiego, skąd wyruszył w drogę po- ...er, Die Sukzessionswirren in Polen, XCIX—C). *W tekście ...zywane, stąd jest częściowo nieczytelne.*

...Maksymiliana Zamość, 12 XI 1588.

...a jeńców wziętych pod Byczyną do niewoli.

...ństwa w Wiedniu, Polonica. Kopia współczesna.

...-ne clementissime.
... promissi Byczinensis de captivis pactorumque con-
...cit pro generis sui magnitudine et animi in dictis

dem episcopi, quae consecuta est, mortem. Iam tam diu extracto hoc negotio sedeque Chelmensi adhuc vacante, vehementer rogo Ill. D. Vestram, ut pro auctoritate legationis suae id supplere, meaeque huius ordinationis confirmationem mihi mittere velit. Multum Ill. D. Vestrae nomine hoc debebo. Deus vero, ad cuius haec laudem referuntur, si ego non potero, illi meritam gratiam exsolvet. Ad meas literas de pacificatione, quae ad illam Petricovia missae sunt, expecto Ill. D. Vestrae responsum. Quod ubi accepero, deinceps quod res postulabit illi ipse quoque significabo. Bene valeat Ill. et R-ma D. Vestra. Zamoscio die 23 mensis Octobris. Anno Domini MDLXXXVIII°.

Ill-mae et R-mae D. Vestrae observandissimus servitor Ioan. Zamoiski cancell. et generalis cap. sss.

[1]) *Wojciech Starożrebski, biskup chełmski.*

1337. Zamoyski do Hipolita Aldobrandiniego Zamość, 12 XI 1588.

Starania Zamoyskiego o koadiutorię krakowską dla kardynała Batorego. Sprawy pokoju z cesarzem.

Archiwum Watykańskie, Borghese III, 72 a k. 231. Oryg. z własnoręcznym podpisem i na odwrociu adresem: Ill. et R. D-no d-no Hipolito S. R. E. tituli Sancti Pancratii presbitero, cardinali Aldobrandino, S. D. N. in regno Poloniae [le]gato, d-no observandissimo. *Obok receptum:* 1588. Zamoscio. XII° Novembris. Cancellarius regni Poloniae. Acceptae et responsum XIX°.

Ill-me et R-me Domine.

Ingentes gratias Sanctissimo D. N. ago, quod ill. et r-mi d-ni cardinalis Bathorei [1]) fortunarum curam habeat. Video eius Sanctitatem Stephani regis etiam mortui virtutes amare. Benevolentiam vero illius erga cardinalem instar maximi iudicii de indole ac moribus eius esse puto. Dominus tantum Pontificem tamque benignum conservet et vivificet eum et longaevum ac beatum faciat in terra ad utilitatem Ecclesiae suae. Maximam itidem Ill. et R. D-ni Vestrae habeo gratiam, quod hoc negotium ill-mi cardinalis de coadiutoria Cracoviensi tam diligenter procuret. Deus Ill. et R. D-nem Vestram in dies magis ac magis augeat et ornet. Non dubito, universam familiam Bathoream studiis ac gratis animis illi satisfacturam. Ego certe, qui multum ei familiae me debere sentio, omni genere officiorum ac servitiorum Ill. D. Vestrae satisfacere contendam. Iam Regia M-tas dedit literas ad r-mum d-num episcopum Cracoviensem, quibus eum hortatur, ut cardinalem pro coadiutore sibi adsciscat. D. Paulinus [2]) secretarius Ill. et R. D-nis

Vestrae Brestam proficiscitur, ut huic negotio summam manum imponat, impetratis a Regia M-te literis ad Sanctitatem Eius, quibus illi cardinalem Bathoreum ad episcopatum hunc de more commendet. Quod facere adhuc M-tas eius recusavit propter obiectas a nonnullis difficultates. Non dubito tamen, has omnes auctoritate Sanctissimi D. N. et favore Ill. et R. D-nis Vestrae superari posse.

Iam instant calendae decembris, nec tamen adhuc scio, an in eam diem Caesarea M-tas consenserit utrumque magnificus d-nus Kobelencz redierit, quamquam Caesareae M-tis declarationem, de obiectionibus ex parte illius M-tis propositis, quae commissionem ipsam morantur, attulerit. Faciat me Ill. et R. D. Vestra de iis omnibus certiorem, ut me mature in viam dare possim. Satis enim longo intervallo a loco conventui commissariorum dicto absum. Praeterea vero longiori intervallo abest ill. Ianusius dux palatinus Voliniae[4]) et alii nonnulli commissarii, quibus itidem mature me, quando iter ingredi debeant, significare oportet. Commendo me gratiae Ill. et R. D-nis Vestrae, eandemque diu bene valere precor. Zamoscio die XII[a] Mensis Novembris Anno domini MDLXXXVIII.

Ill. et R. D. Vestrae observandissimus amicus et servitor Ioan. Zamoiski cancell. et generalis cap. sst.

Rumor est, Polonos quosdam etiam proscriptos et damnatos conventui interesse velle, haec res statim omnia inficeret. Itaque de ea Ill. et R. D-nem Vestram admonere volui.

[1]) *Andrzej Batory.*

[2]) *Statilio Paulini, doktor praw, sekretarz kardynała Aldobrandiniego, odbył z polecenia legata podróż do Zygmunta III, do Lublina, gdzie spotkał się z Zamoyskim. Z Lublina udał się do Zamościa, a stamtąd, za królem do Brześcia Litewskiego, skąd wyruszył w drogę powrotną 27 XI 1588* (Schweizer, Die Sukzessionswirren in Polen, XCIX—C). *W tekście nazwisko Pauliniego było wymazywane, stąd jest częściowo nieczytelne.*

[3]) *Jan Kobenzl.*

[4]) *Janusz Ostrogski.*

1338. Zamoyski do arc. Maksymiliana Zamość, 12 XI 1588.

W sprawie okupu za jeńców wziętych pod Byczyną do niewoli.

Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica. Kopia współczesna.

Ser-me Princeps, D-ne clementissime.

Quod Ser-tas Vestra promissi Byczinensis de captivis pactorumque conventorum meminerit[1]), facit pro generis sui magnitudine et animi in dictis

factisque constantia. Ego vero, ut mea nationisque Polonicae humanitas erga Germanicum nomen appareat, quemadmodum ante in exitu proelii ac ardore militum in conservandis omnibus, quibus fortuna in acie pepercerat, sedulus fui, ita nunc, cum Ser-tas Vestra de libertate nobiliorum, qui post proelium retenti dimissive sub sponsione erant, agat, more militari ac iure gentium facultates eorum censendo licitari eaque licitatione pacificationis tractationem morari nolo. Itaque in ea pecuniae summa, quam ipsa ultro offert, triginta scilicet millibus Hungaricorum aureorum in auro, acquiesco. De die etiam solutionis Lublini aut Samoscii ultima Februarii proxime ventura assentior. Etsi vero in superioris anni tumultu[a]) pecuniam ex pretio Moschorum manubiisque a me coactam ac ad opera quaedam pia destinatam erogaverim, et hoc nomine ac aliis quae nunc necesse non est recensere, hanc quam offert a Ser-te Vestra accipere possim, tamen cum semper potiorem rationem utilitatis patriae ac fidei erga summum meum magistratum quam rei familiaris habuerim, ita mihi caveo, ut ea quidem pecunia ad diem dictam parata sit. Nisi vero pax inter Caesaream M-tem ac inclitam domum Austriacam et ser-mum regem nostrum Sigismundum tertium regnumque Poloniae convenerit, idque Regiae M-tis ac Reipublicae rationibus magis expedire videbo, ut hi in potestate maneant, qui se non sisterunt; quique dimittentur, postquam id Ser-ti Vestrae denuntiavero, intra spatium trium mensium se sistere teneantur. Quos vero ex praesentibus in Germaniam acceptis litteris passus mittet, caveant sub fide ac honore interim dum aberunt, nihil se contra ser-mum Sigismundum regem eiusque fideles ac regnum Poloniae acturos molliturosve, Ser-tas Vestra pro ipsis fide iubeat. Caeterum in eum eventum si pecuniam accepero, pro liberis prorsus haberi debent, nec quicquam pro eorum libertate amplius peti. Si vero ante pecuniae exsolvendae praestitutam diem, de reditu ipsius Ser-tis Vestrae (de quo statuere non mei sed ser-mi regis ac ordinum arbitrii est) et de pace ex formula pactionis Byczinensis per communes commissarios constitueretur, ante eam diem etiam priusquam discedat, pecuniam supranominatam Ser-tas Vestra repraesentabit. Commendo me favori ac gratiae Ser-tis Vestrae eamque diu valere precor. Zamoscio die 12 mensis Novembris anno D-ni 1588.

Ser-tis Vestrae observandissimus servitor Joann. Zamoiski cancell. et generalis capit.

[1]) *List poprzedzający Maksymiliana do Zamoyskiego nie jest znany. Por. natomiast arc. Maksymilian do Zamoyskiego nr 1339.*

---

[a]) *W kopii:* tumultum.

1339. Arc. Maksymilian do Zamoyskiego Krasnystaw, 14 XI 1588.

Za wypuszczenie na wolność, na mocy umowy byczyńskiej, wziętych do niewoli ludzi z otoczenia Maksymiliana zapłaci okup arcyksiążę.

Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica 23. Kopia współczesna bez dorsa, z adresem na dole tekstu: Supremo regni Poloniae cancellario.

Illustris et Mag-ce D-ne.

Ex litteris Zamoscio duodecima novembris anni huius octuagesimi octavi ad nos a D. Vestra datis intelleximus, quibus rationibus ministros et fideles nostros dilectos, quos sibi ex promisso et pactione Byczinensi obligatos asserit, liberos pronuntiare constituerit. Cum ergo pro innata solitaque erga eos de quorum re agitur clementia, id quod ab ipsis exigere D. Vestra forte propositum habuerat, ultro praestare in nosque recipere decreverimus, sane eam pecuniae summam, quam antea polliciti sumus, triginta nempe millia Hungaricorum aureorum in auro etiam nunc stipulamur firmiterque promittimus nos effecturos, ut ad ultimam Februarii diem anni octuagesimi noni proxime venturi praedicta pecunia praesto sit et D. Vestrae exsolvatur. Quod si maturius afferri poterit denuntiabimus id D. Vestrae liberumque arbitrio eius permittemus, an ante praestitutam diem eam recipere velit. De cetero conditionibus supradictae D. Vestrae epistolae insertis acquiescentes, quod ei responsi loco significandum duximus, valetudinem illi a Deo bonam precati. Datis Crasnostaviae decima quarta Novembris annorum LXXXVIII-o.

Maximilianus.

1340. Zamoyski do Zygmunta III 23 XI 1588.

Przybył do kanclerza Tolosano i Cieklińskì. Zamoyski wypowiada się przeciw ustępstwom od warunków byczyńskich w pertraktacjach z cesarzem.

1) Bibl. ks. Czartoryskich w Krakowie, Teki Naruszewicza 93 s. 887—8: Kopia listu pana kanclerza do Króla JM-ci. *Jak wskazuje zapiska:* Ex arch. Radzivill, *pochodzi ta kopia z rękopisu Archiwum Nieświeskiego. Tam oryginału brak. 2) Bibl. Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie rkp. 186 s. 368—9. Kopiariusz z XVI w. mocno przez kopistę skażony. 3) Bibl. Ord. Zam. rkp. 1718 nr 4. Kopiariusz z 2.*

Przyjachali sam do mnie ks. Tolosan [1]), a przy nim p. Ciekliński [2]). Także rozumiałem [a]) już, żeś WKM. na insze miejsce komisji pozwolić raczył, i na odkład wrocenia Lubowli [b]) [3]). Co się tycze pierwszego, acz pierwsze miejsce od WK. M-ci podane było zręczniejsze, ale iż tym nic się z kondy-

[a]) *W 2 i 3:* Tak zrozumiałem — [b]) *W 2 i 3:* Lubowle

cyi byczyńskich nie upuściело, mniejsza to już, tak to niech zostanie. W drugiej rzeczy około Lubowle [a]) trzeba więtszej ostrożności. Bo jeśli ta rzecz zgoła się odłoży ad disceptationem commissariorum, tedy komisarze cesarscy albo przyzwolą [b]) ją wrocić, albo nie; gdy nie przyzwolą [b]), tedy już będzie trudno upominać się tego u samego Maksymiliana, gdy już obligacja, ktora była na osobie jego, złoży się tym dokładem z niego, a sama rzecz poda na uznanie komisarskie. A tak, gdy urgebimus zgoła kondycje byczyńskie, możem tego patrzać i na skorze Maksymilianowej, nie mowię ja aby saevire, ale przecię gdy kto czyj żywot i śmierć ma w ręku a upomina mu się czego, bywa to upominanie efficax, i pewnie wszystek [c]) dom jego musi się na to oglądać, gdyż wie wszystek [c]) świat co jest ius belli, i co ius gentium, i co pactio deditionis. A tak z tego wypuszczać go szkodliwa jest, może się to jeszcze ostrzec salva dignitate WK. M-ci, chociaby się to już odkryło kardynałowi [4]), deklarując się, że tak to WK. M-ć rozumieć raczy, że choć Lubowla oddana nie jest, assensus est WK. M-ć, aby komisja była tym jednak kształtem, aby się tej kondycjej byczyńskiej około Lubowli nie derogowało, i naprzod i tej, i innym przez pany komisarze cesarza jm-ci dosyć uczyniło. Dalej trzeba w tych sprawach prze Bog ostrożnie. Ukazał mi tak Tholossanus, jako i pan Cieklińskі formulam indutiarum, o ktorej co rozumiem, zleciłem panu Cieklińskiemu WK. M-ci odnieść, i tak jako jest ode mnie poprawiona oddać etc. Dat. 23 miesiąca listopada roku Pańskiego 1588 [d]).

[1]) *Tolosano, zdaje się Paweł, opat, brał bardzo czynny udział w legacji Aldobrandiniego* (Nanke, Z dziejów polityki kurii rzymskiej, s. 65, 103).

[2]) *Cieklińskі Piotr, sekretarz królewski.*

[3]) *Lubowla twierdza pograniczna polska na Spiszu, została podstępnie przez cesarza zajęta w początkach bezkrólewia.*

[4]) *Hipolit Aldobrandino, kardynał, legat papieski, mediator pokojowy.*

1341. Zamoyski do Hipolita Aldobrandiniego — Zamość, 27 XI 1588.

Zapewnia o swej gotowości zawarcia pokoju. Działalność patriarchy Jeremiasza w Moskwie. Obsada kanonij krakowskiej, przemyskiej i chełmskiej. Koadiutoria krakowska dla Andrzeja Batorego. Kolegiata zamojska.

Cedula: Jeźcy-maksymilianiści.

Archiwum Watykańskie, Borghese III 72 A k. 281—4. Oryg. z własnoręcznym podpisem, dołączoną cedułą; na odwrocie ślad pieczęci papierowej i adres: Ill-mo et R-mo Domino d-no Hipolito Aldobrandino S-ae R-ae E-ae tituli Sancti Pancratii presbitero cardinali

a) *W 1:* Lubowli — b) *W 2 i 3:* pozwolą — c) *W 2 i 3:* wszytek — d) *W 2 i 3 datacji brak.*

et S[i] D[i] N[i] in reg[num Poloniae a late]re legato, d-no observandissimo. *Obok zapiska kancelarii papieskiej:* 1588. Zamoscio die XXVII-a Novembris. Cancellarius regni Poloniae. Acceptae die VIII[a] Januarii 1589.

Ill-me et Rev-me Domine d-ne observandissime.

Quod literas Sanctissimi Domini Nostri ad me miserit, gratias Ill-mae D. Vestrae ago [1]). Operam vero dabo, ut si Eius Sanctitati de me conceptae opinioni ac spei satisfacere non potero, eam tamen non fallam, ita ut in eo, quod a me expleri non poterit, Sanctitas Eius non tam studium, quam vires mihi defuisse perspiciat. Spem tantum habeo iis in auxiliis, quae mihi Eius Sanctitas sapienter ostendit, Dei scilicet Optimi Maximi, qui et infirmos firmissimos facit, dum res iustas ac divinae voluntati consentaneas suscipiunt. Ita post vetustissimae Koslerogorum stirpis velut surculum huc in Russiam delatum et in antiquo Zamoscio insitum, dum centum et quinquaginta annos maiores mei cum paganis et aliis hostibus Regni pugnando, ordines plerique, pater etiam, exercitus ducendo [2]), patriae operam non sine sudore ac sanguine navant, mihi quoque incrementum aliquod dare voluit. Sit nomen Domini benedictum. Neque enim mihi, nisi in infirmitate mea gloriari [3]), aut licet, aut animus est. Illis quidem, qui humanis consiliis ac potentiae tantum fidunt, ut iustitiae minorem rationem habeant et Dei ipsius arbitrio vim se quodammodo afferre posse existiment, aliquod documentum annus superior praebere potuit, non esse exemplo Gigantum cum Deo pugnandum. Pacis tractationem tam diu differri mihi imprimis mirum est. Cui haec mora magis nocere poterit, Deus novit. Neutra pars certo scit. Quod ad me attinet, ego certe, ut regem meum et Rempublicam nollem diu duci, aut aliquibus captionibus circumscribi, ita nec eius M-ti autor sum, nec ceteris ab ea delegatis autor ero, ut captiose aut cunctanter agamus, sed postquam illae obiectiones, de quibus ad Ill-mam D. Vestram retuli tollentur et ad rem accedetur, plenissime et disertissime mandata exponamus, ne deinceps de iis licitando ac altera pars alteram captando diu tempus teramus. Si enim condiciones iustae erunt ac moderatae (ut nostrae erunt), si non alteri parti, Sanctitati tamen Eius ac Ill-mae D. Vestrae et universo orbi illas satis probabimus. Rogo igitur, ut me, postquam aliquid Praga acceperit, certiorem faciat. Ill-mum dominum Rozembergium, hominem gravem, ab ea tractatione non sine gravi causa aut abesse velle, aut amoveri, homines, quam nos Sarmatae ingeniosiores, argumentarentur [4]).

De Graecorum reconciliatione per patriarcham a me ipsi patriarchae propositum fuerat, non ab illo mihi [5]). Audio eum a Moscho nimis arcte haberi et aut nunquam Moschovia dimissum iri, aut per vastos campos in ditiones Turcicas, ne per Poloniam revertatur, deductum iri. Quod Ill-ma D. Vestra offerat canonicatum Cracoviensem et Praemisliensem post mortem

Stanislai Lesczinski [6]), Culmensem post mortem abbatis Olivensis [7]), vacantes, iis quos Ill-mae D. Vestrae commendabo, agnosco in eo Ill-mae D. Vestrae erga me benevolentiam. Lesczinius, an mortuus sit, nihil aliunde audivi, etsi inter familiares meos et cancellariae meae secretarios fuerit. Si quid tamen iam illi humanitus accidit, rogo conferat canonicatum Cracoviensem venerabili Dauidi Konarski [8]), pio, literato homini; Praemisliensem canonicatum scio esse regii iuris. Abbatem Olivensem mortuum esse, iam ante Lublini audieram. Velit Ill-ma D. Vestra Culmensem eius canonicatum tribuere venerabili Paulo Gorniczki [9]), optimis ac sanctis moribus homini, erudito ac in luce urbis, in familia olim ill-mi cardinalis Hosii diu versato. Uterque ill-mo et r-mo domino abbati Tolossano [10]) optime notus est. Mihi vero, si quid vel ipsi Ill-mae D. Vestrae inservire, vel suorum causa praestare unquam potero, mandet. Iterum atque iterum gratias ago, quod in causa ill-mi cardinalis Batorei tantum laboret; exspecto ab Ill-ma D. Vestra et ab ill-mo domino Batoreo nuntium de responso ac voluntate r-mi domini episcopi Cracouiensis [11]); simul etiam exspecto, ut certior fiam a nobilissimo domino Statilio Paulino [12]) Bresta [13]), utrum iam apud Regiam M-tem literas commendationis ad Eius Sanctitatem impetrarit. Formula confirmationis ecclesiae placet mihi; uno loco sub quo lineam ductam reperi, adieci mansionariis victum, qui illis praeter pecuniolam et porrectiones piorum praebetur [14]). Do praeterea iura patronatus parochiarum trium in bonis meis, oppido Tarnogrod [15]) ac villa Lucoua [16]) et villa Dziewczipotok [17]), praeposito pro provisione eorum mansionariorum, qui bonam ecclesiae Zamosciensi operam navabunt dignique videbuntur. In dies vero, prout me Deus iuverit ac maxime ubi sumptu aedificandi ornandique ipsius templi levatus fuero, pluribus sacerdotibus templum illud augeri curabo iisque iustos fructus de meis facultatibus assignabo. Si vivam, tam aedificii et ornamentorum sumptum, quam fructuum aestimationem MLXX florenorum vix non excessuram puto. Altero itidem loco, ubi linea erat subducta, verba de magistratus urbani potestate instigandi adversus praepositum negligentem expunxi. Animadversionem in eum totam loci ordinario reliqui. Addidi item quaedam, quae in literis meis propter memoriae vitium omissa fuerunt. Illustravi quaedam, quae in iisdem meis literis obscurius perscripta erant. Rogo igitur, ut eo modo conceptam confirmationem mihi mittat. Qua re, tum pro sua pietate cultum Dei propagabit, tum me magis ac magis sibi obstringet monumentumque sui erga me amoris in familia mea ad posteri temporis memoriam consecrabit. Commendo me gratiae Ill-mae et R-mae D. Vestrae eandemque diu bene valere opto. Zamoscio die XXVII-a mensis Novembris anno D-ni 1588.

Ill-mae et R-mae D. Vestrae observandissimus servitor Ioan. Zamoiski cancell. et generalis capitaneus ss.

Ceduła:

Cum ser-mo archiduce Maximiliano de captivis, qui se sistere debebant quique aderant, iam permissu R. M-tis transegi, ut Eius Ser-ti visum est nonmodo aequissima sed et facillima condicione.

[1]) *Sykstus V do Zamoyskiego 7 V 1588, ob nr 1291.*

[2]) *Ojciec kanclerza, Stanisław, kasztelan chełmski, był hetmanem nadwornym.*

[3]) *Por.* Św. Paweł II Cor. 11, 30.

[4]) *Politykę Zamoyskiego w sprawie pokoju, w związku z tym listem, wyjaśnia* Nanke (*o. c.* s. 104—5).

[5]) *W sprawie podróży patriarchy Jeremiasza ob. Zamoyski do Aldobrandiniego 5 X 1588, nr 1329.*

[6]) *Stanisław Leszczyński h. Belina († 1588), kanonik krakowski, przemyski i pułtuski, sekretarz królewski* (Łętowski, Katalog, III s. 245; Boniecki, Herbarz).

[7]) *Jan Kostka, syn Krzysztofa, wojewody pomorskiego, kanonik chełmiński, wybrany opatem oliwskim 22 IV 1584, lecz nienominowany przez króla, zmarł na zarazę 28 X 1588* (Annales monasterii Olivensis ord. Cist... curavit Paulus Czaplewski. Towarzystwo Naukowe w Toruniu. Fontes XX, s. 21—6).

[8]) *Dawid Konarski h. Kolczyk (17 IV 1564—17 V 1616), skarbnik Zamoyskiego, proboszcz kaliski, kanonik krakowski od 1588, opatem oliwskim mianowany przez króla w kwietniu 1589 za wstawiennictwem Zamoyskiego i bpa Rozrażewskiego, a wbrew elektowi konwentu Klemensowi Montaw, w czerwcu t. r. objął władzę, przyjęty przez konwent (*Annales... *j. w.*, s. 26—8; Boniecki, Herbarz; Łętowski, Katalog, III s. 160; *por. też nr 1125 i 1302).*

[9]) *Paweł Górnicki, brat Łukasza, kanonik wileński i warmiński († 1632)* (Boniecki, Herbarz).

[10]) *Opat Tolosano, zdaje się Paweł Tolosa, najbliższy współpracownik Aldobrandiniego w legacji do Polski. Jego życiorys podał* Nanke, *o. c.* s. 65.

[11]) *Chodzi tu o nadanie koadiutorii biskupstwa krakowskiego kardynałowi Andrzejowi Batoremu, o co bardzo zabiegał Zamoyski. Biskup krakowski Piotr Myszkowski popierał te starania.*

[12]) *Statilio Paolini, doktor praw, sekretarz kardynała Aldobrandiniego. Por. nr 1347 przyp 2.*

[13]) *Brześć Litewski, gdzie Zygmunt III właśnie przebywał* (Lepszy K., Walka stronnictw, *passim*).

[14]) *Chodzi o kolegiatę zamojską.*

[15]) *Tarnogród, miasto w ziemi przemyskiej, na półn.-wschód od Leżajska, od 1588 własność kanclerza.*

[16]) *Wieś Łukowa, należała do klucza zamechskiego.*

[17]) *Dziewiczy Potok, albo po prostu Potok, wieś w kluczu krzeszowskim.*

1342. Zamoyski do Krzysztofa Radziwiłła, hetmana w. lit. Zamość, 29 XI 1588.

Donosi, co przywiózł opat Tolosano.

Archiwum Nieświeskie w Warszawie, teka 467, 2206 k. 44. Oryg. z własnoręcznym podpisem i adresem: Oświeconemu Panu panu Krzysztofowi Radziwiłowi, książęciu na Bierzach i Dubingach, [wojewodzie] wileńskiemu etc. mnie m-ciwemu panu i szwagrowi.

Oświecony m-ciwy Panie.

Zaleciwszy powinne służby swe w m-ciwą łaskę WM. swego m. Pana etc.

X. Kardynał Aldobrandin *(s.)* sam jechał do Pragi, przyjechał tu Tolossan [1]); przyniosł rezolucją cesarską o komisiej ad primam Januarii, zezwolenie na indutias, tego dołożywszy, że jesliże KJM. będzie miał jakie praesidium w Krakowie, żeby mogł mieć tylkież *(s.)* cesarz JM. w ktorem miescu, tak blisko od granice, jako Krakow. Glejt komisarzom i plenipotencja, aby temże kształtem szły, jako indutiae, per intermediam personam ks. Aldobrandina. Z tem sie w m-ciwą łaskę WM-ci powtore zalecam. Z Zamoscia die 29 mensis Novembris anno 1588.

Wm. swego m. Pana powinny szwager i sługa J. Zamoiski.

[1]) *Sytuację polityczną w jakiej legat papieski H. Aldobrandino wyjechał do Pragi, i powody dla których wysłał swego pomocnika, opata Tolosano do Zamościa omawia:* Nanke, Z dziejów polityki kurii rzymskiej, s. 102—104.

1343. Zamoyski do Jana Giczi, gubernatora Siedmiogrodu 7 XII 1588.

Wzywa aby Giczi nie składał gubernatorstwa, i wstawia się za jezuitami, aby ich nie wypędzano z Siedmiogrodu.

Kopia tego listu wykonana na przełomie XVI i XVII w. przez Stefana Szamosközy znajdowała się jeszcze w r. 1880 w Bibliotece Uniwersyteckiej im. Piotra Pázmány'ego w Budapeszcie w 68. tomie t. zw. Collectio Hevenesiana. *Wedle informacji dyrekcji Biblioteki tom ten zaginął jeszcze przed r. 1894 i dotąd nie wypłynął na światło dzienne. Krótki, dosłownie powyżej przetłumaczony z węgierskiego regest tego listu w* Monumenta Hungariae Historica (Scriptores) t. XXX, Budapeszt 1880 s. 378.

1344. Zamoyski do Hipolita Aldobrandiniego Zamość, 9 XII 1588.

Odsyła opata Tolosana i prosi o listowne wyjaśnienie spraw związanych z pokojem.

Odpisy florenckie (t. zw. Teka florencka) w zbiorach Komisji Historycznej Pol. Akademii Um. w Krakowie. W nagłówku kopii tytuł: Litterae credentiales cancellarii in Tholosanum. *Ponieważ „Teka florencka" z której dokonano wypisu poniżej opublikowanego listu chwilowo jest niedostępna, przeto nie da się stwierdzić na razie, czy oryginał znajduje się w Archiwum Państw. w Florencji, w którym dziale, pod jaką sygnaturą, i w jakim stanie.*

Ill-me et Rev-me D-ne, d-ne observandissime.

Ill. et rev. dominus abbas Tolosanus [1]) autore me fuit Brestae [2]) in Lithuania; iam ad Ill. D. Vestram revertitur. Quid confecerit, exponet. Ego

certe opto pacem, et sperabo, si conditiones Bicinenses explebuntur. Rogo, ut Ill. D. Vestra, antequam me in viam dabo, respondet mihi ad illa, quae ipse d-nus Tolosanus nunciabit. Ut ipse ea non scribam, et prudentia ac fides eius Ill. ac Rev. Dominationi et festinatio ad Ill. D. Vestram facit. Bene valeat Ill. D. Vestra. Zamoscii 9 Decembris 1588.

Ill. et Rev. Dominationis Vestrae observandissimus amicus et servus Joan. Zamoiski cancellarius et generalis capitaneus.

[1]) *Ob. nr 1340.*
[2]) *Brześć nad Bugiem, stolica woj. brzesko-litewskiego. Sytuację polityczną wyjaśnia:* Nanke, Z dziejów polityki kurii rzymskiej, s. 103 nn.

1345. Zamoyski do Zygmunta III Zamość, 10 XII 1588.

Donosi o poselstwie Dawida Hilchena i radzi jak postępować z miastem Rygą.

Arch. miasta Rygi, Ārējajs rātes archīvs (Äusseres Ratsarchiv), Aulico-Polonica, Kasten 11, kopia współczesna z nagłówkiem: Copia listu Je° Kro. M.

Panowie Ryżanie, porzuciwszy mię pierwej, teraz do mnie posłali Dawida [1]), sekretarza swego, ktory był przedtem przy nieboszczyku panu Tydemanie Gysem [2]) w kancelarji mojej, a potem przy panu Dierzku [3]), gdy był przy mnie. Co jem odpisuję posyłam do rąk księdza sekretarza wielkiego [4]), aby to W. Kr. M-ci ukazał, jeśliby się zdało W. Kr. M-ci, aby moj list [5]) był jem odniesion, jeśli nie, tedy aby go ks. sekretarz zadzierżał. Tę drogę uspokojenia podają ludzie baczni stamtąd, ale i samego Dawida każ W. Kr. M. tam przesłuchać, tem pilniej, abyś W. Kr. M. raczył obaczyć dostateczniej wszytkie tej sprawy circumstantiae. Lepiej consilio możnali to miasto uspokoić, gdyż jescze mamy też z inąd rzeczy podejzrzane *(s.)*, a gdy się tam uciszy, będzieli rada stanow, jest insze miejsce, gdzie się W. Kr. M. z więtszą sławą swą i pożytkiem Rzeczypospolitej zabawić będzie mogł.

Lecz ja to poruczam lepszemu zdaniu W. Kr. M-ci. Pozew przecie zda się położyć, te dwie rzeczy przydawszy: o oddawaniu miasta przez Oswalda [6]) Maksymilianowi, a przez Gizego, tego tam seditiosum J. Kr. M-ci panu ojcu W. Kr. M-ci [8]). Temi dwiema rzeczoma ci herztowie *(s.)* Gysy i Brink mogą być, jako słyszę, apud populum potłumieni. Na Gyzim niewiem coby J. Kr. M-ci Krolowi szweckiemu należeć miało, aby to miało być ochylono. Proditorem odi, proditionem amo, rzekł on; tu jeśli prodicjej pożytku niemasz, tedy tem barzej proditori odium pokazać zejdzie się.

Z Zamościa 10 Decembris roku 88. Jan Zamoisky.

[1]) *Dawid Hilchen (1561—1610), sekretarz, potem syndyk miasta Rygi* (Herta v. Ramm-Helmsing, David Hilchen, Sonderabdruck aus Heft 31 der Deutschen Wissenschaftl. Zeitschrift f. Polen, Posen 1936), *otrzymał instrukcję od rady ryskiej 16 X 1588; złożył raporty o przebiegu rozmów z Zamoyskim 10 XII i 23 XII 1588. Instrukcja i oba raporty drukowane w dziale III niniejszego tomu.*

[2]) *Giese Tideman, sekretarz król. zajęty w kancelarii w. kor.* (Arch. J. Zam. I—III). *Hilchen bawił na dworze Zamoyskiego w r. 1585* (Herta v. Ramm-Helmsing, *j. w.* s. 19).

[3]) *Zapewne Krzysztof Dzierżek, dyplomata, głośny z wielu legacyj do Turcji* (Pol. słow. biograf.).

[4]) *Piotr Tylicki.*

[5]) *Ob. nry 1347, 1348, 1350.*

[6]) *Oswald Grabowski* (Arch. J. Zam. I nr 191, IV nr 1192).

[7]) *Marcin Gize.*

[8]) *Jan III.*

1346. Zamoyski do Piotra Tylickiego *[Zamość, 10 XII 1588].*

Sprawy prywatne. Jak załatwić kwestię ryską?

Arch. miasta Rygi, Ārējais rātes archīvs (Äusseres Ratsarchiv), Aulico-Polonica, Kasten 11, kopia bez daty i podpisu z nagłówkiem: Do x. Tilczkiego *(!)* [1]).

Już chocia taki WM. pośli*[j]* konsens panu wojewodzie do zapisu, że nie summy jaki, iżby się jem obraził, nieukaże mu go, jedno in eum eventum zachowam, gdzieby prędko co nań humanitus przypadło.

Na karcie: Komisarzom tem coby mieli być do Rygi posłani, jesli miasto tamto naprzod pośle Kr. JM-ci prosić o nie, tedy to ma być zlecenie, aby przysięgę wzięli, gravamina, ktoreby takie byli, żeby bez consensu Ordinum mogli być słusznie podniesione, znieśli, a ktoreby cognitionem stanow potrzebowali, do sejmu odłożyli, i na sejm z sobą posły ich wzięli. Za czem wszytkie rzeczy, na ktorych co należy, na sejm by się obaliły.

Pisał mi pan Dęmbinski [2]), żeby mogł zachwycić te tam turbatory Gyzego z Brinkiem [3]); radzi się mnie przez tegoż oddażniego [4]), jeśliby tem [a]) status był civitatis, żeby gorę przedsię ich fakcja, po ich porwaniu, mogła mieć, tedy dać pokoj, boby więtszy tumult urosł exasperata multitudine, gdzieby słaba, niezaniechywać okazji. Jeśli co się innego zda Kr. J. M-ci, wskazać przez tegoż do p. Dembinskiego.

[1]) *List ten, jak wynika z treści, był pisany równocześnie z listem Zamoyskiego do Zygmunta III z 10 XII 1588. Razem też są skopiowane w Archiwum m. Rygi.*

---

[a]) *Powinno być:* ten

[2]) *Maciej Dembiński, prezydent parnawski, dowódca sił zbrojnych w Inflantach* (Pol. słow. biograf. V).
[3]) *Ob. nr 1345.*
[4]) *Oddażny t. j. doręczający.*

1347. Zamoyski do miasta Rygi Zamość, 10 XII 1588.

Obiecuje poprzeć u króla i w senacie postulaty wyznaniowe Rygi, ale pod warunkiem zapewnienia przez miasto wykonania słusznych żądań katolików.

1) Arch. miasta Rygi, Ārējais rātes archīvs (Äusseres Ratsarchiv), Aulico-Polonica, Kasten 11, kopia współczesna. 2) Tamże jako załącznik do relacji Hilchena z poselstwa do Polski, datowanej 23 XII 1588, kopia współczesna.

Ad ultimam postulationem civitatis Rigensis nomine a secretario civitatis d-no Davide Hilchen interpositam ill-is et mag-ci d-ni Regni cancellarii responsum eidem datum Zamoscii die X Decembris a. D. 88 [1]).

Extremum postulatum nomine civitatis Rigensis edi video, ut si R. M-tas de aliis oneribus, quae a civitate proponuntur ante iuramentum praestitum, vel non possit, vel nolit cognoscere, saltem exercitium religionis liberum omniumque templorum, maxime autem diui Jacobi, quemadmodum nunc eum habet, usum ei confirmet; qua in re, cum ut meum studium atque operam apud R. M-tem interponam a me petat, priusquam quid praestare me posse putem, pollicear, ostendam quid sentiam. Ita autem utrumque faciam, tanquam unus senator ac magistratus, qui sententiam in senatu dicere, consilium etiam R. M-ti dare debeat, praescribere neutri possit. Primum igitur errare mihi civitas videtur, dum religionis suae libertatem in alterius religionis vel exitio, vel exsilio ponit, cuius erroris non modo tot aliae exterae civitates, sed non paucae vel in hoc ipso Regno, maxime autem Prussicae civitates, admonere eam possent, in quibus cum omnibus fere catholici etiam ritus templa sint, quominus tamen publice pleraeque Augustanam etiam religionem quam liberrime [a]) exercere possint, nulla re impediuntur. Itaque quod ad religionis suae libertatem attinet, quod de ea dubitent, causae nihil est. Cum enim et in conventu coronationis publice omnibus Regni ordinibus libertatem religionis iuramento, postea vero etiam peculiaribus litteris R. M-tas plerisque confirmavit [b]), neque ipsa civitatem deteriore condicione hac in re esse volet, quam aliae civitates sint, neque civitas ullam iustam ea de re dubitandi causam habere potest. Quemadmodum vero civitas de suae religionis libertate et exercitio satis certa esse potest, ita vellem in catholica quoque religione apud se toleranda, cum aequitatis, tum dignitatis etiam regiae, eam

[a]) *1:* liberrimam — [b]) *2:* confirmarit

quam deberet, vicissim rationem haberet. Ut enim id iam non dic[*am*], cum Augustanae confessionis homines propter publicam tamen tranquillitatem catholici ab initio tulerint, multo aequius nunc ab iis postulari, ut ob eandem catholicos vicissim ipsi ferant; cuius aequitatis est cum et tot et primaria templa omnia suis ritibus attributa habeat, in civitate regia, religionis regiae ne minimum quidem domicilium tolerare eos velle, in quo et Regia M-tas si venire eoque illam contingat, et ministri ipsius aut alii catholicae religionis homines religionem suam exercere, sacramentis procurari, si etiam humani aliquid cuiquam eorum accidat, humi mandari possint? Itaque ut, quid tota de re sentiam, dicam, quemadmodum ut civitati de suae religionis libertate idonee [a]) a S. R. M-te caveatur aequum censeo, ita ut catholica religio plane ex civitate reiciatur, neque iustum, neque ex dignitate, vel Regiae M-tis, vel Reipublicae esse statuo, in qua sententia et Regiam quoque M-tem et omnes catholicos senatores futuros puto. Si autem de patribus Societatis Jesu maxime agitur et ab iis turbari se civitas putet, et si illos cum iuventute erudienda optimisque artibus tradendis multisque aliis rebus, si agnoscere id civitas vellet, commodo potius atque utilitati civitati esse posse existimem, tamen si illi potissimum obstare civitatis rationibus putentur, quominus in eorum locum saecularis aliquis parochus seu plebanus, ut vulgo appellari solet, substituatur, non repugnabo, potiusque id ut fiat, quam civitas eam ob causam turbari se existimet, cum sententiae ea de re in senatu dicentur, meo loco censebo, modoque [b]) id satis caveatur, ut et unum saltem hoc D-ui Jacobi templum, in quo catholica quoque religio exerceatur, catholicique homines sacramentis procurari, ad extremum etiam sepeliri possint, et qui ei religioni praesit aliquis in civitate sit. Quoque deliberatius etiam tota de re statui possit, si civitas quam debet fidem S. R. M-ti praestiterit, ut quo ad comitia causa haec integra a S. R. M-te servetur, apud R. M-tem intercedam, non alienus sum. Verum haec quemadmodum ostendi, tanquam senatoris ac magistratus privata quasi tantum sententia mea est et erit; arbitrium autem eius rei omne penes R. M-tem et Ordines erit. Joannes Zamoiski cancellarius et generalis capitaneus sss. sigillum [c]).

[1]) *Dawid Hilchen (1561—1610), sekretarz, następnie syndyk miasta Rygi* (Herta v. Ramm-Helmsing, David Hilchen, Sonderabdruck aus Heft 31 der Deutschen Wissenschaftl. Zeitschrift f. Polen, Posen 1936) *udał się w misji do Zamoyskiego i otrzymał od Rady m. Rygi instrukcję datowaną 16 X 1588 (opublikowana w Dziale II w niniejszym tomie). Raport Hilchena do Rady m. Rygi z przebiegu rozmów z Zamoyskim datowany w Grodnie 10 XII 1588, oraz jego relacja z 23 XII z poselstwa do Polski (do której załącznikiem jest właśnie publikowany tu list Zamoyskiego) znajdują się również w Dziale II tego tomu Archiwum.*

---

a) *1:* idoneeque — b) *2:* modo — c) *Brak w 2 podpisu.*

1348. Zamoyski do miasta Rygi Zamość, 10 XII 1588.

Przedstawia swoje stanowisko w sprawach ryskich.

1) Arch. miasta Rygi, Ārējais rātes archīvs (Äusseres Ratsarchiv), Aulico-Polonica, Kasten 11, *załącznik do relacji Hilchena z poselstwa do Polski z 23 XII 1588, kopia współczesna z adresem:* Spectabilibus et famatis proconsulibus, consulibus et toti communitati civitatis Rigensis, amicis honorandis. *2) Tamże tłumaczenie współczesne niemieckie.*

Spectabiles D-ni, amici honorandi.

Literas D-num Vestrarum secretarius civitatis Dauid Hèliconius [1]) mihi reddidit, quaeque mandata a D-bus Vestris habuit non minori dexteritate quam studio ac diligentia exposuit. Quo in statu autem rem iam repererit, partim ex eodem D-nes Vestrae cognoscent, partim ex citatione, quae hoc ipso tempore ad civitatem mittitur simulque quid tali tempore vel ab ipso obtineri vel a me praestari potuerit, ex eo indicabunt. Cum enim civitas non modo ante multis rebus S. M-tem et Rempublicam offendisset, verum nunc etiam superiores offensiones cumulare magis, quam de emendandis iis cogitare videretur, necessario decurrendum eo Regiae M-ti fuit, ut quae statuenda in civitatem sibi essent, ea iure ac iudicio statueret. In quod si res adducatur, etsi nihil nisi iure decretum iri certo sibi policeri possunt, tamen an id ipsum subire civitati expediat, si quid de iis, quae hactenus in civitate intercesserunt iure decerni necesse sit, ipsi diligentius aliquanto secum considerarint, statuent. Ego quidem pro perpetua mea in provinciam illam et civitatem voluntate, ut clementiam potius quam iustitiam Regiae M-tis experiretur ei optarem; sed quemadmodum maxime civitati id cupio, ita omnibus fere rationibus ab errore eam revocandi tentatis, rationem aliquam exstare vellem, qua ad clementiam eam regiam sine iudicio pervenire posset. Quod enim nunc a D-nibus Vestris petitur, ut de oneribus, quae ab illis proponuntur, denuo tractatio aliqua ante iuramentum praestitum suscipiatur, id cum ante iam frustra tentatum fuerit, cum dignitate Regia vix amplius tentari posse videtur. Venit mihi quidem in mentem, ut commissarios R. M-tas mitteret, quibus si civitas debitam R. M-ti fidem praestaret, iidem de oneribus civitatis in re praesenti cognoscerent et partim abolerent, quae statim tolli possent, partim, de quibus non nisi ex ordinum authoritate constitui posset, ad ordines ipsos in comitiis referrent. Verum hanc rationem, quominus Regiae M-ti adhuc proponere audeam, proximorum commissariorum exemplum facit; qui non modo re infecta inde dimissi, verum non satis etiam ex dignitate Regia tractati dicuntur, ut neque an cum fructu aliquo ituri novi commissarii essent certum apud me sit, et ne maior indignitas a R. M-te susci-

piatur maxime cavendum. Si tamen D. Vestrae ipsae ad hanc rationem de
scenderent et per legationem idoneam, cum commissarios a Regia M-te ipsa
peterent, tum in quo deberent honore se illos habituros caverent, ostend
secretario D-num Vestrarum interpositurum me partes meas apud Regiar
M-tem, ut quamvis ab omni huiusmodi ratione posthac abstinere iam consti
tuisset, tamen iudicio interim suspenso et commissarios denuo ad D. Vestra
mitteret et iisdem, si fidem Regiae M-ti debitam civitas non recusaret, d
gravaminibus etiam quae a civitate proponerentur in re praesenti cognoscend
potestatem daret; huiusmodi etiam commissarii ut a Regia M-te mitterentu
qui neque alieni a commodis et rationibus civitatis essent, neque ullam po
tiorem quam aequitatis rationem haberent. Quid statuendum ea de re sib
sit, vel quid civitati maxime expediat, ipsae D. Vestrae secum considerabun
Ego quidem eo loco rem esse video, ut quamvis nimis longe iam progress
sit non desperem tamen restitui eam posse, si D. Vestrae et quae ipsae sin
et quo cum res sibi intercedat cogitare velint, si nimirum et se subiecta
R. M-ti et R. M-tem eam esse agnoverint, quae dare et non accipere condi
tiones debeat, quae tamen huiusmodi omnino sunt, ut non minus ex commun
utilitate civitatis, quam dignitate Regiae M-tis sint. Ad me sane quod atti
net, cupio civitati D-nibusque Vestris, cupio autem multis de causis, vel quo
ipsa quoque non postremum communis Reipublicae membrum sit, vel quo
quemadmodum in reliqua Liuonia, ita civitate quoque illa provinciae eiu
primaria liberanda nonnihil a me periculi ac laboris susceptum sit, natur
autem fere ita comparatum sit, ut in quae studii aliquid a nobis profectun
sit, tanquam monumenta laborum nostrorum, non minori voluntate quam pe
pererimus, conservare etiam studeamus. Pro quo quidem animo erga civita
tem meo, neque hoc tempore eius, si ad eam quae a me proposita fuit ra
tionem sibi descendendum putarit, quantum in me erit apud Regiam M-ten
illi deero, neque in comitiis etiam in iis, quae aeque ac iuste postulata al
iis fuerint, senatoris ac magistratus officium meum desiderari ab illis patiar
Verum tota res magna ex parte in ipsarum prudentia ac consilio posita erit
Itaque etsi res ipsae ac propria salus earum satis per se illas eo hortentur
tamen pro eadem mea in civitatem benevolentia, ut maiorem eius, quam hac
tenus factum sit, curam suscipiant, ipse quoque non possum non eas hortari
Id ita facient, si aliarum civitatum, quae vel temerariis vel pravis consultori-
bus regendas se commiserunt, exitu monitae, in re in qua omnium salus
versatur, se ipsas potius ac publicam utilitatem, quam paucos perditos au-
diant, qui tamen vel ipsi fortassis salvi esse possent, si cum aliis bonis e
integris salvi esse, quam tot alios secum perire mallent. Quod reliquum es
D-nes Vestras quam optime valere cupio. Zamoscio die X^{a} mensis Decem-
bris. Anno LXXXVIII°.

Spect. Dominationum Vestrarum studiosus Joan. Zamoiski cancellarius et generalis capitaneus sss.

[1]) *Dawid Hilchen ob. nr 1347.*

1349. Zamoyski do Jerzego Fryderyka, administratora Prus książęcych
Zamość, 10 XII 1588.

Wstawia się za poddanym Jerzego Fryderyka, Maciejem Kamińskim.

Pruskie Arch. Państw. w Królewcu. Herzogl. Briefwechsel, B 2. Oryg. z własnoręcznym podpisem, zwykłym adresem i zapiską kancelarii pruskiej na odwrocie: Praesent. ac praestitum Kunigspergh 18 XII 88.

Illustrissime Princeps D-ne Observandissime.

Mathiam Kaminskÿ subditum Ill-mae Celsitudinis Vestrae audio virum esse in tenui quidem re, sed tamen bonum et Ill-mae Cels. Vestrae imprimis fidelem multisque profectionibus et ministeriis optime meritum, qui cum beneficio aliquo ab Ill. Celsitudine Vestra sublevari se petat egoque, ut meam quoque intercessionem ad Cels. Vestram Ill. ei tribuerem, appellatus essem, faciendum id mihi putavi non gravate. Quid petat melius ex ipso, aut supplice libello eius Cels. Vestra cognoscet. Cum autem omnibus viris bonis libenter gratificer, non poterit mihi non esse gratum, si meae huius commendationis causa in hominem beneficio Cels. Vestrae dignum, aliquid beneficii Ill. Cels. Vestra contulerit. Cui omnia fausta ac felicia a Deo Optimo Maximo praecatus, studia officiaque mea quam diligentissime commendo. Datum Zamoscio die X^a mensis Decembris anno LXXXVIII°.

Ill-mae Cels. Vestrae observandissimus Ioan. Zamoiski cancell. et generalis cap. sss.

1350. Zamoyski do miasta Rygi Zamość, 11 XII 1588.

Dawid Hilchen sam dokładnie doniesie o rozmowach w Zamościu.

Arch. miasta Rygi, Ārējais rātes archivs (Äusseres Ratsarchiv), Aulico-Polonica, Kasten 11 (załącznik do relacji Hilchena z poselstwa do Polski z 23 XII 1588), kopia współczesna z adresem u dołu: Spectabilibus et famatis d. proconsulibus, consulibus et toti communitati civitatis Rigensis, amicis honorandis.

Spectabiles ac famati domini amici honorandi.

Literas Dominationum Vestrarum secretarius earum David Heliconius [1]) mihi reddidit easdemque iis mandatis, quae Dominationes Vestrae illi dede-

runt, exponendis, oratione etiam quam diligentissima subsecutus fuit. Intercessi autem iis de rebus ad Regiam M-tem, a qua quid responsi retulerit, plenius ex eodem Dominationes Vestrae cognoscent. Non dubito enim ea fide et dexteritate, qua civitatis negotia mihi exposuit, eadem ad ipsam quoque omnia rursum relaturum [2]. Quod reliquum est Dominationes Vestras quam optime valere cupio. Zamoscio, die XI mensis Decembris A. D. LXXXVIII-o.

Spect. D. Vestrarum J. Zamoiski cancellarius et generalis capitaneus.

[1]) *Dawid Hilcken, ob. nr 1347—1348.*

[2]) *Relacje Hilckena z dnia 10 i 3 I 1589/23 XII 1588 w Dziale II niniejszego tomu.*

1351. Zamoyski do miasta Gdańska Zamość, 12 XII 1588.

Skarżył się kanclerzowi mieszczanin zamojski Henryk Gros, że gdańszczanin Maurycy Petficius od dłuższego czasu jest mu winien pieniądze i nie chce długu płacić. Zamoyski poleca tę sprawę sądową miastu.

Arch. Państw. w Gdańsku 300,52 nr 791. Oryg. z własnoręcznym podpisem. Na odwrocie receptum: **R. 27 XII 88.**

1352. Zamoyski do mieszczan dorpackich Zamość, 18 XII 1588,

Zwolnienie od poboru niemożliwe. Stara się by kupcy zagraniczni nie omijali Dorpatu. Żąda zastosowania zasady tolerancji, także wobec jezuitów.

Arch. Miejskie w Tartu. (Dorpacie). Oryg. z własnoręcznym podpisem kanclerza.

Famati domini, amici charissimi.

Quae de suo rerumque suarum statu, maxime vero contributione publica, qua premi se queruntur, D-nes Vestrae ad me scribunt, ex litteris earum cognovi cuperemque eam medicinam adhiberi a me illis posse, quam ipsae a me petunt. Sed cum contributio haec, et ob gravissimas Regiae M-tis et reipublicae necessitates sancita sit et ab omnibus aliis ordinibus non solum sancita sit, verum etiam conferatur, ipsas quoque nulla ratione recusare eam posse, facile secum statuent [1]). Consolabitur tamen in ea re D-nes Vestras id, quod non diuturnum onus hoc futurum sit, cum in unum solum annum constitutum id sit; deinde vero, ne interim etiam commercia ob id alio ab illis transferantur, hanc rationem inire posse mihi videntur, ut eam partem contributionis, quae ad mercatores pertineat, ipsae conducant; et ex suis aliquem, a quo minus turbari mercatores possint, ei praeficiant. Scripsi hac de re ad

vicecapitaneum et oeconomum meum Dorpatenses, ut quo quam minimo ab exactore conducere eam possent, D-nes Vestras iuvent, quod summo studio facturos eos non dubito. Interim vero ut Regia etiam Maiestas mandata edat, ne mercatores, qui alias Dorpatum ire solent, alio nunc commercia secum transferant, diligenter Regiam M-tem rogo. De aliis rebus suis alio tempore agendum sibi esse recte statuunt, quam ob causam mitto nunc etiam ad eas postulata quaedam patrum societatis Jesu, et mitto, quemadmodum ostendi, ideo, ut cum magna ex parte ad D-nes Vestras ea pertineant, de iisdem, si non prius, tamen in proximis comitiis, quae nunc imminent et ad quae D-nes etiam Vestras legatos suos missuras non dubito, et ipsae me edocere et ego statuere possim. Interim, ut quemadmodum religionis suae libertatem ipsae ab aliis impediri iniquum putant, ita erga alios modestiam etiam et humanitatem suam desiderari non patiantur, eas hortor. Quod ita facient, si quemadmodum cum in Polonia tum aliis locis Regni, inter dissentientes de religione fieri vident, cum quae sentiunt, libere senserint, cum diversae tamen etiam religionis hominibus humane et amanter vixerint. Bene valeant. Zamoscio die XVIII-o mensis Decembris anno LXXXVIII-o.

D-num vestrarum studiosus Joannes Zamoiski cancellarius et generalis capitaneus pps.

[1]) *Mowa tu o poborze uchwalonym na sejmie 1588.*

1353. Zamoyski do papieża Sykstusa V Zamość, 22 XII 1588.

Dziękuje za odpowiedź papieża na jego list. Oświadcza, że tak jak papież pragnie i on pokoju z chrześcijanami, bo uważa, że siły Polski powinny być skierowane, dla dobra wiary katolickiej, przeciw niewiernym. Tak samo myśli Zygmunt III i stany polskie. Największą jest przeszkodą pokoju, że strona cesarska podaje w wątpliwość warunki potwierdzone przez arc. Maksymiliana w Byczynie. Posyła papieżowi kopię tych warunków, aby Sykstus V sam osądził czy są sprawiedliwe i nacechowane dobrą wolą pokojową. Aldobrandini i Tolosano informują zapewne papieża o zamiarach pokojowych kanclerza. Pochwała Tolosana.

Archiwum Watykańskie, Polonia 31 k. 356—258. Oryg. z własnoręcznym podpisem, pieczątką sygnetową i adresem na odwrociu: Sanctissimo ac beatissimo in Christo patri et D-no D-no Sixto divina providentia Papa V-o... [a]) Romanae ac universalis Ecclesiae... [b]) clementissimo. *Obok zapiska współczesna kancelarii papieskiej:* 1588 22 dicembre dal S. Gio. Zamoiski cancelliero et generale capitano di Polonia. Risponde a le lettere di N. S.

[a]) *Brak dwóch słow.* — [b]) *Brak trzech słów.*

che esso è prontissimo à la pace... *Kopia w Tekach rzymskich Komisji historycznej Pol. Akademii Um. w Krakowie 41 a. Druk:* Theiner A., Vetera monumenta Poloniae, III nr LVIII s. 51.

Sanctissime ac beatissime pater et domine, domine clementissime.

Literas Sanctitatis Vestrae quibus ad meas respondet, denuo accepi non minoremque ex iis erga me clementiam, quam ex aliis superioribus eius perspexi, pro qua quid ego gratias illi agam, qui ne minimam quidem partem eius verbis assequi possim? Itaque non tam ut in hoc genere gratiarum actionis observantiam illi ostendam, literas hasce dandas ad eam putavi, quam ut eius autoritatem, maxime qua ad tranquillitatem et pacem me cohortatur, tantum apud me, ut ante, ita nunc quoque valere testarer, quantum merito valere ea debet. Cum enim eo animo semper fuerim, ut vires Regni huius maiori cum Ecclesiae et religionis catholicae propagatione contra barbaros potius converti posse existimarim, pacis cum Christianis colendae non potui non semper autor esse. Non aliter animatos cum Regiam etiam M-tem tum Ordines Regni video, ut quantum in ipsis sit, pacem cum Christianis cupiant, abhorreant a bello. Quominus autem adhuc convenerit, non dicam quidem, cuius culpa fiat: sed iudicabit ex eo ipsa S-tas Vestra quod nulla alia re, hactenus impediatur, quam quod conditiones a ser-mo archiduce Maximiliano in deditione Byčinensi promissae ab altera parte in dubium vocari nunc videantur; de quarum tamen aequitate, quo S-tas Vestra ipsa statuere possit, exemplum earum una cum hisce ad S-tem Vestram mitto, meum quidem erga pacem studium atque in omni negotio hoc sinceritatem cognoscet, ut spero S-tas Vestra cum ex Ill-mo domino cardinale Aldobrandino, S-tis Vestrae de latere legato, tam ex eo, quem frequentissime ad me Ill-ma Dominatio Sua misit, reverendo domino Tholosano, quem ut ego singulari pietate, probitate ac sinceritate indefesso etiam in pacificationis hoc negotio labore versari cognovi, ita mei quoque cum erga S-tem Vestram observantiae, tum in hoc negotio studii testimonium vicissim illum mihi praebiturum non dubito. Quod reliquum est S-tis Vestrae clementiae etiam atque etiam me commendo. Zamoscio die XXII mensis Decembris anno Domini MDLXXXVIII-o.

Eiusdem S-tis Vestrae humillimus servitor Ioan. Zamoiski regni Pol. cancellarius et generalis capitaneus sss.

1354. Zamoyski do Hipolita Aldobrandiniego Zamość, 22 XII 1588

Nie wcześniej opuści Zamość i uda się na konferencję pokojową, aż cesarz przyjmie warunki byczyńskie jako podstawy pertraktacji. W przeciwnym wypadku

niema celu zapowiedziana konferencja. Przesyła list do Sykstusa V z tej samej daty i pozostawia uznaniu Aldobrandiniego czy go dalej prześle do Rzymu.

Archiwum Watykańskie Borghese III 72 A k. 330. Oryg. z własnoręcznym podpisem i adresem zwyczajnym na odwrocie.

Ill-me et R-me Domine.

Quemadmodum et Ill. D. Vestrae ipsi per literas antea significavi et deinde cum ill-ri et r-do d-no Tholosano [1]) egi, non prius movendum mihi me existimare, quam de successu commisionis futurae certam spem ab Ill. D. Vestra accepissem, ita nunc eiusdem de ea re responsum exspecto. Si quid ab illa certi ad me perferetur, ita paratus sum, ut vel ea ipsa hora, qua literae eius ad me pervenerint, proficisci possim; certum autem tum aliquid futurum arbitramur, si Bycinensibus conditionibus stetur, quae si in dubium vocentur, cum R. M-tas atque Ordines Regni multo minus de aliis rebus, quae nondum constitutae sunt, de quibus autem tractandum adhuc sit, ratas eas futuras polliceri sibi possint, non committendum etiam mihi puto, ut frustra tanto praesertim eum sumptu ac molestia proficiscar. Itaque etsi iam literas aliquas eius ea de re ad me in itinere esse mihi persuadeo, tamen si forte aliqua re impedita nondum quicquam ea de re mihi significavit, ut primo quoque tempore id facere velit etiam atque etiam rogo. Nihil enim aliud, quemadmodum ostendi, quam ipsius responsum, an quae Bycini promissa sint rata sint futura, hic me moratur, quod neque antequam accepero movere debeo neque si tale id fuerit, ut nihil certi de successu tractationis nostrae sperare possimus. Si ad certam aliquam spem vocatus ab ea fuero, iter statim ingrediar. Eius rei significationem alii etiam tres commissarii [2]), omnibus alioquin rebus ad profectionem parati a me expectant. Ad literas Summi Pontificis rescribo [3]), ne rusticitatis videatur, si nihil rescripsero; exemplum autem una cum ipsis literis ad Ill. D. Vestram mitto, ut cum ab altera etiam parte, ne nimis clementia S-tis Suae abuti videar, si toties eam, literis appellem, verendum mihi sit, neque magna adeo causa sit, ob quam scribam, de literis ipsis pro suo arbitrio, an mittendae an supprimendae sint, Ill. D. Vestra statuat. Cui omnia fausta ac felicia a Deo Optimo Maximo precatus studia officiaque mea quam diligentissime commendo. Zamoscio die XXII° mensis decembris anno M. D. L. XXXVIII°.

Ill-mae et Rev-mae Do. Vestrae observandissimus servitor Ioan. Zamoiski cancellarius et generallis capitaneus sss.

[1]) *Ob nr 1340 przyp. 1 i nr 1341 przyp. 10.*
[2]) *Janusz Ostrogski, bp. Hieronim Rozrażewski i Andrzej Opaliński.*
[3]) *Ob. nr 1353.*

1355. Zamoyski do Balogi Zamość, 29 XII 1588.

Sprawy związane z zakupem wina węgierskiego dla kanclerza. Zamoyski zaprasza jakiegoś kupca do założenia składu winnego w Zamościu.

Bibl. Ord. Zam. bez sygnatury. Koncept wydobyty z oprawy współczesnej. Na marginesie własnoręczne dopiski kanclerza, dziś bardzo nieczytelne, wskutek tego, że uległy zwilgnieniu i spłowieniu, zapewne w czasie oprawiania.

Baloga [1]), oddano mi list od ciebie z ktorego małom co zrozumiał; źleby taki list pisać z Zamchu do Zamościa. A ty z tak dalekiego kraju napisałeś jakiś list głuchy, bo mi piszesz, żeś kupił czternaście beczek starego wina, a niepiszesz mi jeśli dobre albo złe i poczemu. Także nic mi niepiszesz, na ktory czas te pieniądze masz dać, ktoreś został *[winien]* za te wina. Pisałeś o połczwartasta talerow wengerskich, o złotych wengerskich wiem, o talarach wengierskich...[a]). A toż ci posyłam czterysta złotych ku tamtemu tysiącu coś wziął jadąc tam. A tak za ty stargowane uczyni złotych siedemset trzydzieści i jeden, groszy trzy i dwa szelągi. A na młode zostajeć złotych sześćset pięćdziesiąt i siedm, groszy dwadzieścia i trzy. A tak nakup win młodych tyle, ile za to bedzie mogło być; o ktorych mi też niepiszesz, jakie są tego roku i poczemu, wedle tego za tem...[b]) mogł bym...[c]) posłać. A oznajmi mi, jeśli wżdy dobre wina tak ty stare, jako i młode. Pisałeś mi też, żebym te pieniądze posłał do sługi jm. pana starosty przemyslskiego [2]), a niepisałeś mi jako go zową, albo jako sie go dopytać, jenoś mi w głowie zamieszanie uczynił. Pana starosty doma teraz sie nie spodziewają.

Powiadałeś mi, że cie prosił jakiś kupiec o list, żeby mogl mieć wina skład w Zamościu. I owszem staraj się z pilnością, abyś sie z nim mogl ujrzeć, powiedz mu, że to odemnie otrzyma, i będe mu barzo rad, bo bym mogl przezeń łatwiej wina domie miewać i mniejszem kosztem, trudem, niż teraz za taką mieszaną sprawą. Odprawuj sie stamtąd jako możesz najrychlej, a wypisuj wszytko dostatecznie co się tam z tobą dzieje i jako rychło bedziesz doma. Z tym cie Panu Bogu poruczam. Dan w Zamościu, dnia 29 grudnia anno 1588 [3]).

[1]) *Sługa Zamoyskiego, Węgier, załatwiał mu zakupy wina na Węgrzech, sprzedawał pszenicę* (Tarnawski Aleks., Działalność J. Zamoyskiego na polu gospodarczym, Lwów 1935, s. 161, 290—92).

[2]) *Jan Tomasz Drohojowski* (Pol. słow. biograf. V).

[3]) *Opis rękopisu w którego oprawie ten list znaleziono podał* Bogdan Horodyski, Najstarsza lustracja Zamościa. Teka Zamojska. Rok I (V) s. 200.

[a]) *Cztery wyrazy nieczytelne.* — [b]) *Jeden wyraz nieczytelny.* — [c]) *Trzy wyrazy nieczytelne.*

1356. Jan III, król szwedzki do Zamoyskiego [1588] [1]).

Dziękuje za poparcie udzielone Zygmuntowi. Przedstawia konieczność odbycia wspólnych narad z synem w Inflantach w sprawach przymierza polsko-szwedzkiego i jednolitego wystąpienia wobec Moskwy. Zaprasza Zamoyskiego, by ten osobiście stawił się na kongresie.

Bibl. Ord. Zam. Zbiory nieskatalogowane. Oryg. zdefektowany z urwaną dolną częścią pisma, stąd bez datacji, podpisu, adresu i pieczęci.

Iohannes III Dei gratia, Suecorum, Gothorum, Wandalorumque etc. rex, magnus princeps Finlandiae, ... etc. dux.

Salutem benevolentiam et gratiam nostram Regiam. Illustris et Magnifice sincere nobis dilecte. Non ignotum est nobis quam fidelem et strenuam ser-mo principi, filio nostro carissimo regi Poloniae et magno duci Lithuaniae etc., nec non Suecorum, Gothorum, Wandalorumque etc. proximo haeredi et regi futuro M-tia Vestra nauauit operam, tam ante, quam post coronationem et maxime contra Ser-tis eius hostem imperatoris Romani fratrem archiducem Maximilianum, quamobrem M-tiae Vestrae magnas agimus gratias, de fide et sincero Vestro in praefatum nostrum filium carissimum in posterum animo nihil dubitantes certoque nobis persuadentes Ser-tem eius praestita officia omni gratia et beneficiis regiis recompensaturam, Nos quoque omni favore et gratitudine Mag-tiam Vestram quouis tempore prosequemur. Ac cum plurima et quidem grauissima sint negotia utraque regna Suetiae et Poloniae concernentia, quae accuratam et maturam requirunt deliberationem, maxime necessarium iudicamus, ut nos et filius noster carissimus in Liuonia una cum proceribus et senatoribus utriusque regni conveniamus, de omnibus illis rebus tractaturi, quae ad firmam amicitiam et perpetuum foedus inter utraque regna spectare videbuntur, tum etiam de certa pace cum Mosco sancienda, aut etiam bello eidem inferendo, quod quidem nunc potius in nostra hac quam provectiore aetate (si ita contigeret) faceremus, modo aliter conditiones aequas et optatas obtinere non poterimus. Consultum quoque ducimus, ne dimittatur praefatus archidux ante hunc conventum. Ac inter alias conditiones, hoc quoque ab Austriacis postuletur, ut omnino foederi et amicitiae cum Mosco renuncient. Et procul dubio conventus ille ita conturbaret dictum Moscum, iam alioquin satis enervatum et exhaustum, ut vel ultro conditiones eiusmodi offerret, quae tam regno Poloniae magnoque ducatui Lithuaniae quam nostris Regnis perpetuo essent profuturae. Benigne igitur a Mag-tia Vestra postulamus, ut quantum in ea est, eo rem perducere conetur, quo dictus conventus omnino fiat eundemque in propria persona cum reliquis senatoribus carissimum nostrum filium comitaturis visitare velit,

quod multis modis nobis gratum foret praecipue ob Mag-tiae Vestrae singularem prudentiam et in rebus bellicis experientiam. Interim Mag-tiam Vestram Deo optimo Maximo commendantes ...vigesimo...

[1]) *Do stanów polskich pisał w tej sprawie Jan III 18 VII 1588 st. st.* (Lepszy K., Rzeczpospolita polska, s. 36). *Wobec tego jest rzeczą pewną, że również Zamoyskiego musiał prosić o obecność na kongresie i poparcie w tej sprawie w r. 1588. Czy było to w lipcu, czy później, nie mamy na to dowodów.*

1357. Obrembski Maciej do Zamoyskiego *[1588].*

Prosi o puszczenie w dzierżawę gruntu w starostwie dorpackim, który dotąd trzymał od króla. Przesyła 100 zł podarku.

Bibl. Ord. Zam. ser. II t. XV pl. 50 nr 2. Autograf bez adresu. Ortografia ogromnie prymitywna.

Jasny Wielmożny Panie, mnie m-ciwy dobrodzeju *(sic)* Kanclerzu i Hetmanie Koronny etc.

Ja ubogi żołnierz Maciej Obrembski, ktorym lata swe na posługach rzecypospolity trawił, i w Moskwie przez wszystkie ekspedycje pod sceśliwym regmentem WM-ci m. M-ciwego Pana, potim w Inflanciech przez wszystkie czasy do wypowiedzenia służby żołnierzem będąc [1]), za zasługę moje krwawe, a za zaleceniem Ich M-ci panow rotmistrzow, ktorzy świadomi byli uczciwych służb moich, dał mi krol JM-ć [2]) 2 haki [3]) ziemie, miedzy Kierempeciem [4]) a Derpszkam włościami [a]), a iż mi połtora odjęto do ekonomjej [5]) WM-ci, gdy pan Wnuk [6]) beł rewizorem od WM. tam posłanym, a tak uniżenie prosze abyś to WM-ć raczył rozkazać mnie w posesiam [b]) puscić, gdyżem tego czas niemały był w używaniu. A ja co przydzie niewymawiam sie każdy posługi; albo WM-ć moj M-ciwy Pan racz wziąć podarek 100 złotych na pierścień [c]), albo komisej nie racz WM-ć bronić, i przed Bogiem i przed WM-cią sprawiedliwa moja, gdyż to łaska WM-ci będzie raczyła sprawić, Bogu poruczam, WM-ci memu M-ciwemu Panu. Ja chudzina prosze i powtore prosze zmiłuj [d]) sie WM-ć nadęmną, abym sie więcej nie włoczył za WM-cią M-ciwym Panem.

Ja sługa naniszy WM-ci Maczey Obrembsky [7]).

[1]) *Mowa o wojnie moskiewskiej Batorego i wyprawie inflanckiej. Rozpuszczenie rot nastąpiło w Inflantach w czerwcu 1582* (Pol. słow. biograf. II s. 38).

[2]) *Zygmunt III lub Stefan Batory.*

---

[a]) *W rkp.* wlosciam. — [b]) *W rkp.* poszesziam. — [c]) *Paleograficznie* przeczon, *ale należy zauważyć, że Obrembski pisał ortograficznie fatalnie.* — [d]) *W rkp.* szmieluj.

[3]) *Tyle samo co łanów.*

[4]) *Kierepeć, Kirempäh, Kirempe, zamek w Dorpatczyźnie, pokojem w Jamie Zapolskim przyznany w r. 1582 Polsce.*

[5]) *Starostwo dorpackie nadane Zamoyskiemu za Byczynę 17 VII 1588 (ob. w niniejszym tomie, w dziale aktów prawnych i gospodarczych).*

[6]) *Wnuk Wojciech Słowieński, wójt m. Zamościa, przedtem urzędnik w dobrach kanclerza. W r. 1588 został on wysłany do ekonomii dorpackiej, celem dokonania jej rewizji i przejęcia na rzecz Zamoyskiego.*

[7]) *Terminus a quo napisania tego listu jest data nadania Zamoyskiemu starostwa dorpackiego, 17 VII 1588, i rewizja przeprowadzona przez Wnuka. Ponieważ odbyła się ona w r. 1588, przeto list ten najpewniej pisał Obrembski z końcem 1588.*

1358. Zamoyski do ? *[1588].*

Na interwencję w sprawie syna Samuela Zborowskiego, oświadcza, że z rodziną Zborowskich nigdy przedtem się nie wadził. Przedstawia sprawę Samuela i Krzysztofa. Wskazuje na swą względność wobec wziętego do niewoli pod Byczyną Andrzeja Zborowskiego. Pomoże synowi Samuela.

Bibl. Ord. Zam. ser. II t. IV nr 298. Koncept z własnoręcznymi uwagami i poprawkami kanclerza, częściowo zdefektowany i nieczytelny.

Quo[d ad] [a]) me de Sam*[ueli Zborovii]* fil[*io* [1]) *s*] [a]) cribit michi *(!)* ... [b]) tio ...m [c]) illius parentes ... [d]) parenti meo [2]), cum parentibus Samuelis... [e]) nem et amicitiam fuisse... e t i i s ... [f]) Nevelensi proelio ab hostibus d u m f o r t i t e r p u g n a t circumventum, armis suis p a r e n s m e u s i u v i t [g]). Quae talia sunt, ut ubi hic sint ibi benevolentia magis surgere solet, quam ullae inimicitiae. Pater huius adolescentis, comitiis generalibus regni coronationis Regiae, inspectante Rege [3]), et Regis sorore [4]) senatorem interemerat [5]). Eius caedis, Rege et ordinibus Regni ius reddente, damnatus fuit, sententia in absentem pronuntiata et edita, eiusque exequendae arcium praefectis negotium datum. Cum praefectura arcis Cracoviensis universique eius territorii, cum iurisdictione mihi obtigisset, in qua ille contra decretum legesque patrios, liberius versari consuesset, r o g a v i I l l - r e m J o a n n e m [6]) u t [h]) meis verbis amice eum moneret, ne id faceret, neu mihi necessitatem imponeret, decreti regii adversus se exequendi; agi dignitatem Regiam, et Reip. agi fidem, agi conscientiam meam, quae ego prima et antiquissima haberem, pol-

---

[a]) *Wydarte.* — [b]) *Brak ok. trzech wyrazów.* — [c]) *Brak jednego wyrazu.* — [d]) *Ok. trzy wyrazy wydarte i nieczytelne.* — [e]) *Ok. dwa wyrazy wydarte i nieczytelne.* — [f]) *Trzy-cztery słowa wpisane przez Zamoyskiego nieczytelne wskutek wyblaknięcia, a także brak 3—4 słów tekstu listu.* — [g]) *Wpisane ręką Zamoyskiego, dwa wyrazy przekreślone, jeden zamazany, drugi* contexit. — [h]) *Wpisane przez Zamoyskiego, na miejscu przekreślonego* misi, qui.

licitus etiam sum, si vellet... [a]) parte ...ntandae [b]). Sprevit... [c]) crebrior esse... [d]), in eodem capita... [e]) o, aperte prae se... [f]), quanti a [g]) Po... [h]) cum necessarium ...eu ad iurisdictionem meam obeundam [i]) Cracoviam mihi incidisset, bene comitatus in contemptum et legum et mei in castrum venire noluit, ac adeo tum... destinatum, in aulam [j]). Qui regum [k]) mandatis patriisque legibus semper libens patebam, tum vel comitiis iisdem obsequi coactus sum, si personam a Sac. R. M. mihi impositam, si conscientiam, si partes pro fide mea vellem tueri capere illum necesse habui [l]). De capto ad Sac. R. M. protinus retuli ex illius M-tis rescripto, decretum comitiorum exequendum curavi. Quam autem a Sboroviis non alienum animum habeam, non oratio mea ulla, sed res ipsa sit argumento. Captum ad Bicinam Ill-rem Andream Sborovium [7]), patruum huius adolescentis, benigne tractavi, cum mihi summam potestatem Sac. R. M. et ordines Regni in omnes captivos, quod vellem, statuendi permisissent. Commend... [m]) ...m pub... [n]) cum... [*Ill*]ustri Domino... [o]) non solum de ratione comitiali prodent prim... reduxi, quod... [p]) ar... necopinato in... [p]) id quod est nostris legibus longe foedissimum. Quoties praeterea de Ill-mo Christophoro Sborouio sublevando, patriaeque ab exilio restituendo actum est, opera mea praesto fuit [q]). Mortalis cum sim, immortales inimicitias non exerceo. Quod si qui contractam et ut aiunt capreatam frontem erga me prae se ferant, magis tacitus misereor, quam illis irascor. Huic ipsi adolescenti, si ut scribit D-tio V. probus est [r]), libenter favebo, qua in se potero suffragabor [s]). Ille quod mihi iuste succenseat, non habet; homines eius causam profitentur, non ob aliquod foedum facinus, sed ob patratam senatoris caedem, decretum contra patrem eius [t]) latum exequendum me curavisse, cum salva dignitate Sac. R. M. et reip. conscientiaque mea, aliter nullo modo facere potuissem.

De parochiali Cescensi si nihil est confectum, urgeat quaeso, quod impendium in illam consulerit restituam... [u]) mine... [w]) ...ansione [8]).

---

[a]) *Wydarte 2—3 słowa.* — [b]) *Pół słowa urwane.* — [c]) *Wydarte 2—3 słowa.* — [d]) *Wyarte pół słowa.* — [e]) *Wydarte dwa słowa..* — [f]) *Wyarte jedno słowo.* — [g]) *Przekreślone* me duceret *i dwa słowa nieczytelne, przekreślone, ręką Zamoyskiego.* — [h]) *Pół wyrazu wydarte.* — [i]) *Przekreślone* sextae cuiusquam hebdomadae. — [j]) *Przekreślone* cum in via adoriendi mei, facultatem quaesisset illud ipsum oppidum medium praetergressus est, quo ego iusto itinere confecto, diverteram. *Po* tum *jeden wyraz nieczytelny.* — [k]) *Przekreślone po* qui*:* legibus patriae. — [l]) *Przekreślone* Usus itaque sum officii mei. — [m]) *Półtora wyrazu urwane.* — [n]) *3—4 wyrazów urwane.* — [o]) *Trzy wyrazy urwane.* — [p]) *Czterech wyrazow brak.* — [q]) *Potem przekreślone* Ioanni Sborouio castellano Gedanensi, quoties opus habuit adfui. — [r]) *Przekreślone przez Zamoyskiego* si bonus, si integer, si patria dignus erit. — [s]) *Przekreślono przez Zamoyskiego* fortunis et honoribus auctum nolim. — [t]) *Przekreślone* infamiam. — [u]) *Brak dwóch wyrazów.* — [w]) *Brak jeden i pół wyrazu.*

[1]) *Samuel Zborowski miał z Zofią Jordanowną synow dwóch, Aleksandra i Samuela* (Paprocki, Herby s. 167). *Tutaj oczywista mowa o Samuelu.*

[2]) *Stanisław Zamoyski, kasztelan chełmski, odznaczył się pod Newlem w walce z Moskalami (29 IX 1580)* (Collectanea, Vita J. Zamoyscii, s. 6—7).

[3]) *Henryk Walezy.*

[4]) *Anna Jagiellonka.*

[5]) *Wapowski Andrzej, kasztelan przemyski.*

[6]) *Jan Zborowski, kasztelan gnieźnieński.*

[7]) *Andrzej Zborowski, marszałek nadw.*

[8]) *Zamoyski wspomina w liście o bitwie pod Byczyną. Jest to termin a quo, napisania listu. Ponieważ w r. 1588 toczyły się sądy przeciw stronnikom Zborowskich, przeto z nimi łączę napisanie tego listu, i z tej przyczyny datuję go na rok 1588. Gdyby ten list pisał po sejmie 1589 (marzec—kwiecień), przytoczyłby niewątpliwie jego uchwałę, że kanclerz słusznie postępował przeciwko Samuelowi* (Vol. leg. II, s. 1268—9).

1359. Zamoyski do ? *[1588]* [1]).

Dziękuje za list, napisany doskonałą łaciną; obiecuje pomoc kolegium jezuickiemu w Dorpacie.

Bibl. Ord. Zam. ser. II t. IV nr 298. Koncept w górnej części podarty i miejscami bardzo poplamiony. Na pierwszych trzech stronach inny koncept listu, również bez daty.

...[a]) honorande...[b]) ac officia mea...[c]).

[*Accepi R.*] D. V. litteras latine eleganter scriptas. Gratulor illi copiam at ornatum eius linguae. Neque vero ob eas laudes, quibus me liberaliter afficit, hoc ita iudico; de me enim illud idem possum dicere, quod vos theologi usurpare consvestis, mihi mundus et ego mundo multam...[d]) sed quia tales mihi sunt visae, ut in Latio natae videantur. Quod autem tantum mihi tribuit, amice facit, et ego benevolentiam ipsius erga me libens agnosco. Haec est, quae uberiora, quam sunt, esse mea iudicat. Quod mihi collegii Dorpatensis res rationesque commendat R. D. Vestra, dum quae sunt Reip. pro mea virili parte cum exercitu S. R. M. curo, uno tempore operam do.

[1]) *O terminie wysłania tego listu decyduje treść konceptu poprzedniego listu, znajdującego się na tym samym arkuszu papieru. Wprawdzie tamten list jest także niedatowany, ale odnosi się bez wątpienia do okresu paromiesięcznego po bitwie byczyńskiej. Bliższej daty, poza roczną, ustalić się nie da.*

---

[a]) *Brak trzech wyrazów.* — [b]) *Brak ok. dwóch wyrazów.* — [c]) *Brak jednego wyrazu.* — [d]) *Jeden wyraz zalany atramentem.*

1360. ? do Zamoyskiego [1]) *[1588].*

Bibl. Ord. Zam. Ceduła ser. III t. I nr 64.

Znowu gdym tu wtory list zawarł od jm. gnieznienskiego [2]), ten list mi przyniesiono, ktorego kopią, zatrzymawszy komornika WM. mego m. P., przepisać kazałem; iż posyła, honestis mediis upadłego ratować rad do ich m. drugich gotowim.

[1]) *Cedułkę tę dołączył zapewne do jednego z listów, marszałek w. kor. Andrzej Opaliński, który w tym czasie, t. j. w r. 1588 zabiegał usilnie o wyratowanie rodziny Zborowskich z klęski poelekcyjnej 1587/8 r. (Por.* Lepszy K., Walka stronnictw, *indeks pod A. Opaliński i J. Zborowski).*

[2]) *Jan Zborowski, kasztelan gnieźnieński.*

1361. Zamoyski do ? *[1588]* [1]).

Podróż patriarchy Jeremiasza do Moskwy. Wiadomości z Moskwy.

Bibl. Ord. Zam. ser. II t. V nr 43. Własnoręczny koncept, bez początka i środka.

...Porozumiej sie WM. z grophem i przezeń z bratem jego... [2]).

Patriarcha konstantynopolski [3]), ktory jechał do Moskwy, wziął był z sobą za tłumacza Greczyna z Rodu, ktory tu w Polscze po ścięciu Jankulinem [4]) mieszka, a od dwu lat w Zamościu. Dowiedziawszy sie iż z Zamościa, kazał kniaź go porwać, że go w skok, by Habakuka anioł [5]), w Dubrownie [6]) postawiono. O Maksymilianie pilnie sie pytano tych co byli przy patriarsze, o p. wojewodzie poznańskiem [7]), Zborowskich etc. O krolu Jego M-ci, iż sie utwierdziło jem, co słyszeli [8]), zwiesili nosy, a tem barzi, że usłyszeli, że tu niezgodnie od wszytkich panow pokoj jem pozwolony do lat pietnaście [9]). Pytali sie jeśli krol kazał kanclerzowi na nas wojować. Powiedziano: nie wiemy, aleśmy słyszeli, że spominają, iż trzeba, aby nam nasze Moskwa wrociła, chce-li mieć pokoj, albo żeby to opatrzono było, aby po śmierci carskiej nikt iny, jeno krol polski nie panował w Moskwie [10]).

[1]) *List ten musiał byc napisany, jak wynika z jego treści, w krótkim czasie po wizycie patriarchy Jeremiasza II w Zamościu, a więc po wrześniu 1588 r. W każdym razie nie odbiły się na tym piśmie wypadki związane z zawarciem pokoju z cesarzem w Bytomiu i Będzinie 10 III 1589, a więc przed tą datą zostało ono sporządzone.*

[2]) *„Grafem" nazywano ówcześnie hr. Gustawa Brahe, hrabiego na Wisingsborgu, który był na dworze Zygmunta III najzaufańszym powiernikiem i faworytem króla, a zarazem przedstawicielem polityki dworu sztokholmskiego w Polsce. On to był duszą, tajnej gabinetowej polityki Zygmunta III wobec Austrii. Jego bratem był Eryk Brahe, podkanclerzy szwedzki* (Lepszy K., Rzeczpospolita polska w dobie sejmu inkwizycyjnego, Kraków 1939, s. 46 nn).

[3]) *Jeremiasz II, patriarcha carogrodzki, przejeżdżał przez Polskę w r. 1588, we wrześniu podejmowany był w Zamościu, następnie udał się do Moskwy, gdzie ustanowił w r. 1589 patriarchat. W drodze powrotnej znów bawił t. r. w Polsce i załatwiał sprawy kościoła prawosławnego. Ob. nr 1329 (tam literatura przedmiotu).*

[4]) *Janku Sas, Jankuła, hospodar mołdawski, ścięty we Lwowie we wrześniu r. 1582.*

[5]) *Habakuk, ósmy z t. zw. mniejszych proroków, cudownym sposobem przeniesiony do lwiej jamy, by nakarmić proroka Daniela.*

[6]) *Dubrowna, Dąbrowna, miasteczko nad Dnieprem na półn.-wsch. od Orszy, w woj. witebskim, znajdowało się ówcześnie na terytorium polskim. Z tego względu zwrot Zamoyskiego w niniejszym liście nie jest całkiem jasny.*

[7]) *Stanisław Górka wzięty przez Zamoyskiego do niewoli pod Byczyną.*

[8]) *T. zn. że Zygmunt III zostaje w Polsce.*

[9]) *W czasie elekcji 1587 Litwini zawarli na własną rękę 15-letni rozejm z Moskwą. Na sejmie koronacyjnym Polacy, acz niechętnie, zgodzili się na potwierdzenie tego rozejmu.*

[10]) *Ustęp ten pozostaje w związku z planami, jakie po śmierci Iwana Groźnego (18 III 1584) powstały w Polsce, aby drogą unii złączyć Moskwę z państwem Jagiellońskim* (Konopczyński Wł., Dzieje Polski nowożytnej, Kraków 1936, s. 170*; por. też nr 1157*).

1362. Zamoyski do sekretarza ks. [Piotra Tylickiego] *[1588]* [1]).

Śmierć wojewody lubelskiego. Starania w sprawie Śniatynia. Zamoyski wstawia się za Żółkiewskim i Uhrowieckim.

Bibl. Ord. Zam. ser. II t. V nr 43. Koncept własnoręczny z licznymi przekreśleniami. Wobec bardzo szkicowego charakteru tego konceptu publikujemy go tylko w wyjątkach.

M-ciwy Księże Sekretarzu [2]).

Już po j. m-ci p. wojewodzie lubelskiem [3]). O czem rozumiem, że WM. wiedzą. Staraj sie WM. pilnie o kommutacją za Śniatyń. Tak jakom pisał pana podlaskiego [4]) i sam urgeas i przez p. starostę. Nie psiać wżdy krew tego nieboraka Żołkiewskiego, ktorej tak wiele wylał, i kilka powinnych przy niem [5]). ...*Zamoyski apeluje do wdzięczności królewskiej wobec tych, którzy dobrze się zasłużyli, gdyż* ...podobno gdy do potrzeby przydzie, każdy radnij uciekał, aniż sie ważył... Niech Krol JM. da p. Uhrowieckimu [6]) Kamionke [7]), a on puści temu tam Gore... *człowiek to rycerski i gospodarny.* Na Wołyniu siła teraz cudow, jakie miały być przed sądnem dniem. Moskwicina jednego z domem spalono; miał kilka włok; staraj sie WM. o nie prosze na Oleska [8]), i pisarz i żołnierz bywał ze mną.

[1]) *List ten musiał być napisany w r. 1588, gdyż: 1) wspomniany w nim, jako świeży zmarły wojewoda lubelski, po którym została Kamionka, to oczywiście Mikołaj Firlej, zmarły w r. 1588, 2) o Żółkiewskim, mówi się, jak o rannym, a odniósł on ciężką ranę pod Byczyną w r. 1588, z której leczył się długo w ciągu t. r., 3) koncept tego pisma mieści się na jednym*

arkuszu z konceptem listu, w którym jest mowa o podróży patriarchy carogrodzkiego Jeremiasza w r. 1588 do Moskwy i list do wojewodzica ? z r. 1588 (ob. nry 1361 i 1364).

[2]) *Najpewniej ks. Piotr Tylicki, sekretarz w. kor., stały korespondent Zamoyskiego na dworze.*

[3]) *Mikołaj Firlej, syn Piotra, wojewody ruskiego, dziedzic Lubartowa, 1569 kasztelan wiślicki, 1577 kasztelan rawski, 12 VI 1588 mianowany został wojewodą lubelskim, po Janie Tarle, który dzierżył to województwo w l. 1574—1587. Firlej zmarł jeszcze tego samego roku (1588), i już 23 IV 1589 otrzymał województwo lubelskie Mikołaj Zebrzydowski* (W. enc. ill.; Boniecki; Barwiński Eug., Zygmunt III i dyssydenci *w* Reformacji w Polsce, rocz. I, s. 54—5).

[4]) *Wpływowy na dworze królewskim Marcin Leśniowolski, kasztelan podlaski.*

[5]) *Stanisław Żółkiewski, wojewodzic ruski, ranny ciężko pod Byczyną, późniejszy hetman w. kor.*

[6]) *Mikołaj Urowiecki v. Ukrowiecki, o nim ob. nr 1074.*

[7]) *Kamionka Strumiłowa, miasto królewskie i starostwo niegrodowe, oddalone 40 km na północny-wschód od Lwowa. O uprzednich losach starań o to starostwo ob. nry 1135, 1138.*

[8]) *Oleszko, pachole Zamoyskiego* (Arch. J Zam. III).

1363. Zamoyski do Stanisława Żółkiewskiego (?) *[1588]* [1]).

O starostwie kamionackim.

Bibl. Ord. Zam. ser. II t. V nr 42. Koncept odręczny bez adresata i daty.

Miłościwy Panie Bracie.

Za wieściami, ktore ustne z kraju pana wojewody lubelskiego przychodzili, już dawno około Kamionki [a]) krol. jm. komuś był obietnice uczynił. Ja mając WM-ciow kilku sprawy na pieczy pilnej, wypisałem pewne też media, jakoby kogo na co inego przenieść, a żeby ta Kamionka, ktoremu z WM-ciow się dostała. Na chęci i mnie samemu za taką przyległością należy. Już ostatek [b]) Panu Bogu poruczyć; na mojej pilności nie schodzi pewnie. Z tym etc.

[1]) *Zamoyski zajmował się dawniej sprawą nadania starostwa kamionackiego, o czym świadczą listy nr 1135 i 1138. Na okoliczność, że Zamoyski zajmował się powtórnie tą sprawą w r. 1588 naprowadza rękopis konceptu niniejszego listu. Mieści się on na arkuszu papieru, na którym znajdują się również listy do sekretarza Tylickiego (?), do wojewodzica ? i do nieznanego adresata, publikowane jako nry 1362, 1364 i 1361, a które wszystkie, jak wykazuje analiza tekstu odnoszą się do r. 1588. Już to wskazuje, że i ten list należy zaliczyć do tego roku. Co ważniejsze dwa z wyżej wspomnianych konceptów listów do sekretarza Tylickiego (?) i do wojewodzica ? również mówią o nadaniu starostwa kamionackiego, po śmierci wojewody lubelskiego. W zestawieniu z nimi jasną jest wzmianka w naszym liście o wojewodzie*

---

[a]) *Po* Kamionki *przekreślone* coś był. — [b]) *Po* ostatek *przekreślono* co bendzie.

lubelskim w łączności z Kamionką, gdyż dopiero śmierc wojewody lubelskiego, a zarazem starosty kamionackiego otworzyła wakans tego starostwa. Wojewodą lubelskim był Mikołaj Firlej mianowany 12 VI 1588, który zmarł jeszcze tego roku, a województwo 23 IV 1589 otrzymał po nim Mikołaj Zebrzydowski. Przedtem wojewodą lubelskim był Jan Tarło w l. 1574—1587, który jednak starostwa kamionackiego nie posiadał. Otrzymał je natomiast Mikołaj Firlej, jeszcze wówczas kasztelan rawski w r. 1586. (Lepszy K., Mikołaj Firlej *w* Pol. Stow. Biogr. t. VI)

Adresatem listu, można suponować był Stanisław Żołkiewski, czego dowodziłaby tytulatura „Panie Bracie" stale w odniesieniu do niego przez Zamoyskiego używana, a co ważniejsze ustęp konceptu listu do sekr. Tylickiego (?), sąsiadujący, jak wspomniano, na arkuszu papieru, z naszym konceptem, który wyraźnie łączy z nadaniem Kamionki nazwisko Żółkiewskiego, godnego nagrody po odniesieniu rany pod Byczyną.

1364. Zamoyski do wojewodzica ? *[1588]* [1]

Śmierć wojewody lubelskiego Mikołaja Firleja. Nadanie starostwa kamionackiego

Bibl. Ord. Zam. ser. II t. V nr 41. Własnoręczny koncept z uzupełnieniami ręką sekretarza, robionymi najwidoczniej pod dyktandem kanclerza.

M-ciwy Panie Wojewodzice *(s.)* [2].

Służby me życzliwe w łaske WM-ci zaleciwszy etc. Jakom życzył jm-ci p. wojewodzie lubelskiemu [3]) godnej pamięci za żywota wszytkiego dobrego, i służebnikiem jm-ci byłem, takem barzo żałościw śmierci jm-ci. A nie tylko ex rationibus privatis, żem takiego przyjaciela utracił, ale też i strony R. P., ktorej senatorow przednich tak wiele za krotki czas upleniło sie. Co P. Boga samego woli, opatrzności trzeba poruczyć [a]). Co sie dotycze Kamionki [4]), dano mi znać od dworu, że za wieściami, ktore o niedobrym zdrowiu nieboszczyka [b]) jm. pana [b]) wojewody [b]) tu przychodziły, już dawno [b]) ją krol JM. obiecać raczył [c]). Acz niedeklarował sie komu, przypomnieli też tam byli przyjaciele moje, opusczenie hoc in passu osoby pewny, ktorą, aby krol JM. opatrzył, Jego Krol. M-ci samemu należy. Ale nie [d]) wiem jako tam pojdzie [d]) i to nie tusze, aby do jakiego efektu przyść miało [e]). Pisałbym teraz za WM-cią, lecz rozumiem, że już po czasie, tylko bym swoje levitatem pokazał, i nie wiem, aby moje pisanie tam pomocne barzo komu było, gdyżem ja na stronie harłając, zbywszy com miał, zdrowia nadtraciwszy, a do dwornych promocyj pilności i prezencji trzeba. W czem ja jednak kiedy WM-ci służyć bede mogl, zawsze mie WM. gotowem znajdziesz. Z [f]) tem etc. [f]).

[a]) *Zdanie to pierwotnie brzmiało:* Co my jego samego woli trzeba poruczyć. *Zamoyski przekreślił* jego, *nadpisał* P. Boga, *zapomniał skreślić* my *i dopisał po wyrazie* woli *słowo* opatrzności. — [b]) *Wyrazy dopisane ręką sekretarza.* — [c]) *Następuje zdanie przekreślone:* Jeśli WM. samemu, to już dobrze. — [d—d]) *Dopisane ręką sekretarza.* — [e]) *Przekreślono* mogło. — [f—f]) *Dopisane ręką sekretarza. Po czym również ręką sekretarza dodano:* Za tą okazją w czem będę mogł, rad jm. panu staroście służyć będę. Z tem.

[1]) *List ten musiał być pisany z końcem r. 1588, gdyż: 1) wspomniany w nim, jako świeżo zmarły wojewoda lubelski, po którym została Kamionka, to oczywiście Mikołaj Firlej, posiadający starostwo kamionackie, a zmarły w r. 1588, 2) Zamoyski wyraźnie stwierdza, że dłuższy czas nie bawi na dworze królewskim, co w istocie miało miejsce w ciągu niemal całego roku 1588, 3) koncept tego pisma znajduje się na jednym arkuszu z konceptem listu, w którym jest mowa o podróży patriarchy carogrodzkiego Jeremiasza, w r. 1588 do Moskwy (ob. nr 1361).*

[2]) *Adresat nieznany. Nie mógł nim być syn zmarłego wojewody lubelskiego Mikołaja Firleja, gdyż wedle herbarzy, pozostawił Firlej tylko same córki.*

[3]) *Mikołaj Firlej ob. nr 1361.*

[4]) *Kamionka Strumiłowa, ob. nr 1361.*

1365. Sobieski Marek do Zamoyskiego *[1588]* [1])

Bibl. Ord. Zam. Ser. III t. I. Ceduła bez adresu. Dukt pisma M. Sobieskiego.

Znowu gdym ten wtory list zawarł od j. m. pana gnieźnieńskiego ten list mi przyniesiono, ktorego kopią, zatrzymawszy komornika WM m. m. Pana, przepisać kazałem i posyłam. Honestis mediis upadłego ratować rad do ich m. drugich gotowym.

[1]) *Sobieski Marek pilnował w Krasnymstawie jeńców polskich wziętych do niewoli pod Byczyną. Kasztelan gnieźnieński, Jan Zborowski, był na wolności, ale należał do ludzi skompromitowanych wypadkami bezkrólewia. O sprawę jego rehabilitacji chodzi najwyraźniej w tej cedule i z tego względu może ona się odnosić najprawdopodobniej do r. 1588.*

1366. Jakub i Szymon, księża ormiańscy do Zamoyskiego *[1588/9]*

Bibl. Ord. Zam. Ser. I t. XV pl. 50 nr 20. Oryg. bez daty.

J. W. M-ciwy Panie. Panie a dobrodzieju nasz M-ciwy.

Wielką łaskę W. M-ci M-ciwy Panie doznawała i dotychmiast doznawa uboga nacja nasza Ormienska [1]), ktorąż W. M. prawy i wolnościami chetnie opatrzyć raczył. Za co niech Pan Bóg błogosławi W. M-ci naszemu M-ciwemu Panu. Lecz iż te prawa do nas kapłanow nie ściągają się, pokornie prosimy naszego M-ciwego Pana, abyć W. M. nas ubogą księżą przytym kościele tu będącą przywileem *(s)* i prawem, od podatkow i ciężarow miejskich, takiż i dawania gospód według przywilejow i praw swiętej pamięci krolow polskich miastu Lwowu i Kamiencu kosciołom ormienskim i kapłanom wiecznemi czasy nadanych, uwolnić raczył. Bo ciężko na nas M. Panie ubogie kapłany, ktorzy tu tylko z samej elemozyny żyjemy i z niej ledwie wyżywienie mamy,

podlegać i podpadać z ciężarzom *(s)* miasta W. M-ci. Prosimy tedy uniżenie M-ciwy Panie, abyś mi mogli być, za przywileem i prawem W. M-ci my ubodzy kaplani, i po nas będący, ktorzy tu bohomudlcamy za W. M-ci naszego m-ciwego Pana będą, wolnemy. My za zdrowie W. M-ci naszego m-ciwego Pana, Pana Boga prosić zawsze winni będziemy.

W. M-ci naszego m-ciwego i dobrodzieja bohomodlci Jakub i Simon księza Ormięskie.

[4]) *Przywilej Zamoyskiego dla Ormian zamojskich z 30 IV 1585 (ob. Dział III). O stanowisku hetmana wobec Ormian:* Bohdan Janusz. Przeszłość Ormian w Zamościu (Posłaniec św. Grzegorza, Rok II, 1928, nr 10—11, s. 35—41) i Tarnawski Al., Działalność gospodarcza J. Zamoyskiego, s. 323—5. *Jak z tych opracowań wynika już w przywileju z 1585 tkwiło zezwolenie na budowę kościoła ormiańskiego. W istocie stanął kościół drewniany, a pierwszym plebanem został organizator Ormian zamojskich, ksiądz Krzysztof Kałast. Zatem nie w r. 1585, ale później musieli się zwrócić księża Jakub i Szymon z prośbą o przywileje dla księży ormiańskich. Najpewniej stało się to na przełomie lat 1588/9, bo wówczas to postarali się Ormianie o rozszerzenie swych nabytych praw.*

II

AKTA POLITYCZNE

1. Instrukcja dla Henryka Lembke, posła gdańskiego do Zamoyskiego.

Gdańsk 11 X 1585.

Przywileje miejskie i palowe — Rezydencja w Elblągu — Przywileje szlachty w Gdańsku — Naprawa Nogatu — Procedura przy apelacjach do króla — Batory niechętny miastu i komisja król. w Gdańsku — Akcyzy — Palowe — Franciszkanie.

Arch. państwowe w Gdańsku 300, 9, nr 40, k. 57 — 67 v. Koncept instrukcji. W nagłówku tytuł: Instructio Ahn den herrn Gros Cantzler D. Joan. Zamoiscium etc. d. Henrico Lembken etc. *Z boku datacja:* Ex. 1585 10 Octobris.

Anfenglichen wirtt sich unser abgesandtter ahn ihr gg. den h. gros Cantzler, wo derselbe anzutreffen seyn wirt zum foderlichisten begeben, und nach abgelegttem geburlichen grus Erstlichen ihrer gg. zum dinstlichstenn und fleisigsten dancken, das sie sich ihn gemeyner Stadtt hendlen den gnedigen beforderer und Patronen bezeigett. Das auch hinfort E. E. Radtt und alle eynwoner der hoffnunnge und gentzlichen zuvorsichtt seyn, ihre gg. werden solche angefangne und bewisene gewogenheitt gegen die Stadtt, ihn gnaden Erheltten, und ihn ihrem anligen sie ferner schutzen und bey gedey und aufnem, so woll theuer erworbenen frey, und gerechttigkeitten ihn gnaden erhaltten helffen. Wie dan auff solche Zuvorsichtt auch ihn diessem hohen und schweren anligen so gemeynen Stadtt bey itziger gelegenheitt vorstehett E. E. Radtt nitt vorbey gehen konnenn ihre gg. umb beforderunge Radtt und beystandtt zu ersuchen. Nitt zweifelende sie vormoge ihrer authoritet und ansehen bey der Kon. Mt nitt alleyn viel guttes schaffen, sondern auch die sachen dahin werden richtten helffen das die Stadtt und gemeyne burgerschafft ihn diesem ihr[en] bedruck Erfrewett und solcher gnedigen beforderunnge und gewogenheit eyn Ewiges gedechttnus bey sich behaltten moge.

Und wirt nun dem zufolge ihrer gg. unser abgesandtter mitt hochstem fleiss zu gemutte furen, das sich ihre gg. der fur wenigk zeitten vorlauffene tractaten,[1]) welche durch ihre gg. angefangen und geendett, gantz gnedigk wirtt wissen zu erynnern, und danebenst eyngedenck seyn, das zu voll-

enzihunge derselben, nitt eyne geringe ursache geben, ihrer gg. trewhertziges ermanen, und offt widderholette feste zusage, das die Stadtt durch diesses mittel zu volkomnen Kon. gnaden, gutter vorwandttnus und correspondentz mitt der Kronen, und dan auch zu voriger narunge und wolstande kontte widder ersetzett werden. Worauff dan die Stadtt von anfange und alwege gesehen und auff solche ihrer gg. vorheischunge festiglichen gebawett, Mitt der gewissen und ungezweiffeltten zuvorsicht ihnn dem diesse gutte Stadtt ahn ihrer narunge allentthalben von [a]) frembden, und benachtbartten bedrengett, das sie durch diese bezeignunge der Unterthenigkeitt trost und rettung wie auch Widderbrengunge benomenes wolstands, und narunge erlangen hetten sollen.

Es befundet sich aber leider das solche gefassette hoffnunnge, weitt den ausgangk nitt erreichett, wie man woll vormeynett. Ihndem von der zeitt ahn, der Stadtt allerley beschwer und bedrengnus beygefugtt, welche auch noch szo ihnn dem beschwer und abnam der Narunge stecket, das auch nach menschlicher vornufft nitt woll abzusehen wie sie dermal eyns zu lange gevunschetter ruhe und vorigem wolstande widder kommen moge. Insonderheitt aber mussen sie mitt schmerzenn beklagen, das zu hochster vorkurtzunge burgerlichen narunge die fremdde handlunge ihn Elbingk nitt alleyn durch die Englischen zuwidder denn| hellen buchstabenn des Warsawischen abscheides [2]), sondern auch von allen frembden nationen ohn untterscheid noch immer fortt, und ihm schwange gehett. Und daruber noch sich rumen und offentlichen aussagen dorffen, wie auch ihn fremden Handen ungezveiffeltt auff ihren berichtt und angeben solche freye handlunge publiciret, als das sie aus bewilligunge und zulass der Kon. Mt also moge vorttgestellet werden. Daher dan alle burgerschafft, und eynwonner erstlichenn mitt bedrucktem hertzen sehenn, was sie sich diesser handlunge zu erfrewen, ihndem sie nun mer als vorhin empfinden, das ihnen alle Narunge und wolfartt vorschnitten, dagegen die ausllendischen befodert, welchen aller nutzt, und vorthel der handlunge zugekerett, und also mit der armen untterthannen schweis, muhe und arbeit, ja auch Euserstem Unttergangk bereichett werden. Wie dan solchs alles und was sonstenn gemeyner Kronen und allenn eynvorleibtten Landen fur schaden daher enttstehen, und durchaus keyn nutzt zuerwartten, vorhin ihn offt abgewechseltten schriefften der Kon. Mt und auch ihr gg. ausffurlichen ist demonstriret worden.

Uber das aber, wirtt ihrer gg. zu erynnern seyn, das auff diessen punct von anfangk alle tractaten fundiret, und umb desselben vornemlichen die vorhohnuge ist angeordnett werden. Wie dan ihr gg. ihn gnaden eyngedenck

---

a) *Pomiędzy* allentthalben *a* von *przekreślone:* beder.

seyn wirtt, das diesser punctt alwege pro expresso et praecipuo gravamine ist gesetzet, und bedungen worden, das nemlichen gemeyne Stadtt nitt alleyn zu voriger handttirunge und kauffmanschafft ersetzett, Sondernn auch die dagegen eyngerissene beschweret, und misbreuche insonderheitt die ihn Elbingk newe angeordnette Englische residentz, und freye handlunge aller nationen soltte abgeschaffett und vorbotten werden. Wie den auch durch ihr gg. gnedige beforderuuge die Kon. Mt solchs ihn schlissunge der tractaten gemeyner Stadtt, nitt alleyn ihnn dem heuptprivilegio, sondernn auch in speciali responso unter Kon. handtt und sigel vorsprochen und zugesagett, auch solcher ihrer Kon. Mt gnediger wille durch offenttliche Universal edicta publiciret und ihm gantzen Lande menniglichen ist angekundigett worden, und wie schlislichen alle diesse vorhandlunge und was darihnnen von Kon. Mt der Stadtt zugesagtt, ihn offenttlichen Reichstage angenommenn und bestettigett ist worden [3]).

Weil nun ahn diessem punct gemeyner Stadtt und aller Eynwonner hochste wolfartt als die auff kauffenschafft fundirett gelegen ist und ihn allen diessen tractaten fur den hauptpunct, als der die Ordnungenn zu Erhohnunge des pfalgeldes vornemlichen geursachett gehaltten wordenn. Und aber hierihn keyn wandlunge angestellett, so konne E. E. Radtt samt allen Ordunngen ohn ihren Eusersten vorterb und unttergang, diessem unheil nitt lenger zusehen, will ihnnen auch nitt gebüren die freyheitten so von den Loblichen vorfaren auff sie gekommen dermassenn hindan zusetzen, und gleichwol fur diesse zeitt die mittel nitt finden, dadurch diesses beschwer zuhebenn, alleyn das sie sich der offt erwidertten Kon. zusage, wie auch ihr gg. vortrostunge hallten, uud ihrem eynmal gefassetten vortrawen nach, die wandlunge gewerttigk seyn.

So wollen sie demnach ihr gg. dessen vorheischunge wortt und zusage sie alwege gefolgett und festiglichen derauff gegrundett auch nock keynes andern sich vorsehen wollen, zum untterdinstlichsten und fleisigstenn gebetten haben, das sie hierihn ihr gnediges bedencken der Stadtt mittheillen, und pro sua senatoria auctoritate, und gegebener vortrostunge die sachen dahin richtten, das die stadtt zu vorigem wolstande und Narunge ersetzet und der Kon. zusage nutzbarlich ihn der Stadtt genissen moge. Welchs nitt alleyn Kon. Mt selbst, als derer eynkunfften dadurch itzo mercklichen vorkurtzett zum besten seyn wirtt. Sondern werden auch ihr gg. eynen ewigen unsterblichen Namen davon erlangen, das sie gemeyne Stadtt ihn ihrem bedruck und schweren anligen befordertt und zu vorigem wolstande widderumb ersetzett.

Do nun ihre gg fur eyn mittel furschlagen mochtte, das sie bey der Kon. mandata ahn die von Elbingk und die Engllischen erhaltten, und der

Stadtt mittheilen woltte, so wirtt diesses mittel zwar nitt auszuschlagen seyn, aber gleichwol unser abgesandtter die fleisige zuvorsichtt brauchen, das darihnnen nichtts geferlichs, oder der abhandlunge, und algemeyner freÿheitt zuwidder mochtte gesetzett werden. Insonderheitt aber do man den Adel mitt eynzihen und sonderlichen excipiren [b]), und also ihn ferner weittleuffigkeitt und disputation die Stadtt eynfuren woltte, so soll er dieselbe anzunemen keynes wegs mechttigk seyn, sondern vielmer dagegenn eynwenden, das diesse Stadtt nun gott lob so viel uber hundertt Jar ihn ruelichem besitz der handlunge gewesen und von solcher disputation des Adels nie gehorett, vielweniger das so viel forfaren und hochlobliche Konige zu Polen imaln solchs der Stadtt anmuttende gewesen, oder solchen gebrauch der handlunge welchenn sie mitt sich ahn die Krone gebracht ihn zweiffel gezogen hetten. Das also fast zubeklagen w[o]her, das eben zu diesser Zeitt, do die Stadtt der massen mitt Erhohunnge und eynreumunge des pfalgeldes gegen die Mt und Krone bezeigett und dadurch beforderunge zu gedey und aufnam Erwarttett. Nun vielmer dagegen ahn ihren freyheitten vorkurtzett und ihn ihrer narunge und wolfart bedrengtt soltten werden. Und also bitten, das die mittel und wege fur die handtt genommen mochtten werden, dadurch die Stadtt diesses beschweres Enttlastett und befreyett seyn mochtte.

Do auch ihre gg uber das andere mittel damitt gemeyner Stadtt gedienett seyn mochtte, vorschlagenn wurde, so soll unser abgesandtter diesselbe ahn uns brengen, damitt alhie zurstellen, was darihn zuthun ferner moge deliberirett und berattschlagt werden.

Zum andern belangende den Nogatt und den graben das Megdeloch genant, wirtt ihrer gg unser abgesandtter zu gemutte furen, das diesser handel anfenglichen der Kon. Mt, als eynn gemeyner Landschaden, daher die Krone und alle anhangende prouincien die sich des Stroms gebrauchen merklichen ihn der schiffartt vorkurtzet und auch diessem portt eyn grosser abbruche geschehe wer furgetragen worden. Derowegenn umb eynsehen und wandlunge untterthenigst gebetten, ehe dan die gefar dermassen uberhandtt neme, das auch kunfftigk dem unheil zu weren unmoglichen seyn mochtte. Ob nun woll ihn den Tractaten solchs der Stadtt vorheischen und zugesagt, so ist doch hernachmaln diesser handel durch die Commission zu eyner geferlichen disputation und controversia mitt der Euigen Stadtt Elbingk gezogen worden. Daher dan erfolgett das ehe herreen Commissaren, welche dazu vormoge der abhandlunge alleyn vorordnett, das sie denn ortt ad pristinam causam et statum restituiren soltten, erstlichen sich des erkenttnus angemassett und folgendes die Stadtt durch aufferlegungen der unkosten

---

b) *Po* excipiren *przekreślone:* woltte.

hefftigk beschwerett, der ursach, dan die sache per appelationem ahn die Kon. Mt gezogenn. Daselbst der handel also vorstanden, als wan es privata causa civitatis were und also auch die unkostenn der reparation auff die Stadtt gelegtt. Do sie doch nÿmaln solchen schaden geursachtt und ohn das gantz beschwerlichen, ja auch unmoglichen seyn wurde, solche grosse wassergebew ahn weitt abgelegnen ortten und frembder herschafft forttzustellen, vielweniger mitt jerlicher notturfft zuuntterhaltten wollen geschweigen, das bey itzigem bedrucktten zustande und abnam der Narunnge und eynkunfften, der Stadtt schwer fallen wirtt, die gelde damit solch grossen werck vorttgestellet soll werden, zuerschwinden. Daher dan leichtt erfolgen mochtte das solch hoch und nottwendigk werck ligen bleiben und alle gutte gelegenheitt zur reparation mochtte vorseumett werden, zu schaden und nachtheil nitt alleyn diesser Eynlitzen Stadtt, sondern auch der gantzen Kronen und aller umbligenden Lender.

Derowegen damitt solch unheil kunfftig auff der Stadtt nitt beruhen moge, wirtt ihr gg zu bitten seyn, weil ihn der abhandlunge mitt ausgedrucktten wortten gesetzett, das ihr Kon. Mt alles ihn vorigen stand ersetzen und restituiren wolle, das dem zufolge solch [c]) schwer werck, welchs zu Erhalttunge allgemeÿner Kronen und umbligenden Lender widder erbawett soll werden, nitt diesser eynlitzigen Stadtt aufferlegtt werde, weil aus obgedachtten ursachen solhs ihr viel zu schwer fallen wurde und dan auch die Untterhalttunge ihn so weitt abgelegnem Ortt nitt alleyn untreglichen, sondern gantz unmoglichen seynn wirtt. Es wirtt auch bey diessem punct sich unser gesandter Erynnern, das der herr Gros Cantzler moge umb intercession bey des Reichs Schatzmeister ihn diesser sachen gebetten werden und do auch der herr Schatzmeister ihn der nehe anzutreffen seyn mochtte, wirtt Er nitt unterlassen ihren gg umb beforderunge diesses nottwendigen wercks zu ersuchenn und das die sache mitt dem foderlichsten moge vorttgestellett werden etc. zum fleisigsten zu bitten.

Zum dritten demnach ihn dem Kon. lettst gegebenen privilegio auch eyn gewisser modus vorgeschrieben, wie es mitt den Kon. mandaten solle gehaltten werden, so wollen doch die sachen dermassen nitt vortgehen, ihn dem die freueliche und muttwillige partt solchs E E Rads informationem und gegenbericht, wie das priuilegium erfordertt, nitt alleyn nitt anemen wollen, sondern ihnnen auch uber das ihn den Cantzeleyen andere mandat und citationes ausgegeben werdenn. Daher dan der ordenttlichen processen gehindertt und zuviel vorgeblichen unkosten ursach gegeben wirtt, ihn dem so woll die Obrig-Keitt, als privat personen vorgeblichen auffgesprengtt und

---

[c]) *Po* wolle *przekreślone:* und, *a po* das, auch, *które zostało zastąpione przez* dem zufolge.

keyne poena temere littigantium kan Erhaltten werdenn [d]). Demnach zu bitten, das Erstlichen ihn den Cantzleyen die vorordnunge gethann mochtte werden, das vormoge dem privilegio Nÿmandenn poenalia mandata, oder Ladungen ausgegeben werden, ehe dann E. E. Radtts gegenberichtt eynkommen und das danebenso die mandata, welche fur oder nach Ergangnem berichtt, auff vorordnunge ihrer Kon. Mt ausgegeben werden, mogen ahn die ordenttliche Obrigkeitt oder gerichtte, welchen der gerichttszwangk befolenn geferttiget werden, und Endlichenn das die Jenigen so ihre Kon. Mt mitt Linckischen berichtt furkommen, und folgendes durch mandata und ausladungen E. E. Radt ihn vorgebliche unkosten furen, in poenam temere littigantium et restitutionem expensarum mogenn vorsthelett werdenn.

Dadurch wirtt der ordenttliche process erhaltten, viel unkosten ersparett und endlichen alle offensiones vorhuttet, die daher enttstehen, wan die parte temere uber... [e]) iustitia ihre Kon. Mt klagen und die Stadtt vorgeblichen beschwerenn. Wie dan solchs auch mitt ungrunde zu vielmalen geschehen, und noch teglichen der erfarunge mittbringt. Czum vierdtten wirtt ihrer gg unser abgesandtter auch vormelden, wie mitt grossen schmertzen E. E. Radt durch Ir izo ahm hoffe gewesene abgesandtten vorstanden, das die Kon. Mt so mitt grossen ungnaden gegen die Stadtt gewogen und mitt wissen konnen, woher diesselbe geursacht ihn dem gemeyne Stadtt nach euserstem vormogen sich dahin beflissen, wie auch ahn nichtts abgehen lassen, dadurch die Kon. gnade erhaltten und vormerett mochtte werden. Wie dan solche ungewogenheitt nitt alleyn ihn ungnediger beziehunge, sondern auch mitt vorlauff der gerichttshendel woll ist zu erspuren gewest. Welche dermassen zu grossen beschwer und vorschmelerunge der Obrigkeitt authoritet gerichttett, das man fast nitt sihett wie der gemeyne Rhuestand und burgerlicher gehorsam mer konne erhaltten bleiben. Doch weil es geschehen, mus man solchs dem Kon. willen und gefallen heymstellenn. Wan aber untter andern ihn der brewer sache etzliche Comissarien angeordnett und solche Comission ferner als vormoge der Stadtt privilegien geschehen kan, ihn gemelttem decret extendiret und gezogen wirtt, daher dan nitt alleyn die frey und gerechttigkeitt der Stadtt afficiret, sondern auch sonsten zu allerley unheil gereichen mochte. So wirtt demnach ihr gg zubitten seyn, das solche Comi-

---

[d]) *Po* werden *przekreślamy ustęp:* Wie den auch newlicher tage eyne gantz newe und geferliche forma von mandaten ahn priuat personen die ausserhalb der ordenttlichen iurisdiction, keÿnen rechttszwangk, oder gerichttsachen zuuorwaltten haben, anhero gelangett. Daher dan allerleÿ Zuruttunge und Unordnunge beÿ den ordentlichen gerichttstellen beyfellett und auch die personen ahn welche sie gelangen damitt beschwerett werden.

[e]) *Jeden wyraz nieczytelny.*

ssion gentzlichen moge abgeschaffett, oder ihn nitt weitter gezogen werden, als das erste Cracoviense decretum darihn die verordnunge anfenglich geschehen meldett und ausweisett. Und wirtt bey diessem punct unser abgesandtter berichtten, wie es mitt der zwo groschen accisen, so woll auch mitt der andern accisen, so die Stadt zu stopffunge ihrer notturfft und rettunge ihres Creditts gebrauchet, und von dem maltz gegeben wirtt geschaffen, und mitt allem fleis die hendel dahin richtten, damitt solche Comission gentzlichen obgeschaffet, oder aber durch diesselbe der Stadtt nichtts beschwerlichs mochtte beygefugtt werden.

Czum funfften, wirtt auch ihr gg zu erynnern seyn, das die general quittantz von dem erlegtten pfalgelde noch nitt erfolget. Weil nun daher allerley geferligkeitt kunfftigk erfolgen mochte, so ist ihre gg zubitten, das sie zum fuglichsten bey der Kon. Mt umb diesselbe intercediren und anhaltten wollte, weil hier ahn gemeyner Stadtt nitt wenigk gelegen. Und do vieleichtt bey diesem punct mochtte gedachtt werden, des hern Hans Schortzen [4]) relation und was sich bey Empfahunge des pfalgeldes zugetragen, so wirtt dagen unser abgesandtter eynn volkommen berichtt thun, wie alle hendel vorlauffen und geschaffen, weil ihm so wol des h. Schortzen beschwer, als auch der vorlauff der sachen woll kindigk etc. [f]).

Czum sechsten, do auch wegenn des aufflauffs ihm Schwartzen Monche [5]) kloster bey hoffe mochtte gedachtt werden, so wirtt unser abgesandter aus mittgegebenen Instrumentis den warhafftigen gegenberichtt thun und danebenst anzeigen, das E. E. Radt dazu keyn ursachen geben, sondern die anfenger und ursachen desselben mitt geburender straff achtt erfolgett hatt, wie sie kunfftig den gemeynen fridenstandt, ihn geburender acht zunemen bedacht seynn.

Schlisslichen wirrt unser abgesandtter mitt dem h. Cantzler diesses alles so obstehett nur vortrawlichen und Radttweise suchen, und keyne schriefftliche abwechselunge haltten, vielweniger diesse beschwer schrieftlichen abgeben, sondern alleyn ihr gg bedenckenn anhören und dasselbige ahn uns brengen etc. etc.

Datum 11 octobris Ao 1585.

[1]) *Mowa zapewne o traktacie malborskim z 12 XI 1577, kończącym wojnę gdańską Batorego.* Źródła dziejowe III, 339—345.

[2]) *Traktat o palowem lub tzw. „tractatus portorii“ z 26 II 1585.* Źródła dziejowe IX, s 271 nn.

---

[f]) *Następnie przekreślamy ustęp:* Czum sechsten ist auch mitt ihr gg zureden wegen Gobels action etc. damitt die reservierte action so dem fisco vorbehaltten mochtte aufgehoben werden, weil ohn das mitt solcher action die Stadtt gnugsam beschwerett etc

³) *W traktacie o palowem z 26 II 1585 król potwierdził „wielki przywilej" Kazimierza Jagiellończyka z 15 V i 25 V 1457. O stanowisku senatu wobec sprawy gdańskiej na sejmie 1585 r. obacz* Lepszy K., Stefan Batory a Gdańsk, 51. *Mandat królewski zakazujący wolnego handlu Elblążanom z Anglikami z 7 VIII 1585.* (Danziger Inventar s. 748, por. też Lepszy, j. w. s. 53 przyp. 135).

⁴) Schortz Jan ob. Dział listów w bież. tomie.

⁵) Franciszkanie.

2. Relacja Henryka Lembke, posła gdańskiego, z narad z kanclerzem w Zamościu.

Zamość, 29-31 X 1585.

Audiencja u Zamoyskiego — Sprawy gdańskie na dworze — Batory przychylny dla miasta — Starania Zamoyskiego w sprawach gdańskich na sejmie 1585 r. — Sprawa angielska na sejmie 1585 — Różnica zdań kanclerza z Batorym — Lembke o złym wrażeniu, wskutek układów z Anglią w Gdańsku — Dlaczego zdaniem Gdańszczan układ z Anglią jest niekorzystny dla Rzpltej? — Zamoyski o akcji burmistrza elbląskiego Sprengla i posła angielskiego na sejmie — Portorium — Sprawa Nogatu — Mandaty — Sprawy sądowe — Kwitancje — Audiencja z 31 X — Zamoyski obiecuje poprzeć sprawy mostu i dziękuje za działa — Wnioski kanclerza w sprawie żeglugi i freibitrów napotykają na opór posła gdańskiego.

Arch. państwowe w Gdańsku, 300, 9, nr 39 k. 235 — 245 v. Brulion współczesny z poprawkami i wstawkami w tekscie i na marginesie.

Anno 1585 den 29 Octobris bin ich durch gottliche hulfe auff den nachmittagk zu Samoscy woll ankommen und alda ihre gg. den herrn Gros Cantzler fur mich gefunden, welche ich balde desselben tages angetretten und wegenn E. E. Rads und gemeyner Stadtt den grus abgelegtt und umb audienz gebettenn. Darauff hatt ihre gg. fur die begrussunge gedanckett und die audientz auff folgenden morgenn vorschoben.

Den 30 Octobris habe ich zu fruer stunde auff ihre gg. gewarttett und so balde sie sich angethan hinneyn gefordertt worden und geburender dinstwilligkeitt E. E. Rads und der Stadtt, habe ich vormoge und inhaltt der Instruction die befel angebrachtt und umb beforderunge dinstlichen angehalttenn.

Darauff ihre gg. erstlichen fur den angetragenen grus fleisigk gedanckt und der Stadtt widderumb alle wolfartt und gluckseligkeitt gewunschwtt. Danebenst weittleufftigk angezogen aus was erheblichen ursachen sie sich zzo des hoffes enttschlagen und derowegen alzeitt nitt wissen kontte was daselbst sich zutragen mochtte, den ob sie woll offters mitt der Kon. Mt schrifftlichen comuniciret so konnen doch alle sachen so nitt vorhandeltt werden als wan

die mundliche untterredunge dazu kommet [a]), dan daselbst alle rationes und motiwen besser konnen deducirett und widderlegtt werden. Woltte gleichwoll nitt hoffen, das ettwas in praeiudicium der Stadtt solle geschehen seyn. Den sie mitt dem herrn Untter Cantzler [1]) welcher fur wenig tagen alhie gewesen vonn allerley hendel geredett, aber nitt vornommen das ettwas der Stadtt zu nachtheil sollte vorgenommen seyn worden, vielveniger das ihr Kon. Mt der Stadtt anders als ihn gnaden woll gewogenn seyn soltte. Hatte auch selber von ihrer Mt nitt anders vorstehen konnenn. Was nu die hendel darihn sich die Stadtt beschwerett finde anlangen thette, wuste sie sich gar woll zuerrynnern mitt was grosser schwerigkeitt die hendel zu dem Ende gebracht weren worden, und was sie derowegen fur anfechttunge gehabtt, ehe dan sie das gewunschette zill hette erreichen konnen, wie dan viel herrn auff vorgangnenn Reichstage sich widder ihnnen auffgelegt und die sachen auff andere wege gerne gerichttett gesehen, sie hetten aber nach hochstem vormogen alwege die Stadtt als eyn vornemes glidtt alwege gerne gefodertt auch sich gegen meniglichen aufgelegtt vormildende das der Kronen wolstandtt nitt beruhette auff dem, das andernn leutten und sonderlichen den Stedtten ihre freyheitten benomen wurden, sondern sie sollten vielmer dahin dencken das nitt alleyn die Stadtt Dantzigk bey ihrem wolstande erhaltten, sondern auch der gleichen viel befodertt werden, danebenst weitleufttigk angezeigtt, was der Kronen ahn wolerbawetten und reichen Stedtten gelegen. Auch endlichen alle Stender ermanett des sie vielmer dehin trachtten wolttten, wie sie die Stadtt nitt elleyn hie, sondern auch ihn frembdèn und benachtbartten Landen der beschwer mochtten enttlastett werden, den durch die hohen Zoll, so woll ihn dennemarcken, als ihn Engelandtt werden der meiste reichthum der Kronne ahn Auslendische ortter gewendt und wer nitt gnugen, das sie alleyn gedechtte, wie der ackerbaw wol erhalttenn und viel gewechs werden mochtte, wan sie auch nitt zugleich auf untterhalttunge der portte dadurch sie ihre waren vorhandlen mogen sehen wurden, was sie nun bisdoher auch mitt vieler leutte vordrussen, ungesparettes getreulich gethan. Solchs woltten sie auch noch thun und keynen widderwillen alleyn der Stadtt wolfart ansuchen [2]).

Ist also ferner auch auff die Euglische hendlunge kommen und erstlichen angezeigtt, das bey werenden tractaten ihn dem die Kon. Mt nitt gewust ob die Stadtt zum schlusse greifen woltte, oder nitt erstliche der Englischenn hendel der Mt angebracht welche ihre Mt so gar nitt hette ausschlagen konnen, weil vielen leutten als zu eynem sonderlichen nutz die augen geoffnet, dennoch nach geschehener abhandlunge die sachen dahin

---

[a]) *przekreślone:* geschehet

gerichtet, ne dignitas Regia apud exteras nationes afficiatur, et civitati quoque nullum praeiudicium crearetur. Were dero wegen dem englischen so eyn oculatum responsum gegeben worden, das die Stadtt darihn nitt geferett vornom, auch danebenst ungern das sie mitt der residentz und freyen handlungen dermassen vorttfuren, das auch andre frembde nationen sich derselben gebrauch hetten und ihn Stadtten where ausgeruffen worden, das es mitt Kon. Mt zulas und wissen geschehe. Dan das mochtten sie der Stadtt vorsichern das solchs ihrer Kon. Mt will und meynunge nie gewesenn, das den frembden die handlunge vorstattett und den eynsassenn zu nachtheil soltte nachgegeben seyn. Sondern ist alleyn das gemeynett das eyn Edelman tuch von den Englischen kauffen und ihm seyn wahren widder vorkauffen moge. Die auslendischen aber soltten ihre handlunge vormoge alttem gebrauch exerciren und treiben[3]) So hetten ihr gg. der Stadtt alwege gesagt das diesse sache nitt mitt gewaltt sondern mitt der Zeitt must verendert werden, semper enim putavi hoc negotium non dilacerandum sed dissuadendum esse, damitt die personnenn welche diese hendel anfenglich zur baue bracht algemach zu eynem besseren vorstande kommen und den selben [b]) ettwas tieffer, als woll bisdoher gescheben und die notturfft erfordert nachdencken mochtten. Und wie sie ihn allen sachen die Stadtt alwege getrewlichen gemeynett, so soltte sie auch hier ihn derselben also dienen, das sie ihr g.g. zu dancken habenn soltten. Und weil ihr g.g. die hendel bey diessem abwesen nitt aller bekandtt und nitt wuste, ob ettwas zwischem dem vorgangnen reichstage bey hoffe vorlaufen, so woltten sie ahn die Kon. Mt schreibenn die gelegenheitt und zustandtt so woll der Kon. Mt gemutte erkundigen und als dan gantz gerne der Stadtt ihr bedencken mitttheilen. Und hette die Stadtt woll und weislichen gethan, das sie die hendel erst privatim gesuchett, dan so kontten sie mitt der Mt allerley abwechselunge haltten, und sie der vorigen hendel erynnernn, und also den wegk vorbawen das ihre Mt nitt worihn offendiret, oder aber auch zu weitt gehen mochtte. Ehe dan nun ihre g.g. zu beattworttnng der andern puncten geschritten, habe ich auf diessenn artikel zu folgender meynnunge geredett. Das sich ihre gg ihn gnaden wurdenn wissen zu erynnern wie auch anfenglichen gemeldett, das diesser punct die eynige Ursache worumb die vorhohunge eyngewilligtt also das die Stadtt diesse fur eyne gewisse grundfeste gellegtt, das sie zu voriger handlunge widerkomen mochtte. Nun wer solchs auch der Stadtt von ihr gg. zu Untterschiedener zeitten Stadtlichen vorheischen und zugesagtt, aufs welchs wortt und glauben, sie auch festiglichen gebawett. Befinde sich aber wider ihn der Stadtt das gegentheil, den die handlunge wurde der Stadtt von tage zu tage

---

b) *przekreślone:* hendlen

abgestrickett und aller nutz derselben auff frembd gewendett. Ob nun solchs gemeynen burgerschafftt, die sich durch diesses eyniges mittel zu der vorhohunge bewegen hette lassen, nitt schmertzlichen seyn sollte, hette ihre gg vornunftigk abzunemen. Was auch denjenigen die diesse hendel vorttgestellett und ihn ihren relationibus den Ordnungen, die gewisse hoffnunge gemacht, das sie zur narunge widderkommen soltten, fur mistrawen geursacht, ist leiden mer den ahm tage. Den wan sie den hendlen ettwas ferner nachdencken, befunden sie das fast dasselbige privilegium noch nitt ahn die ordnungen kommen, do hette man schon ihn der Stadtt eyn anders vorgenommen, und wer zwar hievonn nitt durch vormuttungen zu reden, sondern da wer das lebendige... [e]) stil vorhanden, und die Stadtt wiese solchs aus, das die handlunge also teglichen vorttgestellett und getriebenn wirtt. Wie nun solchs mitt den offt widderholetten vorheischungen und den dem ausdrucklichenn buchstaben des privilegii ubereynstimett und ob da durch die Kon. handtt und sigel nebenst dem Kon. willen welcher auch per universalia mandata publiciret nitt ihn vorkleynerunnge gestellett und gemeyner Stadtt gros abbruch geschicht, hette ihre g.g. woll zu erwegenn. Den dieses kontte ich ihrer g.g. auch privatim nitt vorhaltten, das sich die Englische nation vornemen lassen, als wan ihnnen von der Kon. Mt solche residentz und handlunge nitt alleyn zugesagtt, sondern auch durch eyn Kon. schreiben newlichen dazu weren inuitirett worden. Daher dan diesser Stadtt so woll gemeynen Anserischen Stedtten[4]) die hendel ihn Engellandtt desto schwerer gemacht seyn worden. Welchs man doch nitt hoffen woltte, das ettwa geschehen seyn soltte, den es ihr mitt der abhandlunge ex diametro streitten wurde und bey den Ordnungen eyn seltzam ansehen geben, das anders mitt ihnnen abgehandeltt und eyn anders mitt den Englischen tractirtt wurde. Den ohn ihnnen gantz schmertzlichen beykommen das fast eben ihn der zeitt wie die vorhohunge nur eyngewiligett, strack auch darauf ihn Elbingk das pfalgeld auf die englische angestellett. Den so wie die Stadtt umb abschaffunge der residentz und der schedlichen handlunge gebetten, auch solchs ihr zugesagtt und vorheischen, also wirtt ihr eben dadurch das sie das pfalgeld geben, die residentz daselbst bestettigt und nachgegeben, und also nitt zu vorstehen ist, was mer widder eÿnander seyn mochtte. Da nun ettwan solchs alicuius commodi et utilitatis causa geschehe, so wer es ihr schwer und zu beklagenn das die Stadtt illius commodi causa so solito ahn ihren freyheitten und der lettstenn abhandlungen vorkurzett werdenn. Jnsonderheitt weil solchs vielmer eynen scheyn hett eyner nutzbarkeitt als das ihn der Stadtt ettwas erfolgen soltte, den hiedurch nitt ihr Kon. eynkunfften, sondern anderer

---

e) *jeden wyraz nieczytelny*

benachtbartten vorbessertt wurden, ihn dem alleyn von den tuchern gegeben wirtt, die waren aber, so sie anffuren und eyn viel hohers ertragen, seyn enttweder frey, oder da sie ihn beschwerett seyn mochtten; so kommen sie doch merentheils nitt ihn die Stadtt Elbingk, sondern, wie sie won andern umbligenden Stedtten abgefurtt, so werden sie strack ihm Haab [5]) ahn die schiffe gebracht und so ausgefurett.

Wie viel nun den Kon. eynkunfftenn ihn dantzigk abgehett, und dagegen wie wenigk man der andern gebessertt, ist aus allen umbstenden woll zu ersehen, und gibtt solchs die tegliche erfarunge: derowegen gebetten, ihr g.g. wolle sich diesse sache ihn gnaden lassen angelegen seyn und gemeyne Stadtt bey ihren freyheitten und wolstande erhaltten helffen.

Ihre gg. hierauff geanttworttett, das sie nitt hoffen woltte, das die Stadtt wegen der abhandlunge worihn soll vorkurtzett, viel weniger das dawider ettwas soltte seyn vorgenommen worden. Den was dem Englischen ihn Warschaw vorabscheidett, hetten sie der Stadtt vortreuwlichen comuniciret, und where dan vber nichtts geschehen, alleyn das der Sprengel [6]) ihr Kon. Mt, wie sie abzihenn wollen, angelauffen und ihn vieler gegenwerttigkeitt die Kon. Mt gefragt: An Angli etiam cum nobilitate negociari non debeant. Hatt ihr Mt geanttworttett: Nihil detrahimus iuri nobilitatis, und also weggangen. Es wher auch woll der Englische [7]) ihrer Mt nachgezogen, aber weil ihr gg. so woll der h. Untter-Cantzler nitt bey hoffe gewesen, hette er daselbst wenig vorrichttett, wuste auch nitt das von der zeitt ettwas ihn den sachen vorgenomen. Das auch eyn portorium daselbst genommen solchs wer der Stadtt Dantzigk mer zu frommen als zu schaden, den durch dis mittel, das sie ihn Elbinge und auch ihn Tiefe [8]) zoll geben musten, woltte ehr hoffen, das sie nach dantzigk sich wenden soltten. So hetten sie auch woll ehe den abgesandtten gesagtt, das sich die Englischen zu solchem zoll erpotten. Weil sie aber die gelegenheitt vorstunden, das wenigk dem gemeynen nutzt gedienett, haben ihr gg. begerett, das ich sie ferner, wie es damitt geschafen, berichtten soltte, welchs geschehen. Und habe ihr gg. auch ferner geanttworttett, das die Stadtt nitt hoffen, das per importunam instantiam Sprengln die Stadtt ahn ihren freyheitten vorkurtzt, oder dasselbige was der Stadtt so offenttlichen vorschrieben, gebrochen soltte werden, den wir mitt dem Adel nichtts gemeynes desffals hetten, und hetten unserer freyheitten nun vber hundertt jar gebrauchett, und were die disputation nie eingefalen, hoffeten auch, man die Stadtt damitt nitt drucken werde etc. Was das pfalgeld ihn Elbingk angehett, konne ich solchs nit anders vorstehen, als es directe widder die abhandlunge where, ihn dem ihnnen dadurch die handlunge vorstattett, und ist wenigk nutzt der Stadtt Dantzigk daher zu gewartten, dan die Englischen wie obgemelt, woll die mittel finden kontten, das sie nitt

dadurch beschwerett, das auch vorhin mitt den abgesandtten der Stadtt diesses der Englischen erpitten soltte geredett seyn, wuste ich mich woll zu errynnern, aber nitt zu der meynunge, als das das pfalgeld bleiben soltte, sondern das man dadurch die Stadtt zu der erhohunge bewogen, und wan die erfolgett, das auch das ander soltte abgeschaffett seyn. Derwegen weil sich die Stadt keynes andern, als was ihnenn vorheischen, haltten kan und gleichwoll die wirckliche abschaffunge nitt erffolgett, so konnen sie den sachen so nitt lenger zu ihrem Unttergangk zusehen. Sondern haben ihr gg. umb ihr gnedigs eynradtten und befoderunge ersuchenn mussen, wie ettwa den hendlen zu thun, das sie zu endlich vollenzihunge kommen möchtten. Hierauff ihr gg. widder repliciret, so woltte die Stått gerne beforden und durch eynen eignen diener ihr Mt. gemutte vorsuchen und sehen, was sie schaffenn, doch proprio motu, und wan sie vonn ihrer Mt bescheid bekommen, wil sie alsdan ihre consilium der Stadtt gantz gerne enttdeken und ihr dermassen dienen, das sie hoffen ein gedechtnnis bey der Stadtt zu behaltten.

Auf den andern punct de Nogatho haben ihr gg. geanttworttett, das sie nitt gerne sehen woltte, das die Stadtt so hoch soltte beschwerett werdenn, den sie nymaln gemeynett, das die unkosten so hoch sich erstrecken soltten. Sie will aber auch solchs mitt der Kon. Mt comunicirenn und sehenn, ob mittel zu finden, dadurch die Stadtt mochtte enttsetzett werden. Doch where es gutt, das die Stadtt dies vorschlege thette, wodurch ihr mochte geholffen werden; ahn ihrem fleis solle es nitt manglen. Sie hette wol gedacht ad aliquam provincialem contributionem, sie sehe aber, weil die Elbinger mitt ihm Radtt und auch ihre partes haben, das die sache nur geschleppet mochtte werden. Sie woltten aber gleichwoll auff mittel dencken, wie dem auch zu helffen, die soltte ihr bedencken ihm auch mittheilen. Ich habe geanttworttett, das ihre Kon. Mt zugesagtt, das alles in pristinam causam et statum solle restituiret werden, derowegen hette die Stadtt darauff gesehen und nitt gezweiffeltt, ihr Mt die mittel bey sich wol finden wurden, wie man sich noch keynes andern vorsechen woltte.

Wegen der mandata hatt ihr gg. gesagtt, das ihn ihrer Cantzeley die vorsehunge geschehen, das nicht widder das privilegium geschrieben, oder ausgegeben wurde. Mitt dem h. Untter-Cantzler woltte sie auch correspondentz haltten, das dergleichen geschehen soltte.

Wegen der gerichtthendel und der offension so beygelauffen, so woll der Comission, so ihn der Brewersachen angeordnett, woltten sie erstlichen gewunschett haben, das sie bey hofe gewesen, den, was seyn meynunge, hette die Stadtt aus dem schreibenn ahn die Mt und sonsten vorhin gnugsam vorstanden. Ob nun die gelde der Stadtt woll ettwas beschwerlichen fallen mochtten, so were man dagegen der Unrugigen leute lassen, die,

welche die Stadtt dan und wann per omnem occasionem hefftigk bey der Mt beschwerett. Und do sie hinfortt sich des gehorsams nitt haltten woltten, soll man der gewissen zuvorsicht seyn, das ihr Mt so eynn exemplum statuiren woltte, das die obrigkeitt, spuren sie, ihn billiger auffgehaltten wurden. Das auch bey der Kon. Mt aliqua offensio seyn soltte, konne sie nitt sagen, dan sie aus vielen schreiben erweisen kontten, quod honorificam et benignam mentionem illius civitatis fecisset. Das aber ihr Mt nitt alwege gleich id occupationibus et adversitatibus esset adscribendum und dan danebenst gedencken, das ihr Kon. Mt auch eyn mensch und derowegen auch suis affectibus untterworffen. Die Stadtt soltte sich aber gewislichen vorsehen, das sie eynen gnedigen Konigk hetten und zu erhalttunge desselbn wolle ihr gg. allen moglichen fleis anwenden.

Wegen der quittantz hatte ihr gg. gesagtt, das es billigk, das die administ. damitt vorsehen, die Stadtt solle nur ihr gg. eyn ferman zuschicken, so wolle sie die vorschaffunge thun, das sie auch ewigk in ea forma soll gehaltten und gegeben, und wie das juramentum perpetuum ist, kan auch die quittantz dahin gerichttett werden.

Den 31 Octobris bin ich abermalen fru zu ihrer gg. gangen und eben die gelegenheitt troffen, das sie mussig und ihr gebew besuchen wollen, derwegen die gelegenheitt genommen und abermalen von den Englischen hendlenn weitleuffigk und umbstendigk geredett. Insonderheitt angezeigt, das nitt alleyn der Stadtt, sondern allen eynwonnern eyn trefflicher schade daher enttstunde und dagegen weder die Elbinger noch Imandes gebessertt, den der nutzt der handlunge merenttheils auff die frembden und benachtbartten Stedtte, so ihrer Mt nitt untterworffenn, gewendet wurde. Dagegen wer der nutzt so geringe, das er auch gegen den grossen schaden gar nichts zu achtten, ferner also gelegenheitt genommen von nutz der Englischen handlungen, von den beschwerenn ihn Engellandtt und was gemeyner Kronen handtt und Stedtten abgehet, weittleuffigk zu reden. Welchs ihr gg. gerne gehorett und gesagtt, ob woll solchs offt untter uns schon geredet so kan ich doch solchs nitt gedenckenn, hatt also viel vorzeichnett und sich erpotten zum aller fleissigsten, die hendel bey der Mt zu befordern, auch keyn moram darihn kommen zu lassenn, solchs ihr Mt gemutte und seyn eynradttenn, auch mitt dem foderlichsten ahn die Stadtt woltte gelangenn. Habe demnach ihr gg. fur solch gnedigk erpitten gedanckett, und weil imer fur dismal die hendel nitt ferner gebracht kontten werden, muste ich damitt zufriden seyn, aber dennoch gebettenn, das ohn vorzugk solchs geschehen mochtte, ihn dem das Vor Jar balde herahntretten und durch die mora gemeyne Stadtt merklichen mochtte geferet werden, auch daselbst ferner

gebettenn, weil der herr Schatzmeister[9]) zu denn Nogat-hendlen vorordnett, das ihr gg. bey demselben die gnedige interzession thun wollten, das solchs mitt den ersten, der Stadtt zum besten, moge vorttgestellett werden.

Welchs sich ihr gnaden erpotten und solchs auch dem secretario incontniert befolen. Sich auch danebenst erpotten, das sie die Stadtt dermassen fordern woltte, damitt seynes Namens gedechtnis bey derselben bleiben mochtte und ferner fur das geschutz[10]) gar freundlich gedankett, derowegen sie gebetten ihn geburender acht gehaltten zu werden und das mitt wenigen wortten auch ihnnen gnugen geschehen moge. Welchs ohn der Stadtt und des privilegii vorletzung woll wurde geschehen konnen. So wher auch erwogen das der punct wegen ausredunnge zur seewartts und freybeuter, fuglicher bey dem punct de iure maritimo stehen mochtte, den es gar frembde, das derselbe alleyn dahin gesetzett. Mochtte derwegen woll mitt mer derzier ahn den obgemeltten punct gezogen werden.

Auff diesse zwo lettste punct ist balde dem herrn Heidensteyn geanttworttett wordenn, das mahn nitt sehe, wie ihn dem eynen oder andern punct ettwas kontte geendertt werden, den der erste wegen der Comissarie [/] reputation wer gnugsam ihn anfange disputiret worden, so begerette gemeyne Stadtt ihre personen nirgendes mitt zu belegen, wan sie nur per illorum actiones nitt beleidigtt wurde, und wer hierihn von der Stadt vielmer ad rem ipsam als auff die personen gesehenn worden. Und kontte auch der ander punct nitt alio loco gesetzett werden, dan derselbe wer der Kon. Mt, als eyn besonder beschwer furgetragen worden, derwegen er den auch untter abschaffunnge der beschwer stehen muste, und hette mitt dem privilegio Casimiri[11]) nichts zu schaffen, sondern wer widder dasselbige der Stadtt domaln mitt beschwer aufgedrunngen, und also umb wandlungen zu bitten geursachtt, ihn dem viel unglucks daher gemeyner Stadtt enttstanden; wie nun der herr Heidensteyn etzlicher massen mitt dieser beleittunge befridigtt auch solchs dem h. Cantzler eynzubrengen zugesagtt, hatte er die andern punct den herrn gesandtten zu referiren ahn sich genommen, wie auch vorhero geschehenn.

[1]) *Wojciech Baranowski.*

[2]) *Mowa zapewne o argumentach, jakie Zamoyski przytaczał na obronę Gdańska w czasie sejmu na naradzie senatu 19 II 1585. Diariusz tego sejmu treści przemówienia kanclerza nie podaje.* (Dyaryusze sejmowe r. 1585, wyd. Aleksander Czuczyński, Scr. rer. pol. XVIII, s. 248).

[3]) *Por.* Lepszy, Stefan Batory a Gdańsk, 53; Szelągowski, Z dziejów współzawodnictwa, 156; Lengnich, Geschichte der preussischen Lande, t. III s. 458.

[4]) *Miasta hanzeatyckie.*

[5]) *Haab, t. j. Zalew Świeży.*

[6]) *Jan Sprengel burmistrz elbląski, obrońca Elbląga i układu z Anglikami* (Lepszy, Stefan Batory a Gdańsk, 52).

[7]) *Poseł angielski, John Herbert.*
[8]) *T. zn. w Zalewie Świeżym.*
[9]) *Jan Dulski, podskarbi kor., mian. 1580 r., zm. 1590.*
[10]) *Ofiarowane działa przez Gdańsk ob. nr. 1113.*
[11]) *Mowa o „wielkim przywileju" Kazimierza Jagiellończyka z 15 V i 25 V 1457 r.*

3. Instrukcja Zygmunta Batorego dla Władysława Boronkaya udającego się do Zamoyskiego.

Prejmer, 24 XII 1586.

Archiwum państwowe w Budapeszcie, Acta publica Transylvaniae, fol. 149-50, kopia. Druk: Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării-Româneşti, publicate de Andrei Veress, vol. III, nr 41 (*sama instrukcja po węgiersku i załączone tłómaczenie rumuńskie*).

4. Eksorbitancje, które się działy przez osobę kanclerza. *[II — III 1587]*[1]

1. *Bibl. Czartoryskich w Krakowie, rkp. 375 s. 292-4. Kopia współczesna, z tytułem j. w.* 2. *Biblioteka Kórnicka, rkp. 1539 nr 78, kopia współcz;* 3. *Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu, rkp. nr 233 f. 5-8 i 13-14;* 4. *Arch. Nieświeskie, Akta publiczne, kopia współczesna.*

1. Naprzod na Henrykowy koronacji będąc posłem ku szkodzie R. P. na media szkodliwe zezwolił i za to mu Henryk Knyszyn dał.

2. Tenże krola nieboszczyka radą swą do gdański wojny przywiodł ku obelżeniu narodu polskiego i ku szkodzie R. P.

3. Tenże wodzem był i radą do złego mieskania krola J. M. z kroliewą[2]) Jej M-cią.

4. Tenże za radą swą krola nieboszczyka przywiodł i cum maximo periculo R. P. wsadził na księstwo pruskie Hanspacha.[3])

5. Tenże krola nieboszczyka radą swą do Tykocina przywiodł i spolować radził, cum maximo damno R. P.[4])

6. Tenże pod tytułem przyzwolenia R. P., za upominkiem niemałym od Gdańszczan, nadał miastu Gdańsku przywilej wielki wolności.[5])

7. Tenże praktykami swemi do tego wszystkiego stany przywiodł i nieznośne pobory za krola nieboszczyka mało nie na każdy rok przysięgami niesłychanemi i płaczem poddani dawali, ktorych poborow summę wielką a ledwie nie połowicę sam pobrał.

8. Tenże najazd uczyniwszy w dom zacny białygłowy Jej M. paniej Włodkowy, nocnym obyczajem dom splądrował i człowieka zacnego pojmał, przez prawa wszelakiego wsadzić dał.[6])

9. Tenże do dekretu nieprawnego i niesprawiedliwego przez delatora krola nieboszczyka przeciwko panu Christofowi Zborowskiemu przywiodł

i Dzierżkowe[7]) pozwy niezwyczajne podniowszy *(sic)* do osądzenia srogiego niewinne przywiodł.

10. Z tegoż naprawy Żołkiewski, gdy pan Herbort, człowiek zacny mowił wolnie w potrzebach R. P., na sejmie targnął sie, pokoj pospolity zgwałcił.[8])

11 Tenże kwarte, miasto obrony na R. P. uchwalony, na swą potrzebę obracał i sam jej zażywał.

12 Tenże sam dwoje starostwa sądowe przeciwko prawu pospolitemu trzymał.

13. Z tegoż rady z kancelarjej panu Zebrzydowskiemu dwa przywileje na dwoje starostwa otrzymał.

14. Tenże kiedy krol J. M. w tym napominan był, aby cudzoziemcow nie chował, publice tej sprawy defendował.

15. Tenże wyprawiwszy glejty potajemnie i chcąc wybawić ludzi niemało, zaś sam przeciwko temu instygował i wiele ludzi K. J. M-ci opatrzyć poruczył.

16. Tenże krola nieboszczyka do tego wiodł, jakoby albo na krolestwo polskie, albo tu na jakie dzierżawy, mocą synowce swe posadzał.

17. Tenże sam ku niebespiecznemu R. P. zamki głowniejsze, dzierżaw wiele, a po wietszy części w ruski ziemi okupował.

18. Tenże cum maximo periculo R. P. spowinowacił sie z krolem i brastwo *(sic)* z Węgry przyjął.[9])

19. Tenże do rozchodow wielkich na cudzoziemce króla prowadził.

20. Tenże urzędy wszelakie chcąc w swym ręku koronne mieć, wcale mysli swej dysponował.

21. Tenże pozwy za dworem i mandaty przeciwne prawu i R.P. wydawał.

22. Tenże inflancką ziemią z wielką szkodą R. P. nabytą, źle szafował.

23. Tenże krola nieboszczyka od obiecanych i przysiężonych kondycjej, aby ich nie iścił, odwiodł.

24. Tenże na sejmie przeciwko przywilejowi Aleksandra krola R. P. oponował i w metryce go przał.[10])

25. Tenże urząd hetmański mając, urząd drugi pokaznie przeciwko prawu otrzymał.

26. Tenże krola nieboszczyka o bycie Niemców szkodliwe przywodził.

27. Tenże actiones civiles criminaliter na siem chciał wewlec.

28. Tenże pod pretekstem żołnierskim swemi pachołkami majętność i dzierżawy szlacheckie plądrował, powinnym swym leża dawał.

29. Tenże, aby krol inflancką ziemie od korony oddaliwszy, komu inszemu do rąk puścić radził.

30. Tenże przywilejmi koronnemi przez przyzwolenia stanów, wedle myśli swej, szafował.

31. Tenże Urowieczkiego z Palczewskim pobormi pojednał.

32. Tenże na koronacji krolewy, z wielkim nasmiewaniem szlachty ubogi, radził.

33. Tenże krolewi do Lanckorony skwapić sie i cudzoziemcowi[11]) ją podać poradził.

34. Tenże ksiegi do druku z swemi sekretarzykami napisawszy, na obelżenie korony polskiej, pod tytułem Rzeczyckiego wydał.[12])

35. Tenże Ryżanom przywileja R. P. skodliwe wydał.

[1]) *Pismo to ulotne, rozszerzane przez Zborowskich przeciw Zamoyskiemu powstało niewątpliwie po śmierci Stefana Batorego, o którym wspomina, jako nieboszczyku, a przed elekcją; bezwątpienia byłaby w nim bowiem jakaś przyczepka do elekcji Zygmunta III. Najprawdopodobniej tedy pismo to powstało w dobie kanwokacji 1587 i dlatego tak je datujemy.*

[2]) *Anna Jagiellonka.*

[3]) *Jerzy Fryderyk Hohenzollern, ks. Ansbach, którego w r. 1577 za sprawą Zamoyskiego dopuszczono do administracji w Prusiech ks. i do kuratorstwa nad chorym Albrechtem Fryderykiem, księciem pruskim* (Lepszy, Prusy Książęce a Polska w l. 1576-8, Księga pamiątkowa ku czci W. Sobieskiego).

[4]) *Jak wiadomo Batory umarł w Grodnie po polowaniu w Tykocinie. Zarzut wyssany z palca.*

[5]) *Mowa o „tractatus portorii" z r. 1585.*

[6]) *Samuel Zborowski został aresztowany przez podstarościego krak. Urowieckiego, na polecenie Zamoyskiego w Piekarach w domu swej siostrzenicy Katarzyny Włodkowej* (Tichý Josef, Zápas Jana Zamojského ze Zborowskými v letech 1582-85, Praha 1937 s. 34 nn.).

[7]) *Dzierżek Jan, kuchmistrz Zamoyskiego, jeden z oskarżycieli Krzysztofa Zborowskiego* (j. w. wedle indeksu).

[8]) *Mowa tu o zajściu na sejmiku przedsejmowym ruskim w Wiszni 20 XII 1584, na którym w obronie Zborowskich stanął Jan Herburt z Fulsztyna, chorąży lwowski. Za Zamoyskim wypowiedział się młody Stan. Żółkiewski, późniejszy hetman. Pomiędzy Herburtem a Żółkiewskim doszło do ostrej wymiany słów a nawet sięgano już za broń* (Tichý, j. w. s. 71-74).

[9]) *Zamoyski ożenił się z Gryzeldą Batorówną.*

[10]) *W trakcie procesu Zborowskiego na sejmie 1585 r.*

[11]) *Franciscus (Ferens) Wesseleny.*

[12]) *Andrzej Rzeczycki, instygator król. wydał:* Accusationis in Christophorum Sborovium actiones tres, Cracoviae 1585.

5. Odpowiedź Zamoyskiego na zarzuty Zborowskich na konwokacji.

[marzec — kwiecień 1587][1])

Obwinia Karnkowskiego o to, że go zachęcał, by na konwokację nie przybył, a tymczasem wytoczono tam przeciw niemu zarzuty i próbowano ograniczyć władzę hetmańską. — Błędy konwokacji. — Sprawa sądu na Zborowskich w r. 1585. — Obrona komentarzy Heidensteina i ksiąg Rzeczyckiego. — Sprawa Samuela Zborowskiego. — Uchwały konwokacji są nieformalne i dlatego ich nie podpisze. — Obrona własna i urzędu hetmańskiego.

1. *Bibl. Czartoryskich w Krakowie, rkp. 352 s. 423 i nast., kopia współczesna. Tytuł:* Respons Wielmożnego pana, pana Jana Zamoyskiego...; 2. *Bibl. Pol. Akademii Umiej. w Krakowie, rkp. 638, kopia współczesna. Tytuł:* Odpowiedź pana Jana Zamoyskiego kanclerza i hetmana koronnego na rekwizycją j.m-ci księdza Arcybiskupa Gnieźnieńskiego... *Kopia ta znajduje się wśród diarjusza elekcji r. 1587, drukowanego przez* Sokołowskiego A. w Scr. rer. pol. t. XI; 3. *tamże, kopia współczesna. Tytuł:* Respons J.M-ci pana Jana Zamoyskiego...; 4. *Bibl. Czartoryskich w Krakowie, rkp. 360, s. 328 i nast., kopia z pierwszej poł. XVII w. z licznymi przestawieniami, przeinaczeniami i opuszczeniami. Tytuł:* Odpowiedź J.M-ci pana Jana Zamoyskiego kanclerza i hetmana koronnego na rekwizycją przez Pana Inowłodckiego imieniem j.m-ci księdza Arcybiskupa Gnieźnieńskiego, o podpisanie skryptow w sprawie panow Zborowskich na konwokacjej wniesionych, do siebie uczyniona anno 1587. *Z tego tekstu, jako drugiego typowego, oznaczono istotne i najważniejsze. odmianki tekstu.* 5. *Bibl. Jagiellońska w Krakowie, rkp. 107 s. 538 i nast., kopia z pocz. XVII w (w tytule przez pomyłkę:* na inkwizycję p. Inowłodzkiego); 6. *Bibl. Ossolińskich we Lwowie, rkp. 647, k. 96-106', kopia z XVII w. Tytuł:* Odpowiedź J. M. P. Jana Zamoyskiego...; 7. *Bibl. Czartoryskich w Krakowie (Teki Naruszewicza) rkp. 92 s. 161-176,* „Ex ms. arch. Stan. Aug. regis". *Tytuł:* Odpowiedź... *Na końcu nazwisko Zamoyskiego i jego tytuł w charakterze podpisu;* 8. *Bibl. Czartoryskich w Krakowie, rkp. 328 s. 14-32. kopia z końca XVIII lub pocz. XIX w. Tytuł:* Respons... *(bez końcowych słów:* do siebie wniesioną).

Tłómaczenia: 1. *Archiv. dom. arcybiskupstvi w Kroměřiži, rkp. Legatio polonica, f. 148—153 v.* Responsum Ill-mi D-ni Joannis Zamoiscii (!)... ad postulationem d-ni castellani Inovlocensis, rev-mi d-ni nomine archiepiscopi Gnesnensis ad se factam de subscriptione cuiusdam in causa Zboroviana pro convocatione exhibiti scripti. 2. *tamże, drugi egzemplarz w wolnej kopji.*

Druk. Żegota Pauli, Pamiętniki do życia i sprawy Samuela i Krzysztofa Zborowskich, Lwów 1846, s. 197—213, *p. t.* Odpowiedź Jana Zamojskiego, względem pisma w sprawie Zborowskich na konwokacji r. 1587 wniesionego *(bez podania rękopisu z którego wydano, jednakże na podstawie analizy tekstu możemy wnioskować, że podstawą wydania był rkp. Czart. 360, który, jak wyżej podano pełen jest błędów i omyłek kopisty). Z wydania Żegoty Paulego dokonał przedruku* Małecki *w* Bibl. Turowskiego r. 1860. *Tłómaczenie łacińskie zamieścił:* Mayer E., Gesandschaftsreisen d. Olmützer Bischofes Stanislaus Pawlowski, s. 287—99.

Respons Wielmożnego Pana, Pana Jana Zamoyskiego, kanclerza i hetmana koronnego na rekwizycją przez J.M-ci Pana Inowłocławskiego [2]), imieniem J.M-ci księdza Arcybiskupa Gniezniеńskiego o podpisanie skryptu w sprawie panow Zborowskich na konwokacjej uczynionego, do siebie wniesioną.

Nie pomału J.M-ci księdza Arcybiskupa Gnieznieńskiego (niech to z łaską będzie J.M-ci) winować i uskarżać się na J.M-ci muszę [a]), że mi dał J.M. pochop i przyczynę [b]), abym na konwokacjej przeszłej warszawskiej nie był, a w niebytności mojej takowe rzeczy, przy ktorych też mnie być należało, są wniesione i przez J.M-ci samego popierane, także i w urzędzie hetmańskim derogatio niemała wniesiona jest. Godziło się J.M-ci, jesli miały takowe sprawy na konwokacją być introdukowane, obwiescić też mnie i przyzwać do tego,

[a]) *w 4:* samego muszę — [b]) *w 4:* przyczynę do tego

ale miasto obwiesczenia sam J.M. był mi autor, abym się dla bezpieczeństwa tych sam krajów zadzierżał, a nie jezdził do Warszawy, przytym i upewnił mie, że i osoba ta, na którąm sie ja oglądał być też tam nie miała. Rozgłosił przy tym J.M propozycjami swemi, ktore do ziem rozsyłał i do mnie samego posłał, co tam na tej konwokacjej być miało, a o tym słowa żadnego. Na co gdym sie ja spuścił [c]) i nie nadziewał się nic stamtąd, mimo to co właśnie temu zjazdowi należało, wiedząc zwłaszcza co na tych zjeździech, na ktorychem ja też był, zlecenie [d]) posłom dano. Aleć mnie o to niewiadomemu, niesłuchanemu w swych też racjach, każą pozwalać i podpisywać sie na rzeczy takowe, ktore nie porywczego, ale dobrze rozmyślonego i uważnego postępku potrzebują. Wielka rzecz jest i godna pewnie, aby w nię pilnie wejrzano, gdyby co przeciw prawu, przeciw statutowi się stało. Ale też z drugiej strony dekreta jako mają być [e]) poważone, i co należy na nich, każdy to dobrze wie. Otoż o [e]) takowych rzeczach i sprawach, jeśliby sie mowić i rozbierać co miało, nie tumultuarie to trzeba czynić, ale na swym miejscu, swego czasu, swym porządkiem, w zgromadzeniu wszystkiej Rzeczypospolitej, wszytkim naprzod to jaśnie obwiesciwszy.

Tym sposobem i na sejmie walnym nowe rzeczy żadne inaczej nie bywają stanowione, aż krol na sejmikach to proponuje, aż sie też to wszystkim ogłosi, aż posłom dadzą poruczenie, jeśli komu interest przyzowią pierwej do tego, — jako gdy do exekucjej przychodziło, przyzwano wszytkie uniwersalmi, — a tu wszytkiego tego nie było, jedno oto zgoła napisano, aby dekreta były zniesione, komentarze Reinoldowe i księgi Rzeczyckiego wywołane, ja żebym o egzekucjej dekretu sejmowego przed krolem nowym prawem się rozparł. O każdej z tych rzeczy mogłaby się szeroka i dostateczna sprawa dać, i da, kiedy tego będzie czas i miejsce, teraz tylko krociochno i summatim nieco sie tknie.

Dekret przeciw instygatorowi uczyniony, jesli tym chcą w wątpliwość przywodzić, że krol J.M. był sprawy sędziem i delatora w niej nie było, wielkiego uważenia ta sprawa potrzebuje, gdyż z drugiej strony, przy sądzeniu na on czas tej sprawy na sejmie przywodzono wiele miejsc z prawa, że ta rzecz słusznie krolowi J.M. miała należeć. A miedzy inszemi pokazowano to było konstytucją warszawską anni 64 o rewizorach uczynioną, gdzie warując i to bespieczeństwo napisano: A ktoby się tego ważył, nie inaczej to sądzić mamy, jedno jakoby przeciw osobie naszej tego się ważył, z radą panow rad na sejmie; skąd pokazowano, że ktoby się czego ważył, przeciw osobie krolewskiej, krol sam z radami na sejmie sądzić to miał. Iż przeszłych exempla

---

c) *w 4:* nie spieszył — d) *w 4:* za zlecenie

e—e) *w 4:* być uważone, co należy na nich wie każdy. A też o

przywodzono, że sądził krol Zygmunt pierwszy s. pamięci, p. Drzewickiego [3]) o zadanie mu crimen laesae maiestatis, nie excipowano sie na ten czas od sądu królewskiego, jedno pokazowano, że crimen zadane nie mogło być ad laesam regiam miaestatem pociągane, gdyż nie dotykało sie osoby krolewskiej i [f]) to co słusznie przyszło w tej sprawie skazano było [f]), i do tego czasu inszego prawa nie było o tym. Więc i to tam przekładano, że tam było nie jedno krola J.M-ci samego rzecz, było i drugie crimen o czynienie przysięgi moskiewskiemu pod czas wojny z Rzecząpospolitą [g]) naszą, także i pisanie [g]) do niego listow, ktore crimen właśnie się dotyka Rzeczypospolitej, nie osoby krolewskiej [4]). Na koniec dobrze jest rzecz wiadoma, że i panowie posłowie, ktorzy byli wezwani do słuchania sprawy tej, po rozmowach, które między nimi około sądzenia jej były, to nawet zgodnie przynieśli, żeby tak ją krol J.M. sądził i taki w niej dekret pronuncjował, na jaki by się senat zgodnie i jednostajnie zwolił, tymże też sposobem krol J.M. postąpić raczył, że pusciwszy ją iteratis vicibus na wota panow senatorow, na co sie J.M. wszyscy, po drugi raz w tym wotując, zgodzili, to J.K.M. długo jednak z tym czekawszy i drugiego się zatrzymywając skazać po tym raczył.

Z strony delatora przywodzono formę pozwow takowych zwykłą z statutow, przekładano, że delatormi byli świadkowie i ktorzy jawnie, jasnie o tyj sprawie świadczyli, i listy własnego ręki pisania pozwanego. W czym wszystkim jakie były wywody i jakie tej sprawy z statutów i praw pokazowania, co więcej u ludzi jest w pamięci, i proces sam dosyć szeroce o tym świadczy. Jamci dla tego, że pozwany miał mię za adwersarza, bo i w Proszowicach na sejmiku jawnie mi odpowiedział [5]), nietylko wotował w tej sprawie, ale ani responsów od J.K.M-ci, gdy co z strony jej od panow posłow przynoszono było, dawał, jedno gdy się J.M. wszyscy na dekret zgodzili jam powiedział, będąli chcieli J.M. drudzy do jakich inszych sposobow tę rzecz u J.K.M-ci przywodzić, żem też i ja pomoc tego chciał J.M-ciom. Ale do dekretu niczem nie wotował. Ich M. wszech był jednostajny konsens, nikt nie repugnował i nikt się z koła przeciwko temu nie ozwał, a wolno to było, bo jesliby kto tak chciał rozumieć, że nie było tutum dla obrazy kroleskiej, wszak wiedzą wszyscy, iż nieboszczyka pana Niemojowskiego [6]), ktory defendował od strony kauzy tej, nie mając sobie żadnej impositam necessitatem do tego, nie tylko że znosił krol J.M. placide, ale nie obrażał się niczym do niego, i gdy co tenże czas sprawa synowca jego criminalis przed sąd J. K. M-ci przypadła, a z tej przyczyny, że fatalia zaszły, wolnego go od niej uczynił. Nic mu to nie wadziło, że stryj jego przeciw J. K. M-ci od

---

f–f) *w 4:* królewskiej. I to co słusznie w tej sprawie skazano było

g–g) *w 4:* Rzeczypospolitą o branie od niego pieniędzy, także i pisanie

strony mowił. A cożby było miało wadzić senatorowi, ktory przysięgą obowiązany jest zastawić się temu, coby szkodliwego być rozumiał. Pewnie iście krol J.M., będąc panem mądrym, od senatora gdyby co z powinności swej był uczynił i zastawił się czemu, przyjąłby był wdzięcznie. Co wspominają armatum judicium, wszak wiedzą wszyscy, co się przed tym w Proszowicach od strony działo, jakie odpowiedzi były, jakim aparatem grożono, jakie były zbiory, jakie pieniędzy dawania, jako na sejm przyjechano. Za takimi postępki, jeśli jaka około osoby pańskiej ostrożność była, zaś komu co prejudikował, azaż nie miał każdy wolnego placu przynieść w posrzodek co się komu zdało? zaś nie przynosili? zaś niewolnie w ty sprawie i w każdy inszy podług rozumienia swego dysputowali? Prożno to ad invidiam [h]) pociągać, co nie do opresjej, ktora się żadna nie pokazała, ale do bezpieczeństwa było comparatum. Wiadomoć być może każdemu w tej mierze baczenie K.J.M-ci nieboszczyka [i]), nie skwapiając sie i nie nacierał ile mogł, a pogotowiu opresjej nikomu uczynić nie chciał [i]). A to drugi brat [7]), choć był in eadem causa, przecię nie tylko nie znał opresjej żadnej, ale owszem szukał łaski, iż się wkładano za nim, zatrzymał się był K.J.M. od postępku przeciw niemu i potym za dalszym przednich, niektorych senatorow wkładaniem sie, nie był od tego, aby go był nie miał w łaskę przyjąć, czego ja też życzył. Świadek mi jest jeden zacny senator i dla tego krol J.M. tydzień przed sejmem miał do Warszawy przyjechać. A iż powiedają, że się posłowie przeciwko temu postępkowi protestowali, kilka ich przy żegnaniu wnieśli byli protestacją swą, województwo jedno całe nie protestowało się. A teraz na konwokacjej przeszłej co się działo, wiedzą ludzie, ktemu w czym tamta protestacja tych kilku posłow na sejmie była, może się W.M. przypatrzyć jej, wszak była księdzu przemyskiemu, jako podkanclerzemu podana [8]). Jesliże krol J.M. przy tej sprawie siedział, było to przedtym conclusum i pokazowano z prawa i konstytucji i listu Alexandrowego, ktory był od strony przywodzon, że [j]) od sądu tego nie miał być exkludowan, jedno senioris partis miał sententiam sequi, a krol J.M. wszytkich jest sequutus. Jesli też dla tego, za ewazjej nie skazano, na koniec i tej nie był kto czyniąc, bo odjachał już był precz o kogo szło. O statucie de viro bonae famae, ktory sobie na pomoc strona brała, dosyć szeroce mowił sam J.M. ksiądz arcybiskup gnieznieński za pierwszym wotowaniem, gdy niektore punkty, jako je sam J.M. zwał do ty sprawy należące rezolwował i pokazał to, że na miejsce tego statutu, z ktorego wielkie inconvenientia, impunitas [k]) i periuria rosły, nastąpiła insza konstytucja piotrkowska, ktora okazuje, że pro ratione probacjej i pokazania

[h]) *w 4:* iniuriam — [i–i]) *w 4:* nieboszczyka w tej mierze, nie skwapiał ci się, ani nacierał ile mogł, ni na czyję skazę, a pogotowiu opresjej nikomu czynić nie chciał. — [j]) *w 4:* że król — [k]) *w tekście 1:* na punktach — *oczywiście błędnie — przyjęto tedy tekst 4, gdzie:* impunitas.

winności, albo niewinności z obojej strony, ma być albo stronie powodowy dowod, albo pozwanej odwod skazan. Z przywileju Aleksandrowego, ktory także od strony przywodzono, było też ukazano, że i ten na uznanie panow rad to przypuszcza. Nie dla tego to przypominam, abym te sprawę na swą głowę brać miał, wszakem go przedtym nie kondemnował i teraz mi go kondemnować nie trzeba, jako rada to telko przed oczy przekładam, na co trzeba mieć pieczą, z jakim uważeniem i z jakim ogłoszeniem to ma być konsiderowano, na czym tak wiele Rzeczypospolitej należy, gdyż idzie o pewność dekretow sejmowych i trybunalskich za tymi, bo nie inaczej warunek trybunalskim jest przydan, jedno, że tak mają być ważne, jako sejmowe.

A iż drugi między Dzierszkiem,[9]) a trzeci miedzy mną dekreta w toż kładą, utroque non vocato, non audito, bez wszelakiego subsellium należnego, odsądzać [l]) dekretami na sejmie in causa honoris ex controversia otrzymanych, mali sie to dziać, z nich każdy uzna, wżdyć jednako [l]) i rowno wszem prawo służy. Już to nie była sprawa krolewska, już tu praetextu nie masz, aby sądzić tego krol J.M. nie mogł. Sądził z radami wszytkiemi, wychodziłem ja od wotowania, co naleziono, co skazano, tom odnosił, było instancji kilka, brano vera infirmitate i dawano. By mi było forum insze ukazano, jabym causa tuendi mei honoris do każdego był nie omieszkał. Ale tam mi je znaleziono, jakoż niewiem gdzieby indziej być miało i ktoby in causa veneni, ktora więtsza jest niż caedis, a bez pochyby summum jest crimen, nas był miał oczyścić. Wszak pomnię, że gdy samychże panow Zborowskich sługa Brzeznicki [t]) był od kogoś ruszon strony slachectwa, było o tym na sejmie, że to causa civilis, że poenam pecuniariam pociąga, przedsię iż o slachectwo szło, sądzono ją tam i nie ganili tego panowie Zborowscy, owszem, jako w rzeczy sługi domu swego, dziękowali za dekret, czego tedy nie ganili w rzeczy sługi swego gradum nobilitatis dotykającej się [m])? czemu w rzeczy, czego Boże uchowaj et honoris et vitae iacturam pociągającej [m]) to ganią? gdyż veneni convictus jest nie godzien, aby go i naprostszy człowiek alloqueretur [n]) i ziemia nosiła. Gdzież nam wżdy kazali oprobrum veneni sprawować sie, gdzież sobie do oczyszczenia plac znaleść? nie chce się tym rozszerzać.

O komentarzach Rejnoldowych,[10]) które w tenże skrypt włożono, trochę wspomnię. Napisano, że mają być wywołane. A to czemu? Wszak te nie mają nic do dekretow i sprawy panow Zborowskich, nic jej w nich nie wspominano, samych osob z nich niektorych, jesli jaką wzmiankę czynią, tedy uczciwą i z sławą ich wspominają, Pana Gnieznieńskiego, iż przezeń krol J. M. nieboszczyk zwycięstwo u Czczowa odniosł i bitwę wygrał.[11])

[l–l]) *w 4:* odsądzić chcą. Dekretow na sejmie in causa honoris, ex controversia otrzymanych, mali się to dziać, niech każdy uzna wżdy jednako... — [t]) *w 4:* Brzeziński — [m–m]) *w 4: Brak w rkp. 1, dodano z rkp. 4.* — [n]) *w 4:* eloquio dignetur.

Wspominają, że u Pskowa w ciężkich zimnach, mrozach i niedostatku żołnierzow, i gdzie rada i namowa była około trwania dłuższego, napierwsza była sentencja w kole żołnierskim tegoż Pana Gnieznieńskiego, aby statecznie zaczętą obsidją, nie oglądając się na żadne niewczasy, kończyć, za czym i inszy potym poszli wszyscy. Wspominają i to, jako jadąc przez ziemię inflancką wielkich i szkodliwych praktyk niemieckich doszedł i potym dał o nich znać hetmanowi do wojska. Nie wiem wierę skąd to komu przychodzi, że wywoływać je chcą. U wszech postronnych rozgłoszona wątpliwość [o]) ludzka prożno się tym czyni, owszem [o]) im więcej te księgi będą chcieć zatłumiać, tym rychlej trwać będą. Mamy tego nie mało przykładow, że te rzeczy, ktore zatłumiać chciano, dłużej trwały, niż ktorych dopuszczono. W Rzymie Cato, człowiek zawołania wielkiego i wielkiej cnoty, miłośnik praw i ojczyzny swej, odkrywał zawżdy Caesarem i jego artes [p]), ktorymi w Rzeczypospolitej robił, dlaczego wielka niechęć miedzy nimi była. Po śmierci po tym Katonowej, Cicero, człowiek na on czas barzo wymowny i uczony napisał jego laudationem ozdobną rzeczą i słowy. Caesar, choć nieprzyjacielem był Katonowi, przecię nie zatłumiał tych księg, choć mogł i nie miał za złe temu co je pisał, ale napisał insze tym przeciwne, ktore nazwał Anticatonem; oboje te jednakie i Ciceronowe i Caesarowe, choć ich nie zatłumiano, zginęły i nie przyszły do nas. A za się Philipiki, ktore przeciw Antoniusowi tenże Cicero pisał, chociaż Antoniusz przyszedszy ad summam potentiam chciał je zatłumiać, i nie mogł, i dziś je mamy caluchne. Prożny to, niepotrzebny conatus, chcieć takowe rzeczy zatłumić. Co ksiąg jest, w ktorych narod nasz barzo szczypią i terazniejszych na koniec czasow, i u nasze drukowanych, to się pokazać jasnie może, a nie zgubim ich jesli ich sama vanitas [r]) nie zagubi, pogotowiu tych, ktore nie zagubienia, ale zachowania są godne, gdyż ku sławie narodu naszego napisane są i ktore nie z lekkomyslności jakiej, ale za wolą i rozkazanim krola J.M-ci nieboszczyka są wydane. On je sam nie tylko rewidował, ale i poprawiał; jest egzemplarz u tego co je pisał z poprawowanim i pisanim na wielu miejsc ręki własnej samego krola J.M-ci. Czemuż tedy to proskribować, a jeszcze nie uznawszy i rozsądku nie uczyniwszy, wszak nie dawne [s]) to rzeczy, o których w nich pisano, jawnie sie działy, świerzo się działy, może być inkwizycja o nich, mogą adhibere testimonia [t]) ludzie rycerscy, ktorzy przy tym byli, jesli się komu zda niewłaśnie co w nich napisano, niechaj to pokaże. Jeśliby też o to szło, że nie tak dokładnie kto wspominan i zalecan, jako rozumie że być miało, albo zgoła nie wspominan, niech wie, że trudno wszystkim dogodzić

o—o) *w 4:* wątpliwość acz ci zatłumiona ta być nie może, bo dobrze się wbiła w animusze i wiadomość ludzką, prożno się to czyni. Owszem — p) *w 4:* in artibus jego — r) *w 4:* veritas — s) *w 4:* wiadome — t) *brak w rkp. 1. Dodano ten wyraz z rkp. 4.*

i ktemu nie jest to historja zupełna, jako być ma, ale komentarze, ktorych ta jest natura i tym są rożne od historjej, że krotko w nich dla pamięci rzecz bez rozszerzenia sie pisze, skąd jakie może kto mieć materją albo pochop, szerzej i ozdobniej o tej rzeczy pisać, a tak coby tam nie własnie zdało sie być komu napisano, to za napomnieniem i ukazowaniem obłądzenia może być poprawiono. Coby też nie dokładnie i nie z taką, jakąby miała być ozdobą tą, albo kto inszy, coby chciał dostateczną historią o tych rzeczach pisać, albo tenże sam autor [u]) za danim informacjej, w drugiej edicjej napisać może. Boć to nie nowina i wtora i trzecia edycja, i bywa pospolicie posledniejsza auctior; nie wszytkiego może każdy baczyć, dies diem docet i nie może pierwsza ta niczym inszym snadniej być zniesiona, jako wtorą, bo kiedy wtora będzie edita [w]), już pierwszej żaden drukarz nie będzie przedrukował, każdy się nowej trzyma i tak sama pierwsza wstanie, ale jesli edita [w]) nowa nie będzie, proskrypcja, temu nie radzi, aby to zahamować miała, bo tego już dosyć u obcych narodow. Jednobyśmy jakąś malewolencją przeciw sprawom i postępkom pana naszego i zazdrość jakąś sami przeciw sobie pokazali i przywodzili zacne sprawy i sławne Rzeczypospolity naszy w wątpliwość, ale byśmy nic tym nie sprawili, o czym szerzej na ten czas pisać nie chcę.

Książki Rzeczyckiego [12]), że też w to włożone, te nie mają nic inszego w sobie jedno co i proces sądowy, ktory w księgach jest sejmowych. A iż byli pp. Zborowscy [x]) prosili krola J.M-ci o wydanie tego procesu, aby wiedzieli wszyscy, jako sie toczyła ta sprawa, tedy się zdało krolowi J.M-ci, aby po łacinie to było napisano i dla swych i dla postronnych, gdyż ta sprawa od samejże strony, po cudzych stronach [y]) i dworach była rozniesiona; jednak nie pierwej tego kazał wydać krol J.M., aż gdy go doszło, że w Niemczech pisma jakiejś o nim rozsiewano i samże pan marszałek nadworny [13]) dał był znać przez jednego zacnego senatora do krola J.M-ci, że brat jego Christoph w Bernie, na zjezdzie jakimsi w Morawie [z]), i mowił coś i podawał na pismie miedzy ludzie przeciw J.K.M-ci, jakoż i z inszych miejsc to dochodziło krola J.M-ci; za tym też o to był kazał J.K.M. wydać pismo to, albo akuzacją instygatora swego, dawszy w tym mandat do drukarza. Ale nie nowinać takie pisma i miedzy inszemi [aa]) stany i w państwach chrześcijańskich i w dawnych Rzeczypospolitych; to remedium na to nasnadniejsze: refutować, przeciwnem pismem ukazać niewinność. Proscriptio nie wiem, co temu pomoże, jeśli samą rzeczą tego nie refutują.

Włożono jest przy tym w tenże skrypt do podpisu do mnie posłany, że ja powinien będę przed panem przyszłym na koronacjej o egzekucją dekretu

---

[u]) *w 4:* autor dostatecznie za — [w]) *w 4:* editia — [x]) *w 4:* p. p. posłowie — [y]) *w 4:* ziemiach — [z]) *w 4:* w ziemie morawskiej — [aa]) *w 4:* wielkimi.

krola Henryka sejmowego, prawem się rozeprzeć [14]. Pewnieć to i prawdziwie powiedzieć mogę, żeć mi Bog wie nie z rozkoszą przyszła ta egzekucja, nic innego, jedno powinność moja, a sam prawie gwałt to na mnie wycisnęli. Jakom tego uchodził i jakom znikał, Pan Gnieznieński sam o tym dobrze wie, gdziem w dobry przyjaźni z nim będąc, raz, na jednym miejscu i zaś przez J.M-ci przez pana Marszałka Wielkiego [15], trzeci raz sam ustnie opowiedałem mu się z tym i prosiłem go, aby zabiegł temu, żeby mi do tego necessitas non imponeretur, także też i brata jego pana marszałka dwornego. W Łańcucie, jadąc przeciw Tatarom, i we Lwowie potym prosiłem znowu, zaś tamże we Lwowie przez pana Piotra Kazimierskiego, żeby on nie bywał w jurisdicjej mojej, bo sumnieniem i przysięgą nie chciałbym nigdy podigrować. Bo był kto chciał w to sie statecznie włożyć i statecznie opatrzyć, aby przysięga moja i prawo wcale zostało, a nie było zgoła wzgardzono, pewniebym ja był rad się obszedł przez tej egzekucjej. Ale z tym się na ten czas nie rozwodząc, co się tej sprawy dotycze, ja nihil ex lex ani być chcę i nie mogę, kiedy mie pozowią i kędy pozowią powinienem stanąć. Ale żadne tej obrony, żadne ekscepcje prawne i słuszne, bądź to u sądu K.J.M-ci, bądź u ktoregokolwiek innego subselium bronione być nie mogą. Jednako wszyscy juribus, consuetudinibus et cet., jako prawo mowi, mamy [bb]) gaudere; prawum podległ, jemu reverentiam i oboedientiam, jakom powinien oddaję, pewnie nie wyslakuje mie nikt, abym się przez nie chciał [cc]) przebijać, z każdym rowno do niego stawam, fakcjom i hukom tym, mam nadzieję w Panu Bogu, że mie nigdy nie podda. A iż wszyscy podleglişmy jednako prawu, coż po tym warować to. Jeśli komu akcja ex iure należy, mają już czegoby w prawie nie było, interest Reipublicae, aby exemplum nie było, żeby co na kogo gwałtem kładziono. A w tym nakoniec skrypcie, to co było de reservatione exceptionum et remediorum juris włożono, potym z niego, jako i sam J.M. Pan Inowłocki, ktory mi go przynosił, żeby [dd]) w nim było wymazano przyznawał [dd]).

Na to tedy rzeczy krotce tu przez mię wspominane, żem jest rekwirowan, abym się podpisał, przypuszczam to na każdego bacznego rozsądek i uważanie, jesli mi się tak porywcze uczynić to godzi, albo godziło. Nie byłem na konwokacjej, nie wiedziałem, że to tam miało traktowano być, nie byłem przyzwany, i owszem zostać mi ten radził, ktory mię przyzwać miał. Na powinność swego urzędu, pod trwogi od nieprzyjaciela oglądałem sie, wiedziałem, że żadne rzeczy, ktoreby novationem aliquam saperent z własności i natury tego tam zjazdu nie mogły tam być ani stanowione, ani znajdowane,

---

bb) *w 4:* mają — cc) *w 4:* nie chciał — dd—dd) *w 4:* że to w nim było, przyznawał wymazano.

nic takiego po województwach proponowanego nie było. Wiedziałem, że w województwach naszych dano informacją panom posłom co tam sprawować mieli, proskrybowawszy,[ee]) aby w nic inszego sie nie wdawali, i nicem się zatym jedno zwyczajnego nie nadziewał, jakoż i nie mogło być, gdyż i posłow z niektorych wojewodztw na tę konwokacją nie posłano było i Księstwa Litewskiego nie zupełnie z wojewodztw, ale pewna jedno mała liczba ich była przyjechała, aleć imo to wszystko za zwłoczenim konwokacjej, gdy wiele senatorow znaczniejszych z protestowanim się przeciw takowym rzeczom odjechało, w zmalonej barzo liczbie panow rad, co i osoby i podpisy ich ukazują. A przod senator zacny z domu i osoby swej, dobrze Rzeczypospolitej zasłużony, gdy na żałobę przeciw mnie uczynioną obmowę jął czynić, fukaniem i charchaniem, groźbą, ręką kiwaniem, wymowaniem sie za bronie, był exceptus [16]). Słudzy przez koło senatorskie ku panom swym tamtej strony, jakoby już do potrzeby przechodzili i do nich sie kupili. W tenże czas jeden z przednich senatorow, gdy respons od senatu czynił mało nie także był exceptus, rychło potym posłowie jednemu [17]), ktory też w izbie poselskiej obmowę ode mnie czynił, gdy z miesca tego na ktore sie panowie posłowie schodzili do gospody swej odjeżdżał, toż się stało, że nań impet uczyniono. Czekan pędem wielkim wycisnion, mało o zdrowie nie przyprawion. Tenże potym, gdy widząc że niema czego czekać z Warszawy via publice odjeżdżał, jako od wielkiej gromady ludzi do boju nagotowanych był prowadzon, wiadoma rzecz jest. Hoc rerum statu, gdy wiele ich, co się przedtym przeciw nowacjom wszelakim zastawowali albo precz odjechać, albo przed fukiem milczeć musieli, uczynion jest ten skrypt, ktorego i sama nakoniec tamta strona ad cuius instantiam stał sie nie podpisła, ani warunku i konfederacjej około pokoju pospolitego, ktore jedyne było remedium u przodków naszych przeciwko rozterkom, nad ktore inszych nie szukali, tylko każdy temu obowiązkowi podlegając i krzywdy i czego mu trzeba było domagać się bezpiecznie mogł, na miejscu swym i placu, bez fuku i tumultow, kto w czym krzyw był, kto [gg]) nie, uznawano [gg]), osobnych kilkom osob, gdyż wszyscy pod jednym prawem siedzimy, nie czyniono. Z takowym oto skryptem, tak sprawionym, do mnie, abym też i ja sie nań podpisał, posłano.

Proszę M-ciwi panowie senatorowie [hh]), proszę wszech wobec rycerstwa tych państw i tej Rzeczypospolitej, braciej swej, abyście requietis [ii]) animis uważali tę sprawę wszystkę, jezli mi invidia, ktorej każdy na jakimkolwiek

---

ee) *w 4:* praeskribowawszy — gg–gg) *w 4:* kto? nie uszanowano — hh) *w 4:* Proszę M. księże arcybiskupie gnieznienski, proszę m. pp. senatorowie, — ii) *w 4:* quietis.

urzędzie będąc, zawżdy podlega u kogo wadzi. Nie kupczyłem pewnie na urzędzie, nie siedziałem z celbratem [15]), zasłużone ludzie wedle powinności i urzędu panu zalecał, przyczyny moje, jedne miały miejsce, drugie nie; Pan Bog tym sam szafował. A na koniec sposobow do opatrzenia w Rzeczypospolity naszej tyle nie jest, ile jest ludzi, nie tylko potrzebnych, ale godnych opatrzenia. Niech tedy inwidią tę, proszę, ten odłoży na stronę, bociem, Bog wie, przyczyny do niej nie dawał i dla niej do domum się był już swego udał, a niech przez affektu rozsądzi, jesli ja na takowe podanie miałem i mam już tak zgoła przestać i na nie się podpisać. Jeslim się w tym zadzierżał, niech mi to nie niesie złego mniemania i złej opinjej u WM-ci; dali Bog, iż nie chcę nic nigdy jedno dobrego Rzeczypospolity i to w czym mie ludzie mnie niechętliwi podają, czas sam i skutek inaczej pokaże. Nie pozna mie nikt, jedno bonum civem, dobrego w ojczyźnie swej pragnącym, nic nad inszego każdego szlachcica sobie nie przywłaszczającym, daj Panie Boże, by i oni wszyscy tegoż chcieli. A co się dotycze zachowania pokoju, ja miłuję pokoj, życzę go ojczyznie i choć mię też człowieka dobrze Rzeczypospolity zasłużonego i to i owo potykało, co słusznie potykać nie miało, i od tych od ktorych słusznie potykać nie miało, przedsiem to znosił skromnie i civiliter. I teraz to o sobie obiecuję, że strony pokoju zachowam się jako bono civi przystoi, bez cudzoziemcow przyjadę, przyczyny nikomu nie dam, ani okazjej, nie wątpiąc, że będę miał plac i miejsce jako civis i senator do dania sprawy, w czymby potrzeba i przymowić się do tego, coby Rzeczypospolitej i mojej sprawiedliwości należało, ile by tego potrzeba niosła, i gdybym tego a senatu ac magistratu żądał, ani w żadny słusznej i mnie podobnej rzeczy, ktoraby jedno skazy i zwątlenia praw pospolitych nie niosła, przecznym będę [kk]), i nie będzie odemnie authoritas senatus, ktory tam już zupełniejszy będzie, lekce poważona, rad [ll]) pewnie koronnych za nic sobie nie będę miał [ll]). A iterum atque iterum W. M-ci braciej swej m-ciwej proszę, aby to wszystko i ta obmowa moja od W. M-ci in bonam partem przyjmowana i interpretowana była.

A iż na tejże konwokacjej warszawski postanowienie [mm]) obrony pogranicznej jest niemała urzędowi hetmańskiemu, ktory ja na sobie ten czas noszę, derogacja wniesiona, i to też w tym responsie swym W. M. przekładam. Stało się w tej mierze praeiuditium i ubliżenie wielkie prawu pospolitemu, ktore pilnie to opatrzyło, aby dignitates et officia Regni wcale były zachowywane. Stało się i zwyczajem chwalebnym tej Rzeczypospolitej w ktory urząd zawżdy od lat niemało, jako się to z dawnych i starych me-

---

kk) *w 4:* nie będę — ll—ll) *w 4:* rad pewnie za nią zawsze pojdę — mm) *w 4:* przy stanowieniu.

tryk i przywilejów pokazać może, niwczym nienaruszony trwa. Wwiedziono jest ktemu exemplum barzo szkodliwe in Republica. Jać co się osoby mojej dotycze, takem przyszedł naprzod do urzędu tego, jako się godzi człowiekowi dobremu przychodzić, po uczynieniu kilku posług panu swemu i Rzeczypospolity, po wzięciu kilku zamkow za prośbą wojska wszystkiego [nn]), a za radą J. M-ci panow rad, ktorzy przy boku J. K. M-ci w wojsce byli, urząd hetmański od króla J. M-ci przez urzędnika do tego należącego na mię włożon, a włożon przez prośby mej, i owszemem się go tam długo J. K. M-ci wzbraniał. Takem zasię, za pomocą miłego Boga, na nim się sprawował, że mi publice na sejmie walnym za posługi na nim czynione dziękowano, szkody ani obelżywości żadny Rzeczpospolita przez mie nie podjęła i owszem przez wszytek ten czas, jako go na sobie niosę, w małej barzo potężności i maluczkę barzo lidzbę żołnierzow mając, a to czułością i dosięganiem co sie u nieprzyjaciela dzieje, porozumiewając się z ludzmi krajow tutecznych, ktorych i potężność i chęć wielka sie zawżdy ku służbom Rzeczypospolitej pokazowała, nakoniec i z swego sie też dobrze i na ludzie, na strzelbę i inne potrzeby wojenne przykładając, zatrzymywałem pokoj tych krajow nieprzyjacielowi przyległych, że z łaski Boży żadnej szkody znacznej nie odniosły i to co sie było żołnierzom zadłużyło, wypłaciło sie.

Nie dałem tedy z osoby mojej żadnej derogacjej takowej przyczyny. Jesliby o suspicje szło, taką rzeczą żaden urząd i żadna funkcja nigdyby cała nie została, gdzieby suspicje valere miały i z nich o rzeczach stanowić. Mnie rzecz sama, da Pan Bog, od suspicjej wszelakiej wyzwoli i pokaże się to, że jakom zawżdy [oo]) przy głosach wolnych braciej swej zostawał, tak i teraz nic, ani powinowactwu, ani żadnej rzeczy mojej, tylko dobremu pospolitemu gwoli, odemnie nie będzie pochodziło. Poźna, da P. Bog każdy moję integritatem pozna, że in paritate z inszemi [pp]), ktore jem bronił zawżdy gdy w pierwszym interregnum o niej disputacja była, i objaśniłem ją, nic sobie nie uzurpując, ani biorąc przed inszymi, do wszystkiego będę przystępował. Aleć na ten czas zaraz, gdy tę suspicją naprzod wnosić o mnie poczęto, deklarowałem sie i na koniec pokazowałem to z siebie co i u najwiętszych nieprzyjacioł za najwiętsze vinculum fidei bywało, zawżdy miano, że jednę mając małą coreczkę i jednegoż tego potomka, nie jedno swego, ale stirpis swej, dawałem ją in obsidem fidei meae przeciw ojczyźnie. Coż mogło więtszego odemnie przeciwko suspicjom być, za jaką przyczyną autores ich sobie conscii sunt, ja wiem, że nie za moim wniesieniem [rr]), ktore

---

[nn]) *w 4:* wszystkiego i hetmana — [oo]) *w 4:* zawżdy dobrze chciał Rzeczplitej, jakom przy głosiech wolnych — [pp]) *w 4:* kroczył i bronił zawżdy — [rr]) moim wniesieniem *wzięto z rkp 2, gdyż w rkp 1 jest tylko słowo:* moją, *co nie daje sensu.*

jako nigdy dobrym ludziom nie szkodziły, a taki i mnie szkodzić da P. Bog nie mogą i skutek sam co w kim jest zawżdy pokazować zwykł. Ale Rzeczpospolita zawżdy ma konsiderować, aby puszczając się za nimi nie zawiodła się. Nie szkodziło ci nic w Rzymie onemu Fabiusowi, że też dla rozsianych onych suspicji było imperium i hetmaństwo jego zniesione[ss]) a porownano z nim jego porucznika, albo magistrum equitum, ale Rzeczpospolita na wielki hak za tym była przywiedziona. A jesliby kto sobie ten pretekst miał[tt]), że nie wiedział jakim ja miał przywilej na ten urząd i toby zła sequella, jako inszy każdy, tak i ja nie powinienem wszędzie jeździć z przywilejmi swemi, anim tam roku miał z nim się popisować, ale trzebali go komu wiedzieć i ja sie z nim nie kryję, posyłam go kopią J. M-ci księdzu Arcybiskupowi, oryginał sam[uu]) J. M. Pan Inowłocki widział i każdy na elekcjej widzieć może; niech i sam J. M. ksiądz Arcybiskup przypatrzy mu się i komu raczy, albo ktoby tego potrzebował, pokaże. Ażeby się nie zdało że to niezwykłe rzeczy, posyłam kopią listu na hetmaństwo za Kazimirza, autentice pokażę i więcej się tego najdzie, tak w domach tych, w ktorych ten urząd był, jako i w metryce koronnej. Jesli to wadziło co komu, żem ja ten urząd niosł na sobie, wszak publice na sejmie czwartoletnim[ww]) chciałem go z siebie złożyć i składałem, a nie chciano go ze mnie zjąć. Owszem od J. Krol. M-ci praesente utroque ordine i tam, abym go, jako na mię jest włożon, sprawował, kazano, i sprawowałem po wszystkie te czasy, jakom przed tym powiedział, nie szkodą[xx]) żadną, ani zelżywością Rzeczypospolitej, ale z całością i rozszerzeniem i sławą koronną.

A tak proszę, abyście W. M. wejzrawszy *(s)* w to z dobrym rozsądkiem nie dopuszczali tak poniżać i deptać tego urzędu na ktorym wiele barzo i samym W. M-ciom do zachowania i całości i wolności należy, jako się to pokazować może. Mogęć ja o to bezpiecznie żądać W. M-ciow, abyście i na osobę moję w tej mierze mieli racją, bo czuję się i konscjencja moja okazuje mi to, żem nie zasłużył sie źle W. M-ciom i Rzeczypospolitej. Niech mie jako kto chce podaje i rozpuszcza o mnie pisma, ja nie tym sposobem, ale gdzie tego będzie potrzeba, na swym placu ukażę jakom służył, jako się sprawuję, jakie postępki moje są. Ale to opuszczając na ten czas, nie swoją, jedno samego urzędu tego koronnego W. M-ciom wszech krzywdę przekładam, nie wątpiąc, że W. M. nie dopuścicie i prawa i zwyczajow i dobrego pospolitego w nim naruszać.

---

ss) *w 4:* zmniejszono — tt) *w 4:* A jeśliby sobie kto tym brał do tego praetext — uu) *w 4:* sam u mnie — ww) *w 4:* tak czwartoletnim po przejechaniu od Pskowa chciałem — xx) *w 4:* zgubą.

[1]) *Datę tego pisma da się określić tylko w przybliżeniu. Zostało ono napisane po konwokacji a przed sejmem elekcyjnym 1587, czyli po 9 III 1587 a przed 29 VI 1587, raczej jednak z końcem marca, lub w kwietniu, gdyż Zamoyski napewno nie chciał być długo dłużny odpowiedzi Zborowskim. Wywołały to pismo przebieg sejmu konwokacyjnego dla Zamoyskiego wrogi, a zwłaszcza mowa Andrzeja Zborowskiego, marsz. nadwornego przeciw kanclerzowi ogłoszona przez* Żegotę Paulego *w* Pamiętnikach do życia i sprawy Samuela i Krzysztofa Zborowskich, Lwów 1846 nr XXV. *Mowę tę Zborowski wygłosił 26 lutego* (Scr. rer. pol. XI s. 21—3). *Heidenstein wyraźnie pisze że* „non multo etiam post", *t. j. po zamknięciu konwokacji został kasztelan inowłodzki wysłany przez arcbp. Karnkowskiego do Zamoyskiego. Heidenstein dobrze poinformowany streszcza odpowiedź Zamoyskiego.* (Reinholdi Heidensteinii, Rerum polonicarum ...libri XII, Francofurti ad Moenum 1672, s. 247). *Potwierdza to przypuszczenie, że pismo to, jak wyżej wspomniałem, powstało z końcem marca, lub w kwietniu. Por. streszczenie obrony Zamoyskiego, z błędnym oznaczeniem czasu jej wypowiedzenia rzekomo na konwokacji* (Niemcewicz J. U., Dzieje panowania Zygmunta III, Kraków 1860, t. I. s. 11—14).

[2]) *Szymon Szczawiński, kasztelan inowłodzki, stronnik Karnkowskiego, ale przeciwnik Zborowskich.*

[3]) *Zdaje się mowa tu o Macieju Drzewickim, kanclerzu w. kor. i arcbp. gnieźnieńskim (1467-1535), ale głośna jego sprawa sądowa była nie o crimen laesae maiestatis, ale o defraudację, a sprawa toczyła się za bezkrólewia w r. 1501, a nie przed Zygmuntem I.* (Władysław Pociecha, Maciej Drzewicki, Polski Słownik Biogr. t. V).

[4]) *Mowa o zarzutach przeciw Krzysztofowi Zborowskiemu na sejmie 1585* (Por. Scr. rer. pol. t. XVIII, Dyaryusze sejmowe r. 1585, wydał Al. Czuczyński, Kraków 1901).

[5]) *Na sejmiku proszowickim 7 XI 1584 wypowiedział Krzysztof Zborowski głośną mowę oskarżycielską przeciw Zamoyskiemu* (Scr. rer. pol. XVIII s. 365—7).

[6]) *Niemojewski Jakub* (Scr. rer. pol. XVIII passim).

[7]) *Andrzej Zborowski, marsz. nadw. kor.*

[8]) *Wojciech Baranowski, podkanclerzy kor., biskup przemyski.*

[9]) *Jan Dzierżek, kuchmistrz Zamoyskiego, drugi obok Zamoyskiego oskarżyciel Krzysztofa Zborowskiego na sądzie sejmowym 1585, któremu tenże zarzucał, że go chciał otruć.* (Tichý Josef, Zápas Jana Zamojského ze Zborowskými v letech 1582—1585, Praha 1937, wedle indeksu).

[10]) Heidenstein Reinhold, De bello moschovitico commentariorum libri VI, Cracoviae 1584.

[11]) *Jan Zborowski, kasztelan gnieźnieński, odniósł 17 IV 1577 wspaniałe zwycięstwo nad zbuntowanymi Gdańszczanami pod Tczewem, nad Lubieszowskim Jeziorem.*

[12]) Rzeczycki Andrzej, Accusationis in Christophorum Sborovium actiones tres, Cracoviae 1585. *Rzeczycki był instygatorem w procesie Krzysztofa Zborowskiego. Również i jego praca, podobnie jak Heidensteina Komentarze, miały być na mocy uchwał konwokacji skonfiskowane.*

[13]) *Andrzej Zborowski.*

[14]) *Chodzi o egzekucję dekretu banicyjnego przeciw Samuelowi Zborowskiemu, na którym się opierając Zamoyski stracił Samuela.*

[15]) *Andrzej Opaliński.*

[16]) *Mowa tu o kasztelanie podlaskim, Marcinie Leśniowolskim, który próbował po mowie Andrzeja Zborowskiego bronić Zamoyskiego. Słuszność przytoczonych tu okoliczności przytacza dyjarjusz sejmu konwokacyjnego* (Scr. rer. pol. XI s. 24).

[17]) *Mowa o Stanisławie Żółkiewskim późniejszym hetmanie* (Por. Scr. rer. pol. XI. s. 23, 29, 38, 41, 42). *W czasie całej konwokacji mężnie bronił Zamoyskiego, zwłaszcza w sprawie*

prerogatyw urzędu hetmańskiego. Scena z czekanem odbyła się 3 III (j. w. s. 43). *Wyjazd Żółkiewskiego z Warszawy nastąpił 5 III, o czem ciekawe szczegóły podaje diariusz konwokacji* (j. w. s. 46).

[18]) *Celbrat, od niemieckiego Zählbrett, tablica do liczenia pieniędzy, używana przez celników na cle* (Linde t. I).

6. Okazowanie wojsk Zamoyszczyków.[1]) 8 V 1587.

Arch. państwowe we Lwowie (Arch. akt grodz. i ziem. we Lwowie). Rel. castr. bels. t. 183, s. 381—2. Następne akty wymienione w przypisku 2, mieszczą się tamże na stronach 382—90.

Actum in curia Belsensi feria sexta in crastino Ascensionis Christi in coelum proxima anno D. 1587... ministerialis terrestris omnium terrarum et districtuum regni Poloniae generalis providus Chwiedko de Zerniki... una cum duobus nobilibus videlicet Floriano Dusza Podoreczki de Podhorcze et Eustachio Zwiarthowski eidem in efficatius testimonium adhibitis ...recognovit... quia... octava die Maii generosus Joannes Gosslawski, famulus Ill. et Mag-ci Joannis Zamoyski regni Poloniae cancelarii... tenutarius bonorum Moysa dicta Padwiesz alias Padauer in ducatu et terris Liuoniae de eidem ac aliis omnibus per ipsum ubique locorum habitis iuxta litteras confoederationis generalis Warszoviae nuper laudatus cum exercitu suo vario genere armorum tamquam contra hostem patriae instructo in sua persona et famulorum suorum extra civitatem Belzensem in loco consueto publico sese commonstravit et personaliter sistit... [2]).

[1]) *Okazowanie naznaczała konwokacja warszawska konfederacją z 7 marca 1587. Termin po województwach i ziemiach wyznaczony był na 8 maja.* (Vol. leg. II 1060).

[2]) *To samo okazowanie* (lustratio, monstratio) *wykonali następujący słudzy* (famuli) *Jana Zamoyskiego:*

a) Jacobus Jankowski de bonis suis oppidi Lipno tenutarii et villis Jankow, Grabow et Strzebowce.

b) Martinus Kiermański, incola districtus Łomzensis terrae Siracziensis de bonis suis villae Wrzeszenicze in terra Siraciensi districtus praefati tenutae suae.

c) Joannes Węgliński de bonis suis villae Niełasicze in terra Leopoliensi.

d) Paulus filius Jacobi Cieciszewski de bonis suis in terra Warszoviae et districtu Czernensi de villa Okunin et Vola Okunska in praefato districtu consistentibus.

e) Nicolaus Sarniczki incola districtus Krasnostauiensis de bonis suis villarum Lipae et Zakłodzie.

d) Joannes Sorcz capitaneus Kissouiensis incola terrarum Prussiae districtus Kissouiensis palatinatus Pomoriae.

e) Joannes Kiniczki iudex castren. belsen. in villis Zabcze, Bezchów et Sobieczow.

f) Andrzej Jabłoński, stolnik ziemi podlaskiej, podstarości bełski z dóbr swoich w ziemi podlaskiej.

g) J. Zamoyski, kanclerz i hetman, poczty husarskie, strzelców jezdnych i piechotę.

7. Ślad instrukcji Zamoyskiego dla komisarzy wojskowych. 14 VI 1587.

Bibl. Ord. Zamoy. S. S. III t. III nr. 13. Sama karta bez listu z tytułem: Kopia instrukcyi ty kommissarzom, którzy mają żołnierzom pieniądze dawać we Lwowie; *z notą:* s 14 Junii 87.

8. Sonntag Emeryk do arc. Ernesta. 17 VII 1587.

Próby pozyskania kanclerza dla kandydatury Ernesta, przez przedłożenie mu kompromisowej formuły w sprawie Zborowskich. Próby pozyskania Zamoyskiego przez Mikołaja Wolskiego, Spytka Jordana. Sonntag u Zamoyskiego. Kontakt Sonntaga z Maciejem Logau. Posłowie arc. Ferdynanda u Zamoyskiego. Spytek Jordan i Prokop Pieniążek naciskają kanclerza, aby wypowiedział się co do kandydatury na tron. Wykrętna odpowiedź Zamoyskiego. Spytek Jordan opowiada się za Ernestem i prosi o pieniądze na agitację. Leśniowolski wpływa opóźniająco na decyzję kanclerza. Akcja arc. Maksymiljana i Macieja. Pisma arc. Ernesta doręczone stronnikom.

Archiwum Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica, Oryg.

Was die Instruction mir [1]) vom E. F. D. durch den Herrn Secretarii Vesternacher [2]) mir zugestellet hab ich selbst in eigener Person dem Herrn General u. Grosskanzler was den Artikel die Herrn Zborowsky antreffend zugestellet und selbst lesen lassen; sonst wär unmöglich gewesen ihm auf diese Seiten zu persuadieren, wann ers nicht selbst gelesen undt augentscheinlich gesehen, dem er das Insigill E. F. D. so auf Gedenk und die Inscription des Titels und Namens etlich mal gelesen undt angesehen mit grossen Fleis das hin undt wieder ante et retro et iam adhibitis perspitiis gewendet undt darauf mir formalibus verbis ein Antwort geben: „Ego lubenter ista intelligo a D. Vestra, sed dabo in hac re meditatius responsum, et poteritis me quando volueritis convenire". Herr Wolsky [3]) hat zwar auch mit ihm [4]) Handlung gepfleget allein nicht personali congressu sondern per tertiam personam, den Herrn Voywodzicz Rusky seu pallatinidem Russiae, den Herrn Solikowsky [5]), seinen Schwistersohn und weil man es ja an ihm nicht wagen wollen, hab ich vermittelest des Herrn Jordan Spitek [6]) und vor mich selbst, weil ich ihm a tempore profectionis in Gallios [7]) bekannt gewesen bei ihm andenket, welches ihm für angenehm gewesen undt hat mich dahmahl bei sich an der Taffel behalten, ich hab auch solches des anderen Tages alsbald E. F. D. Herrn orator Mattes Logau referirt, welcher mir

alsbald (sowohl Herr Wolsky) nicht verhalten, das von E. F. D. Schreiben ankommen etwas specialius sich gegen den Herrn Grosskanzler zu erklären, quantum ipsi conferenda, nec non ulteriorem aliquam declarationem si foret necessarium, welches auch also von mir volzogen worden, so ist eodem die ad vesperum das ist den 13 Julii circa vesperum des Erzherzogen Ferdinandum orator zum ihm ins Lager kommen und in die 2 Stunden mit ihm conversiret, soll aber (wie ich in secreto bericht E. D.) den Erzherzog Maximilian commendirt haben.[9])

Gestern dann aber hat Herr Jordan Spitek Herrn Pinonzek starosta zu Wenden und judex Livoniae, welcher suffragia omnium ordinum et statuum totius Livoniae, wie ich seine besigelte Instruction deswegen sammt der plenipotentiae zu votiren auf E. D. *[gesehen]*, hat den Herrn Canczler etwas auffreget um klare resolution, weil es ja die Zeit erfordert, angehalten, hat er ihnen diese Antwort geben: Er künde und wolle nicht anderer Partei sein, als sie wären, bitte allein um ein kleine Geduld damit die Sach noch etwas in silentio gehalten würde, den der nuntius apostolicus [11]) würde als heut dato deswegen bei ihm sein, da wolle endlich mit ihm schliessen, solches hab ich auch also aus Gutbedenken des Herrn Jordan dem Herrn Orator [12]) referirt. Und gehen also noch Gotlob die Sachen noch ziemlich vom statt, den der Grosskanczler ohne diese Leut, praesertim hoc tempore nicht sein kann. Herr Jordan erklärt sich auch für E. D., dass er für seine Person kein Geld zu diesen Acten begehre, thue es allein ipsius boni publici und pietatis causa, allein propter plura suffragia nobilitatis, wann es zum treffen kommt coëmenda opus fore nervo pecuniarum, denn bisher vom Herrn Wolsky deswegen (so viel ihm und den seinen Bewusst) nicht extendirt worden...

Die Königin durch den Herrn Lesznowolsky castellanum in der Podlaschia [13]) hat bishero per promissa u. andere rationes den Herrn Kanczler aufgehalten, dass er sich tardius resolvirt...

Erzherzog Maximilian (welches ich in secreto vormelde) soll dem Herrn Kanczler durch Schreiben alle vacantias in Russia, Podolia, Volhinia zugesagt haben. Erzherzog Matthias (wie ich bericht) soll auch dem Kardinal Bathory grosse Zusag's und ein stattlich Einkommen gethan haben, darauf vormeinen die Unsrigen: mann soll auch denselbigen provission und beneficia tam in hoc Regno, quam alibi per occasionem zusagen, den durch ihm kann man mitlerweil Transylvanicum bekommen so sei ohne das sein Geschlecht, Bruder und Verwandte dermassen qualificirt Nothdurft und und Gelegenheit dienen kundthen...

Die Schreiben von E. D. durch den Herrn Spitek zu überantworten sind zum theil schon überliefert, żum theil noch nicht, weil etliche dersel-

bigen bis dato nicht ankommen und werden etlichen als dem Unter-starosta zu Krakau [14]) nach Haus geschickt werden.

[1]) *Emeryk Sonntag, bliżej nieznany wysłannik Ernesta na elekcję 1587 r.*

[2]) *Sabastian Westernacher, nadworny sekretarz arc. Ernesta, radca cesarski, był później w latach 1590 i nast. wielokrotnie używany przez Ernesta do tajnej akcji, zmierzającej do osiągnięcia tronu polskiego.* (Lepszy K., Rzeczpospolita Polska w dobie sejmu inkwizycyjnego, Kraków 1939, s. 107).

[3]) *Mikołaj Wolski, stronnik wówczas arc. Ernesta, cesarski podczaszy, starosta krzepicki, późniejszy marszałek w. kor. Odbył on przed elekcją na prośby Zamoyskiego i Marcina Leśniowolskiego podróż do Pragi.* (Ciampi, Rerum polonicarum... libri, s. 19).

[4]) *T. zn. Zamoyskim.*

[5]) *Oczywiście mylka. Chodzi tu nie o Solikowskiego, ale Stanisława Żółkiewskiego, wojewodzica ruskiego, krewniaka hetmana, późniejszego hetmana.*

[6]) *Jordan Spytek, wpływowy przywódca szlachty krakowskiej, stronnik habsburski i zwolennik Zborowskich.*

[7]) *Podróż z r. 1573 po Henryka Walezego w której uczestniczył młody Zamoyski.*

[8]) *Maciej Logau i Altendorf byli oficjalnymi posłami arc. Ernesta na elekcję 1587 w Polsce* (Schweizer, o. c. s. XXVI).

[9]) *Posłami arc. Ferdynanda na elekcję polską byli hr. Karol von Hohenzollern und Sigmaringen oraz Zacharjasz Geizkofler. Który z nich 13 lipca odwiedzał Zamoyskiego, nie wiemy.*

[10]) *Prokop Pieniążek, starosta wendeński, stronnik Zamoyskiego, głosował na elekcji na Piasta, wymieniając kanclerza, a gdyby ten nie przyjął wypowiadał się alternatywnie na Zygmunta szwedzkiego* (Scr. rer. pol. t. XI s. 111).

[11]) *Annibal z Kapui.*

[12]) *T. j. Maciejowi Logau.*

[13]) *Marcin Leśniowolski, stronnik Anny Jagiellonki a zarazem Zamoyskiego. Z ramienia Anny podróżował przed elekcją do Szwecji,* (Lepszy, Walka stronnictw, *wedle indeksu*).

[14]) *Achacy Jordan z Zakliczyna był w r. 1587 podstarościm krak.* (Akta sejmikowe województwa krakowskiego, tom I, wyd. Stan. Kutrzeba, Kraków 1932, s. 128).

9. Ajent habsburski w Polsce do Rudolfa II. 19 VII 1587.

Układa się „ein heimliche Practic", *aby Zamoyskiego pchnąć ku Austrji. Dotąd kanclerz udawał i nie trzeba mu wierzyć. Otóż maksymilianiści mają krzyczeć, że chcą tylko Maksymiliana, a ernestowcy tylko Ernesta. W tajemnicy maksymilianiści mają starać się, by Zamoyski im na przekór i na złość przeszedł na stronę Ernesta i chcą kanclerza przekonać, że nic gorszego dla nich nie mógłby zrobić, jak zgodzić się na Ernesta. Gdy na elekcji Zamoyski wspomni o Erneście, maksymilianiści z aklamacją będą domagać się Maksymiliana, aby tym goręcej przypadł do Ernesta. W tym momencie maksymilianiści zgodzą się na Ernesta.* „Diese Practik ist gewiss und ist das Netz mit welchem der Kanczler soll in Österreich geruckt werden". *W tym celu pokazano Zamoy-*

skiemu pewne „dekreta“ *Ernesta przeciw promotorom Maksymiliana* [1]*) i zapewniono, że przy Erneście miał będzie* „guten Platz“. *Ernest ma za sobą wielu kancelarjan, bez których Zamoyski jest* „vana sine viribus ira“.

Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Polonica, Oryg.

[1]) *Por. Sonntag do Ernesta z 17 VII 1587* nr 8.

10. Odpowiedź Zamoyskiego Zborowskim na sejmie elekcyjnym.

[22 VII 1587.] [1])

Stanowisko kanclerza wobec prób pojednania ze Zborowskimi. Ich skrypty. Sprawa Samuela. Sprawa Krzysztofa. Zarzuty przeciw kanclerzowi na konwokacji. Rozsiewanie o nim wieści na elekcji, że Siedmiogrodzianina chce siłą na tron wprowadzić. Jego siły wojskowe na elekcji. Żąda jednakowego dla siebie prawa i poszanowania urzędu hetmańskiego.

Biblioteka Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, rkp 638, k. 136b-144. Kopia współczesna, bardzo poprawna, z wyjątkiem interpunkcji, która jest całkiem dowolna i błędna. Tą samą ręką co wydany przez A. Sokołowskiego, diariusz sejmu elekcyjnego w Scr. rer. pol. t. XI. *Skrypt Zborowskich złożony na elekcji p. t. „Skarga panow Zborowskich“, na który częściowo odpowiedzią była ta „Odpowiedź“, znajduje się w tymże rękopisie, jako poprzedzający naszą „Odpowiedź“, kopja* (k. 134-136b). *Polskie streszczenie „Odpowiedzi“ mieści się w Archiwum Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu (Polonica, kopia współczesna w końcu pliku dodatkowego).*

Respons J. M-ci pana Jana Zamoiskiego hetmana i kanclerza koronnego.

M-ciwi Panowie. Dwoje od tamtej strony wniesione jest do W. M. pismo. Pirwsze trochę dawniej, drugie w przeszłą sobotę [2]). Na to tam dawniejsze, ktorem powolnosć swą w sprawie swej ze mną W. M. przekładali, krotko kilkiem jedno słow dałem był ustnie odpowiedź na Pany Ich M. jednacze [3]), ktorzy w tej sprawie miedzy nami chodzili, referując sie, abyście beli W. M. od nich o mojej też powolności, jakom od żadnych słusznych rzeczy być nie chciał, sprawę wzieli. Uczyniłem to, żem tak krotko dał te odpowiedź dla tego, [że] Ich M. P. jednacze jescze beli nie złożeli z siebie tej sprawy, jescze w niej chodzili, abym folgując tym barziej pokojowi, ktory rozumiałem im mniej w mowach exageracjej beło, tymby rychlej dość mogł, co też od zdania Ich M. P. jednaczow alienum nie beło. Teraz podaniem drugiego pisma, na oboje zaraz daje respons dostateczniejszy, ktorego prosze, abyście W. M. miłościwie przesłuchać raczyli. O powolności swej dawali W. M. w pirszym skrypcie sprawę. Krotce, co do tego czasu działo sie w tych wszystkich rzeczach miedzy nami, przypomnie, abyście stąd W. M. obaczyć raczyli, jakową ja wszędzie o siebie też powolność

pokazował. J. M. pan Wojewoda Sendomirski, ktory z J. M. Panem Bieckim wziął to był przed sie, aby te rzeczy miedzy nami do uspokojenia przywiedli po konwokacjej przeszłej, napisał był do mnie wiodąc mnie do tego, żebyśmy sie w nich znieść mogli. Dali i to beli znać, od strony I. M-ci te deklaracją mieli i z poleceniem tego przeciw ktoremu dekreta wyszły. Druga sprawa (aby snadnie już przyczyny do dissenzjej nie zostawały) mogła być na R. P. pusczona. W czem wiedzą I. M., żem sie dosyć powolnym pokazował i tam gdzieby sie I. M. zdało nas dla tej sprawy zezwać, stawiciem sie obiecał. Co przyjeli I. M. ode mnie wdziecznie i potym długo te rzeczy kołysącz napisali mi, żebym do Garwolina[4]) sie stawił ad vigesimam quintam Junii. Druga strona miała być w Czersku[5]), a Ich M. jezdzić miedzy nami. Ja dogadzając commoditati Ich M., aby sie im daleko trudzić nie przychodziło, obiecałem stawić sie na ten dzień, jako Ich M. chcieli, w Wildze[6]), przez Wisłe jedno od Czerska, i uczyniłem tak, ale, iż druga strona nie przybyła, znowu I. M. chcieli, abym sie w Karczewie[7]) cokolwiek był zadzierżał. Uczyniłem i to i z Karczewa wyjechawszy w polu przed Warszawą także zadzierżałem sie, czyniąc we wszytkim dosyć, co Ich M. po mnie mieć chcieli. Tu do Warszawy przyjechawszy, gdy I. M. i z dawnego swego przedsiewzięcia i za zleceniem W. M. dalej w tej sprawie postępowali, nigdy mie spornym niwczem nie znali, co mi pewnie Ich M. przyznają. Zdało sie Ich M., aby beli pismo pewne około stanowienia tych spraw miedzy nas podali, a tego strona tamta przyjąć nie chciała; ukazane beło potym Ich M. panom radom, podobało sie. Ich M. słali z tym do strony, aby przestała na tym, nie chciała, skąd łacno W. M. obaczycie, czyja w tych sprawach wieksza beła powolność[8]). Co z tamtej strony beło przypominano, że na postanowieniu sposobu uspokojenia tego na konwokacjej napisanem przestać chcieli, jam na konwokacjej przeszłej nie był. Imo wiadomość moję, imo propozycją po sejmikach rozgłoszoną, był tam wniesion ten skrypt, mnie, ktorym do tego należał nie obwieściwszy i nie przyznawszy, jakom tedy nic nie wiedział o nim, nie bełem do niego przyzwan, z samą tylko stroną[9]) tam to o mnie traktowano, ona go sobie gwoli, jako sie jej zdało, proponowała, ona jako chciała i ktorym kształtem *(s)* chciała, przymowała, tak by iniquum beło mnie bez tego wszytkiego, pod to, co bez wiadomości mojej z jedną stroną jest uczyniono, jako pod jarzmo podawać i jeśli sie pod to nie poddawam, pewienem, że mi nikt tego za złe mieć nie będzie. A iż i to przypominają za jednę powolność, że pozwalali, aby mi obrony prawne beły zachowane, nie trzebać mnie tego pozwalać, czego mi prawo pozwala i co każdemu szlachcicowi służy, bo toż pewnie i mnie służyć ma; jakom ja prawa bez kładzienia żadnych nowych na mie obligow winien być posłuszen, tak od jego beneficia ekskludowan być nie mogę. Dalej na

to, co w tamtym skrypcie przypominają, tak krotce powiedam: ta sprawa wszytka, albo sprawy mają być albo dla pokoju, albo dla przestrzeżenia prawa przedsiewzięte. Jeśli dla pokoju, czemuż nie cale wszystko? czemu zostawiać co nazad? czemu jedno tylko zajednywać, a drugie przed sie o co by sie wadzić, zostawować? Jeśli też dla ostrzeżenia prawa, co być ma nieukiem i zagmatywaniem, w tym trzeba postępować, boć tu idzie o rzecz niemałą, o dekreta, aby tem kształtem nie beły labefaktowane, jako sejmowe, tak i trybunalskie, ktorych tenże jest warunek. Cożby beło w R. P. swietobliwego? jakoby kto beł czego pewien, gdyby rzeczy osądzone, wątpliwość takową, żeby hukiem zagłaszane być miały, wwodzone beły.

Co sie krolewskiego albo z instigatorem dekretu dotycze [10]), chcecieli W. M. tę sprawę wziąć przed sie, wezmicież W. M. proces, ktory sie w niej dział. Wszak jest w ksiegach tutecznych warszawskich. Każcie go W. M. publice czytać, przypatrzcie sie mu W. M. dobrze, bo jeśliby dla jakiej excepcjej, ktoraby sie zdała komu być skaźna, miało i principale być zagmatwano, nie wiem jakoby to mogło być słusznie. Trzeba uważyć dobrze pirwej wszytko co tam jest, tak to co się osoby krola J. M-ci nieboszczyka dotyka, jako i to co Rzpltej strony moskiewskiego. A w sprawie zasie ze mną i z Dzierzkiem [11]), to iż są inter privatos, mają swoje własną drogę z ktorej gdyby sie zrażać miały, wielkieby absurda sequerentur i końca by nigdy nie beło w żadnych sprawach, gdyby tem kstałtem chciał każdy w nich postępować. Albo na koniec abyście W. M. znali mnie studiosum tego wszytkiego, coby jedno do uspokojenia R. P. należało. Zdali sie to W. M. niech będzie do tych wszytkich in genere spraw dan glejt ad illum actum, z zamierzonym czasem temu, o ktorego idzie. Niech przyszły pan, ktorego nam P. Bog będzie dać raczył na sejmie uznawa onych. Mam za to, żeć tu już na mej powolności nic nie schodziło, ani schodzi, bo jeśli o kompozycją idzie nie bełem od niej, jedno cale i chrześciańskie; nie zajzrałem poratowawania, ostrzegając jednak pewności rzeczy osądzonych, ostrzegając sequelle. Jeśliby też prawne uznanie raczej sie zdało, jedno niech swym porządkiem idzie, nie hukiem, ani aklamacjami, nie fakcjami. W sprawie krolewskiej niech będzie proces przeczytan i wszytkie rzeczy w nim uważone, albo jakom wyższej powiedział, przyszły pan recognoscat i uzna. Zaś w sprawie prywatnej, niech trybem i drogą własną będzie zachowano, a na mnie sie prawo nie psuje, ani osobne, ani niezwykłe stanowi.

Na pirwszy skrypt to beło com odpowiedzieć miał. Wtorego nie mogłem mieć na piśmie, ale co mie trochę to stąd, to z owąd o kontentach jego doszło, gdyżem sam dogadzając wolej, zdaniu W. M. w radzie nie był, na tę jako będę mogł nakrocej dam respons. Przypominała snać naprzod strona tamta o chęci swej przeciw R. P. Mogę i ja słusznie przypomnieć,

żem całą zawżdy i prawdziwą chęć oddawał i oddaję ojczyźnie swej. Nie chce nic sobie arrogować i sam sie zdobić, ale iż ludzie mnie niechętliwi hydzą mie i sprawy me jako nabarziej mogą, czemu ja też przypomnieć nie mam, żeć jednak in infirmatate mea, za błogosławieństwem Pana Boga Wszechmogącego służałem tak R. P., jako dobremu jej synowi należało, z rozmnażaniem i sławą jej służyłem na urzędziech swych, jako dobremu człowiekowi przystało. Nie biegałem za kwesty i pożytki i tych ktoremi właśnie należały, ustępowałem tem, co mi prac moich pomagali i tu teraz na to miesce przyjechałem, da Pan Bog z tą chęcią, abym służył ojczyźnie, abym służył pospolitej wolności, cale życzliwie i ze wszelaką uprzejmością. Wiele o sobie powiedać i zalecać sie nie chcę, efekt pokaże i rzecz sama. Wiem, że mie podawano i podawają rozmaicie do W. M., o czem na swem miejscu przypomnie. Jedno teraz trochę tego tknę, że mie udają, jakobym na pany Batore praktikować miał o krolestwo i chciał to przez moc otrzymać. Co pokazać sie nie może i nie jest żaden, coby mię w tym przeszlakował, owszem tak sie deklaruję W. M., że nic o tym nie myśle. Inaczej mie nie doznacie i nie dajcie sobie tym oczu zamydlać. Acz mam powinowactwo z domem p. Batorow, ale wiem com powinowactwu powinien a co ojczyźnie i w czem onem chęć powinną, a w czem ojczyźnie fidem et integritatem mam oddawać. I tu na koniec mogłbym był nie przyjeżdżać, a zostawszy przy obronie granic na tem przestawać, coby był Pan Bog dał w serca W. M., bym sie był na to nie oglądał, aby to co mi sie działo na konwokacjej, stanowienie na mie praw, derogowanie urzędowi i insze rzeczy i tu na tym zjeździe także sie nie działy. Przeto nie raczcie W. M. o mej pewnej chęci ku dobremu R. P. nic wątpić, owszem tego być pewni, że ją rzeczą samą W. M. i teraz i zawżdy poznacie. Wspominano dalej w tym skrypcie krola J. M-ci pana zmarłego. Życzyłbym był, aby inaksze to było wspominanie, jako tego, ktorego postępki beły szczere, cnotliwe i ktory dobrze sie R. P., sławie i rozmnożeniu jej zasłużył. Także i samem, od ktorych tak bywa wspominan, czynił dosyć nie małe dobrodziejstwa i podobnoby był miasto wdzięczności czego inszego nie znał i wietsze by był mogł czynić. Przypominają armatum iudicium i siem [12]). A tego nie przypominają, jakie beły z drugiej strony przed sejmem apparaty, jakie bonty i zbiory, jako na sejmiki niektore przyjeżdżano, jako sie zachowano, jako na siem nakoniec sie stawiano, z jakim zbiorem i armatą, i winą, że też Pan na taki huk miał jakąkolwiek ostrożność koło siebie, ale, aby tam miał być kto oppressus, nie może nikt tego powiedzieć, wszak swobodnie każdy sentencją swą przynosił, a nic się nie stało nikomu. Nakoniec nieboszczyk pan Niemojewski [13]), ktory mowił, aza odniosł co takiego? aza nie swobodnie mowił? aza mu to co wadziło u Pana? Owszem, w sprawie i akcjej krwie jego sy-

nowca rodzonego aza niesłuszny zanim dekret sie stał? Co krolowi J. M-ci imputują, daleko znaczniej od samych na przeszłej konwokacji sie pokazało. Czekan za posłem wycisnion, fukami senatorowic, gonion poseł, gdy odjeżdżał, przez ludzi zbrojne [14]). Wspominano potym siła sprawę exekucjej dekretu Henrykowego, ktorą urząd krakowski uczynił [15]), a nie wspominano zamordowania zacnego senatora domu starożytnego, Wapowskiego [16]), z matki Tęczyńskiej, pod bokiem krolewskim, na zamku, na sejmie, uczynionego. Nie wspominam dekret, ktory tamże na sejmie wyszedł, a wyszedł nie z takową surowością, jako prawo pokazowało, co ludzie na ten czas obruszało. Więc i ten, choć już jakikolwiek, musiał dymem wyniść i w niwecz pość? Część go de confiscatione inkludowano, że on przed sie swe dobra trzymał i druga część miała *[być]* już inkludowana, ale zgoła lekce być poważona. Coż by beło po tym dekrecie, jeśli nie miał być exekwowan? co po tej samołowce na urzędy? jeśli sie go exekwować nie godziło. Czy takie urzędy mają być, ktoreby na wielkie i możne przez spary patrzyli, a jedno na chudę powinność urzędu swego exekwowali. Powiedają, że miał listy od krola, że bywał u krola. To więcej aggravat. Samiż w tym winni, że pana, ktory jescze z pośrodku praw naszych nie był wiadom, nie informowali, iż to być nie miało, że go przywodzili sami, że wiecej dawali miłości krewnej, niż temu. Co i ukazowałem, że to być nie miało, ale mimo to zaś wszytka R. P. na sejmie warszawskim mowieła sie beła za to? Wierze, że sie tu najdą miedzy rycerstwem ci, ktorzy na on czas posły będąc chodzili do krola J. M. upominając sie exekucjej tego dekretu, i za ich instancją wydane beły mandaty do starostow, aby go imali i jako osądzonego karali. Coż jem tedy urząd winien, że powinności swej uczynił dosyć. Jeśli iura humanitatis requirunt, i w tem pewnie na mnie nic nie zeszło. Kiedym starostą krakowskim został, upominałem, prosiłem, aby w jurisdicjej mojej nie bywał, opowiedałem sie: sumnienie moje nie może mi dopuścić prze spary na to patrzyć. Mam świadka J. M-ci pana Marszałka Koronnego [17]), żem przezeń do Pana Gnieźnińskiego [18]) to wskazował, a wskazowałem w barzo dobrej z nim przyjaźni będąc; a tożem i sam potem mowił z panem Marszałkiem Nadwornym [19]) i przez pana Piotra Kazimirskiego tożem do niego wskazował we Lwowie. Potym w Lublinie upewnił mie Pan Gniezniński, że bywać nie miał. Czyniłem tedy quod erat humanitatis, żem przestrzegał, — lekce to ważono. Gdym ja na sądzenie rokow do Krakowa jechał, ktorem był obiecał we dwanaście niedziel sądzić, uprosiwszy sobie u rycerstwa, aby mie dla dalekości drogi wypuścili z jednych, on za mną sie puścił, choć go przestrzegano w Rusi, aby tego zaniechał, wyjechał imo prośbę i napominanie moje w jurisdycją moję, nastąpił mi na sumnienie i przysięgę moję. Cożem miał czynić? Czy miałem dopuscić mu zelżyć na osobie swej urząd

R. P., prawo podeptać i czynić coby chciał przeciwnie, jako czyniwał, przeciw inszym i przeciwko urzędowi memu, gdym beł sam na służbie R. P. w Moskwi? — pusczam to na każdego bacznego uznanie.

Przypominają i wkładanie rycerstwa ziemie krakowskiej cum fidei iussione. Barzo bym ja był sobie życzył, aby był kto wziął to na sie, że miał do sejmu na zamku dotrwać. Ale ani od jednego nie potkano mię z tym, jedno jedna osoba z tem sie raz obżałowała, żeby żołd kilkiem dziesiąt pieszych coby go strzegli zastąpiono od przyjacioł jego; gdy do mnie J. M. pan Podkomorzy Sęndomirski z drugiemi niektoremi przychodził, pytałem go, miałli co więcej w poruczeniu od nich, nadziewając sie, że mi podać miał co około zatrzymania go. Powiedział, że nimam i przydał to, że już i tych nie masz, od ktorych był posłany, i on sam już też prosto do majętności swej jedzie. By mie beło potkało co słusznego, chociem już wiedział wolą krola J. M-ci za przyjechanim komornika, nie zaniechałbym był znowu do krola J. M-ci posłać i sam sie w to włożyć. Lecz gdy dalej tych rzeczy zaniechano, jedno z groźbami, skalowanim, paskwiluszami narabiano, ja zatym postąpiłem do tego, do czego prawo ukazowało i wola krola J. M-ci przystąpiła, czyniąc dosyć bez respektu żadnego powinności urzędu swego. A iż o tym wzmiankę czynią, żem ja posługi jego zalecał: gdyśmy beli w Moskwi, pod Łukami, używał mie w tym, abym mu dopuścił być w swym obozie; odkazałem mu, żem go nie mogł przypuścić, jako wyłączonego od prawa pospolitego, gdyżem go winien we wszem przestrzegać. Ale do szańcow, gdyby sturm miał być, żem go przypuścić chciał i życzyć mu przysługi u pana i R. P., jakożem życzył, bom widział, że z wietszą ochroną prawa by beło, gdyby on zatym był restitutus, niżeli będąc lekce miał dekret poważać i nawet starałem sie u Ich. M-ci panow z Tęnczyna, powinnych niebosczyka Pana Przemyskiego, jakoby do przejednania beli zezwolili. O złupienie domu szlacheckiego, snać też beła wzmianka [20]). Dalibog ci sie mi bezprawie w tym dzieje. Nie bawieć sie łupiestwy żadnemi, anim chciw na nie i z nieprzyjacielskich zamkow, ktore kiedy do ręku mych przychodziły, choćbym mogł, nicem jednak sobie nigdy nie przywłaszczał. Puszczałem to tym, ktorzy społem ze mną R. P. służeli, okrom więźniow sprzedniejszych, a dział kilku na pamiątkę służb mych za wolą krola J. M-ci wziętych, jużejem żadnej korzyści z tej wojny nie odniosł, choć wiem i czuje, co mie kosztuje. A tak niech mi tych łupow nie przyczytają, nic sie nad zwyczaj starodawny i przystojność w tym nie stało. Był także tych czasow Fiebron, szlachcic wywołany, a nie o taki mord osądzony, pojman w domu pana Mikołaja Sczekockiego, zacnego i starożytnego szlachcica, i skaran, i przy nim niektorzy, choć niewywołani szlachcicy pojmani i do więzienia wzięci, skarani także, ktorzy choć uboższemi beli, ale szlachcicami jednak, a prawo tak

ubogiemu, jako i bogatemu służyć ma. Już tedy W. M. baczyć możecie, żeć i strony prawa i strony aequitatem nic sie nie stało w tej sprawie kwapliwie. Strony dekretu przeciw drugiemu bratu, nie wiem, jako mię winować mogą. Bog wie, żem pokim mogł zatrzymałem pana, aby jako należy w tym postępował i te tam obrazy, te listy przywiodłem do tego krola J. M-ci niebosczyka, żeby był Panu Gnieźnińskiemu ukazał, aby wiec zatym on był tak rzeczom zabiegał, jakoby ukojone być mogły. Nie tylko mało o to dbano, ale i nowe exorbitancje przystępowały. Jednak krol J. M. niebosczyk postępował w tym dosyć z dobrym rozmysłem. Pirwej to włożył na pany rady i za ich zdaniem pozwać rozkazał. Na sejmie, gdy do rzeczy przyszło, bez pochyby by beło tego słusznie szukano, żeby był łaskę uczynił, jakoż to przed tym po kilka kroć krol J. M. w pewnych obrazach, za prośbą moją czynić raczył, w tej jednak sprawie nicem ja nie mowił, ani wotował, ale wiecej W. M., jako sie co w tym działo, boć publice sie działo, na sejmie in facie totius R. P. Nie kontradikował nikt temu ex senatu, jedno kilka posłow protestacją uczyniło; wojewodztwo żadne całe. Ale a to będziem mieć da Pan Bog pana, ktorego nic się sprawa ta nie będzie dotykała, niechże on uznawa na sejmie, stałali sie krzywda albo nie.

Stanowisko moje beło też snać przypomnione, także działa i ludzie. Strony stania mego tę daje sprawę W. M. Ci, ktorzy beli przy zawarciu przeszłej konwokacji, zaraz sobie pobrali i okupowali stania, gdzie sie komu podobało. Mnie, chociem zasłużył to, aby mnie wżdy i gospodami i staniem beło opatrzono, przedsie nie dostało, jedno jedna wiosczyna, przy ktorejem stanął; musiałem sobie sam budować, gdziebym sie skłonił i ci także, ktorzy są ze mną. Nie wiem co to stanie moje wadzić ma komu. Przyjechałem tu, da Pan Bog, spokojną intencją i spokojnem animusem, z bracią swą i z narodem swem Polaki, abo obywatelmi koronnemi. Ktemu pozwalałem i pozwalam na obwarowanie pokoju, jako sie zdało W. M., nie turbuję, zachowuję sie skromnie i statecznie, kiedy mi senat kazał przyjechać, przyjechałem spokojnie, ilekroć też zostać, zostałem. To jeśli też drudzy czynią, W. M. obaczycie. Przyjaciele i słudzy moi spokojnie sie zawżdy w stanowisku zadzierżywali i dotąd nie widzieliście W. M. mojemi uffy obtoczonego miejsca, na ktorym W. M. radziliście, i dalej, gdy mi pokoj i bezpieczeństwo będzie obwarowano, przyjeżdżać będę pacate, nikomu sie, da Pan Bog, nic ode mnie obawiać nie trzeba. Nie mam nic praejudicatum, nie przywiązałem sie ni do czego, z W. M. wszystkimi w tym, do czego Pan Bog serca W. M. bedzie skłaniał, przystępować będę skromnie i zgodnie. Niech mie inaczej nikt nie udaje. A co o działa przypominano, żebym ich z zamkow pozbierał i z sobą przywiozł. Poślicie W. M., oglądajcie, żeć nie mam jedno coś trochę polnej strzelby dla obrony swej i z zamkow nie brałem żadnej, ani mam; ukażę to

herby i napisy skąd co jest. Było i to wspominano, żem tu ludzie za pieniądze R. P. przywiodł. Mam niektore łaskawe przyjacioły z sobą, mam sługi, są pieniądze swoje uczciwie dostane z wniesienia małżonki swojej [21]) i z gardłowania swego, są więźnie, ktoremi wyswobodziwszy swoje, znacznych coś beło zostało. Miałem też trochę i z wysługi swojej od przeszłych panow, żadnychem za promocją krolom nie brał, ani biorę, własnemi swemi potrzeby swe odprawie, a nietylkom ludzi nie przywiodł za pieniądze R. P., ale swe własne obracałem po te czasy na potrzeby jej. Kto sie przypatrzy kosztom moim moskiewskim, kto potem wydatkom dla obrony ruskiej, mego własnego, a zwłaszcza pod ten czas, gdym jedno siedmset ludzi od R. P. miał, gdym o nieprzyjacielu słyszał za pieniądzem swoje roty przymował, ine wszytkie wojenne potrzeby odprawował, wszak mają W. M. podskarbie, pisarze polne, dadzą W. M. sprawę, jeślim co za to od R. P. brał, albo sie upominał. Więc i gdy to kto w to wejzry wiele intraty koronnej za mego urzędu sie przyczyniło, nie będzie mi wysługi mej zajzrał. Wieleby sie musiało pisać o każdej rzeczy sprawe W. M. dawając, co by i zabawiło i uprzykrzyło sie W. M. Tego jednak minąć nie mogę, czegom zaraz jescze Ich M. panom jednaczom na początku jednania podawał. To jest, iż mie ci panowie rozmaitemi obyczajmi hydzą i podają do ludzi. Chciałem, żeby i od tego i ta sprawa wzieła początek jawnie i jaśnie, tu in facie R. P., co rozumieją zadawali mi nie przez pisma, nie przez paskwilusze, nie przez lekkie osoby, ale sami Ich M. pany jednacze ukazali mi, żeby mogł stąd jaki rozruch urość. Ale ja proponowałem to Ich M-ciom, coby mieli przeciw mnie, mogą jednego dnia beze mnie przyść proponować to i na pismie podać, a ja także drugiego dnia bez nich przyszedszy dałbym także przez pismo sprawę, a sprawiwszy sie mogł bym też zasie ich o coby beło potrzeba popytać, gdyż to bywa wolno in rebus publicis legibus interrogari et interrogare, o co i teraz W. M. proszę. Możecie W. M. baczyć co mi sie dzieje, że nad to i co dzień to nowe comenta na mie bywają rozpuszczone i stąd do ludzi niewiadomych wychodze, przychodze. Powiedali, że moj list jakiś szkodliwy do pana starosty krakowskiego przejeli [22]). Niech go ukażą. Pusczano o mnie głosy, że sie zmawiam z Siedmigrodzany, że ich per fors na krolestwo wsadzać chce. Już sama rzecz to ukazuje, że nie; przejmowali listy moje do Siedmigrodzkiej ziemie, coż w nich naleźli? niech je ukażą. Wracono mi je, wziąciem ich dla tego nie chciał. Powiedają, że Turki praktykuję, powiedają, że przejęte są listy moje, pojmany człowiek z nimi. Roztrzęsiono to po wszytkiej Polscze. Niechże to tu ukazano będzie, niech listy proferują, niech człowieka stawią. O Angielczyku jakimsi głos roz-

puszczono. Czemuż nie będzie ukazan i stawion? Monstra na mie dziwne wnoszą, proszę, abyście W. M. temu nie dawali miesca. A to tu jesteście W. M. wszyscy, są i oni, niech sie tych rzeczy pewność pokaże. Jeślim przedłużeł proszę, abyście z łaską W. M. przyjęli. Mogłyćby sie dostateczniej jescze te rzeczy przełożyć, ale uprzykrzyć sie czasu W. M-ciom tracić niechcę. Rozumiejąc, iż [z] tego co sie W. M. przełożyło mogą W. M. aequitatem i powolności moje w tych sprawach uznać. Czego summa jest: jeśli sie kompozycja podoba, niech będzie cała, jeśli prawo, niech porządnie idzie, nie zagmatwając i zagłuszając rzeczy. W urzędzie hetmańskim jakie mi sie ubliżenie dzieje, nie jest W. M. tajno. Kazawszy mi zostać dla obrony ukrainej, w niebytności mej, nie przesłuchawszy mie, nie przypatrzywszy sie prawu memu, za instancją moich adwersarzow, ktorzy jescze doma beli sobie uknowali, ludzie służebne ku obrazie prawa pospolitego i krzywdzie mojej, komu inszemu poruczone. Do tego ludzie przywodząc wieściami o mnie rozpuszczonemi, ktorych pewność jaka beła, a to czas sam i rzecz sama pokazała. Prosze raczcie W. M. w to pilnie wejzreć, jeślić będzie wolno komu brać urzędy. In dicta causa pewnie ani duchowieństwa, ani dygnitarstwa, ani wysługi W. M. i na koniec ojczyzny pewne nie będą. Nie wątpie w tym, iż to W. M. już tak zahamujecie, że sie dalej pociągać nie będzie, czegom ja też gwoli R. P. i prawom, niosąc ten urząd na sobie, aby na osobie mojej nie był nisczony, deptan, przestrzegać jestem powinien i W. M. według przysiąg i powinności swych pewienem, że ostrzedz tego nie zaniechacie.

[1]) *Streszczenie tej odpowiedzi, z kilkoma zdaniami wręcz dosłownie powtórzonymi, znajduje się w Diarjuszu sejmu elekcyjnego pod dniem 22 VII. Zamoyski przyjechawszy ze swego obozu w kole senatorskim sam to pismo swe odczytał.* (Scr. rer. pol. XI s. 160—3).

[2]) *Pierwsze pismo Zborowskich nie jest nam znane. Drugie, przedstawione w sobotę, 18 lipca, t. j. «Skarga panow Zborowskich» znana z rękopisu Biblioteki Pol. Akad. Um. w Krakowie nr. 638, k. 134—136 b.*

[3]) *Celem zapewnienia spokojnego przebiegu elekcji, wojewoda sandomierski Stanisław Szafraniec z Pieskowej Skały i kaszt. biecki Mikołaj Firlej z Dąbrowicy starali się zapośredniczyć pomiędzy Zborowskimi a Zamoyskim. Obaj byli w dobrych stosunkach z oboma stronami i to ich predystynowało do przedsięwzięcia takiej akcji.*

[4]) *Garwolin, w woj. mazowieckim, po prawym brzegu Wisły, nad rzeką Wilgą, ok. 5 km od Warszawy, na trakcie lubelskim.*

[5]) *Czersk, w woj. mazowieckim, po lewym brzegu Wisły, na drodze pomiędzy Warką a Warszawą, 30 km od Warszawy.*

[6]) *Wilga, wieś przy ujściu rzeki Wilgi (prawobrzeżny dopływ Wisły). Odległość między tą Wilgą a Czerskiem wynosi w linii powietrznej 8 km.*

[7]) *Karczew, po prawym brzegu Wisły, 23 km od Pragi.*

[8]) *Potwierdza dokładnie te wiadomości o «jednaniu» Zamoyskiego z Zborowskimi nuncjusz pap. Annibal z Kapui. Dodaje szczegoły, że Zamoyski ma być 23 VII w Wildze (którą*

mylnie nazywa Wólką) a Zborowscy w Czersku, 2 mile od Wilgi. Żadna ze stron nie ma mieć więcej, jak 300 koni i 200 pieszych. Zamoyski zdaniem niechętnego mu Annibala «voglia la pace più in nome, che in effetto». *(Depesza z 23 VIII 87 w Tece Rzymskiej nr 42 Komisji Historycznej P. A. U.).*

Ponieważ do ugody nie doszło, toczyły się na elekcji 29 VII narady w tej sprawie u prymasa Karnkowskiego. Deputaci szlachty i senatu zabiegali ze wszelkich sił o pojednanie w dniach 4, 5, 9 sierpnia, ale bezskutecznie. Na rozkaz Rudolfa II próbowali tego dokonać 16 VIII posłowie cesarscy. (Teka rzymska 42 j. w.). *Pełno o tym wiadomości w Diarjuszach elekcji.*

[9]) *T. j. Zborowskimi.*

[10]) *Wyrok na Krzysztofa Zborowskiego z r. 1585.*

[11]) *Jan Dzierżek, kuchmistrz Zamoyskiego, jeden z głównych oskarżycieli przeciw Krzysztofowi Zborowskiemu w czasie sądu sejmowego 1585 r.*

[12]) *Sejm 1585 i sąd nad Krzysztofem Zborowskim.*

[13]) *Jakub Niemojewski.*

[14]) *Mowa o zachowaniu się Zborowskich na konwokacji wobec Stanisława Żółkiewskiego, przyszłego hetmana, syna Stanisława wojewody ruskiego, gdy młody Żółkiewski usiłował brać Zamoyskiego w obronę.*

[15]) *Egzekucja dekretu Henrykowego przez urząd krakowski, t. j. wykonanie przez Zamoyskiego, jako starosty krakowskiego, dekretu banicyjnego na Samuelu Zborowskim.*

[16]) *Andrzej Wapowski, kasztelan przemyski.*

[17]) *Andrzej Opaliński, marszałek w. kor.*

[18]) *Jan Zborowski, kaszt. gnieźnieński, najstarszy z braci.*

[19]) *Andrzej Zborowski, brat Samuela.*

[20]) *Dom Katarzyny Włodkowej w Piekarach, gdzie został przez Zamoyskiego ujęty Samuel Zborowski.*

[21]) *T. zn. w posagu Gryzeldy Batorówny.*

[22]) *Mikołaj Zebrzydowski.*

11. Rady i rycerstwo zgromadzone w Krakowie zwalniają od obowiązku pospolitego ruszenia eskortę zostawioną przez Zamoyskiego dla ochrony jego żony i córki

Kraków, 26 X 1587.

Arch. akt grodzkich i ziemskich we Lwowie. Rel. castr. bels. t. 183 p. 607—608.

My, rady, posłowie ziemscy i rycerstwo w Krakowie zgromadzeni, wszem wobec komu to wiedzieć należy oznajmujemy, iż JM. pan kanclirz i hetman koronny, będąc tu na służbie Rptej, zostawił niektóre powinne i sługi swe dla przestrzegi zdrowia małżonki i córki swej, którym dlatego wolność od pospolitego ruszenia społem JM. panem hetmanem dajemy, na co ku świadectwu więtszemu list niniejszy rękami swemi podpisujemy i pieczęci przycisnęliśmy. Dan w Krakowie 26 Octobris anno D-ni 1587.

Laurentius Gosliczky episcopus Camenecensis, Andrzey Tenczynsky wojewoda krakowski pps., Stanislaus Zolkiewski wojewoda ruski własną ręką, Jan Tarło wojewoda lubelski, Stanisław z Tarnowa kasztelan sandomirski, Jan Myszkowski z Myszkowa kasztelan żarnowski, Sebestyan Bozezyński canonicus cracoviensis deputat a capitulo cracoviensi, Piotr Oraczewski deputat krakowski, Adam Baranowski deputat województwa poznańskiego, Andrzej Laszotha łowczy lubelski, deputat województwa sendomirskiego, Święthosław Orzelski sędzia ziemski kaliski i deputat ręką swą, Stanisław Zapolsky deputat województwa sendomirskiego, Mikołay Żółkiewski podkomorzy lwowski, deputat województwa ruskiego, Stanisław Ryskowski deputat województwa lubaczowskiego *[sic]*, Albertus Siekliczky deputat palatinati Podlachiae, Jan Gajewski sędzia i deputat poznański, Mikołay Łączki deputat województwa poznańskiego, Stanisław Pogorzelski surrogator kaliski.

12. Paszport Zamoyskiego dla Annibala z Kapui Kraków, 18 XII 1587.

Gwarantuje spokojną podróż do obozu arc. Maksymiliana i bezpieczny powrót.

1. Arch. Watykańskie, Pol. 28, f. 104. Oryg. z własnoręcznym podpisem i pieczątką sygnetową. 2. Bibl. Ord. Krasińskich w Warszawie, rkp. 4551 (Teki Theinera), kopia z XIX w.

Joannes de Zamoscie regni Poloniae *etc.* Universis et singulis ad quos praesentes hae pervenerint, salutem, studia, officiaque sua defert. Proficiscendum sibi per fines regni huius, nominatimque ad ser-mum archiducem Maximilianum negotiorum quorundam sibi incumbentium causa eundum statuit reverendissimus dominus Hanibal de Capua archiepiscopus Neapolitanus, Sanctissimi D. Nostri nuntius. Cui etsi in sua dignitate ipsaque legationis pontificale auctoritate satis praesidii atque commendationis esse scirem, ego tamen peculiariter etiam literis hisce cavendum ei putavi. Quibus peto ab omnibus et singulis, militibus vero ratione magistratus mei diligenter etiam mando, ut eundem reverendissimum nuntium cum omni comitatu, familia ac rebus suis, cum euntem, tum redeuntem, tuto ac libere transire proque commodo eius, quibus in locis ei videbitur, morari sinant. Cracoviae die XVIII-o mensis decembris anno Domini MDLXXXVII-o. Joan Zamoiski R P cancell. et generalis cap. sss[1]).

[1]) *Annibal z Kapui, nuncjusz apostolski, pragnął udać się do obozu arc. Maksymiliana, aby zapośredniczyć ugodę pomiędzy obu walczącymi stronami t. j. zwolennikami Zygmunta i Maksymiliana. Maksymilian przebywał wówczas w Krzepicach nad granicą śląską. Szczegóły o tym incydencie, zresztą miejscami błędne,* ob. Nanke, Z dziejów polityki kurii rzymskiej,

s. 41—42. *Jak widzimy z ogłoszonego tu paszportu, wbrew twierdzeniu Nankego, Annibal otrzymał żądane gwarancje bezpieczeństwa. Zresztą ob.* Annibal z Kapui do Rozrażewskiego, Iłża 9 XII 1587, Rozrażewski do Annibala, Kraków 18 XII 1587, *regest i ekscerpt.* Korespondencja H. Rozrażewskiego, wydał ks. Paweł Czaplewski, tom II nra 951, 953, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Fontes 30.

13. Potwierdzenie Jana Dulskiego dla Zamoyskiego — Kraków, 7 I 1588.

Podskarbi poświadcza, że Zamoyski złożył u niego oryginał protestacji z r. 1578 przeciwko następstwu w Prusiech linii elektorskiej.

Bibl. Ord. Zam. Tom IX. Ser. II, pl. 18, nr 5. Oryg. z podpisem własnoręcznym i pieczęcią; pisany wzdłuż arkusza.

Jan Dulski, kasztelan chełmiński, podskarbi koronny, brański, rogoziński, swieczki i suraski etc. starosta. Zeznawam, że oddan jest do ręku i schowania mego jako podskarbiego koronnego, imieniem JM. pana Jana Zamoiskiego, kanclerza i hetmana koronnego, list pergaminowy pod tytułem ś. pamięci króla Stefana i pieczęcią tegoż króla koronną a podpisem ręki pomienionego JM. pana kanclerza koronnego, w którem liście jest protestacja imieniem posłow ziemskich wszej Koronie przez pewne osoby spośrzodku ich na sejmie warszawskiem w roku tysiącznem pięćsetnem siedmdziesiątem i ósmem przeciw sukcesjej in feudum pruskie kurfirsta JM. brandeburskiego i syna także domu jego wszytkiego uczyniona [1]), jakoto szerzej ten list w sobie obmawia; który żem ja do schowania jako podskarbi koronny wziął, tem pisaniem mojem wyznawam i dla pewniejszej wiary ręką się własną na to zeznanie moje podpisał i pieczęć swą przyłożył. Dan w Krakowie na sejmie koronacjej króla JM. JM. pana naszego Zygmunta trzeciego, dnia siodmego miesiąca stycznia, roku tysiącznego pięćsetnego ośmdziesiątego i osmego.

Jan Dulski kasztelan chel., Pod. kor. ręką własną sps.

[1]) *Jan Jerzy (1571—1598) i syn jego Joachim Fryderyk (1598—1608)* Dogiel, IV s. 393; Lepszy K., Prusy książęce a Polska, 44; *Jest to protestacja posłów ziemskich Stan Przyjemskiego i Mik. Siennickiego.*

14. Zygmunt III obdarza Zamoyskiego nadzwyczajną władzą wojskową i cywilną na wyprawę byczyńską

Kraków, 18 I 1588.

1. *Metr, kor. t. 134, f. 41 (nagłówek:* Illustri Magnifico Ioanni Zamoyski supremo regni cancellario contra arch. Maximilianum belli gerendi summa imperii commitatur);

2. *Haus-Hof u. Staatsarchiv Wiedeń, Polonica, trzy egzemplarze kopii współczesnych (nagłówek:* Plenipotentia cancelarii regni Pol.). *Mylna datacja, zamiast 18 I, 18 II;* 3. *Bibl. Ord. Zam. Ser. I, t. III, pl. 17, nr. 71. Autentyczny wypis z Metryki kor. z daty, Warszawa 28 IV 1724, z oryg. podpisem kanclerza Jana Szembeka, oraz wielką pieczęcią państwową, papierową; mimo to kopja kilkakrotnie przez kopistę zniekształcona;* 4. *Rkp. Ossol. 145, s. 59, kopja z XVIII w. z oblaty z Metryki kor. wyszczególnionej pod 3;* 5. *Bibl. Ord. Zam. rkp. 1172, k. 127—128;* 6 tamże, Ser. III, t. I nr 12; 7. *Landesregierungsarchiv Innsbruck, Ferdinandea 130. k 30—3, kopia współcz. z tytułem:* Plenipotentia supremi cancelarii Poloniae.

Sigismundus tertius etc. Significamus etc. Cum illustrissimus archidux Maximilanus, non modo ante felicem in regnum nostrum Poloniae adventum nostrum contra repetitam aliquoties ordinum regni denuntiationem cum exercitu Regnum ingressus partim ad Cracoviam hostiliter consedisset eandemque [a])vi etiam oppugnare tandem adortus fuiset, partim alias etiam gravissimas Regni nostri hominibus iniurias cum exercitu suo inferret, verum nunc [b]) etiam a maleficio nondum se abstineat contraque foedera ea, quae Regno huic cum vicinis serenissimae domus Austriacae ditionibus intercedunt, cum milite in finibus Regni adhuc versetur, nos tum [c]) iniuriis eius tum munere nostro regio, quod in populis nostris defendendis maxime versari intelligimus, adductos, ex publica felicis coronationis nostrae comitiorum horum auctoritate illustrem et magnificum Ioannem de Zamoscie Regni nostri supremum cancellarium et exercituum praefectum contra eundem archiducem Maximilianum eosque, qui cum illo sunt, aut auxilium opemque ullam eo in instituto eius illi praestarent, summo cum imperio misisse, quod etsi et pro ratione magistratus militaris eius, quem a divo decessore nostro serenissimo Stephano rege cum ea potestate collatum obtinet, cum qua ullus [d]) unquam in Regno hoc nostro Poloniae generalis capitaneus maxima illum obtinuerit, tum pro ipsius virtute, quae non modo in superioribus moschoviticis bellis conficiendis, verum in hoc ipso etiam ab eodem archiduce Maximiliano Regno nostro illato sustinendo singularis semper perspecta fuit, libenter illi credimus, maxime tamen ipsius Reipublicae causa peculiariter etiam hoc tempore ei mandavimus, quae cum ita semper ab illo gesta sit, ut non tam gesta quam ornata atque aucta ab eo fuerit eandem, ut in hac quoque expeditione suo potissimum consilio atque arbitratu gerat atque, administret ex eiusdem conventus huius auctoritate publice senatu terrarumque nuntiis assentientibus illi committimus. Pro quo quidem munere ipsius, eadem nostra senatusque ac nuntiorum terrestrium auctoritate accedente summam integramque facultatem illi tribuimus, militi auctoritate nostra imperandi, eo quo illi videatur itinere ac modo exercitum contra eundem archi-

---

[a]) *w 2:* eamque — [b]) *w 2 brak:* nunc — [c]) *w 2:* cum — [d]) *w 2:* nullus.

ducem Maximilianum ducendi, bellum administrandi, proelium committendi, in vicinas ditiones, si in quas se receperit, persequendi, caeteraque omnia, quae ad belli eius rationem pertinent, summa cum auctoritate exequendi. Si qui etiam ad tractatus aliquos de induciis aut aliis rebus .descendere voluerint, de iisve [e]) eum appellarint, re cum senatoribus qui in exercitu praesentes fuerint communicata, non autem prius ad nos senatumque nostrum relata, id respondebit statuetque [f]), quod ex usu belli nostraque ac Reipublicae dignitate maxime esse statuerint. In quibus omnibus, ac si quae praeterea ratio belli eius ac Reipublicae postulaverit, ut [g]) pristinam virtutem ac studium suum nobis Reipublicaeque praestiturum, eum minime dubitamus; ita nos quaecunque vel ad expeditionem eam, vel belli eius gerendi rationem pacemque ad [h]) tranquillitatem publicam stabiliendam constituendamque pertinentia ab eodem illustri et magnifico Ioanne de Zamoscie acta, constituta verbo, aut scripto promissa fuerint, non secus nos rata habituros promittimus, quam si a nobis ipsis [i]) ea administrata essent. In cuius rei fidem praesentes manu nostra subscriptas sigillo Regni nostri consignari iussimus. Datum Cracoviae die decima octava mensis Ianuarii, anno Domini MDLXXX octavo, Regni nostri primo. Sigismundus Rex. [1])

[1]) Vol. leg. II, s. 1227/261. Assekuracja hetmana koronnego.

15. Warunki Zamoyskiego wręczone Maksymilianowi pod Byczyną

Byczyna, 24 I 1588.

1. *Druk:* Pacificationis inter sereniss. domum Ausriacam [!] ac sereniss. regem Poloniae et ordines regni tractatae, scripta aliquot: ex quibus in qua causa res eae sint perspici possit. Anno a Christo nato XCSCIϽIϽ, *k.* A_3—A_4. *Tutaj tekst polski i łaciński. Ponieważ druk powyższy ma charakter oryginału, gdyż jest wydawnictwem urzędowym, korygowanym napewno przez Zamoyskiego, ·przeto ogłaszany przez nas tekst wzięliśmy z niego. Ponadto wyliczamy poniżej ważniejsze dochowane kopie.* Tekst polski: 2. *Archiwum Watykańskie, Polonia 32 f. 216—217 v. Kopia współczesna z regestem na odwrocie:* Condicioni con li quali l'arciduca Massimiliano se arrende al Gran Cancelliero di Polonia. In lingua polacca. Che Massimiliano renuntii al regno et titolo regale. Che restituisca la fortezza di Lubula. *Jest to kopia autentyczna, pochodząca z kancelarii Zamoyskiego, sporządzona dla Aldobrandiniego; poprzedza ona sam akt układów.* 3. *Haus-Hof u. Staatsarchiv w Wiedniu, Polonica. Kopia współczesna, bez daty i bez wstępu uniwersałowego, zaczyna się od słów:* Naprzód arcyksiążęcia Je° M. proszę... *Treściowo identyczna z 1 i 2, formalnie zawiera znaczne odchylenia słowne.* 4. *Bibl. XX. Czartoryskich, rkp. 1621, s. 261. Kopia współ-*

e) *w 2:* eisve — f) *od* senatumque *do* statuetque *brak w 3, 4, 5, 6* — g) *w 3, 4, 5, 6:* et — h) *w 2:* ac — i) ipsis *tylko w 2.*

czesna, zaczyna się od słów: Naprzód arcyksiążęcia. 5. *Bibl. Ossolińskich we Lwowie, rkp. 186, s. 75, Kopia z XVI w., bez miejsca datacji, rozpoczyna się od słów:* Jan Zamoyski *etc.* Conditie oznajmuje... 6. *Bibl. Ord. Zam. Ser. II, T. III, Plik 5, nr 10 c. Kopia współczesna.* 7. *Bibl. Czart. w Krakowie, rkp. 439 s. 996, kopia współczesna.* 7 a. *tamże rkp. 1622 s. 107—8, kopia współczesna.* 8. *Bibl. Czart. w Krakowie, rkp. 92 (Teka Naruszewicza) s. 21, dok. 5. Kopia z XVIII w. z mylną datą roczną 1587.* 9. *Biblioteka Dzieduszyckich we Lwowie, Teka Gołębiowskiego V. Kopia z XIX w, jak wskazuje zapiska:* Ex mss. arch. Radziwiłł. Nesv., *zaczerpnięta z kopii w archiwum nieświeskim. Kopia identyczna z kopią 2.* 10. *Bibl. Ossolińskich we Lwowie, nr 2284, k. 46. Kopia z XIX w.* 11. *Bibl. Ord. Zam. rkp. 1718. Kopia z rękopisu Bibl. Ossol, 186, wykonana w XIX w.* 12. *Bibl. Ord. Zam., rkp. 1634. Kopia z XIX w.* 13. *tamże, rkp. 1644. Kopia z XIX w.*

Tekst łaciński: *zawiera przy identycznej treści wielką różnorodność tekstów, pod względem formalnym, co się tłumaczy tem, że poszczególne kopie były indywidualnie przekładane z języka polskiego.* 14. *Archiwum Watykańskie, Polonia 32, f. 414. Kopia współczesna, jest tłumaczeniem przysłanym wraz z kopią 2 przez Zamoyskiego, Aldobrandiniemu.* 15. *tamże. Polonia 33, f. 91. Kopia jest tłumaczeniem z polskiego przesłanym przez Annibala z Kapui dla kardynała sekr. stanu Montalta. Zaczyna się od słów:* Joannes Zamoiski *etc.* Notum facio omnibus, quibus interest... *Po datacji uwaga:* Ex polonico in hoc latinum idioma translatum. 16. *Haus-Hof u. Staatsarchiv, Polonica. Kopia współczesna, zaczyna się od słów:* Joannes Zamoiski *etc.* Notum facio quibus hoc scire convenit me hoc exhibuisse ser-mo archiduci Maximiliano. Inprimis rogo... 17. *Archivio Mediceo Vecchio w Florencji, rkp. 4293. Kopia p. t.:* Conditiones post Byc. proelium, Maximiliano traditae a cancellario. 18. *Teka rzymska Pol. Akad. Um. 43, f. 10. Regest i excerpt.* 19. *Biblioteka Akademii Um. w Kr. rkp. 377, s. 51.*

Tekst niemiecki: *Haus-Hof u. Staatsarchiv w Wiedniu, Polonica, tłumaczenie z tekstu łacińskiego 16.*

Druk m. i.: 1. Heidenstein Reinhold, Rerum polonicarum ab excessu Sigismundi Augusti libri XII, Francofurti ad Moenum MDCLXXII, s. 282. *Tekst tylko łaciński nieco skrócony.* 2. Ciampi Sebastiano, Rerum polonicarum ab excessu Stephani regis ad Maximiliani Austriaci captivitatem libri... Florentiae MDCCCXXVII, s. 84—5. *Tekst łaciński mocno skrócony, poprzedzony został opisem poddania się arcyksięcia. Źródła tego wydania Ciampi nie wskazał.* 3. Nuntiaturberichte aus Deutschland, nebst ergänzenden Aktenstücken 1585(1584)—1590. Zweite Abteilung: Die Nuntiatur am Kaiserhofe. Zweite Hälfte: Antonio Puteo in Prag 1587—1589, herausgegeben vom Dr. Joseph Schweizer. Paderborn MCMXII, nr 87, Die Pitschener Übergabsbedingungen. *Jest to przedruk opisu poddania się arcyksięcia z Ciampiego, poczem od słów:* Inprimis rogo Ser-tem Suam *etc. następuje tekst z Archiwum Watykańskiego, wymieniony pod 14.*

Jan Zamoyski kanclerz i hetman najwyższy Korony Polskiej etc. etc. Oznajmuję komu to wiedzieć należy, żem to podanie uczynił arcyksiążęciu Je° M-ci Maksymilianowi.

Naprzód arcyksiążęcia Je° M-ci proszę, aby ten przypadek wdzięcznie, ac [a]) forti animo, ac heroico ferat. Boskie sądy są inscrutabilia, z inszej miary i w inszym państwie Bóg może pocieszyć; homini eo loco nato con-

---

[a]) *2:* et.

venit fortunam adversam constanter ferre. Ja nie z animuszu butnego, jedno dla uspokojenia ojczyzny tego potrzebuję, aby Je° Arcyksiążęca Mość zejść do mnie raczył do zadzierżenia takiego, jakie na ten stan książęcy przystoi i tak zacnego domu człowieka. Subsanaciej żadnych nie będzie, ani przepychów w stawieniu przed Królem Je° M-cią. Będzie w zamku jakim na stronie w uważaniu i uczciwości przystojnej takiemu panu, do namówienia i wypełnienia kondycji około uspokojenia Króla Je° Mości i Korony tej z Cesarzem Je° M-cią i państwy Je° Cesarskiej Mości, także osobą i domem Je° Arcyksiążęcy M-ci, i inszych powinnych, któreby były bez obelżenia osoby Je° Arcyksiążęcy M-ci, należące do całości Korony tej, i nagrody tych znacznych szkód i utrat, tak onej jako i ludzi szlacheckich. Ludzie narodów postronnych, co Je° Arcyksiążęcy M-ci służą bezpieczni będą zdrowia swego. Ci którzy są chudzi za oddaniem broni, ranzon [b] [1]) albo okupu, wolno będą puszczeni: przedniejsi bezpieczni będą zdrowia i wolności za okupem, który się namówi. Ludzie narodu polskiego, chudzi pachołcy, wolno będą puszczeni za uczynieniem przysięgi królowi Zygmuntowi i Koronie. Przedniejsi przy Arcyksiążęciu Je° M-ci do nauki Króla Je° M-ci i senatu być mają. Co się tycze gardła i poczciwości to Je° Mość pan hetman na się bierze, że na nich karani nie będą, obwarowawszy to, aby potym motus czynić przeciw Królowi Je° M-ci i tym co przy nim stali, i też przeciw Rzeczypospolitej, nie mogli. Około dóbr ich nieruchomych, obiecuje szczerze Je° Mość pan hetman wielki przyczynić się do Króla Je° M-ci. Co się dotycze tych ruchomych, co przy nich są, wiedzą prawa rycerskich ludzi, którym tego umknąć z ukrzywdzeniem ich Je° Mość pan hetman nie może. Ex nunc arcyksiążę Je° Mość, aby przyrzekł i pisał, aby Lubowla zaraz była wrócona. Które to wyżej opisane rzeczy, obiecuję i przyrzekam, że mocnie, nienaruszanie zdzierżane będą. Ku lepszemu świadectwu ręką swą ten list podpisał i pieczęć swą do niego przyłożył. Działo się na Byczynie dnia dwudziestego czwartego Januarii MDLXXXVIII. Id est: Imprimis rogo Ser-tem Suam, ut casum hunc humane ac forti animo et heroico ferat. Iudicia divina inscrutabilia sunt, alio loco atque alio imperio compensare id Deus potest; homini eo loco nato fortunam adversam constanter ferre convenit. Ego non elatione aliqua animi, verum ob tranquillitatem patriae requiro, ut Ser-tas Sua conferre se ad me velit, in custodiam huiusmodi, quae dignitati archiducali et tam clarae domus homini convenit. Subsanatio nulla erit neque contumelia aliqua in sistendo eo Regiae M-ti. Erit in arce aliqua privatim tali loco atque honore, qui tanto principi convenit, ad conventionem usque et expletionem conditionum, quibus Regia M-tas

[b]) *2:* ...bez żadnej ranzon, albo okupu... *Niewątpliwie, jak wynika z porównania z tekstem łacińskim, ta wersja jest poprawniejsza.*

et Regnum tranquillum cum Caesarea M-te et ditionibus Caesareae M-tis quemadmodum et cum ipsa Ser-tate Sua familiaque eius et aliis propinquis [2]). Quae quidem conditiones sine turpitudine personae ipsius sint Ser-tis suae, maxime autem ad integritatem Regni huius et tam insignium damnorum atque sumptuum, tam publicorum, quam privatorum compensationem pertineant. Homines nationum exterarum, qui Ser-ti Suae meruerunt, salutis suae securi erunt. Qui tenuiores ex illis sunt, armis traditis, sine ulla exactione aut pretio liberi dimittentur. Insigniores salutis et libertatis securi erunt, sub pretio de quo convenerit. Qui nationis polonicae gregarii sunt milites regi Sigismundo et Regno iuramento praestito liberi dimittentur. Insigniores circa Ser-tem Suam ad deliberationem Regiae M-tis et senatus erunt. Quantum ad vitam et famam eorum pertinet, earum poenas non irrogatum iis iri, d-nus generalis capitaneus recipit, ita re provisa, ne posthac motus aliquos contra Regiam M-tem et qui eius partes secuti sunt, itidem contra Remp. excitari possint. De bonis immobilibus eorum, sincere et bona fide d-nus generalis capitaneus promittit intercessurum se ad Regiam M-tem. Quod ad mobilia ea pertinet, quae penes illos sunt, norunt ius hominum militarium, in quorum praeiudicium id infringere d-nus generalis capitaneus non potest. Ser-mus Archidux nunc statim spondeat, et perscribat, ut Luboulia statim restituatur. Quas quidem supra scriptas res promitto et spondeo firmiter et immobiliter observatum iri. [3])

[1]) *Okup, z francuskiego* rançon.

[2]) *W pospiesznym tłumaczeniu tekstu polskiego na łacinę zapomniano dać w tym zdaniu orzeczenia. Bez orzeczenia wydrukowano też w zbiorze urzędowym, z którego tekst ten drukujemy.*

[3]) *Okoliczności wysłania przez Zamoyskiego powyższych warunków Maksymilianowi, były wedle Heidensteina* (Rerum polonicarum... libri XII, s. 282) *następujące: po przegranej bitwie* ...Actum inde de conditionibus deditionis fuit. Cum in summa properatione, nocte iam ingruente, charte atramentique tam subito copiam habere Zamoscius non posset, in pugillaribus sua manu eas perscriptas, hisce quae sequuntur verbis ad Maximilianum misit... *Ponieważ tekst polski kancelaria Zamoyskiego dopiero tłumaczyła dla Aldobrandiniego a także przesłała tekst polski kardynałowi, wydaje się, że pierwotnym tekstem, w którym Zamoyski sformułował te warunki był tekst polski. Świadczy o tym także okoliczność, że w urzędowym wydawnictwie łacińskim,* Pacificationis... scripta aliquot, *opublikowano najpierw tekst polski, a potem dopiero jego tłumaczenie.*

16. Protestacja Zamoyskiego w sprawie Inflant — Kraków, 27 I 1588.

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Metryka kor. t. 134, s. 87.

Zamoyski, nieobecny na sejmie kor. skutkiem wyprawy byczyńskiej, protestuje przez sekretarza wielk. Piotra Tylickiego, iż z powinności swej, jako

urzędnik i senator uważa za szkodliwy proponowany przez Litwinow podział Inflant pomiędzy Koronę i Litwę, na to się nie zgadza i protestuje przed królem, senatem i wszystkimi posłami ziemskimi [1]).

[1]) *Korzystając z niepewnej sytuacji Zygmunta III (przed Byczyną) delegacja litewska na sejm kor. usiłowała przeprowadzić podział Inflant pomiędzy Koronę i Litwę. Pod naciskiem sytuacji sejm kor. zgodził się w zasadzie na podział, który miał być definitywnie dokonany na przyszłym sejmie. Zasady tego podziału omawia:* Privilegium, quo Cracoviae in comitiis coronationis... conceditur aequalis iurisdictio in terra Livoniae, quae... in tranquilla utriusque gentis possesione manere debebit (28 I 1588), Teki Naruszewicza 93, s. 139—42. *Sytuację polityczną omówił:* Lepszy, Walka stronnictw, s. 115—20.

17. Instrukcja dla posła J. Gajewskiego od marszałka w kor. A. Opalińskiego do Zamoyskiego

31 I 1588.

Sprawy osobiste, personalne (uwięzionych zwolenników Maksymiljana) i dotyczące politycznej sytuacji.

Bibl. Czartoryskich w Krakowie (Teki Naruszewicza), rkp. 93, s. 161—6. Kopia z XVIII w. z zapiską prewenjencyjną: Ex ms. arch. Radivill. Nesv., *oraz datacją:* 1588 d. 31 Januarii. *Nad tekstem nagłówek:* Informacja panu sędziemu poznańskiemu do pana kanclerza dana od marszałka koron.

Najpierwej gratulować mu wiktorji tak, jakom mu i sam przez list gratulował.

Po wtóre: powiedzieć mu, że ja nie wątpię, post tantam amicitiam jakom z nim miał (choć były zaszły rozróżnienia niejakie między nami, więcej ex suspitione quadam z obu stron, aniżeli ex re ipsa), że zabaczył on wszystkiego cokolwiek różności między nami było, ja też uiszczam go, żem toż uczynił, i starać się, aby się mogło wyrozumieć quo animo jest przeciwko mnie? [1]) Więc tu commemorare jako i przyjaciele jego wszyscy znali, że ja we wszystkich punkciech, takem się tu sprawował przeciwko panu kanclerzowi w odjeździe jego, jako się prawemu przyjacielowi godzi, a nie tylko przeciwko jemu, ale przeciwko jego każdemu; jakoż ks. Podkanclerzy [2]), ks. Wielki Sekretarz [3]), pan Starosta Krakowski [4]), są testes tych wszystkich rzeczy.

Tu narazić o te dzierżawy, które mu się na wieczność dały, by nie moja diligencja, żeby było to do skutku nie przyszło, więc i pany Bathore przypomnieć, i przy nim i po odjezdzie jego, jaką chęć po mnie znali. [5])

Po trzecie: prosić go, aby mi sentencją swoję oznajmił, cum istis rebellibus [6]) co za intencja jego jest? jakoby się ta sprawa dokończyć mogła,

gdyż król ex eius iudicio, jako insze wszystkie sprawy, tak też i te będzie odprawował; a mnie trzeba wiedzieć dla Wojewody Poznańskiego[7]), z którym mam inimicitias, jako rzeczy swe prowadzić? bo z jego wypuszczenia albo zadzierżenia, albo i postępku z nim dependent omnia mea consilia. In summa starać mi się, aby się wiedzieć mogło ex coniecturis, co myśli in hac causa? bo aperte nie powie on nic.

Po czwarte: o Pana Gnieznienskiego[8]) z nim mówić, żebym go rad ratował in ista eius calamitate jakobych mógł, jednak tak salva amicitia pana kanclerza; nie chciałbych nic w tym uczynić contra mentem eius, i chciałbych te rzeczy prowadzić tak, żebych go z nim porównał o wszystkie dawne rzeczy. Przeto jako daleki postępek w tym uczynić, i z której miary, jeśli mu te rzeczy są cordi, aby mi oznajmił. Ukazać mu przytym listy z których się znaczy, że on integris rebus Maximiliani chciał się od nich odłączyć.

Po piąte: radzić się go o rzeczy moje, które takie są; zadłużyłem się czterdzieści tysięcy zł., dał mi król Leżajsko[9]), na które muszę się o 10000. zł. zadłużyć, bo tyle sumy na nim dwie lecie wynijdą, niż wybiorę swe pieniądze, toż dopiero fructum po dwu lat wziąłbym tego opatrzenia swego, a pięćdziesiąt tysięcy złotych zostanę winien, które cum summa difficultate, ile żyjąc in magistratu, przyjdzie płacić. Więc generalstwo do tego urząd mam pracowity[10]), który acz deductis oneribus uczyni 4000 zł., jednak nie korzystam w nim; nie radbych go jednak przecie puścił bez kontentacji, a myśląc o tym, komu by je puścić, nie widzę aptiorem nad pana Ostroroga[11]), bo mię też i to permovet, że amicitiam z panem kanclerzem tak arctam ma; nieradbych jednak puścił go bez nadgrody takiej, jaką generalstwo czyni. Jeśli kiedy, tedy teraz, mogłyby się tego racje naleść, których radbych, aby pan kanclerz poszukał.

Tu pan sędzia trzeba żeby wiedział cogitationes meas: 1. Jesliżeby Wojewoda Poznański tak był scisnion, żeby nietrzeba mi się periculum żadnego od niego bać, radbych miał Wałcz[12]) z Uściem[13]), a puścił Ostrorogowi generalstwo, a pan kanclerz, żeby zjednał panu nakielskiemu za Wałcz aliquid simile względem tego, żebych ja puścił Ostrorogowi generalstwo. 2. Jeśliby się to trudne rzeczy zdały a Pan Gnieźninski nie mogł przyjść do łaski królewskiej i do zgody z panem kanclerzem, a do tego mianoliby go prywować tych dzierżaw, które ma, tedy Ostrorogowi niechby dano Grudziądz, sub hac conditione, aby go pół roka podzierżawszy, frymarczył się ze mną, Grudziądz mi puścił, a generalstwo wziął, co mogłoby być intercyzami a zapisami od nich opatrzono.

Wszakże tak te rzeczy ma traktować pan sędzia jako pana kanclerza zastanie, co już prudentiae eius committitur, bo trzeba, żeby do rzeczy

przyszło i ex occasione, gdy mu będzie powiadał, że radby zbył generalstwa, więc do Ostroroga gdzieby rekompensa była, wdali się alacriter w te rzeczy, więc ad ista particularia, jako wyżej stoi, może descendere. Obaczyli też, żeby to incassum było, więc się cum istis particularibus nieodkrywać, jednak to mu powiedzieć, że consulendo quieti, więc zawiedzieniu swemu, radbych za kontentacją puścił generalstwo panu Ostrorogowi.

Po szóste: szukać okazji sam z siebie, nie ze mnie, nie byłoliby to panu kanclerzowi cordi frymarczyć się na Leżańsk ze mną Międzyrzeczem [14]), a wykupić go sobie, bo i przyległ mu do tych majętności, które mu teraz Rzeczpospolita dała, gdyż w granicy i za frymarkiem jakim mógłby Leżańsk suo tempore in patrimonium obrócić, tak, żeby miał społem okrutne imienie wielkie, ktemu kwartyby nie dawał z Leżajska, gdyż suma na nim jako z Międzyrzecza. Ex ista occasione może wpaść in hunc sermonem radząc się go, co z Stadnickim [15]) będzie rzecz, który z mile wszerz opanował gruntu leżajskiego i pobudował szubienice ad terrorem pani, która tam była, a przyjdzie okazja i z tych różnic i pytając się o Stadnickiego sprawach.

Po siódme: powiedzieć mu, że jako do dwóch lat z Leżajska nie bedę miał pożytku, wybierając swą sumę, tak nie chcę nic ex rebellium bonis u króla prosić, okrom jednej wsi po Prońskim [16]), Tuszną, która mi przyległa do Nakła. A iż rozumiem, że się też to sucho nie odrze Prońskiemu, prosić pana kanclerza, jeśliby też ad aliquam austeritatem z nim postąpiono, żebych za jego przyczyną mógł tę wieś mieć od króla, bo iż chcę z nim dawną przyjaźń wieść, więc i przezeń po staremu, jakom był zwykł rzeczy swych dochodzić, tedy sine eius scitu et consensu et praemotione, nie chciałbych się i o tę małą rzecz starać.

Po ósme: Chęciny [17]) król obiecał był ze wszystkim panu Myszkowskiemu, [18]) niewiem quo casu pan kanclerz uprosił od Chęcin Radoszyce [19]) panu Przerembskiemu, obiecał mi jednak król nieoddalać od Radoszyc pana Myszkowskiego, jednak ja sine auctoritate p. kanclerzowej, niechcę tego perducere ad finem. Prosić go przeto, aby mi się w tym zachował, żeby przez księdza Podkanclerzego dał znać królowi, że to bez jego obrazy będzie, choć to król imć da panu Myszkowskiemu, gdyż skądinąd, jako się to teraz siła otworzy, będzie się to mogło panu Przerembskiemu nadgrodzić.

Po dziewiąte: przypomnieć mu pana Podkomorzego Rawskiego, jako zawsze chętnie służył panu kanclerzowi, prosić go, aby o nim obmyśliwał z tych wakancji, których będzie dość post rebelles. Pisałem mu był, nie chciałliby był o Kowale [20]) w kontrakt jaki z nim wnijść, nie mam na to directum responsum, radbych je miał, jednak tak, abych się panu kanclerzowi w niwczym nie przykszył; snać myśli Działyńskiemu któremuś te Kowale

spuścić, ale trzeba komparacją przed nim uczynić Działyńskich a Gostomskich, więc i osoby pana Podkomorzego, że mu ci mogą raźniejsi być do przyjaźni.

[1]) *Jakie to były nieporozumienia między Zamoyskim a Opalińskim, ob.* Lepszy K., Walka stronnictw, 107 nn.

[2]) *Wojciech Baranowski, biskup przemyski.*

[3]) *Piotr Tylicki*

[4]) *Mikołaj Zebrzydowski.*

[5]) *W istocie dzięki zabiegom Opalińskiego król postanowił nagrodzić Zamoyskiego za zwycięstwo pod Byczyną darowizną, posiadanych przez kanclerza starostw, Zamchu i Krzeszowa. Sprawa jednak napotkała na wielką opozycję w izbie poselskiej i dopiero na skutek gwałtownej interwencji Opalińskiego udało się skłonić opornych posłów do zgody. Również indygenat dla Batorych, na którym bardzo zależało kanclerzowi, przeprowadził, mimo początkowych sprzeciwów sejmu, marszałek w. kor.* (Lepszy, Walka stronnictw, 122—4).

[6]) *T. zn. ze stronnikami Maksymiliana, a w szczególności tymi, którzy zostali wzięci do niewoli pod Byczyną.*

[7]) *Stanisław Górka.*

[8]) *Jan Zborowski.*

[9]) *Leżajsk, starostwo niegrod. w ziemi przemyskiej, po lewym brzegu Sanu.*

[10]) *Generalne starostwo wielkopolskie.*

[11]) *Jan Ostroróg, podczaszy, jeden z najbliższych współpracowników Zamoyskiego.*

[12]) *Wałcz, miasto w woj. poznańskim na północ od Noteci. Starostwo wałeckie posiadał wówczas Hieronim Gostomski, kaszt. nakielski, stronnik Zamoyskiego.*

[13]) *Ujście, miasto w woj. poznańskim na lewym brzegu Noteci. Starostą ujskim (niegrodowym) był od r. 1561 Stanisław Górka woj. poznański, jeden z przywódców Maksymilianistów.*

[14]) *Międzyrzecz, miasto w woj. poznańskim, nad ujściem rz. Paklicy do Obry. Starostwo to, niegrodowe, posiadał od 3 XII 1580, Zamoyski.*

[15]) *Stanisław Stadnicki, „Diabeł".* (Łoziński Wład., Prawem i lewem, Lwów 1904, II 326 i 327).

[16]) *Aleksander Pruński, chorąży w. lit., stronnik Maksymiliana.*

[17]) *Chęciny, miasto i starostwo woj. sandomierskiego.*

[18]) *Myszkowski Piotr* (Kutrzeba, Lauda, indeks).

[19]) *Radoszyce, miasteczko w starostwie chęcińskim.*

[20]) *Kowal, starostwo to posiadał Łukasz Działyński, szwagier Zamoyskiego.*

18. Relacja z konferencji Zamoyskiego z Opalińskim w Zamościu

23 II 1588.

Powitanie w Zamościu — Zamoyski o Maksymiljanie, St. Górce i A. Zborowskim — Wydatki kanclerza na elekcję — Zamoyski a dwór — Radzi zwołać sejm — Kanclerz niezadowolony z załatwienia sprawy inflanckiej na sejmie kor. i z innych konstytucji tego sejmu — Żali się na dwór, że go o zdanie nie pytają — Sprawy wołoskie — Poselstwa zagraniczne — Łupy byczyńskie — O rodzie Tęczyńskich.

Bibl. Czartoryskich w Krakowie (Teki Naruszewicza) 93, s. 199—202. Kopia: Ex ms. arch. Radzivill. Nesv. *Datacja w nagłówku:* 1588 D. 23. Febr. *Ponad tekstem nagłówek:* Konferencja po skończonym sejmie pana marszałka z panem kanclerzem w Zamościu.

Przyjechał do Zamościa pan marszałek [1]), czekał go pan kanclerz przede wroty, przy nim ci rotmistrze dwaj Strusowie [2]), Potocki [3]), Kaszewski [4]), a sług bardzo mało, bo ich przy arcyksiążęciu Maksymilianie zostawił; tamże go witał. Pani [5]) zszedłszy ze schodu czekała go i przywitała; doprowadził go tam, gdzie słuchać mszy miał na przyjazd arcyksiążęcy, aby tam do tego czasu pokój miał.

Mało tam z nim mówił de victoria sua, de Maximiliano: jako satis ingeniosus, elegantissimis moribus, ale znać że levis, ambitiosus, jedno, że bene educatus, więc jako prae se fert alacritatem, ale znać, że intus smętek. O Wojewodzie Poznańskim [6]): jako zły, jako doktor Sędomirski powiadał, że niezdrowy w każdym członku, zwłaszcza in priapo, jako długo trwać nie może; nuż o Marszałku Nadwornym [7]): jako humilis, oboediens, a mówi omnia debentur victori. Inwitował pana marszałka i prosił, aby nie odjeżdżał maksymilianowego przyjazdu, mówiąc, że w poniedziałek odjedziesz; potym szedł do swej izby. Przed wieczerzą przyszedł zasię, tam de his rebus mówił. Najprzód, jako go to kosztuje po królewskiej śmierci, dwakroć trzydzieści tysięcy złotych annuebat, że to sobie za mało waży, i że to małe rzeczy, co mu na wieczność dano [8]). Powtóre jako w skarbie nie są expediti, winno mu coś pieniędzy, jeszcze ich mieć może. Fugielwedraby [9]) dobrze w skarbie mieć. Tu mu pan marszałek powiedział, że Fogelwedra królowa chce przy królu mieć, ledwie nie tak jako był za nieboszczyka króla; rzekł, cóż ma być drugi pieczętarz?

Po trzecie pytał: słyszę tam dziwna mieszanina, co konkludują poranu, to rewokują po obiedzie.

Po czwarte: jako radził na sejm, i dobrze pókiej w ludziach timor, łatwiej wszystko sprawić, nie wszyscy są wierni, trzeba żeby przysięgli, mianował w Rusi, w Prusiech, w Litwie; za przewleczeniem fakcji się namnoży, gdy teraz jeszcze odium przeciwko adwersarzom a timor zawija się, łatwiejby wszystko. Na toż radził po pskowskiej wojnie Stephano, że się Rygą zabawił wszystko w niwecz poszło. Po piąte: gdy o wyjechaniu królewskim z Krakowa mowa była, pokazował, że to nie z niego poszło, że na to radził, ale samego króla in rebus dubiis, gdym, prawi, jachał przeciwko nieprzyjacielowi, chciał odjachać król z Krakowa, jam odradzał, bo by to było signum timoris, i owszem, aby się nie rozjeżdzali od króla radziłem, czekali eventum; post pugnam, radziłem odjechać, konformując się do onego wspomnienia królewskiego. Po szóste: o Litwę, że się źle stało, iż im Inflant po-

zwolono, bo jeśli łapając je in rebus dubiis, tedy by była bitwa źle poszła, odbieżałoby ich było siła, więc jako infidi fratres ex discordia nostra wziąwszy ansam, jako na elekcją secesją uczynili, bo acz odia też były między niemi alieno cruenta.

Po siódme: jako siłę konstytucji napisali, drugie złe, które regalia gubią. Rzekł pan marszałek, jeno o podkomorstwo, o siłe rzeczy prawi, i starosty o niektóre rzeczy odesłano do trybunału, tam każdy starosta przegra.

Po ósme: jako o żadnej rzeczy z dworu nie wie i sam czaus turecki [10]) przyjechał, ano trzeba tego jemu wiedzieć jako hetmanowi. Oto w Wołoszech o wojszczech powiadają, nuż iż Niżowce łapaliśmy, suknaśmy im dali, mniemając, że szkody w Wołoszech z naszego rozkazania; będą się sprawiedliwości upominali. Więc jako w skarbie niedbalstwo, nikogo nie odprawują i do Turek aż Starosta Przemyslski [11]) na strawę dał.

Po dziewiąte: jako źle, że się legacje nie odprawują, będą rozumieli postronni panowie, że je wzgardzamy, rychlej dadzą pomoc przeciwko nam, acz do papieża trudno Reszka [12]) inędy ma przejechać, jeno przez siedmigrodzką ziemię ku Raguzie; mówiłem prawi o salvum conductum Maksymilianowi, odpowiedział, próżno, nie usługują mnie.

Po dziesiąte: jako nie wziął jeno konie, a działa, korzyści wszystko rozerwano, a też nie mało było usłano do Wrocławia [13]). Powiedział mu pan marszałek potym, żeby się nie dziwował, jeśli co nie k'rzeczy u dworu; directores dobrych nie masz, ksiądz Podkanclerzy [14]) cepy*(s)*, pan Podskarbi [15]) niećwiczony.

Przy wieczerzy cicho powiadał o Tęczyńskich, że nie masz dalej jako Tęczyn założono dwieście pięćdziesiąt lat, dziad onego co z wielką głową, Carolus [16]) je grabiami poczynił; nie bardzo dobrą sygnifikacją chęci swej przeciwko nim dawał. Powiadał też, że ekskuzował się Pan Wojnicki [17]), że nie wiedział, by to jego Greczynowie byli, co je słudzy jego rozbili, wziął trzy tysiące pięćset złotych, a nie wracał jeno siedemdziesiąt.

[1]) *O tej wizycie Opalińskiego w Zamościu ob.* Lepszy K., Walka stronnictw, 133—136.

[2]) *Struś Jakub, rotmistrz, starosta chmielnicki, poległ w bitwie z Tatarami pod Baworowem w r. 1589. Brat jego rodzony: Struś Jerzy, rotmistrz, starosta bracławski i winnicki. Paprocki nazywa go* «szczytem krajów polskich» *(t. j. tarczą).* (Arch. J. Zam. III; Paprocki, Herby).

[3]) *Jan Potocki, rotmistrz, syn Mikołaja, generała ziem podolskich.* (Arch. J. Zam. III).

[4]) *Kaszewski Piotr sędzia lubelski albo Stanisław subdelegat Piotra.*

[5]) *Gryzelda Batorówna, żona Zamoyskiego.*

[6]) *Stanisław Górka.*

[7]) *Andrzej Zborowski.*

[8]) *Mowa o Zamcku i Krzeszowie, które dano kanclerzowi na sejmie koronacyjnym.*

[9]) *Stanisław Fogelweder (1525—1603), zaufany sekretarz królewski Zygmunta Augusta,*

potem Anny Jagiellonki a wreszcie jej kanclerz nadworny. Wybitny humanista. Za Zygmunta Augusta i Batorego posłował do Hiszpanii. W r. 1593—4 jeździł z Zygmuntem III do Szwecji. Jako duchowny był m. i. archidiakonem warszawskim, kanonikiem krakowskim i t. d. (Kurdybacha Ł., Stanisław Fogelweder, humanista i dyplomata polski XVI w. Prace hist. Akad. Koła Hist. U. J. K. s. 173—201).

[10]) *Thorgud, przysłany na koronację.*

[11]) *Jan Tomasz Drohojowski.*

[12]) *Stanisław Reszka, opat jędrzejowski, wysłany do Rzymu, jako internuncjusz* (Stanislai Rescii Diarium ed. Czubek, Arch. do dziejów lit. i oświaty w Polsce, t. XV).

[13]) *Mowa o łupach pod Byczyną.*

[14]) *Wojciech Baranowski, biskup przemyski.*

[15]) *Jan Dulski, kasztelan chełmiński, został podskarbim 1580 r.* (Arch. J. Zam. II i III).

[16]) *Karol V, obacz odnośny dokument u* Paprockiego, Herby, s. 70—72.

[17]) *Jan Tęczyński, kasztelan wojnicki.*

19. Konferencja Zamoyskiego z marsz. Opalińskim w Zamościu

24 II 1588.

Starania Zamoyskiego o nagrodę za wydatki w czasie bezkrólewia. O marszałkostwo nadw. kor. Listy Stanisława Czarnkowskiego.

Bibl. Czartoryskich w Krakowie (Teki Naruszewicza) 93, nr 57, s. 203. Kopia: Ex ms. arch. Radziwiłł. Nesv. *Datacja w nagłówku:* 1588. D. 24. Febr. *Ponad tekstem nagłówek:* Kontynuacja konferencji drugiego dnia imci pana Kanclerza z imcią panem Marszałkiem w Zamościu.

Pan Kanclerz jął panu Marszałkowi powiadać o niedostatkach swoich, jako dwakroć trzydzieści tysięcy utracił, tandem eo res przywiódł, że pisał pan Marszałek list do króla [1]), który iż invitus pisał, napisał drugi do Pana Podlaskiego.[2])

Powiadał też panu Marszałkowi o Panu Sochaczewskim [3]), że o nim mówi: nie będzie już ten wezyr basza więcej rządził.

Namawiał go też, aby mutare conditionem panu Przyjemskiemu [4]) a marszałkiem nadwornym uczynić pana Starostę Przemyskiego [5]); odbieży cię prawi, a to już regres sobie czynił do Wojewody Poznańskiego [6]) ową za nim przyczyną do króla z Kalisza. Ad res domesticas: na sejmiki owo człowiek, nie do dworu, sumptuosus, praesumptuosus.

Przysłał też do niego listy, co Czarnkowski [7]) ad suos pisał, że niewinnie pojman: na legatową [8]) perswazją już Maksymilian z Polski jachał, myśmy go prowadzili i razem chcieli valedicere, interim wojsko przyszło. Nie radził mu pan Marszałek tych listów kazać posyłać, jako nieprawdziwych. Najprzód legat contrarium pisał de induciis unius mensis do Biskupa Kujawskiego [9]) tamże krzepić. Druga, poco Praepostfarii Często-

chowie przyszli [10]), jeśli miał do domu Maksymilian jachać? Przecia sam Maksymilian przed Kanclerzem powiadał, że miał dwadzieścia tysięcy ludzi, którzy mu przyjść mieli.

[1]) *Bibl. Czart. Teka Naruszewicza 93 s. 94—7, Opaliński do króla 25 II 1588.*

[2]) *Tamże, s. 97—8. Opaliński do Leśniowolskiego, 25 II 1588,*

[3]) *Stanisław Gostomski, kasztelan sochaczewski, dopiero 30 V tegoż roku posunął się na województwo rawskie.* (Barwiński, Zygmunt III i dysydenci. Ref. w Pol. t. I, s 54).

[4]) *Stanisław Przyjemski, mimo namów Zamoyskiego, został marszałkiem nadw. 13 VI 1588* (j. w.). *Należał on do stronników Opalińskiego.*

[5]) *Jan Tomasz Drohojowski, starosta przemyski, należał do bliskich współpracowników politycznych Zamoyskiego* (Lepszy w Pol. Słow. Biogr. V).

[6]) *Stanisław Górka.*

[7]) *Stanisław Sędziwój Czarnkowski wzięty do niewoli pod Byczyną.* (Lepszy w Pol. Słow. Biogr. IV).

[8]) *Annibal z Kapui, nuncjusz apostolski w Polsce.*

[9]) *Hieronim Rozrażewski.*

[10]) *T. j. wojsko Propostwarego Walentego, dowódzcy oddziałów węgierskich w służbie arc. Maksymiliana* (Schweizer, Die Sukzession in Polen, passim).

20. Relacja z narad marsz. A. Opalińskiego z Zamoyskim w Zamościu 28 II 1588. [1])

Rosnące tarcia pomiędzy Opalińskim a Zamoyskim. Stosunek Opalińskiego do woj. Górki i Jana Zborowskiego.

Biblioteka Czartoryskich w Krak. Teka Narusz. 93 nr 64, s. 231. Kopia: Ex ms. arch. Radziwiłł. Nesv. *Datacja w nagłówku:* 1588 D. 28 Febr. *Ponad tekstem nagłówek:* Konferencja pana Marszałka Kor. z panem Kanclerzem przy odjeździe z Zamościa uczyniona.

Tedy [1]) pan Marszałek jachał z Zamościa widząc, że pan Kanclerz wielką mu humanitatem pokazował caeremoniis, ochotą jednak in rebus seriis nic z nim nie konkludował, po co był przyjachał, i owszem obaczył go z Wojewodą Poznańskim [2]), że myślił pacisci cum suo commodo, bo podawał tego Marszałkowi jeśliby aliqua affinitate mógł go z Wojewodą Poznańskim w przyjaźń wprowadzić; więc o pana Myszkowskiego, o te wsi, które mu oderwał od Chęcin, nie uczynił mu dosyć. Widząc, że go postawą zbywał nie rzeczą, jął myślić jakoby eius potentiam zniżyć, nie augere, bo widział swój error, że w dostaniu wieczności Zamchu i Krzeszewa ratował go.[3])

A iż baczył pan Marszałek, że i arcyksiąże Maksymiliana na swój pożytek Kanclerz obrócić chciał, a in pactis sumę jaką wielką pieniędzy nim wytandykować, z Wojewody Pozn. zedrzeć też Szczebrzeszyn [4]) umyślił, na

królu Sambor wytadynkować, clientes suos umocnić i ubogacić, więc Zborowskie zniszczyć, a potym kogoby zachciał po jednemu opprimere. Począł myślić pan Marszałek o tych dwóch rzeczach: jedna, jakoby jednanie z Maksymilianem nie przezeń ale przez kogo inszego się odprawiło, druga, aby Zborowskich ratował i ujrzawszy się z panem Janem Zborowskim kasztelanem gnieźnińskim pojednał się z nim; potym pisał za nim listy do króla.

Przez tegoż z Dudyczem [5]) kazał mu się porozumieć jakimby sposobem zacząć tę sprawę jednania z Maksymilianem i z domem rakuskim, żeby kanclerza od niej ekskludować. Widział się Pan Gnieźniński z Dudyczem i z Kochcickim w Śląsku, we wsi niedaleko Oleśnicy. Najprzód jął z niemi mówić o rzeczach swych i pozew im ukazował na się. Oni nie radzili mu stanąć, ale żeby się do cesarza uciekł, nie odbieży ich cesarz i in pactis będzie ich bronił.

Potym mówił z niemi o Kanclerzu, powiedzieli, że go późno ekskludować, bo wziął o nim cesarz dobrą opinią ex ista humanitate, którą archiduci okazuje, więc przez Kurcza [6]) wskazał do cesarza, że pilności przyłoży jako tolerabilibus conditionibus wynijdzie Maksymilian. Do tego cesarz jest tej perswazji, że on wszystko może w Polsce, drudzy — wszyscy ne hiscere quidem przed nim śmieją. Otóż trudno zepchnąć cesarza ex ista opinione, chyba żeby in contrarium co się pokazało. Jakoż toby via et ratio była, kiedyby na te konstytucje, co [a]) poczynili na sejmiku, co takiego uczynili, więc i na Kanclerza, tak żeby go zniżyć, iż kiedyby cesarz obaczył contrarium w opinioni suae mógłby mutare sententiam.

Dołożył i tego, że cesarz ma wolą komisarze wysłać pro eliberatione archiducis z naszemi, ale mocno i wojska część z niemi, jeśliby duras conditiones podali a nie zgodzili się, irrupcją uczynić w Polsce z wojskiem prosto.

Odniósł to Pan Gnieźniński panu Marszałkowi. Pan Marszałek dał tę odpowiedź Panu Gnieźnińskiemu. Ad primum, nie radzi mu: principes curant quae sua sunt. Odbieżał nas był Maksymilian stary cesarz i teraz ci też uczynią; mogą to ad speciem począć, ale finis periculosus; źle na to wszystko sadzić. Ad secundum, non expedit Reipublicae turbas jakie czynić, bo chcąc jednemu nocere byśmy nie zaszkodzili toti Reipublicae, trzeba pierwej rzeczy uspokoić. Et sic discessum est.

[1]) *Tło tej konferencji i jej przebieg (również datę jej rozpoczęcia) ustalił:* K. Lepszy, Walka stronnictw, s. 129—137.

[2]) *Stanisław Górka, wróg Opalińskiego, jeniec spod Byczyny, znajdował się w niewoli u Zamoyskiego.*

---

[a]) *Po* co *w rkp. wyraz:* poco.

[3]) *Istotnie Zamch i Krzeszów otrzymał Zamoyski za sprawą A. Opalińskiego na sejmie koronacyjnym po zwycięstwie byczyńskim* (Lepszy o. c.).

[4]) *Szczebrzeszyn istotnie włączył Zamoyski do ordynacji zamojskiej ale dopiero po śmierci Stanisława Górki w r. 1593* (Tarnawski, o. c. 21).

[5]) *Andrzej Dudycz, ajent cesarski* (Barycz H. w Pol. Słow. Biogr.).

[6]) *Engelhard Kurtz, radca cesarski, jeździł od cesarza do Zamościa w sprawie uwolnienia Maksymiliana i paktów pokojowych.*

21. Zamoyski stwierdza niewinność Stanisława Ciołka i przy sposobności daje relację o bitwie byczyńskiej

[II 1588].

Bibl. Ord. Zam. T. 3. Ser. III nr 14. Koncept bez podpisu z poprawkami ręką sekretarza.

Joannes Zamoiski etc. etc.

Significo quorum interest universis, generosum d-num Stanislaum Ciolek [1]) proximo interregno in causa et partibus ser-mi archiducis Maximiliani [summi ardore] [a]) candidati sui ardore summo versatum esse et mecum de ser-te ipsius flagrantissimo studio egisse, ut me cum illis, qui ser-ti eius favebant coniungerem eique suffragarer; verum cum animadverterem maiorem senatus nobilitatisque partem ad ser-mum Sigismundum regem, dominum nostrum clementissimum inclinare, quod fides et officium meum a me flagitabat, id feci, sententiam meam flexi eo, ubi frequentior senatus et nobilitas et consensus maior erat, et legibus moreque et instituto maiorum novi regis electio fiebat. Qua electione rite et ordine peracta, cum sese a nobis generosus d-nus Ciolek disiunxisset et a partibus sui candidati affirmate staret, pleraque damnis dandis iniuriisque inferendis hostiliter faceret, graviter, ut par erat, offendebar. Quam [indignatio] [b]) offensionem meam auxit vehementer ab eodem indigne captus generosus d-nus Stanislaus Suchorzewski [2]), familiaris ill-mi d-ni cardinalis Bathorei affinis mei carissimi. Ventum deinde est ad extremum certamen, in quo tamen non uter esset, sed uter imperaret contendebatur; contuli signa cum ser-mo archiduce Maximiliano, qua ille pugna superatus Bicinam oppidum ante cuius portas res gerebatur confugit. Quo in oppido, cum tormenta bellica nulla essent, quod eduxissent omnia in aciem, nulli commeatus ad sustinendam obsidionem ante provisi, miles victor elatus victoria praedae inhiaret, pars admoveret scalas muris, pars cum tormentis bellicis portis succederet, ser-mus Maximilianus archidux praesentissimo cum suo, tum suorum omnium discrimine permotus, de reliqua sua suorumque incolumitate consulere coepit. Quo in consilio, cum mihi humanitatique meae diffidebat et acerbiorem futurum existimaret, erexit

---

[a]) *W klamrach graniastych przekreślone w koncepcie* — [b]) *j. w.*

eius animum ad mitiora speranda generosus d. Stanislaus Ciolek et nonnulla de lenitate mea locutus, quaecunque mecum sermus archidux de se suisque pactus esset et ego in me recepissem, ea a me sancte observatum iri asseveravit. Discessum est in eius sententiam, facta deditionis ex muris significatio, colloquium postulatum, ardor oppugnationis aegre *[sedatus]* sed tum inter *[im]* [c]) *[ac]* cepta fide missi ex oppido ad me mag-cus d. Alexander Pronski [3]), generosi domini Stanislaus Ciolek et Loga [4]) serenissimi archiducis aulicus. Constitui cum illis, quod res et praesens fortuna postulabat. Verum quia gen-us d. Ciolek propter illam sermonem de mea humanitate deque mea in pactis dictisque servandis constantia habitam in suspitionem vocatus est, tanquam is, qui causam candidati sui candidatumque prodidisset, tollendam hanc opinionem putavi, sancteque affirmo magna et illum et me iniuria affici. Est enim res non fraude ulla aut proditione, sed vi et vera virtute confecta. Virtute superati, virtute fugati, intra moenia redacti, postremo ad deditionem compressi, summa contentione mea ab irruptione in oppidum milite retento et milite victore fructum victoriae iamiamque manibus propemodum capessente. Nihil cuiusquam erat proditione opus. Haec immortali Deo teste, ultore falsitatis et conscientia mea, cuius integritas omni [um] [d]) rerum in vita hominibus carissimarum et mihi antiquissima, affirmo et his meis litteris contestor, quas mea manu subscripsi et signo obsignavi.

[1]) *Stronnik Zborowskich w czasie elekcji 1587, został wzięty przez Zamoyskiego pod Byczyną do niewoli. Oskarżano potem Ciołka, że zdradził sprawę Maksymiliana pod Byczyną, a z drugiej strony obwiniano, że chce wraz z Maksymilianem uciec z niewoli hetmana* (Lepszy, Walka stronnictw, 148, 171).

[2]) *Stanisław Suchorzewski, rodem z Kalisza, kanonik krakowski, miał być marszałkiem dworu Andrzeja Batorego, ale nim nie został. Był korespondentem Stanisława Reszki. Wkrótce zrzekł się kanonii, a ponieważ był bez święceń pojął w r. 1594 lub 1595 żonę. Doszedł do stolnikostwa kaliskiego.* (Stanislai Rescii diarium, ed. Czubek, Arch. do dziejów literatury i ośw. w Polsce XV, część 1, s. 83).

[3]) *Aleksander Proński, chorąży lit., od r. 1590 kasztelan trocki, po Mik. Krzyszt. Radziwille.*

[4]) *Mathias a Logau et Altendorff. W r. 1575* S. Caes. M-tis consiliarius, ducatuum Svidnicensis et Iaurensis capitaneus (Arch. J. Zam. I, nr 77, oraz 76 i 80); *o roli jego w poprzednim bezkrólewiu, ob.* Zakrzewski W., Po ucieczce Henryka, s. 387.

22. Zamoyskiego uniwersał o Tatarach — Zamość, 5 III 1588.

Arch. państwowe we Lwowie (Akt Grodzkich i Ziemskich). Induc. Rel. Castr. Belzen. t. 184 s. 94—5. Następują dwa uniwersały Zygmunta III, upominające o obowiązku wybrańców.

c) *miejsce na jeden wyraz wyrwane* — d) *W klamrach graniastych przekreślone w koncepcie.*

Wszem wobec i każdemu z osobna oznajmuję, że mi o pohańcach wieść od ks. J. M-ci Wojewody Kijowskiego [1]) przyszła. Ja acz będąc zniszczonem i zubożonem tem stosem, którym tem czasem R. P. służąc wytrzymał, przedsię jednak w imię Boże wsiadam we wtorek [2]), wynidę ku Buskowi a stamtąd dalej gdzie potrzeba ukaże. Proszę i napominam kto ochoczy, abyście W. M. raczyli do tej potrzeby bieżeć. Urzędów proszę, aby też przestrogę o nieprzyjacielu i wieść do wiadomości wszech przywodzić raczyli. Z tem się łasce W. M-ci zalecam z Zamoscia 5a Martii 1588. Jan Zamoiski sst.

[1]) *Konstanty Ostrogski.*
[2]) *t. j. 8 marca.*

23. Zamoyskiego uniwersał Zamość, 9 III 1588.

Oznajmienie o niebezpieczeństwie tatarskiem.

1. *Rkp. Bibl. Czartoryskich w Krakowie (Teki Naruszewicza) 93, s. 263. Nagłówek:* Obwieszczenie pana Hetmana o wojsku tatarskim. *Kopia:* Ex. ms. Arch. Radziwiłł. Nesv. *W Archiwum Radziwiłłowskim pierwowzoru brak.* 2. *Rkp. Bibl. Ossolińskich we Lwowie 186, s. 125. Kopiariusz współczesny oryginałowi.* 3. *Bibl. Ord. Zam. 1718 nr 38. Kopia z rękopisu Ossol. 186.*

Jan Zamoiski z Zamościa kanclerz i hetman koronny, bełski, malborski, knyszyński, miedzerzecki, grodecki etc. starosta. Wszem wobec i każdemu z osobna oznajmuję. Po pierwszej wiadomości z Białej Cerkwie [1]) od ks. J. M. pana Wojewody Kijowskiego [2]) o tych pohańcach tedym wziął zaraz wieść znowu [a]) od J. M. pana Wojewody Bracławskiego [3]) i od pana Starosty Czerkaskiego [b]), a naświeższą od pana Zamoiskiego [4]) posłańca króla J. M. do Turek, który tego dosiągł, jadąc przez Wołochy, że już ci poganie przeszli Dniepr pewnie, mając to od człowieka tego, który już z tej strony Dniepru był w tym wojsku tatarskim, które jest wielkie, jest sam car, jest Basza Kaphiński. Przeto i znowu WM. wszech napominam, abyście WM. bezpieczeństwo [c]) małżonek i dziatek swych opatrzyli [e]) a sami z chęci swej ku ojczyźnie do wojska się kupili. Ja tędy na Busk [5]) będę następował, a z Buska jako wiadomość dalsza o nieprzyjacielu i potrzeba ukaże etc. Dat. z Zamościa dnia 9 miesiąca marca roku Pańskiego 1588.

[1]) *Białacerkiew, miasto w woj. kijowskiem.*
[2]) *Konstanty Ostrogski.*

---

[a]) *2 i 3 brak:* znowu — [b]) *2 i 3:* Cerkawskiego — [c]) *2 i 3:* bezpieczeństwa — [e]) *2 i 3:* obmyślili.

[3]) *Janusz Zbaraski.*

[4]) *Jan Grzymała Zamoyski, był zaraz po przybyciu Zygmunta III do Polski wysłany do Turcji w charakterze internuncjusza.* (Sas Józef, ks.: Stosunki polsko-tureckie w pierwszych latach Zygmunta III, «Przegląd powszechny» IV, s. 118).

[5]) *Busk, miasto w woj. bełskiem, na prawym brzegu rz. Bugu.*

24. Zamoyskiego uniwersał

Augustów [1]), 22 III 1588.

Wobec niebezpieczeństwa od Tatarów wzywa szlachtę do broni.

Arch. Państw. (Akt Grodz. i Ziem.) we Lwowie. Castr. premisl. t. 304, str. 548.

Jan Zamoiski z Zamościa... Oznajmuje WM-ciom wszem, że mi przyszła znowu i nie jedna wiadomość, a dzisiejszego dnia prawie z pewnego miejsca, że car przeprawiwszy się przez Niepr obrocił sie już dalej ku Dniestrowi i już bywszy przeciw Tehinii, postąpił sie dalej i tedy mimo Szoroki z tej strone Dniestru chce wniść i wojować państwa koronne. Jest z niem dwu braciej, jego Basza Kaphenski na imie Mechmeth. Wojska car ma sześćdziesiąt tysięcy, mają też z sobą coś dział. Posyłali do hospodara wołoskiego na imię Dzein Harmeth Dzeli bej i Mechmeth Nohay posły, porozumiewając się z niem, a prosząc o ludzie dla naprawy mostów... *Zamoyski ostrzega przed lekceważeniem tego niebezpieczeństwa i wzywa szlachtę, aby opatrzywszy swe domostwa w tym jeszcze miesiącu kupiła się przy nim.*

[1]) *Dziś zapewne Augustówka, wieś pod Brzeżanami.*

25. Propozycje pokoju z cesarzem opracowane przez Zamoyskiego

[kwiecień 1588] [1]).

Archiwum Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu. Polonica 23 a. Kopia współczesna. Tamże drugi egzemplarz w Polonica 23.

Conditiones pro commissione austriaca. Ex litteris Caes. M-tis ad archiducem Maximilianum Pragae XVIII Februarii in anno praesenti datis. necessaria informatio capi potest ad tractatus cum commisariis austriacis ordiendis. Nam satis clare eius Caes. M-tas ibi significat, quibus de rebus cum Regia M-te tractatum esse vult, nempe de eliberatione archiducis Maximiliani inprimis, quam vult esse caput totius negotii, postea de componendis limitum differentiis aliisque controversiis omnibus, quemadmodum

ipse imperator ibidem scribit: quae huic nostro Bohemiae regno aliisve provinciis cum Polonia intercedunt, nec non de pactis et foederibns renovandis. Quod quidem nobis etiam ipsis opus est ad hunc praesentem actum, inprimis omnia pacta et foedera, quod regnum cum domo austriaca habet et cum regnis Bohemiae et Ongariae nec non provinciis iisdem adiunctis, diligenter revideantur et perpendantur et cum aliquid forte observabitur, quod nobis deest circa hos tractatus, omnia resarsi possunt, praesertim cum sit tale pignus in manu, et cum ad tractatus ventum fuerit, non debebunt commissarii regii cum commissariis Caesaris aliquid ordiri, si tantum ad consiliarios et ordines Regni habebunt instructiones, cum legitime electo et coronato Rege omnis in Polonia cessavit anarchia. Postea cum urgebunt eliberationem Maximiliani, quod primum et praecipuum totius negotii caput ipse asserit imperator, non erit quidem fortasse neganda eliberatio, sed tamen non simpliciter, sed sub assecuratione conditionum a Regia M-te et regni senatu ablatarum et accedendo ad conditiones par erit ostendere iuiuriam esse passam Suam M-tem et Rempublicam et privatos cives damna Ac id quidem tam adeo a Maximiliano, quam ab ipsa Caes. M-te evenisse, et ab hominibus eius iurisdictionis. Ab his ergo omnibus, tam Regia M-tas, quam et Respublica habet viam nunc repetendae satisfactionis.

1. Primum quidem Regia M-tas passa est iniuriam, quod liberam omnium ordinum eius electionem archidux Maximilianus non modo largitionibus, sed et armis oppugnavit et titulum regni sibi usurpavit. Debet igitur seipsum. obstringere, quod hunc titulum in posterum non modo sibi non usurpabit, sed etiam quod regnum eius M-tis nullo unquam exquisito modo, nec per se, nec per submissas personas perturbabit, transfugas et perduelles non recipiet.

2. Est etiam offensa et iniuria affecta Respublica a Caes. M-te sic etiam et ab archiduce Maximiliano et ab aliis subditis Caesaris, sed maxime ab ipsa Caes. M-te, nam cum statim ab electione Respublica Caes. M-tem per legatos suos ex pactis et foederibus antiquis adhortata fuisset, ne fratrem suum ab aliquot tantum senatoribus contra legem et morem patrum post electionem legitimi regis temere appellatum, ingredi Regnum non pateretur, nihil minus fecit. Quin imo homines ditionis suae et adeo forte ex aula sua immisit, vim libero regno et eius incolis eorumque facultatibus intulit Necesse est ergo, ut is a quo arma et opes emanarunt, in renovatione pactorum et foederum resarciat et sumptus belli ac damma passis recompenset, cum sit hoc de iure communi, ut non tantum is qui fecerit, sed et qui dederit aliquam occasionem, ad recompensandum teneatur. Iam vero non solum occasio est data a Caesarea M-te invadendi Regni, sed omnia etiam suggesta, quod eo pertinebant, nam si non potuit quo minus iret tenere fratrem, potuit suos subditos.

3. Hoc etiam inter alias conditiones dandum propter aeternam pacem et bonam vicinitatem, non solum cum Caes. M-te, sed cum Romano Imperio, et cum tota domo austriaca, et cum regnis et provinciis illis subiectis omnia pacta et foedera renoventur et emendentur.

4. Limites Regni ab omnibus ditionibus caesareis et renoventur et, ubi antea non fuissent, ut erigentur, sic et omnes differentiae et controversiae utinam sopiantur, quibus rebus omnibus peragendis tempus et locus in hac commissione nominetur.

5. Arx Lubovlia, cum omnibus quod ad eam pertinent, simul etiam cum ablatis in ea rebus, ut inprimis ante omnia restituatur, nam ille eam intercepit, qui fuit in acie cum Maximiliano sub Bicina et est subditus caesaris, haec non videntur posterius relinquenda. Hoc idem sentio de Makovitia, nam licet est nominis privati iniuria, et ea arx in ditione Caesaris, tamen oportet homini patrocinari, ne per id aliquid iniuriae patiatur [2]).

6. Expediret etiam Reipublicae et dominia Caes. M-tis, quae ex foederibus antiquis similibus conatibus et molitionibus opem ferre non debebant, etiam ipsis eorum dominis contra nos quamdiu damnis dederunt occasionem, ita etiam damnorum sarciendorum onus eis imponeretur, ita quidem Reipublicae ipsius respectu, quam etiam privatorum civium aliquorum, qui maiora damna patiuntur.

7. Cives et incolae Regni, qui vel contra regem, vel contra rempublicam aliquid patrarunt, vel in posterum patrabunt, et qui poenarum metu eo transfugiunt, ut restituantur, vel ut praesente internuntio regio in instanti puniantur.

8. Hoc etiam posteri temporis causa videtur novis pactis providendum, ut si res ad interregnum aliquando deveniret, ii omnes, qui hic suas negociationes habent, e regno non egrederentur sed usque ad nominationem permanerent sub poena carceris et emissione omnium rerum, quae penes se in regno habuerint.

Et quoniam non modo in praesentia verum etiam in futura tempora paci et tranquillitati publicae consulere par est, archidux Maximilianus in titulo suo magisterii Theutonici Ordinis Prussiae nullam prorsus faciat mentionem, nec aliquarum provinciarum Regni Poloniae. Conditiones, quae statim expleri possunt, utpote restitutio arcium, ut praecedant archiducis liberationem.

Pro reliquis explendis obsides dentur. Viri magni et opulenti, quemadmodum rex Galliarum Franciscus olim dederat duos filios obsides Carolo V caesari.

Conditiones omnes debent potius referri ad ipsorum personas, qui mittent commissarios, quam ad eius personam, qui est detentus propter securitatem.

Postremo illud ostendendum, quod conditiones victor dat, victus accipit, nihilominus propositis hisce conditionibus ad media descendendum saltem, ut certa et non simulata sit pax ac dignitas regia et nationis nostrae constet.

[1]) *Datę tego memoriału wyznaczają następujące okoliczności. Dnia 15 lutego (a nie jak w pierwszym zdaniu tego memoriału 18 lutego) wygotował cesarz Rudolf list do Maksymiliana. Opublikował go:* J. Schweizer *w* Nuntiaturberichte aus Deutschland, II Abt. II Hälfte, Paderborn 1912, nr 98. *Z listem tym wyjechał do Polski dr Engelhard Kurtz. Równocześnie udali się do Maksymiliana Karol Serentein i dr Kahl. Dnia 6 kwietnia udał się dr Kahl z Krasnegostawu, gdzie konferował z Maksymilianem, na Podole do Zamoyskiego. Natomiast Kurtz i Serentein podążyli na dwór królewski do Krakowa. Bezwątpienia dr Kahl pokazał Zamoyskiemu wspomnianą przez niego w niniejszym memoriale kopię listu cesarza do Maksymiliana i omawiał warunki przyszłego pokoju. Zamoyski uznał za konieczne przygotować warunki — naogół twarde — przyszłego pokoju zarówno na dwór krakowski, jak i praski. Bał się bowiem utracic inicjatywę i dać się ubiec innym doradcom Zygmunta III, a równocześnie pragnął narzucić cesarzowi platformę ugody.* (Schweizer J., Die Sukzessionswirren, s. LXX, LXXVII).

[2]) *Makowica, Machowicza, koło Bardiowa, własność Janusza Ostrogskiego, jako posag żony Zuzanny Serédy.*

26. Słowa Zamoyskiego do E. Kurtza i A. Hanniwaldta *[czerwiec 1588]* [1]).

Sprawy komisji pokojowej i listu cesarza do Zygmunta III.

Archiwum Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu, Pol. 23 a.

Verba Ill. D-ni Cancellarii (prout ex relatione Kurzii et Hannibaldi Caes. M-ti facta, constat), quibus probatur eius eum tum fuisse sententiae, non a Pitschinensibus pactis, sed ab iniuriis utrinque datis et acceptis tractationem auspicandam esse.

Quoniam vero ordines Poloniae, sanguinis Christianae effusionem quam maxime praecaveri, antiquam etiam vicinitatem renovari optant, ob eam causam se statim post cladem illam Pitschinensem, non tam privato, quam publico nomine hoc medium proposuisse, ut a Sua Caes. M-te commissio in confinibus habenda decerneretur atque indiceretur, in qua Polonorum, Ungarorum et Bohemorum quaerelae audiri, et si fieri posset, compactata etiam vetera renovari possint. Sic omni tempore factum esse, si dissensiones inter praedicta Regna ortae fuissent; testari hoc historias et annales veteres. Medio istius tractationis existimare se posse etiam de liberatione Suae Sertis [2]), tanto commodius tractari.

Ibidem.

Consulere se, ut Sua M-tas Caes., si quidem Sveco [3]) scribere nolit, ad ordines Poloniae, vel ad se ipsum litteras det huius tenoris: intellexisse Suam M-tem Caes. cancellarium petere, ut commissio in finibus Silesiae instituatur,

qua mediante de ortis dissensionibus et gravaminibus inter Suae M-tis Regna et provincias ex una, et Regnum Poloniae ex altera cognosci. Deinde etiam de Suae Ser-tis negotio tractari quaeat. Cum igitur Sua M-tas Caes. non dubitet, quin hoc consensu et auctoritate reliquorum Poloniae ordinum factum sit, consensisse benigne huic commissioni.

[1]) *Engelhard Kurtz wysłany przez cesarza do Polski w sprawach pokojowych przybył 3 IV 1588 do Krasnegostawu* (Schweizer, LXXVII). *Zamoyski był wtedy na Podolu. Z początkiem lipca wrócił Kurtz wraz z sekretarzem Maksymiliana, Andrzejem Hanniwaldtem do Pragi* (Schweizer, LXXX—LXXXII). *Obaj powrócili do Polski z końcem września. Analiza ogłoszonych tu słów Zamoyskiego wskazuje na to, że były one wygłoszone przez kanclerza raczej w czerwcu niż później. W czerwcu bowiem sprawa skarg Ślązaków na szkody wyrządzone przez wojska polskie była jeszcze bardziej aktualna i dlatego mogła być wysuwana na czoło, przed zagadnieniem pokoju i uwolnienia Maksymiliana. Potem kolejność tych spraw zupełnie się zmieniła.*

[2]) *T. j. arc. Maksymiliana.*

[3]) *Ponieważ dyplomacja cesarska nie uznawała Zygmunta III, więc do czasu pokoju bytomsko-będzińskiego, nazywano króla: „Svecus" t. j. Szwed,*

27. Instrukcja Andrzeja Opalińskiego, marszałka w. kor. dla Brzezińskiego Jakuba, sufragana poznańskiego, swego posła do Zamoyskiego

[pocz. sierpnia 1588].

Sprawa małżeństwa syna marszałka, Piotra, z córką Jana Zborowskiego oraz próba pogodzenia Zborowskich z kanclerzem.

Bibl. Czart. w Krakowie, Teki Naruszewicza 93 nr 150: Komis od pana Marszałka koronnego księdzu Sufraganowi Poznańskiemu zlecony, aby z panem Kanclerzem przy oddaniu wierzącego listu w tej materji mówił.

Przypomnieć mu, jako od poznania wiodłem zawsze stateczną przyjaźń z nim, a przez panowanie więc króla nieboszczyka Stefana, jaka była potrzebna Rzeczypospolitej i privatim nam pożyteczna, to on już sam wie; w czym wszystkim, jakom mu stateczności dodzierżał z wielką utratą swoją, to już tego wspominać nie chcę. I acz zaszło było coś simultatum między nami, jednak post reconciliationem, jakom dawno tego wszystkiego zabaczył, takem niechęci swej od pierwszej przyjaźni nie odmienił i pokazowałem to w niebytności imci magnis documentis; testes tego są imć ksiądz Podkanclerzy [1]) i ksiądz Wielki Sekretarz [2]), jakoż i jachaniem w dom imci wszystkim ludziom jawnie to ukazałem.

Zacząwszy tedy zdawna amicitiam z imcią, chcę ją statecznie continuare, niewątpiąc, gdyż doznał stateczności mojej we wszystkim, że też łaskę i przyjaźń imci będę znał zawdy, którą też znawał przed tym.

I teraz myśląc o postanowieniu syna mego[3]) nie chciałem nic konkludować z Panem Gnieźnińskim[4]) około małżeństwa dziewki jego z synem swym, choć znaczne privatim commoda mi zatym idą, ażbych drogi usłał takie, jakoby mi ta coniunctio moja z Panem Gnieźnińskim do przyjaźni z imcią niezawadzała, bo choć miał i pierwej siestrzenicę moję, którąem i sam wychował i loco filiae miał, przecie jednak świadom imć tego sam, że więcej u mnie stateczność moja a coniunctio z m-cią ważyła, aniż te wszystkie respekty. Konkludowałem przeto te trzy rzeczy z Panem Gnieźnińskim, zaczynając z nim mowę o tym powinowactwie.

Po trzecie, że chce w tym sequi iudicium meum jakaby to kompozycja być miała? Prosić tedy imci pana kanclerza, aby tego nie raczył być, bo acz imć jest eo loco in republica nostra et meritis et auctoritate, że mu się na familią panów Zborowskich niebardzo oglądać trzeba, jednak i mały nieprzyjaciel non est contemnendus. Wie imć sam dobrze, jako wielcy książęta i królowie oglądają się na przyjaźń choć poddanych, a cóż na równe? Bo by też i te wygubił, którzy teraz są in periculo, zostaną przecie synowcy, siestrzeńcy, wie sam imć, jako ten ród ma affinitates wielkie. Dosyć już Pan Bóg stłumił familią ich i byłoli co pychy, zniżył. Trzebać wżdy kiedy imponere modum tym rzeczom.

Ad foelicitatem et virtutem imci, którą go Pan Bóg obdarzył, aby mógł zewsząd być securus a inimicitias znieść, tego potrzeba, bo, by z najmniejszym człowiekiem zatargnienie było, zawdy ostrożności trzeba, a cóż wżdy z temi, którzyby też i sami potłumieni byli, zostaną przecie relikwie powinowatych ich. Wie też imć dobrze, choć ex summo odio częstokroć myśli ludzkie vertuntur in commiserationem, gdy ujrzą ich powolność choć in tot calamitatibus domu swego.

A jeśli sapienter pozwalał tego imć po śmierci pana zmarłego, aby był z niemi do porównania przyszedł, daleko więcej teraz słuszniej to imć uczyni ex magnanimitate sua in eorum calamitate.

Ma przykład z pana przeszłego, którego virtutes accumulatur, ten choć był od nich wielce offensus, jednak nie był od tego przyjąć ich w łaskę, jako to sam imć lepiej wie, niż ja. Snadniej przeto nie może imć do zgody z niemi przyjść i cum eorum familia, jeno przez mię, snadniej nie może z niemi retinere pacem perpetuam, jako affinitate mea. O trzy rzeczy przeto imci prosić.

Najprzód, aby mi intencją swoję w tej sprawie deklarował. Powtóre, abych mógł colloqui cum eius gratia et permissu principis tak z Krzysztofem jako z drugiemi, żebych mógł tym być securior i gruntowniej postanowić tak ugodę jako i zadzierżenie jej, bo per internuntios jako niesnadnie, tak nie godzi mi się bez dozwolenia króla imci i wiadomości imci pana

kanclerzowej. Po trzecie, żebych mógł wiedzieć quibus mediis chciałby imć do zgody przystąpić. Jeśliby więc imć o Krzysztofa Zborowskiego co wspominał, jakoby ex eius restitutione periculum jakie nie urosło na którążkolwiek stronę, tedy narazić i to, że i ja nie myślę o tym, jakoby tu firmam mansionem miał mieć, i owszem więcej, aby był ad tempus aliquod longum exul, albo in perpetuum, tylko żeby ta nota infamia z niego zniesiona była.

Jeśliby więc do sejmu to imć pan Kanclerz odkładać chciał, tedy go prosić, aby się tym prędzej rezolwował, wszak trzebali? gotowym ja do imci przyjechać, gdyż ja na sejmie woli nie mam być, bo będąc wielce zadłużony tym przeszłym interregnum, umyśliłem się wszystek ad quietem udać, abych mógł w niezawiedzeniu dzieci swoich odumrzeć, którychem opiekunem imci udziałał [5]).

[1]) *Baranowski Wojciech, podkanclerzy, biskup przemyski.*

[2]) *Tylicki Piotr, ksiądz, wielki sekretarz, później biskup i kanclerz.*

[3]) *Opaliński Piotr.*

[4]) *Zborowski Jan, kasztelan gnieźnieński, głowa rodu Zborowskich.*

[5]) *Tło tego poselstwa Brzezińskiego przedstawił K. Lepszy* (Walka stronnictw, Kraków 1929, s. 142—4).

28. Relacja Jakuba Brzezińskiego, sufragana poznańskiego z rozmów z Zamoyskim w dniach 13—15 sierpnia

[ok. 15 VIII 1588.]

Zamoyski gwałtownie odradza Opalińskiemu związków rodzinnych ze Zborowskimi i sprzeciwia się najkategoryczniej amnestii rodu Zborowskich.

1. *Bibl. Ossol. we Lwowie, rkp. 186, s. 250 i następne. Kopia współczesna. Rozpoczyna ją tytuł:* W Zamościu per tres dies continuos a 13 Augusti summa rozmow ks. sufragana poznańskiego z panem kanclerzem. 2. *Bibl. Ord. Zam. rkp. 1718 k. 250 i następne. Kopia z XIX w., będąca odpisem z 1. Tytuł identyczny jak 1.* 3. *Bibl. Czart. w Krakowie. Teka Naruszewicza 93 nr 163. Kopia z XVIII w. z licznymi błędami (wobec licznych i jaskrawych błędów kopisty naruszewiczowskiego tutaj odmianek z tego rękopisu nie uwzględniono).*

Byłoby co mówić i wspominać, ale i dalekość miejsc i coś inszego nie da mi per intermedias personas tego sprawować, wolę to zachować do zjachania sam z panem marszałkiem i z nim się rozmówić, tak jako szczyrość moja niesie. W tych tedy rzeczach, które natrącam, nie bawiąc się, dwie rze-

czy są jakom zrozumiał, któreś mi proponował, privata jedne, drugie publica. Niż ad privata przystąpię jużem pierwej z Kalisza wiedział o tym małżeństwie, nie wiem jeśli już co conclusum est albo tak namowiano, chociam tedy rozumiał, żeby to tak puszczano wieść, aby się przysłuchać, coby ludzie do tego mowili. Ale mi o tym zapewne dano znać. Jeśli tedy już co skończono, nie wiem co potym z przyjacielem się radzić, o tym co się stało, chyba jedno z czymści się pokazować. Jeśli też to tak tylko, ja nie wiem co mowić. Każdy ma swe myśli i rationes w mocy, wolno mu opatrować rzeczy swe i domu swego jako nalepiej rozumie, bo choć nie mamy in liberos vitae et necis potestatem, jaka niekiedy bywała, ale została jednak w nas patria potestas, tak że synowie folgując rodzicom, niemniej i corki, dogadzają woli i rozkazaniu ich, cedendo iudicio seniori et affectui naturali.

Nie chcę też przy tej prywacie wspominać, żeby się co mnie w tym dotykać miało, gdyżem tak jako pierwej zawsze, tak więc i teraz Panu Bogu sprawy swe poruczył i Jemu je oddał, rządząc się podług woli Bożej, wolności slacheckiej i sprawiedliwoścj świętej, a jeźliże mnie Pan Bog strzegł i zachował, gdy się florentioribus et potentioribus rebus suis na mnie buntowali, daleko mniej się mogę na tę stronę oględać, gdy je w ręku mam i gdy je Pan Bóg sam iusto suo iudicio przed wsytkim światem pokazał. Ale jakom zrozumiał z W. M-ci, prywacie się przypatrując, nie widzę coby z takiej konjukcjej JM-ci przybyć mogło.

Bo naprzod już pierwej mając tam siestrzenicę rodzoną, doznał czego było potrzeba, ale i na tej samej koniunkcjej bodaj nie było dosyć do zadzierżenia jakiejkolwiek przyjaźni z tą tam familją, chyba jako Bartolus [1]) pisze: duplex coniunctio fortiorby miała existere, ale coby tym przybeło ad privatas JM-ci rationes widzieć nie mogę; bo jeśli o żonę synowi idzie, naleśćby się mogło dość, a podomno *(sic)* haeredes nominis et bonorum. Jescze tych lat jest syn J. M-ci, że mu się nic nie zamieszka, zwłascza na tym miejscu będącemu. Jeśli o posag, nie wiem skąd ten będzie, chybali czarami na Rakuszanach co się wyciągnąć jescze spodziewali. Wiemy, że dłużen Pan Gnieźnieński, majętności niewiele, i ta nie raz ani dwa obligowana. Jeśli in spem haereditatis po Proinskiem [2]), i ten z włosy winien. Banicji gromadę na sobie ma i nie wiedzieć jako się jescze wywikła. Jeśli też o Grudziądz idzie, nie trudno może być on panu Marszałkowi za tą familiaritatem, ktorą contraxit w drodze z królem i za tą łaską, którą ma więc i za staraniem pierwszych ludzi przyjaciół swoich, ktore ma przy dworze; bez tego łacno może tego dość, synowi swemu jako takim spowinowaceniem poradzi, rozsądkowi to JM-ci samego i WM-ci poruczam; śmiertelny jest jako i my

wszyscy, on jescze ani lat, ani rozumu ojcowskiego nie dorosł. Wiemy jako odmiany przypadają na czasy i na osoby; w jakieby go przyjacielstwo wdał i w jakie towarzystwo nie będę wspominał. Widziemy co się z inszemi działo, któremi Zborowscy się opiekali, albo które w przyjacielstwo i w sprawy swe mięszali. Więc J. M. będąc wielkim i zacnem czlowiekiem, ktory do tych czasow mądrze rzeczy wszytkie odprawował, w jakie się rozumienie poda do ludzi i na czym egzystimacją pierwszych spraw swoich, więc wychowanie i opatrzenie syna swego, zawiesi, i czym albo jako ugruntuje familią swoję, to łacno każdy obaczyć może, gdyż miasto przymnożenia małżeństwem, czego pospolicie szukają pomocy albo ratunku jego, bardziej syna swego i familją zawiedzie, bo oni będąc zawiedzionymi i nie wiedząc jako siebie samych ratować, do czego się przygodzić mogą quocunque casu aut rerum eventu, jedno barziej zawieść, zatrudnić i w niebezpieczeństwo wieść. Wszak niejednemu się to dało znać, więcby sam J. M. nie wiedział i świadom nie był, co za ludzie, co za sprawa ich miedzy sobą, miedzy krwią własną, nierzkąc z obcemi albo w Rzeczypospolitej. Uważ W. M. sam u siebie jako tego ludzie rozbierać i jako się temu dziwować nie będą. Owo zgoła ani przyjaźni, ani pomocy, ani ozdoby, ani coby się sive publice, sive privatim przygodzić mogło, tak JM-ci jako i synowi jego, ja baczyć nie mogę. Ale mnie na tym nic; niech czyni JM. co raczy, wszak jakom namienił, wiedziałem o tym prawie i już za skończone rzeczy to miano. Mnie to nic nie obejdzie, bo gdzieby to rozumieć chciał, jakobym się ja tym mścić chciał, dawnom to mogł uczynić, bym jedno kinął. I umiałem o to Pana Boga prosić, skromić w tej mierze afekty swe. Także chocia nietylko sami z sobą buntowali się na mie, ale i z możniejszemi, a nakoniec gdzie już wyższej być nie mogło, jednak Pan Bóg patrzy na humilitatem meam i na skromność a pacjencją moję i raczeł zawsze darzyć, że superbia illorum ascendebat semper, która acz się iusto Dei iudicio rozmaicie przez ludzie, przez sądy i sprawiedliwość świętą uskramiała, aż i do tego ostatniego aktu przyszło, ktorem Pan Bog już chciał prawie miłosierdzie swe nad ojczyzną i mną pokazać, co ja jego łasce samego przypisuję. Przecie za com Panu Bogu dziękował i dziękuję, jako prorok mowił, non est dilatatum cor meum. Ale takem się moderował i moderuję, jako chrześciańskiemu człowiekowi, jednak eo loco będącemu in republica, i który cześć swoję i zdrowie swoje i dobre ojczyzny swej miłuje i na pieczy ma, jako słusznie należy. Wiem, że nieraz o skorę moją szło, o zdrowie, a nie tylko o mnie i o Rzeczpospolitą i o wsytkie; lecz to wsytko mniejsze rzeczy są i rowniejsze. Przystąpię ad publica.

Zaprawde tu już muszę liberius trochę sczyrości mojej dosyć czyniąc mowić i co w sercu mam exprimere, gdyżem i senator i taki urzędnik,

który iż więtsze dobrodziejstwa w Rzeczypospolitej znam, za co jej też tym pilniej służę i służyć jestem powinien i niektorym sposobem wietszą powinność na sobie noszę, tym mie też to po niejakiej części dolega i więcy się opierało i opierać musi, niśli o kogo inszego.

Tu naprawdę wydziwić się nie mogę, co JM. za publica commoda stąd upatruje, bo począwszy od króla J. M-ci, temu nie należy podobno o naszych prywaciech wiedzieć, jako je kto i dlaczego prowadzi. Ale publica muszą go obchodzić, więc choć nie wiem, co W. M. z nim mowił, ani się o tym pytam, ale żem zrozumiał, iżeś tu za wolą jego do mnie jechał domniemać się łacno, że w tym coś publicum król J. M. upatruje. A iż jest pan młody, dobry, ktory jescze ćwiczenia ani eksperjencji nie ma i głęboko w rzeczy patrzeć nie może, potrzeba, jeśli dobrze ojczyźnie życzemy, tak go prowadzić, aby się barziej i potym nas nie zawiodł, ani kogokolwiek barzo nie utyskował. Oto bez rady i konsensu panow rad w inszych postepkach terazniejszych poczynać nic nie chciał, i mnie także jako tego na ktorym cokolwiek hucusque należało jako na senatorze i na hetmanie nie zaniechywał, gdyż i Rzymianie jako W. M. wiesz, choć imperatores absentes bywali post victorias, bez nich nie czynili nic de summa rerum i o insych rzeczach, ktore z wiktorji pochodziły. Lecz ja o to mniej dbam, ale upatruje bonum publicum, zaprawdę życzyłbym, aby J. M. jako człowiek mądry i ktory bacznie pod ten czas wszytkie sprawy swe prowadził, pilnie w to wejrzał, coby zatym panu młodemu, nie do końca ubezpieczonemu w ojczyźnie, co wielu ludziom przypaść mogło, gdyby to tak czego ludzie crudeles in patriam się ważyli, pość *(s)* miało. Zniosło się pierwej po kilkakroć, więc i teraz znieść się ma, i jescze ad honores praemia za to odnosić mają. Prze Bog niech J. M. spamięta sobie na niedawne czasy, na to co się działo, czemu sam zabiegał, radzieł i jako przeciw upadkowi Rzeczypospolitej z inszemi się zastawiał. Kto po te wszytkie interregna nas przedawał, nas mięszał: jedno Zborowscy. Aza za pierwszym interregnum nie przedali nas za 300,000? Jescze są żywi, co część odbierali i wiemy jako, że ostatka nie dodano, gniewali się. Pod drugim rozdwoili się wrzekomo, jedni od Stefana, wszak JM. wie jako na Rzeczpospolitą żebrano i brano, wszak rekognicje są; drugi impudenter wziąwszy niemałą sumę, więc na drugą stronę z nią, i od tych czasów te praktyki sie zaczęły; jescze był żyw Stefan. kiedy oni to już praktykowali i arcyksiążęciu przysięgi swe na piśme posłali. Też to przyczyna jedna była odsądzenia. Teraz do czego przywiedli, kto nie widzi jakiej hostilitatem w ojczyźnie nie pokazowali, kto externum principem cum armis przywiodł, kto do Krakowa szturmował, kto kościoł złupieł, domy szlacheckie wybierał, panienki w domach zacnych gwałcieł, co

tym cięższa jako Julius Caesar pisze: Omnium summa et miserrima iniuria est, ubi multus conquerendi vel iustitiae apparet modus. Musi drugi milczeć, gorzko w sobie się gryząc, aby dziewek swych nie osławił. A więc to publico bono takowe ludzie, z takową zbrodnią, znowu na pana, na Rzeczpospolitą i na siebie same sadzać. Bo bojmy się wżdy Pana Boga, wejrzejmy w sumienie nasze, w przysięgi nasze, w pierwsze sprawy i postępki nasze. WM. coście nasi ojcowie duchowni, aza tak nas uczycie i wiedziecie, aza na impunitatem, na gwałty, na niesłychane okrucieństwa nie skarżycie, hamować nie każecie, Bogiem nie grozicie i sądem Bożym i piekłem? A coż gdzie nie tylko privati tak wiele, ale ojczyzna, ale prawo, ale Bóg i kościoły Jego, tak wiele znosić impune musiały. Izali tak będzie u was? wszak nie odpuszczacie, aż contritio jaka się pokaże, więc confessio, a nakoniec satisfactio. A tu co miasto skarania za takowe przeważności i śmiałości przeciw komu, przeciw królowi koronowanemu, przeciw koronie i zawichłanej ojczyźnie, przeciw wszytkim wobec, przypuścić te to takowe ludzie ad honores et dignitates, porownać je z dobremi et benemeritis de republica, jescze im podziękować, miedzy sie wpuścić i smażyć im jakoby pączki w maśle. Co ci mowić będą, którzy się piersiami swemi zastawiali, krew wytaczali, i ktorych poginęło niemało, a żałość powinnym została. Co ci, których zewsząd ta zbrodnia doległa, co, ktorzy spokojnie doma siedzieli, o pokoj i sprawiedliwość Pana Boga prosząc, a z tych niestwornych ludzi sprawom ze trwogą się dziwując. Puścićże na pana młodego, aby się nań wczas ośmielili i mniej oglądali za takową sprawą, niż na przeszłego. Dozwolić im okazji i czasu przewieść swe kiedyżkolwiek, czego teraz nie mogli, więc mieszać, turbować sprawy wszelakie, jako teraz było po te czasy. Prawdać jest że ociec [4]) ich popularem się był uczynił na kokoszej wojnie, ale dała się dobrze przez te popularius ta popularitas znać, tak, żeby nagorszy ludzie et profligatissimi każdy ich zażyć i poczuć musiał. To wszytko zaprawdę więcej się mowi ex publica iniuria, niśli ex privata, gdzieby to tak kto rozumieć chciał. Wszakem WM-ci powiedział, iż się na to namniej Bogu dufając oglądam i wytrwałem pierwej, a coż teraz jeśli o rodowność, i ta publico bono procurando przeszkadzać nie ma. Któżkolwiek Pana Boga się bojący i w cnocie a sławie przodków swych się kochający, więc na prawo na wolność i sprawiedliwość pospolitą oglądający, by im był najbliższy i afektem prywatnem uwodzić się chciał, musi więcej ojczyźnie życzeć, chceli w niej spokojnie żyć i dignitates majorum suorum assequi, aniżeli takiemi zbrodniami pomazanym ludziom, ktorym tego jeno jescze nie dostaje, aby Turka do nas przywiedli, bo już wszędzie się oparli, a jako kredyt swoj po-

kazali, pełno tego, jedno im jescze do Turek abo do Tatar droga przywieść pohańce na ojczyznę swą. Dla czego wszytkiego wydziwić się JM-ci nie mogę, iż nie wspomina na egzystymacją, na auctoritatem senatoriam i urzędu swego, jakoto ludzie rozbierać będą. Człowiek mądry, wielki, na ktorego się wszyscy oglądają, ktory niedawnym czasem, choć powinowactwo mając, jako przeciw hostibus patriae oponował się et pro libertate patriae się zastawiał, teraz privato albo nie wiedzieć jakiem affectu ductus, a to takie niespokojne ludzie forytuje in republica przeciw królowi, przeciw prawu, przeciw rycerstwu ukrzywdzonemu. Gdzie one consilia, conatus, przeważności, prace, skutki, czyli to affectus tych spraw ten być ma, że za to wszytko co się nawyrządzano, nabrojono, nałupiono, nic się nie ma dziać i owszem jescze za to spowinowacić się z niemi i wprowadzić je za sobą. Prze Pana Boga, aza nie widzi jako się wszyscy wobec i ze swoim zawiedli, gdy sprostać sami z sobą nie mogli, wciągnęli pana Wojewodę Poznańskiego [3]) za sobą; do czego przywiedli, eventus testatur. Niech J. M. wspomni, że to było jego argumentum przez Podstarościego Kaliskiego, iż nigdy nie chciał wierzyć, aby pan Wojewoda Poznański tam florentibus et optimis rebus suis miał się in periculum wdać z temi co majętność i sławę potracieli. A to było jescze na on czas rebus illorum magis integris. Więc Wojewodę wciągnęli, musi się prawda rzecz, choć JM. ma, jako wiem, amplas facultates, ale opibus longe imparem. Lecz rozum JM-ci zasie stał za te wszytkie opes. Czemuż prze Bog mając res suas integras, będąc w takiej egzystencjej u ludzi, w takiej łasce u krola JM-ci, dopuscza się wciągnąć takowym ludziom, których vita już in gratia była i o ktorych jescze judicium być ma. Izali nie widzi, że i Austriacum principem już namożniejszego w chrześciaństwie in communem calamitatem za sobą wciągnęli. Na coż się wżdy ogląda, co przed się bierze. Dlaczego pan Wojewoda winien, że mu biorą majętności i rozdają inimicissimis et levissimis hominibus, a Panu Gnieźnińskiemu nie ma być nic, co princeps był consiliorum, co poselstwa się podejmował, szturmował, hetmanił, pieniądze brał, na ludzie się zdobywał, szlachtę trwożył, sejmiki turbował i cóż wiedzieć więcej broił. Wywoływając sami na się, niech jedno do tego przydzie, a nie będąli chcieli, mamy ich-mcia w ręku, powie nam też sam. Jakoż nie zamilczy, wszak i monumenta niektóre mamy w ręku, które dostatecznie to i owo pokażą.

Toć wszytko ze szczerości swojej wspominam, bo będąc senatorem i hetmanem, a da Pan Bog życzliwem Rzeczypospolitej, nie radbym ino podług przysięgi i powinności mojej poki głosu i płuc staje mowił i postępował. Wszak to nie mnie samego sąd będzie, ich więcej i Rzeczpospolita sądzić ma. Przeto co tam mowić będę, to wolę przed WM. wspomnieć, bo nie radbym się w klubę wdawał, albo żeby J. M. rozumiał, żebym studiose

kontradikował. Ale to co być rozumiem potrzebnego, króla JMci., Rzeczpospolitą przestrzedz muszę, niechże potym czynią co raczą.

Co się Krzysztofa tycze, zdumiałem się, da Pan Bog, gdym od WMci słyszał, że się JM. chce z nim widzieć. Dla Boga coż to jest? Człowiek tantae authoritatis et existimationis, ktory wie wszytkie postępki jego, wie sprawy, wie wota pańskie, wie consensum omnium, wie co potym się działo, i jako się przymnożyło czegoś niemało, ktory nakoniec z urzędu swego go publikował i ktoryby z inszemi obcowanie z nim exekwować miał. Ten oto cum infami zjeżdżać i rozmawiać się ma pod tym czasem, gdy my cum Austriacis komisją de pacificatione odprawujemy i na czym Rzeczpospolitej wsytko należy stanowiemy, pod ten czas też cum infami JM. stanowić ma. Wszak wiedzą wiele ich, gdy Maksymilian do mnie słał, cóż wiedzieć z jakiemi kondycjami, abym Szweda opuścił. Była też to jedna, że Krzysztof nigdy nie miał w Polszcze postać. Otoż zdumiewam się powtore na to podanie JMci. Nie wiem cobym dalej powiedzieć mogł, chociaby było co więcej. To co wycisnę, ta szczerość i powinność moja, tom powiedział. Świadczę Bogiem WMci i aniołem Jego, ktory tu tylko trzeci słyszy, że to co rozumiem być ku dobremu, tak prywatnemu JM-ci, jako i pospolitemu, to szczerze przypominam, nie wątpiąc, że ani WM. tego świadkiem będziesz, jako człowiek dobry i który rzeczom dobrze się przypatruje. I to na ten czas WM. JM-ci odniesiesz, jako nie wątpię ex fide et sinceritate.

Byłoćby co więcej, jakom namienił, ale nie zda się; wolę zachować do zjachania z JM-cią [6]).

[1]) *Ob. nr. 27; tam też objaśnienia niektórych osób.*

[2]) *Pruński Aleksander, kniaź, chorąży W. Ks. Lit., krewny i stronnik Zborowskich. Później kasztelan trocki.*

[3]) *Stanisław Górka, stronnik Zborowskich na elekcji 1587, wzięty przez Zamoyskiego pod Byczyną do niewoli.*

[4]) *Piotr Zborowski, w czasie wojny kokoszej przemawiał przeciw możnowładcom i był jednym z przywódców rokoszowej szlachty* (Wojciechowski Zygmunt, Zygmunt Stary, Warszawa 1946 passim.).

[5]) *Arc. Maksymilian, kontrelekt w r. 1587.*

[6]) *Przebieg i tło rozmów Brzezińskiego z Zamoyskim oświetlił:* Lepszy, Walka stronnictw s. 144—5.

29. Zamoyskiego uniwersał Zamość, 6 X 1588.

Paszport dla orszaku posła angielskiego Wiliama Harborne.

Oxford, Bodleiana, Tanner 79, k. 74; Oryg. z własnoręcznym podpisem i pieczątką.

Joannes Zamoiski de Zamoscie regni Poloniae supremus cancellarius et exercit. generalis, Belzensis, Mariaeburgensis, Cnissinensis, Miedzerecensis, Grodecensisque etc capitaneus.

Universis et singulis ad quos praesentes hae pervenerint, salutem, studia, officiaque sua defert. Cum ill. d-nus Guilelmus Harffort ser-mae Angliae reginae ad ser-mum Turcarum imperatorem orator Constantinopoli rediens hac transiisset [1]), literasque Regiae M-tis d-ni nostri clementissimi, quibus cum omni comitatu ac rebus suis per ditiones Regiae M-tis eundi plena ac libera facultas ei sit, mihi ostendisset, quod ipse a comitatu suo praecurrere constituisset, ut alias literas, quibus ii, qui illum cum curribus aliquot sequerentur tuto transirent, sibi impertirem, a me petiit. Id ego cum non modo communis humanitatis causa, verum ob auctoritatem etiam Regiae M-tis non negandum ei putarem, hasce ei dare volui, quibus peto ab omnibus et singulis, militibus vero iure etiam magistratus mei mando, ut non modo tuto ac secure omnes ipsius cum currus tum homines transire sinant, verum officiis etiam atque auctoritate sua, si quibus in rebus opus iis habuerint, eos prosequantur. Facturi rem in tantae principis ministros humanitate sua dignam, mihi autem gratissimam. In quorum fidem hasce manu mea subscripsi sigillumque meum apposui. Zamoscio 6 Octobris 1588.

Joan. Zamoiski R. P. cancell. et generalis cap. sst.

[1]) *Wiliam Harborne, poseł angielski w Konstantynopolu, wracał wówczas przez Polskę do Londynu* (Dictionary of National Biography XXIV, s. 316—17; Lepszy, Walka stronnictw, 158, przyp. 4).

30. Instrukcja dla Dawida Hilchena, posła miasta Rygi do Zamoyskiego Ryga, 26/16 X 1588.

Rada m. Rygi poleca Hilchenowi, aby wyjaśnił Zamoyskiemu, że miasto nie odmawia przysięgi królowi, ale prosi tylko o odłożenie złożenia przysięgi do zatwierdzenia wolności religii (augsb.), przywilejów i rozpatrzenia grawaminów miejskich. Król dał posłom ryskim odpowiedź nieżyczliwą. Proszą tedy, aby Zamoyski wstawił się w najważniejszych punktach, zanim Ryżanie będą mu-

sieli złożyć przysięgę. W sprawie kościołów muszą mieć również zapewnienia, gdyż przez potwierdzenie przywilejów przy koronacji zostały również potwierdzone przywileje jezuitów. Zwłaszcza chodzi im o kościół św. Jakuba. Upoważniają Hilchena do zapłaty Zamoyskiemu za poparcie. Wymiana listów Rygi z arc. Maksymilianem i Zborowskimi może być pokazana kanclerzowi, jako dowód niewinności miasta.

Arch. Państw. w Rydze, Rīgas Pīlsetas Arkīvs, Äuss. Ratsarchiv, Aulico-Polonica, Kasten 11. Oryg. z pieczęcią pap. miasta Rygi. Poprzedza tytuł: Instructio was an... Johann Zamoiskÿ... im namen unnd von wegen eines Erbaren Raths und gantzer Gemeine der Koniglichen Stadt Riga durch Dawid Hilchen secretarien... gebracht unnd geworben werden soll.

Nechst gebührlicher gratulation und bereitwilliger Diensterbietung soll der Herr Abgesandter [1]) fleissige entschuldigung thuen, warumb Ihre Grossmüegende Gnade in Jüngster legation von unsern gesandten im namen der Statt nicht besuchet, mit vormeldung, das Ihnen solches vom Erbaren Rathe unnd Gemeine vermittelst Zustellung einer sonderlichen Creditiuen befohlen worden. Weile aber Ihre Grossmüegende Gnade nicht zu hoffe anzutreffen gewesen unnd die gesandten in ihrer Instruction ferner als an die Königl. Maytt unsern allergnedigsten Herren gen Crakow sich zu begeben nicht befehlichet gewesen, das solches derentwegen nachgeblieben. Und demnach bitten Ihre G. G. dasselbe nicht anders, dan in allen gnaden unnd besten vormercken wolten.

Nach diesem soll er Ihr G. in aller Underdienstlicheitt zu erkennen geben, das die Kön. Maytt verschiener Zeitt zwen commissarior als den Herren Joannes Piotrowsky und H. Eliam Pielgrimowsky [2]), under andern mit an die Statt Riga geschicket und von derselbigen ihre schuldige Huldungspflicht abfordern lassen. Welches zwar ein Erbar Rath und Gemeine nicht verweigert unnd abgeschlagen, besondern umb allerhandt hochwichtiger unnd bedencklicher ursachen willen so lang suspendiren müssen, biss im namen der Statt gesandten an die Königliche Maytt abgeschicket unnd gnedige confirmatio unser religion unnd privilegien auch abschaffung aller der Statt hoher unnd untreglicher beschwernussen damitt die Statt behafftet, gegen ablegung der Eidespflicht zu Unterthenigkeit gesuchet unnd gebetten. Wie dan der H. secretarius die Ursache solches vorzugs aus dem den Herren commissarien mitgegebenem responso eintweder nemen und mündlich zu recensiren, oder das respons in schrifften Ihrer G. G. in Underdienstlicheit zu uberreichen unnd sonderlich darbeÿ zu erkleren haben würde, das zwar ein Erbar Rath unnd Gemein nicht begeret, das Ihre Kön. Maytt unsere sachen aller dinge vorerst besiegeln unnd verbrieffen unnd darnach geschwohren werden soltte, besondern das Zuvorn vor ablegung des Eides

von der Statt gravaminibus tractaten gehalten unnd richtigkeit soviel müeglich gemacht würde, ob schon die Versieglung nach dem Eidt erfolgte, unnd obwol ein Erbar Rath unnd Gemeine der underthenigen Zuversicht und ungezweiffelter hoffnung gewesen, die Kön. Maytt würden (wie der Statt gesandten daselbst am Hoffe angelanget) diese der Statt underthenigste ansuchung in gnaden angenommen und beides zugleich wechselweise (wie es dan actus reciprocus ist, so in geben unnd wiedergeben stehet unnd nicht mag gesondert werden) geschehen unnd ergehen lassen, ja nur dermassen, wie die verstorbene Kön. Maytt Stephanus zeit ihrer angehenden Regierung in diesem falle gethan, mitt der gutten Statt würden verfahren sein. So habe doch Ihre Kön. Maytt solche underthenigste unnd notwendige anmuetung nicht allein abgeschlagen, besondern die abgesandten fast mit ungnedigem und hochbeschwehrlichem respons, wie solches zu ersehen, hinwieder von Hoffe an die Statt abgefertiget. Darüber ein Erbar Rath sehr bestürtzet, auch bewogen worden mit Ihrer Gemeine zu bereden, wie diesen sachen zu thuen, das zugleich Ihrer Kön. Maytt genad und die Statt bey ihrer wol hergebrachten religion und privilegien erhalten werden möchte, unnd haben sich in berathschlagung solcher sachen errinnert zu forderst der angebornen tuegenden, damit Ihre G. G. von Gott begabet, dan auch der vielfeltigen wolthatten unnd befürderung, so Ihre G. G. hiebevor der Statt wircklich und im jungsten interregno schrifftlich bezeiget, insonderheit aber in vergangener electionsversamblung gantz gnedigst erbotten. Und demnach entschlossen Ihre G. G. (so bey der Kön. Maytt viel vermöchten) durch diese abschickung in ihrem hohen anliegen zu besuchen.

Soll derwegen der Herr abgesandter abermals mitt hochstem fleisse die petition unnd bitte vermittelst der Vorschrift unnd commendation, welche der Herr Abgesandter beim Herren Rawskÿ [3]) und andern unsers glaubens genossen ausszubringen sich befleissen würde, dahin richten, das vor ablegung des Eidts zum wenigsten die Hauptpuncta der gravaminum in guetter richtigkeit mögen gebracht werden, unnd soll darbey der Herr abgesandter in eventum Ihr G. die verehrung, so underwegens vermüege der besondern creditiven, umb sechs, sieben oder zum höchsten achthundert gülden zu kauffen, vorstehen möchte, mit anziehung der Statt grossen Unvormüegens, offeriren, und es an general zusagen ferner danckbarkeitt nicht mangeln lassen, jedoch die Zusage in specie nicht hoher auff den fall der erhaltung, als auff acht tausendt geltt erstrecken.

Da ferne nun Ihr G. G. solches bey Ihrer Kön. Maytt zu verrichten auff sich nemmen und es zu den tractaten kommen würde, soll der Herr secretarius den sachen einen anfang geben und sich allerding der grossen instruction, so den vorigen Herren gesandten mitgegeben, gemess vorhal-

ten unnd nicht weniger solches durch eylige Post anhero vormelden, damit Ihme zu verrichtung angefangener tractation unnd ablegung des Eides eine Person nachgeschicket werden möge.

Im fall aber die bitte an Ihr G. G. feihlen würde, soll der Herr secretarius darauff lossschlagen unnd ihrer G. G. in Underdienstlicheit eröffnen, was sich ein Erbar Rath und Gemeine besorget und warumb es derselben fürnemblich zu thun, nemblich umb besicherung, der der gutten Statt bey König Stephani zeitten verrätherlicher weise entwandter und nun im interregno de facto wieder occupirter unnd eingenommener Kirchen, welche Ihnen abgenötiget zu werden, sie sich zum höchsten besorgen, sonderlich weile die diplomata, so die verstorbene Kön. Maytt Stephanus nicht allein uber die Kirche, besondern auch das collegium ohne wissen unnd willen der Statt den Jesuiten gegeben, durch der jetzigen Kön. Maytt. general Eidt beschwohren unnd also bekrefftiget sein möchten geachtet werden. Derhalben ein Erbar Rath und Gemeine da Ir in politischen dingen die Zeittliche nahrung betreffendt, nichts vor dissmal zu erhalten, zum wenigsten wass sie sich der Kirchen halben künfftig zu versehen, vor der Eidesleistung gantz gerne wissen unnd diesen Punct in richtigkeitt setzen wolten.

Hiebey muss aussführlich Ihrer G. G. für augen gestellet werden, welcher gestaltt die Statt ihrer religion unnd Kirchen halber zuuor genungsam besichert, unnd wie kleglich sie darumb gekommen und was für effectus die einnemmung der Jesuiten gebracht, welches alles auss der hiebeuorn mitgehabter Warsawischen oration kan genommen werden.

Würde nun der Herr Gross Cantzler besicherung der Kirchen bey der Kön. Maytt vor der Eidsleistung zu beschaffen, verheissen und zusagen, so soll der Herr secretarius an Ihre Kön. Maytt mit des H. Grosscantzlers beferderungsbrieff an den Kön. hoff sich verfüegen, und daselbst bey Ihrer Kön. Maytt sich erkündigen, ob es Ihrer Maytt die huldungspflicht daselbst zu hoffe von der Statt abgesandten im namen eines Erbaren Raths unnd Gemeine zu empfangen, oder aber zu dero behuff sunderliche commissarios anhero abzufertigen, gefellig. Welches Ihrer Maytt in derselben geneigten willen soll gestellet werden unnd zu welchem also die Kön. Maytt wehlen würde, ungeseumet einem Erbarn Rathe und Gemeine durch die Poste vormelden, damit sie sich allerseits mit nachschickung merer Personen oder sonsten zu richten haben mögen.

Da aber Ihr G. G. auch die besicherung unser Kirchen zu beschaffen nicht zusagen wolten unnd also nochmals auff den puren Eidt dringen würde, soll der Herr secretarius eilendts eine Post zurücke an die Statt abfertigen und nach vormeldung fürgelauffener Dinge, fernere bescheidts daselbst beim H. Grosscantzlern sich verhaltendt, von der Statt gewertig sein.

So auch der Herr Grosscantzler die Statt beargwohnen unnd beschuldigen würde, als hette sie mit dem Ertzhertzogen Maximiliano sonderlich practiciret und der wie auch anderer Ursachen halber, das wieder die gutte Statt etwas feindtseliges gerathschlaget unnd attentiret würde, soll er bey Ihr G. G. unnd sonsten, so viel mensch und müglich, die Statt mit Zeigung der Copeybrieffe, so Maximilianus und die Zborowsken an die Statt ergehen lassen, und was Ihnen zu antwortt gegeben worden (welche doch ohn hohe not nicht sollen gezeigt werden) bestes fleisses entschuldigen unnd bitten das alle gefehrlicheit eingestellet und alles böse von der gutten Statt abgewendet worden möge.

Dieses unnd was sonsten zu nutz unnd frommen dieser gutten Statt möchte dienlich unnd zutreglich sein, soll des Herren Abgesandten bescheidenheitt anheim geschoben sein. Zu Uhrkundt mit der Statt secretsiegel befestiget. Dat. Rigae, die 16 Octob. anno 88.

[1]) *Poseł miasta Rygi, Dawid Hilchen, (1561—1610), był pupilem Zamoyskiego, który patronował jego studiom w Niemczech, a potem zaprawiał do spraw publicznych w swej kancelarii. Od r. 1586 widzimy Hilchena na stanowisku sekretarza, a od 12/2 XI 1589 syndyka miasta Rygi. Na sejmie 1591 za sprawą Zamoyskiego został Hilchen nobilitowany i dopuszczony przez kanclerza do jego własnego herbu. Zasłużony przy organizowaniu Akademii Zamojskiej, gdy popadł w spór ze swym rodzimym miastem, w r. 1603 osiadł w dobrach zamojskich kanclerza i tu życia dokonał* (Herta v. Ramm-Helmsing, David Hilchen 1561—1610. Syndicus d. Stadt Riga. *Specjalna odbitka z zesz. 38.* „Deutsche Wissenschaftl. Zeitschrift f. Polen". Poznań 1936). *Sytuację polityczną, w jakiej poselstwo niniejsze doszło do skutku, przedstawił ostatnio w literaturze pol. Kaz. Tyszkowski w książce zbiorowej:* Polska a Inflanty, Gdynia 1939 s. 76 *nn.*

[2]) *Wysłani do Rygi dla uporządkowania spraw wszelkich posłowie Zygmunta III ksiądz Jan Piotrowski, używany do posług dyplomatycznych za Stefana Batorego, i Eliasz Pielgrzymowski, zwłaszcza wsławiony swym udziałem w poselstwie Lwa Sapiehy do Moskwy w r. 1600, odjechali z niczym z Rygi 10 V 1588* (Tyszkowski j. w.).

[3]) *Kasztelanem rawskim był Jan Gostomski, wojewodą Stanisław Gostomski, — obaj różnowiercy.*

31. Punkta listu Hilchena do Ryżan o rozmowie z Zamoyskim

Zamość, 8 XII/28 XI 1588.

Sprawy ryskie nie stoją w Polsce pomyślnie. Zamoyski tego nie ukrywa, ale obiecuje swą pomoc.

Arch. Państw. w Rydze. Rīgas Pīlsetas Arkīvs. Äuss. Ratsarchiv Aulico Polonica. Na k. 1.: Iussus meam... sententiam scripto haec explicavi ill-mo d-no cancellario Zamoscio. Zamoscii 28 Novembris anno 88.

Saluo Ill-mi inditio. Litteras ad Rigenses.

1. Condolere se miseriis civitatis et eas ex eo genere calamitatum esse, quae initio facilius corrigi potuissent, quam nunc, referi non amplius integra.

2. Eius autem rei causa in fatalem necessitatem, an vero in civitatis temeritatem conferenda sit, dubium esse.

3. Videre tamen Ill-mum, salva Regis dignitate, vix hoc quod ego petii, obtineri posse.

4. Jam enim ex communi senatorum consilio decretum esse, ut citatione ultima civitas evocetur.

5. Etsi itaque difficile fuerit remedium aliquod, quo incommoda ista aboleri possint, pervestigare, tamen Ill-mum pro sua in civitatem propensione meo rogatu operam daturum, ut si civitas humillimo venerationis studio expetat, commissarii plenipolentia regis instructi, eo mittantur, qui inibi Rigae 83 gravamina eorum cognoscant et quoad fieri potest aboleant. Tales autem eos fore, qui nequaquam vel sumptibus, vel re alia civitati graves erunt, neque committent, ut civitatis salus vel in re minima intervertatur.

6. Et quamvis hoc ipsum adhuc incertum sit, an apud S. R. M-tem obtineri possit, tamen sperare se, si civitas viros graves et idoneos miserit, qui petant, regem hoc daturum intercessioni suae et ultimis civitatis supplicationibus.

7. Hic adhortatio facienda est diligens, ut vel iam tandem impendente illis exitio, resipiscant, et ita sua gravamina instituant, ut appareat, plus eos regis clementiae confidere quam muris, qui si armis res gerenda sit, diu eos tueri non possint undique auxiliorum spe adempta. Si autem obediant noxios propter innocentes salvos esse posse.

8. Ratio gravaminum exponatur ita, ut intelligant, quaedam esse capita, quae concedere rex sine ordinum omnium regni auctoritate.

9. Se in proximis comitiis rebus eorum non defuturum, quatenus aequae videbuntur, quemadmodum, qualis sit ipsius erga civitatem animus, ex litteris meis sine dubio sint cognituri.

32. Paszport dla Dawida Hilchena — Zamość, 9 XII 1588.

Archiwum Państw. w Rydze, Rīgas Pīlsetas Arkīvs, Äusser. Ratsarchiv, Aulico-Polonica, Kasten 11. Oryg., z własnoręcznym podpisem i śladem pieczątki lakowej. Na odwrociu innym pismem: Litterae passus Ill-mi d-ni cancellarii.

Jan Zamoiski z Zamoscia... Wszem wobec i każdemu z osobna komu to wiedzieć należy oznajmuję. Iż pan Dawid Heliconius sekretarz ryski jedzie z sługami swemi tu z Zamoscia miasteczka mego od niebezpiecznego

powietrza z łaski Bożej wolnego. A tak proszę, aby nie telko wolno wszędzie przepuszczon był, ale i ludzce przyjmowan.

Z Zamoscia die 9 decembris 1588-o.

J. Zamoiski sss.

33. Poufny raport Dawida Hilchena do m. Rygi Grodno 20/10 XII 1588.

Arch. Państw. w Rydze, Rīgas Pīlsetas Arkīvs, Äuss. Ratsarchiv, Aulico-Polonica, Kasten 11. Oryg. na 6 stronach, własnoręczny z adresem na odwrociu do burmistrza i rady m. Rygi. Ślad pieczęci sygnetowej.

Ponieważ nie ma tu odpowiedniej gospody, nie zdaje raportu szczegółowego, tylko krótki i poufny. Z różnych powodów (o których później) Zamoyski był zrazu zarówno wobec miasta Rygi, jak i Hilchena źle usposobiony. Hilchenowi udało się jednak okólnymi informacjami (obliquas, indirectas informationes) *to zdziałać, że został całkiem łaskawie wysłuchany i odprawiony. Odpowiedź wymaga potwierdzenia przez króla, o co się Hilchen stara obecnie w Grodnie i ma nadzieję ją otrzymać. Oto punkta tej odpowiedzi: Ryga nie złoży przysięgi wierności, zanim nie przystąpi się do rozpatrzenia jej grawaminów. Ponieważ sejm jest zapowiedziany na 27 lutego nowego stylu, więc król nie zabawi w Grodnie ponad 3 tygodnie, wobec czego kanclerz się zgodził, aby ci sami komisarze, którzy udają się do Rygi celem odebrania przysięgi, byli umocowani do wysłuchania i załatwienia grawaminów* (Vorhorung und Abschaffung d. beschwerden). *Kanclerz obiecał (co wynika też z pisma kanclerza), że żaden chrześcijanin ryski nie będzie doznawał przeszkód w swym działaniu kościelnym. Na skutek namów kanclerzyny i Hilchena Zamoyski* „mit handt und siegel caviret, das keine Jesuiten daselbst zu Riga sein sollen". *Kanclerz chce zachować w Rydze jednego proboszcza. Pisemne oświadczenie kanclerza w tej sprawie załączone w kopii, które Hilchen wydobył z jego kancelarji nie bez niebezpieczeństwa, musi być zachowane najściślej poufnie na wypadek braku zgody króla na takie załatwienie spraw kościelnych. Chwała Bogu, że w tej chwili nie ma w Grodnie biskupa Baranowskiego, gdyż to ułatwia uzyskanie zgody od króla. Rada ryska musi szybko powziąć decyzję, jeszcze przed sejmikami, bo sejm zwyczajnie potwierdza tylko to, co postanowią sejmiki. Wobec ustępliwości kanclerza* „...hab ich ihme und Anderen... dasselbe im gelde geben was sonst uff geschier hette sollen gewant werden, nemblich 800 fl....". *Pieniądze ma też otrzymać Baranowski. Nie wystarczyło na zapłacenie Heidensteina, który działać będzie przy królu i który dla miasta okazał się bardzo życzliwy. Poleca go w tej mierze.* [1])

[1]) *Raportu tego nie opublikowano w całości, gdyż szczegóły tu zawarte przeważnie powtarza obszerna relacja Hilchena z 23 XII/3 I 1589* (nr 34) *oraz listy Zamoyskiego w tej sprawie* (nr. 1347, 1348, 1350).

34. Relacja Dawida Hilchena, sekr. ryskiego z poselstwa do Polski

[Ryga] 3 I/23 XII 1588/9.

Dnia 26/16 X puścił się w podróż przez Kowno, Brześć do Zamościa, gdzie przybył 1 XII/21 XI. Zaraza na Litwie. Przez Brześć przejechał nocą, aby nie spotkać się z Zygmuntem III i zaprzeczyć pogłoskom, że jedzie króla przekupić. Rozmowy z Janem Oberhoffem. Trudności w uzyskaniu audiencji u kanclerza. Prezenty dla kanclerza i kanclerzyny. Audiencja 5 XII/25 XI u Zamoyskiego. Przedstawił poprzednie rozmowy z Zygmuntem III i odmowną odpowiedź w sprawie kościołów, a zwłaszcza św. Jakuba. Zamoyski robi trudności wobec stanowiska Rygi w czasie bezkrólewia, ale czyni nadzieję łaski. Przyjmuje podarek 300 dukatów węg. Dalsze pertraktacje z Heidensteinem i sekretarzem Oprzałkiem. Audiencja u Gryzeldy Zamoyskiej i prośba o jej wstawiennictwo, skoro łączy ją pokrewne wyznanie z Ryżanami. Heidenstein przedstawia dowody współpracy miasta z Maksymilianem. Na prywatnej andiencji 7/27 XII Zamoyski oświadczył, że nie wiele może miastu pomóc. Ryga jest wezwana przed sejm. Powinna prosić o wysłanie komisji królewskiej dla zbadania zażaleń i odebrania przysięgi. Sprawę blokhausu mogą załatwić sami komisarze, natomiast zwrotu kościoła św. Jakuba może dokonać tylko sejm. Na prośby zgodził się Zamoyski przed sejmem działać w kierunku odwołania z Rygi jezuitów. Na zmianę stanowiska Zamoyskiego wpłynęła w znacznej mierze interwencja Gryzeldy i Heidensteina. Sposoby, jakimi Hilchen otrzymał pisemną odpowiedź i potwierdzenie jej przez króla w Grodnie. Podarek pieniężny dla Heidensteina. Prośba o przysłanie komisji musi zaraz być skierowana, by osiągnęła króla jeszcze w Grodnie. Hilchen wrócił, aby dać ustne wyjaśnienia.

Arch. Państw. w Rydze. Rīgas Pīlsetas Arkīvs. Äuss. Ratsarchiv, Aulico-Polonica, Kasten 11. Tytuł: Relatio, Was erstlich an den Erleuchten und Grossvermüegenden Herren, Herren Johann Zamoiski der Cron Polen Grosskantzlern und General Obersten Im namen und von wegen eines Erbaren Raths und gantzer Gemeine der Kön. Statt Riga durch Dauid Hilchen Secretarien daselbst geworben und bey Ihr E. G. sowol als folgendes bey der Hohen Kön. Maytt verrichtet worden a die 16 Octob. ad 13 Decemb. anno 88. *Na odwrociu innym pismem:* Iussu ampliss. senatus et communitatis relata et exposita haec sunt spectabilibus, reverendis ac famatis dominis deputatis utpote d. proconsuli O. Meppio, N. Ficcio praefectori*(s)*, Pawlo Oderbornio pastori, Eberhardo Husmanno, Joanni Vatten, Thamoni Herculi, Laurentio Lemchen, Oswaldo Grollio, M. Gisio, Simoni a Treptaw... *(tu dalszych 8 nazwisk).* 28 Xbris repetitio.

Demnach ich zur weile deputiret und verordnet worden, habe Ich mich vermittelst Gottlicher hilffe den 16 Octobris auffgemachet und auff den weg gegen der Wilda begeben, warumb ich mich aber wenden und auff Caun [1]) meine reise richten müssen, haben EE und E. G. auss des herren Woywoden von Schmolentzko [2]), wie den meinem schreiben, das es der gefehrlichen Peste halber geschehen, vernommen. Und gleich wie Ich damals nach dem, was EE Rath und Gemeine mir ferner gebieten würde zu richten mich erkleret, also habe Ich auch alsbaldt befelch weitter zu ziehen den 7 Novembris gekommen, zu vollestreckung anberürter reise gantz willig mich bequemet, und bin folgenden tags am 8 Novemb. im namen Gottes fortgezogen, mitt solcher eyle, das Ich den 18 Novemb. Brescz, seindt 64 meile von Wolminszky, auff eine halbe meil wegs erreichet. Wie gefehrlich und schwehrlich es nun der Pest halber durchzukommen gewesen, ist unnöttig viele wortte dauon zu machen, das aber des wolerwenten H. Woywoden von Smolentzko mittgegebener Passbrieff fast durch alle Littauwische flecken unnd dörffer, die fast mehrertheils versperret und mitt wechtern besetzet gewesen, mir liberum transitum gemachet und einmals hinder Caun von der Unsinnigen bauwren gewaltschreyenden nächtlicher Uberfall gerettet, wurde darumb angezogen und gedacht, damitt die Statt dero es zu ehren geschehen Ihr Erl. G. zu dancken ursache haben möge. Nach Brescz habe Ich zwar des H. Cantzlers halben so sehr geeilet, wie Ich aber von Joanne Oberhoffen [3]) (der dan auff mein aufordern zu mir herausser kommen) vernommen, das derselbe lengest von Ihrer Maytt abgezogen und lautter missgönner der Statt bey Ihrer Maytt sein sollten, ist mir dero und vieler anderer ursachen halber, und in sonderheitt darumb, das Ich mich besorget, es möchte mir der weg (wie dan auch gewisslich geschehen were) beim H. Grosscantzlern verrennet werden, zu Brescz mich sehen zu lassen, bedencklich fürgestanden. Bin derwegen nach nottwendiger mit Joan. Oberhoffen des Günthers sachen halber gehabter beredung unnd uberreichung nottürfftigen Zehrgeldes als nemblich 100 fl. Polnish, zu Mitternacht durch Brescz durchgezogen, wodurch dan vieler schwätzer unnd in sonderheitt unsers guttgünners des Muthen Credÿt am hoffe sehr ist geschwechet worden, dan er mitt seinen Commentarien und Lüegenden die er zu Riga gar fleissig mitt vormeldung umbstendlich aller der Statt gelegenheitt zusammen geraffet, viele leutte solte beredet haben, das Ich mit 50,000 thal. dieselben Ihr Kön. Maytt zu verehren im anzug were. Wornach dan viele gross verlangen gehabt. Welches alhie darumb angezeiget würde, auff das man merke unnd spüere, wie weitt man mitt solchen hendeln kommen könne, quae sunt in ore omni populo, und wie nützlich es der Statt sein soltte, wenn man mit wenigen vertrauwlich rathschlagen möchte. Und weile

solche gelttzeittung, sive sint verae sive falsae, allerley gefahr bringen, als habe Ich die ubrigen 28 meil innerhalb $3^1/_2$ tag, nemblich den 21 Novemb. also Zamoscie erstreket und erreichet, daselbst Ich dan biss auff den 24 Novemb. mit suchung der audientz eingehalten, damit Ich mich vorher seines des H. Cantzlers gegen die Statt sowol meiner Person, wol oder ubel gewanten gemüts oblique erkündigte, angesehen und betrachtet, das wol und zimlich angesehen, zu hoffe halb gewonnen spiel ist, wie man sagt: dimidium facti, qui bene caepit, habet. So ist er auch damals eben mitt abfertigung des Ertzhertzogen Maximiliani secretarie, wie dan auch des Päbstlichen gesandten[4]) und vielen andern frembden sachen sehr beladen gewesen, also das er mich nach nottfurfft nicht hette sobaldt anhören, viel wenig abfertigen können, zu deme habe Ich auch meiner nachfuhr halber etwas verziehen müssen. So würdt auch aldar keiner der auss frembden örthern kompt, der sorglichen Pest halber fürgestattet, er habe sich dan etzliche tage verwettert, worauss dan leichtsam zu vernemmen, das Ich nicht ohne erheblichen Ursachen mitt der audientz etwas verzogen, welches dan wie man sonsten spricht, differentiae habent parvae commoda, magna morae, mir zu forderung der Stattsachen mehr erschlesslich, als schedlich gewesen, den ich mitt derselben geringen morula viele und mancherley suspiciones, die Ihr Erl. G. sonsten uber die Statt maximilianischen Practiken und uber mich des Warsawischen libels halber, als soltte ich dieselbe drinnen zum hefftigsten geschmehet unnd verletzet haben, durch die, so bey̆ Ihr Erl. G. in grossem vertrauwen und ansehen seindt, weg gereumet, also das er baldt bessersinnig geworden und nun mitt der Statt so wol meiner verantwortung Gott lob nicht ubel zufrieden ist.

Den 24. Novemb. habe Ich zu mehrer erkündigung gutt gewogenheitt Ihr Erl. G. mit lachsen, schincken etc beschicket unnd damit tacite audientiam zu haben begeret. Wie Ich dan auch sonsten expresse durch den H. Oprzalek[5]) darumb anhalten lassen. Solche gar geringe verehrung haben Ihr. Erl. G. mit mercklicher anzeigung ihres gar grossen daran habenden gefallens unnd erbietens angenommen und strack befelch gegeben, mich mit bequemer herberge zu versehen und zur audientz folgenden tags für zu fordern. Imgleichen haben Ihr Erl. G. Gemahel die Pomerantzen und das Schauwbrodt, so ich vom H. Wilhelm Spenckhausen gekauffet, mitt grosser dancksagung und vielem erbieten empfangen, also das Ich mich selbst hertzlich erfreuwet und nicht geringe hoffnung gnediger audientz und glücklicher expedition gemachet. Woran dan Ihr Erl. G. mich auch so gar nicht haben fehlen lassen, den alsbaldt Ihr Erl. G. den 25 Novem. am Sontage, eben wie sie zur Kirchen geritten, mich underm hauffen ersehen, haben sie nach beschehener gantz gnediger empfahung, mir baldt nach ge-

haltener Messe audientz zu geben, sich selbst guttwillig erbotten. Mitt der messe und Predigt aber hatt sichs so lang verzogen, biss es essens zeitt und darumb Ihr G. mich zu verhören beschwehrlich gewesen. Bin also von Ihr G. mitt zu tische gefordert und mitt der audientz verträstet worden, die mir auch Ihr G. baldt nach essens vor allen andern, wie sehr und fleissig auch der Bischoff von Kyoff [6]) und andere auffgewartett, geben. Da habe Ich im namen und von wegen der gutten Stadt die erste nach der Instruction gefassete proposition gethan, wie folget.

Bene mereri de hominibus praesertim christianis etiam si utilitas praeterea consequatur nulla, tamen praeclarum imprimis atque egregium quiddam est, quamquam utilitatem spectare si volumus ea demum summa est, quae ex hoc genere percipitur. Fructus enim in sempiterna optimi nominis memoria ac praedicatione positus est, quem nemo unquam sapiens non praestantissimum iudicavit. Sed haec benemerendi ratio duplex esse videtur: nam et qui ipsi aliquid bonitatis in homines contulerunt et qui alios vel cohortatione vel monitis, ut afflictos iuvarent, impulerunt, humano generi opem tulisse existimantur. Quae duae res eiusmodi sunt, ut qui alterutram commode faciat et ab omnibus bonis hominibus gratiae sint agendae immortales, qui utramque illi ne haberi quidem satis possint. Atque hanc laudem, ne apud veteres quidem accidit, ut unus consequereretur, propterea quod qui ea virtute atque fortuna fuerunt, ut vel consilio posteris prodesse et cohortatione sua, ut idem facerent, multos adducere possent, alterum facile fecerunt, ut eos, qui authoritate et potentia valerent ad iuvandos alios excitarent, alterum, ut cum ipsi monumentum aliquod auxilii et consilii sui reliquerent propter rerum gerendarum curam, vix facere potuerunt.

Cuius generis exemplum ne id quod abest aliunde quaeramus concedat quaeso Ill. Cels. Vestram, ut ab Ill. Cels. Vestra sumam et sinat me hoc impetrare a benignitate sua, ut ea quae civitatis Rigensis nomine apud Ill. Cels. Vestram loqui debeo, libere loquar. Certe enim quae maiori studio et reverentia Ill. Cels. Vestram prosequatur, nullam civitatem praeter Zamoscensem in hoc regno esse opinor. Nam a virtute ac benignitate Ill. Cels. Vestrae nihil humide, nihil vulgare, nihil angustum, omnia excelsa, ampla, mira, divinaque prorsus omnes homines expectant. Persuasit enim multos iam annos Ill. Cels. Vestra summis et infimis hominibus exemplo suo, verum decus in beneagendi perpetuitate positum esse, nihil opes ad veram laudem, nihil praefecturas, nihil dignitatem summam valere, obsolescere prorsus honorum insignia, nisi splendor virtutis et imprimis beneficentia accedat. Ut enim familia hominem facit principem, ita beneficentia principem facit Deum. Ista Ill. Cels. Vestrae beneficentia civitas Rigensis freta, mandaverat internuntiis suis, qui nuper adeo S. R. M-tem supplices adierant,

ne quid facerent, neve aliqua in re graviori deliberationem ullam, sine Ill. Cels. Vestrae consilio susciperent, quam si eo tempore ad latus regium in aula offendissent, voluptate ac laetitia pene incredibili affecti fuissent. Sed dici vix possit, quantopere doluerint illi, cum Ill. Cels. Vestram abesse ab aula regia cognoverunt. Et cum mandatis civitatis circumscripti tunc essent, ne alio quam Cracoviam proficiscerentur, factum est cum insigni civitatis molestia et dolore, ut consilio Ill. Cels. Vestrae in rebus suis difficillimis et intricatissimis, uti nont posent. Nunc autem civitas Rigensis omnia summae observantiae officia Ill. Cels. Vestrae non solum cum veneratione defert, sed etiam humilimis votis ac supplicationibus per me devotissime Ill. Cels. Vestram rogat, ut ea pro admirabili sua in afflictos bonitate, gravaminum suorum brevem narrationem audire, suaque maxima authoritate afflictissimae et exulceratae civitati patrocinari dignetur. Non diu est Ill. Domine, cum S. R. M. dominus noster clementissimus commissarios, viros nobiles ac generosos d. Joannem Piotrouium et d. Eliam Pielgrzymouium ad civitatem Rigensem misit, accipiendi homagii causa.

Quod quidem civitatis debita summaque cum reverentia et subiectione praestare in animo habebat, gravaminum autem et miseriarum, quas civitas nunc patitur, tanta multitudo interveniebat, ut maiorum suorum exemplo, de iis supplicando saltem abolendis, meditari inciperent cives, commissariosque illos regios, quid eo nomine in mandatis haberent, reverenter interrogarent. Respondebant illi nihil se in abolitione gravaminum opis aut consilii praesentis habere, sed omnia ista apud S. R. M-tem esse quaerenda. Id cum civitas intellexisset tantisper iurisiurandi dationem distulit, donec S. R. M-ti et gravamina sua multiplicia ostenderet et eorum abolitionem humillimis et ultimis supplicationibus impetraret.

Dato itaque d. commissariis responso, missi ilico ad S. R. M-tem internuntii fuere, qui et iuramentum fidelitatis S. R. M-ti nomine civitatis offerent et econtra quoad eius fieri posset tantarum difficultatum mitigationem suppliciter peterent, etsi non rem omnem, vel spem saltem futuri boni obtinerent.

Non eo quidem proposito quasi civitas ex formula contractus innominali: Facio ut des etc licitari cum R. M-te, aut modum sive ordinem procedendi praescribere vellet (absit enim ut eo impudentiae nos quisquam progressos existimet) sed tantum ne in summum posteritatis detrimentum ac praeiuditium miserae civitati, dato etiam et praestito iuramento in tantis difficultatibus haerendum et permanendum esset.

Admissi illi auditique fuere a Ser. Rege nostro internuntii civitatis, qui cum statim pure sineque omni exceptione aut spe, contra expressa civitatis iura et novissimum d. Stephani regis exemplum iurare iuberentur et rerum omnium caeterarum dubius adhuc esset eventus, nec per civitatis mandata

ulterius ipsis progredi liceret, re infecta, domum ad nos reversi responsum S. R. M-tis secum adferentes, quod omnium civium animos altios invasit, quam ut dolori resistere possint. Nam et plurima errata et excessus civitati S. R. M-tas exprobat et non obscure ostendit, quam indignissime eam tergiversationem, quae civitati legitima defensio tunc visa fuit, vocaverit, quodque nobis plurima deinceps mala ex maximi regis ira pertimescenda sint. Ea igitur quae civitatis malo aut exitio intus forisve esse possent, ut dum adhuc veniae tempus est, foeliciter avertantur et longissime profligantur. Propterea misera civitas ad Ill. Cels. Vestram tanquam ad unicum in hac vita salutis suae praesidem, supplex nunc confugit, perque omnen virtutem atque bonitatem Vestram, per foelicem istum tantarum victoriarum cursum, quas Ill. Cels. Vestra potentissimae huic Reipublicae fortitudine sua peperit, perque omnia sacra et omnem humanitatem, devotissime Ill. Cels. Vestram rogat, obsecrat, petit, ut sua insigni authoritate, perenni consilio et exquisito iuditio, per totam aetatem iis actionibus probato, unde salus publica, minime dubio bonorum omnium testimonio profluxit, afflictissimae civitati succurrat et quid facto opus sit, quomodo Ser. rex noster placari possit, quomodo Regni ordines exorari, quomodo salus nostra, quae in usu privilegiorum consistit, conservari possit, in medium consulat, et authoritate sua hoc efficiat, ut si non omnia ad assem, saltem principalia civitatis gravamina corrigantur priusquam civitas fidelitatis iureiurando constringatur. Hoc autem primum hoc caput et fundamentum, hic denique apex omnium est, ut civitati de d. Jacobi templo d. Stephani regis temporibus per fraudem alienato et proximis interregni temporibus recuperato idonee caveatur. Cum enim diplomata a d. rege Stephano Jesuitis tam super templo, quam collegio inibi instituendo, praeter civitatis consensum indulta atque concessa, generali insuper huius regis nostri iuramento, quasi confirmata et sancita videantur, magnopere veretur civitas, ne sibi de templo retinendo in dubium veniendum sit. Etsi politicarum rerum usus intercipatur, ab eo tamen haudquaquam discedendum sibi esse iudicat, ut ante iuramenti praestationem de recepto augustanae religionis et templorum suorum usu, cautionem pro salute animarum suarum admodum necessariam adhibeat et se in re tanti momenti tutam reddi, praecibus contendat humillimis. Si ergo S. R. M-tas iustis istis et aequissimis nostris supplicationibus se eo adduci patietur, ut iis clementissime annuat, S. R. M-tis erit imperare quo loco id fieri velit, Rigaeve per suos commissarios, vel nostros in aulam mittendos. Nostri erit neutrum recusare. Quae nostra postulata cum a summae aequitate, fide et oboedientia nihil habeant alieni, humillima animi contentione nomine civitatis oro, rogo atque supplico, ut ea iam tandem locum apud S. R. M-tem invenire possint, quo civitas opum et fortunarum copia, cum caeteris huius incliti

regni oppidis minime, cum fidei vero, constantiae et integritatis fama, optime comparanda in S. R. M-tis gratiam, a qua invidorum suorum culpa fere excipisse videtur, postliminio quasi quodam redeat.

Cogitet, quaeso, Ill. Cels. Vestra audire se tot miserorum hominum, tot viduarum, tot flentium pupillorum suspiria, tot lamentabiles infantum eiulatus et puerorum, et misericordis Dei exemplo, rebus nostris prope desperatis ac ultima fere ruina deformatis, succurrat, et salutem civitatis eo loco conservet, unde eam pravorum hominum consilia deturbare conantur.

Vult enim Dominus Deus quosdam esse pressos, quosdam vult esse sublevatores, sunt illi divinae beneficentiae particulae, hi divinae potentiae stellulae. Ex istis particulis Rigenses sunt. Ex stellulis paucis felix est Ill. Cels. Vestra, et ex duabus illis rationibus, quibus initio genus humanum potissimum adiuvari posse dixi, utramque in manu habet Ill. Cels. Vestra, adeo, ut nisi pressos etiam importune interpellantes audiat et sublevet, videatur velle suam virtutem latere, aut verius Dei potentiam in sua virtute non lucere. Vestrae autem Ill. Celsitudinis virtus non humili, neque obscuro loco latet sed quasi in specula quadam excelsa atque illustri posita est, unde opem ostentare miseris omnibus videtur.

Certe civitas Rigensis hoc, quicquid nunc in se collatum fuerit, beneficentiae tanti aestimabit, quanti videtur is, qui contulit, aestimandus aeternaque prorsus et immortali gratitudine Ill. Cels. Vestrae devincta erit et efficiet, ut istud beneficium, quo maius dari non potest, ipsa quoque posteritas nostris annalibus referentibus admiretur et perpetua praedictione Ill. Cels. Vestram colat. Cui, ut exiguam hanc veluti gratitudinis tesseram offerrem et maiora, si voti sui compos fieret, promitterem, unanimi consensu mihi civitas mandavit, quae et Ill. Cels. Vestram omni foelicitate circumfluentem florentemque quam diutissime vivere exoptat et se totam in clientelam et patrocinium Ill. Cels. Vestrae tradit et venerabunde commendat.

Nach angehörtter Proposition haben Ihr Erl. G. den betrauglichen Zustandt und gefahr der Statt beklaget und wie wol man den sachen Jüngst auff der Election hette rathen können, wenn man Ihme hette trauwen wollen, mitt anziehung solcher motiuen vermeldett, das Ichs Gott weiss, hab beseufftzen und im hertzen beweinen müssen. Ist auch darbey eine höffliche beschuldigung angehenget worden, das er der Statt necessarius hospes nun sein müste. Jedoch soltte man sich noch alles guttens zu Ihme, als der viel derselben Prouintz halber gewaget unnd nun des Stiffts halber, wie ein civis mitwehre, versehen, und gleich wie Gott der Herr unser und ihrer sünden halber solche Confusion verhenget, also würde er auch ohne Zweiffel wiederumb nach gestalt der besserung und gutten gewissens uns zu freyen wissen. Wie dan Gott der Herr sein gewissen und auffrichtige

sache in der jüngsten verwirrung angesehen und darumb auch mitt der bekandten Victorien bezeuget hette, wer es ubel oder wol mitt der Cronen gemeinet und ob Ihme wol viels dinges furkommen were, das seiner gar ubel in der Statt von etzlichen gedacht were worden, so were doch sein gebrauch nicht böss mitt bösem zu vergelten, sondern seine wiedersachere mitt sanfftmuet und freundtlicheitt zu schlagen, wie er dan warlich solches an dem H. Woywoden von Posen [7] (der kurtz vor meiner ankunfft stattlich da ist tractiret worden) und vielen andern die teglich bey hauffen hinkommen und zum Creutze kriechen, bewiesen hatt. Dis ist fast die Summa der lang geführten generalantwortt Ihr Erl. G. gewesen, welche Ihr Erl. G. endtlich damitt beschlossen, das sie die sache weitter erwegen und nach verlesung der Responsen, Ihr endtliches bedencken mittheilen wolten. Dass haben Ihr G. befohlen, das Ich mitt dem H. Heidenstein, als den er wie seinen leiblichen bruoder liebte, wie dan auch mitt einem seiner vertrauwten Secretarien, dem H. Oprzalek, mich auss den sachen, die Ich bey Ihr G. zu fordern hette, bereden soltte, auff dass (wan er müssig were) er von denselben, als die teglich umb Ihn weren, möchte nach gelegenheitt informiret und da er etwas wegen vielheitt seiner gescheffften vergessen, errinnert werde. Weiln Ich also starcke hoffnung gutter verrichtung geschöpffet und mir nicht unbewust, das auch die allergeringsten Stette Ihr G. zu verehren pflegten, habe Ich auch derselben nach gethaner beantwortung eine Verehrung an 300 ungerischen ducaten bares geldts offeriret mit fernerm general erbieten. Ihre G. aber habens kurtz umb von mir nicht annemmen wollen, biss endtlich des anderen tags der H. Oprzalek ihn dartzu bewogen. Habe aber darumb I. G. weniger, als die Instruction meldet, verehret, damitt Heidenstein und andere auch für ihre mühe etwas bekommen möchten.

Am selben tage habe Ich mich auch bey Ihr Erl. G. Gemahel einwerben lassen und nach erlangter audientz Ihr G. der Statt heil und wolfahrtt, die da in vollekommenem gebrauch Ihrer Privilegien gegründet were, commendiret, insonderheitt aber wegen der Religion, als derselben verwantinne, bey Ihrem H. zu intercediren angehalten.

Darauff haben Ihr G. vor die Salutation nicht wenig, als für die empfangene verehrung, in Lateinischer sprache danckgesaget und zu aller müglichen beforderung sich gantz gnedig erbotten.

Den 26 Novembris habe Ich mit obgenanten vom H. Cantzlern zu weitter verhörung deputirten herrn weitt und umbstendtliche underredung gepflogen und die obliegende beschwerde auss dem mittgegebenem Warsawischem Libel angezeiget mitt angehengter gantz fleissigen förderungsbitte.

Dagegen hatt der H. Heidenstein vorerst seines mitt der Statt habenden mittleidens den Zweiffelhafftigen Zustandt der Statt beklaget und

unsere tarditet, in dem, das der König, weder zu Dantzig, oder auff der Crönung (da man dan viel gutts hette beschaffen können) von wegen der Statt were salutiret worden, beschuldiget, wodurch dan, der gefasseter argwohn were hefftig gestercket worden. In sonderheitt aber were Ihr. Kön. Maytt gemüet dadurch sehr alieniret worden, wie sie vernommen, das auch vor und nach der Crönung die Statt dem Maximiliano soltte anhengig gewesen sein. Ich habe zwar nach notturfft die Stadt entschuldiget, er hatt aber vermittelst hoher beteuwrung vertrauwlich mir offenbaret, das die brieffe, welche vom Ertzhertzogen Maximiliano an die Statt und etzliche andere vornehme personen im Lande ab und zu solten gebracht sein worden, in originali vorhanden weren und suo tempore werden produciret werden. Nicht destoweniger hatt er sich zu muglicher beforderung, wie dan auch der H. Oprzalek, und zu fleissiger relatio angehörter beschwehrden willig erbotten.

Den 27. haben mich Ihr G. zu sich fordern lassen und im Priuatcolloquio Ihr guttbedüncken eröffnet, fast dieser meinung: Nach dem die Kön. Maytt in jüngst gegebenem Responso, worvon er dan (ruffte Gott zu zeugen) nichts gewusst hette, biss ers nun ersten zu Lublin erfahren, gleich wie von der Statt sich abgesöndert und auff ferner deliberation der Stende sich beruffen hatte und aber nun dieselbigen geschlossen, das die Statt auff den Vorstehenden Reichstagk solle citiret werden, als wuste er schier nicht, wie der Statt salva regis et Reipublicae dignitate zu helffen were, so were auch der Reichstag so gar nahe angesetzet, das wan Ihr Maytt selbst mitt der Statt tractiren wolten, dannach eÿligen abzugs halber nicht könten, dan dieselbe baldt nach Warsaw verreisen und 14 tage vorm Reichstagk die sache mitt den rebellisten vornehmmen und abrichten würde. Würde es aber die Statt auff die Citation ankommen lassen, so köntte ich leicht erachten, quis exitus esset futurus, was es für ein ende nemmen würde, es möchte dan die Statt erscheinen oder nicht. Er könte zwar, begerte es auch nicht so eigentlich zu wissen, worauff sich die Statt verlassen und trotzen möchte. Diss wuste er aber wol, das die einige Statt, als underthanen an der gantzen Crone Polen, wie ihrer Oberkeitt, mit trotze nichts gewinnen würde. Hatt also seine resolution und erklerung mit zweiffelhafftiger erkündigung und meines bedünckens erforderung fast lang verzogen. Wie ich nun angezeiget, das die Statt den Eidt keines weges ablegen würde, ehe und beuor zum wenigsten die Hauptpuncta der Gravaminum in gutte richtigkeitt gebracht würden, haben endtlich Ihr G. sich erkleret: Weiln ohne das commissarii des Eides halber hin musten, als wolten Ihr. G. bey Ihr Maytt zwar anhalten, das denselben volckommener befelch, tractaten mitt der Statt daselbst zu halten, und so viel müglich die grauamina abzuschaffen, zugleich möchte gegeben werden. Jedoch muste sich die Statt zu den sachen also

schicken, das es ohne schimpff der Kön. Maytt. zuginge und nicht das ansehen hette, als were es von der Kön. Maytt. vorgeschlagen, sondern von der Statt gesuchet und gebetten worden. Da nun die Statt derselben meinung were, wolte er die vorsehung thuen, das sie ihr suchen nicht vergebens beӯ Ihr Maytt anlegen soltten.

Ob Ich nun wol meine Petition instendig wiederholet, dannoch wie Ich vermercket, das diss Ihr G. endliche meinung gewesen, habe Ich auch dieselbe nicht dürffen ferner molestiren. Hab derhalben vor dasselbe mittel gebührliche dancksagung gethan mit fernerm anzeigen, das es villeicht der Statt nicht wiederlich sein würde, sonderlich weiln Ich wusste, das hiebeuor darumb anzuhalten sie ihren gesandten in befelch geben hette. Ich möchte aber in specie gantz gerne wissen, ob es auch müglich were das denselben Commissarien (darunder dan keine geistliche sein müsten) der Kirchen unnd Blockhauses halber richtigkeit zu machen, würde vollenkommener befehl geben werden, da haben Ihr G. mir vermeldet, das des Blockhauses halber die Statt ohne Zweiffel mitt den Commissarien zur richtigkeit würde gelangen können. Die Kirchen belangendt, müste er zwar bekennen, das es eine sache were, die ihr masse auss der algemeinen Stende decision gewinnen müste. Wie ich aber Ihr G. die sorgliche gefahr und warumb es der Statt fürnemblich zu thun, inhalts habender Instruction vermeldet, nemblich umb vorher erlangter besicherung der, der gutten Statt beӯ König Stephani Zeitten entwandter und nun im Interregno de facto wieder occupirter unnd eingenommener Kirchen, welche Ihnen abgenöttiget zu werden sie sich zum höchsten besorgten, sonderlich weiln die diplomata, so die verstorbene Kön. Maytt Stephanus, nicht allein uber die Kirche, besondern auch das Collegium, ohne wissen und willen der Statt den Jesuiten gegeben, durch der jetzigen Kön. Maytt Generaleidt beschwohren and also bekrefftiget zu sein möchten geachtet werden.

Derhalben ein Erbar Rath und Gemeine, da In politischen dingen die zeittliche nahrung betreffend nicht alles nach willen zu erhalten, zum wenigsten was sie sich der Kirchen halber künfftig versehen solten, gantz gerne vor des Eides leistung wissen und diesen Punct in richtigkeit haben möchten, worbei dan aussführlicher bericht auss gedachtem Warsawischem Libel geschehen, welcher gestalt die Statt Ihrer Kirchen und Religion halber, zuvor genungsam besichert und wie kleglich sie darumb gekommen und was für Effectus die einnemmung der Jesuiten gebracht, welches Ihr G. nicht allein angehöret, dan auch in scriptis das libel zu haben begeret, welches Ich mitt bequemlicheitt vieler ursachen halber abgeschlagen. Solches hatt so viel nach vielem bittlichen anhalten unnd fleissiger Intercession der Frauwen Cantzlerin (die darumb etzlich mahl ihn molestiret) unnd des H. Heidensteins ge-

würcket, das Ihr Erl. G. zugesaget auffm Reichstage zu verschaffen, das die Statt mit einnemmung der Jesuiten soltte verschonet sein und bleiben. Das aber gar kein eintziger Pfaffe oder Priester, der etwan, wan der König hinkeme, mess halten, oder wan königliche diener da stürben, dieselben begraben möchten, solches wuste er vor seine Person nicht zu loben, vielweniger zu befordern, wiewol da wirs durch andere mittel und wege dahin bringen könten, er es vor seine Person nicht hindern wolte. Unnd soltte das also sein endtlicher bescheidt der Kirchen halber sein. Ob nun wol dasselbe anzunemmen mir bedencklich gewesen, jedoch weiln er alles der Statt hierinnen zu thuen und zu lassen heimgestellet und dannach so gar ein geringes nicht ist, das den Jesuiten, Ihr uber die Kirche und Collegium vermeintlich habendes Jus dadurch könte benommen werden, und das die Statt Riga mit erhaltung der Commissarien Ihr angezogenes Jus, darüber sich die posteritas vor allen andern stetten zu freuwen hette, starcken köntte, habe Ich auch darfür gebührliche dancksagung gethan, mitt angehengter bewahrung, ich woltte dannach hoffen, wan Ihr G. der Stadt gelegenheitt recht würde erwegen, sie es beÿ dem nicht bleiben, besondern weittere hoffentliche beforderung sehen lassen, worbeÿ es damals geblieben.

Wie Ich nun nach erlangter mündlicher abfertigung umb schrifftliche expedition angehaltten, haben Ihr G. zwar auff meine erste Proposition schrifftliche anttwortt (welches Ich hiebei ubergebe) mir zukommen lassen, der Kirchen halber aber, ehe sich Ihr G. haben schrifftlich resoluiren wollen, hatte fürwahr mühe gehabt, nicht zwar das sie, wie sie sagten, dessen wegen jennige scheuw truegen, sondern andere ursachen hatten, dero diese nicht die geringste wahr, das Ihr G. von andern Senatoren, wans sobaldt ausskeme, ubel würde angesehen werden. Ich habe es aber zum theil durch verehrung, zum theil durch generalzusage endtlich dahin gebracht, das Ihr G. auch darein gewilliget, jedoch also das Ich wegen der Commissarien, beides den brieffs, so wol als das letzte Respons der Kirchen halber, Ihre Kön. Maytt solte vorlesen und darüber urtheilen lassen, also wo es derselben zu wieder, ichs da in der Cantzeley lassen, und da Ihr Kön. Maytt solches ratificiren würde, mitnemmen solte; zu meiner beforderung aber, haben Ihr G. die sache gantz fleissig der Kön. Maytt, dem Herren Podlaski [8]) dem Vicecantzler Baranowski [9]) unnd dem Obersecretario Tiliczki [10]) vermittelst mitgetheilter gar fleissiger Promotorialen, die Ich sonsten alle gelesen, commendiret, und ob Ich wol hartt dess Baranowÿ halber mich besorget, so hatts doch Gott also geschicket, das eben wie Ich den 8 Decembris gen Grodna ankommen, er nicht da gewesen und auch nicht ehe ankommen, biss Ich meine sachen beÿ Ihr Maytt verrichtet gehabt.

Weiln Ich mich dan nicht so sehr des brieffs, als des Kirchenrespons

halber hart besorgen müssen, das etwa dasselbe möchte umbgestossen und von Ihr Maytt nicht ratificiret werden, habe Ich damitt künfftig die Statt sich dannoch der mündtlichen zusage zu gebrauchen hette, mitt grosser mühe und nicht weniger gefahr, warhafftige Copiam des Respons bekommen und solches alsbaldt dem H. Burgermeistern und Elterleutten zugeschicket, mitt der vertröstung, das Ich gutte hoffnung hatte, Ihre Maytt werdens darbei bleiben lassen, wie dan, Gott lob, Ihre Maytt, alsbaldt es derselben durch den H. Ticzki des 3 tags nemblich den 10 Decemb. nach meiner ankunfft zu Grodno in beisein des H. Podlaski ist fürgelesen, ratificiret, und mir also, wie es der Herr Cantzler verfertiget, mittzugeben, und gen Riga damit zu eilen, gnedigst befohlen, damit wan die Stadt Commissarien bitten würde, Ihre Maytt, ehe sie von Grodna abziehe, Zeitt haben möchte, wiewol so viel die nennung der Personen und abfertigung der H. Commissarien betrifft, in des H. Cantzlers willen stehen würde, da es dan wol nöttig sein will, das man eilendts, was die Statt schliessen würd, hinschreiben und also die Instruction zu fertigen bitte, das man mit Ihrer Maytt nicht viel zu licitiren haben möge, wie mich dan der H. Heidenstein desfals stattlich vertröstet, davor Ich Ihme, wie dan auch für gehabte mühe der Expedition etwas, als nemblich von dem das Ich zu verschencken mechtig gewesen, vermüege meiner Instruction, verehret.

Das aber alles also wie obstehet ergangen, dartzu haben mir Ihr. G. der H. Cantzler mir Ihre Creditiuen (welche Ich hiemit uberreiche) ubergeben.

Und lautten dieselben angezogene Documenta meiner expedition, von worten zu worten, wie folget:

Tu następuje list Zamoyskiego do miasta Rygi datowany z Zamościa 11 XII 1588, oraz dwie odpowiedzi Zamoyskiego miastu Rydze na poselstwa Dawida Hilchena z 10 XII 1588. Trzy te listy opublikowano w dziale listów, w niniejszym tomie pod numerami 1350, 1347, 1348.

Warumb Ich aber zu Grodna nicht fernern befehls abgewartet, haben mich diese nachfolgende ursachen bewogen.

Erstlich das mirs unmuglich gewesen zu solcher eile alles schrifftlich an die Statt gelangen zu lassen.

2. Köntte bey vorstehenden rathschlegen etwas zweiffelhefftiges fürfallen, dartzu meine gegenwartt nöttig sein würde.

3. Das Ich in dieser sachen daran der Statt höchstes gedeyen und verderben gelegen, mein gering consilium, vermüege meines Eidts, gegenwertig nach angehörtem bedencken, meinen Obern und Eltesten mittheilen mich schuldig erachtet.

4. So ist mir auch der Fuhrman eilendts befallen und solch ansehen

gemacht, als wan er die Pest schon wegk hette, darumb Ich einen andern annemmen müssen.

5. Habe Ich auch Gunthers sache halber, daran der Statt mercklich gelegen und nur bloss auff die dilation 4 wochen zu Producirung der Originalacten stehet, zurück müssen, damit Ich die Originalia vermuege des gefallenen Interlocutorii an die handt brechte, welchs dan mühe haben würd.

Ohne was sonsten mir angelegen, wormit Ich hoffe man würde günstiglich zufrieden sein.

[1]) *Kowno.*

[2]) *Jan Wołmiński kasztelan połocki, mianowany wojewodą smoleńskim 6 II 1588, umarł ok. 1596* (Złota księga t. XVIII s. 237).

[3]) *Poseł m. Rygi wysłany na dwór Zygmunta i stamtąd powracający, po nieudałej misji, z powrotem do Rygi.*

[4]) *Sekretarza Maksymiliana nie znamy. Natomiast w tym czasie bawił w Zamościu wysłannik kard. Aldobrandiniego, opat Tolosano, w sprawie pokoju z cesarzem (Por. nr 1340).*

[5]) *Zaufany sekretarz Zamoyskiego.*

[6]) *Józef Wereszczyński biskup kijowski.*

[7]) *Stanisław Górka wojewoda poznański, stronnik arc. Maksymiliana, wzięty do niewoli pod Byczyną. Zamoyski pogodził się z nim, aby wygrać go przeciw innym Maksymilianistom* (Lepszy, Walka stronnictw, s. 146—7).

[8]) *Marcin Leśniowolski kaszt. podlaski, zaufany króla, zarazem sprzyjający Zamoyskiemu.*

[9]) *Wojciech Baranowski biskup przemyski.*

[10]) *Piotr Tylicki.*

35. Uwagi zwolenników habsburskich obrócone przeciw kanclerzowi *[1588]* [1]).

Wbrew zapewnieniu Zamoyski jest zaprzysiężonym wrogiem domu cesarskiego. Dawniej nie chciał dopuścić Maksymiliana do tronu rzekomo z powodu niebezpieczeństwa tureckiego, a teraz sam namawia Maksymiliana do wojny z Turcją i obiecuje czynny w niej współudział. Akcja przeciw Maksymilianistom, pozwy przeciw 70 rodzinom i inne gwałty są wielkim bezprawiem Zamoyskiego, który, pochodzenia skromnego, urósł nieuczciwą drogą na tłustych starostwach, łasce król. i łupach. Udzielenie Zamoyskiemu najwyższej władzy na sejmie kor. było bezprawiem. Zwrot Lubowli. Procesy przeciw Maksymilianistom i sprawa Górki. Sprawa Janusza Ostrogskiego. Zamoyski żąda podatków na wojnę z Tatarami, Moskwą i Turcją, w gruncie rzeczy, aby powiększyć swą tyranię.

Arch. Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu. Polonica. Tytuł: Animadversiones in responsum cancellarii.

Articulus primus.

Multa de suo studio pollicetur, et tantum abesse, ut aliquid in odium

S. M. [2]) fecerit, et cauturum, ne sui Poloni quidquam in posterum admittant, quo imminuatur maiestas tantorum principum.

Ad primum.

Animadvertenda est intemperies et fallacia impostoris; multa iam denuo pollicetur de suo studio Suae M-ti atque persuadere conatur, nihil se unquam in odium principis fecisse, cum sane praeclara sint et splendida fidei eius documenta atque testimonia desideratissimi et promptissimi animi eius in S. M-tem, nempe incursio illa sub Biczÿnum facta atque vis et dedecus illatum inclytae domui Austriacae. Dehinc pollicetur in posterum se curaturum, ne admittere possint quidquam sui Poloni, quo tantorum principum maiestas imminuatur, siquidem non diffidebat iam se imminuisse maiestatem domus Austriacae, sed postea id non facturum satis praesumptuse pollicetur. Certe compensandum primo erat, quod ab illo flagitiosissime perpetratum est, constitutiones contra ser-mam et inclytam familiam commendatae, Sua M-tas regno spoliata, iustissima S. M-tis causa infecta et obscurata. Abusus enim est in constantia et malitia eorum, quorum numerus, proh dolor, in hac Sarmatia iam adauctus est. Quod vero non consenserit electioni Suae M-tis, mirum, quod summopere cavebat, ne sedes belli Turcici in Poloniam transferretur. Hinc carpere licet[a]) impudentiam petulantiamque hominis, nam huic probabilissimae conditiones ab Suae M-tis oratoribus, S. Caes. M-tis et praecipue a d. Don Guilhelmo de Sancto Clemente [3]), dignissimo potentissimi Regis Catholici oratore proponebantur. Tum quoque privati negotii, quod videbatur tale remorari studium, proponebatur illi Zboroviorum facilitas, imo et afferebatur per d. comitem Zolern et Geizcofler [4]). Nihil aliud protulit, quam quod noluerit sedem belli Turcici in Poloniam inferre. Vae gallinae, identidem dicent, in qua accipiter capitur. Nunc vero, bellum ingenium, paulo inferius persuadet Suae M-ti, ut nomine totius Christianitatis Turcam bello petat, promittens se socium et participem belli una cum suis Polonis, qui eius nutibus obsequentabunt, fore, postposito scilicet timore, quem tempore electionis contraxerat ob illam sedem belli Turcici. Nunc ultro offerens se istius belli ducem, ad minus socium affuturum. Certe meminisse eum oportuit sententiae Catonis, nimirum mendacem opportere esse memorem.

Articulus secundus.

Indignum esse S. M-tem hac in dignitate fortuae...[b]) et hoc in maxima... [c]) in felicitatis eius parte ponere, quod ad eum [d]) manipulus furum... [e]).

[a]) *w rkp.* liquet. *Oczywisty błąd* — [b]) *prawdopodobnie opuszczono coś w tekście np.* constitutam esse — [c]) *autor zaczął tu konstrukcję, którą następnie porzucił, ale w pośpiechu nie skreślił, lecz zastąpił przez zwrot:* in felicitatis parte — [d]) *mylnie zamiast* eam *(sc. S. M-tem)* — [e]) *brak zakończenia np.:* confugiat.

Ad secundum.

Quod ad hanc debacchationem et petulantiam linguae attinet, ut etiam perduellionis reos asserit, mirum est hominem sceleratissimum tam contumeliose et calumniose invehi in viros optime meritos de patria et de republica. Eo enim infeliciter iam res Polonae devenerunt, ut iam peccare videntur ii, qui optima quaeque et recta sectantur. Eos-ne proscriptos et sentinam malorum esse convincet, quorum unusquisque plus causa reipublicae et pace et bello impenderit, quam ille iam nunc vel rapuerit, vel si omnium antecessorum eius cumulum aggeras, unquam conferre potuerint, quorum parentes et attavi bene parta multa millia in negotia reipublicae contulerint, et suis posteris reliquerint, decusque atque gloriam familiae integerrime reservarint? Cuius hi immitatores verissime extitere. Hic vero, cuius antecessores vix unquam in angulo Russiae, in districtu Belsensi, unum aut alterum pagum possedere, suis sceleratis artibus evectus, audebit-ne tam praesumptuose et insolenter invehi? Cum haec omnia tam sint certissima, ut non modo videri, sed palpari ab omnibus possint, nemo sane infitietur. Ad Koszlerogos refert suam progeniem, qui ex faece masovitica nescio quonam modo in haec arma irrepserit. Patet enim, regem Casimirum Jagellonidem, postquam duci Masoviae terram incultam donasset, illius antecessorem eo colonias deduxisse. Vera autem propago Koszlorogorum seu Floriani Sarii sive pauperis in minore et maiore Polonia mansit, quorum posteri in Secigniovia et Paczanovia numerantur et iuste censentur. Sed esto, concedatur ei haec bella assertio. Horum vero non tantum munimenta et annales, sed ipsa aedificia murata, structurae peramplae ipsaque antiquitas, tam publice quam privatim magnifice testantur. Illius vero, nuper ex Glorovia pago exstructum, Zamoscis*(s)* vocatum, apparet et hoc quidem non impensis a maioribus bene partis, sed ex spoliis patriae, quas cumulavit, postquam malis artibus a decennio rerum, regnante Stephano Battori, potitus est, antea nullam comparationem habens, ut probitatis, meritorum, ita et potentiae et dignitatis cum his, quos tam tetris nominibus conviciari et insectari audet. De proscriptis more suo mentitur. Si enim de Christophoro Zborovio hoc intelligere vult, satis superque cognita iam est ipsius calumnia in hunc virum et universam familiam hanc, satis nota est innocentia. Huius vero actus interregni publici satis aperte hoc negotium et excusserunt et amoverunt. Deinde omnes amicos videlicet et servitores fidelissimos Suae M-tis proscriptos infames et perduelles eo solum nomine asserit, quod ius liberae electionis in Suam M-tem contulerint, ultra septingentas familias eo nomine contumeliose, sicut et calumniose, citavit ac in ius vocavit, artibus Macciavelicis et exemplo pessimo Georgii Podebradzi, quondam Bohemiae impostoris, regimen acquirens. Id tamen perfricta fronte persuadere nititur, ut inclyta

domus Austriaca, suo impudenti ori fidem praebeat et amicos pro inimicis, eum vero inimicum pro amico suscipiat. Ideoque mores Zboroviorum et modum eorum belli gerendi ut amice, ita veraciter notat. Novit tamen Sua M-tas consilia sua et omnium, qui ei adfuerunt, sententias et consilia bene meminit, voluntates et affectus scire et considerare potuit. Ex impotentia animi istos spiritus sumpsisse illum quis non videt, elatum victoria, cum usitatissimum sit, raro iustam causam in patria triumphare consuevisse. Facessat igitur hidra ista condolere principi Ser-mo, manifesta enim fuit causa electionis et quam quisque, quibus auxiliis et quantis rationibus promoverit; non ita impudenter mentiatur. Non enim tantum a Polonis reliquis, sed a praestantissimis quoque oratoribus monarcharum confundetur. Conferatur et subiectum candidati et conditiones atque pacta inspiciantur, numerentur et ponderentur suffragia, statim reperietur, qui nomen Suae M-tis promovebant, nihil aliud spectasse quam bonum publicum. Hunc vero impostorem eiusmodi, quod videri potest, impurissimum in libera republica regimen et affectasse et procuravisse. Neque illud omittendum, quod in memoriam venit, ubi praedonicam nobis quoque affingit, si militum excessus commemorat, coaequet suos, superabit pluris. Propterea etiam in constitutionibus Syllanicis [5]) praeteritae coronationis de eo sibi ac suis cavit, quanta aequitate rei et iuris, quilibet bonus vir iudicet. Sit liberum, inquam, cancellarianis patriam vastare, omnia pro libito facere et imperare, peculatus committere, alios, qui eius petulantiam morantur, oppugnare, mortem, cruces et proscriptiones minari. Istis vero omnia ista criminalia sint et defensio contra ius etiam naturae illis eripiatur. O bellum legislatorem etc.

Tertius articulus.

Supremam illi potestatem in conventu coronationis regia senatusque auctoritate demandatam.

Ad tertium.

Maxime devitet Caes. M-tas, ne huic impostori auctoritatem augeat et quantum potest ipsius affectus vel temperet, vel eludat. Affectat ille sibi omnem potestatem in aquis et in terra et modo producit constitutiones modernae istius coronationis, modo vero producit plenipotentias et subscriptiones nescio quas. Certum est regna Hungariae, Bohemiae et Poloniae atque dominia illis annexa pacta et foedera inter se constituisse, non privata cuiuscunque ambitione, sed ab ordinibus regnorum mutuo consensu sancita et confirmata. Nunquam enim potestas haec tribuitur, nisi ex publicis comitiis, neque uni etiam regi tribui solet. Quod per textum ipsorum pactorum et foederum constare potest.

Articulus quartus.

Ut liberet fidem datam de Liubowlia.

Ad quartum.

De Liubowlia reddenda ad commissarios negotium reiiciendum. Aliter enim non esset ex dignitate Austriaca. Dictum est quidem, sed tempus non praefixum. Libertas imprimis Suae M-tii procuranda. Hoc summopere notandum, quod non modo ab illis, sed a Sua M-te quoque fidem tam arcte exigit, cum ea, quae illis praestare debuit et ex conditionibus ad Byczynum transactis satisfacere, ita omnia eludit et omnino nullius pensi habet, ut sine summo maerore reminisci eorum non possint. Semper enim et quolibet temporis momento periculo vitae et honoris sunt expositi, bona illis erepta quotidie audiunt et fere oculis conspectantur. Palatini Posnaniensis vicegerentis citatio qualis sit, videatur, et quae de ipso palatino [6]), quaeque [f]) de reliquis sententia in dicta causa constituatur, cum haec omnia ex ipsius nutu fiant, hinc facile intelligere licet [a]). Quidque illos manet ob integerrimum animum in inclytam Domum Austriacam et quomodo publica fides illis servatur, considerandum esse summopere.

Articulus quintus.

Palatini Woliniae [7]) actio ut suspendatur.

Ad quintum.

Considerandum, quam fuerint praeclara documenta animi, officii et candoris illius adversus inclytam Domum Austriacam. Tum qualis sit formula intercessionis animadvertendum.

Articulus sextus.

Si quadriennio contributio continuaretur.

Ad sextum.

Contributiones quadriennii expetit. Et in hoc spatio temporis primum Tartaros, dein Moscovitas, ipsum denique Turcicum imperium sub poena capitis et bonorum confiscatione, quae longe inaequales sint, evertere promittit. Hoc dicit summa vanitate inflatus, equidem desiderans, ut ea ratione maiorem tyrannidem in suos confirmare et exercere possit. Quis enim eum adiudicaret suspendio, iam sane non veretur, cum nunc se dignum suspendio satis videat, qui tot furta, peculatus et scelera in Rempublicam suam commiserit, et tamen nemo est, qui se ei opponere audeat, ita ut verificetur illud proverbium polonicum: Dum parvi fures suspenduntur, magnis reverentia capitis exhibetur. Instrumentum sane est Turcicum. Et quoniam in-

---

f) *w rkp. mylnie:* quanquam.

clytam Domum Austriacam summum totius Christianitatis decus et ornamentum esse constat, certe satis petulanter et praesumptuose, tantis principibus eum... [g]) imponere audere, videtur [h]).

Ad septimum.

De Turcicis practicis, tum Moscoviticis, Danicis et Sueticis et de vana, Trasonica istius gloria, abunde iam collatum est.

[1]) *Uwagi poniższe, jak wynika z treści, opracowane przez stronników habsburskich, najpewniej w sierpniu 1588, w odpowiedzi na jakąś bliżej niesprecyzowaną odpowiedź Zamoyskiego daną Habsburgom. Ponieważ odpowiedzi takich było w r. 1588 wiele, trudno odgadnąć o którą tu chodzi. W każdym razie, jak z analizy tekstu wynika, uwagi te powstać musiały po sejmie koronacyjnym, po bitwie pod Byczyną, po postawieniu Maksymilianistów w stan oskarżenia i po uczynieniu przez Zamoyskiego Maksymilianowi propozycji wojny z Moskwą i Turcją, ale przed zawarciem pokoju z cesarzem 10 III 1589 w Bytomiu i Będzinie. Propozycje wojenne uczynione zostały w sierpniu 1588, ale uwagi poniższe są reakcją na nie, a więc pochodzą z drugiej poł. 1588 r.* (Lepszy, Walka stronnictw, s. 147).

[2]) *Arcyksiążę Maksymilian, wybrany przez Zborowskich królem polskim.*

[3]) *Ambasador Filipa II w Pradze; poseł kiszpański na elekcję 1587 r. w Polsce.*

[4]) *Zachariasz Geizkofler, poseł arc. Ferdynanda tyrolskiego, wysłany na wiosnę r. 1587 do Polski, aby zyskać Polaków dla kandydatury arc. Ferdynanda tyrolskiego. Powtórnie wysłany na elekcję 1587. Dn. 14 VIII 1587 zabrał zaraz głos po głównym pośle cesarskim bpie Stanisławie Pawłowskim, uzupełniając wywody swego poprzednika. W tym poselstwie do Polski towarzyszył Geizkoflerowi, jako drugi poseł Ferdynanda kr. Karol von Hohenzollern und Sigmaringen, któ(r)y w naszym piśmie jest nazwany „Zollern".*

[5]) *„Constitutiones syllanicae", t. j. konstytucje stronnicze. Sylla jest poboczną, grecką formą, nazwiska Sulli. „Konstytucje sullańskie", przez niego narzucone, czyli niesprawiedliwe.*

[6]) *Stanisław Górka wojewoda poznański, zwolennik Maksymiliana, wzięty pod Byczyną do niewoli przez Zamoyskiego.*

[7]) *Janusz Ostrogski wojewoda wołyński, zagorzały cezarianin.*

---

g) *prawdopodobnie luka w tekście* — h) *w rkp. mylnie:* violatur.

III

AKTA PRAWNE I GOSPODARCZE

1. Pozew Erazma Tłokińskiego Czeczotki przeciw Zamoyskiemu

Kraków, 22 I 1585.

Archiwum Państwowe w Krakowie, Rel. Castr. Crac. t. 11, s. 138.

Pozew szlachcica Erazma Tłokińskiego Czeczotki przeciw Janowi Zamoyskiemu, kanclerzowi itd. o wadium 6000 zł. pol. ratione non transportationis inscriptionis castr. capitaneatus crac. aut acta terrestrici crac., ad solvendum succubito ac pro transportanda nihilominus eadem inscriptione, iuxta et ad eandem inscriptionem castrensem capit. arcis, per praedictum cancellarium, praedicto nobili Erasmo Czeczotka super eandem summam sex millium florenorum... in villa Poremba... [1]).

[1]) *O Erazmie Czeczotce Tłokińskim ob. studium obyczajowe:* Muczkowski Józef, Krwawy burmistrz, kartka z dziejów mieszczaństwa krakowskiego w XVI wieku. (Biblioteka Krakowska, nr. 86), Kraków, 1935.

2. Zamoyski rezygnuje na rzecz Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła z praw majątkowych na dobrach w Koronie po swej żonie Krystynie z Radziwiłłów.

Warszawa, 15 II 1585.

Arch. Główne w Warszawie, Metr. kor. 131, f. 28—28'. Nagłówek: Ill. et Mag. Joannes Zamoiiski cancellarius Regni iura sua certa in personam Nicolai Christopheri Radziwil transfudit. *Por. Bibl. Zam. Ser. III, t. I nr. 5, kopia z XIX w.*

Stephanus etc. Significamus etc., quia comparens personaliter coram nobis et actis cancellariae nostrae mag. Ioannes Zamoyski... recognovit: quia ill. Nicolao Christophero Radziwil de Olyca et Nieswiesz duci et Magni Ducatus Lithuaniae supremo marschalco ipsiusque successoribus, de omnibus iuribus et inscriptionibus suis quibusvis perpetuis super certas bonorum mobilium et immobilium in regno Poloniae a mag. olim Christina Radziwiłowna consorte sua legitima habitis et habendis, iuxta tenorem earundem inscriptionum sibi a quibuscunque personis, coram quibuscunque actis titulo perpetuae resigna-

tionis factis et recognitis necnon de omnibus et singulis ipsarum inscriptionum punctis, clausulis et articulis ligamentisque et praerogativis, tum de omnibus et singulis citationibus, causis et actionibus, processuque iudiciario, ratione eorundem bonorum, unicuique personarum, coram quocunque iuditio seu officio Regni quovis modo institutis et prosequutis et in quocunque punctu et gradu iuris dependendis et cum omni iure, dominio, proprietate, propinquitate, tituloque haereditario bonorum praefatorum, universisque et singulis ipsorum fructibus, proventibus, redditibus, emolumentis, attinentiisque et pertinentiis quibusvis, nihil penitus ex eisdem bonis ac iuribus pro se et successoribus suis reservandis, sed omnibus in genere et singulis in specie comprehensis, cessit et condescendit, praesentibusque cedit et condescendit, perpetue et in aevum omniaque iura sua praefata et inscriptiones quasvis in praefatum ill. Nicolaum Christopherum Radziwil de Olica et Nieswiesz ducem et Magni Ducatus Lituaniae supremum marsalcum, successoresque suos legitimos transfudit, transtulit et incorporavit, praesentibusque transfundit, transfert et incorporat perpetuis et aeternis temporibus. Iamque ex nunc idem mag. Joannes Zamoyski de Zamoscie dat et concedit plenariam et omnimodam facultatem ipsi praenominato ill. Nicolao Christophero Radziwil easque causas, actiones et processus quosvis ratione bonorum supra expressorum intentatos et institutos a punctis dimissis continuandos, prosequendos et ad debitum finem et effectum deducendos determinandosque, tum vigore eorundem ac praefatorum iurium transfusorum in eadem bona, realem intromissionem et actualem pacificamque possesionem per ministerialem, quemcunque ad id duxerit sibi eligendum, acceptandam, hac sua praesenti recognitione mediante... Dat. Varsaviae die 15 Februarii anno D-ni 1585 Regni nostri anno nono... [1]).

[1]) Por. Tarnawski, Działalność gospodarcza... s. 34—5. *Akt ten kończy spór z Radziwiłłami o posag pierwszej żony Zamoyskiego, Krystyny Radziwiłłówny.*

3. Mikołaj Krzyszt. Radziwiłł, imieniem swoim i swych braci, bierze w posiadanie od Zamoyskiego posag jego zmarłej żony Krystyny z Radziwiłłów

Warszawa, 15 II 1585.

Arch. Główne w Warszawie, Metr. kor. 131 f. 30—31. Nagłówek: Ill. Radzivil dux in Olica et Nieswiesz ill. cancellarium quietat.

Stephanus etc. Significamus etc. Quod comparens personaliter coram nobis et actis cancellariae nostrae ill. Nicolaus Christopherus Radziwil de Olica et in Nieswiesz dux et Magni Ducatus Lithuaniae supremus marschalcus...

suo ac illustrissimi reverendissimique in Christo patris d-ni Georgii Radziwil, Dei gratia Sacrae Romanae Ecclesiae cardinalis et episcopi Vilnensis, tum illustrium Alberti, curiae nostrae Magni Ducatus Lithuaniae marschalci, tum Stanislai Radziwilow *(s)* ducum de Olica et Nieswiesz, fratrum suorum germanorum ac successorum legitimorum, mag-cae olim Christinae Radziwilowna, consortis legitimae mag-ci Ioannis Zamoyski..., sororis suae germanae aliarumque quarumvis personarum, post eandem quodcunque ius et successionem habere praetendentium, nominibus... recognovit: quia ab eodem supranominato mag-co Ioanne Zamoyski... nomine suo ac supranominatarum omnium personarum recepit sufficientem satisfactionem de totali et integra summa dotis, per eundem mag-cum Ioannem Zamoyski de Zamosczie memoratae olim Christinae Radziwilowna consorti ipsius, sorori vero suae germanae, quibuscunque actis quovismodo inscriptis et reformatis, necnon pro omnibus rebus mobilibus ipsius, in auro, argento, lapidibus, margaretis, vestibus et quibusvis parafarnalibus ad mundum muliebrem spectantibus et omnibus mobilibus cuiuscunque formae, materiae et denominationis existentibus, morte eiusdem derelictis, nullis penitus excipiendis, nec quovis modo pro se ac praefatis fratribus suis aliisque quibusvis personis reservandis. Ratione cuiusquidem plenariae satisfactionis eundem mag. Ioannem Zamoyski de Zamosczie tam suo, quam praefatarum quarumvis personarum nomine quietavit et liberum fecit praesentibusque quietat et liberum facit perpetuo et in aevum, necnon praefatam inscriptionem seu inscriptiones reformatorias quasvis cassat, mortificat et in nihilum redigit. Pacem praenominato mag. Joanni Zamoyski de Zamosczie eiusdemque posteris, sibi vero ac praenominatis quibusvis personis silentium perpetuum ratione praemissorum imponendo. Insuper praenominatus Nicolaus Christopherus Radziwil... inscribit et obligat praenominatos... Georgium Radziwil... Albertum... et Stanislaum Radziwili... fratres suos, eiusdemque olim Christinae Radziwilowna Zamoyska germanos, huic intra decursum duorum annorum ad quaecunque acta terrestria vim perpetuitatis habentia regni Poloniae, seu ad acta cancellariae nostrae ad approbandum denuoque faciendum, huiusmodi de rebus suprascriptis in eadem forma quietationem adducere et statuere, nulla praescriptione obstante, idque sub vadio trium millium florenorum, ob non completionem praemissorum, totiens quotiens opus fuerit succumbendo. Pro quo quidem vadio citatus... Nicolaus Christopherus Radziwil... sive ipsius successores ad iuditium terrestre vel castrense Sandomiriense, extunc recedendo a terris, districtibus ac iure et iurisdictione praedicti Magni Ducatus Lituaniae, seque illi iurisdictioni Sacrae Regiae Maiestatis cum successoribus bonisque suis quibusvis praesentibus *litteris* subiciendo, in primo termino tanquam peremptorio stare, parere, respondere et pro praemissis omnibus satisfacere,

totiens quotiens opus fuerit, tenebitur, suique successores tenebuntur, eundem primum ac peremptorium terminum nullis dilationibus et exceptionibus evadendo. Quam recognitionem nos suscepimus ac ratam habentes in etc. ut supra. In cuius rei fidem praesentes sigillo Regni nostri consignari iussimus. Datum Varsaviae die XV Februarii anno etc. ut supra [1]).

[1]) *Albert Radziwiłł marsz. nadworny lit. pokwitował odbiór posagu Krystyny, swej siostry 16 II 1585 w Warszawie* (Arch. Główne, Metr. kor. 131 k 29—29 v.)

Stanisław Radziwiłł pokwitował także odbiór 13 XI 1586 w Grodnie: 1) Archiwum Nieświeskie w Warszawie, Dokumenty familijne teka VI, nr 357, oryg.; 2) Arch. Główne w Warszawie, Metr. kor. 132 k 215.

Jerzy Radziwiłł biskup wileński i kardynał pokwitował w Grodnie 11 III 1586 (Arch. Główne w Warszawie, Metr. kor. 132 k. 65—6).

4. Zamoyski przyjmuje do herbu Pawła Szczerbica Warszawa, 25 II 1585.

1) Arch. Główne w Warszawie, Metr. kor. 131 s. 107. 2) Biblioteka Ossolińskich we Lwowie, rkp. 669 k. 381 nn, kopia współczesna, formularz kancelarii. Druk: 1) Akta metryki koronnej co ważniejsze z czasów Stefana Batorego 1576—1586, zebrał i wydał... Adolf Pawiński, Warszawa 1882, Źródła dziejowe t. XI, s. 268—71; 2) Wierzbowski T., Materjały do dziejów piśmiennictwa polskiego, Warszawa 1900, t. I, nr 368.

Stefan Batory nobilituje zasłużonego Pawła Szczerbica, decretorum nostrorum scriptoris, *który po podróżach zagranicznych osiadł w kancelarii król. Świetny znawca prawa cywilnego. Jego ojciec, mieszczanin krakowski, również był zasłużony na polu militarnym, pod Starodubem, Smoleńskiem i Chocimem, był znakomitym żołnierzem i dowódcą, którego zasługi były przez sławnego wodza Jana Tarnowskiego uznane. Również wojował ojciec Pawła na Węgrzech, po stronie króla Ludwika. Paweł Szczerbic został polecony przez Jana Zamoyskiego, arcybiskupa gnieźn. Stan. Karnkowskiego i wojewodę podolskiego Mikołaja Mieleckiego. Na skutek tych zaleceń, wprowadza się do stanu rycerskiego Pawła i jego brata starszego Jana Szczerbica i ich potomków. Nazwiska rodowego nie zmienia się; natomiast Zamoyski, ze względu na zasługi Pawła względem niego, przyjmuje jego i brata, oraz ich potomków, do swego klejnotu herbowego.* Quam rem nos autoritate nostra regia confirmamus eique insignia vetustissimae regni nostri gentis Sariae et tesserae Jelita adscribimus atque assignamus: scutum scilicet triangulare rubei coloris, in quo hastae tres flavae equestres, binis transversim mucrone sursum tendente positis, tertia recta transversa stringente atque mucrone deorsum verso, ad imum scuti pertingente. Huic scuto ita insignito galea equestris elata corona aurea, quae gemmis interstincta

sit, redimita, immineat, e qua se duae alae aquilinae, dextra rubea, sinistra flava efferant; medius autem locus inter easdem alas constitutus, rosam rubeam contineat hoc modo, quo hic depicta cernitur.

5. Przywilej króla Stefana dla miasta Zamościa Warszawa, 28 II 1585.

1) Arch. Główne w Warszawie, Metr. kor. 131 s. 88—91 p. t. Erectio Zamoscia; *2) tamże, Metr. kor. 130 k. 32—35, bez daty, jest identyczny z dokumentem pod nr 1. Data pominięta, jak w większości wpisów tej księgi. Księga ta bowiem, nie jest urzędową księgą inscriptionum, lecz sui generis kopiariuszem dokumentów z lat 1584—1608. Wobec tego różnic, a raczej omyłek tej kopii nie podajemy.*

Tłumaczenie polskie w: 1) Bibl. Uniwersytetu we Lwowie, rkp. nr 74, s. 23—4, kopia z XVII w. 2) Bibl. Ord. Zam. rkp. 1507 s. 217. (Stworzyński, Życie J. Zamoyskiego).

Potwierdzenie przywileju dla miasta Zamościa, datowanego z Wilna 12 VI 1580. Dokument identyczny z drukowanym w Arch. J. Zam. II, nr 8, *s. 396—401. Różnice są następujące: a) w datacji, b) w wierszu 15/16 na s. 397 w* Arch. J. Zamoyskiego *jest* «bello, quod nunc cum Moscho gerimus», *zaś w dokumencie z r. 1585* «gerimus» *zmieniono na* «gessimus», *c) w* Arch. J. Zam. *s. 400, wiersz 3 jest:* «per regnum et omnes regni provincias», *a w Metr. Kor. zamiast tego:* «ita, ut ab omni theloneorum exactione, a mercibus quibuscunque quocunque nomine vocentur, tam per terram, quam etiam per flumina navigabilia, tam secundo, quam adverso flumine, per regnnm et omnes ditiones nostras in perpetuum liberi et immunes sint».

Pozostałe drobne różnice, w liczbie 20, są raczej opustkami, czy też omyłkami, jednego bądź drugiego kopisty, który dokonywał wpisu do ksiąg Metryki koronnej.

6. Stefan Batory utrzymuje Zamoyskiego w posiadaniu dożywotnim domu na Wawelu, zwanego Rabsztyn

Kraków, 16 IV 1585.

1) Arch. Główne w Warszawie, Metr. kor. 131 s 144', wpis bez daty; nagłówek: Ill. cancellarius in possesione domus conservatur. *2) Rel. Castr. Crac. 11, s. 1475—6; wpis ten niedokładny, z winy kopisty, różni się w drobiazgach od 1). Regest:* Kutrzeba Stan., Dawny zarząd Wawelu, Rocznik Krakowski, tom VI, s. 91.

Stephanus Dei [A]) gratia rex Poloniae [A]) *etc.* Significamus praesentibus [A]) hisce [litteris] quorum interest universis et singulis [A]).

Quod cum capitaneatum Cracoviensem superioribus [a]) annis illustri et magnifico, sincere nobis dilecto Joanni Zamoiski Regni nostri supremo cancellario et exercituum generali, Marieburgensi, Knyszynensi etc. capitaneo nostro [b]) detulissemus, eidemque domum in arce Cracoviensi, in qua ser-ma Hedvigis quondam divi Sigismundi primi praedecessoris nostri [b]) filia habitasset, ex adverso capellarum divi Sigismundi atque rev-mi olim Philippi Padnevii [c]) episcopi Cracoviensis eiusque lateris ecclesiae cathedralis sitam, dedissemus, ille vero in aedificia eius in meliorem formam redigenda sumptus fecisset, etsi de capitaneatu Cracoviensi, ut eum in affinem suum g-sum Nicolaum Zebrzidowski Scepussiensem, Boleslaviensemque capitaneum cedere transferreque sibi liceret, hoc tempore a nobis obtinuisset, nos in domus tamen eius possessione [d]), partim tam illustrium eius in nos ac Rempublicam meritorum, partim impensarum in illam domum ab eo factarum ratione habita, nihilominus eum conservandum existimavimus, quemadmodum et conservamus praesentibus, eamque cum omni eius iure, usu ac fructu ad extrema eius vitae tempora utendam, fruendam tenendam possidendamque quemadmodum antea, ita [e]) nunc quoque illi conferimus. Promittentes verbo nostro regio pro nobis ac succesoribus nostris, quod a praefatae domus usu ac possessione, etiam [f]) quocumque usu nostro postulante, nunquam tamen eum removebimus, aut successores nostri removebunt.

In quorum omnium [g]) fidem ac [A]) evidentius testimonium hasce manu nostra subscripsimus ac sigillo regni nostri communiri iussimus. Datum Cracoviae, die 16 Aprilis anno D-ni 1585, regni vero nostri nono. Stephanus Rex spt. [A]) [1]).

[1]) *W tej sprawie znachodzimy jeszcze w Metr. kor. 131 s. 145, inny dokument, również bez daty, ale niewątpliwie mniejwięcej równoczesny z powyżej opublikowanym. Nosi on tytuł:* Idem cancellarius in possesione curiae Rabstin conservatur. *Dokument ten znajduje się także w Arch. państw. w Krakowie, Rel. Castr. Crac. t. 11 s. 1474—5. Regest:* Kutrzeba St., Dawny zarząd Wawelu, Rocznik Krakowski VI s. 91. *Oto regest tego drugiego dokumentu na podstawie Metryki kor.:* Stephanus etc. Significamus etc. Cum curia arcis Cracoviensis vulgo Rabstein dicta, tempore divi Sigismundi Augusti exusta atque inde ad vastitatem pene redacta esset, ac vero nos vacuam eam... Joanni Zamoiski... tradidissemus, illeque non exiguo cum sumptu eam denuo restaurasset ornassetque. Iam vero de capitaneatu Cracoviensi, ut eum in generosum Nicolaum Zebrzidowski... resignare ac transferre capitaneatum eum sibi liceret a nobis impetrasset, nos partim singularium

---

A—A) *brak w tekście 1* — a) *w 2:* Cracoviensem prioribus — b) *brak w 2:* predecessoris nostri — c) *w 2:* Padnievii — d) *w 2:* ...nos tamen in eius domus possesione... — e) *w 2:* illam — f) *w 2:* possesione, ac etiam... — g) *brak w 2.*

eius in nos ac rempublicam meritorum, partim impensarum in aedificia illa ab eo factarum ratione habita, in eiusdem... curiae possesione ac usu... conservamus... cum omni iure, usu ac fructu ad extrema vitae eius tempora...

7. Zamoyski nadaje Ormianom prawa w Zamościu — Bełz, 30 IV 1585.

1) Bibl. Ord. Zam., Ser. II, t. III, pl. 5, nr 7. Kopia współczesna. 2) Zbiory Aleksandra Czołowskiego we Lwowie, rękopis obecnie pod tyt.: Nadania, prawa, wyroki sądu wyższego nadwornego zamojskiego Tomasza Zamoyskiego i wdowy jego. R. 1612—1642, nr 113. *Na grzbiecie tytuł:* Księga spraw kancelarii nadwornej Tomasza Zamoyskiego kancl. w. k. i żony jego Kat. z Ostrogskich 1612—1642. *Jest to kopiarjusz urzędowy z pierwszej poł. XVII w. Poniżej tekstu potwierdzenie tegoż aktu z dnia 3 V 1624 przez Tomasza Zamoyskiego. 3) Bibl. Ord. Zam., rkp. 1594, k. 1—2. Ogólny tytuł rękopisu:* Historia kościoła ormiańskiego Zamoys. z wyrażeniem przywilejów, przepisów, transakcyi, do kościoła tegoż należących, sum y obligacyow od R. 1585 do r. 1700, n. 30 lit. B. *Tłómaczenie na język polski powyższego aktu.*

Druk: *4)* Baliński Michał i Lipiński Tymoteusz, Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym opisana, Warszawa 1845, tom II, część 2, s. 801. *Przedruk w regeście i ekscerpcie z rękopisu 3, w języku polskim. 5)* Wydawnictwo na cele dobroczynne samborskie. XII Rocznik... nakładem i staraniem G. Kohna, Sambor 1888—1889, s. 84—85. Morawski Szczęsny, Ważniejsze przywileje i dokumenty Jana i Tomasza Zamojskich podane w streszczeniu. *Tłomaczenie polskie z rękopisu 2. 6)* Sochaniewicz Kazimierz, Miscellanea archiwalne do dziejów Zamościa. Najstarszy przywilej dla Ormian zamojskich z roku 1585. Teka zamojska 1920, nr 2, s. 31—2. *Przedruk z rękopisu 3, w języku polskim.*

Joannes de Zamoscio *(s)* Regni supremus cancellarius et exercituum generalis, Cracoviensis... *etc* capitaneus.

Significo notumque facio praesentibus hisce, quorum interest universis et singulis [a]). Quod cum Armenae [b]) quidam, venerabile Christophoro Kalust [1]) eius ritus sacerdote, et honesto Murate Jacobiuitio [c]) Armeno autoribus, ex [d]) ditione Turcica profecti in civitatem meam Zamosciensem immigrare, commerciaque et artificia quaedam armenica importare in eam se constituisse, mihi ostendissent, si in easdem libertates, quibus alii cives praediti essent, ipsi quoque reciperentur. Ego quo facilius praefata civitas a me instituta cresceret, negotiisque ac commerciis locupletaretur, non invitus faciendum putavi, ut omnium earum libertatum atque iurium, quae vel a Regia M-te, vel a me praefatae civitati antehac collata sunt, ipsos quoque successoresque eorum participes facerem, quemadmodum et praesentibus facio, speciatim vero ab omni quorumcunque iniuria eos semper prohibebo tueborque, ac neque

---

a) *Od* Significo *do* singulis *nie ma w 2* — b) *w 1:* Armene — c) *w 1:* Jacobiuicio — d) *w 2:* et *(oczywiście pomyłka).*

in domibus eorum, neque extra eas, ullam iis a quoquam vim iniuriamque fieri patiar. Deinde vero praeter areas eas, quas iam a me impetrarunt, in foro maiori [e]) sitas, peculiarem etiam vicum seu plateam, in eaque areas, in quibus aedificia pro suo commodo constituere sibi possint, eodem iure, quo caeteris civibus antehac tributae sunt, praefatis quoque Armenis distributurum, ac primo quoque tempore traditurum me promitto. Quarum omnium tam libertatum, quam arearum et agrorum nomine, nulla maiora onera [f]) aut pensiones sustinebunt, quam a caeteris civibus sustinentur, ut nimirum viginti annis proximis omnino immunes sint, iis vero exactis, tum demum in singulas aedes, quartamque mansi agri, qui aedibus atributus fuerit, singulos florenos annuos mihi, successoribusque [g]) meis pendant, a vectigalibus etiam certis publicis, quibusque [h]) reliqui cives a Regia M-te soluti sunt, ipsi quoque immunes erunt. Cum vero iidem liberum quoque religionis suae atque ritus exercitium a me petierint, etsi iam antea privilegio eo [2]), quod pristinis civibus civitatis Zamosciensis dederam, ne praeter religionem catholicam ulla in ea colletur, mihi caveram, cum tamen intelligam, neque religionem ipsam armenicam adeo multum a catholica recedere, et minime metuendum esse, ut ipsorum religione a catholica alii abducantur, ne hac quoque re instituto huic illorum impedimenti aliquid [i]) afferatur, in eadem platea, quae ad habitationem illorum a me assignabitur, templum quoque in quo libere religionem suam exercere possint, quam primum convenerint [j]) instituturum me polliceor [3]). Cui cum praefatus sacerdos venerabilis Christophorus Kalust [k]) praefuturus sit, huic ad sustentationem ipsius sexaginta floreni stipendii annui, ecclesiae vero agri etiam ac prati aliquis modus, aedificiumque et hortus, a me attribuentur, qui deinceps etiam temporibus perpetuis penes ecclesiam erunt, ab iisque qui ecclesiae armenicae praefuturi sunt, possidebuntur. In quorum fidem ac evidentius testimonium hasce manu mea subscripsi, signoque meo consignare [l]) iussi. Datum Belzae die ultimo mensis Aprilis anno Domini MDLXXXV° [ł]) Joannes Zamoyski.

[1]) *Wydawcy rozmaicie dotąd czytali to nazwisko, t. j. Sochaniewicz i Baliński: Kałast, Morawski: Kałusz.*

[2]) *Przywilej lokacyjny z 23 IV 1580,* Arch. J. Zam. II nr 6, s. 393.

[3]) *Istotnie kościółek taki, z cudownym obrazem św. Kajetana, Zamoyski wybudował.*

---

[e]) *w. 1:* maiore — [f]) *w 1:* opera — [g]) *w 1:* successoribus — [h]) *w 1:* quibus — [i]) *w 2:* atque aliquid — [j]) *w 1: brak* quam — [k]) *w 2:* Kałust — [l]) *w 2:* consignari — [ł]) *w 1:* MDXXXV.

8. Przywilej dla Murata Jakubowicza osiadłego w Zamościu, na wyłączne, na przeciąg 20 lat, prawo wyrobu i sprzedaży safianów i dywanów „tureckich" w Polsce

24 V 1585.

Arch. Główne w Warszawie, Metr. kor. 131 s 186—187. Nagłówek: Facultas Muratenni conficiendi coria et tapetes.

Stephanus etc. Significamus etc. Ostensum nobis esse honestum Muratem Iacobiuitium [1]) Armenum, Caphetanum, cum aliorum quorundam Armenorum societate, in Regnum nostrum, maxime autem in civitatem Zamosczium, ill. et mag. Ioannis de Zamosczie Regni nostri cancellarii et exercituum generalis, Cracoviensis, Mariaeburgensis, Kniszinensisque etc. capitanei nostri dominii immigrare, et cum aliorum commerciorum et artificiorum quorundam novorum, tum maxime saffianorum et tapetiorum, more Turcico conficiendorum, aut si non utriusque alterutrius saltim artificii rationem importare constituisse. Cum vero saepe accidat, quod iniquissimum est, ut alieno institutum labore atque sumptu fructum ad se alii transferant, nos et praefati Muratis indemnitati consulere cupientes, maxime autem publicae utilitatis ratione habita, cum his artificiis, tam necessariis Regnum nostrum adhuc careat, interim vero in maxima domesticorum coriorum atque lanae copia, saffiani nihilominus ac tapetiorum causa, quotannis magna pecuniae vis in exteras nationes ex Regno hoc exportetur, tum etiam, ut alii ad nova artificia alia instituenda eo magis invitentur, ne hoc horum, sive coriorum, sive tapetiorum Turcicorum conficiendorum ius intra viginti annos, ex quo primum praefatus Murates Zamoscii constiterit dumque Zamoscii domicilium habuerit, praeter eum ipsum successoresve eius, aut quos ille illiusve sibi asciverint, sibi sumat, coria tapetiavo ista conficiat, aut ab aliis intra Regnum confecta vendat, exportet, aut quocunque modo distrahat, diligenter hoc privilegio cavendum illi existimavimus, quemadmodum et praesentibus cavemus, neve in haec artificia intra praefatos viginti annos quisque alius se immittere, coria, safiana aut tapetia more Turcico intra Regnum nostrum conficere, eademque vendere, aut quocunque modo distrahere ea audeat, serio hisce prohibemus. Quod si contra a quoquam factum fuerit duorum millium aureorum Ungaricorum poenam toties quoties commissum contra edictum hoc nostrum fuerit, is subire debebit, quorum media pars fisco, altera parti laesae applicetur. Praeterea vero coria ac tapetia ipsa, quae apud eum vel socios ministrosve eius deprehensa fuerint... *[wypuszczone miejsce w metryce]* eodemque modo media pars eorum fisco, altera parti laesae applicari debebunt...

[1]) Tarnawski, Działalność gospodarcza, s. 324.

9. Stefan Batory nadaje Zamoyskiemu starostwo grodeckie

Niepołomice 12 VIII 1585.

Arch. Główne w Warszawie, Metr. kor. 131 s 250'—251'. Nagłówek: Grodecensis praefectura ill. et mag. Zamoysky R. P. cancellario confertur. *Przywilej na starostwo grodeckie (pergamin z pieczęcią) znajdował się ongiś w Bibl. Ord. Zam. Wspomina o tym Stworzyński w rkp. Bibl. Zam. nr 1507 k. 211. Ponadto regest i ekscerpt w Bibl. Zam. Ser. III, t. I, nr 110 był w w. XIX wykonany z tegoż oryginału. Oryginał ten już w w. XIX zaginął.*

Stephanus etc. Significamus etc. Cum ill. et mag. Joannem Zamoyski de Zamosczie cancellarium et exercituum Regni nostri generalem Cracoviensemque etc. capitaneum, suos in Regno nostro magistratus eaque munia sustinere videamus, quae uberes reditus requirant, nec ullo modo non impensis, sumptibus grandioribus rite obire possint, neque velimus virum summa virtute praeditum, summosque magistratus gerentem, quoquo et velle et posse de republica Regni nostri benemereri, compertum habemus sumptuum inopia ab agendis administrandisque gravibus Regni nostri negotiis avocari, faciendum nobis esse duximus, ut in praefecturam Grodecensem [1]) propter aliquam accessionem redituum, quos Reipublicae negotiis impendere possit, post mortem mag-ci olim Nicolai a Mielecz terrarum Podoliae palatini ad dispositionem nostram devolutam, iure advitalicio daremus et conferremus, uti quidem praesentis litteris nostris damus et conferremus, ea ratione, ut eam toto vitae suae tempore cum omnibus pertinentiis ad eam ex antiquo spectantibus, omnibus item proventibus, censibus, obventionibus, reditibus, fructibus, ac utilitatibus universis, nullis penitus exceptis, neque nobis aut cuiquam reservatis, toto vitae suae tempore teneat, habeat, possideat, eaque quiete et pacifice uti fruatur. Quartam autem partem redituum ex ea provenientium quotannis, loco et tempore constitutionibus praescripto, reipublicae pendere tenebitur. Nos autem promittimus verbo nostro regio, neque nos, neque serenissimos successores nostros eundem ill. et mag. Ioannem Zamoyski de Zamosczie, quoad in vivis fuerit, esse de possesione capitaneatus praedicti Grodecensis dimoturos, nec eam ipsam aut aliquam illius partem, quidve ad eam ex antiquo pertineat, quantumvis gravi nostra aut reipublicae necessitate ab ipso alienaturos, neque eius rei cuipiam potestatem facturos, sed ei quietum integrumque eius usumfructum liberamque possesionem et nos et ser-mos successores nostros praestaturos, inviolatumque ius advitalitium conservaturos, iuribus nostris regalibus et Reipublicae salvis ibidem manendis. In cuius rei fidem etc... Datae Niepolomitiis die 12 mensis Julii, anno Domini 1585, Regni nostri decimo. Stephanus rex spt. [2]).

[1]) *Starostwo grodeckie (Gródek Jagielloński) sąsiadowało z starostwem jaworowskim, które otrzymał Zamoyski rok wcześniej.* (Tarnawski, Działalność gospodarcza str. 42 — por. rkp. B. O. Z. 1580, str. 492, nr 17 *i* rkp. B. O. Z. 1615, str. 484, nr. 16).

[2]) *Po otrzymaniu prawa intromisji na starostwo grodeckie, dokonano jej 2 I 1586. (Arch. państw. we Lwowie Induc. Rel. Castr. Leopol. t. 345 s. 132).*

10. Król Stefan mianuje komisarzy do rozstrzygnięcia sporu między Zamoyskim a Stanisławem Żółkiewskim

Niepołomice, 13 IX 1585.

Bibl. Ord. Zam. rkp. 1785 k. 129. Oryg. z obciętą dalszą częścią wraz z podpisem.

Stefan Batory mianuje i wysyła rewizorów, starostę grabowieckiego Piotra Cieciszewskiego, chorążego bełskiego Aleksandra Łaszcza, podczaszego bełskiego Jakuba Wozucieńskiego i pisarza Zbożnego Zielińskiego, aby, przesłuchawszy na miejscu strony i zbadawszy dowody rzeczowe, rozgraniczyli miejsca sporne między wsiami królewskimi, dzierżonymi przez kanclerza J. Zamoyskiego, Żerawce i Lubycza[1]) *a wsią Teniaticzka, związaną z godnością wojewody bełskiego, a dzierżoną przez Stanisława Żółkiewskiego wojewodę bełskiego. Komisarze zbiorą się na miejscu spornym wraz ze stronami, zbadają wywody zainteresowanych oraz dowody rzeczowe, przyjąwszy dowód z wiarygodnych, sędziwych, a zarazem bezstronnych świadków.*

[1]) *Żerawce, właściwie Żurawce i Lubycza, wsie należące do starostwa bełskiego* (Tarnawski, Działalność gospodarcza, *passim).*

11. Mandat Batorego do Zamoyskiego

Proszowice, 23 IX 1585.

Arch. państw. we Lwowie. Akta grodzkie i ziemskie, Rel. terrestr. bels. t. 21, s. 200.

Wzywa Zamoyskiego, jako starostę bełskiego, albo w jego nieobecności jego podstarościego, aby przy sporze granicznym, jaki wybuchł o granice wsi Głuchów, własność Katarzyny z Przewodowa żony Piotra Karapczowskiego, z jednej strony i wsi Ostrów, własności Małgorzaty «de Lusczow», żony Jerzego Strusia z Komorowa starosty winnickiego i bracławskiego, oraz Katarzyny «de Lusczow» żony Zygmunta Trzcińskiego surrogata bełskiego, i Jana, Mikołaja, Krzysztofa, Stanisława Suchodolskich, dziedziców tegoż Ostrowa, z drugiej strony, — dbał o nienaruszenie granic dóbr królewskich, — a to dlatego, że przy tych dobrach Głuchowie i Ostrowie, znajdują się wsi przynależne do starostwa bełskiego, Sielec i Parchacz.

12. Król Stefan zezwala ustąpić starostwa krakowskiego M. Zebrzydowskiemu
Proszowice, 24 IX 1585.

1) *Arch. państw. w Krakowie, Rel. castr. Crac. 11 s. 1478—9.* 2) *Bibl. Ord. Zam. t. 4, k. 105, nr 30. Kopia współcz. z mylną datą 23 IX 1585.* 3) Łuszczyński T. H., Summarium documentorum stirpem comitum a Zamość... in archivo antiquorum actorum *Cracoviensium* 1878. *Rkp. Bibl. Zam.*

Stephanus Dei gratia Rex Poloniae *etc.* Significamus praesentibus litteris nostris universis et singulis, quorum interest, quod comparens personaliter coram nobis actisque cancellariae nostrae illustris et magnificus Joannes a Zamoscio Regni nostri cancellarius et exercituum generalis Cracoviensisque etc. capitaneus recedendo a terris, districtibus, iuribus et iurisdictionibus suis quibusvis aliis *etc.* recognovit.

Quia ipse animadvertens pro munerum suorum ratione reique publicae causa diversis in locis saepe se abesse oportere, munus vero id capitaneale Cracoviense eum requirere, qui propter ius nobilitati dicendum assidue pene Cracoviam sit, eamque ob causam diligenter nobis supplicasset, ut capitaneatum eum, quem sola fere auctoritate nostra adductus suscepisset, voluntate nostra nunc in affinem suum generosum Nicolaum Zebrzidowski Boleslaviensem capitaneum resignare ac cedere posset, inque eam rem consensum nostrum, quem cum petitionibus eius, tum tam insignium eius erga nos ac rempublicam domi bellique meritorum ab eo praestitorum benigna ratione habita, praestandum non dubitavimus, impetrasset, inhaerendo specialibus litteris consensus nostri Regni super infrascripta per nos concessis, de omni iure, possesione ac iurisdictione sua capitaneatus generalis Cracoviensis, qua hucusque fungebatur, cum omni ipsius praerogativa, functione ac universis et singulis eiusdem fructibus, proventibus, reditibus, attinentiisque et pertinentiis, nullis exceptis, nec pro se reservatis, eidem g-so Nicolao Zebrzidowski cessit et condescendit, praesentibusque dedit et condescendit, ac totum et integrum ius suum a nobis desuper habitum in ipsum transfundit et incorporat, prout transfusit et incorporavit, dans et concedens eidem g-so Nicolao Zebrzydowski affini suo, tam vigore specialium litterarum concessionis nostrae eidem a nobis datarum, quam etiam praesentis cessionis suae possessionem, usumfructum praefati generalis capitaneatus Cracoviensis, iam exnunc apprehendendum et possidendum iurisdictionemque capitanealem exercendam, hac sua recognitione mediante.

Quam quidem recognitionem ipsius nos ratam et gratam habentes, prout antea super ipsam consenseramus, ita et ad praesens eandem confirmamus, ratificamus roboremque debitae firmitatis eidem tribuimus. In cuius rei testimonium praesentes litteras sigillo Regni nostri communiri fecimus. Datum

Prissoviae, die 24 mensis Septembris, anno D-ni 1585, Regni nostri anno decimo. Relatio Illustris et Mag-ci Joannis de Zamosczie Regni nostri cancellarii et exercituum generalis etc. capitanei. Joannes Zamoiski R. P. cancellarius spt [1]).

[1]) *Por.* Tarnawski, Działalność gospodarcza, s. 42. *Cesja Zamoyskiego ze starostwa krakowskiego była zręcznym pociągnięciem, obliczonym na uspokojenie opinii stronnictwa Zborowskich, którzy od chwili wystąpienia Zamoyskiego, jako starosty krakowskiego, przeciw Samuelowi Zborowskiemu, nie ustawali w walce przeciw niemu. Krok ten — mimo pozorów — nie był wszakże żadnym ustępstwem, gdyż starostwo otrzymywał za sprawą Zamoyskiego, jego oddany stronnik, Mikołaj Zebrzydowski, należący do najbliższych politycznych współpracowników kanclerza.*

Osobnym mandatem «ad incolas terrae cracoviensis» *datowanym również 24 IX 1585, król zawiadomił mieszkańców ziemi krakowskiej o tym zrzeczeniu się starostwa krakowskiego przez Zamoyskiego i objęciu go przez Mikołaja Zebrzydowskiego i nakazał uznać Zebrzydowskiego prawym starostą i okazywać mu posłuszeństwo. Ob. niżej nr 13.*

Dnia 29 X 1585 proklamował i publikował ten mandat królewski woźny Jan Ćwikła ze Szczepkowic w grodzie krak. i zawiadomił o nim burmistrza i radę miejską krakowską w ratuszu krak. (Arch. państw. w Krakowie, Rel. Castr. Crac. t. 11 s. 1480—1).

13. Mandat króla Batorego do urzędu grodu krakowskiego

Proszowice, 24 IX 1585.

Arch. państw. w Krakowie, Rel. castr. Crac. t. 11 s. 1479—80.

Wobec tego, że J. Zamoyski ustąpił, za zgodą królewską, starostwa krakowskiego swemu krewniakowi, Mikołajowi Zebrzydowskiemu, Batory przesyła swego sekretarza Piotra Cieklińskiego, celem wprowadzenia Zebrzydowskiego na urząd starosty i nakazuje, aby go do tej funkcji przypuszczono.

14. Marek Ścibor odstępuje Zamoyskiemu część swą dóbr Sitaniec [1]).

Bełz, 21 X 1585.

Arch. Główne w Warszawie, Terrestr. Bels. t. 20 s. 433 nn. In Belz in terminis terrestribus Belsen. fer. 2 post festum S. Adalberti [2]).

[1]) *W ll. 1583—5, Stanisław, Marek i Marcin Ściborowie sprzedali swe dobra Sitaniec i Wola Sitaniecka Zamoyskiemu. Obie miejscowości leżą na północ od Zamościa* (Tarnawski, Działalność gospodarcza, s. 19).

[2]) *Można mieć wątpliwość, czy chodzi o dzień św. Wojciecha, czy translatio św. Wojciecha. Jak wynika z kalendarza na r. 1585, nie oznaczanoby w ten sposób datacji, jeśli chodzi o dzień św. Wojciecha, był to bowiem tydzień po świętach wielkanocnych.*

15. Zamoyski funduje Szaregród Zamość, 28 X 1585.

Bibl. Ord. Zam., Dyplom pergaminowy 518, — 55×32 cm (w tym 11·5 cm zakładka), z jednym uszkodzeniem (wydarciem) na zgięciu, z własnoręcznym podpisem kanclerza i pieczęcią lakowo-woskową wiszącą, na pasku pergaminowym. Na marginesie, późniejszym pismem, wyjaśnienie lekcji miejsc wydartych. Na odwrociu zapiski: 1) Privilegium locationis Szarogroda. *2)* Quo privilegio statutum est, ut praemissum oppidum more Barense, seu potius iudicia sua civitatensia iure Teutonico alias Magdeburgico exerceant, et perpetuis temporibus iisdem utantur. Datum Zamoscii ipso d. festi S. S. Simonis et Judae Apostollorum, 1585 anno. *3)* Privilegium fundationis Szarogrodca a Joanne Zamoyski fundatore ordinatur, ad Zamoscie 1585 ipso die festi S. S. Simonis et Judae. *4)* No 5—D. *5) Współczesna sygnatura zielonym atramentem:* B. O. Z. 518. *6)* Szarogrod F. 1 No 7. *7)* Feria tertia post dominicam Misericordiae proxima a. D. 1686-to. Ad personalem oblationem g-nosi Stanislai Morelowski, nomine ill. et mag-ci Martini in Zamoście Zamoyski supremi thesaurarii Regni privilegium intro contentum officium castrense capitaneale Crasnostaviense suscepit et in acta sua inscripsit. Inductum. *8)* Ad personalem g-nosi Stanislai Morelowski oblationem, coram praesenti iudicio nomine ill. et mag-ci Martini in Zamoscie Zamoyski supremi thesaurarii Regni iudicialiter factam. Iudicium praesens privilegium intracontentum ad acta iudicii sui suscepit iisdemque inscribi permisit. Inseratur de tenore. Originale offerenti extradatur. Feria quarta post dominicam Misericordiae proxima 1686. Susceptum. Inductum.

In nomine D-ni nostri Jesu Christi. Joannes de Zamoscie supremus regni Poloniae cancellarius ac exercituum generalis, Belzensis, Mariaeburgensis, Cniszinensis, Grodecensis, Medziricensis, Javoroviensis, Creszoviensisque etc. capitaneus. Significo hisce litteris, quorum interest universis et singulis, praesentibus et futuris. Quia cum ex iis actionibus, quae in patriam a gratis *ho*minibus [a]) a pietate in illam proficiscuntur, magnae et laudis apud omnes et emolumenti singularis ea sit, quae in patria propaganda muniendaque versetur, propterea quod et beneficio suo late pateat plures complectendo, *no*n [a]) ad aliquod annorum curricula, sed ad multa saecula pertingat, idcirco, cum in bonis meis Kaczmarzow dictis [1]) caeterisque eorum pertinentiis vastitatem solicitudinis perspicerem, fertilitati, si excoleretur, aptam et l*oci op*portunitate [a]) ad reprimendam barbarorum feritatem idoneam, decrevi in agri eorundem bonorum cum eorum pertinentiis parte, oppidum condere, cui nomen Sarogrodek indidi, huius meae curae gentisque no*strae Je*litorum [a]) memoriam repraesentaturum [2]). Ad hoc autem oppidum Sarogrodek condendum, cum aliis causis, hae rationes etiam me deduxerunt, quod animadverterem fore, ut instituta ibi et veluti deduct*a colo*nia [a]), frequentata praeterea et culta hominibus ea solitudo facile existat, primum quidem propugnaculum ad Tartaricas populationes incursionesque coercendas, deinde

---

a) *Wydarte, zaznaczone kursywą.*

tutus receptus nostris, tempore periculi [3]). Quam meam voluntatem cum descriptione ad degendum incolis eiusdem oppidi hisce meis litteris mandavi, quae humanarum actionum memoriam, ne aliquando intermoriatur, maxime custodiunt. Imprimis do huic oppido ius Teutonicum Maideburgense, quo civitas Barensis [4]) utitur, removendo alia omnia iura ius Maideburgense perturbantia perpetuis temporibus, ita ut non alio iure quam cives Barenses iudicentur, nec alio iure quivis praedictorum oppidanorum causam dicere teneatur, qui vero se gravatum senserit, ei appellare magistratum oppidi mei Zamosczie ad Wieprzecz, ac inde me haeredesque ac successores meos licebit. Praeterea do eius oppidi incolis, qui ad inhabitandum eo convenerunt convenerintve, libertatem ab omnibus censibus, laboribus ad spatium annorum viginti, ita ut nihil mihi aut successoribus meis pendere aut praestare teneantur, praeterque quod ad defensionem tam arcis, quam oppidi ingruentem parati et astricti esse debeant. Iis autem annis elapsis, de qualibet domo non amplius quam Bari, hoc est per quindecim groszos, mihi haeredibusque meis pro festo S. Martini pontificis et confessoris solvent. Pendent praeterea per viginti grossos latos Lithuanicos sponsalium, quos itidem Barenses pendere solent. Item tres mensuras, trecenniki dictas, avenae singulis annis ad arcem admetientur, item quolibet quarto anno decimas apum ac boum numerum, quem Barum contribuit, conferent, ita ut nec plus, nec minus, quam Barenses, teneantur et praestent, una etiam cum procuratore arcis Sarogrodecensis a me vel successoribus meis pro tempore constituto, contra hostem ire more Barensium teneantur. Ritus Catholici homines plebano tantumdem, quantum Barenses numerabunt, Russi vero poponem suum providebunt. Si quid praeterea in privilegio erectionis Barensis reperiatur, quod in eo oppidanis illis concessum sit, id etiam concessum esse a me Sarogrodecensibus intelligi debet, non aliter ac si praesentibus insertum sit, ita ut eadem prorsus libertate, eodem iure censeantur ac utantur et fruantur, illosque in iis ego ac mei haeredes et successores conservare perpetuis temporibus teneantur ac sint astricti. Quod omnibus, quorum interest, praesertim vero generoso Lucae Sernÿ rotmagistro Sacrae Regiae M-tis ac huic arci oppidoque condendo praefecto, vel eius locum in absentia ipsius tenenti denuntio [5]), ut praedictos incolas Sarogrodenses legibus ac iure, quo suprascriptum, regant et gubernent, eosdemque in iis integre conservent. In quorum omnium fidem praesentes litteras manu mea subscripsi et sigillo appenso obsignavi. Datum Zamosciae ipso die festo sanctorum Simonis et Judae apostolorum, anno D-ni Millesimo Quingentesimo Octuagesimo Quinto. Praesentibus generosis, venerabilibus et nobilibus Stanislao Zolkiewski tenutario Calussiensi et Sacrae Regiae M-tis secretario [6]), Nicolao Uhrowieczki tenutario Gorensi et equitum rotmagistro, Mathaeo Piskorzewski, Paulo Gorniczky Vilnensibus canonicis, Davide Ko-

narski praeposito Calissiensi, Martino Mroczek, Laurentio Wybranowski Sacrae Regiae M-tis peditum rotmagistris, Stanislao Pacholowieczki et aliis compluribus fidedignis.

Joan. Zamoiski regni Pol. cancell. et exercit. generalis capit. sst.

¹) *Włość Karczmarzowska obejmowała wsi Karczmarzów, Popowce, Wasylowce, Handykowce, Kanczyce i Mikulińce. Włość tą objął Zamoyski na drodze zamiany od biskupa kamienieckiego Marcina Białobrzeskiego w r. 1578. Włość tą nadał równocześnie król w wieczyste posiadanie Zamoyskiemu, a 26 III 1579 wydał nadto przywilej na założenie na gruntach karczmarzowskich miasta i zamku Szarogrodu.* (Arch. Jugo-Zapadn. Rossii, Cz. VIII, t. 1, s. 290—2). *Na tym przywileju opiera się niniejszy dokument* (Tarnawski, Działalność gospodarcza, 27 nn, 334 nn).

²) *Por.* Heidenstein R., De vita Joannis Zamoiscii, Collectanea, s. 83. *Nazwa Szarogrod pochodziła od Floriana Szarego, mitycznego przodka kanclerza.*

³) *Ten cel nowego zamku wskazał wspomniany przywilej królewski z 26 III 1579.*

⁴) *Miasto w woj. podolskim.*

⁵) *Serny objął Bar w zarząd jeszcze w r. 1584 i rządził najdalej do r. 1592, w którym to roku, zarząd został przez Zamoyskiego powierzony rotmistrzowi król. Temrukowi.* (Tarnawski, Działalność gospodarcza, 123—4).

⁶) *Stanisław Żółkiewski, późniejszy hetman i kanclerz.*

16. Notatki gospodarcze, tyczące oszklenia okien zwykłych i z herbami w Zamościu, regulacji rzeki, zasiewu

1585.

Bibl. Ord. Zam., Materiały niezinwentaryzowane.

Ao 1585.

Pamięć wedle powieści sklarzowej o... a) i herbów w Zamosciu

Wielkim pałacu potrzeba { błon 60
herbów 120 wyro*bu*... b) francuskiego, koszów 9, trzeba jescze z dzi*esięć* c) koszów szkła do tego pałacu wielkiego, nadto co wyroby... a) W pałacu Jei Mci okien 29, w każde okno po dwa herbu [!], 58 potrzeba herbów, w drugim gdzie kuchnia jest okien 35, jeśli Jego Mć tam bedzie chciał mieć herby, tedy ich potrzeba 70; do tych dwu gmachow, według sklarzowej powieści potrzeba skła koszow 24.

Na rzece, Panek powiedział, że temu dosyć nie może uczynić czeladzia, przeto że tam gwałtem trzeba ziemie wozić, przeto jeśli kar nie bedzie, trzeba z kilkadziesiąt wozow dla wożenia ziemie, odmiał już kazał robić według rozkazania jego m-ci pana Uchrowieczkiego.

a) *Wydarty jeden wyraz* — b) *pół wyrazu i cały następny wyrwany* — c) *pół wyrazu wyrwane.*

[Na odwrotnej stronie:] ...jest jej korcy 26... ...ki na jarosławskiem polu i na szepinskiem, *[wedł]*ug zdania p. Korzeniowskiego, wysieje sie korcy 60.

W Horiszowie około . . . . . . korcy 16

w Szytanczu . . . . korcy 30

17. Poborca cła wodnego krzeszowskiego, żyd Jakub Kiwa, protestuje przeciw niepłacącym tego cła

Przemyśl, 21 maja 1586.

Arch. Państw. we Lwowie. Ind. rel. castr. Prem. t. 302 s. 192. (Prot. t. 673, s. 20). Actum in curia Praemisliensi feria III post festum Ascensionis Chr. Domini etc. Relatio ministerialis pro parte Ill. et Mag. cancellarii Regni.

Przed urzędem grodzkim w Przemyślu zeznaje woźny Maciej Radny de Krzeszow, że dnia 3 i 4 kwietnia zaprotestował żyd Jakub Kiwa de Krzeszow, poddany J. Zamoyskiego i poborca cła wodnego krzeszowskiego na rzece Sanie, że wbrew przywilejom król., dotyczącym poboru cła wodnego na Sanie w pobliżu miasta Krzeszowa, następujący ludzie odmówili zapłaty powyższego cła: 1) mieszczanin Nikiel z Torunia z 3 łodziami (scaphis) z solą, 2) wdowa po szlachcicu Leonardzie Gnojeńskim z 3 łodziami drzewa, 3) Marcin Szczuka z Jarosławia z 1 łodzią drzewa, 4) mieszczanin Kuniecki z Jarosławia z 1 łodzią drzewa, 5) szlachetny Kasper Sobiekurski z 7 łodziami drzewa, 6) Marcin Zając, mieszczanin przemyski z 1 łodzią i 1 okrętem (una nave alias dubasz) z solą, 7) Stanisław z Krolewicz, mieszczanin przemyski z 3 łodziami z solą, 8) Kalikst, mieszczanin przemyski z 2 okrętami (navigiis vulgo komiegi) z solą, 9) Rincarczyczy (sic), mieszczanin stężycki z 12 łodziami z solą, 10) Gregorowicz, mieszczanin i rajca sandomierski z 5 łodziami z solą, oraz liczni inni jego towarzysze i współobywatele z nazwiska nieznani, 11) Stiborius (Ścibor), mieszczanin jarosławski z 7 łodziami z solą, 12) szlachetny Konstanty Korniakt z 4 łodziami ze zbożem, 13) Parziaiko, mieszczanin przemyski z 4 statkami (navigiis) z solą.

18. Skarga Wawrzyńca Trzcieńskiego przeciw Zamoyskiemu

Bełz, 26 V 1586.

Arch. Państwowe we Lwowie, Ind. rel. castr. Belsen t. 183 s. 4.

Wawrzyniec Trzcieński, dziedzic na Trzcianie, skarży J. Zamoiskiego o to, że ten mu nie wydał zbiegłego do starostwa kamionackiego poddanego Steczko Artimowicza ze wsi Rzeczki, dzierżonego przez Zamoyskiego, mimo wyznaczonego terminu.

19. Dekret deliberatoryjny w sporze między J. Zamoyskim i Piotrem Oraczowskim

Kraków, 2 VI 1586.

Arch. państw. w Krakowie, Terr. Crac. t. 82 s. 389—393.

W czasie bliżej nieoznaczonym, kiedy Zamoyski był jeszcze starostą krakowskim, Seweryn Bonar z Balic starosta rabsztyński, uzyskał dekret banicyjny przeciw śp. Mikołajowi Dłuskiemu, właścicielowi ziemskiemu w Iwanowicach, Poskitowie i Mikułowicach — tytułem nieuiszczonego długu w kw. 4000 złp. Wyrok banicyjny został wówczas przez urząd starościński wykonany i Bonar uzyskał wwiązanie urzędowe w pomienione dobra. Po nim posiadł te dobra Piotr Oraczowski. Obecnie Zamoyski rości sobie — względnie windykuje nabyte już prawo do połowy tych dóbr, a to tytułem przysługującego staroście prawa do połowy potrójnego wadium (12000 złp.), związanego z wyrokiem banicyjnym i jego wykonaniem. Oraczowski przyznaje to prawo Zamoyskiemu, ale tylko w części, wyłania się zatem kwestia interpretacji tego prawa, i sąd wydaje wyrok deliberatoryjny do następnych roczków ziemskich krakowskich.

20. Spór graniczny Zamoyskiego z Florianem Łaszczem Nieledewskim.

Bełz, 9 VIII 1586.

Arch. Państw. we Lwowie. Ind. rel. castri Belsen t. 183 s. 85—6.

Woźny Aleksy de Dziewązna zeznaje, że stwierdził naocznie na skutek protestu Jana Zamoyskiego przeciwko Florianowi Łaszczowi Nieledewskiemu, dziedzicowi wsi Ruda i Narolcze, że tenże rozsypał kopce graniczne w lesie zwanym Par, które oddzielały dobra Zamoyskiego, Rogoźno, Łosiniec i Wieprzowe Jezioro od wsi Łaszcza Ruda i Narolcze. Ponadto w lesie Par przesunął Łaszcz granice, dając nowe znaki i niszcząc drzewa i w dalszym ciągu przesuwa i buduje nowe kopce. W ten sposób nowe znaki wchodzą na ok. 30 staj na głębokość a na ok. 15 lub więcej staj na szerokość w dobra Zamoyskiego Rogoźno, Łosiniec i Wieprzowe Jezioro[1].

[1]) *Wszystkie wymienione tu miejscowości mieszczą się koło Tomaszowa Lubelskiego. Rogoźno, Łosiniec i Wieprzowe Jezioro przytykały do starostwa bełskiego. Wieprzowe Jezioro leży 28 km na południowy-wschód od Zamościa. Florian Łaszcz Nieledewski, dziedzic wsi Ruda, niedaleko Tomaszowa, miał liczne zatargi sąsiedzkie z Zamoyskim* (Tarnawski A., Działalność gospodarcza, s. 58).

21. Jan Dulski, podskarbi kor. potwierdza zwrot należności od Zamoyskiego w wysokości 3000 zł. pol.

Grodno, 27 VIII 1586.

Arch. Główne w Warszawie, Metr. kor. 132 k. 189—189'. Nagłówek: Mag. Regni thesaurarius quietat mag-cum Regni cancellarium.

Stephanus etc. Significamus etc. Quia constitutus personaliter coram nobis et actis cancellariae nostrae mag. Joannes Dulski castellanus Culmensis, Regni nostri supremus thesaurarius, Branscensis, Surasensis, Sviecensis, Rogosnensisque noster capitaneus... recognovit, quia ab ill-ri et mag-co Joanne de Zamoscie cancellario... summam trium millium florenorum pecuniae polonicae sibi per eum actis nostris die septima Decembris anni milesimi quingentesimi octuagesimi secundi inscriptam [1]) tulit et levavit, de qua summa eundem Regni nostri cancellarium eiusque successores quietavit, absolvit ac liberum fecit, prout quietat, absolvit ac liberum facit, inscriptionemque praefatam cum omnibus illis contentis ac vadio in toto cassat et perpetue mortificat. Quam recognitionem eiusdem Joannis Dulski castellani Culmensis, nos suscepimus et ratam habentes, illam in acta cancellariae nostrae inscribi iussimus. In cuius rei fidem praesentes sigillo Regni nostri consignari iussimus. Datae Grodnae die 27 mensis Augusti anno Domini 1586, Regni nostri undecimo.

[1]) *Por.* Arch. J. Zam. t. III nr 19 s. 477—479. *Dług ten zabezpieczony był na Rogoźnie.*

22. Uniwersał Zamoyskiego o przyjęciu Rugiera i Daniela Sacellich w poczet swoich dworzan

Zamość, 14 IX 1586.

Bibl. Ord. Zam. Ser. II, t. III, pl. 5 nr 8. Oryginał z własnoręcznym podpisem i pieczęcią. Pisany przez szerokość arkusza.

Universis et singulis quorum interest, praesentibus litteris significo. Quia propter probitatem bonamque existimationem spectabilium Ruggieri et Danielis Saccelli eos suscepi in meorum famulorum numerum, orando D. Vestras, ut eos pro famulis meis agnoscant, eosque in iuribus familiarum senatorum Regni conservent. Ipse etiam, conquerentibus de aliqua a personis ipsorum iniuria illata, mature ius reddam: licet de probitate modestiaque ipsorum, hoc mihi pollicear, ut nihil minus sperem, illos quam iniuriam cuipiam facturos. In cuius rei fidem praesentes litteras subscripsi et sigillo iussi obsignari. Datum Zamoscii XIIII Septembris anno D-ni MDLXXX sexto.

Joan. Zamoiski sst.

23. Kwit Zamoyskiego na 237 zł.

Bełz, 17 XII 1586.

Bibl. Ord. Zam. Ser. II, t. III, pl. 6, nr 2. Oryg. z własnoręcznym podpisem i pieczątką. Na odwrociu zapiska kancelaryjna: Na pieniądze za ryby zdanowskie 1586.

Jan Zamoiski z Zamościa kanclerz i hetman koronny etc.

Zeznawam tym pisaniem swym, iżem odebrał przez ręce Dawida Konarskiego sługi mego od Jana Piwka pisarza mego prowentowego zamojskiego złotych polskich dwieście trzydzieści i siedm, a to za ryby spustu stawu zdanowskiego [1]), na co mu tę rekognicją swoję daję, ręką swą własną podpisaną i pieczęć swą własną przycisnąć rozkazałem. Z Bełza XVII Decembris a. D-ni 1586.

J. Zamoiski.

[1]) *Wieś dziedziczna Zamoyskiego Zdanów, w naibliższym sąsiedztwie Zamościa.*

24. Mandat króla Stefana do Zamoyskiego w sprawie granic wsi Rodatycze 1586.

Arch. Państw. we Lwowie, Induc. rel. castr. Prem. t. 302, s. 552.

Jan Feliks Herburt z Fulsztyna, syn zmarłego Jana Herburta kasztelana sanockiego i starosty przemyskiego, wniósł do grodu przemyskiego list następujący króla do Zamoyskiego z 24 X 1586: król wysłał rewizorów do rozgraniczenia dóbr królewskich miasta Wiszni i przedmieść oraz wsi Bartatyn Jana Feliksa Herburta z Fulsztyna z jednej strony, i wsi Oziemla, własności Stanisława Stadnickiego ze Żmigrodu, syna zmarłego Stanisława Stadnickiego kaszt. sądeckiego, z drugiej strony. Ponieważ do tych dóbr przytyka wieś królewska Rodatycze, należąca do starostwa grodeckiego, dzierżonego przez Zamoyskiego, przeto król wzywa, aby Zamoyski stawił się u rewizorów i dołożył starań, by nie wyniknęła jakaś szkoda dla jego dóbr z tej ich działalności.

25. Urywek rachunków z Księżpola Zamość, 12 II 1587.

Bibl. Ord. Zam. Ser. III, t. I nr 123.

Anno 1587, d. 12 Februarii, Zamoscii. Zregestowanie kwitów na pieniądze do skarbu Jego M-ci i indziej, za rozkazaniem Jego M-ci, przez p. Srzedzińskiego [1]) z Xiężpola [2]) oddane.

Naprzód in anno 1585.

Do rąk nieboszczyka Misiowskiego, ad rationem stawu przedanego winnemu, Księżpolskim de data d. 13 Aprilis Belzae dał fl. 100/0.

Item. Tegoż roku 1585, d. 18 Novembris. W Belzie czynszowych pieniędzy tegoż roku oddał do rąk księdza Konarskiego [3]) po gr. 30 fl. 200/0.

Item. W roku 1586.

Dnia 19 Februarii. Do rąk Bartosza Oprzalka [4]) pieniędzy miodowych roku 1585 oddał po gr. 30 fl. 192/0.

Item. Dnia 9 Martii do rąk tegoż Bartosza Oprzalka ad rationem przedania stawów korchowskiego i ploskiego[5]) dał po gr. 30 fl. 60/0.

Item. Dnia 6 Decembris, do rąk księdza Konarskiego pieniędzy czynszowych oddał po gr. 30 fl. 150/0.

Item. Dnia 12 Novembris, do rąk Jego M-ci pana Chorążego oddał długu Jego M-ci talarów 86, po groszy 35 liczonych, które uczynią po gr. 30 fl. 100/10.

Item. Ukazał też kwit na oddanie miodu, danego roku 1586, śledziówek 12, do rąk księdza Konarskiego.

[1]) *Srzędziński Stanisław urzędnik księżpolski i główny kierownik eksportu zboża.* (Tarnawski, Działalność gospodarcza, passim).

[2]) *Wieś w tenucie krzeszowskiej.*

[3]) *Dawid Konarski proboszcz kaliski, członek familii kanclerza. Por. nr 1125 i 1297.*

[4]) *Oprzałek Bartosz sekretarz kanclerza.*

[5]) *Płoskie, wieś w dobrach szczebrzeszyńskich Stanisława Górki.*

26. Zamoyski ustanawia wolność chłopów w Karczmarzowie

Zamość, 1 III 1587.

1) Bibl. Ord. Zam. Ser. II t. III pl. 6 nr 4. Oryg. z własnoręcznym podpisem i dopiskami sekretarza oraz samego kanclerza. 2) Bibl. Ord. Zam. Ser. II t. III pl. 6, nr 3 kopia z XVII w. z nagłówkiem: Zamoyskiego Jana hetmana przywilej służący poddanym 1587. *Zapiski inną ręką na kopii:* Od W° Jana Zamojskiego kanclerza i hetmana poddanym służący przywilej. 1587 d. 1 Martii. Szarogrod F. 17 Nro primo.

Jan Zamoyski z Zamosczia etc. Wszem wobec i każdemu z osobna oznajmuję. Iż za prośbami poddanych moich ze wsi Kaczmazowa[1]), do zamku mego Szarogrodka należącej, zostawiłem ich przy tym, że ci poddani, którzy za dzierżenia biskupiego, także też ci, którzy za objęciem moim tej tam wsi zaraz osiedli, mają mieć wolność do lat dziesiąci. A ci, którzy nowo przychodzić będą i budować się, ci mają mieć wolej od czasu przyjścia swego do czternastu lat. Ci przerzeczeni ludzie wsi Kaczmazowa nie mają żadnych czynszów, popłatów, ani powinności płacić, albo pełnić. Będzie też im wolno, za wiadomością namiestnika mego szarigrodzkiego *[s]* [2]) stawki sobie sypać, ku potrzebie i pożytku swemu. A tak rozkazuję namiestnikowi memu szarogrodzkiemu i inem na potym będącym, aby ich według tego listu mego zachowali i żadny jem krzywdy i ubliżenia nie czynili. Dla lepszego świadectwa pieczęć moja do tego listu jest przyciśniona i ręką swą własną podpisał. W Zamościu d. 1 Martii anno 1587. J a n Z a m o y s k y.

[a])A tych ludzi, z ktoremi się JM-ci Karczmazow dostał, nie było osiadłych jeno 4.

W też słowa Łuczanie, i pod tąż datą mają.

Tilikurze, od p. Sernego, jeszcze pośledniejszy mają[a]).

[1]) *Karczmarzów, wieś nad górną Murachwą na Podolu, stanowiąca ośrodek włości karczmarzowskiej, części składowej dóbr szarogrodzkich kanclerza. Włość tę będącą własnością biskupa kamienieckiego, Marcina Białobrzeskiego, otrzymał Zamoyski od króla w r. 1578.* (Tarnawski, o. c. 127).

[2]) *Łukasz Serny rotmistrz i namiestnik szarogrodzki. Ob. Akt fundacyjny Szarogrodu:* Akta prawne i gospodarcze nr 15 *i* Tarnawski *o. c.* 123.

27. Protestacja Hiacynta Młodziejewskiego podskarbiego nadw. przeciw Zamoyskiemu o miód gwałtem zabrany

24 IV 1587.

Arch. Państw. we Lwowie, Induc. rel. castr. Leopol. t. 345, s. 805—6.

Przed urzędem grodzkim lwowskim zeznaje na mocy obecnej konfederacji woźny Paweł Sokolnicki, że na wezwanie Hiacynta Młodziejowskiego podskarbiego, dzierżawcę starostwa kamionackiego, zjawił się 27 września 1586 osobiście w lesie przynależnym do tego starostwa i stwierdził, że Jan Zamoyski niedawno przedtem wysłał uzbrojonych swych poddanych i służbę do lasu wsi Sataliczi należącej do tegoż starostwa kamionackiego, którzy to ludzie ścięli 80 drzew, barci z nich zrzuciwszy, wybrali z nich miód, wypełnili nim 16 naczyń (vasa) *i te naczynia uwieźli do zamku bełskiego. Przeciwko temu bezprawiu wnosi Młodziejowski protestację.*

28. Zamoyskiego przywilej dla Macieja Wołkowińskiego

14 V 1587.

Kijowskie Centralne Archiwum, nr 3617, l. 153, Akta ziemskie kamienieckie. Druk: Archiw Jugo-Zapadnoj Rossii, Czast' VIII, t. 1, s. 307—9. *(Datacja:* wniesiono do akt ziemskich: fer. 5 post festum S. Stanislai).

Zamoyski oddaje pod osadzenie Maciejowi Wołkowińskiemu i jego synom grunt w Szarogrodczyźnie na «uroczyszczu Passynkowem» *wsi Passynkowce (dziś Pasynki)* [1]).

[1]) Tarnawski *o. c.* 337.

---

a a) *W kopii ma brzmienie:* A tych ludzi z ktoremi sie J. M-ci Kaczmarzow dostał, jeno 4 ich zostało. W ty słowa Łuczanie, i pod tą datą, mają. Tilikurze, od p. Sernego, pośledniejsze mają.

29. Zamoyski daje dożywocie na wsi Chomenkowce Wojciechowi Łojowskiemu i jego żonie Fiedorze

Winnica, 26 V 1587.

Bibl. Ord. Zam. Ser. II, t. III, pl. VI, nr. 5f. Koncept nadania z poprawkami.

Jan Zamoiski z Zamościa kanclerz i hetman wielki koronny, bełski *etc.* starosta. Wszem wobec oznajmuję komu to potrzeba wiedzieć, iżem dał dożywocie na połowicą [a]) wsi mojej dziedzicznej rzeczonej Chomenkowce na rzece Morachwie [1]), szlachetnemu panu Wojciechowi Łojowskiemu i żenie jego Fiedorze Skinderownie, której to wsi wzwyż pomienionej połowice [b]) będą używać ze wszystkiemi pożytkami do niej należącemi, aż do żywotów dwóch. A do tego powinni będą przeciwko nieprzyjacielowi koronnemu ze mną albo potomkiem mem, albo namiestnikiem szarogodeckim na koń wsiadać. A namiestnik mój o niektóre występki i krzywdy niema ich sądzić, tylko ja sam, albo komisarze ode mnie zesłani. A dla lepszej pewności list mój ręką swoją podpisałem i pieczęć do niego przycisnąć rozkazałem. Pisan w Winnicy dnia 26 maja roku Pańskiego 1587.

[1]) *Chomenkowce, wieś w Szarogrodczyźnie nad Murachwą.* (Tarnawski *o. c.* 28—9).

30. Zamoyski daje dożywocie na wsi Chomenkowce Janowi Chmieleckiemu i żonie jego Annie Skinderównie

Winnica, 26 V 1587.

Arch. Państw. we Lwowie, Induc. Rel. castr. bels. t. 195 s 1180 (oblata z r. 1603).

Zamoyski daje szlachcicowi Janowi Chmieleckiemu i jego żonie Annie ze Skinderów dożywocie na swej wsi Chometkowie (Chomenkowcach) nad rzeką Murachwą «aż do żywotów dwóch». «A do tego powinni będą przeciw każdemu nieprzyjacielowi koronnemu, i każdemu memu [1]), z podstarościm moim szarogrodzkim, pod chorągwią moją na koń wsiadać» [2]).

[1]) *Podkreślenie wydawcy.*
[2]) Tarnawski *o. c.* 28—9.

---

[a]) *Wyraz ten wpisano inną ręką* — [b]) *j. w.*

31. Uniwersał Zamoyskiego Zamość, 16 VI 1587.

Bibl. Ord. Zam. Ser. II, t. III, pl. 5, nr. 9. Oryg. pisany przez długośc karty z własnoręcznym podpisem i pieczątką. U dołu nota Łączyńskiego.

Oznajmuje zwłaszcza celnikom i ich pisarzom, że wysyła sługę Jana Piwkę do Sokala, aby kupił woły i jałowice na potrzeby kuchni kanclerza, i wzywa, by bez hamowania pozwolono pognać bydło do Warszawy, na elekcję. [W dopisku:] Wojciech Łączyński sługa podstarosty Garwolińskiego kwituje, że przygnano do Garwolina 63 woły.

32. Gryzelda Zamoyska do rajców lwowskich Zamość, 6 X 1587.

Archiwum miasta Lwowa „Listy". Oryg. pisany cały ręką sekretarza, tylko przy podpisie znak: manu propria. *Adres jak na liście z 2 I 1587.*

Greczyni Prokop i Jerzy, właściciele placów i majętności w Zamościu, skarżyli się, że Lwowianie zatrzymali ich transport małmazji (sto kuf), który wieźli do Zamościa, i żądali, aby przestali handlować z Zamościem. Zamość ma prawo handlowania, nadane przez króla Stefana, wobec czego Zamoyska żąda by Lwowianie puścili wolno towary i osoby, poddanych zamojskich. Jeśli kupcy ci są komuś coś winni, wymierzy się im w Zamościu sprawiedliwość.

33. Zamoyski stwierdza, że jest dłużny 2000 złp. Stanisławowi Cieszanowskiemu z Cieszanowic i zabezpiecza ten dług na dobrach swych Sulmice [1])
Kraków, 12 I 1588.

Arch. Główne w Warszawie, Metryka kor. t. 134 k. 19.

[1]) *Por.* Tarnawski *o. c.* 306.

34. Przywilej Zygmunta III dla Szarogrodu Kraków, 26 I 1588.

Arch. Główne w Warszawie, Metryka kor. t. 134 k. 222 v—224.

Zygmunt III dla zasług Jana Zamoyskiego potwierdza jego przywilej dla Szarogrodu z 28 X 1585 i nadaje Szarogrodowi prawo magdeburskie, ustanawia trzy jarmarki w roku, t. j. na Nowy Rok, na św. Trójcę i na św. Galla, a targi co soboty. Ponadto nadaje król Szarogrodowi prawo składu, obowiązujące kupców z Wołoszczyzny i Turcji, podążających do Polski, aby się tu zatrzymali i wystawili przez 2 dni towar na sprzedaż. Mieszczanie szarogrodzcy otrzymują

prawo handlu z Wołoszczyzną, Turcją i Tatarami oraz resztą kraju; są zwolnieni od ceł, z wyjątkiem cła pobieranego na granicy śląskiej. Wreszcie ustanowił Zygmunt III w Szarogrodzie skład soli (depositorium), wosku, ryb, skór i wszelkich towarów, skądkolwiek przez kupców przywiezionych [1]).

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam nos Sigismundus Tertius etc. significamus etc. quia nos scientes multum in eo positum esse, ut munitiones et oppida in finibus regni paganis opposita, quam maxime frequententur et augeantur, oppido Sarogrodek, anno ab hinc tertio, supra arcem et oppidum Bar ad... [a]) regni sex milliaria podolica, ab illustri et magnifico Joanne de Zamosczie regni nostri supremo cancellario et generali exercituum, Belsensi, Mariaeburgensi, Knischinensi, Miedzyrzecensi, Grodecensi, Jauorouiensique etc. capitaneo, cum non parva utilitate ac prolatione finium regni condito, eiusdem praedicti Joannis de Zamosczie haereditario, ius Theutonicum, quod Magdeburgense dicitur, *[concedimus]*, removentes ab eo omnia iura sive Polonica, sive Prussica, sive Valachica, quae praedictum ius Theutonicum perturbare possent. Deinde vero fora septimanalia singulis diebus sabbati, annuos vero mercatus tres, unum pro festo Circumcisionis Domini, secundum pro festo Sanctissimae Trinitatis, tertium pro festo s. Galli dandum et concedendum esse putavimus, damusque et concedimus hisce litteris nostris in perpetuum ita, ut ad praedicta fora et mercatus liceat cuiusvis gentis et nationis hominibus, tam regni incolis, quam externis libere ac tuto venire, ire, redire, emere, vendere, contrahere, nulla cuiusquam contradictione obstante, dantes eidem oppido iura, libertates et praerogativas, in praemissis ab aliis oppidis et civitatibus regni nostri habitas. Ut vero praedictum hoc oppidum, quod tanquam propugnaculum aliquod non solum contra Tartaros sed etiam Valachos et Turcas opponitur, ac fluvio ipsi Dniestr non longe adiacet, tanto magis firmari et stabiliri possit, debet perpetuo ex illa parte Valachiae ac per eam ex Turcia et reliqua Valachia, ac aliis quibusquam regionibus ad Barum et inde Wolhyniam, ditionem Olescensem et Zaloscensem, palatinatum Belzensem, terram Chelmensem et Poloniam atque Lithuaniam, et ex eodem oppido per palatinatum Podoliae et Braczlaviensem in palatinatum Kijoviensem, et ex eo in Moschoviam iter ab omnibus mercatoribus, tam terra, quam aqua observari, quod illis liberum cum omnibus mercibus cuiusvis generis ac qualitatis patere volumus. Qui quidem mercatores cum suis mercibus illic biduo subsistere tenebuntur, tertia vero die, si merces vendere non potuerint, licebit illis ulterius tuto ac libere progredi; ipsis quoque Sarogrodecensibus licebit cum Valachis, Turcis et

---

a) *po słowie* ad *w tekście pozostawiono puste okienko.*

Tartaris negotiationes exercere indeque merces cuiusvis generis et qualitatis, tam terra, quam aqua advehere, agere, ducere, ac advectas et adductas per Barum in Volhyniam, ditionem Olescensem et Zaloscensem, palatinatum Belsensem, terram Chelmensem et Poloniam ac Lithuaniam, et per palatinatum Podoliae in Braczlaviensem, in palatinatum Kijoviensem et Moschoviam deportare, agere, ducere, vendere aliasque cuiusvis generis et qualitatis emere, contrahere, ire et reverti cum iis libere, sine ullo impedimento, ac sine ullius thelonii, tam nostri, quam etiam nostrorum subditorum solutione, similiterque merces quasvis et undevis allatas in Turciam, Tartariam ac Valachiam similiter libere absque solutione cuiusvis thelonii deferre, a qua quidem theloniorum solutione oppidum praenominatum tanquam recens conditum, hisce in primaeva ipsius fundatione illis concessis litteris ac privilegio nostro per omnes Regni Magnique Ducatus Lithuaniae et adiunctarum illis provinciarum ditiones a quovis mercium animatarum et inanimatarum genere, etiam quae ex Valachia adducuntur vel adferuntur, et quae in Valachiam quaque exportantur, eo tantum quod in finibus Silesiae in regno exigitur thelonio excepto, temporibus perpetuis liberamus et absolvimus. Damus praeterea eidem oppido depositorium salis, cerae, piscium, cutium itemque omnium mercium ubivis comparatarum, ac quibusvis ex locis, provinciis, regnis, et dominiis allatarum, perpetuis temporibus duraturum. Tempore tamen belli ac omni suspecto, haeres, in absentia vero eius procurator arcis ac oppidi eiusdem pro tempore existens, sub fide et honore procurare debet, ne quid per adventum externorum et ultro citroque per dominia nostra, per illud oppidum commeationem detrimenti ac periculi reipublicae creetur. Damus insuper eidem oppido ac eius magistratibus et communitati insigne divi Floriani cum tribus a dextra parte hastis in scuto positis et in manu leva vasculo cum aqua, qua superflissa incendium extinguitur, ubi in margine earum litterarum depictum habetur, idque eam ob causam, quod oppidum hoc praedictum ab olim strenuo Floriano Sary denominationem habet. Quo quidem insigni, tam in signandis litteris quibusvis, quam etiam mercibus rebusque omnibus, more aliorum oppidorum ac civitatum regni nostri utentur. In quorum omnium fidem ac evidentius testimonium praesentes manu nostra subscriptas sigillo Regni nostri communiri mandavimus. Datum Cracoviae in conventu generali felicis coronationis nostrae, die vigesima sexta mensis Januarii anno Domini millesimo quingentesimo octuagesimo octavo, Regni nostri primo, praesentibus reverendissimis, reverendis, illustribus, magnificis, generosis et venerabilibus etc. ut supra. Sigismundus rex.

[1]) *Ogromne znaczenie tego przywileju omówił* Tarnawski *o. c.* 335. *Przywilej Zamoyskiego dla Szarogrodu z 28 X 1585 ob. s. 411—13 niniejszego tomu.*

35. Potwierdzenie wolności podatkowej dla Zamościa

Kraków, 28 I 1588.

Arch. Główne w Warszawie, Metr. kor. 134 k. 80 z mylnym tytułem: Privilegium civitatis Zamosczie.

Zygmunt III potwierdzając przywilej Batorego dla Zamościa, potwierdza specjalnie wolność od podatków.

Sigismundus tertius etc. significamus etc., quod quemadmodum serenissimus praedecessor noster rex Stephanus annis fere abhinc tribus, dum Zamosciensi in Russia civitati, ab illustri et magnifico Joanne de Zamosczie supremo regni cancellario in fundo suo haereditario paterno Skokowka antea dicto condi et locari coeptae, privilegium fundationis seu locationis concederit [1]), inter caeteras immunitates ac praerogativas et libertates illi tributas immunem quoque eam, tanquam recens condi et locari coeptam, a solvendis publicis contributionibus ad certum temporis spatium, ad quindecem nimirum annos fecerat, ita et nos confirmato eo ipso divi praedecessoris privilegio et omnibus, quae in eo continentur, civitati eidem concessis immunitatibus et libertatibus ac indultis, hanc etiam nominatim immunitatem a contributionum solutione confirmavimus et innovavimus, quam literis etiam his nostris innovamus praenominatamque civitatem liberam et immunem facimus a solvendis et conferendis publicis contributionibus, tam his, quae hoc praesenti conventu generali Cracoviensi coronationis nostrae sancitae et institutae sunt (cum nonnisi tres anni a concessione eius immunitatis elapsi sunt), quam etiam quae deinceps ad decursum usque legitimi et concessi eius immunitatis temporis sancientur et instituentur. Quod omnibus, quorum interest, praesertim vero publicarum contributionum in terra Chelmensi exactori seu exactoribus eorumque vicariis ac quibusvis etiam Regni officiis, potissimum autem capitaneis et vicecapitaneis notum esse volumus, mandantes, ut eam civitati praenominatae Zamosciensi a divo praedecessore nostro concessam et a nobis confirmatam ac innovatam immunitatem ratam habeant et observent neque ad ullas contributiones cives ac incolas quoscunque eiusdem civitatis adigant pro gratia nostra. In quorum fidem etc. Datae Cracoviae in conventu generali coronationis nostrae die vigesima octava Januarii anno Domini MDLXXX octavo, regni nostri primo. Sigismundus rex.

[1]) *Przywilej Batorego z 12 VI 1580 opublikowano w* Arch. J. Zamoyskiego, t. II s. 396—401. *Potwierdzenie pierwsze, jeszcze przez króla Stefana z 28 II 1585 znajduje się w niniejszym tomie na s. 403.*

36. Przywilej Zygmunta III dla miasta Zamościa — Kraków, 29 I 1588.

1. *Archiwum Główne w Warszawie, Metryka kor. t. 135 k. 406v—407 z mylnym tytułem:* Libertas civibus Zamojscensibus data. 2. *Bibl. Uniw. Lwowsk. rkp. 74 (dawniej I E_1), tłumaczenie polskie z XVII w. (z datą 27 I).* 3. *Bibl. Ord. Zam. rkp. nr 1576 k. 78, kopia z oryg.* 4. *Bibl. Ossolińskich we Lwowie, rkp. 3618, s. 35, kopia z akt krasnostawskich i s. 71 z akt rady miasta Zamościa.*

Zygmunt III nadaje na sejmie koronacyjnym Zamoyskiemu, który w specjalny sposób założył i obwarował Zamość, dodatkowy przywilej podatkowy. Wiele zasług Zamoyskiego przyczyniło się do tego. W obronie wszystkiej Rzeczpospolitej i wolności pospolitych odparł on arc. Maksymiliana od Krakowa; potem odniósł zwycięstwo pod Byczyną, i samego arc. Maksymiliana, z niektórymi najprzedniejszymi jego stronnikami wziął do niewoli. Dla tych zasług Zygmunt III nadaje zwolnienie Zamościa na cztery lata od podatków.

Sigismundus tertius etc. significamus etc. quod cum intellexissemus civitatem Zamosciensem ad Wieprzecz in palatinatu Russiae et terra Chelmensi ab illustri et magnifico Joanne de Zamoście *(s)* supremo regni cancellario et generali exercituum duce, Belsensi, Mariaeburgensi, Knyszynensi et Miedzyrzeczensi capitaneo nuper conditam, non vulgari aliquo et usitato in hoc regno constituendi nova oppida more, verum praestantiore quadam ratione constitutam esse, habereque munitiones ita inchoatas, ut ad novam et non ita pridem inventam ac in quibusdam tantum insignioribus externarum provinciarum urbibus aut locis usurpatam muniendi normam eae sint accomodatae, cumque praeterea peculiaribus etiam a divo praedecessore nostro rege Stephano praerogativis eam tamquam non vulgare aliquod oppidum, sed caeteris eius generis insignius dotatam sciremus, existimavimus nos quoque eius rationibus et incrementis non debere deesse, cum ob easdem istas res, tum non minus etiam merita commemorati illustris et magnifici Joannis de Zamoscie, qui illam in fundo suo haereditario condidit, quae tanta equidem sunt, ut singularis eorum ratio haberi semper debeat: nam ut praetereamus, quae divi Sigismundi Augusti avunculi nostri tempore et quae divo Stephano regnante ab eo praestita fuerunt, et quomodo item ipsius consilio, dexteritate ac opera et in susceptis laboribus militaribus perseverantia, non modo amplissimae quaedam provinciae, ac Livonia imprimis, ex Moschi manibus recuperatae fuerunt, verum aliae etiam nonnullae partes et reipublicae adiunctae, restitutaque nomini polonico observata iam quodam modo in rebus militaribus fama ac existimatio. Illud tamen nullo modo praeterire possumus, cum hoc proximo superiore tempore nobis post serenissimum regem Stephanum in regem electis, nonnulli illustrissimum archiducem Austriae Maximilianum contra omnium voluntatem nobis opposuissent et in regnum ad ipsaque

primariae regni urbis Cracoviae moenia cum exercitu numerosissimo adduxissent et in magnum discrimen libertatem atque adeo salutem publicam coniecissent, solum fere, aut cum non adeo multis extitisse, qui publicam causam defendendam suscepisset, eamque ita tutatus esset, ut inprimis Maximilianum cum exercitu et sequacibus ipsius profligata copiarum ipsius parte, dum in urbem irruptionem tentarent, tormentisque quibusdam ablatis ab urbe eadem repelleret, ad extremum universo deinde ipsius exercitu, qui novis postea copiis auctus fuerat, ad Byczinum fuso fugatoque et archiduce ipse cum praestantioribus quibusdam Polonis ac Germanis in potestatem redacto, rempublicam omni isto periculo, quod gravissimum fuerat, liberasset. In quibus rebus administrandis, cum praeter studium curamque et sollicitudinem ac periculorum contemptum, sumptus quoque maximos fecisset, eosdemque in munienda etiam ea ipsa a se condita civitate publici commodi et ornamenti causa faciat, ob easce omnes res, tam videlicet ipsius praestantissima, quam quod civitas ista non vulgata, aliqua verum praestantiore, quam aliae huius regni civitates et oppida ratione constituta et muniri coepta sit, et praeter morem item aliarum civitatum et oppidorum regni a divo Stephano praerogativis ac immunitatibus dotata, eam nos quoque, ut incrementis ipsius consuleremus, a contributionibus publicis hoc praesenti conventu laudatis et in posterum laudandis ac instituendis ad quatuor annorum sequentium spatium liberamus et absolvimus immunemque facimus. Quod omnibus, quorum interest, praesertim vero publicarum contributionum in terra Chelmensi exactori seu exactoribus eorumque vicariis et vicecapitaneis notum esse volumus, mandantes, ut eam civitati praenominatae Zamosciensi et a divo inprimis praedecessore nostro, postea vero a nobis concessam immunitatem ratam habeant et observent neque ad ullas contributiones cives ac incolas quoscunque eiusdem civitatis adigant pro gratia nostra. In cuius rei fidem praesentes manu nostra etc. Datae Cracoviae in conventu generali coronationis nostrae die 29 mensis Januarii anno Domini 1588, regni nostri primo.

37. Zygmunt III poleca Piotrowi Cieklińskiemu wprowadzić Zamoyskiego w wieczyste posiadanie Zamchu i Krzeszowa

Kraków, 29 I 1588.

Arch. Państw. we Lwowie, Induc. rel. castr. Prem. t. 304 s. 1136—8.

Sigismundus III *[etc.]* Significamus praesentibus litteris nostris universis et singulis quorum interest, quod cencessa ex consensu unanimi consiliariorum nostrum Regni et Magni Ducatus Lithuaniae ac nuntiorum terrestrium utriusque gentis ad praesentem conventum coronationis nostrae congregatorum, et vigore constitutionis in conventu eodem sancitaque donatione per-

petua ac irrevocabili tenutuae Krzeszoviensis et Zamechensis, cum omnibus illorum villis atque fundis et pertinentiis, Illustri et Mag-co Joanni de Zamosczie supremo Regni huius nostri cancellario et generali exercituum duci.. Miedzyrzecensi, Grodecensi, Jaworowiensique capitaneo et eius legitimis successoribus iure ac titulo haereditario, ob ipsius praestantissima erga rempublicam divosque praedecessores nostros ac nos ipsos merita, ut haec donatio nostra debito effectu sortiatur, commisimus, committimusque litteris hisce nostris generoso Petro Czieklinsky secretario nostro, ut nostro nomine intromissionem, vigore donationis eius nostrae, in bona superius nominata, tenutae Krzeszoviensis et Zamechensis, ipsi Ill-ri et Mag-co Joanni de Zamosczie eiusque legitimis successoribus det et tradat, assignet et admittat, oboedientiam a subditis tenutarum ac bonorum donatorum eidem Ill-ri et Mag-co Joanni de Zamosczie et successoribus ipsius in perpetuum praestari mandat, aliaque omnia, quae ad negotium et actum hunc intromissionis et possessionis, assignationis pertinebantur, faciat et exequatur. Ad quae omnia authoritate conventus praesentis illi plenam et absolutam potestatem concedimus. Quod omnibus, quorum interest, praesertim vero subditis bonorum ac tenutarum superius recensitarum, tam oppidanis, quam villanis, nec non advocatiarum et scultetiarum in tenutis ac bonis iisdem possessoribus, molendinatoribus, minoratoribus et quibusquis in genere hominibus, fundos aliquos in bonis iisdem, quocunque iure ac titulo obtinentibus, notum esse volumus...

Datae Cracoviae in conventu generali felicis coronationis nostrae, die vigesima nona mensis Januarii anno D. milesimo quingentesimo octuagesimo octavo... [1]).

[1]) *Zgodnie z tym nadaniem dokonał Piotr Ciekliński sekretarz król., intromisji Zamoyskiego w dobra Zamchu 7 lipca, a tenuty krzeszowskiej 9 lipca 1588. (Arch. Państw. we Lwowie, Induc. rel. castr. Prem. t. 304 s. 1138). Rzecz ciekawa, że dokument polecający wprowadzenie Zamoyskiego w posiadanie Zamchu i Krzeszowa nosi datę 29 I, podczas gdy samo nadanie 30 I 1588.*

38. Przywilej Zygmunta III na Zamch i Krzeszów Kraków, 30 I 1588.

1) Bibl. Ord. Zam. Ser. III, t. I, nr 13. Kopia z XIX w. z tytułem: Privilegium per Serenissimum Sigismundum III regem Poloniae Illustrissimo Magnifico Joanni Zamoyski cancellario et supremo Regni duce collatum, anno 1588, die 30 mensis Januarii, in conventu coronationis Cracoviae. *Oryginał tego przywileju znajdował się w Archiwum Ordynacji, jak zaznacza notatka w* «Studjach hr. Stanisława Zamoyskiego» *w Bibl. Ord. Zam. (teka: Korespondencja z Bandtkem) arkusz notka 40.*

2) Arch. Główne w Warszawie, Metr. kor. t. 134 k. 224.

In Nomine Domini Amen.

Cum in omnibus summis negotiis et actionibus, iis praesertim, quae non exiguum aliquod tempus, sed in perpetuum santiuntur, non fere quicquam

certi posset fieri absque literarum beneficio, quae solae memoriam et fidem in rebus humanis inter tot vicissitudines ac mutationes temporum conservant et retinerint. Quare, ut praesentis quoque negotii extet in perpetuum memoria: Nos Sigismundus III Dei gratia rex Poloniae magnus dux Lithuaniae... *etc.* nec non eadem gratia designatus rex Sveciae, magni ducatus Finlandiae haeres. Significamus praesentibus hisce quorum interest huius et futuri temporis universis et singulis. Quod cum regnum nostrum Poloniae libero omnium Ordinum consensu, seu Dei potius voluntate, omnium consensum ad nos potissimum adiungente, dilatum nobis fuisset, nihil ab initio magis nos cogitare coepisse, quam ut iis potissimum artibus id administraremus, quibus aliae respublicae quam rectissime ac sapientissime gubernari solerent. Inter quas, cum hanc vel praecipuam esse reperiremus, ut bene de republica meritis remunerandis, non modo eos ipsos magis reipublicae obligaremus, verum eorum exemplo atque praemiis alios etiam invitatos ad similem voluntatem atque studium excitaremus. Hacque animi inductione, sub primum hunc in Regnum nostrum adventum, de singulorum in rempublicam atque nos ipsos meritis inquireremus, maxime quidem illustris magnificus Joannes de Zamoscie Regni nostri cancellarius et exercituum generalis, ut alios omnes, ita nos quoque in se convertit. Praeterquam enim quod Kozlerogorum antiquissima gente ortum eum intelligebamus, quae non minus virtute ac praeclaris in rempublicam meritis, quam honoribus, gestis, a multis saeculis atque a primordio quasi Regni huius nostri claruisset, ipsum etiam ab ineunte aetate sic in omni parte Reipublicae versatum reperiebamus, ut quemadmodum alios, ita maiores quoque suos, rebus praeclare gestis praestantibusque in rempublicam meritis, longo intervallo superavit. Ut enim adolescentiam eius praetereamus, quae partim optimis in Germania, Gallia, Italia studiis, partim ministeriis divi Sigismundi Augusti avunculi nostri ita transmissa ab eo fuit, ut et gratissimus in ea divo avunculo nostro existeret, et in gravissimis reipublicae negotiis opera eius versaretur, ac praefecturi Belsensi et Zamechensi ab eo, post mortem patris magnifici Stanislai de Zamoscie castellani Chelmensis et exercitus curiae generalis praefecti donaretur, ea etiam postea per omne reliquum aetatis tempus acta ab eo animadvertimus, ut nullum omnino tempus praeterire passus fuerit, quod non patriae ac reipublicae impenderit. Primum enim, cum excessu divi avunculi nostri iis difficultatibus Regnum hoc laboraret, e quibus vix se explicare posse videretur, in eo interregno et plurima eius potissimum opera, consilio, authoritate apud nobilitatem ex salute ac dignitate reipublicae perfecta constitutaque reperiebamus, et eundem ad Henricum regem, qui eo interregno electus fuerat, principem inter nobilitatis legatos missum, ita in munere eo sese tractasse, ut summa cum dignitate reipublicae in illo versaretur, itaque

factum esse, ut sub eius in Regnum adventum amplissima praefectura Knysinensis ornaretur. Secutum postea, discessu Henrici regis, alterum interregnum fuit, in quo eo illustriorem virtutem eius extitisse animadvertimus, quo superioribus reipublicae temporibus magis perspecta iam fuerat. Maxime autem divo Stephano regi, qui serenissimo Henrico suffectus fuit, ita eam probatam fuisse, ut mox primo in Regnum ingressu suo omnium consiliorum atque actionum suarum ad ministrum asciscendum sibi putavit. Itaque primum vicecancellarii, deinde cancellarii, ad extremum vero generalis etiam exercitus munere illi tradito, ita omnibus in rebus, tam suis, quam Reipublicae singulari ipsius ingenio, virtute, consilio usum fuisse, ut neque ulla res maior esset, quam non ipsius potissimum industria, tam domi, quam foris administraret, neque ab hoc ulla suscepta fuerit, quam non ex usu atque dignitate, cum regis, tum reipublicae gesserit. Etenim, cum ab initio Regni eius gravissimae difficultates eundem serenissimum Stephanum regem decessorem nostrum excepissent, non modo in iis explicandis, verum universa etiam republica deinde constituenda, huius potissimum consilio atque industria usum reperimus. Nam et in senatoribus ac reliquis civibus iis, qui diversae sententiae fuerant, ad concordiam reducendis lenitatem et prudentiam eius apparuisse, et in Gedanensi tumultu, qui in ipsum serenissimi decessoris nostri ad Regnum aditum incurreret, tum virtutem eius singularem extitisse cognovimus, tum in pacando eo consilium atque auctoritatem, et postea in iudiciis nobilitatis constituendis, bello autem Moschovitico, non modo suadendo, verum etiam gerendo, maxime etiam ea eminuisse. Cum enim, ut ante in Gedanensi, ita in Polocensi expeditione privato sumptu iustum militum numerum secum duxisset, in Lucense vero parti exercitus ipsique oppugnationi Lucorum praepositus a rege, ad Velisium vero et Zawolociam cum exercitu missus fuisset, ita cum ipsis Lucis, tum Velisio ac Zawolocia munitissimis praesidiis expugnandis, in utraque expeditione se gessisse eum reperimus. ut non minor bellicarum rerum laus, quam pacis artium ab omnibus illi tribueretur. Itaque virtute hac eius perspecta, cum paulo post tertia Plescoviensis expeditio subsecuta fuisset, cum imperio militari ei demandato, generalem exercituum ab eodem serenissimo decessore nostro in hostico ad Voronecium exercitu exposcente eum declaratum, tum postea gravissima hieme summisque aeris atque belli incommodis aliis fere omnibus cedere coactis, illum, sua sponte id deposcentem, ad Plescoviam etiam cum exercitu relictum. Quae tamen omnia ille non modo superavit, verum iisdem superandis invictum eo usque hostem simul superavit, et cum Moschovia omni fere vastanda, tum urgenda, obsidione Plescoviense hostem potentissimum ad universam Livoniam cedendam atque eas pacis conditiones compulit, ad quas a nullo antehac adigi potuisset. Eodem vero modo, cum eo bello vix finito Mechmet Chereiius prin-

ceps Tartarorum legatione missa, gravissimis verbis publice bellum denunciasset, contra hostem per se potentem, tum autem Turcarum viribus subnixum iterum missus, hostem in perniciem Regni maximeque Russiae iam paratum et intentum, exercitu opposito soloque obiecto terrore avertit. Postea vero Aslan Chereium successorem eius, Turcae iussu itidem Russiam invadere orsum, similiter deterruit. Castro Sarogrodek suo sumptu ad fines Turcarum, Valachorum et Tartarorum condito, per praesidiarios eius arcis minores Tartarorum incursiones aliquoties repulit Tartarosque profligavit. Quibus tam praestantibus meritis cum facile perfecisset, ut nihil omnino esset, quod tribui illis non debere videretur, id serenissimum Stephanum regem contulisse illi videmus, quod tum maximum habuit, fratris enim filiam unicam in matrimonium ei collocavit, arctissimaque necessitudine atque affinitate eum sibi devinxit. Tulit fructum maximum iudicii sui, nam non modo priora merita eius remuneratus fuit, sed summa etiam eius fide quoad vixit et postea semper usus fuit, et eandem post mortem quoque cum ipse tum propinqui eius summam experti fuerunt. Divo Stephano autem rege mortuo, in eo interregno, quod divi Stephani mortem subsecutum fuit, quantam et familiae Jagiellonicae, a qua cum maiores eius, tum adolescentia eius beneficiis ornata fuisset, grati animi memoriam, quantam reipublicae fidem, nobis autem studium praestiterit, primum sub adventum nostrum universae reipublicae atque omnium ordinum eius testimonio, deinde ipsi nos praesentes cognovimus. Cum enim per paucos quosdam homines factiosos, qui a reliquorum omnium consensu se seiunxerant, illustrissimus etiam archidux Maximilianus, serenissimi Rudolphi Romanorum imperatoris ac Hungariae et Boemiae regis etc. frater, divi vero Maximiliani itidem imperatoris filius, electus esset, atque ita electus, ut vi atque armis in Regnum postea eum introduxerint, solum fere hunc, aut inter alios certe primum extitisse reperiebamur, qui non modo in electione ipsa pro publica nobilitatis libertate, verum post electionem etiam pro dignitate nostra omnibus laboribus atque periculis se vitamque suam obiicere non dubitasset. Nam non modo nullis terroribus atque armis cesserat, illustrissimumque archiducem Maximilianum ultra octo fere septimanas cum exercitu ad Cracoviam versantem fortissime sustinuerat, verum militem etiam eius ad oppugnationem missum summa virtute atque felicitate ita reiecerat, ut non modo maxima cum clade recipere se cogeretur, verum tormenta octo maiora, praeter minora complura, atque aliquot vexilla amitteret. Cuius virtutis atque constantiae eius cum in felici coronatione nostra omnes Ordines Regni nostri ita testimonium ei praeberent, ut et libertatem suam et Regnum nostrum unius fere huius virtuti acceptum, se fere una quasi voce omnes profitentur, tum multo magis tamen idem coram etiam perspeximus. Cum enim sub initium Regni nostri, hoste prae-

sertim in finibus Regni cum exercitu adhuc versante, variae eaeque gravissimae difficultates nos excepissent, in omnibus hisce et consilium eius experti sumus, cum promptum, tum salutare, et in consilio fidem, et in omni actione virtutem singularem. Non modo enim in iis, quae ad coronationem nostram atque initia Regni constituenda pertinebant, summa illius prudentia atque consilio usi sumus, verum postea etiam cum contra hostem ex eodem coronationis nostrae conventu eum misissemus, vix decimo die postquam Cracovia descessisset, ad Bittschinam in finibus Silesiae exercitu archiducis Maximiliani fuso fugatoque, ipsum in potestatem nostram cum praecipuis factionis capitibus recepit, tantamque rem maiori celeritate atque virtute perfecit, quam quisquam non modo sperare, verum optare etiam potuisset. Cui cum nullam omnino, sive ipsius rei magnitudine, sive conficiendae eius celeritate, sive temporis opportunitate utilitatisque magnitudine similem in Polonia *[rem]* gestam esse omnes faterentur, cumque una quasi voce testarentur unum hunc fuisse, in quo hisce temporibus maximum reipublicae praesidium fuerit, et cui, — cum alia omnia omnes patriae debeant, — non minus uni haec deberet, proindeque nullos reperiri honores posse, qui in eum collati, tantis eius in rempublicam meritis responderent, deberi autem ei singulares et exquisitos, omnes agnoscerent, tandem eo descendimus, quo aliquod tamen, cum ipsius virtutis, tum universae reipublicae in illum grati animi monumentum ad posteritatem etiam extaret, ut bona praefecturarum Krzeszoviensis et Zamechensis universa [1]), quae ab eodem illustrissimo et magnifico Joanne de Zamoscie iure advitalitio iam ante possiderentur, ipsi posterisque eius utriusque sexus, iure perpetuo atque haereditario conferremus. Quod cum et senatus universus, et nuntii terrarum et palatinatuum omnium nobilitatis non modo probarent, sed certatim etiam a nobis contenderent, ne in eum, in quem illi pro nobis gratos se praestare studerent, nos ipsi parum grati extitisse videremur. Nos cum ipsius meritis, tum omnium ordinum de virtute eius elogio atque auctoritate adducti, commemoratas praefecturas Krzeszoviensem et Zamechensem cum omnibus castris, oppidis, curiis, villis, praediis, advocatiis, scultetiis, adscripticiis, teloneis, colonis omnibusque subditis, iuribus praeterea, patronatus ecclesiarum, tabernis, molendinis, mineris, ferrariis cuiuscunque generis metallis, piscinis, fluminibus, rivulis, stagnis, lacubus, piscaturis, venationibus, aucupiis, tum omnibus agris, silvis et nemoribus, quaeque in illis continentur, censibus, stationibus, reditibus pensionibusque, quibusvis undecunque ad ea bona utraque aut alterutra dari, solitis cunctisque in universum utilitatibus et obventionibus, quae vel nunc in iisdem bonis sunt, vel in posterum cuiusquam ingenio atque industria institui in illis poterunt, cum totali praedictorum bonorum iure, haereditate omnibusque ad eam pertinentibus et quovis modo spectantibus ac provenientibus, nihil prius dominii aut proprietatis, ut quorumvis

usufructuum ac utilitatum in praedictis bonis, pro nobis nostrisque successoribus reservando seu excipiendo, sed iam ex nunc iure regio ea eximendo et terrestri subiciendo, ita longe lateque et circumferencialiter, prout eadem bona in suis limitibus atque metis continentur, senatu universo atque collegio nuntiorum nobilitatis, tam Regni nostri Poloniae, quam Magni Ducatus Lituaniae, non modo assentiente, verum pro eodem postulante ac flagitante, eidem illustri ac magnifico Joanni de Zamoscie et utriusque sexus successoribus eius, cum omni proprietate ac dominio, titulo et iure haereditario perpetuo et in aevum perpetue possidenda, tenenda et habenda ex praesentis conventus autoritate, in eoque sancitae constitutionis publicae vigore conferrimus, damus, donamus ac tradimus irrevocabiliter, ita ut commemorata bona ea idem illustris ac magnificus Joannes de Zamoscie omnesque utriusque sexus successores et haeredes eius, ex hoc tempore iam propria, eo quo alii Regni nostri nobiles bona hereditaria optimo in Regno nostro iure possident, perpetuo possidere, tenere, habere, de iisque tanquam suis, cum integra et plena vendendi, donandi, commutandi aut quocunque alio modo alienandi potestate disponere possint, nullis statutis aut constitutionibus, vel praesentibus, vel futuris, quae contrariae videri donationi huic possint obstantibus, quas quidem ex eorundem senatorum ac nuntiorum nobilitatis totiusque conventus huius autoritate et consensu, si quae forte de certa scientia removemus, iisque derogamus, damusque iam praefato illustri et magnifico Joanni de Zamoscie in eorundem bonorum ius haereditarium intromissionem ac possessionem per generosum Petrum Cieklinski secretarium nostrum, cui ad eam rem plenam facultatem concessimus. In quorum omnium fidem et evidentius testimonium, praesentes manu nostra subscriptas, sigillo maiestatis nostrae consignari mandavimus. Datum Cracoviae in conventu felici coronationis nostrae die 30 mensis Ianuarii anno Domini 1588, Regni vero nostri primo. Praesentibus reverendissimis, reverendis, illustribus, magnificis, generosis et venerabilibus ac nobilibus Stanislao Karnkowski Dei gratia archiepiscopo Gnesnensi, legato nato et regni Poloniae primate, Petro Myszkowski Cracoviensi, Alberto Baranowski Premisliensi et regni Poloniae vice cancellario, Laurentio Goslicki Camenecensi eadem gratia episcopis; Andrea comite in Tenczyn Cracoviensi et capitaneo Zatoriensi Hrubiesoviensique, Joanne Chlebowicz Trocensi et Radoskoviensi capitaneo, Alberto a Lasco Siradiensi palatinis; Joanne Kiszka de Ciechanowiec capitaneo generali terrarum Samogitiae, Joanne Splawski de Tarnogurka Junivladislaviensi, Nicolao Sapieha Minscensi palatinis, Stanislao comite a Tarnow Sandomiriensi et capitaneo Stobnicensi, Joanne Konarski Kalisiensi, Martino Lesnowolski de Obory Podlasiensi et capitaneo Losicensi, Joanne Dulski Culmensi, thesaurario Regni generali, Branscensi, Rogoznensi, Sviecensi Surasensique capitaneo, Chri-

stophoro Komorowski Sandecensi, Nicolao Ligęza de Bobrek Wislicensi et capitaneo Biecensi Zydacoviensique, Nicolao Fierley de Dambrowica Biecensi, referendario curiae Regni, capitaneo Novae Civitatis Korczyn et Kazimiriensi, Georgio Mniszek de Magna Kunczyce Radomiensi et capitaneo Sanocensi Socaliensique, Joanne Myszkowski Zarnoviensi, Joanne Ossowski Polanecensi, Hieronimo a Mielec Czechoviensi et capitaneo Brestensi in Cuiavia, Stanislao Gostomski de Leżenice Sochacoviensi et capitaneo Ravensi, Joanne Talwosz Samogitiae, curiae Magni Ducatus Lithuaniae marschalco, castellanis, Andrea Opalinski de Bnin supremo Regni nostri marschalco et generali Maioris Poloniae capitaneo, Leone Sapieha Magni Ducatus Lituaniae vicecancellario et capitaneo Słonimensi, Petro Tylicki praeposito Gnesnensi, canonico Cracoviensi, secretario maiore, Joanne Tarnowski Cracoviensi, Vladislaviensi, Lanciciensi Krusviciensique praeposito, referendario curiae Regni, Joanne Piotrowski decano Posnaniensi, custode Sandomiriensi, scholastico Lanciciensi et canonico Cracoviensi, Joanne Gałczynski cantore Gnesnensi, scholastico Vladislaviensi et canonico Cracoviensi secretariis nostris, Nicolao Zebrzydowski generali Cracoviensi Boleslaviensique, Sebastiano Lubomirski Dobciciensi, salinarum Cracoviensium praefecto, Stanislao Lanckoronski de Brzezie Skalensi capitaneis; Stanislao Czykowski de Woysławice Cracoviensi, Georgio Radoszewski Boxa Vielunensi succamerariis; Joanne Gajewski Posnaniensi, Felice Czerski Cracoviensi, Sventoslao Orzelski Calisiensi, Stanislao Karsznicki Siradiensi, Petro Strzała Zatoriensi iudicibus terrestribus et aliis multis secretariis, officialibus et aulicis nostris, terrarum vero nuntiis omnibus ad praesentem conventum congregatis. Datum per manus reverendi in Christo patris domini Alberti Baranowski episcopi Praemislensis, Regni Poloniae vicecancellarii. Sigismundus Rex (L. S.) Petrus Tylicki S. M.

[1]) *Dobra Krzeszów i Zamch leżały w woj. ruskim, ziemi przemyskiej i obejmowały północny pas powiatu przeworskiego. Składały się z 14 wsi i miasta Tarnogrodu.* (Tarnawski, *o. c.* s. 19). *Por.* Vol. leg. t. II s. 267.

Stronę polityczną tej donacji oraz opozycję przeciw niej oświetlił: Lepszy, Walka stronnictw, s. 122.

39. Protestacja Zamoyskiego przeciw Janowi Gębartowi

Przemyśl, 29 III 1588.

Arch. Państw. we Lwowie, Induc. rel. castr. Prem. t. 304 s. 546—7: Actum in castro Premisl. f. 3 post. dominicam Laetare 1588.

Zamoyski protestuje o to, że jego sługa, szlachcic Aleksander Brudzewski, dnia 7 V 1587, został zatrzymany we wsi Nowodwor, Jana Gębarta. Ten Gębart, przez swego faktora i sługę Gierlickiego, trzymał Brudzewskiego przez kilka dni w Nowymdworze z 40 kupami (strues) drzewa, zwanego wanczosowe klepki, i z dwoma statkami, zwanymi komiegi, załadowanymi popiołem i innymi towarami, z którymi Brudzewski udawał się Wisłą do Gdańska. Zatrzymanie odbyło się pod pretekstem cła, które wbrew wolności sztachty od płacenia ceł, na szkodę Jana Zamoyskiego, w wysokości 60 zł. pol. od Brudzewskiego pobrano [1]).

[1]) *Aleksander Brudzewski protestował w tej sprawie jeszcze raz tego dnia 29 marca przeciw Mikołajowi Wilkanowskiemu dzierżawcy wsi Nowodwór. (Arch. Państw. we Lwowie. Induc. rel. castr. Prem. t. 304 s. 547).*

40. Zamoyskiego uniwersał, biorący w opiekę kupca zamojskiego Henryka Grosza

Z Oleska, 30 III 1588.

Arch. Państw. we Lwowie, Induc. rel. castr. Prem. t. 304 s. 581/2 (Prot. t. 674 s. 130). Nagłówek: Oblata litterarum papualium pro re Henrici Gross, ex parte Joannis Zamoyski editarum.

Jan Zamoiski z Zamościa kanclerz i hetman koronny, bełski, malborski, knyszyński, miedzyrzecki, grodecki, jaworowski etc. starosta.

Wszem wobec i każdemu z osobna komu to wiedzieć należy oznajmuje, iż sławny Henryk Grosz jest mieszczaninem i kupcem moim zamojskim, który po różnych miejscach na jarmarki jeździ, handlami i z kupcami się rozmaitemi bawi, a tak proszę WM., aby wedle wolności miasteczku memu Zamościu od króla J. M-ci nadanych, wolno wszędy, krom brania cła i myta wszelakiego z kupcami i z sługami swemi był przepuszczon i nigdziej przenagabania nie cierpiał, jeśliby też kto od niego miał krzywdę jaką, tedy gotowem z niego każdemu słuszną i nieodwłoczną sprawiedliwość czynić. Z Oleska 30 Martii anno millesimo quingentesimo octuagesimo octavo. Jan Zamoiski.

41. Wyrok w sprawie Zamoyskiego przeciw Mikołajowi Wilkanowskiemu

Przemyśl, 13 VI 1588.

Arch. Państw. we Lwowie, Induc. decret. castr. Prem. t. 781 s. 1495—1499. M. cancellarius Regni astitit terminum concitatorium contra Wilkanowski [1]).

Jan Tomasz Drohojowski z Drohojowa starosta przemyski, na skutek skargi Zamoyskiego, pozwał Mikołaja Wilkanowskiego z Nowego Dworu, aby się stawił osobiście przed urzędem starościńskim urzędu grodzkiego przemyskiego dnia 13 czerwca 1588, albo wówczas, gdy terminy w tego rodzaju sprawach w grodzie przemyskim wcześniej będą się odbywać. Zamoyski pozywa «alias przipowieszcza» *Wilkanowskiego o zapłatę i satysfakcję za to wszystko, o co Wilkanowski przez urząd grodzki przemyski został na skutek pisemnej skargi Zamoyskiego ostatnio skazany. Zamoyski skarżył Wilkanowskiego, że w czasie bezkrólewia i na wiosnę r. 1588, t. zn. 5 maja, na jego rozkaz słudzy jego przebywający wówczas w dobrach Wilkanowskiego w Nowymdworze, a zwłaszcza sługa szlachetnie urodzonego Jana Gembarta, Galiczki (Gerliczki?), zatrzywali siłą szlachcica Aleksandra Brudzewskiego, sługę kanclerza i uwięzili w dobrach wsi Nowydwór przez kilka dni z 40 kupami drzewa zwanego* «vanczos i klepki», *z dwoma statkami,* «komiegami» *wypełnionymi popiołem i innemi rzeczami, wysłanymi Wisłą do Gdańska. Wspomniany faktor Wilkanowskiego pobrał z tego tytułu od Aleksandra Brudzewskiego z racji cła 60 zł. pol. Stało się to wbrew statutowi i konstytucjom o wolności szlachty. Prawa przeciw niesumiennym poborcom cła przewidują kary pieniężne wraz ze zwrotem rzeczy zajętych. Oskarżyciel Zamoyski zgłasza pretensje do 20.000 zł. i tyleż kary pieniężnej, co sąd oznaczy w terminie wspomnianym. Pozew Drohojowskiego nosił datę, z grodu przemyskiego 20 kwietnia 1588.*

Wilkanowski nie stawił się, wobec czego sąd skazał go w terminie oznaczanym. Sąd polecił Zamoyskiemu, jako oskarżycielowi, aby wyznaczył woźnego i dwóch ze szlachty, celem wprowadzenia go w dobra oskarżonego, w majątek ruchomy i nieruchomy.

¹) *Tej sprawy dotyczy kilka dalszych aktów, których tu nie wydajemy: a) Induc. decr. castr. Prem. t. 781 s. 317 (Przemyśl 1588),* Joannes Zamoyski Ioannem Gembarth in causa receptionis thelonei de Nowodwor ab Alexandro Brudzewski condemnat, *b) tamże s. 378 (Przemyśl 1588)* Joannes Zamoyski Nicolaum Wilkanowski in lucro extradictionis rerum interceptarum condemnat, *c) tamże s. 1452 (Przemyśl 1588)* Astitio termini ex parte Ioannis Zamoyski contra Ioannem Gembarth in causa receptionis thelonei 60 fl. *d) tamże s. 1682 (Przemyśl)* Astitio termini ex parte Ioannis Zamoyski contra Nicolaum Wilkanowski in causa iniustae extorsionis thelonei.

Por. wyżej nr 39.

42. Zygmunt III nadaje Zamoyskiemu zamek i miasto Dorpat z przyległymi dobrami oraz starostwem dorpackim

Kraków, 17 VI 1588.

1) Arch. Główne w Warszawie, Metr. kor. 133 k. 255—255v. Arx et civitas Derpatensis cum omnibus attinentiis et caducis confertur Joanni Zamoiski; *2) tamże Metr. kor. 135 k. 75v—76v. Tekst identyczny z drobnymi różnicami, bez znaczenia.*

Za całą działalność w czasie bezkrólewia, król Zygmunt III nadaje Zamoyskiemu zamek i miasto Dorpat w Inflantach «cum omnibus attinentiis» *wraz z prawem do wszelkich kaduków* [1]).

Sigismundus tertius Dei gratia rex Poloniae etc significamus etc, quia nos habentes benignam rationem meritorum illustris et magnifici Joannis de Zamoscie Regni nostri supremi cancellarii et exercituum generalis capitanei etc ac inprimis laborum, impensarum et periculorum, quae subivit sub divo Stephano decessore nostro dum is Livoniam provinciam ex Joannis Moschorum ducis potestate ac dominatu recuperaret, ac deinde sumptuum, operae, laborum et periculorum in electione nostra totoque interregno ac defensione sedis nostrae regiae Cracoviensis praestitorum ac susceptorum, victoriaeque de archiduce Austriae Maximiliano nobis partae, arcem et civitatem Derpatensem, quam quidem is ipse relictus ad urgendam obsidionem Plescoviensem a divo Stephano decessore nostro ex pacto cum hoste per commissarios domini regis et magni Moschoviae ducis unaque alias arces et civitates plerasque Livoniae receperat, ipsi ad extrema vitae illius tempora dandum et concedendum esse duximus, damusque et concedimus praesentibus litteris nostris, cum aliis arcibus ac oppidis, praediis, villis, rusticis, familiis ac toto territorio Derpatensi, tum omnibus, quae post remotos ex Livonia Moschos divus Stephanus rex ac nomine eius generosus Sigismundus Rozen capitaneus, et post eum generosus Albertus Reczayski castellanus Varsaviensis et capitaneus, ac generosus Stanislaus Lokniczki oeconomus Derpatensis adhuc tenebant et administrabant, ac cum arcibus ac quibusvis bonis, tam publicis, quam caducis a divo Stephano adiunctis, quorum omnium nomina et cognomina hic pro expressis habere volumus, cum capitaneatu Derpatensi ac cum omni iurisdictione universisque ac singulis censibus, datiis, obventionibus, fructibus, redditibus, proventibus, teloneis, emolumentis, nihil prorsus excipiendo ac ne iura quidem patronatus et stationes, quae ipsi attribuimus et concedimus ea conditione, ut nihil nobis aut thesauris Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae reique publicae de omnibus suprascriptis respondere teneatur, sed iis ipse libere utatur, fruatur pro arbitrio suo. Removemus etiam inde omnes pensiones quibusvis debitas et a nobis assignatas, quas in thesauro nostro quibusvis demonstramus et eorum assignationem illuc transferimus. Damus etiam eidem potestatem mercium sylvestrium parandarum ac proventuum et utilitatum, quaecumque humana industria excogitari possunt, instituendarum ac in suum commodum convertendarum, promittentes verbo nostro regio pro nobis et serenissimis successoribus nostris, quamdiu praenominatus illustris et magnificus Joannes de Zamoscie in vivis fuerit, nos successoresque nostros eum in hoc usufructu dictae arcis

et civitatis Derpatensis aliarumque arcium, oppidorum et bonorum omnium supradictorum conservaturos, nec ea illi, tam in toto, quam in parte adempturos adimive *(s)* permissuros, ac omnibus suprascriptis conditionibus satisfacturos eique adimpleturos. In cuius rei fidem praesentes manu nostra subscripsimus sigillaque Regni et Magni Ducatus Lithuaniae iis apprimi iussimus. Datae Cracoviae die 17 mensis Iunii anno Domini MDLXXX octavo, Regni nostri anno primo. Sigismundus Rex.

[1]) *Nadanie to zostało potwierdzone w Lublinie 2 XI 1588 (Metr. kor. 135, k. 327—328a), ob. nr. 48.*

43. Zygmunt III nadaje województwo krakowskie Zamoyskiemu

Kraków, 26 VII 1588.

Bibl. Ord. Zam. Ser. III, t. I, nr 110. Regest z XIX w. i ekscerpt z oryginału pergaminowego. Oryginału brak.

1588 r. dn. 26 lipca w Krakowie od króla polskiego Zygmunta III Janowi Zamoyskiemu k. i h. w. k. na urząd w-dy krakowskiego po śmierci Andrzeja hr. z Tęczyna wakujący dany przywilej; oryginał na pergaminie, pieczęć wisząca oderwana.

W tym przywileju to wyraża: «cum vacasset etc... palatinatus Cracoviensis, nulli rectius, quam ill. et mag. Joanni de Zamoscie Regni nostri cancellario etc... deferendum cum nos existimasse... Cum enim tanta, tamque illustria in nos et rempublicam Regni nostri merita eius sint, ut commemoratione aliqua nunc egere ea non existimemus, quae et in omnium oculis nunc versentur et ad omnem posteritatis memoriam duratura sint, nullum etiam tam amplum dignitatis gradum in Regno nostro esse nobis persuademus, quem non ipsius virtuti deberi existimemus etc...»

Na tym przywileju król własną ręką dopisał: Non est usus eo honore a nobis collato, tum propter defensionem Russicam, tum quod parva haereditanea *(s)* bona in palatinatu eo haberet. Sigismundus Rex [1]).

[1]) *Dokument ten był wyrazem usiłowań Zygmunta III, aby usunąć Zamoyskiego z wpływowego urzędu kanclerskiego* (Lepszy, Walka stronnictw, s. 154).

44. Zygmunt III nadaje Zamoyskiemu dobra Petarzyn

Kraków, 27 VII 1588.

1) Bibl. Ossol. we Lwowie, Dyplomy nr 500. Oryg. 41½×25½ cm z własnoręcznymi podpisami i paskami pergam. po pieczęci. 2) Arch. Główne w Warszawie, Metr. kor. 135 k. 176b—177b.

Sigismundus tertius etc. significamus praesentibus literis nostris universis et singulis quorum interest, quod cum decesisset ex hac vita mag. Anna de Orzechowiecz Zamoyska coniunx relicta mag-ci olim Stanislai Zamoyski castellani Chelmensis et capitanei Belsensis, quae praedium seu bona Potarzyn in capitaneatu Belsensi existentia ex privigni sui ill. et magn. Ioannis Zamoyski de Zamoscie Regni nostri supremi cancellarii et generalis exercituum ducis cessione et impetratione apud ser. quondam regem Augustum avunculum nostrum facta obtinebat, nos ea rursum bona Potarzynensia [1]) post mortem praenominatae Annae de Orzechowiecz ipsi, a quo translata ad eam fuerant, ill-ri et mag-co Ioanni Zamoyski de Zamoscie concedenda putavisse. Quemadmodum quidem literis iam hisce nostris illi ea cum omnibus et singulis eorum fructibus et emolumentis attinentiisque et pertinentiis universis, nullis penitus exceptis cencedimus et conferimus ad vitae ipsius extrema tempora, nihil nobis et successoribus nostris in bonis iisdem aut fructibus et utilitatibus ex iis provenientibus reservantes, praeter quartam fructuum partem reipublicae debitam, quam iuxta publicas regni constitutiones quotannis loco et tempore ad eam rem designatis solvendam, reliqua vero omni solutione, quae nobis et successoribus nostris sive thesauro nostro ex bonis nostris deberetur, eum quoad vixerit, ob illustria ipsius in d. d. praedecessores nostros, nosque ipsos atque rempub*licam* merita et gravissimos, dum reipub*licae* inseruit, sumptus factos, liberamus et absolvimus, promittentes pro nobis et serenissimis successoribus nostris, non esse eum nos et successores nostros, quam diu vixerit, a bonorum eorum posessione et usu fructu, ullam ob causam, necessitatemve aut nostram fiscique, mensae, culinae, vel stabuli nostri, aut publicam quantumvis gravissimam amoturos, vel quidquam nomine bonorum istorum ab ipso exacturos, neque alteri cuipiam amovendi, vel exigendi potestatem facturos, imo conservaturos, eum in quieta eorum posessione ad extremum vitae ipsius tempus, salvis tamen in bonis iisdem iuribus nostris regalibus. In cuius rei fidem hasce manu nostra subscriptas, Regni sigillo muniri mandavimus. Datae Cracoviae die vigesimo septimo mensis Iulii anno domini MDLXXX octauo, Regni vero nostri primo. Sigismundus rex. Petrus Tylicki Secretarius Maior

[1]) *Potarzyn, w starostwie bełskim.*

45. Zamoyski ustanawia prawa i obowiązki cechu rzeźniczego w Zamościu

Zamość, 6 X 1588.

Bibl. Ossol. «Dyplomy» nr 1178. Oryg. z podpisem własnoręcznym.

Joannes Zamoiski de Zamoscie Regni Poloniae supremus cancellarius et exercituum generalis, Belzensis... etc. capitaneus significo praesentibus hisce litteris quorum interest universis et singulis maxime autem haeredibus successoribusque meis in bonis meis haereditariis Zamosciensibus, oblatas mihi fuisse litteras papyreas artificum lanionum, civium meorum Zamoscensium polonico idiomate scriptas sigilloque civitatis istius communitas, articulos certos contubernii illorum in se continentes, sanas, salvas, omnique suspitionis nota carentes, quas ut auctoritate mea confirmarem et approbarem supplica*[tio facta]* [a]) fuit. Qnarumquidem litterarum tenor sequitur talis. In nomine Domini amen. Rzeźniczego rzemiosła w Zamościu obyczaj i porządek cechowy [1]). Po obieraniu rady, co rok obierają swe cechmistrze, którzy na urząd swój przysięgają przed radą, a potym w cechu biorą ku sobie czterech braciej, od których tamże w cechu przysięgi słuchają, schadzki miewają u cechmistrza i cechę gają do swych spraw, jako kiedy czas potrzebę ukaże, zwłaszcza w poniedziałki rano, gdzie opatrują potrzeby i dostatki rzemiosła swego, a sami się o nieposłus *(s)* i o swoje krzywdy karzą. Czterej oni przysięgli, których zową po niemiecku Firliami, tę na sobie powinność noszą, na którą przysięgają, że mają w jatkach wszegdy pilnie i wiernie doglądać i rozsądzać, gdy biją dobytek, aby nie był chromy, ale prawdziwie zdrowy i nie warunkowy, ktemu, aby w przedawaniu mięsa odprawa była z każdym kupującym uczciwa i obyczajna, ażeby też u każdego przedaża i cena była słuszna. O co w cechu zawsze bywa upominanie pod karaniem i pod winą jaką bracia na winnego wynajdą wedle występku. A gdzieby się pokazało, żeby przyniesiono do urzędu radzieckiego mięso drogiego przedania, a urządby to drogie przedanie uznał, ażeby o tym cechmistrze wiedzieli, tedy tychże cechmistrzów urząd będzie karał kopą winy nieodpuszczonej. Przy tymże też, gdy się trafi w jatkach, że kto mięso przedając, albo przejmie ceną, albo zesromoci kupującego, jest obyczaj zaraz tamże mięsa sztukę zarzucić mu za kloc, aby już nic nie przedawał, póki się mistrzom nie sprawi, gdzie mistrzowie dla rozsądzenia onej sprawy tegoż dnia obesłani pod jatki się schodzą. Z jatek wszytkich rzeźniczych, ile ich będzie w tym mieście, na zamek J. M. panu dziedzicznemu po wyjściu wolej czynszu rocznego po złotych czterdzieści i ośmi, na kwartał każdy po złotych polskich dwanaście, a przy ostatnim kwartale łoju kamieni szesnaście będą powinni dawać, przy którym oddawaniu kwartału mają brać kwity zamkowe. A na potrzeby miesckie do skrzynki miejskiej będą powinni rok od roku po groszy piętnaście, każdy z osobna od jatki swej, także po wyjściu wolej, oddawać, a każdy z nich z osobna rzeźnik ma mieć jatkę swoje skupną dziedziczną przez

---

[a]) *Tekst na jedynej fotografii autografu nieczytelny. Oryginał niedostępny.*

zapisy urzędowe i rezygnacje prawne. A wolnica ta jest, iże wolno socharzom albo kijakom [2]) bite oprawione bydlęta do miasta Zamościa przywozić i przywiózłszy tamże będą powinni dać znać tym, którzy będą obrani z urzędu rzeźniczego przysięgli, jeśliby było godne do przedawania, albo nie, to jest na każdy targ rok od roku, a powinni sztukami przedawać przy jatkach, wszakoż nie mają pierwej wykładać na ledę, aże ono mięso przywiezione, oznajmiwszy cechmistrzom, pokażą. Przy bytności J. M-ci albo potomków J. M-ci, gdyby który z tych kijaków mienił się być ukrzywdzonym, starszy sługa pański ma do tego też rozsądku należeć, albo kto z ramienia JM-ci, albo potomków JM-ci. Kijakom wszystkim wiejskim i tym, którzy się przy dworze JM. bawią, będzie wolno swego bicia mięsa przedawać w dni targowe, a nie inszych dniów. A w jarmarki na każdy dzień przez dwie niedzieli i dalej, jeśliby jarmark trwał dłużej, mają wolność przedawać jako się im będzie podobało ćwierciami, sztukami etc. A jeśliby potrzeba gwałtowna tego pokazała za zgromadzeniem, albo zjazdem walnem gości, żeby niedostatek pokazał się i był w dodawaniu dostatecznym mięsa, tedy przydawam tymże socharzom przez on zjazd do przedawania mięsa poniedziałki. Młody mistrz nie ma być przyjęty do cechu, aż pierwej do urzędu radzieckiego przyszedłszy, przyjmie prawo miejskie i przysięże, mając miejskie prawo i jatkę swoję i wstępek do cechu, za uczciwych mieszczan zaleceniem, daje wstępnego do cechu trzy grzywny pieniędzy, jako jeden, tako drugi. A jeśliby takowy młody mistrz mieszkał bez żony, tedy na każdy rok, póki się nie ożeni, powinien dać do cechu [b])... za mytem, jakosię który towarzysz ujedna. Starsi między towarzyszami w cechu bywają obierani czterzej, którzy doględają w jatkach porządku uczciwości i ochędostwa i zwady. Składają towarzysze na suche dni do swej puszki po groszy pułtora dla chorych towarzyszów, albo kiedy się trafi dla ich pogrzebów, aby byli uczciwie pochowani. Ucznia jednają w cechu, ten dowiódszy rodzaj swój uczciwy, daje do cechu od przyjęcia groszy dwanaście, a drugie groszy dwanaście od wyzwolenia którego ile na wysługę po dwu leciech mistrz wyzwala. Też jest w tym rzemieśle rzeźniczym z przedniejszych miast koronnych i dalszych śląskich i niemieckich do tych krajów ruskich zaniesiona uchwała z strony towarzyszów, z dawna wzięta w obyczaj, takowa, iż każdy towarzysz albo czeladnik rzemiesła rzeźniczego, gdy skąd inąd przywędruje, pierwej niźli go mistrz przyjmie, ma w cechu listem onego cechu od którego wyszedł wywieść zachowanie swoje poczciwe i jako tam od onego mistrza, gdzie był odstał i odprawił się. A tak będąc za takim wywodem przyjęty ma od mistrza swego ten obyczaj wiedzieć i pamiętać, aby rzeczy i pożytki swego pana

---

[b]) *Nieodczytane ok. 6 wyrazów skutkiem wadliwej fotografii.*

pilnie i wiernie przestrzegał, po nocy się nie tułał, kart z drugimi o pieniądz nie grał, pijaństwem zbytnim albo zbytkiem i nierządem wszelakim się nie bawił, więcej nie trawił niźli wysłuży, towarzyszów drugich przykładem swym nie gorszył, czasu według ujednania swego dosłużył, cechowi i towarzyskim postępkom i zwyczajom uczciwym posłuszny był. Bo gdyby w jednej rzeczy z tych opisanych wystąpił, mistrz go od siebie opuszcza, listu mu nie dawszy, bez którego nigdziej robić nie będzie mógł. Wszakże takowe odpuszczenie może więc sobie towarzysz przeprawić uznawszy mistrzowską i swoję szkodę, że ją przejedna, albo nagrodzi, albo odprosi, nie mając wolej więcej się tego dopuszczać. Ale zaś bywa insze odrzucenie od rzemiesła, pospolicie dla niewierności, albo dla występku jakiego znacznego, za którym od rzemiesła i od cechu zgoła występny takowy odpada. Co już wszytka cecha uznawać i sądzić zwykła. Rzeźnicy z miełosierdzia ku ubogim i ułomnym ludziom spitalnym, w ten czas kiedy przedawać będą, ex bono esse non coacti ab aliqua in posterum persona, gdy z spitala starszy spitalny z koszem dla P. Boga prosić przyjdą, będą pamiętać według swego każdy przemożenia głodnych wspomagać. Ludzie tych narodów, które w tym mieście są za przywilejem mają być do cechu przymowani. Pieczęć takową mają: kozła z toporem na której te litery są wyrażone: sigillum contubernii artificii lanionum civitatis Zamosciensis, którą sprawy swe pieczętują. Które artykuły panowie burmistrz i rajca miasta Zamościa rewidowali i na nie przystali i potwierdzili. Na które pieczęć urzędową przycisnęli na żądanie opatrznych Piotra Zelonki i Christopha Częstopijanego mieszczan zamojskich i cechmistrzów starszych rzemiosła rzeźniczego. Actum Zamoscii feria sexta ante dominicam Judica, sive sexta aprilis anno D-ni millesimo quingentesimo octuagesimo octavo. Ego itaque Joannes Zamoyski regni supremus cancellarius etc. praeinsertas litteras et articulos in omnibus eorum punctis, clausulis et conditionibus per praesentes approbo, confirmo, et ratifico, decernens eas ipsas litteras et omnia earum contenta debitum suum robur obtinere debere. In cuius rei fidem et testimonium hasce litteras manu mea subscripsi sigilloque meo obsignari mandavi. Dat. in Zamosczie die sexta mensis octobris anno D-ni millesimo quingentesimo octuagesimo octavo. Joan. Zamoiski sps.

[1]) *O znaczeniu gospodarczym tego postanowienia Zamoyskiego pisał:* Tarnawski, *o. c.* s. 253.

[2]) *Sochacz, socharz, niececkowy rzeźnik podmiejski, albo wiejski, inaczej kijak, przez którego rozumiemy niececkowych wiejskich rzeźników, „na kiju mięso obnoszących"*. (Brückner, Słownik etymologiczny, s. 229).

46. Wojciech Wnuk Słowieński wprowadza na polecenie Zamoyskiego Jerzego Schenkinga w dzierżawę Ancen Moizy

Ancen Moiza, 12 X 1588.

Bibl. Ord. Zam. Luźne papiery gospodarcze. Kopia współczesna.

Wojciech Słowienski Wnuk [1]), na ten czas rewizor starostwa derptskiego, od J. W. P. pana Jana Zamoiskiego... zesłany. Oznajmuje każdemu komu to wiedzieć należy, iż za własnem poruczeniem J. M. Pana mego wyższej napisanego zawiodłem i w dzierżenie podałem urodzonemu panu Jerzemu Szynkingowi [2]), ekonomowi starostwa derptskiego, Moizą Ancen [3]) rzeczoną, w temże powiecie derptskiem będącą, ze wszystkiemi jej własnościami do niej należącemi, a to według przywileju jemu na to od krola J. M. na sejmie sczesliwej koronacijej roku niniejszego w Krakowie nadanego. Co dla lepszej wiary i świadenctwa *(s)* ten list moj ręką moją napisany i pieczęcią moją własną utwierdzony jemu dawam. Działo się w Moizy Ancen dnia 12 księżyca października, roku Bożego tysiącznego pięćsetnego ośmdziesiątego ósmego.

[1]) *Wojciech Wnuk Słowieński wójt zamojski i totumfacki kanclerza.*

[2]) *Jerzy Schenking, późniejszy kasztelan wendeński, ze swym bratem Ottonem, późniejszym biskupem wendeńskim, wydzierżawili 13 V 1589 na trzy lata za 22.000 zł. rocznie, od Zamoyskiego starostwo dorpackie. Starostwo to otrzymał Zamoyski 17 VI 1588.* (Tarnawski, o. c. s. 126 i 128).

[3]) *Ancen Moiza folwark w starostwie dorpackim.*

47. Zamoyskiego uniwersał w sprawie Konstantego Korniakta

Rzeczyca, 29 X 1588.

Arch. Państw. we Lwowie Induc. rel. castr. Leopol. t. 346 s. 223.

Jan Zamoysky z Zamoscia kanclerz i hetman koronny... wszem wobec każdemu z osobna komu to wiedzieć należy, wzłaszcza *(s)* panom rotmistrzom, porucznikom ich i towarzyszom oznajmuję, żem nie wyznaczeł nikomu stanowiska w majętności pana Konstantego Korniakta. A tak z urzędu swego hetmańskiego napominam i rozkazuję, aby się w nich żaden nie stanowieł, żywności żadnych nie brał, szkody, angaryjej nie czynił, ktoby inaczej chciał czynić karania nie ujdzie. Rzeczyce *(s)* 29 octobris anno 158 octauo. Jan Zamoysky.

48. Zygmunt III rozszerza obszar starostwa dorpackiego, i tak powiększony, nadaje Zamoyskiemu

Lublin, *2 XI* 1588[1].

Arch. Główne w Warszawie, Metr. kor. 135 k. 327—8. Arx Derpatensis cum suis attinentiis magnifico Regni cancellario confertur.

Sigismundus tertius etc. significamus etc., quod concessa illustri et magnifico Joanni de Zamoscie supremo Regni nostri cancellario et generali exercituum, Belzensi, Mariaeburgensi, Knyssynensi Miedzirecensique capitaneo, ob praestantissima ipsius merita divis praedecessoribus nostris nobisque ac reipublicae praestita arce et civitate Derpatensi in Livonia, cum universo ipsius territorio arcibusque aliis ac oppidis, praediis, villis bonisque et fundis omnibus ad eam pertinentibus, ut concessio ista nostra plene ac integre effectum suum sortiatur, utque ea, quae ad arcem istam pertinuerunt et pertinent et ab ea avulsa et abstracta quoquo modo fuerunt, illi rursum reuniantur et restituantur, ea etiam bona, quae in territorio Derpatensi generoso Mathiae Koss aulico serenissimi quondam regis Stephani non ita pridem functo vita concesseramus, bona nimirum — [a]) et soie — [a]) uncos in se continentia ad corpus rursum aliorum eius arcis bonorum adiungenda ac ipsi illustri et magnifico Joanni de Zamoscie in usum et possessionem cum omnibus eorum fructibus ac reditibus ad extrema vitae ipsius tempora conferenda et concedenda esse putavimus, quemadmodum quidem litteris hisce nostris conferimus et concedimus volentes, ut omnino commemoratus Joannes de Zamoscie et iis et aliis omnibus, quae ad eam arcem spectant aut spectare debent bonis atque fundis, arcibus etiam curiis, praediis et quibusvis bonis, tam publicis, quam caducis a divo Stephano arci eidem adiunctis, universisque adeo attinentiis, integerrime, secundum litteras et concessionem nostram, potiatur et illa obtineat, neque ullum ei ratione quorumcumque bonorum arcis et territorii eiusdem Derpatensis negotium aut impedimentum unquam exhibeatur. Quemadmodum autem universorum bonorum nomine nihil ille nobis solvere aut ad thesauros nostros Regni et Magni Ducatus Lithuaniae inferre debet, ita istorum quoque nunc adiunctorum nomine nihil itidem, quoad vixerit, solvet aut numerabit. Promittimus autem pro nobis et serenissimis successoribus nostris, quamdiu ille in humanis extiterit, eum nos et successores nostros in concessione ista a nobis facta integre conservaturos, neque illi ulla re, vel nova aliqua concessione, quidquam derogaturos, aut a bonorum istorum possessione cum gravissima licet quavis nostra et Reipublicae necessitate id exposcente amoturos, amoverive potestatem cuiquam facturos vel permissuros esse. In cuius rei fidem hasce manu nostra

a) *Uwaga: kreski w rękopisie.*

subscriptas sigillo Regni et Magni Ducatus Lithuaniae muniri iussimus. Datae Lublini die et anno quibus supra, Regni nostri primo. Sigismundus rex.

[1]) *Ponieważ w tejże księdze Metryki, k. 326 v. oznaczono datę 2 XI 1588, przeto jest to najprawdopodobniej też data tego wpisu.*

49. Jan Dulski podskarbi kor. do Mikołaja Chołmskiego i Bartosza Bireckiego, arendarza składnego win węg. i małmazji

Dębica, 14 XI 1588.

Żąda zwrotu małmazji zabranej mieszczanom zamojskim Emanuelowi Mahabecie i Leontynowi Warszami.

Arch. Państw. we Lwowie, Induc. rel. castr. Prem. t. 304 s. 1631. Oblata litterarum ex parte civium Zamoscen. Oblatae sunt... litterae infrascriptae sigillo mag. Ioannis Dulski castellani Culmensis, thesaurarii Regni Poloniae et propria eiusdem subscriptae per famatos Emanuelem Mahabeta et Leontium Warszami cives Zamoscenses, subditos ill. et mag. Joannis Zamoyski...

...Mam tę sprawę, że pisarze poddanym JM. pana hetmanowym z Zamościa, Emanuelowi, gdy kilkadziesiąt kuf małmazyjej prowadził do Zamościa wzięli na mycie przed Lwowem kilka kuf tej małmazyjej, także drugiemu Leonczynowi w Kamieńcu wzięli też kilka kuf małmazyjej i do jakiegoś tam zapisu onego przywiedli, co się stało przeciwko wolnościom tem, które JM. pan hetman miasteczku swemu otrzymał, i iż to dobrze JM. Rzeczypospolity i mieszkiem i trudem swym odmyciel, napominam WM. i proszę, abyście WM. nic niemieszkając małmazye te poddanym JM. wróció koniecznie rozkazali, ktemu żeby z tego tam zapisu poddany JM. Leoczyn kwitowan beł także, i na potym, aby się to poddanym JM. nie działo, żeby je ani hamowano, ani żadnych trudności im nie zadawano, i owszem one zawsze wolno przepuszczono, gdyż za zasługami pana swego i Rzeczypospolitej wolności takie odnieśli. Z tym się łaskawej przyjaźniej WM. zalecam. Dan w Dębicy die 14 Novembris a. D. 158 octavo.

W. M. P. przyjaciel Jan Dulski kasztelan chełmiński, podskarbi koronny ręką własną.

50. Wyrok w sporze Zamoyskiego z żydem Dawidem Przemyśl, 1588.

Arch. Państw. we Lwowie, Induc. decret. castr. Prem. t. 781 s. 474—5. Evadet Iudeus contra m. cancellarium Regni, *(Por. też zapiska w tej sprawie na s. 760—1).*

Super citationem liberalem, qua mag. Joannes Zamoiski de Zamoscie Regni Poloniae cancellarius et exercituum supremus praefectus etc. actor, infidum Dauid *(s)* Judeum Soleczensem et Cazimiriensem teloneorum exactorem citavit pro eo quia ipse... die Dominico postridie s-cti Marci [1]) iam praeterito, facto condictamine et cointelligentia mutua cum quodam nobile Simone Wierzyński, tunc temporis vicecapitaneo Cazimiriensi, famulum eiusdem mag. cancellarii supramemorati videlicet nobilem Alexandrum Brudzewski arrestavit et detinuit aliquot diebus vi et violenter, privata authoritate, non iuridice, immo manu armata cum magno exercitu hominum (quos ad id una cum eodem Wierzyński suprascripto congregavit), in fluvio Istula circa Cazimiriam cum quadraginta struibus asserum vulgo wańczos i klepki, nec non duobus navigiis, alias z dwiema komiegami cineribus oneratis ac tertia g-si Joannis Dzierzek S. R. M-tis secretarii siligine oneratis et aliis rebus in eisdem structuris ad civitatem Gedanensem missum, et exinde ab eodem Brudzewski famulo mag. cancellarii supranominati in vim thelonei de eisdem structuris sex castos cinerum accepit contra statuta et constitutiones Regni, praemissa facienda taxam duorum millium florenorum et totidem damni in se continentes, praemissa uberius in suo verborum tenore obloquendo. In termino hodierno ex eadem innotescendo, legitime proveniendo, partibus praefatis, actorea per nobilem Sebestianum Kownaczki, citatum vero Jacobum Strzeszkowski procuratores suos comparentes et controvertentes officium praesens castrense Premisliense controversiis earundem partium in sui praesentia factis exauditis, inhaerendo iuri communi de plebeis exactoribus sancitis, decrevit et praesentibus decernit, praedicto citato iuxta submissionem ipso cum sex testibus sibi in genere similibus evadere corporali iuramento in terminis quaerellarum et causarum officii proxime in castro praesenti celebrandis ea iuramenti rotha: Quia ipse una cum nobili Simeone Wierzyński, protunc vicecapitaneo Cazimiriensi famulum mag. cancellarii... videlicet nobilem Alexandrum Brudzewski non arrestavit, nec detinuit, resque ex structuris, videlicet sex castos cinerum praefati actoris propriores non accepit, sic eum et testes eius Deus et S-ta Christi Crux adiuvet. Postquam vero cum testibus suis iuraverit, officium praesens obtulit se decreturum id, quod iuris erit. Et habent ac habiturae sunt partes praefatae terminum peremptorium in terminis quaerellarum et causarum officii proxime et immediate in castro praesenti celebrandis citatus praestandi, actorea vero attentandi huiusmodi iuramentum ulteriusque in eadem causa, prout de iure veniet procedendi, iuxta citationem actoris decretum praesens evasionis iuratoriae praefixionemque et conservationem termini in eodem decreto expressam [2]).

[1]) *26 kwietnia 1588.*
[2]) *Por. też nr 39 i 41.*

51. Zamoyski wydaje przedmioty przeznaczone w testamencie króla Batorego członkom rodu Batorych

[1588]

Rkp. Bibl. Dzikowskiej P 3 nr 10 k. 172v—173. Kopiariusz z pocz. XVII w. Tekst niedatowany poprzedza nagłówek: Extraditio rerum a Stephano rege Poloniae nepotibus testatorum.

Nos Joannes Zamoiski regni Poloniae supremus cancellarius etc. exercituum dux generalis etc. executor testamenti a divo olim Stephano Poloniae rege in originali testamento relictus, pro officii mei et conscientiae ratione collatis tribus exemplis testamenti in senatu lecti decrevimus et extradidimus omnes res mobiles divi Stephani regis illustrissimo principi Transylvaniae et illustri Baltazaro Battori, frameas videlicet aureas et argenteas vi et vigore testamenti utrique legatas his verbis: Omnes frameas auro et argento celatas, inter Sigismundum et Baltazarum nepotes aequaliter laudandas committo. Quae verba cum in ultimo eius testamento sunt ac postremam eius voluntatem referant, supra hoc testamentum fundamentum nostrum ponendum duximus. Annulos vero sex, qui si Reipublicae non fuissent procul dubio illustrissimum Transylvaniae principem concernerent, Rempublicam iure suo usam fuisse testamur. Reliquos ad illustrissimum cardinalem spectare, ex eodem voluntatis testamento clarum est. Gladium vero, quem licet Regia Maiestas suo iure, eo quod ex Reipublicae gemmis ornatus est, adimere poterat, ad intercessionem tam nostram, quam propter illustrissimi cardinalis respectum, ut maior Regiae Maiestatis amor et benevolentia appareat, etiam hunc reddendum statuit. Quae cum ita sint, vigore praesentium tradimus ea omnia, de quibus illustrissimus cardinalis, tum generosus Chiaki secretarius illustrissimi principis Transylvaniae nobis quietationem dederunt, ita, ut aureae et argenteae frameae utrumque, id est illustrissimum principem Transylvaniae et illustrissimum Baltazarum Battori, concernant, annuli illustrissimum dominum cardinalem, ea vero quorum specialis mentio in testamento non est, inter hos tres supranominatos aequaliter dividantur. Porro ornamenta equorum gemmis distincta, cum nullam illustrissimi Baltazaris mentionem prae se ferant, illustrissimum principem Transylvaniae concernere iudicamus.

IV

UZUPEŁNIENIA LISTÓW

1. Herbert John poseł ang. do Zamoyskiego *[po 19 II 1585]* [1])

Herbert prosi o poparcie w sprawie kompanii ang. w Elblągu.

Cambridge, Bibl. Uniw. rkp. Dd. 9. 2., kopia współczesna bez datacji.

Ill. ac mag. Domine. Veniam a Tua Magnificentia peto, quod eandem iam saepius et propter difficiliora tempora, in quae incidimus, importunius forte, quam par erat, sollicitarim, sed cum ea sis prudentia, iudicio et rerum usu, ut iisdem de causis merito primarium a S. R. M-te Tua in hoc inclito regno locum teneas, in ea spe sum Ill. Magnificentiam Tuam boni consulturam, si cum tempus comitiorum elabi cernerem, enixius aliquanto negotium Anglicanum promovere studuerim et ad Mag. Tuam accessum mihi concedi postularim; multi enim in ea opinione sunt, ut rem iam satis longam moram passam esse et eandem sine aliqua aut honoris aut dignitatis laesae suspicione ulterioris temporis reiectionem pati non posse arbitrentur. Enixe igitur a Tua Mag. peto, ut quemadmodum ipsemet pro singulari Tua, qua Ser. Angliae reginam prosequeris, benevolentia quasi primus auctor fuisti mihi, quare aliquam negotii Anglicani perficiendi spem conceperim, ita etiam digneris suasor esse, ut Regia Maiestas Sua idem iam tandem ad optatum finem aliquem velit perducere. Sublatae iam sunt magnificorum commissariorum et nostrorum hominum mutuo cum consensu omnes illae obices, quae nos tamdiu hactenus sunt remoratae, conclusum est de portorio novo Regiae Maiestati concedendo et Regiam Maiestatem ex relatione commissariorum Leuartouiensium [2]) satis plene de singulis capitibus informatam esse iam confidimus; id solum iam restare videtur, velit S. R. Maiestas Te suadente et hortante suis mandare commissariis, qui Leuartouiae negotium discusserunt, ut ea postulatorum Regineae Maiestatis capita, quae iidem ad Suam Maiestatem referenda ac hisce comitiis confirmanda esse censuerunt, Regiae Maiestati Suae publice exponant, quo ea tandem pro summa sapientia sua, cum senatorum consensu finem huic diuturno negotio possit imponere. Quod si effeceris, feceris certe rem et Tuae Magnificentiae dignam et subditis utriusque

Regni utilem, et omnibus, qui in has terras migrabunt, gratam. Deus optimus maximus Tuam Magnificentiam tibi, regi et regno huic quam diutissime incolumem tueatur. Ill. Magnificentiae Tuae studiosissimus et addictissimus Johannes Herbert Ser. Reginae Angliae orator.

[1]) *Wyrażenie Herberta:* tempus comitiorum elabi *wskazuje, że list ten pochodzi z dni końcowych sejmu, który trwał od 15 I do 28 II (?) 1585. Skądinąd wiemy, że sprawa traktatu o palowem, a zatem i sprawa kompanii angielskiej w Elblągu weszła pod obrady senatu 19 II,* (Lepszy, Stefan Batory a Gdańsk, s. 49). *Wobec tego tylko przed tą datą mógł być napisany ten list.*

[2]) *W Lubartowie 31 VIII — 1 IX 1584 obradowała komisja król., która opracowała wnioski w sprawie gdańskiej i kampanii handl. ang. w Elblągu. Poseł królowej Elżbiety, John Herbert niestrudzenie zabiegał o potwierdzenie kompanii elbląskiej. Był w Lubartowie, potem przybył na sejm do Warszawy, ale tutaj, mimo usilnych starań, nie mógł uzyskać audiencji ani u króla, ani u Zamoyskiego. Ostatecznie Anglicy sprawę w r. 1585 przegrali. O tym obszernie:* Lepszy K., Stefan Batory a Gdańsk, s. 44—54.

2. Kottler Gothard do Zamoyskiego — Mitawa, 27/17 V 1585.

Działo spiżowe, podarowane Zamoyskiemu, którego w zimie nie mógł skutkiem słabych mrozów drogą lądową dostarczyć, teraz wodą do Rygi odstawił.

Archiwum państwowe w Rydze Kurz. herc. arch. 11/33, «Gothardiana», koncept. Adres: Cancellario Regni, Mitoviae 17 Maii 85.

Ill. et Mag. D-ne, amice carissime. Etsi pollicitationi meae de aënea machina bellica donanda iam diu satisfacere atque ita meum erga Ill. Vestram studium et obsequium aliquantulum testatius reddere merito debuissem, tamen propter lenitatem superioris hiemis tanta in his locis incidit viarum malignitas et incommoditas, ut sine maxima difficultate transportari illud tormentum terrestri itinere minime potuerit, donec flumina glacie levi concreta resolverentur. Curavi autem illud nunc ante aliquot septimanas secundo fluvio ab arce mea Mitoviensi Rigam perferri atque illic Ill. Vestrae ministro Joanni Koppen tradi, qui procul dubio etiam illud ad Ill. Vestrae placitum isthinc in locum destinatum primo quoque tempore transmittere operam dabit. Quod ut Ill. Vestra tanquam munus exiguum aequi bonique consulere dignetur, etiam atque etiam oro. Spero tamen illud pro sua quantitate ac qualitate Ill. Vestrae non ingratum futurum. Ut enim illi officiorum meorum studia et obsequia, tam in hoc, quam alioqui, suaque vicissim in me meosque benevolentiae et propensionis argumenta nullo non tempore extent, pro virium mearum facultate summopere contendam. Ceterum Ill. Vestram diu feliciterque valere ex animo cupio.

3. Zamoyski do króla Stefana *III—IX* 1585 [1]).

Krzysztof Pawłowski pozwał kanclerza przed trybunał za niespełnianie obowiązków sądowych starościńskich krakowskich. Powodem były ważne zajęcia państwowe. Ponieważ chodzi tu jedynie o załatwienie przez Zborowskich porachunków osobistych, Zamoyski prosi króla o pomoc.

Bibl. Ord. Zam. pl. 3 nr 60. Kartka, stanowiąca widocznie kopię współczesną z notą własnoręczną: Ex litteris ad M-tem.

Appositus mihi est Pawlovius [2]) quidam accusator, sive a Zboroviis a quibus quatuor equis et centum aureis donatum audio, sive ab alio quopiam, nam et palatino Sandomiriensi [3]) familiaritate ac necessitudine coniunctum esse mihi refertur, qui ob non dictum a me ius in ternis terminis Cracoviensibus in iudicium ad tribunal me vocavit, citationesque eas iam ante comitia posuit. Quo in iudicio non tam incommodi alicuius, quod, cum praesertim capitaneatu eo me iam abdicem, nullum magnopere afferri mihi potest, quam dignitatis rationem habendam mihi video. Habeo quidem singulorum iudiciorum a me intermissorum legitimas excusationes meas. A primo cum expeditio chausii Turcici et inspectio exercitus finitimi, a secundo convocatio Lublinensis, a tertio nuntii de tumultu Tartarico allati me excusant. Sed tamen cum M-tis etiam Vestrae litteris ad eandem necessariam absentiam meam comprobandam opus mihi futurum sit, eas vero quas habeo, propterea quod aliae nonnullae res iis continentur, publice non proferendas mihi existimem, alias duorum generum litteras, unas, quas sub anulari sigillo tanquam sub id tempus ipsum a M-te Vestra ad me scriptas exhibeam, ex superioribus M-tis Vestrae ad me litteris fere exceptas, alteras in forma testimonii publici de iisdem rebus a M-te Vestra mihi praestiti, quae a d-no vicecancellario [4]) signentur, scriptas ad M-tem Vestram mitto, easque ut a se subscriptas atque signatas ad me remittat M-ti Vestrae supplico. Commendo me etc.

[1]) *List ten, jak wynika z treści, był napisany po sejmie 1585, a więc po 28 (?) II 1585 a przed 24 IX 1585, t. zn. przed ostateczną cesją starostwa krakowskiego na rzecz Mikołaja Zebrzydowskiego.*

[2]) *Krzysztof Pawłowski trybun szlachty krakowskiej, zaufany Krzysztofa Zborowskiego, należał do najgorliwszych popleczników Zborowskich. Kariera jego polityczna datuje się dopiero od tej sprawy, która stanowiła odskocznię jego powodzenia. Na sejmie r. 1585 jeszcze go nie spotykamy w gronie posłów, choć już w r. 1584 należał do ściślejszego grona zwolenników Krzysztofa Zborowskiego. Karierę sejmową rozpoczął na konwokacji 1587, poczem widzimy go na wielu sejmach zawsze oddanego Zborowskim, przeciwnika kanclerza i coraz silniej związanego z stronnictwem austriackim, którego był jednym z głównych filarów.* (Scr. rer. pol. XI, XVIII; Kutrzeba, Akta sejmikowe woj. krak. t. I; Lepszy, Polska w dobie sejmu inkwiz.).

[3]) *Stanisław Szafraniec, również przeciwnik Zamoyskiego.*

[4]) *Wojciech Baranowski bp. przemyski.*

4. Zamoyski do Jana Dymitra Solikowskiego, arcbp. lwowskiego [1])

[IX 1585] [2])

Bibl. Ord. Zam. t. VI ser. II nr 51 b. Koncept. Prezenta ks. Sadkowskiemu na probostwo jaworowskie. Na odwrociu listu do Torosowicza z dnia 10 IX 1585 (nr 1115). Zapiska późniejsza czerwonym atramentem: J. Zamojski daje prezente X. Sadkowskiemu na probostwo w Jaworowie.

Cum in locum parochi eius, qui ante spem Javorovi magnifici olim domini Andreae comitis a Gorca castellani Miedzirzecensis, ut tenutarii Javorovicensis fuit, quique a Paternitate Vestra dimotus esset, eorunque alius introductus sit contra ius patronatus, quod mihi ad eam parochialem ecclesiam competit, id quod accidit, quod Paternitati Vestrae de iure meo compos*[i]*tum non fuerit, ac postea praedicta ecclesia parochialis vacet, ego ad eam Rev. Paternitati Vestrae nobilem et honorabilem Sadkowski, cum presbyterum mihi ab eruditione ac moribus commendatum, praesentandum putavi hisque litteris meis praesento.

[1]) *Arcybiskupem lwowskim, do którego dyecezji należał Jaworów, był wówczas Jan Dymitr Solikowski.*

[2]) *Przybliżoną datę tego listu wskazuje list do Torosowicza na odwrocie.*

5. Kettler Gothard do Zamoyskiego — Mitawa, 13/3 XI 1585.

Zaprasza na ślub swojej córki Anny z marsz. lit. nadw. Albrechtem Radziwiłłem.

Archiwum Państwowe w Rydze, Kurz. herc. arch. 11/33 1. p. don. 47. Oryginał z podpisem własnoręcznym, bez pieczęci.

Ill. et Mag-ce D-ne, amice carissime. Ut illa, quae mihi cum Ill. Vestra hactenus intercessit amicitia ac benevolentia tanto firmius arctiusque stabiliretur atque adeo quasi per manus laetissima successione ad utriusque posteritatem transferretur, fieri id imprimis hoc modo certius commodiusque posse existimavi, si amicitiae ius et necessitudo omni tempore cultum mutuo observaretur. Non igitur alienum ab officio visum fuit, fretus Ill-tis Vestrae in me optima perspectaque voluntate ac propensione, in hoc sedulo incumbere, qua ratione illa nostri aliquando solacii gaudiique particeps ac socia foret. Quocirca Ill. Vestrae hac tempestate significandum duxi me, idque dubio procul ex singulari et auctoris et datoris bonarum rerum omnium providentia Dei, ill. principi domino Alberto Radziwil duci in Olica et Nieswiescz, M. D. L. curiae marschalco et capitaneo Caunensi etc. filiam meam natu maiorem, dominam Annam, duodecima Januarii die anni proxime futuri, 86 iuxta

stilum novum, in arce mea Mitovia (quod divini numinis oraculum felix ac faustum esse iubeat) ritu solenni matrimonio vincturum. Cui nuptiarum festivitati ut Ill. Vestra interesse illamque praesentia sua illustri exornare exhilarareque pro sua in me familiamque meam affectione propensissima non dedignetur, etiam atque etiam amicissime oro. Quem tantum honorem, quo nihil gratius iucundiusque hoc tempore accidere mihi poterit, a me summi beneficii loco semper habitum omnibusque vicissim gratificandi demerendique studiis et officiis recompensatum iri polliceor. Ceterum Ill. Vestram diu feliciterque valere ex animo cupio. Datae Mitoviae 3. die Novemb. anno 1585.

6. Zamoyski do Mikołaja Herburta, kaszt. halickiego *[1585]* [1])

Popiera syna jego na wójtostwo.

Bibl. Ord. Zam. t. IV, Ser. II, nr 211. Brulion własnoręczny, bez adresu i bez daty.

M-ciwy Panie Halicki. Zaleciwszy powinne służby swe w łaske W. M-ci. W sprawie syna W. M-ci, co mi oznajmił ksiądz sekretarz wielki, z tego napisu z listu jego W. M. zrozumie. Ten list też W. M-ci ks. sekretarzowi posyłam [a]) i tej sprawy dali pilnie popieram, w czemem dał słudze W. M-ci list do księdza sekretarza wielkiego. Do tego wojtostwa rzuciło sie ich kilka, jako słysze. Jednak ja ten list W. M-ci posłałem do [b]) rąk księdza sekretarza, aby go ukazał J. Kr. M-ci i prawo to W. M-ci J. Kr. M-ci opowiedział. Innego nic nie pisze, tylko w czem bende mogł zawżdy W. M-ci rad służyć chce, jako życzliwy powinny W. M-ci. Z tem sie.

[1]) *Datacja i adresat tego listu są wątpliwe. Na odwrociu tego konceptu znajduje się też koncept listu do ks. sekretarza w. w sprawie poparcia dla Górnickiego na kanonię wileńską, za którym prosi, by ksiądz sekretarz mówił z królem. Ks. kardynał, mimo, iż jezuici przedstawiają innego kandydata, jest za Górnickim. Otóż, jak wynika z listu Zamoyskiego do Radziwiłła Jerzego kardynała i bpa. wileńskiego, chodziło tu o Pawła Górnickiego, który istotnie otrzymał kanonią wileńską za przyczyną Zamoyskiego w r. 1585. Podziękował za to Zamoyski Radziwiłłom 28 VI 1585* (ob. nr 1103). *Skoro koncept na jednej stronie kartki odnosi się zatem niewątpliwie do r. 1585, można mniemać, że i koncept na odwrociu odnosi się do tego samego roku. Kasztelanem halickim był w ll. 1581—1587, Mikołaj Herburt, syn Jana podkomorzego przemyskiego, sam podkomorzy przemyski, od 1570 starosta lwowski, od 1587 kasztelan przemyski, zmarł 1593. W r. 1584 otrzymał konsens król. na wykupienie wójtostwa w Glinianach. Może o nim właśnie tu mowa. Miał syna Mikołaja. Księdzem sekretarzem wielkim był w r. 1585 Piotr Tylicki.* (Boniecki, t. VII s. 260; Złota księga, t. XVI s. 193).

---

a) *przekreślone:* pośle — b) *po* do *przekreślone:* K. J. M.

7. Possewino Antoni do Zamoyskiego Padwa, 16 I 1588.

Usprawiedliwia się, dlaczego nie spotkał się z Zamoyskim. Przedstawia swoje czynności. Doszło go, że Zamoyski jest niezadowolony z pewnych ustępów jego dzieła p. t. Moscovia. Geneza tego dzieła. Odpowiedź na pisma Wolana i Łasickiego. Korektura Heidensteina. Prosi Zamoyskiego o uwagi w sprawie dzieła, które uwzględni w dalszych wydaniach. Usprawiedliwia się szeroko ze swego dzieła. O swym oddaniu królowi i Zygmuntowi Batoremu. Pełniejsze komentarze ma w rękopisie. Sprawy religii rzym.-kat. w Siedmiogrodzie i propagandy w Szwecji, Inflantach i Finlandii.

1. *Archiwum Zakonu O. O. Jezuitów w Rzymie. Opp. N. N. 332 k. 9—10 v. Kopia współczesna. Na dole k. 9 zapiska inną ręką:* Ill-mo D. Jo. Zamoscio. 2. *Bibl. Kórnicka, rkp. 1539, kopia współczesna, bez podania adresata.* 3. *Archiwum Watykańskie, Borghese, III, 72 a, rzekomo z daty 26 I 1588 (mimo kilkakrotnych starań nie odnaleziono tej kopii).*

† Jesus, Maria. Ill-me D-ne D-ne in Christo plurimum observande. Quae interciderint causae, cur mihi in Poloniam (annus est) redeunti, aut inde exeunti, non licuerit praestare cum D. V. Ill-ma officium meum, satis ipsa tempora indicaverunt. Ac rev-mum quidem Praemisliensem [1]), cum primum in Regnum ingressus properarem in Prussiam ad negotia seminariorum statuenda [2]), certiorem feci iis de rebus, quas mandato ser-mi ac perpetuae memoriae regis Stephani procuraveram. Quae quando obitu illius optimis omnibus acerbissimo fuerant interceptae, ego vero non poteram demortuo varias principum litteras reddere, volebam easdem V. D. Ill-mae tradere. Sed eius in Russia demoratione, cum nondum appetiisset tempus deligendo novo regi decretum, et festina evocatione mei e Prussia factum est, ne quid incertis itineribus putarem esse committendum, firmiorem rerum statum expectans. Interea vero cum hic substitissem, easdem litteras dedi r. p. Stanislao Varseuicio [3]) ex Urbe revertenti, ut isthic apud D. V. Ill-mam potius essent testes amoris et observantiae eorum principum, quos in sui admirationem magnus ille rex rapiebat. Reliqua autem, quae ad ipsa negotia spectabant, cum iam attingenda non sint, ea potius egero, quae maerorem animo meo aspersissent, nisi aequitate ipsius ac conscientia mea fretus praesensissem liquidioris aliquid lucis, quam solet divina sapientia ex istius modi collisione (quae forsan nulla fuit) elicere.

Et relatum est enim mihi, aegre tulisse V. D. Ill-mam, quod quaedam in Moscoviam meam [4]) inserverim, quae omitti debuissent, nonnulla reticuerim, quae potuissent dici. Id quod, si ita est, obsecro pauca haec in optimam partem accipiat. Commentaria illa mea alto apud me silentio quiescebant, quae et saepe urgentibus primariis viris Gregorioque XIII sanctae memoriae

pontifici maximo a me petenti qua potui reverentia iustis allatis rationibus sic denegavi, ut iis acquiesceret. Prodierant interim ex ementito (uti reor) praelo Spirensi congesta quaedam, quae nebulas Moscoviticae illi tractationi offundebant. Neque deerant alii, qui rem totam traduceba[n]t, detorturi in pessimum sensum, quidquid optima mente ab Sede Apostolica fuerat attentatum, nisi obviam iis una ipsa simplici veritate itum fuisset. Ac manaverant quoque rumores ab Anglis et ab aliis haereticis, qui actiones, si quae tandem fuere in ea re, meas in invidiam iniuriamque non tam meam, quam societatis nostrae traherent. Ad extremum emersit novissimus Volani et alterius cuiusdam Lasicii liber, quo post pleraque adversus nostros patres scripta me denique (quod spectabat ad negotium Moscoviticum) carpebant [5]. Sincerissimo igitur ordine rei ex ipsis itineribus, actis et epistolis ducto, consilio imprimis a ser-mo rege petito, cuius apud me litterae extant [a]), deinde meliore operis parte d-no Reinoldo [6]) communicata Grodnae, ut qui D. V. Ill-mae sensus noverat, is mihi libere aperiret, quid sibi videretur, erasis denique pauculis, quae cum Mosci, dum pax curaretur, obiecissent, ille censuit omittenda, librum misi typographo edendum; cum ipsi tamen d. Reinoldo sic volenti exemplum tractationis eius reliquissem, iudiciumque ipsius de longa illa epistola, quam ser-mus rex Mosco olim miserat, accepissem, quam ego et tunc, et nunc dignissimam, quae ederetur existimans, suppressi tamen (licet ipse quaedam ex ea sapienter detraxerit), ac retineo apud me tantisper, dum quietiora tempora otiique aliquid ex istis gravissimis rebus nanciscatur V. D. Ill-ma, quae suam ea de re mihi sententiam significet, si libuerit. Nam et de aliis omnibus, si quid iusserit scribi, habebo gratias immortales simulque curabo, ut qui libri non ita multo post recudentur, ac forte in alias linguas vertentur, (quod pleraque alia in unum volumen iam edi curarunt typographi) ad limam V. D. Ill-mae, quoad fieri poterit, edantur. Et hoc sane ab ipsa beneficium tanto fidentius spero, quanto nosse ex ipso d. Reinoldo potuit rectius, qua ego fide iudicium illi non semel urgenti nomine D. V. Ill-mae meum de commentariis Moscoviticis, quae Cracoviae ediderat, dedi; dum interim et Grodnae asperioribus censoribus me obicerem, et ea aliis viris eminentissimis misi, meaque iis adici curassem, nisi religionis ratio, quae diversa erat in d. Reinoldo, me detinuisset. Atqui quam ea de re epistolam scripsi, si forte velit revisere, mitto Ill. D. Vestrae.

Iam vero nolim esse longior purgatione reliquarum rerum, quas inaudivi, minus ipsi fuisse probatas, quamvis praestantes viri, quos superiore anno Cracoviae curavi interrogandos, siquid eius modi rescivissent, ingenue responderint, e pectore D. V. Ill-mae non potuisse prodire, quae acrius ab aliquo,

---

[a]) *w rękopisie:* extanti.

inaudita parte, proferebantur. Ea erant illa, quae de concredito Tartarico negotio, de epistola ab r. d. Petrouio iussu ipsius ad me scripta, de Polonicis hospitiis deque officiis erga me in exercitu collatis, aut dici aut taceri potuissent. At equidem Tartaricum negotium epistolae meae editae non adscripsi, magnanimos interea conatus V. D. Ill-mae, quae sumptibus et sanguini pro Republica nollet parcere, sic admirans, ut mihi religioni duxissem, si atramento ea in re pepercissem. Notae porro illae N. N. satis erant, ut nec quisque divinare posset ad quosnam attinerent, ac meae fidei (quae Deo iuvante perstitit postea in difficillimis, quae novit, aliis negotiis, et praestabit aeternum) nulla posset iuste macula inuri. Sed et res, quae epistola r. d. Petrouii continebantur, eiusmodi erant, ut sat nitoris absque nitidissimo stylo ad dignitatem haberent, cum a viro principe, qui sub signis copias ingentem illam civitatem obsidentes haberet saevissimaque hieme maximum ageret negotium, minus ista, quae ad latinitatis attinent splendorem aliquis expectaverit, immo forsan nimiae curae aut otio ascripserit, si secus scriberentur. De hospitiis autem Polonicis nihil tranquillae hominum mentes, quae id ad praemuniendos animos et praecavendos lapsus fuisse levissime tactum agnoscunt, hactenus, quod sciam, in eam suspicionem venerunt. Officia porro illa, quae in me et ab ser-mo rege et a V. D. Ill-ma in castris collata sunt, principibus viris dictoque retuli, curavique totum, quod consecutum est quinquennium, quibuscunque potui officiis, periculis et laboribus gratissimi animi, quae (quantuluscunque sim) potui signa dare aliqua. Neque umquam ad Pontificem Maximum adii, quin ab eo seu litteras, sive dona, quibus eadem beneficia recognosceret, retulerim. De rege ipso nil erat, in quo tamquam aptiore loco inserere eius memoriam possem, quin libertate summa fecerim. Extat non uno loco mentio honorificentissima ipsius iis libris, quos ser-mo Suetiae regi dicavi. Epistola vero, quam iudicio de confessione Augustana meo inscripsi ill-mo Sigismundo Transylvaniae principi et V. D. Ill-mae affini, qualem reges ex Stephano rege efformare sibi ad regnandum speciem debent, demonstrat, cum et hae principum litterae, quas accipiet, ad eum scriptae aliquod laturae sint animi mei testimonium [7]). Sed enim commentariis Moscoviae inserere, quae videri potuissent auribus data (in re praesertim eiusmodi), cum tamen pleraque tacuissent, quae alterius generis cum fuissent, poterant videri esse inserenda, nisi sanctum apud me regium nomen fuisset, non iudicavi tanti. Et restant apud me commentaria alia, quae sive ego edidero, sive umquam ab aliis promentur, fidem illustriorem facient sincerissimi et gratissimi animi mei. At haec hactenus.

Ceterum, cum ill-mus princeps Transylvaniae [8]) ad me scripserit, crucemque cum sanctis reliquiis, quam nunc mitto, petierit, habeo, quo nos omnes et ex animo gratias V. Ill-mae D. agamus ac optima quaeque speremus.

Nam quod societatem meam in Transylvania sartam, tectam suo praesidio ac vere christianis litteris conservaverit, vinculo nos arctissimo obligationis sibi devinxit, eo praesertim tempore, quo neque alicuius rogatu ista fecit et vero maximis aliunde difficultatibus imperterrito corde premebatur. Quod autem et illic et in aliis provinciis (ne dicam regnis) praesagit mihi animus effici posse per D. V. Ill-mam ad catholicam religionem vel restituendam vel promovendam, id certe maximum spero. Neque enim rationes perspicacissimo isti animo deerunt, quibus regna Suetiae et Gothiae per nobilium (et horum catholicorum) legationes sensim roborentur in ea fide, cuius semina iacta iam sunt. Neque difficile erit e regni istius finibus insinuare Reualiam et Naruam atque inde in Finlandiam avitam religionem. Ac Mosci forte paulo post sentient eam salutem, quam sanctis artibus quaesivere Jagellonii reges, reviviscetque ser-mi regis Stephani gloria, qui in tractus illos victrices intulit palmas. Ego hinc interim veteribus Athenis V. D. Ill-mae auditor ero, idemque precator ad Deum, ut tanta coepta progressus habeant maximos. Is qui reges facit, V. D. Ill-mae et universo Regno annum hunc et plurimos alios ad sui gloriam faustissimos concedat. Pataui die XVI Januarii 1588.

Ill-mae D. V.

[1]) *Baranowski Wojciech podkanclerzy, biskup przemyski.*

[2]) *Seminarium jezuickie w Braniewie (Brunsberdze) kształciło misjonarzy przeznaczonych do krajów skandynawskich.*

[3]) *Stanisław Warszewicki jezuita.*

[4]) Antonii Possevini... Moscovia. Opera Thomae Plazae Poloni in lucem edita et ab eo dicata Sixto V... Vilnae, in Lithuanii, apud Joannem Velicensem, anno domini 1586... *Następne wydania: Antwerpia 1587, Kolonia 1587, Kolonia 1595, (po włosku) Ferrara 1592* (Estreicher t. 25 s. 107—8).

[5]) *Mowa tu być może o książce Andrzeja Wolana (1530—1610) p. t.* Andreae Volani libri quinque. Contra Scargae Iesuitae Vilnensis septem, missae sacrificiique eius columnas... adiectae est tam Volani, quam purae religionis sectatorumque eius adversus Ant. Posseuinum Iesuitam, Romanum defensio... auctore Johanne Lasicio Polono ac M. Do. Hieronimo Filipowski, Vilnae 1584, *i o obszernej pracy Jana Łasickiego (1534 † po r. 1599):* Johanni Lasicii, pro Volano et puriore religione defensoribusque eius, adversus Antonium Posseuinum socium Jesu, scriptum apologeticum (1584). *Jest to polemiczna odpowiedź na Possewina* Epistola ad Stephanum (Ingolsztad 1583), *w której między innymi Łasicki zaatakował działalność Possewina w r. 1582. Obaj, Wolan i Łasicki, bracia czescy, znani byli z ostrych wystąpień przeciw jezuitom* (Estreicher t. 33, s. 246—8, por. też t. 21, s. 75). *Wspomniane dzieło Skargi to:* Siedm filarow na ktorych stoi katolicka nauka o przenaświętszym Sakramencie Ołtarza..., Wilno 1582.

[6]) *Reinhold Heidenstein.*

[7]) Antoni Posseuini... judicium de confessione (ut vocant) Augustana. Posnaniae 1586. *(Z listem do Zygmunta Batorego).*

[8]) *Zygmunt Batory.*

8. Reszka Stanisław do Zamoyskiego Augsburg, 11 IV 1588

Co się mówi o sprawach polskich w Niemczech? Nowiny polityczne z Zachodu.

Biblioteka Jagiellońska rkp. 159 k. 15, kopiariusz Stanisława Reszki. Kopia z nagłówkiem: Eidem *przyczem Reszka dopisał:* idem Augusta *i na końcu listu datę.* Obok nagłówka ręką kopisty: 11 Aprilis Augusta.

Posnania, Lipsia, Norimberga de mei itineris progressu Ill. D. Vestrae scripsi et in epistolarum comitatu misi nonnulla, quae si non recreabunt, saltem cursum curarum obturbabunt [1]. Augustam [2]) deinde perveni et palmam contentionis meae reportavi. De reliquo adhuc itinere nonnihil torqueor sine dolore, tum nisi quod multa in utramque partem occurrant. Archidux Ferdinandus [3]) conscribere militem coeperat, eo ut aiunt fine, ut cum filio marchione [4]) in Flandriam mitteret; altum secutum est silentium. Itaque subdiffidere desii, aut si quid nimbum transisse putabo, vel consilium capiam, quod crastinus dies ad cogitandum dabit. Hic ne apparatus quidem ullus, ne minae quidem audiuntur in patriae nostrae perniciem. Qui heri Venetiis redierunt aiunt, nos id unum obstinate velle, ut libertas archiducis [5]) ser-mi tota Silesia et 4 milionibus redimatur, qua una re exacerbatum Caesarem omnia moliturum existimant; ac vereor ne novos panegyricos meditentur. Sed demum his fere, quos mitto, similes victi Germani de victoribus Gallis miros agunt triumphos et ex 40 milibus militum, quatuor in vivis superesse gloriantur, quod ex Hymno Ill. D. Vestra videbit [6]). Risi suaviter in talibus ne rebus! Quid faciam! Plorando fessus sum. Cras Venetias versus contendo, octavo me perventurum puto, opto quidem certe nec, ut omnem notam languidi ministri effugiam, omnem adhibere contentionem intermittam.

Sed e foro et curia revertor. Iterum in nos minae intorquentur. Pacata aiunt Flandria, subacta Anglia, superata Germania, reconciliata Dania, vim nobis Catholici regis [7]) formidandam putant. Addo ego reliqua India sub iugum missa, et iis qui nascentur elephantis ad usum armorum institutis. Sed adhuc tabernas librarias evolvam, si quam iucundam scribendi materiam offerent. 11 Aprilis. Augusta 1588.

[1]) *Listów z Poznania i Lipska nie znamy. Z Poznania, jak to wynika z Diariusza, pisał Reszka do Zamoyskiego 25 III:* Scripsi cancellario Regni de dubiis in instructione occurrentibus. *Z Lipska pisał 31 III jak notuje w Diariuszu:* Scripsi cancellario, vicecancellario, episcopo Cracoviensi, Vladislaviensi, Cuiaviensi, Pakosio, Plasio, ep-po Maczievio, Suchorzevio. Omnibus misi historiam de electione regis, Lipsiae impressam. Fasciculum ad d. marsalcum regni misi, ut ad aulam mittat.

Mowa tu, wedle Czubka, o broszurze: «De Polonica electione...» (Stanislai Rescii

Diarium, s. 197—8; Wierzbowski, Bibliographia polonica nr 1679, 2828—31). *List z tejże daty do podkanclerzego Baranowskiego w rkp. Bibl. Jagiellońskiej 159 k. 15—15b.*

[2]) *Augusta Vindelicorum t. j. Augsburg. Przybył też Reszka 9 kwietnia, zabawił przez niedzielę palmową (10 IV) i następnego dnia ruszył dalej. Pisał stąd do Zamoyskiego, podkancl. Baranowskiego, o. Bernarda Gołyńskiego, bpa kamienieckiego Goślickiego, sufragana poznańskiego Jakuba Brzeźnickiego i do Stanisława Suchorzewskiego.* (Stanislai Rescii, Diarium s. 200).

[3]) *Arcyksiążę Ferdynand tyrolski, jeden z kandydatów do korony polskiej na elekcji 1587, później zwolennik polityki silnej ręki wobec Polski.*

[4]) *Karol margrabia von Burgau (ur. 22 XI 1560), młodszy syn arcyksięcia Ferdynanda II tyrolskiego i Filipiny Welser, w r. 1587 pułkownik hiszpański, zwerbował w Tyrolu regiment, który przyprowadził Farnesemu do Niderlandów* (Hirn J., Erzherzog Ferdinand II von Tirol, Innsbruck 1888, t. II, s. 408.

[5]) *Arc. Maksymilian.*

[6]) *Mowa o «Hymnie»:* «In exitu Germaniae ex Gallia», *który wraz z tym listem przesłał Reszka Zamoyskiemu. Powstał on z okazji nieudałej wyprawy protestantów niemieckich pod wodzą burgrabiego Fabiana Dohny do Alzacji w lipcu 1587.* (Stanislai Rescii Diarium s. 200 *i przypisek 4. wydawcy J. Czubka).*

[7]) *Filip II hiszpański.*

Spis osób i miejscowości

Cyfry oznaczają numery listów lub aktów. Akta polityczne przed numerem oznaczone są liczbą II. Akta prawne i gospodarcze oznaczone są liczbą III, zaś Dodatki literą d. Hasła Zamoyski, Polska, jako zbyt często powtarzające się, opuszczono. Również opuszczono nazwy miejscowe starostw Zamoyskiego, jeśli występowały przy jego tytulaturze.

Uzupełnienia i sprostowania

S. 17 *przyp. 12 zamiast* Jan z Sienna Sienieński *ma być* Mikołaj Herburt z Fulsztyna
43 *w. 11 od dołu zamiast* Bolognetto *ma być* Bolognetti
55, *przyp. 2 zamiast* Sianiawski *ma być* Sieniawski
75 *w. 3 od góry zamiast* Johannos *(s)* Freitag *ma być* Johannes Freitag
— *w. 3 od góry zamiast* Hennericus Fhor Weide *(s) ma być* Hennericus Thorweide
— *w. 6 od góry zamiast* fatere *ma być* facere
— *w. 9 od góry zamiast* consuevit *ma być* censuerit
— *w. 11—12 od góry zamiast* Datum Rigae etc XI Augusti anno MDLXXXVI *ma być* Datum Rigae *XI Augusti anno MDLXXXVI.* M. V. humillimi servitores proconsul, consules et communitas regiae civitatis Rigensis universa
97, *w. 1 od dołu zamiast* zapewno *ma być* zapewne
129, *w. 9 od góry zamiast* wojowodzic *ma być* wojewodzic
171, *w. 16 od góry zamiast* perturbatore, pauca subiciam *ma być* perturbatore pauca subiciam
175, *w. 3 od dołu zamiast* Zebrzrdowski *ma być* Zebrzydowski
177. *w. 3 od dołu zamiast* Jan Ligęza *ma być* Mikołaj Ligęza
180, *w. 15 od góry zamiast* princidis *ma być* principis
190, *w. 7 od dołu przed datą dodać:* Iwanicze
— *w. 5 od dołu zamiast* Polonica 25 *ma być* Polonica 22
193 *przyp. 3 ma brzmieć:* Tehinia (Bendery) miasto na prawym brzegu Dniestru na terytorium tureckim
212 *w. 10 od dołu po* Polonica *dodać* 22
213 *w. 11 od góry dodać po* igitur: ut moram Ill. D. V. aequo ferat animo annuite rogamus ac hisce nostra studia eidem offerimus. Datae Nissae XV Junii anno 1588. Ill. D. Vestrae studiosus amicus Andreas episcopus Vratislaviensis.
214, *w. 6 od dołu zamiast* knyszyńskiemu *ma być* kiszewskiemu
218, *w. 10 od góry zamiast* Aldobrandino *ma być* Aldobrandini
— *w. 12 od dołu po* Polonica *dodać* 23
249, *w. 12 od góry zamiast* Bibl. Pol. Akademii Um. w Krakowie *ma być* Zbiory Komisji Historycznej P. A. U. w Krakowie
251, *w. 9 od dołu zamiast* Aldobrandino *ma być* Aldobrandini
264, *w. 11 od dołu zamiast* Aldobrandino *ma być* Aldobrandini
268, *w. 12 od góry zamiast* Aldobrandino *ma być* Aldobrandini
269, *w. 7 od dołu przy* Gizego *dodać notkę przypiskową* 7)
286, *w. 2 od dołu zamiast* podkanclerzy *ma być* senator
341 *w. 2 od dołu przed* Metr. kor. *ma być* Arch. Główne w Warszawie
411, *w. 8 od dołu zamiast* Arch. Główne w Warszawie *ma być* Arch. Państw. we Lwowie.

Spis rzeczy

